DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

MEMET FUAT

Gölgede Kalan Yıllar

MEMET FUAT

Gölgede Kalan Yıllar

ANI

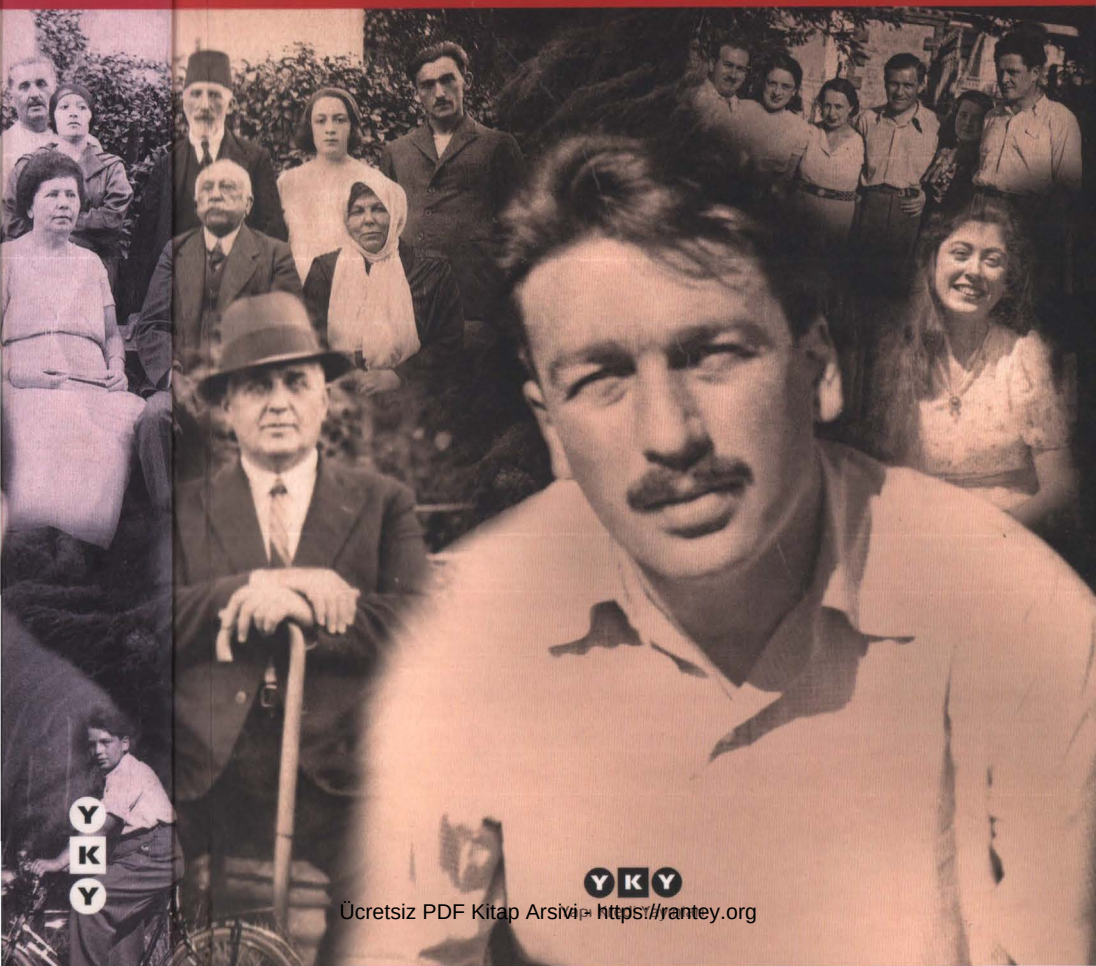

YKY

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

GÖLGEDE KALAN YILLAR

Memet Fuat (1926, İstanbul-19 Aralık 2002, İstanbul) Asıl adı Mehmet Fuat Bengü. 1946'da Haydarpaşa Lisesi'ni, 1951'de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. Öğretmenlik, çevirmenlik, muhabirlik, inşaatlarda mimar yardımcılığı gibi işlerde çalıştı. 1960'ta De Yayınevi'ni kurdu. 1964-75 arasında *Yeni Dergi*'yi çıkardı. Bir önceki yılda çıkmış yazı, öykü ve şiirlerden yaptığı seçmelerle *Türk Edebiyatı* adlı yıllıklar düzenledi (1963-72). Çocukluğundan beri süregelen spor tutkusunu, yaşadığı çevredeki çocukları sporculuğa yönlendirme yolunda değerlendirdi. 1972-80 arasında voleybol erkek milli takımlarına antrenörlük etti. 1979-82 arasında Anadoluhisarı Gençlik ve Spor Akademisi'nde öğretim görevlisi olarak voleybol dersleri verdi. 1980-83 arasında *Yazko Edebiyat* dergisini yönetti. 1981'de Adam Yayınevi'nin yerli yayınlar editörü oldu. 1987'de emekliye ayrıldı. 1985'te yayımlanmaya başlayan *Adam Sanat* dergisinin genel yayın yönetmenliğini 1999'a kadar sürdürdü. Yazılarında ağırlıklı olarak düşünce özgürlüğü, hoşgörü üzerinde duran, çağdaş Türk şiiriyle yakından ilgilenen Memet Fuat, 1959'da dergilerde çıkan yazılarıyla Ataç Eleştiri Armağanı'nı, 1961'de *Düşünceye Saygı* adlı kitabının birinci basımıyla Türk Dil Kurumu Deneme-Eleştiri Ödülü'nü kazandı. *Çağdaşımız Makyavel* adlı kitabıyla 1992 Sedat Simavi Ödülü'nü Gülten Akın'la paylaştı, 1995'te Kültür Bakanlığı "Kültür ve Sanat Büyük Ödülü"nü, 1996'da Edebiyatçılar Derneği Onur Ödülü Altın Madalyası'nı aldı. 2004-2011 yılları arasında adına "Eleştiri-İnceleme-Deneme-Yayıncılık-Genç Şiir" dallarında "Memet Fuat Ödülleri" verildi.

Başlıca yapıtları: *Aşk ve Sümüklüböcek* (1946, öyküler, Tuna Baltacıoğlu ile); *Yaşadığımız* (1951, roman); *Düşünceye Saygı* (1960, denemeler); *Tiyatro Tarihi* (1961); *Türk Edebiyatı* (1963-72, yıllıklar, 10 kitap); *İlkokul Çocukları İçin Şiirler* (1968, antoloji); *Yunus Emre* (1976); *Şinasi* (1977); *Pir Sultan* (1977); *Karacaoğlan* (1977); *Ahmet Haşim* (1977); *Tevfik Fikret* (1979); *Çağını Görebilmek* (1982, denemeler); *Voleybol* (1983, Mehmet Bengü adıyla); *Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi* (1985); *Unutulmuş Yazılar* (1986, denemeler); *Çağdaşımız Makyavel* (1992, denemeler); *Seçilmiş Çeviri Şiirler* (1992, antoloji); *Dünya Yazınından Seçilmiş Kısa Oyunlar I-II* (1993); *Dünya Yazınından Seçilmiş Kısa Öyküler* (1993); *Türk Yazınından Seçilmiş Çocuklar İçin Şiirler* (1993, genişletilmiş 2. basım); *Türk Yazınından Seçilmiş Denemeler* (1993); *Türk Yazınından Seçilmiş Eleştiri Yazıları* (1993); *Düşünceye Saygı* (1994, denemeler, genişletilmiş ikinci basım); *Eleştiri Sorumluluğu* (1994, denemeler); *İki Yönlü Yozlaşma* (1995, denemeler); *Konuşan Toplum* (1996, denemeler); *Dağlarda Yüreğim* (1996, denemeler); *Özgünlük Avı* (1996, denemeler); *Her Yer Tiyatrodur* (1997, eleştiriler); *Gölgede Kalan Yıllar* (1997, anılar); *Sömürüsüz Bir Dünya* (1998, denemeler); *Çoğunluğun Gücü* (1998, denemeler); *Duyumsanmayan Karanlık* (1998, denemeler), *Yaşadığımız* (1998, roman, yeni yazım); *Bir Ayrılışın Öyküsü* (1998, öyküler); *Biçemden Biçeme* (1999, denemeler); *Yaşlı Bir Şaire Mektuplar* (1999, denemeler); *Nâzım Hikmet: Portreler* (2001); Tartışmalar (2001); *Aydınlar Sözlüğü* (2001); *Köroğlu* (2001); A'dan Z'ye *Nâzım Hikmet* (2002); *Konuşmalar* (2002); *Yazarlığın Eteklerinde* (2002, anı); *Toplum ve İnsan* (2002); *İncelemeler* (2002); *Kitap Eleştirileri* (2002); *Nasrettin Hoca Fıkraları* (2002); *Dadaloğlu* (2002); *Sana Deliler Gibi* (2002, kısa roman); Ölünceye *Kadar I-II* (2003, günce); *Adlin* (2003, anlatı).

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Memet Fuat'ın
YKY'deki kitapları:

Edebiyat:
Düşünceye Saygı *(1994)*
Eleştiri Sorumluluğu *(1994)*
İki Yönlü Yozlaşma *(1995)*
Özgünlük Avı *(1996)*
Unutulmuş Yazılar *(1997)*
Her Yer Tiyatrodur *(1997)*
Duyumsanmayan Karanlık *(1998)*
Biçemden Biçeme *(1999)*
Gölgede Kalan Yıllar *(2013)*

İlkgençlik:
Karacaoğlan *(1995)*
Yunus Emre *(1995)*
Ahmet Haşim *(1999)*
Şinasi *(1999)*
Pir Sultan Abdal *(1999)*

A'dan Z'ye Nâzım Hikmet *(2002)*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

MEMET FUAT

Gölgede Kalan Yıllar

Anı

Yapı Kredi Yayınları

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Yapı Kredi Yayınları - 3800
Edebiyat - 1081

Gölgede Kalan Yıllar / Memet Fuat

Kitap editörü: Raşit Çavaş
Düzelti: Korkut Tankuter

Kapak tasarımı: Nahide Dikel
Kapak kolajı: Yeşim Bilge

Baskı: Pasifik Ofset
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1
Baha İş Merkezi A Blok Haramidere - Avcılar / İstanbul
Telefon: (0 212) 412 17 77
Sertifika No: 12027

1.-6. baskı: Adam Yayınları, 1997-2001
YKY'de 1. baskı: İstanbul, Şubat 2013
ISBN 978-975-08-2454-8

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. 2012
Sertifika No: 12334

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Yapı Kredi Kültür Merkezi
İstiklal Caddesi No. 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
http://www.ykykultur.com.tr
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: http://alisveris.yapikredi.com.tr

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

GÖLGEDE KALAN YILLAR

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Piraye öldü. Dün gece. Kaçta bilmiyorum. Bir iki kaşık süt içirmeye çalışıp başaramadığımızda saat yediyi biraz geçiyordu. Yan çevirip üstünü örttük. İki gündür gözlerini açmıyor, hiçbir şey yemek istemiyordu. Sürekli uykuda gibiydi.

Dünyayla ilişkisini çoktan beri kesmişti. Kimseyi tanımıyor, baktığını görmüyor, söyleneni duymuyordu. Püre, muhallebi, yoğurt türünden çiğnemeden yutabileceği şeyler veriyorduk. Gözlerini açmaz olduğu son iki güne kadar hiç değilse bunları geri çevirmiyordu.

Karşımızdaki apartmanda oturan bakıcısı, kapıdan çıkarken, "Bir şey olursa bana bir telefon ediver, gelirim," deyince bir duraladım. Ya benim duraladığımı görerek, ya da kendi kafasından geçenleri geri itmek için, bir açıklama yapmak gereğini duydu, "Hiçbir şey yediremedik," dedi.

Arada bir gidip bakıyordum. Uyurken bile elleri kolları hep çalışır, üstündekileri çekiştirir, kucağına toplardı. Odasını sürekli sıcak tutuyorduk o yüzden. Gene de belli aralarla gidip üstünü açıp açmadığına bakmak gerekiyordu.

Ama o gece pek hareketli değildi. Omuzlarını açıyordu yalnızca. Ağzından nefes alıyor, belli belirsiz bir hırıltı çıkarıyordu. Her zaman daha sessiz uyurdu.

Son iki gidişimde ise üstü açılmamıştı. Kapıdan bakıp çekildim. Saat bire doğru yatmaya giderken bir daha baktım, gene açılmamıştı üstü. Dinledim, hırıltı da yok. Yanına gidip elimi alnına koydum. Soğuk.

Ölmüştü annem...

Belki de son iki gidişimde üstünü açmamış olması o yüzdendi.

Bir süredir yakınlarının yoklamaya geldiklerinde yanına bile girmek istemedikleri Piraye kurtulmuştu.

Kurtulmuştu...

Bu söz ne kadar yaygınlaştı, ne derin anlamlar kazandı son yıllarda...

Yalnız böyle bilinçsizliğe gömülen, yaşamla ilişkileri kopup yatağa bağlanan, vücudunda yaralar açılan, bakımı sorunlar yaratan, acı çeken, iyileşme umudu kalmayan yaşlılara değil, nerdeyse her ölene, "Kurtuldu!.." deniyor...

*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

21 Mart 1995 Salı günü gece yarısına doğru, bataklığa dönüşmüş dünyamızdan, iyiliğin, dürüstlüğün, onurun, bağlılığın, özverinin simgesi bir kadın ayrıldı...

Bu satırları yazarken altmış dokuz yaşındayım. Annem seksen dokuz yaşındaydı. Beni yirmi yaşındayken doğurmuş. Arada ondan uzak kaldığım, dedemin yanında oturduğum yıllar oldu, ama bana hiç ayrılmamışız gibi geliyor. En eski anım üç ya da dört yaşımdayken yaptıklarıma kadar gittiğine göre, demek ki altmış beş yıl onun çevresinde birtakım anılar biriktirerek yaşamışım.

*

Anılara güvendiğimi söyleyemem. Bir olayı iki ayrı kişinin anılarında okuyun, anlatılanların birbirini tutmadığını görürsünüz. Kimi değiştirerek, gönlüne göre anlatır, süsler, tatlılaştırır, kimi işine geldiği gibi anlatır, kendine yontar, kimi yanlış yorumlar yapar.

Çok nesnel davranmak isteyenler bile birtakım şeyleri unutmuş olabilirler.

Unutur, sonra anımsamak için kendinizi zorlar, bir şeyler çıkarırsınız. Bu kez onlar kafanıza yerleşir, başkaları öyle olmadığını söyleseler de, direnirsiniz. Çok iyi anımsıyorsunuzdur, her şey gözünüzün önündedir, kendinize mi güveneceksiniz, onlara mı!..

Örnekse benim daha doğru dürüst konuşamadığım günlerden bir anım var. Dedemin köşkünde yemek arka bahçedeki mutfakta pişerdi, yazları gene bahçede hemen o mutfağa bitişik yemek odasında yenirdi, ama kışın soğuk havalarda sofra köşkün ikinci katında kömür sobasıyla ısıtılan oturma odasına kurulur, yemekler büyük bir tepsiyle yukarı taşınırdı.

Karnım acıkınca, koridorun arkasına, yarıya kadar dönerek çıkan, oradaki küçük bir sahanlıktan sonra dik basamaklarla ikinci kata bağlanan servis merdiveninin başına gidip yemeği getirmesi için aşçıya seslenirdim. Aşçının adı Eyüp'tü. Sözcükleri doğru dürüst söyleyemediğim için :

"İip, demii detir!" diye seslenirmişim. Büyükler taklidimi yapıp gülerlerdi.

Bu anının kafama nasıl yerleştiğini bilmiyorum. Bugün de kafamda görüyorum kendimi merdiven başından aşağı seslenirken.

Ama sonradan birkaç kez, annem, İye'm böyle bir anım olamayacağını, yanlış anımsadığımı, merdiven başına gidip, "İip, demii detir!" diye seslenenin ablam olduğunu söylediler.

Oysa bana merdiven başında sanki ablamla, "Sen seslenmeyeceksin, ben sesleneceğim," diye itişip kakışırdık gibi de geliyor.

Bilemiyorum. Ablamın bir anısını üstlendiğim anlaşılıyor. Ya da ablamın yaptığını ben de yapıyordum, onlar görmemişlerdi. Peki, bana ta-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Solda annem, sağda Suat Amcamın karısı Kerime Yengem. Arabadaki büyük çocuk Suzan Ablam, küçük çocuk yengemin oğlu Rifat, arabayı güya ben sürüyorum.

kılan, taklidimi yapıp gülen büyükler kimdi? Olmuş muydu öyle bir şey? Yoksa ablama takıldıklarını mı izlemiştim?

Anılara güvenmek kolay değil.

Gene o günlerden şöyle bir olay anımsıyorum :

Dedemin Erenköy'deki köşkünün bahçesi otuz dönüme yakın bayağı büyük bir bahçeydi. Önde, Ethem Efendi Caddesi'ne bakan bölümde değişik çam ağaçlarından oluşan çamlıklar, arkada, tren istasyonuna bakan bölümde ise meyva ağaçları, sebzelikler vardı. Ekilen, işlenen toprak

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yumuşak olduğu, kum gibi dağıldığı için, sebzeliklerde bahçe aletleriyle oynamayı çok severdim, ama kürekler, çapalar, tırmıklar hepsi büyüktü. Tirpitil denilen küçük bahçe çapasıyla bir şeyler yapmaya çalışırdım. O bile elime ağır gelirdi.

Sonra bir gün dedem ablamla beni çağırıp önümüze iki oyuncak kova, iki kürek, iki tirpitil koydu. Tenekeden yapılıp pırıl pırıl boyanmış, tahta saplı hafif aletler. Ablam beğendiği renktekileri seçip aldı, ötekiler benim oldu.

Doğru sulama havuzunun ordaki sebzeliğe...

Toprağı çapayla kazıyor, kürekle kovaya dolduruyor, biraz öteye boşaltıyorum. Ablam da bir şeyler yapıyor. Ne oldu, nasıl oldu, bilmiyorum, bir ara çatıştık, bir itişip kakışma derken, elimdeki çapayı kaldırıp kafasına vurdum. Tirpitillerin bir yanı düz, öbür yanı iki çataldır. Ben düz yanıyla vurmuştum, nedense ondan bir karşılık beklemiyordum, o da elindeki çapayı kaldırıp iki çatal yanıyla kafama vurunca, hem şaşırdım, hem de en kalın sesimle ağlamaya başladım.

Çok iyi ağlardım, bahçenin her yanından duyulurdu. Koşup geldiler. Okşayıp sevdiler, güldüler. Büyükler nedense hep güler küçüklere. Ablama bir şey olmamıştı, ama benim başım biraz delinmişti.

Bu anıyı bana sonradan birisi anlatmış olabilir mi?

Diyelim anlattı, ama ablamın bana vuracağını hiç beklemediğimi, vurunca çok şaşırdığımı nerden bilebilir? Ayrıca ikimiz yalnızdık, başka kimse yoktu. Ablam ise anımsamıyor bile böyle bir şeyi...

Başka bir anı. Bunu bana hiç kimse anlatmış olamaz. Çünkü çok özel. Gene o günlerden...

Kovam, küreğim, tirpitilimle aynı yerde, sulama havuzunun ordaki sebzelikte çömelmiş oynuyorum. Bir başıma. Birden bir işler oluverdi. Doğruldum. Tulumumun arkası ağırlaşmış. Paçalar lastikli, bacaklarımdan aşağı bir şey akmıyor, ama arkada bayağı bir ağırlık var. Sebzelikten çıkmak için döndüm, anneme gideceğim. Çok kötü!.. Dutların oradan doğru birileri geliyor. Bir adam, iki çocuğu, biri kız, biri oğlan, üç beş adım arkalarında da anneleri. Dört kişilik bir aile. Yaptığım işi görmesinler diye hemen yüzümü onlara çevirdim. Elimde kovam, küreğim, çapam, öylece duruyorum.

İstasyondan gelen tanıdıklar arka kapıdan girip bizim bahçeden geçer, kestirmeden Ethem Efendi Caddesi'ne çıkarlardı. Bunlar da öyle bahçeden geçen tanıdık bir aileydi herhalde.

Adam kendilerini izlediğimi görünce, beni çocuklarına gösterip, "Nasıl duruyor, şuna bakın!" diye gülümsedi, sevgi dolu bakışlarla bana bir şeyler söyledi. Yanıt yok. Bir yandan da yürüyorlar. Ben de yüzümü döndürüyorum onlarla birlikte. Kadın biraz arkada, onu da ayarlıyorum. Gülücüklerle, sevgi sözleriyle geçip gittiler. Onları niçin hep yüzümü dönerek izlediğimi anlayamadan...

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Dediğim gibi, bu anıyı bana kimse anlatmış olamaz. Çünkü benden başka bilen yok.

Bir de Mecbur Kalfa'yla anım var. Herhalde bu anlattığım olayın devamı.

Mecbur Kalfa şişman bir zenciydi. Onunla ilgili başka hiçbir şey anımsamıyorum, hiçbir resim yok kafamda. Sanırım ablamla benim dadımızdı.

Kendimi Mecbur Kalfa'nın sol kolunun altına sıkıştırılmış, kocaman kalçasının üstünde, çınarların oradan köşke doğru götürülürken görüyorum. Annem köşkün ikinci katında, ortadaki pencerenin önüne oturmuş, bahçeye bakıyor.

"Ne oldu, Mecbur Kalfa?"

"Bu gene doldurmuş, hanımcığım..."

Mecbur Kalfa'nın sözleri olduğu gibi kafamda, sesiyle söyleyişi de... "Gene" dediğine göre, anlaşılan biraz sık oluyordu o iş...

Bir de pencerede oturan annemin alnında bant olduğunu anımsıyorum.

*

Dedem Mehmet Ali Paşa'nın rütbesi mirlivaydı sanırım. Süvariydi. Uzun boylu, sarışın, mavi gözlü, yakışıklı bir adam... Üniformasıyla dev gibi görünürdü gözüme. Ayağında çizmeler, sırtında griyle mavi arası bir renkte yerlere kadar bir pelerin...

Onu iş dönüşü köşkün kapısından girerken yakaladım mı, hemen arkasına geçip pelerininin eteğine yapışırdım. Sağa sola bakarak aranıyormuş gibi yapardı :

"Nerde bu çocuk, nereye gitti?"

Sözümona telaşlanırdı. Aldanmadığını, hoşuma gitsin diye yaptığını bilirdim. Gene de bayılırdım bu oyuna. Kahkahalar atar, bitirmek istemezdim...

"Aa, buradaymış!" diye beni yakaladığı gibi havalandırıp kucağına alırdı...

Çocukları çok seven, çocuklarla oynamaktan bıkmayan bir insandı...

*

Gene o yıllardan bir anı :

Dedem ön bahçedeki çamlıkta subay arkadaşlarına bir şölen veriyor. Çeşitli rütbelerden genç yaşlı birçok subay... Herhalde dedemin Süvari Okulu Komutanı olduğu yıllar. Yoksa o kadar subay nasıl bir araya getirilir?

Kırmızı kalın çizgili pantolonların, çizmelerin, sarı sırma topuzlu kılıçların, pelerinlerin arasında dört dönmüştüm o gün.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Mehmet Ali Paşa. Osmanlı Sarayında Hünkâr yaveri olduğu yıllardaki üniformasıyla.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

"Ali Paşa'dan kalma yeşil beyaz büyük servis tabakları, iç pilavların ortasında parça parça kızarmış kuzu etleri, çorba, salata, enginar, muhallebi..." demek geliyor içimden, ama bunları sonradan edindiğim bilgilerle uydurduğumu seziyorum.

Ali Paşa'dan kalma yeşil beyaz büyük servis tabakları o günün anısı olamaz, bu başkalarından edindiğim bir bilgi. Ayrıca köşkte böyle bir şölende kullanılabilecek büyük servis tabakları yalnızca onlardı. Saydığım yemekler ise dedemin değer verdiği konukları için hep yaptırdığı yemekler...

Bahçemizde hurma ağaçlarının alt başında başka hiçbir şey ekilmeyen ayrı bir enginar tarlası vardı. Muhallebi ise konuklara kendi ineklerimizden sağılan sütle, hiç su katılmadan yapılırdı. Bambaşka bir tadı olurdu o paşa muhallebisinin.

*

İnsanın doğru yanlış anımsadığı, bir kendi başından geçenler, içinde yaşadığı olaylar var, bir de başkalarından dinledikleri... O başkaları da yalnızca kendi yaşadıklarını anlatmıyorlar...

Benim gibi anılara pek güvenmeyen, yaşadıklarını anlatırken bile tedirgin olan bir kimsenin başkalarından dinlediklerini aktarırken ne kadar zorlanacağını düşünün...

Kim söyledi, ne zaman söyledi?

Bu kitapta anılarımın yanı sıra size aktaracağım bilgilerin birçoğunu nereden edindiğimi bilmiyorum.

İyisi mi, şöyle diyelim :

Anlattıklarım dış dünyanın gerçeklerine uymayabilir. Altmış dokuz yıl yaşadım, bir şeyler gördüm, bir şeyler dinledim, bunların bende kalan tortularını size aktarıyorum. Hepsi benim kafamın içindeki gerçekler.

Bilerek hiçbir şeyi değiştirmeyeceğim, ama yaşamın karmaşası içinde gerçekleri en doğru görünümüyle saptayıp yorumladığımı söyleyemem.

Kısacası, ben bunca yıl bu anlattıklarımın doğru olduğuna inanarak yaşadım.

Demek ki bunlar benim gerçeklerim...

*

Dedemin babası Ali Paşa elçiymiş. Köşkün salonunda yağlı boya bir resmi asılıydı. Yabancı bir ressamın yaptığı, siyah ile fes renginin tadını yansıtan bir portre. Çok gösterişli, altın yaldız bir çerçevesi vardı.

Dedem öldüğünde amcalarımla babam köşkün eşyalarını açık artırmayla satarlarken arada o çerçeve de gitti. İsteklisi çıkmayan resme ise ablam el koydu. İsteklisi çıksa onu da satarlardı. Büyük amcam öyle de-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ğildi, ama babamla Suat Amcam her şeyi satıp paraya çevirme işinde çok başarılıydılar.

Ali Paşa Viyana elçisiyken elçilikte çalışan "Susan" adında Avusturyalı bir kadına tutulmuş. Evlenmişler. Daha önceki kocasından bir oğlu bulunan Susan'ın adı "Suzan"a dönüştürülürken, oğluna da "Besim" denmiş.

Ali Paşa ile Suzan Hanım'ın önce bir kızları, sonra da iki oğulları olmuş : Adile, Mehmet Ali, Fuat.

Suzan Hanım evlenirken gerçi din değiştirmiş, ama anladığıma göre, içinde doğup büyüdüğü kültürden bütünüyle kopmamış. Çevresinde gördüklerini yetersiz bulmuş olmalı ki, Ali Paşa'ya, "Kızı ben istediğim gibi yetiştireyim, oğlanları da sen," demiş.

*

Büyük halam Adile Hanım'ı çocukluk günlerimden çok iyi anımsıyorum. Öldüğünde ya ortaokulun sonunda, ya da lisedeydim. Cenazesi kaldırılırken mezarlıkta para dağıtma işini bana vermişlerdi.

Dedem ona, "Adlin," derdi. Bu, kızına Suzan Hanım'ın taktığı addı. Gerçekten de bir Avrupalı gibiydi halam. Ben büyük halama "hala" derdim. Filmlerdeki kadınlara benzerdi. Son derece süslü, gerdanlıklar, iğneler, bilezikler, yüzükler, görünen her yeri pudralar içinde, saçlar taraklarla kabartılmış, başörtüsü ise genellikle alttan bağlanmayan incecik bir tül... Gezdiği, yürüdüğü yerlere üstünden pudralar dökülen şişman bir hanım...

Köşkü dedemin köşkünün hemen karşısında, Mithat Paşa köşkünün yanındaydı. Tam köşede, cephesi görece dar, derinliği nerdeyse Ethem Efendi Caddesi'ni, Santral Sokağı'na bağlayan ara sokağın üçte ikisini geçen, yüksek duvarlı bir bahçenin içindeki bu köşk, kedileri, köpekleriyle ünlüydü. Elde sepet, Kayışdağı'na, Alemdağı'na, Maltepe'ye, Kartal'a gitmeye hiç gerek yoktu, herkes kurtulmak istediği kedi ya da köpek yavrularını o duvarlardan içeri atardı. Bilirlerdi Adile Hanım'ın nasıl olsa hepsini besleyeceğini.

Köşke gelen konuklar, önce bahçe kapısındaki çıngırağı çalarlar, içerden köpeklere söz geçirebilen biri gidip onları köşkün kapısına kadar getirirdi.

Gelenler genellikle klasik müzikten hoşlanan kimseler olurdu. Çünkü halamın başlıca konusu müzikti. Hem keman hem de piyano çalardı. Uzun boylu konuşmaktan sıkılır, ille bir şeyler çalmak, ya da çalanları dinlemek isterdi. Haftanın belirli günlerinde İstanbul Radyosu'nun klasik müzik orkestrasında görevli bazı müzikçiler onun köşkünde bir araya gelip adeta salon konserleri verirlerdi. Şimdi adını anımsamadığım bir kemancı vardı, o her hafta mutlaka gelirdi.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Halamın köşkünün önünde çekilmiş bir fotoğraf. Sol başta oturan halam, yanındaki Samiye Hanım (İye'min ağabeysinin karısı), ortadaki Ülfet Hala (bir akraba), sağdan ikinci Leman Hanım (halamın kocasının bir akrabası), arkada ortada dedem, önde yerde ablamla ben. Ötekilerin adlarını anımsamıyorum. Fotoğraftaki polis halama hep gelirdi, herhalde bir yakınlığı vardı aileye. Yabancı oldukları yüzlerinden de anlaşılan iki kadın ise halamın dostları.

Dedem işi alaya alır, halamın o adama âşık olduğunu söylerdi. Kemancı sanırım Beyaz Rus'tu, belki de İtalyan'dı.

Halam, susması için, dedeme abla tonuyla, "Mehmet Ali!" derdi. Adamın kulağına giderse, sonra belki bir daha gelmez diye korkardı.

Dedem ise hiç aldırmazdı öyle şeylere. Halama bu konuda takılmak en büyük eğlencesiydi.

*

Bir keresinde İstiklal Marşı'nın bestecisi Zeki Bey de halamın köşkündeki bu müzikli toplantılara katılmış, sonra da onu kendi evine çağırmıştı. Halam çok şişman olduğu için öyle kolay kolay köşkünden dışarı çıkmazdı. O zamanlar otomobil yok, her yere arkadan inip binilen, içinde karşılıklı oturulan at arabalarıyla gidiliyor. Öyle birkaç şişmanın bir arabaya binmesi de olmaz, atlara acır halam. Dedem de iri yarı, fazla şişman değilse de, şiş-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

manca, kilolu bir adam. Aylık almaya filan giderken, bir arabaya halamla hafif biri biniyorsa, öbür arabaya dedemle hafif biri, diyelim ben biniyoruz.

Neyse, Zeki Bey'e gitmemiz gerekiyormuş, adam çağrılınca incelik gösterip gelmiş, onun çağrısına da bizim uymamız gerekirmiş. Halam, dedem, ben, başka kim vardı anımsamıyorum, Bostancı yönünde bir eve gitmiştik.

O gün Zeki Bey sanırım bir hastalık nedeniyle yıllardır eline almadığını söylediği kemanını kutusundan çıkarıp halamın onuruna kısa bir parça çalmıştı.

Çalışı çok etkili, bayağı ustacaydı. Dönerken arabada bunu dedem de belirtmiş, "Bizimkiler gibi gıy gıy değil," demişti. Aslında dedem müzikten hoşlanmazdı. Halamın toplantılarına pek uğramaz, yakalanırsa da bir yolunu bulup sıvışırdı. Kulakları da iyi duymuyordu. Savaş sakatıydı. Ama bu usta kemancının üstünlüğünü sezmek için müzikten hoşlanmak gerekmiyordu.

Halam Zeki Bey'in keman çalışından, kendi onuruna çalmış olmasından, ayrıca ailesinden gördüğü yakın ilgiden büyük mutluluk duymuştu.

Ama dedem hemen başladı : Öbür kemancının pabucu dama atılmış, halam Zeki Bey'e âşık olmuştu...

*

Arabacılar da girerdi bu takılmaların içine...

Halam her arabacıyı sevmezdi. Atını kırbaçlamayacaksın, öyle garip sesler çıkarıp hayvanı korkutmayacaksın...

Araba çağırtmaya gönderdiği kimselere mutlaka arabacının adını söylerdi :

"Hasan Ağa'yı, o yoksa Salih Ağa'yı al gel..."

Dedeme göre ise, işin kırbaçla filan ilgisi yoktu, Hasan Ağa arabaya binmesine yardım ederken halamı poposundan çok iyi kavrayıp kaldırıyordu, eh, Salih Ağa da fena değildi...

Halam kızmaz, gülerdi bu sözlere, gene de sesine abla tonunu vermekten geri durmazdı :

"Mehmet Ali!"

*

Halamın çapkın bir kadın olduğunu hiç sanmıyorum. Çapkın olan dedemdi. Kardeşi Fuat Paşa ile birlikte gençlik yıllarının uçarı çapkınları olarak Sermet Muhtar Alus'un yazılarına bile geçmişlerdi.

Halam müziğe âşıktı, müzik yapan insanlara hayrandı. Kimsenin, hiçbir yaratığın, hiçbir varlığın zarar görmesini, acı çekmesini istemeyen son derece iyi kalpli bir insandı.

Emekli bir subay, yanılmıyorsam miralay olan kocası Murat Bey öldüğünden beri köşkte yalnız yaşıyordu. Yalnız dediğim, bir bahçıvan, bir

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

aşçı, bir hizmetçi, bir de Emiş Abla diye çağırdığı Bursalı emektar bir kadınla birlikte. Onu herhalde Bursa'dan gelirken yanlarında getirmişlerdi.

Halam hiçbir şeye karışmaz, evin işlerini Emiş Abla yürütürdü. Öbür çalışanlar da hep onun köylüleriydi. Biri gider, biri gelir, ayrıca Emiş Abla'nın İstanbul'a yolu düşen bütün köylüleri de halamın evini otel gibi kullanırlardı. Başkalarının yanında çalışıp gece yatmaya oraya gelenler bile olurdu.

Halamın fazla bir geliri yoktu. Kocasından kalan emekli aylığı, sonra Eski İstasyon köprüsünün yanındaki sinemanın altında dükkânlar vardı, onlardan toplanan kiralar, bir de Havuzlu Han'daki küçük hissesinden gelen üç beş kuruş. Bunların hepsini dedem toplardı. Bazen beni de götürürdü yanında. Dükkân dükkân dolaşırdık. Dedeme çay, bana gazoz...

Keresteci, marangoz, kırtasiyeci, nalbur, kahveci, bakkal, camcı, basmacı, sıra sıra dükkânlar. Zaman zaman biri çıkıp sinemayı da kiralardı, ama kimse sürekli işletemezdi onu. Bir ara Erenköy'ün ünlü Hilal Spor Kulübü'nün lokali olmuş, koltuklar kenara çekilerek ortaya pingpong masaları yerleştirilmişti. Satıldıktan sonra ise sanırım apartmana dönüştürüldü.

En güç kira ödeyen kişi kırtasiyeci Cemal Bey'di. Upuzun bir adam. Hep içkili olurdu. Çok nazik, saygılı bir kimseydi. Dedem nedense kızmazdı ona, kazandığını içkiye verdiğini, kadınlara yedirdiğini, onun için kira ödemekte zorlandığını söylerdi, ama anlayışla, gülümseyerek, belki biraz da acıyarak.

Aslında pazar günleri bile çalışırdı Cemal Bey. Dükkânın girişine küçük bir bölme yaptırmıştı, kepenkleri indirir, yalnızca orayı açık tutardı. O büfe gibi yerde içki mi, gazete mi, ne satardı, bilmiyorum, ama dükkândan bir isteğiniz olursa, koca boyuyla o küçücük bölmeden kalkıp içeri gider, istediğinizi getirirdi. Ben iyi bir müşterisiydim Cemal Bey'in, bana hem indirim yapar, hem de şeker verirdi.

Ne var ki kolay ya da güç toplanan bütün bu kiralar bir araya getirildiğinde fazla bir şey tutmuyordu. Köpekler, kediler, ahırda hiçbir işe yaramayan, tıknefes bir midilli, hepsine ayrı ayrı yiyecek hazırlanıyor, kemik suyuna kilolarca ekmek doğranıyor, kedilere manca, midilliye saman alınıyordu. Sonra halamın ünlü kahvaltı sofraları, çeşit çeşit peynirler, zeytinler, salamlar, havyarlar, balık yumurtaları... Müzikli toplantıların konukları için yapılan kekler, semaver çayları... Bir de mutfağın bitişiğinde, Emiş Abla'nın köylülerinin ağırlandığı odada, gelene gidene sürekli açık tutulan sofra...

Özellikle o tüketim gücü yüksek sofra çok göze batardı...

Ablasının sıkıntıya düştüğünü görünce, dedem öfkelenir, söylenir, Emiş Abla'nın hemşerilerini kovmaya kalkar, ama halam abla tonlu "Mehmet Ali!"leriyle onu engellerdi.

*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Murat Bey Bursalı mıydı, yoksa bazı aileler gibi, örnekse annemin ailesi gibi, İstanbul işgal edilince mi Bursa'ya gitmişlerdi, bilmiyorum. Ama herhalde Murat Bey'in o kentle daha eski, daha köklü bir ilişkisi vardı. Çünkü oturdukları köşk kendisinindi. Üstelik de Bursa'nın en güzel köşklerinden biri...

Aslında ilginç bir adam Murat Bey. Yaptırdığı evlerin planlarını kendi çiziyor. Makinelere, yeniliklere düşkün...

Sessiz sinema günlerinde Erenköy'deki eski istasyon köprüsünün yanına kocaman bir sinema binası dikip işletmeye başlayacak kadar da serüvenci.

Kâr mı edecek? Yooo! Erenköy'de kaç aile var ki o günlerde! Tek sözcükle : Atılımcı...

O sinemada piyanoyla film izlediğimi anımsıyorum. Erkekler aşağıda, kadınlarla çocuklar balkonda. Bir keresinde makine dairesinde filmler mi tutuşmuştu, yoksa biz mi tutuştu sanmıştık, kendimizi zor atmıştık dışarı. Bütün bunları anımsıyorum, gene de Murat Bey bir türlü gelmiyor gözümün önüne.

Ben çok küçükken mi ölmüştü acaba?

Ama kimseden çekinmeyen, bana en yüksekte duruyormuş gibi görünen dedemin ondan çekindiğini biliyormuşum gibi bir duygu da var içimde. Halamın kocası olduğuna göre dedemden yaşlıydı. Ama o miralay, dedem mirliva, sonradan tüm general, rütbesi daha büyük, gene de enişte sinden çekiniyor diye yadırgadığımı anımsıyorum. Oldukça aksi, dediği dedik bir adam olarak kalmış kafamda.

Her neyse halamın Bursa'da oturduğu köşk sonradan halkın satın alıp Atatürk'e armağan ettikleri köşkmüş... Bugün de müze olarak korunuyor. Acaba o köşkü de Murat Bey mi yaptırmıştı?

*

Annemin annesi Nurhayat Hanım'la halam Bursa'da tanışmışlar. Dostlukları İstanbul'a geldikten sonra da, ölünceye kadar sürdü. Birbirlerini çok severlerdi.

Babam Vedat Örfi de annem Piraye'yi, ilk olarak Bursa'da, halamın evinde görmüş.

Annem babama âşık olduğunda on beş yaşındaymış. 1906'nın sonunda, 23 Aralıkta doğduğuna göre, Bursa'da karşılaşmaları 1921-1922 yıllarında olmalı.

Babamın doğum tarihini bilmiyorum, ama evlendikleri günlerde çekilen aile resimlerinde o da yirmisini yeni geçmiş gibi görünüyor.

Belirli bir işi olmayan, baba ocağında yaşayan bir "paşazade". İyi piyano çalıyor, iyi Fransızca konuşuyor. Boş oturan bir insan değil, sanat alanında birtakım çalışmalar yapmakta : Tiyatrocu, oyunlar yazıyor, yakışıklı delikanlı rollerine çıkıyor, ayrıca gazetelerde, yerli ya da çeviri, süreli

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Dedemin bahçesinde, köşkün önünde çekilmiş bir fotoğraf. Oturanlar : Solda halam, ortada Murat Bey, sağdakini tanımıyorum. Ayaktakiler (soldan sağa) : Suat Amcam, karısı Kerime Yengem, dedem, önünde duran kadına İye'm mi diye bakıyorum, ama pek benzemiyor; Suphi Bey, annem, babam. Taflanların üstünden bakan kadınla kapıdaki adam evin görevlileri olsa gerek. Köşkün kapısından taflanların arkasında kalan mermer bir sahanlığa çıkılırdı, oradan iki yana inen merdivenler vardı. Annem de, yengem de herhalde yeni gelinler. Çocuklar olsa fotoğrafa mutlaka herkesten önce onlar girerdi. Bu Mehmet Ali Paşa'nın değişmez yasası...

romanları yayımlanıyor. Ama bu işlerden hiçbirine kendini bütünüyle vererek sarıldığı söylenemez. Onun için de düzenli bir geliri yok.

Mehmet Ali Paşa'nın en sevdiği oğlu. Çocukluğunda bir dediği iki edilmemiş, tiyatroculuk oynamaktan hoşlanıyor diye bahçeye sahne kurulmuş, karşısında alkışlarla izleyici olunmuş, piyano dersleri aldırılmış, Fransızca öğrenmesi için Sen Jozef Lisesi'ne verilmiş, yollarda üşümesin diye ailece okulun karşısına taşınılmış, sonra tam bir iş tutması beklenirken, "Ben artist olacağım," diyerek bütün umutları söndürmüş, çok şımartıldığına yanılan küçük oğul...

Dedem sanatı, tiyatroculuğu küçümsediği için mi babamın oyunculuğuna karşı çıkmıştı, yoksa belirli geliri olan, güvenli bir iş tutmasını istediği için mi?

Sanırım iki kaygı birbirine karışıyordu. Bazı meslekler onun gözünde daha değerliydi. Özellikle askerliği en üstte tutardı. Sanat genellikle alt tabakalardan kimselerin, başkalarını eğlendirmek için yaptıkları bir şeydi.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Çocuklarını neden Kuleli'ye vermemişti acaba?

Direndiğim, inatçılık ettiğim zamanlar, önce bana kızar, sonra da, söz geçiremeyeceğini anlayınca, boyun eğmez havamdan hoşlandığını gösteren bir yumuşamayla, "Gel, seni Kuleli'ye yazdıralım," derdi, "bu inatçılıkla çok iyi bir komutan olursun."

Bunun ne kadar büyük bir beğenilme olduğunu bildiğimden büsbütün inatçılaşırdım.

Dedem tanıdıklarından bir isteyen oldu mu çocuklarını kolayca askeri okullara yazdırabiliyordu. Orduda sevilen bir generaldi anlaşılan. Emekliyken bile sözü hâlâ geçiyordu. Ama, Nihat, Suat, Vedat, üç oğlundan hiçbirini Kuleli'ye yazdırmamış, kendi mesleğine yönlendirmemişti.

*

Babası Ali Paşa da, kızı Adile'nin eğitimini karısına, Suzan Hanım'a bırakmayı kabul ettikten sonra, oğulları Mehmet Ali ile Fuat'ı kendi mesleğine yönlendirmemişti.

Ailede çocukların meslek seçimine karışmamak gibi bir gelenek mi vardı? Hiç sanmıyorum. Ayrıca, neden çocuklardan hiçbiri varlıklı, başarılı insanlar olan babalarının mesleklerine özenmemişlerdi? Çocuklara danışsalar da meslek seçimine herhalde büyükler karar veriyordu. Gözler de, eller de, hep çocukların üstündeydi.

Örnekse subay olmak üzere Kuleli'ye yazdırılan Mehmet Ali ile Fuat'ın öğrenimlerine okul dışı katkılarda da bulunulduğu anlaşılıyor.

Fransızcayı nerede, nasıl öğrenmişlerdi?

Dedem herkesin ilgisini çekecek kadar güzel Fransızca konuşurdu. Halamla ikisi bizim anlamamızı istemedikleri bir şey oldu mu, büyük bir rahatlıkla Fransızcaya geçerlerdi. Fuat Paşa da onlar gibi çok iyi Fransızca konuşurmuş.

Fuat Paşa'yı ben hiç görmedim. O hanedandan bir kimseyle, Cemile Sultan'la evli olduğu için, Kurtuluş Savaşı sonrasında yurt dışına çıkarılmıştı. Fransa'da yaşıyordu.

İki kardeş, biri Kurtuluş Savaşı'nda zafere katkıda bulunmuş bir komutan olarak İstanbul'a geliyor, öbürü hanedanın damadı olarak yurt dışına çıkarılıyor.

Bu aslında acı bir durum, ama dedem bu çelişkiyi hiçbir zaman öyle ağır bir havaya sokmazdı.

*

Kuleli yıllarında Mehmet Ali spora, Fuat yazına düşkünmüşler. Mehmet Ali okulun barfiks şampiyonuymuş. Fuat'ın ise "kalemi kuvvetli" imiş. Öyle derlerdi. Düzyazı mı, yoksa şiir mi yazardı bilmiyorum. Belki de yalnızca arada bir hevesli işi bir şeyler çiziktiren iyi bir okurdu.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

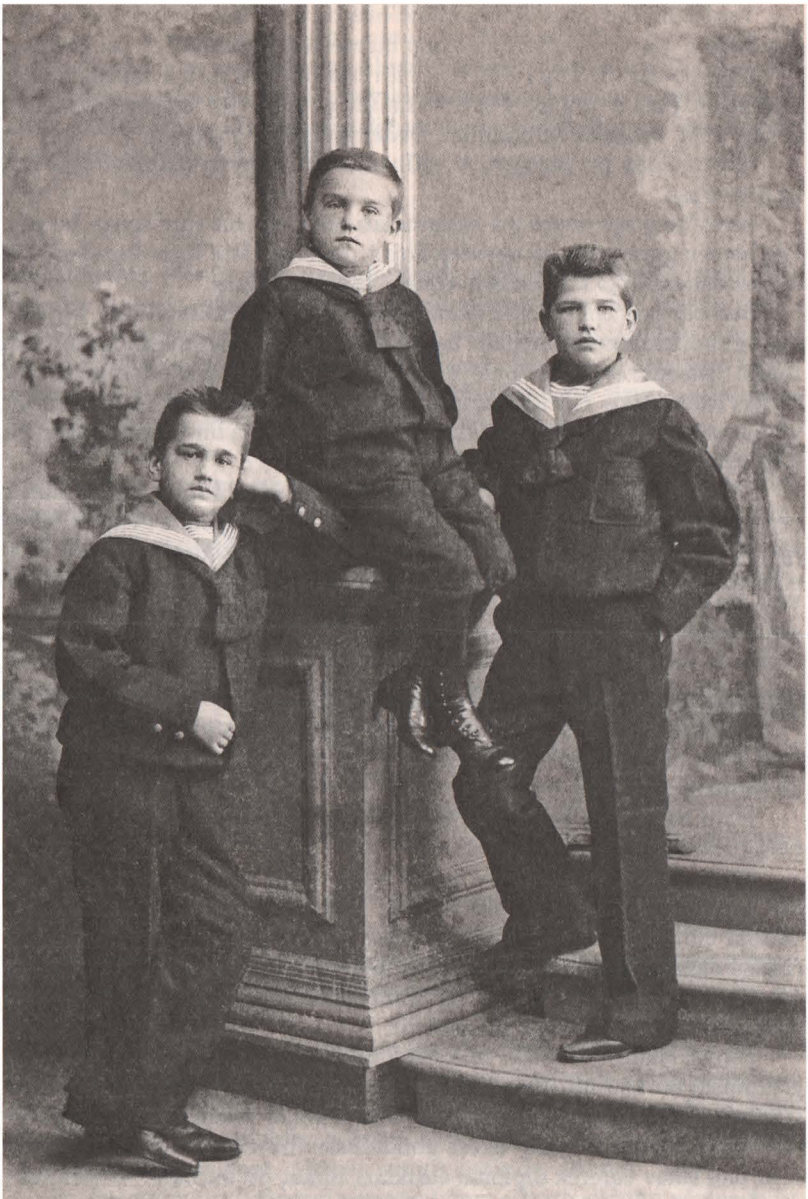

Suat, Vedat, Nihat, Photo-Phébus'te o yılların moda çocuk giysisiyle.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Yaşamında yer alan daha sonraki olaylar, askerliğe dedem kadar bağlı olmadığını gösteriyor. Herhalde onu bu mesleğe yönlendiren babasıydı.

Mehmet Ali ile Fuat, Kuleli'yi bitirince hünkâr yaveri olarak Saray'a alınmışlar. İkisi de anneleri Suzan Hanım'ın renklerini taşıyan, beyaz tenli, sarı saçlı, yakışıklı delikanlılar. Dedemin gözleri maviydi.

Yaveri oldukları padişah, Abdülhamid II; dönemin sadrazamı ise Halil Rifat Paşa.

Saray'da görev yapmaya başlamalarından kısa bir süre sonra, bu parlak, hemen göze batan gençlerden birini, dedemi, Halil Rifat Paşa kendine damat olarak seçip kızı Güzide Hanım'la evlendirmiş.

Ben babaannem Güzide Hanım'ı, ilk olarak, çocukluğumda, bir bayram günü, dedemden ayrılıp başka bir adamla evlenmesinden epeyce sonra, Şişli'deki evine el öpmeye götürüldüğümüzde görmüştüm. Kocası bizleri istemezmiş. Gittiğimizde adam yatalaktı. Salonda kocaman pirinç bir karyolada yatıyordu. Herhalde hastalanınca daha bir yumuşamıştı. Bir süre sonra da öldü.

Ortaokul, lise yıllarımda babaannemi daha sık gördüm. Kocası ölünce hem evine gitmek kolaylaşmıştı, hem de Fevziye Yengemle evlenen Nihat Amcam artık onunla birlikte oturuyordu. Sonra yazları, Erenköy'e, Suat Amcama, Cemile Sultan'ın sarayına gelip bir süre kalmaya başlamışlardı.

*

Babaannem ufak tefek, tedirgin, ürkek bir kadındı...

Şişli'deki evi, bodrumuyla çatı arası dışında, üç katlı sefertası gibi bir evdi. Bakımlı, derli toplu, ama küçüktü. Büyük ailelere göre değildi. Belki de sonradan alınmıştı.

Halil Rifat Paşa konağının Şişli Terakki Lisesi'nin bulunduğu yerde olduğu söylenirdi.

Nişantaşı'nda, köşede bir konak daha vardı, onda da babaannemin kız kardeşi Fatma Hanım oturuyordu. Bayramlarda oraya da uğrardık. Yanına izin alınmadan, kapıda bir süre beklemeden girilmeyen, dışişlerinden emekli birinin de elini öpüp hemen dışarı çıkardık. O çekinilen adamın kim olduğunu bugün de bilmiyorum. Nişantaşı'ndaki bu konak bana bambaşka bir dünya gibi gelirdi...

Fatma Hanım dimdik, ilkelerine bağlılığı her halinden belli, soylu görünüşlü bir kadındı. Onu çok beğenirdim. İngiliz filmlerindeki kadınlara benzerdi. Üç kızı hep yanında olurdu. Güler yüzlü, cana yakın, ince davranışlı ablalar. Onların okula gönderilmedikleri, evde öğrenim görüp dışardan sınav vererek diploma aldıkları, birkaç dil bildikleri söylenirdi.

İçlerinden biri, Nesteren, sonradan İstanbul Üniversitesi'nde profesör oldu.

Bir de her gidişimizde görmediğimiz erkek oğul vardı. Onun da çok başarılı bir öğrenci olduğunu, Fatin Hoca'nın yerini alacağını duyardık.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bir acele elini öpüp dışarı çıktığımız kişi belki de babalarıydı.

Gerçi o zamanlar çocuktum, bütün bu bayramlaşma işlerini filan büyükler istediği için yapıyordum, ailemin nereden nereye uzandığı beni hiç ilgilendirmiyordu, ama bunlar büyüdükten sonra kolayca öğrenilebilecek şeyler. Bilmemem, yalnızca ilgisizliğimden değil, birçok durumda, kimseyi tedirgin etmeme kaygımdan.

*

Babaannemin evinin duvarlarında kendi yaptığını söylediği karakalem resimler asılıydı. Hele bir tanesi, yazıhanenin üstünden tavana kadar yükselen insan boyunda bir resimdi : Babaannemin gençliği... Ayakta durmuş, üstünde çarşafı var, ama peçesi açık. Kendi boyutlarında. Aynaya bakarak mı yapmıştı? Fotoğraftan mı büyütmüştü? Bayağı usta işi bir resim. Pek inanmazdım o resimleri babaannemin yaptığına.

Hem becerilerini göstermekten çok hoşlanıyordu, hem de biraz abartmacıydı. Ben yaptım diye birçok şey gösterir, derken kalkar piyano çalar, yetenekliliğiyle bizleri etkilemek isterdi. Çevresindekiler, Nihat Amcam, özellikle de Fevziye Yengem, onu sürekli pohpohlayarak korurlar, sorabileceğimiz güvensizlik belirtecek soruları önceden engellemeye çalışırlardı.

Babam İstanbul'da olmadığı için, bayramlarda bizi babaanneme Suat Amcamla Kerime Yengem götürürlerdi. Onların bir kızı, bir oğlu vardı, Vildan ile Rifat. Suzan Ablam ile ben de katılınca dört çocuk olurduk. En büyüğümüz Vildan, en küçüğümüz Rifat'tı. Biz üç büyük söz dinler, babaannemize nasıl davranmamız gerektiğini sezer, sorun çıkarmazdık, ama Rifat ele avuca sığmaz bir çocuktu. Olmayacak şeyler yapar, babaannemi tedirgin etmek bir yana, bayağı korkuturdu. Öylesine ki sonunda kadın onun kendisini öldürmek istediğine inanır olmuştu.

"Bu beni öldürecek, bizi sakın yalnız bırakmayın," derdi Fevziye Yengeme.

Ben babaannemin o resimleri öğretmenleriyle birlikte yaptığı kanısındaydım. Soylu aile çevrelerini mutlu etmek için kimi öğretmenlerin ders verdikleri çocuklara yardım etmekte biraz aşırı gittiklerini biliyordum. Üstelik babaannemin abartmacılığıyla ilgili, dedemin anlattığı bir şeyler de vardı kulağımda.

Örnekse bir aile toplantısında anılar anlatılırken, babaannem İzmir'de atını denize sürdüğü gibi ta Karşıyaka'ya kadar dörtnala gittiğini söyleyecek olmuş. Dedem sözü atların suda yüzebildiklerine, sırtlarında binicileriyle kıyıdan kıyıya geçebileceklerine döndürmeye çalışırken, babaannem çırpınırmış, "Hayır, Paşa, dörtnal, suyun üstünde, dörtnal," diye...

Bu düşgücünün babamın romancılığına yararlı olduğu söylenebilir. Yıllar sonra İstanbul'a döndüğünde, babam, bizimle birlikte, bir süre, dedemin Erenköy'deki köşkünde oturmuştu. Bir gün onun da anılarını anlatırken böyle coştuğunu görmüştüm.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ağrı Dağı'nda film çekmişler, orada karşılaştığı doğa olaylarını, mevsim değişmelerini anlatıyordu. Dedem sürekli araya girip sözünü kesmek zorunda kalmış, "Biz de bulunduk oralarda, Vedat Bey!" diye işi şakaya vurmuş, anlatılanları gerçeklerle bağdaştırmaya çalışmıştı. Kurtuluş Savaşı'nda Kâzım Karabekir'in komutasında doğuda görev yaptığı için oraları çok iyi biliyordu.

*

Babaannemin Şişli'deki evinin unutulmaz bir insanı da Mesut Lala idi. Uzun bacaklı, uzun kollu, upuzun bir zenci. Sesi incecikti. Sanırım kibarlık olsun diye kendisi de biraz pesleştirip inceltiyordu. Çok terbiyeli, çok saygılı bir kimseydi, evde herkes de ona saygı gösteriyordu. Halil Rifat Paşa'dan kalma bir haremağası olsa gerek. Çatı katında ayrı bir odası vardı. Orada kitap okuyarak geçirirmiş günlerini. Bizim geldiğimiz haber verilerek çağrılırdı aşağıya. Çocukların sevgilisiydi.

İlk karşılaşmamızda beni çok şaşırtmıştı. O günü hiç unutmam. Önce gülücükler yapmış, tatlı sözler söylemiş, cebinden bir küçük çikolata çıkarıp vermişti.

"Haydi git kucağına!"

Herkes bizi izliyor. Gittim. Beni ince uzun bacağının, sol dizinin üstüne oturttu. Konuşuyoruz.

Birden kedi sesleri doldu odaya. Ürkütücü bir kedi kavgası. Köşeye doğru baktım. Mesut Lala da eğilmiş, benimle birlikte aranıyor. Yengem ortalarda, "Nerde bu kediler?" diye. Odadakiler gülüyorlar.

Meğer kediler Mesut Lala'nın karnındaymış. Dudaklarını hiç oynatmadan, karnından kedi sesleri çıkarıyor.

Sonra yıllarca, her bayram, bu kez nasıl yapıyor diye şaşarak Mesut Lala'nın kedilerini dinlemiştim.

Bugün o insanın Osmanlı ülkesine nerelerden, nasıl getirildiğini düşünmeden edemiyorum. Ne yandan bakarsam bakayım, tarih bana çok çirkin görünüyor.

Mesut Lala Şişli'deki o evde öldü. Ölümünden bir süre sonra Mason Derneği'nden telefon edip odasındaki kitaplara, belgelere bakmak için izin istemişler. Bir heyet gelmiş.

Mesut Lala'ya gösterilen bu ilgi çok hoşuna gitmiş Nihat Amcamın, seçtikleri bütün kitapları, belgeleri vermiş gelenlere...

*

Dedemin kadınları etkileyen yanı yalnız yakışıklılığı değildi. Fransız erkeklerinin inceliğini taşıdığı söylenirdi. Çok nazik, çok saygılı davranırdı kadınlara. Karşılaştıklarında mutlaka eğilip ellerini öperdi. Bulunduğu odaya gencecik kızlar bile girse hemen ayağa kalkardı.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Mehmet Ali Paşa'nın Kurtuluş Savaşı'ndan sonra ikinci kez paşa olduğunda çektirdiği fotoğrafı.

Çapkınlıkları ise anlatmakla bitmezdi. Bu konuda bayağı ünlüydü. Osmanlı üst tabaka yaşamının, köşklere, konaklara, dadılar, lalalar aracılığıyla, mektuplar, "name"lerle çağrılan, kaçamak aşk gecelerindeki başarılarıyla hanımefendileri birbirine düşüren genç subaylarından biri olduğu anlaşılıyor.

Babaannem ise, bütün süslenmelerine karşın, renklenemeyen, kara kuru denecek bir kadındı. Birbirlerini görerek, severek evlendiklerine inanmak çok güçtü.

Herhalde Halil Rifat Paşa dedemi görüp beğenmiş, damat olarak seçmiş, Ali Paşa'ya düşüncesini açmış, çocuklarının evlenmeleri ailelerce kararlaştırılmıştı.

*

Dedem karısına hiç bağlı kalmadığını gösteren canlı belgeleri son yıllarına taşımanın da ötesinde, arkasında bırakarak öldü :

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

"İye" dediğimiz ikinci karısının, arkadaşlık etsin diye babaannemin yanına verilen kızlardan biri olduğu söylenirdi. Köşkün bağcısının kızıymış. İye'min asıl adı Refika'ydı. Eğitimsiz, okuma yazma bilmeyen, ama çok uyanık, cin gibi bir kadındı.

Dedemi güzelliğiyle ayarttığı düşünülemez. Çünkü babaannemden daha çirkindi. Ayrıca, süslenmezdi de... Kadınlığını öne çıkartma çabası hiç yoktu.

Evde kesinlikle iş yapmaz, ama aşçı, hizmetçi, uşak, kimi bulsa işe koşardı. Elinin altında hep kullanabileceği birileri olsun isterdi. Kendisi yalnızca turşu kurar, bir de reçel kaynatırdı. Bir paşa karısı olmaktan çok, köşkün işlerini çekip çeviren biri gibiydi. İçine girdiği ailenin kendisini benimsemediğini, küçümsediğini bilir, onların soylu havalarının altında yatan gülünçlüklerini çok ustaca, üstüne fazla basmadan sergilerdi. Bu bir tür öç almaydı. Ali Paşa ailesiyle, babaannemle ilgili, kimsenin açığa vurmadığı pek çok şeyi hep onun bir iki sözcüklük değindirmelerinden öğrenirdik.

Kötü kadın olduğu, insanlarla alttan alta uğraştığı söylenirdi. Eğitimsiz bir halk çocuğu olarak iyi eğitim görmüş soyluların arasına girip onları zekâsıyla istediği gibi yönlendirmesi hoşuma gidiyordu. Ben severdim İye'mi. Çocukluklarında babam, amcalarım da severlermiş. "İye" adını takanlar da onlar. Ama Türkçedeki "sahip" anlamına değil. Hangi dildeyse, "İye" sözcüğü "teyze" anlamına gelirmiş. Onlar da annelerinin bu yakın arkadaşına "İye", yani "teyze" demişler.

Belki de dedem babaannemden ayrılıp üç oğlunu yanına alınca, evde onlarla ilgilenecek tanıdıkları, sevdikleri bir kadın olsun diye İye'mle birlikte yaşamaya başlamıştı. Uzun süre imam nikâhıyla oturdukları, sonradan belediye nikâhı kıydırdıkları söylenirdi.

*

Dedemin çapkınlıklarına bir canlı belge de Ulviye Hanım'dı. Onu ilk olarak ilkokulun beşinci sınıfındayken görmüştüm.

Fındıklı'daki İsmet İnönü İlkokulu'na gidiyordum. Annem, Nâzım, ben, üçümüz Cihangir'de bir apartmanda oturuyorduk. Suzan Erenköy'de, köşkündeydi. O zaten her zaman annemden çok dedeme düşkündü. Çocukken yanımızda biraz fazla kalsa hemen huysuzlanmaya başlar, "Ben köşküme gideceğim..." diye tuttururdu.

Cihangir'de otururken hafta sonlarını ben de Erenköy'de, onlarla geçirirdim. Her cumartesi öğleyin, dedem gelip beni okuldan alır, pazar akşamı da apartmana getirip bırakırdı.

Okulun tam karşısında, yoldan biraz yüksekçe bir set üstünde küçük bir bakkal dükkânı vardı. O dükkânın önünde, bir tabureye oturmuş, çenesi kiraz bastonuna dayalı, cebinde iki çikolata, beni bekler bulurdum dedemi.

Ondan en çok duyduğum söz herhalde, "Ver bakalım bir yanak!" olmuştur.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İye'm, dedem, annem. Dedemin bir kucağında Suzan, bir kucağında ben.
Babam ya Paris'te, ya Mısır'da... Ben üç yaşıma gelene kadar böyle bekliyor Piraye...

Oradan doğru Beşiktaş çarşısına giderdik. Yiyecekle ilgili alışveriş eder, çeşitli kahvaltılıklar, bu arada bir kutu börek, iki koca kutu da baklava alırdık.

Sonra arkamızda bir küfeciyle ara sokaklardan Ulviye Hanım'ın oturduğu mahalle arasındaki eski ahşap eve yollanırdık.

Ulviye Hanım dedemin "yadigâr" dediği eski bir sevgilisiydi. İye'm ondan söz ederken sinirlendiğini belli etmemeye çalışır, "Metreslerinden biri, sonunda başına kaldı," derdi. Aslında hünkâr yaverliğinden arkadaşı olan Kemal Bey'in karısıymış Ulviye Hanım. Dedemle işi pişirdiklerini anlayınca, boşamış kocası.

Kemal Bey karılarına pek düşkün bir adam olmasa gerek. İye'm daha önce başka bir karısını da dedeme bıraktığını söylerdi. İşin ilginç yanı arkadaşlıkları da bozulmuyor...

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Kemal Bey, Suat Amcam, Fuat Paşa Nice'te. Yıl 1925.

Şaka kaldıran, sürekli takılınan, çok sevilen, aranan bir adamdı Kemal Bey. Çocukluğumdan onun bir zorlukla yürürken, bir de yatalakken görüntüleri var kafamda.

Bir karısına da Fuat Paşa âşık olmuş. Akça pakça, yaşlılığı bile çok güzel bir kadındı Seher Hanım. Yoğurtçu Parkı'nın karşısındaki evlerden birinde otururdu. Sanırım o evi ona Fuat Paşa almıştı. Dedem Seher Hanım'a "Yenge" der, bayağı saygı gösterirdi. Beyaz başörtüsüyle tam anlamıyla bir hanımefendiydi. Köşke İye'me konuk gelir, dedemle halam da aylık almaya Kadıköy'e gittiklerinde ona mutlaka uğrarlardı.

Arkadaşını kıracak değil ya, birbirlerini sevdiklerini öğrenince Seher Hanım'ı da Fuat Paşa'ya verivermiş Kemal Bey. "Ört başını, boş ol!" dedin mi boşuyorsun. Evlenmek için de bir imam çağırmak yetiyor.

Dedem de babaannemi ikide bir boşarmış. Giderek yeniden nikâhlanmaları araya başkalarını sokmayı, hülleleri filan gerektirmeye başlayınca, imam boşama hakkını babaanneme vermiş. Böyle bir şey olabilir mi, bilmiyorum. İye'm anlatırdı. Sonunda babaannem de, "Boş ol!" deyince bir daha evlenmemişler...

*

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Kemal Bey'in zorlukla yürürken dediğim görüntüsü : Erenköy'deki köşkte, ikinci katta, "sofa" diye söz ettiğimiz oturma odasında, dedemle şakalaşıyorlar...

Konu neydi bilmiyorum, dedem gülüyor, Kemal Bey homurdanıyordu. Sonra sövmeye başladı. Dedem oturduğu koltukta bir doğrulup sanki onun üstüne gidecekmiş gibi yapınca, Kemal Bey ondan önce davranarak kalktı, merdivene açılan kapıya doğru sendir sündür kaçmaya başladı. Dedem de kalktı, istese yakalayabilirdi onu, özellikle yavaş davrandı, öfkelenmiş de arkasından gidiyormuş gibi birtakım sesler çıkardı. Aslında onun kaçışından, telaşından hoşlanıyor, kıs kıs gülüyordu. "Şu maşayı alayım da, şunun kıçına..." diyerek gürültüyle sobanın önündeki maşayı eline aldı. Kemal Bey bir acele kapıyı açıp korkuluğa abanarak merdivenden aşağı inmeye başladı.

"Yapma, Paşa, düşüreceksin adamı," diye seslendi İye'm oturduğu yerden. Koca adamlar neler yapıyorlar gibi başını yana çevirdi.

Dedem kapıyı kapatıp koltuğuna dönerken çok keyifliydi :

"Tatlı adam!.. Nasıl kaçıyor!.."

"Sövmesinden hoşlanıyor," dedi İye'm yavaşça.

Dedemin duymayacağını biliyordu...

*

Kemal Bey'in yatalakken dediğim görüntüsü : İtfaiye Sokağı ile Bağdat Caddesi'nin kesiştiği köşedeki evlerinde, dedem onu kızdırmak için son karısı Sadiye Hanım'a şataşıyor...

Kirayla oturdukları ev bahçe içinde uzunlamasına bir kulübeydi. Tek göz büyük bir oda. Bir köşkün eklentisi olmalı. Şimdi orada koca koca apartmanlar yükseliyor.

Kemal Bey'le Sadiye Hanım'ın benden iki üç yaş büyük bir oğulları vardı : Zamir. Onunla yemiş ağaçlarının altında oynardık. Düşüp kolunu kırdığı alçacık erik ağacını her gittiğimde mutlaka gösterirdi. Yere çok yakın bir dalından düşmüştü, oradan düşen bir insanın nasıl kolunun kırılabileceğine birlikte şaşardık. Üstelik erikleri toplamak için ağaca çıkmak da gerekli değildi.

Dedem, inmeli olan Kemal Bey'e yardım ediyor, her ay kirasını ödüyordu. Ay başlarında birlikte giderdik.

Bir sabah çok erken gitmişiz anlaşılan, kapıları kapalıydı. Kemal Bey'i korkutmak için kapıya bütün gücüyle vurmaya başladı dedem. İçerden Sadiye Hanım'ın sesi geldi :

"Kim o?"

"Açın, baskın var!"

Sadiye Hanım'ın telaşla Zamir'e seslendiğini duydum :

"Paşa geldi, kalk aç kapıyı çabuk, kilidi kıracak..."

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Zamir gecelikle. Gözlerini ovuşturuyor. Karşı duvara doğru iki yer yatağından birinde Kemal Bey yatıyor, öbüründe Sadiye Hanım.

Dedem ayakkabılarıyla dalıyor içeri. Doğru Kemal Bey'in yatağına. Adama sataşmaya başlıyor. Birtakım sesler çıkarıyor Kemal Bey, ama konuşamıyor. Elleriyle çekil başımdan der gibi hareketler yapıyor.

Dedem, bu kez, gecelikle olduğu için yatağından çıkamayan Sadiye Hanım'ın yorganının ucunu kaldırıp koynuna girecekmiş gibi yapıyor :

"Sen istemiyorsan ben de Sadiye Hanım'la oynaşırım."

Kemal Bey daha yüksek sesler çıkarmaya, elleriyle çırpınmaya başlıyor. Sadiye Hanım öfkeyle gülümseme karışık bir havada cilvelenip gerdan kırıyor :

"Yapmayın, Paşa!"

Hastalık derecesinde titiz bir kadın. Evine ayakkabıyla girmek, sokak giysileriyle yataklara yaklaşmak olacak iş değil, ama dedeme bir şey söyleyemiyor.

Dedem bir daha aralıyor Sadiye Hanım'ın yorganını, Kemal Bey gene çırpınıyor.

Son karısını kimseye kaptırmamaya kararlı anlaşılan.

*

Kemal Bey öldükten sonra, Zamir annesiyle hep bize yakın semtlerde oturdu. Gündüzlerini dedemin köşkünde geçirirdi. Birlikte büyüdük. Sabahları gelir, akşam yemekten sonra giderdi. Liseyi bitirip işe girene kadar her yıl giysilerini, ayakkaplarını da dedem aldı.

Arada bir Sadiye Hanım da köşke konuk gelirdi. "Oh, mideme et lokması girdi!" sözü çok ünlü olduğundan, onun yemeğe kaldığı günler dedem mutlaka köfte yaptırırdı.

Onlar da sevgili dost Kemal Bey'in "yadigâr"larıydılar...

İlkgençlik yıllarımda, bir gün İye'me sormuştum dedemle Sadiye Hanım'ın aralarında da bir şeyler geçmiş midir diye.

"Paşa'ya kalsa, her şey olur da, Sadiye Hanım titiz karıdır, öyle her önüne geleni koynuna almaz, temizleyecek, şartlayacak... Paşa'yı ne yapsan şartlanmaz," demişti.

Sadiye Hanım sinirli, parlamaya hazır, ama kendini tutan bir kadındı. Öfkelenince yüzü gözü morarır, başını iki yana sallamaya, gerdan kırmaya başlar, sesini hiç yükseltmeden, kendi kendine konuşur gibi laf sokuştururdu.

Karısının gebe kaldığını öğrenince, dedem, Kemal Bey'e, "Bu yaşta çocuk olur mu, birileri sana yardım edivermiştir," diye takılmış. Loğusa yatağında Sadiye Hanım ikide bir Zamir'in ellerini gösterip, "Paşa, bakın elleri ne kadar babasına benziyor," dermiş. Dedem çok hoşlanarak anla-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

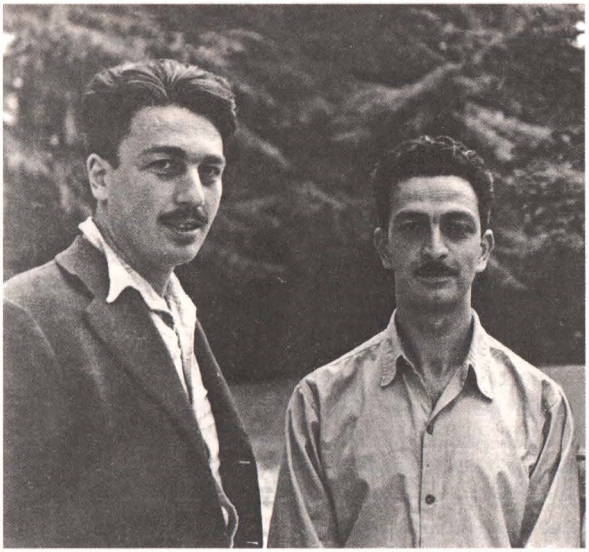

Zamir'le birlikte büyümüştük, ama pek anlaşamazdık. Her türlü ilerici düşünceye karşıydı. Savaşta da Nazileri tutmuştu. Gerçekten öyle mi düşünüyordu, yoksa tartışmak, inatlaşmak için mi yapıyordu, bilmiyorum. Aslında kimseye kötülük edemeyecek, iyi bir insandı. Ben Erenköy'den ayrıldıktan sonra birbirimizi aramadık. Genç yaşta öldüğünü duydum.

tırdı bunu. "Neyse ki elleri benzemiş, yoksa kimse inanmayacaktı," diye yıllarca Sadiye Hanım'a sataştı durdu.

*

Ulviye Hanım'a gittiğimizde kapıyı ev sahibi kadın açardı. Dindar, başörtülü, dedeme çok saygılı davranan, yaşlı bir kadın. Ev sahibi olmanın ötesinde, herhalde yemek, temizlik işleri de onun üzerindeydi. Çarşıdan aldıklarımızı mutfağa taşır, baklava kutularından birini açar, öbürünü yanımıza bırakırdı. Onu Erenköy'e götürmek üzere aldığımızı sormadan anlardı.

Hemen kapının girişindeki sofada otururduk.

Dedemin köşkünde içeri girerken ayakkabı çıkartmak diye bir şey yoktu. Ama ayakkabılarımız da genellikle tertemiz olurdu. Dedem kendi boyardı onları. Hem öndeki hem de arkadaki giriş kapılarının önünde büyük paspaslar, demirler vardı. Yağmurlu havalarda ise ayakkabıların üstüne lastik giyilirdi.

Halamın köşkünde, annemle birlikte oturduğumuz evlerde de ayakkabı çıkartma yoktu. Buna karşılık çoğu dindar kadınlar evlerinin tahta döşemelerini sabunlu sularla ovup fırçalar, ayakkabılarını çıkarttırmadan kimseyi içeri almak istemezlerdi. Pek gitmezdik öyle evlere, ama gitmek zorunda kaldığımızda da, kimseyi tedirgin etmemek için, içerilere girmezdik.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Hemen kapının girişindeki sofada oturmamız bundandı.

Ulviye Hanım'ı en az bir yarım saat beklerdik. Dedem onun süslenmeye doyamadığını bilir, "Gelmeyecekse, biz gidiyoruz," diye odasına haber gönderirdi.

Ev sahibi kadın gülümsemelerle dönerken, "Şimdi geliyormuş... Sabahtan beri süsleniyor, ama bitiremedi," diyerek sormayın gibilerden elini sallardı.

Ben börekten baklavaya geçmiş olurdum. Dedem ev sahibi kadınla bir şeyler konuşur, bu arada Ulviye Hanım'ın odasından duyulacak kadar yüksek sesle onun süslenmesini alaya alan sözler ederdi. Bazen iş o kadar uzardı ki, gerçekten kalkıp gidecek duruma gelirdik.

Sonunda nazlı nazlı inerdi merdivenden Ulviye Hanım. Kapkara boyanmış kıvırcık saçlar, pudrayla sıvanmış bembeyaz bir yüz... Sıskalıktan upuzun görünen, kupkuru bir kadın... İskelet gibi... Rastıklı, rimelli kaşlarla gözler ise iki kömürlük penceresi...

Dedem onu hoşuna gidecek sözler söyleyerek karşılar, ev sahibi kadın için için güler, ben de dedemin ne kadar güzellikten anlamaz bir insan olduğunu düşünürdüm. Oysa bugün olaya bambaşka bir açıdan bakıyor, dedemin ne kadar iyi bir insan olduğunu düşünüyorum.

Ulviye Hanım'la ortaya çıkmasını beklediğimizden çok daha kısa bir süre oturup konuşur, haftalığını verir, sonra da dede torun köşkün yolunu tutardık.

Ulviye Hanım'a gittiğimizi İye'me söylememem gerektiğini bilirdim. Ama o cin gibiydi, hemen anlardı. "Bari çocuğu götürme, Paşa," gibi bir şeyler söyler, üstünde pek durmazdı.

Aslında bu durum benim de hoşuma gitmiyordu anlaşılan. İşin saklanacak yanı kalmadıktan sonra, İye'me Ulviye Hanım'ı hiç beğenmediğimi, yüzüne bile bakılamayacak kadar çirkin olduğunu söylemek gereğini duymuştum.

İye'm ise konuyu önemsemez görünmüş, "Gençliğinde güzeldi," demekle yetinmişti.

*

Erenköy'den karşıya geçmek dedeme ağır gelmeye başlayınca Ulviye Hanım'a İçerenköy'de, sanatoryumun orada bir ev tuttu. Böylece onun alışverişini de kendi bakkallarından veresiye yapma olanağını elde etmiş oluyordu. Her hafta Bakkal Yusufaki'den ne alacaksa alır, istasyonda sıra sıra bekleyen paraşol arabalardan birine binip İçerenköy'e doğru yola çıkardı. Arabacılar da evi öğrendikleri için, kötü havalarda bazen kendi gitmeyip aldıklarını onlarla gönderirdi.

Dedem öldükten sonra Ulviye Hanım bu kez de İye'me "yadigâr" kaldı. Nasıl bir düzen kurduklarını bilmiyorum. Ben o zaman Erenköy'den ayrılıp Çamlıca'ya gelmiştim. Dedemin köşkünü Avukat satın almış, ama

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İye'me ömrünün sonuna kadar, akrabalarıyla birlikte, orada oturma hakkını tanımıştı.

Babam, amcalarım, dedemden kalanları da, tıpkı daha önce babaannemden kalanlar gibi, bir çırpıda satıp tüketmişler, buna karşılık hiçbir sorumluluk üstlenmemişlerdi.

Dedemin mezarını kötü bir insan olduğu söylenen İye'm yaptırdı. Ulviye Hanım'ın sorumluluğunu da, "Paşa böyle olmasını isterdi," diyerek o üstlendi, evinin kirasını ödedi, gereksinimlerini karşıladı.

Çamlıca'ya, annemizin yanına gelmek istemesek, ablamla beni de yanından ayırmaz, köşkün düzenini elinden geldiğince korumaya çalışırdı, bana öyle geliyor.

*

Dedem uzun yaşamış, çok şey görmüştü, ama anılarını pek anlatmazdı. Hünkâr yaveriyken Saray'da nelere tanık olmuştu; Abdülhamid nasıl bir padişahtı; Sadrazam Halil Rifat Paşa'yla nasıl karşılaşmıştı; babaannemle nasıl evlenmişti; Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı krallarla Avrupa'yı nasıl gezmişti; Kurtuluş Savaşı'na katılmak üzere Anadolu'ya nasıl kaçmıştı; doğuda, Kâzım Karabekir'in komutasında, aşiret alaylarında neler geçmişti başından?

Binde bir, kırık dökük bir iki anı...

*

Çapkınlıklarını daha fazla anlatırdı, çünkü onlarda alaya alınacak, gülünç yanlar olurdu : Aynı gece iki kız kardeşten önce biriyle, sonra öbürüyle buluşmuş, ertesi gün kadınların ikisi bir arabada, dedem atlı, Fenerbahçe'de karşılaşınca arabanın içinde kızılca kıyamet kopmuş... Şaire bilmem ne hanımı sandal sefasından sonra adada kıyıya çıkarmak için çizmeleriyle denize girmiş, kadını kucaklayıp iki adım atmasıyla yosunlu taşlarda ayağı kayınca, birlikte sulara gömülmüşler... Arap dadı dedemi arka kapıdan içeri alıp merdivenden yukarı hanımının yanına çıkarmış; merdivenin tam ortasına gelen sahanlıkta lalanın odası var, çok sessiz olmak gerekiyor; çıkarken başarmışlar, ama dönüşte gene sessizce inerlerken merdivenin son basamaklarında dedem tökezlenip gümbür gümbür aşağı yuvarlanmış, yuvarlanmasıyla da kalkıp kapıdan dışarı fırlaması bir olmuş; merakla içeriye kulak kabartmış, arap dadı yerde inim inim inliyor, lalaya mutfağa su almaya inerken merdivenden yuvarlandığını anlatıyormuş... Zamparalık arkadaşları arasında harama uçkur çözmeyen, dinine bağlı kimseler varmış, onun için de toplanıp kadınlarla âlem yapmaya giderlerken yanlarına imam alırlarmış...

Böyle şeyler...

*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bu fotoğraf 6 Eylül 1929'da çekilmiş. Annemle Erenköy'e Suzan'ı görmeye gittiğimiz bir gün olmalı. Annemin giyimindeki değişiklik açıkça görülüyor. Artık Kadıköy'de oturan, tutucu baskılardan uzak bir kadın. Fotoğraftakiler (soldan sağa) : Nihat Amcam, annem, dedem, tanımadığım bir genç kadın, Suat Amcam. Çocuklar : Ben, Suzan, Suat Amcamın kızı Vildan. Tanımadığım genç kadın Vildan'ın dil öğrenmesi için tutulmuş bir yabancı çocuk bakıcısı olabilir.

Abdülhamid'i sever miydi bilmiyorum. Kardeşi Fuat Paşa Cemile Sultan'la evli. Kendi hünkâr yaveri, Abdülhamid'e bağlılığıyla ünlü Sadrazam Halil Rifat Paşa'nın damadı. Osmanlı Sarayı adına krallarla Avrupa'yı dolaşıyor.

Sonra da Kurtuluş Savaşı'nda, doğuda, Kâzım Karabekir'in komutasında, aşiret alaylarında görevli bir miralay, yani albay...

Paşa nasıl albay olur?

Bu anlatacaklarım inanılmaz şeyler, ama evde dinlediklerimi aktarıyorum. Dedem hünkâr yaveri genç bir subayken sadrazamın kızıyla evlenince birdenbire paşa oluvermiş. Kardeşi de öyle, Cemile Sultan'la evlenince paşalığa yükselmiş. Herhalde daha böyle pek çok kişi varmış ki, 1908'de, herkesin görev süresine göre hak kazandığı rütbeye indirilmesine karar verilmiş. Ya bu karara uyacak ya da ordudan ayrılacaksınız.

Fuat Paşa da aralarında olmak üzere damatların çoğu ayrılmış ordudan, bir iki kişi kalmış. Dedem de onlardan biri. Orduya bağlılığı, çevresinde bir sevgi çemberi yaratmış. Toplantılara girdiğinde paşalar onu

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

eskisi gibi baş köşelere çağırırlar, o özellikle indirildiği rütbeye göre yerini alırmış. Yeniden yükselmeye başlamış. Kurtuluş Savaşı'na katılmak için Anadolu'ya geçtiğinde herhalde miralaymış, doğuya, aşiret alaylarına göndermişler. Savaş sonrasında İstanbul'a döndüğünde, ya da döndükten bir süre sonra, mirlivalığa yükselmiş.

Sonra paşalar general olup "mirliva, ferik, müşir" rütbelerinin yerini "tuğgeneral, tümgeneral, korgeneral, orgeneral" rütbeleri alınca, dedem de tuğgeneral oldu. Emekliye ayrıldığında tümgeneraldi. Ama konuşmalarda bu yeni rütbeler kullanılmıyor, bütün generallere olduğu gibi, dedeme de "paşam" ya da "paşa" deniyordu.

Bu iki kez paşalık, nedense hoşuma gidiyordu. Emeksiz elde ettiği bir rütbe geri alınınca kırılıp küsmediği, sevdiği mesleğin gereklerini yerine getirmek için en ağır koşullara katlandığı için mi? Herhalde. Saray'a öylesine yakınken Kurtuluş Savaşı'na katıldığı için de olabilir.

Kısacası, çifte kavrulmuş paşaydı...

*

Dedemin Abdülhamid'i övdüğünü hiç duymadım. Yalnız bir kez, gazetede ekmeğe zam yapılacağı haberini okuduğu bir gün, öfkeli bir üzüntüyle, "Fakir fukara ne yapar, günde evine on ekmek alan var, çoluk çocuğunu ekmekle besliyor insanlar," gibi sözler etmiş, Abdülhamid'le ilgili bir anısını anlatmıştı. Gece yatak odasının kapısında nöbetteymişler, ertesi gün ekmeğe on para zam yapılacak diye sabaha kadar uyumamış, odanın içinde dört dönmüş padişah.

Öte yandan Halil Rifat Paşa'yı da Abdülhamid'e körü körüne bağlılığı yüzünden silik buluyordu sanırım. Ondan hiç söz etmezdi. Sonradan öğrendiğime göre, babaannemin kardeşi, Şûra-yı Devlet üyesi Cavit Bey Galata Köprüsü üstünde vurularak öldürülmüş, bunun üzerine Halil Rifat Paşa sadrazamlıktan ayrılmak istemiş, ama bu isteğini Padişah kabul etmemiş. Bunlar bütünüyle unutulmuş, belleklerden silinmişti sanki. Bize anlatmamaları bir yana, aralarında da konuşmazlardı.

Dedem yaşamının Cumhuriyetten önceki dönemini anımsamak istemiyor gibiydi.

Örnekse babaannemle evlenirlerken dillere destan bir düğün yapıldığını Suat Amcamın anlattığı bir anıdan öğrenmiştim. Kendi hiç sözünü etmezdi.

Bir gün büyükler çocukları – Nihat, Suat, Vedat – üç oğulu karşılarına almış anneleriyle babalarının ne kadar görkemli bir düğünle evlendiklerini ballandıra ballandıra anlatıyorlarmış. Nihat Amcam öylesine coşmuş ki, "Yaa, ben de görmüştüm," diye söze dalıp başlamış anlatmaya. "Nihat, sen nasıl görmüş olabilirsin!" diyenlere direnir, "Vallahi billahi gördüm!" diye yemin edermiş. Göremeyeceğini kabul ettirmeleri kolay olmamış.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Nihat Amcam dürüst, tatlı bir insandı, ama bazı yönleriyle saf bir çocuk gibiydi. Küçükken menenjit geçirdiğini söylerlerdi.

*

Köşkün ikinci katında arka odalardan birinde çok büyük bir dolap vardı. Koyu renk bir ağaçtan yapılmış olan bu dolaba Narlıyan'ın Dolabı denirdi. Narlıyan, yaptığı işler adıyla anılacak kadar ünlü bir mobilyacıydı anlaşılan. Dedemin artık giymediği eski giysileri, bir mavzer, iki av tüfeği, kılıçlar o dolapta dururdu. Küçük bölmelerinde, çekmecelerinde ise yok yoktu. Eldivenler, eşarplar, tabancalar, nişanlar, bir de büyük boy bir kitap.

İye'm o kitabın Suzan Hanım'ın İncil'i olduğunu söylemişti, "Sen bakma onun din değiştirdiğine!" der gibi burun kıvırarak. Sözcüksüz konuşmada çok ustaydı.

Bazen dedemin şapkalarıyla, kasketleriyle de oynardım, ama asıl ilgimi çekenler tabancalardı. Bir de nişanlar...

Dedem tabancalarla oynamama kızmazdı, ama tetik düşürmeden oynanacak. Boşa tetik düşürünce tabancanın bozulacağını söylerdi. Oysa işin tadı orada. "Grav... Grav..." deyip basacaksın tetiğe. Sonra tabanca kimseye doğrultulmayacak. "Şeytan doldurur!" derlerdi.

İzin alana kadar her şeye : "Tamam! Olur! Söz!" İzni aldın mı, doğru bahçeye, "Dıgıdık... Dıgıdık... Grav... Grav..." Buçuk Cones, Ken Maynard...

"Sakın sokağa çıkma elinde tabancayla, buralarda, bahçede oynayın!"

İye'm pek hoşlanmazdı elde silah ortalıkta koşuşturmamdan, ama doğrudan bir şey söylemezdi. Sessiz sessiz işlerdi dedemi. Söz dinlemeyeceğimizi, tabancayı birbirimize doğrultacağımızı, çaktırmadan bol bol tetik düşüreceğimizi de bilirdi.

Tabancalar da öyle ufak tefek şeyler değildi hani. Aralarında küçük bir Browning de vardı, kadın tabancası, ama ben iyice uzun namlulu, sapı avuca çok iyi oturan, toplu tabancayı severdim. Dedem onun uzağa ateş etmek için yapılmış, savaşlarda kullandığı tabancası olduğunu söylerdi.

"Hiç adam öldürdün mü?" diye sorardım.

"Çoook," derdi, "bütün düşmanları öldürdüm."

Hiç ciddi konuşmazdı bu konuda. Ben onun adam öldürebileceğine inanmazdım. Askerdi, savaşlara girip çıkmıştı, yakınında patlayan bir top mermisi yüzünden sağır olmuştu, bağırarak konuşmazsak anlamazdı ne dediğimizi, ama adam öldürmüş olamazdı.

İki tane kıvrık kılıç vardı. Onları sorduğumda da, "Acem kılıçları," deyip başlardı anlatmaya : At üstünde savaşıyorlarmış, birden karşısına yalın kılıç iki Acem çıkmış, bir vuruşta ikisini de öldürmüş, sonra da kılıçlarını almış, bana getirmek için. Yalan olduğunu belli eden bir tonla, gülerek anlatırdı. Ben inanmadığımı söyleyince de, "Ver bakalım bir yanak," derdi.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Mehmet Ali Paşa köşkünün bahçesinde çekilmiş bir fotoğraf. Dedem daha emekli değil, ama sivil giyinmiş. Yanındaki kısa boylu kadın İye'm. Uzun boylu kadını tanımıyorum. Nihat Amcamın karısı olabilir. Çocukluk anılarım arasında onun görüntüsü hiç yok. Sonradan bir fotoğrafını filan da görmedim. Arkadaki tek katlı yapı Selamlık. Solda çatısıyla iki penceresi görülen iki katlı yapı da asıl köşk. Küçük pencere koridorun sonundaki kilerin penceresi. Orada kahve pişirmek, kışları üst katta yemek yerken, bahçedeki mutfaktan gelen yemekleri ısıtmak ya da sıcak tutmak için bir havagazı ocağı vardı. Köşke elektrik bağlandıktan sonra dedem oraya bir de küçük fırın almış, kendi eliyle fırında kuzu pişirmeye merak sarmıştı. Büyük pencere ise hastalanmam üzerine ablamın bana verdiği odanın, köşkün en kuytu odasının pencerelerinden biri. Bugün bu iki yapı da duruyor. Köşkü sanat merkezi olarak kullanıyorlar. Selamlığı da biraz süsleyip havasını değiştirmişler, ama ikisi de eski yapıt olarak koruma altında.

Narlıyan'ın Dolabı'nı karıştırıp tabancaları bulduğumu gördükleri zaman zaten bütün kurşunları filan toparlayıp ortadan kaldırmışlardı. Bir süre sonra, elde tabanca bahçelerde dolaşmam da yasaklandı. "Yalnız evin içinde," dediler. O zaman oyuna nişanları da soktum.

*

Üç beş tane değil, bayağı çoktu dedemin nişanları. Osmanlılarınkiler belliydi. Ötekilerin hepsini tek tek sorardım : "Bu ne nişanı? Hangi ülke?" Çoğunu hemen söyler, bazılarını ise çıkaramaz, gözlüğünü takıp bakar, evirir çevirir, bir ipucu bulup tanımaya çalışırdı.

Bu kadar çok nişanının bulunması kralların yanında Avrupa'yı dolaşmış olmasındandı. Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılan krallıklarla Padişah arasında herhalde siyasal bir anlaşma varmış : Krallar başka ülkelere

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

giderlerken yanlarına Osmanlı Padişahı'nın yaverlerinden birini almak zorundaymışlar. Gidilen her ülkede ise krallara en büyük nişanlar verilirken, yanındakilere de rütbelerine göre daha küçük nişanlar verilirmiş.

Dedem Fransızcası, Batı kültürüne yakınlığıyla, özellikle Kral Boris'in çok beğendiği bir yavermiş; Bulgarlar Padişah'tan ricada bulunurlarmış olabilirse onun gönderilmesi için.

Bunu hoşlanarak anlatırdı. Görgü kurallarını bilen, ince bir insan olmaya, bu yönüyle değerlendirilmeye çok önem verdiği açıktı.

*

Dedemin nişanları çoktu, ama bir köşeye atıp bıraktığına bakılırsa onlara artık değer vermiyordu. Yazıhanesinin çekmecesinde yalnızca "İstiklal Madalyası" dururdu. Ötekilerin hepsi, işe yaramaz şeylerle, ıvır zıvırla birlikte, Narlıyan'ın Dolabı'ndaydı.

Aslında yazıhane de Narlıyan'ındı, köşkte gene onun yaptığı bir de kitaplık vardı. Köşkün eşyaları açık artırmayla satılırken yazıhaneyi aldılar, ama koltuğunun ayağı kırıktı, onu isteyen çıkmayınca bana kaldı.

Kitaplığı ise ben kullanıyordum, içinde kitaplarım, dergilerim dururdu. Nihat Amcam onu boşalttığımı görünce çok duygulandı, üzüldü, biraz da utandı sanırım, açık artırmaya girip satılmasını engelledi. Yarışır gibi herkesin üstüne çıktı. İşi de bilmediği için yanlış şeyler yapıyor, arada kendi verdiği rakam tekrarlanırken bir kez daha yükseltiyordu. Gırgır arayan esnafı bol bol güldürdü, ama sonunda yalnızca yüzdelik ödeyerek kurtardı kitaplığımı.

Artırmayı yaptıran upuzun boylu adamın, "Esnaf, hizaya gel, bey yine yükseltti, kendine de bırakmıyor bu malı!" diye naralanışını hiç unutmam.

Dedem Narlıyan'ın Dolabı'na attığı o nişanları daha sonra bir gün Kapalı Çarşı'dan gelen birine toptan satmıştı. Böylece benim nişanlarla oynamam da son buldu. Yalnız bazılarının minik kopyaları vardı yan yana sıralı, toplantılarda sivil giyinildiği zaman takılırmış, onları ablam aldı, takı olarak kullanmak için.

*

Dedemin krallarla yaptığı gezilerden çok sevdiği bir anısı vardı. Sık sık anlatırdı onu.

Büyük bir şölen veriliyor. Sofrada birkaç kral, bir de şeyh ağırlanmakta. Sıra yemiş yemeye gelince, şeyh çekirdekli bir yemişi alıp ısırıyor, çekirdeğini çıkarıp omuzunun üstünden arkasına atıyor. Sofradakiler bir an duralayıp belli etmemeye çalışarak birbirlerine bakıyorlar. Tedirginliği sezen ev sahibi durumundaki kral hemen aynı yemişten alıp ısırıyor, çe-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

kirdeğini çıkarıp omuzunun üstünden arkasına atıyor. Bunun üzerine o yemişi yemekte olanların hepsi aynı davranışı tekrarlıyorlar.

Dedem o ev sahibi durumundaki kralın adını da vererek anlatırdı bu anısını. "Frederik," derdi sanırım. Hem kralın inceliğini değerlendirir, hem de görgü kurallarıyla insanların yaşadıkları yörelerin özellikleri arasındaki ilişkiye değinirdi.

*

Nâzım Hikmet, Vâlâ Nureddin, Faruk Nafiz, Yusuf Ziya Anadolu'ya geçmek için birlikte yola çıktıklarında, bilindiği gibi, İnebolu'da beş altı gün Ankara'dan izin beklemişler, Faruk Nafiz ile Yusuf Ziya padişahla uzak sayılabilecek ilişkileri yüzünden izin alamayarak geri dönmek zorunda kalmışlardı.

Hünkâr yaverliği etmiş, Halil Rifat Paşa'nın damadı olmuş, kardeşi bir sultanla evli Miralay Mehmet Ali Bey, Anadolu'ya nasıl kabul edildi, anlamak kolay değil. Herhalde subaylara değişik bir gözle bakılıyordu.

İye'm dedemin Anadolu'ya geçişini çok tatlı anlatırdı :

"Paşa Anadolu'ya kaçıyor. Biz rıhtımda kadınlar, ailece uğurlamaya gelmişiz. Atını da birlikte götürüyor. Atı olmazsa kaçamaz. Hayvanı karnından bir brandanın içine oturtmuş, vinçle gemiye çekiyorlar, havada, boşlukta tepinip duruyor. Her şey açık açık ortada, ama nasıl oluyorsa Paşa gizlice Anadolu'ya kaçıyor."

*

Dedemin bazı yakınlarını İstanbul'da görevlendirdiği, özellikle babamın Anadolu'ya silah kaçıran bir örgütte çalıştığı söylenirdi. Ama bu tür söylentilerin doğru olup olmadığını kimse bilemez.

Yıllar sonra dede torun Haydarpaşa Garı'nda bir binbaşıyla karşılaşmamızı anımsıyorum. Kendisine aşırı bir saygı gösteren adam yanımızdan uzaklaştıktan sonra, dedem onun Kurtuluş Savaşı sırasında Osmanlı ordusunda teğmen olduğunu, ama Anadolu'ya geçmediğini, o yüzden de savaştan sonra zor durumda kaldığını söylemişti. "Aslında değerli bir gençti!" diye nitelediği bu subayın ordudan atılmasını, "Ben ona İstanbul'da özel bir görev vermiştim," diyerek önlemiş.

*

Kurtuluş Savaşı sırasında Kâzım Karabekir'in komutasındaki kolorduya bağlı aşiret alayları nasıl oluşturulmuştu, bilmiyorum. Ama Kürt aşiretleri olduğu kesin. Çünkü emeklilik günlerinde, o alaylarda askerlik yapmış olan bazı Kürtler dedemi görmeye Erenköy'deki köşke gelirler, ona saygı-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

dan öte bayağı yakınlık, sevgi gösterirler, bana da gözüpekliğini, yiğitliğini, disipline düşkünlüğünü övgüyle anlatırlardı...

*

1938'de, Atatürk'ün öldüğü yıl, Fenerbahçe Stadı'nın yanındaki Kadıköy I. Orta'da altıncı sınıftaydım. Sıra arkadaşımın adı Yervant Nevzat Özer'di. Hemen önümüzdeki sırada da küçük kardeşi otururdu. Onun adı da Andon Antan Özer'di.

Bir gün Yervant, "Babam dedeni tanıyor, Kurtuluş Savaşı'nda, doğuda, onun yanında askeri doktormuş," dedi. "Dr. Yervant diye sor bakalım..." Babasının adı da Yervant'tı...

Akşam dedeme sordum. "Çok iyi insandır, çok severim," diyerek ne güç koşullarda doktorluk ettiğini anlattı. Kendisinin disiplin adına yaptığı acımasızlıkları da hep onun önlediğine değindi. Dedem emir dinlemeyen, başıbozukluk eden erleri falakaya yatırırmış, birkaç değnekten sonra, Yervant Bey girermiş araya : "Yapmayın, Mehmet Ali Bey, yeter bu kadar!.."

Kürt aşiretleri, Miralay Mehmet Ali Bey, Doktor Yervant Bey...

Bir Amerikan filmi görmüştüm, savaş muhabiri gazetesine çarpışmada ölenlerin adlarını bildirirken arada bir, "Bu adları unutmayınız!" diye ekliyordu. Yanılmıyorsam Clark Gable'dı savaş muhabiri. Filmlerin alt yazılı izlendiği günlerdeydi. O söz hep kulağımdadır :

"Don't forget the names!"

Ama adlar hep unutulur, hele bazı adlar hiç yoktur...

*

Annem dedemin köşküne gelin geldiğinde on altı yaşında bir çocukmuş. Aileler arası bir anlaşma, geleneksel bir baş göz etme de söz konusu değil. Aşk evliliği. Bir delikanlı ile çocuk denecek yaşta bir kız birbirlerini görmüş, âşık olmuşlar...

Babamın belli bir işi, düzenli bir geliri yok.

Annemin annesiyle babası ise yeni ayrılmış, ya da ayrılmak üzereler. İşler karmakarışık.

Ama kız diretiyor.

Büyükbabam Ahmet Muhtar Bey "Tercüman-ı Hakikat" gazetesinin sahibi, kendi yazı yazmayan bir gazeteci. Vedat Örfi'yi tanıyor. Eli iş tutmayan, tutacağa da benzemeyen bir paşazade diye niteliyor. Kendisi de Seyit Paşa'nın oğlu. Paşazadeliğin olumsuz yönlerini çok iyi bilen bir kişi. Kesinlikle kızını vermekten yana değil.

Nurhayat Hanım ise Altunizade ailesinden, aileye, soyluluğa çok düşkün bir kimse. Onu da Ahmet Muhtar Bey'e, gazeteci olduğu için değil, Seyit Paşa'nın oğlu, iyi bir aile çocuğu olduğu için vermişler.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Vedat Örfi,
1920'de çekilmiş bir fotoğrafı.

Mehmet Ali Paşa ailesi ise her bakımdan güvenilecek bir aile, Erenköy'de büyük bir köşkleri var, sonra Adile Hanım çok sevdiği bir arkadaşı. Ayrıca damat yakışıklı, kız sırılsıklam âşık. Üstelik kendi evi dağılmış, yeni bir düzen kurmaya savaşıyor, başına neler geleceği belirsiz, kızlarını ne kadar erken evlendirirse onlar için o kadar iyi.

Nurhayat Hanım kızından yana çıkıyor. Muhtar Bey karısını, üç kızını yüz üstü bırakıp başka bir evlilik yapmış olduğu için pek direnebilecek durumda değil.

Böylece Piraye on altı yaşında Mehmet Ali Paşa köşküne gelin gidiyor. Kırmızı saçlı, beyaz tenli, kocaman ela gözlerinin içinde kahverengi, yeşil benekler bulunan bir kız çocuğu.

Paşa bu küçük gelinini kendi kızı gibi seviyor.

İye'm ise Piraye'yi ilk gördüğü gün, Vedat'ı bir kenara çekip, "Yazık bu güzel kıza, oğlum, sen evlenecek adam değilsin, harcama bu kızı," diyor.

Ama aşka söz geçirmek olanaksız...

*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Piraye, Ahmet Muhtar Bey, Selma. Yaşına göre erken gelişmiş bir kız Piraye. On altı yaşından çok daha büyük gösteriyor.

Köşk işsiz güçsüz oğulların getirdiği gelinlere alışık. En büyük oğul Nihat da evli, onlar da köşkteler. İki gelin kısa sürede kaynaşıp arkadaş oluyorlar.

Her şey güzel... Vedat, Piraye'yi yere göğe koyamıyor. "Pamuk," diye çağırıyor karısını, "pamuğum, pamukçuğum..."

İlk çocukları Suzan doğuyor. Amerikan Hastanesi'nde. Üstünden bir buçuk yıl geçmeden Piraye ikinci çocuğuna gebe kalıyor.

Bu arada oyunculuk, oyun yazarlığı, gazetecilik gibi işlerde yeterince para kazanamayan Vedat Örfi, alaturka konserler vermek için Paris'e giden bir gruba katılmaktan, zengin olmaktan, çocuklarının geleceğini sağlamaktan filan söz etmeye başlıyor.

Sonunda ünlü bir kemancı ile şarkıcı bir kadın, onlara piyanoda eşlik etmek üzere de Vedat Örfi Paris'in yolunu tutuyorlar.

Piraye ikinci çocuğunu doğururken kocası yanında değil. Bu kez doğum evde... Bostancı'dan gelen bir ebeyle... Bunu çok iyi biliyorum, çünkü

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ablam çocukken beni kızdırmak için, "Seni Bostancı köprüsünün altında bulmuşlar," derdi.

*

Ebe göbeğimi keserken, "Mehmet," demiş. Dedem, kardeşinin adını vermiş : "Fuat"... Nenem ise, "Engin," diye tutturmuş.

Dedemle nenem biraz çekişirlerdi. İkisi de çok inatçıydılar. Kavga ettikleri, küsüştükleri bile olurdu. Öylesine ki nenem halamın evine gitmeden önce haber gönderir, dedemin orada olup olmadığını sordururdu. Dargın olduklarında, konuşmamak bir yana, onunla aynı odada bile oturmak istemezdi.

Anlaşılan kavga çıkmasın, bir kırgınlık olmasın diye kimliğime bütün bu adları yazdırmışlar.

İşimin düştüğü yerlerde, yıllardır yüzüme şöyle bir bakıp sorarlar :

"Üç adınız mı var!"

"Evet, bir de soyadım, dört!" derim.

Kimi, "İspanyollar gibi," diye gülümser; kimi, "Şimdi ben bunları nereye sığdıracağım?" diye sorar.

Dahası küçüklüğümde bir ara dedem bütün bu adları bir yana itip bana, "Aydoğan" demeye başlamıştı. Ay parçası gibi doğmuşum falan filan. Neyse ki o sırada kimliğim çoktan çıkarılmıştı...

Ayrıca bu aydoğanlığı anlamak da kolay değil, ben kendimi çok az konuşan, yüzü hiç gülmeyen, kaşları iki yandan aşağı doğru düşük, gözleri yumuk, kendi dünyasında, inatçı, çetin bir çocuk olarak anımsıyorum.

Resimlerim de beni doğruluyor.

*

Birileri Piraye'nin kulağına fısıldamış, Vedat Örfi'nin o Paris'e birlikte gittiği şarkıcı kadınla arası iyi diye. Ama Piraye bir türlü inanmazmış. Önce mektuplar, sonra kartlar gelmiş, sonra onlar da seyrekleşmiş.

Piraye kocasını dört yıl beklemiş Mehmet Ali Paşa köşkünde. Gerçi el üstünde tutulmuş, çocuklarının her türlü gereksinimlerinin karşılanması, hele beslenmeleri konusunda hiçbir sorunu olmamış, ama kendisi için hiçbir şey istemez, tabanı delinen ayakkabılarının eskidiğini bile göstermemeye çalışırmış.

Biri kucakta, öbürü yeni ayaklanmış iki çocuk... Bırakılmış bir kadın... Kocası bir şarkıcıyla Paris'e gitmiş, oradan Mısır'a geçmiş... On dokuz yaşından yirmi üç yaşına kadar... tam dört yıl... her şeyi, torunlarına çılgınca düşkün, sevgisi de, öfkesi de askerce bir dededen bekliyorsun...

*

Vedat Örfi Paris'ten Mısır'a geçince film yönetmenliğine başlamış.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Cemile Sultan Sarayı'nın bahçesinde çekilmiş bir fotoğraf. Bahçede böyle havagazı fenerleri vardı. Soldan sağa : Annem, İye'm, Suat Amcam, Yengem. Önde : Ben, Suzan, Vildan. Erenköy'den ayrılıp Kadıköy'e gitmemiz çok yakın, gene de köşkün baş örtme kuralına uyuluyor.

Oysa Paris'e alaturka piyano çalmak için gitmişti... Nereden nereye!

Babamın "Mısır sinemasının kurucusu" diye anıldığını okumuştum bir yerde. Sinema öğrenimi görmüş değildi. Herhalde Paris'te filmcilerle çalışıp gördüklerini Mısır'da uygulamış olmalı.

Yıllar sonra, dışişlerinden emekli bir tanıdık, sonradan İzgen'in büyük ablası Bilkay'la evlenen Rifat Bey, bir gün babamla ilgili bir anısını anlattıydı.

Elçilik yazmanı olarak bir süre Mısır'da bulunmuş. O sırada Vedat Örfi de çölde bir film çekiyormuş. Hz. Muhammed'in yaşamıyla ilgili bir film. Herhalde dinsel yasakları bilmediğinden olmalı, Hz. Muhammed'i canlandırmaya kalkmış. Tutuklayıp bütün ekibiyle birlikte içeri atmışlar. Elçiliğin araya girmesiyle zor kurtulmuş ceza yemekten.

Piraye kocasının gelmesini beklerken, Nihat Amcamla karısının da araları açılmış. Ayrılmışlar. İş tutmayan, baba eline bakan erkeklerle yaşamak kolay değil...

Öbür gelin köşkten gidince Piraye büsbütün yalnız kalmış. Çevresinde yaşıtı, arkadaşlık edeceği, sırasında dertleşebileceği hiç kimse yok...

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Babamın anneme Mısır'dan gönderdiği bir fotoğrafı. Arkasına Fransızca olarak şunları yazmış : Le Rappel D'Allah : 7, Cheikh Ahmed (Urfy).

İye'me kocasından ayrılacağını, Kadıköy'e, annesinin evine gitmek istediğini söyleyince, İye'm anlayışla karşılamış onun bu kararını. Beklediği bir şey çünkü, daha baştan biliyor Vedat'tan koca olmayacağını. Dedem önce bir direnmek istemiş, ama o da gelinine acıyor, durumun düzelmeyeceği açık, Vedat'a hiç güveni yok. Ayrılmaları kızın kurtuluşu da, torunlarını nasıl bırakacak! Suzan da dedesine çok düşkün.

Sonunda ben annemle Kadıköy'e, nenemin evine geliyoruz, Suzan köşkte dedemle kalıyor...

*

Nenem Nurhayat Hanım, Altunizade Necip Bey'in sevgili kızlarından biri, neden Altunizade köşkünde değil de, Kadıköy'de bir evde oturuyor?

Nurhayat Hanım'ın kocası Ahmet Muhtar Bey "Tercüman-ı Hakikat" gazetesinin sahibiymiş. Seyit Paşa'nın oğlu. Herhalde gazetenin çıkması için gerekli anamalı o koymuş olmalı. Yazar değil, gazetenin sahibi yalnızca. Konuşmalarında Şükrü Baban'ın, Ahmet Ağaoğlu'nun adları geçerdi. "Tercüman-ı Hakikat"in başyazarları onlardı anlaşılan.

Piraye küçük çocukken basımevinde Samet Ağaoğlu ile oynarmış. Kızları da varmış Ahmet Ağaoğlu'nun. Annem onlara değinen gazete haberlerini hep ilgiyle izlerdi.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Piraye Bursa'da komşuları olan Ermeni ailesinin kızlarıyla. Yerde yatan Selma. Ayaktakilerden en soldaki Lüsi. Ötekileri çok daha az gördüğüm için adlarını anımsamıyorum.

Ahmet Muhtar Bey ile Nurhayat Hanım'ın üç kızları olmuş. Sırasıyla : Fahamet, Piraye, Selma.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra İstanbul işgale uğrayınca gazeteciliği bırakan Ahmet Muhtar Bey ailesini işgalcilerden uzak tutmak için Bursa'ya göç etmiş.

Nenemle halamın orada tanıştıklarını, babamın annemi ilk olarak Bursa'da gördüğünü daha önce söylemiştim. Herhalde Murat Bey'in evine, şimdi Atatürk Müzesi olan eve yakın bir yerde oturuyorlardı.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Mahallelerinde Müslüman olmayanların da bulunduğunu, onların Türkleri Yunanlılara karşı, kendilerinin de onları Türk çetelerine karşı koruduklarını anlatırdı nenem.

Orada dost oldukları bir Ermeni ailesinin kızları, yıllar sonra İstanbul'da da evimize gelip giderler, hele evlenmemiş, yaşı geçkince bir kız olan Lüsi gece yatısına da kalırdı.

Bursa'da bir süre oturduktan sonra, Kurtuluş Savaşı'nın sona erdiği, ya da ermek üzere olduğu günlerde, Ahmet Muhtar Bey durumu bir gözden geçirmek amacıyla İstanbul'a gelmiş. Herhangi bir sakınca yoksa, dönüp ailesini Bursa'dan alarak İstanbul'a getirecek.

Üç gün, beş gün, bir hafta, iki hafta, Nurhayat Hanım bekliyor, ama kocasından haber yok. Eş, dost, akraba, ona sor, buna sor, sonunda durum aydınlanıyor : Ahmet Muhtar Bey İstanbul'da başka bir kadın bulmuş, imam nikâhını basıp kendine ikinci bir ev açmış, güzel güzel oturuyor.

Bunu öğrenince Nurhayat Hanım kızlarını toparladığı gibi, doğru İstanbul'a, Altunizade köşküne gelmiş. Köşkte babası Necip Bey ile ağabeysi Melek Bey var. Onların kendisine yardımcı olacaklarını, kocasından ayrılmasını sağlayacaklarını umuyor. Oysa erkekler oralı değil :

"Olur böyle şeyler! Hele dur bakalım! Üç tane çocuğunuz var! Kocan iyi adamdır, bırakmaz sizi! Biraz sabır gerek! Bir kötülük yok bunda, adam nikâh kıyıp ikinci bir evlilik yapmış..."

Melek Bey'in oğlu, Nurhayat Hanım'ın çok sevdiği yeğeni Cevat bile halasına karşı çıkıyor. Bayağı bir baskı gelmeye başlıyor ailenin erkeklerinden. Ayrılmasına yardımcı olmak bir yana, kendi başına bir işlere kalkmasın diye köşkten dışarı çıkmasını yasaklıyorlar.

Ama Nurhayat Hanım bu tür baskılarla bir köşeye oturtulabilecek kadınlardan değil. Kocasından ayrılmak istediği için, ailesince özgürlüğünün kısıtlandığını, sokağa çıkmasına izin verilmediğini bildiren bir mektup yazıp Piraye'nin eline tutuşturarak komşuları olan bir devlet memuruna ulaştırıyor.

Köşke polisler geliyor, çok güç durumda kalan erkekleri nenem şikâyetini geri alarak kurtarıyor, ama böylece kendi özgürlüğüne de kavuşmuş oluyor.

Artık ailesinden de, kocasından da bir şey beklediği yok. Kadıköy'de, bugün Sular İdaresi'nin sokağı diye bilinen sokakta bir ev tutuyor. Dar cepheli ikiz bir Kadıköy evi. Soldakinde Ermeni bir fotoğrafçı oturuyor, sağdakinde Nurhayat Hanım. Örgü örerek yaşamını sürdürecek. Başlıyor çalışmaya. Toptancılara başvuruyor. Sonunda elle çalışan bir örgü makinesi alacak kadar işi ilerletiyor.

Bu savaşımın arasında kızlara çeyiz yetiştirmek de var...

Piraye evlenip Mehmet Ali Paşa köşküne gitmiş, Selma Altunizade köşkünde kalmış. Ama Fahamet annesiyle Kadıköy'de... Onun çeyizi hazırlanıyor... Vedat Başar'la nişanlı, yakında evlenecekler...

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Kızların babalarıyla ilişkileri çok kötü. En serinkanlı davranan gene Fahamet. Bursa'da yüzüstü bırakılmalarına son derece öfkeli olan Piraye ile Selma bayramlarda bile gitmiyorlar babalarının elini öpmeye. Hele Selma barut gibi...

Nurhayat Hanım ise, bu arada, ailesinin karşı koymasına aldırmadan Ahmet Muhtar Bey'den ayrılmış durumda...

İşte Altunizade köşkünde değil de, Kadıköy'de küçücük, sefertası gibi bir evde oturmasının nedeni...

*

Geçenlerde gidip baktım, o ev hâlâ yıkılmamış, duruyor, ama yüzünü bozmuşlar, görünümü bütünüyle değişmiş. Sokak üstündeki parmaklıklı odayı dükkân yapmışlar.

O evde nenem, Fifi, Vedat, annem, ben, ne süre birlikte oturduk çıkaramıyorum.

Fifi dediğim, Fahamet. Ona herkes Fifi derdi. Kendisi öyle istiyordu. Teyze, abla, hanım denmeyecek, yalnızca Fifi...

O evden çok iyi anımsadığım iki kısa film var kafamda :

Birinde nenemle ben mutfağın yüksekteki penceresinden komşumuza, Ermeni fotoğrafçının karısına çay uzatıyoruz. Evler ikiz ya, mutfak pencereleri dar bir aydınlığın iki yanında tam karşı karşıya. İki pencerenin arasında duran yassı, güzel bir tahta var, komşuna bir şey vermek istediğin zaman o tahtanın üstüne koyup uzatıyorsun. Onlar bize, biz onlara... Çay, kek, yemek, ne olursa... Ben bu tahtalı komşuluğa katılmaya çok hevesliydim, o yüzden de nenemin işi bir kat daha güçleşiyordu. Tahtayı o tutacak, ama bana ben tutuyormuşum gibi gelecek. Bunu biliyorum, gene de çok hoşuma gidiyor...

İkincisinde sokağa bakan parmaklıklı odada parmaklığın alttaki o yuvarlak bölümünde oturuyorum. Altımda bir yastık, ayaklarım parmaklığın arasından aşağı sarkıyor. Arkamda annemle Macide Hanım. Hep birlikte sokaktan geçenlere bakıyoruz.

Birden annem, "Geliyorlar," diyerek yere kapanıyor. Macide Hanım şöyle bir dışarı bakıp anneme yarı alaylı bir şeyler söylüyor, ama annem onun da saklanmasını isteyince camın önünden yana doğru çekiliyor. Ben önce bir ürküyor, ne olduğunu anlamaya çalışarak arkama bakıyor, sonra gene sokağa dönüyorum. Kim gelenler? Niye saklanıyorlar?

Sokaktan yanında bir arkadaşıyla Nâzım geçiyor.

Bana el sallamış mıydı? Yoksa arkamdakilerin kaçıştığını görmüş bakmadan mı geçmişti?

Kimdi acaba yanındaki arkadaşı? Vâlâ mı, Nizamettin Nazif mi, Orhan Ezine mi?

Nâzım'dan niye saklanıyorlar? Ben Nâzım'ı tanıyorum. Çok seviyorum.

Macide Hanım arkalarından bakıp, "Tamam, gittiler," diyor. "Bir cama gelseler, çocuğun yanına, sen böyle yerlerde..."

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Nurhayat Hanım

Annem kalkıp, "Korktu, şekerim," diye bana sarılıyor. Gülüyorlar ikisi de...

"Nâzım geçti," diyorum.

Sanki bilmiyormuş gibi, "Öyle mi?" diyor annem...

Biliyorum bildiğini, ondan saklandığını, ama niye saklanıyor, onu bilmiyorum...

*

Macide Hanım annemin bir arkadaşı. Ona kısaca "Macit" deniyor.

Nâzım'ın kız kardeşi Samiye'yi anneme acaba o mu tanıştırmıştı? Yoksa tersi mi? Annem Samiye'yle arkadaştı da, onun aracılığıyla mı Cavide Hanım ile Macit'i tanımıştı?

Her neyse, Cavide ile Macide Balkan kadınları gibi uzun boylu, sağlam yapılı iki kız kardeştiler. Göçmen olsalar gerek. Bizim ülkemizde o yapıda kadın pek yoktur.

Cavide Hanım Nâzım ile Samiye'nin üvey anneleriydi. Hikmet Bey Celile Hanım'dan ayrıldıktan sonra, kendisinden yaşça çok küçük olan Cavide Hanım'la evlenmiş.

Bu evlilikten benim yaşıtım olan ikizler, Metin ile Melda (Fatoş) doğmuş... Nâzım ile Samiye'nin baba bir kardeşleri...

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Piraye, Fifi, Macit, Cihat Ağabeyle, vapurun içindeler. Ben yokum. Bunun bir "gula gula" töreni olduğu kuşkulu.

Onlarla birlikte anaokuluna gittim, Cihangir'de komşuyduk, Nişantaşı'nda aynı evi paylaştık. Sonra Metin ile Suzan Ablam evlendiler, uzun yıllar Altunizade'de birlikte oturduk, De Yayınevi'ni de birlikte kurduk.

Macit'in kocasını ise ben hiç görmedim. Ölmüş müydü, ayrılmışlar mıydı, bilmiyorum. Onun da bir oğlu ile bir kızı vardı : Medik Abla ile Cihat Ağabey...

Cihat Ağabey Kuleli'de okuyordu. Cumartesileri gelir, pazar günleri giderdi. Kadıköy vapur iskelesinden Macit, annem, ben, onu yolcu ederken arkasından, "Güle güle, Cihat Ağabey, güle güle!" diye bağırırdım. Benim "güle güle" yerine "gula gula" demem çok hoşuna gidermiş anlaşılan, büyüdükten sonra da ne zaman, nerede karşılaşsak bana hep, "Gula gula, Cıhat abi, gula gula!" diye takıldı durdu.

Aile çevresinde ona Cihat derlerdi, ama orduda öbür adıyla Turgut diye tanınıyordu : Turgut Sunalp.

*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Fifi ile Vedat nişanlılık dönemlerinde.

Fifi ile Vedat Başar'ın düğününden anımsadığım hiçbir şey yok. Çok mu küçüktüm? Beni götürmemişler miydi acaba? Ablamın gelinin eteğini tutan çocuklardan biri olduğunu sonradan resimlerde gördüm.

Vedat Başar Selanikliydi, masondu. Evlendiği zaman bir şirkette memurdu. Telefon Şirketi olabilir, çünkü Mithat Paşa köşküne taşındığımızda, oraya hemen telefon bağlatmıştı. Oysa o yıllarda telefon alabilmek için uzun süre beklenirdi.

Bugünkü gibi otomatik de değildi telefonlar. Santral Sokağı'nda, adı üstünde, bir santral vardı. Telefonu açtınız mı karşınıza "matmazel" çıkardı, ona söylerdiniz aradığınız numarayı.

Neyse, Vedat Başar, daha sonra, Dördüncü Vakıf Han'da, asma katta, Borsa Acentesi oldu. Böylece iyi para kazanmaya başladı. Karısını mutlu etmek için elinden geleni yapan bulunmaz bir koca diye tanımlanabilir. Evi, kendi akrabaları, karısının akrabaları, hatta yanında çalışanların yakınları, herkese açıktı.

O da kendisine "enişte", "amca", "damat" filan denilmesini istemezdi. Büyük, küçük, hepimize, "Vedat" dedirtirdi.

Saçlarının döküldüğü, göbeklendiği dönemine yetişen, bizden sonrakiler, Cevat'ın ikizleri, yani Altunizade Melek Bey'in torunları Taşkın ile Coşkun ise ona "Şişgöbek Amca" adını taktılar.

Vedat Başar hesabını bilen, girişimci, kazanırken kendine yontmakta usta, komisyonunu almadan hiçbir işin ucundan tutmayan, ama öte yandan da bayağı eli açık, parasını hiç sakınmadan harcayan, son derece havalı alışveriş eden, her şeyin en iyisini alan, neşeli, güler yüzlü, cana yakın, biraz ürkek, işleri kötü gittiğinde ise çok aksi, çok kaba, ama temelde iyi yürekli bir insandı.

Selanikliler genellikle kendi aralarında evlenirler. Vedat'ın dışardan bir kız alması, üstelik de iyi bir aileden olsa da yoksul bir kız alması, işin içine aşkın karıştığını gösteriyor. Vedat gerçekten Fifi'yi çok sever, hiç kırmak istemez, bütün huysuzluklarına katlanırdı. Kılıbıktı bile denebilir, ama alttan alta bildiğini okuyan bir kılıbık. Aslında çapkınlık da ederdi. Yakalanınca, sanki bir şey yokmuş gibi davranır, kendini bağışlatmak için türlü şirinliklere başvururdu. İş genellikle çok gerginleşmeden tatlıya bağlanır, yaptığı şirinlikler sonradan küçük öykücükler olarak kahkahalarla anlatılırdı.

Fifi de onu büyük bir aşkla sever miydi, bilmiyorum. Duygularını gizleyen bir kadındı.

Hep köşesinde oturmuş fala bakarken geliyor gözümün önüne. Çalışmayı, hele ev işlerini hiç sevmezdi.

Aslında elinden her şey gelirdi, son derece becerikliydi, yaptığını çok iyi yapardı. Kendisi de bilirdi bunu.

Savaş sırasında olsa gerek, gençliğinde bir ara hastanede hemşirelik ettiğini, acıya dayanıksız, huysuz hastaların öbür hemşireleri yanlarına sokmayıp ısrarla onu çağırttıklarını anlatırdı.

Ben de düşüp bir yerimi yaraladığım zaman hemen Fifi'ye koşardım. Oksijenli su, gazlı bez, pamuk, tentürdiyot, makas, sargı bezi, hemen gelir – bir yandan elleri çalışırken bir yandan da konuşarak beni oyalardı :

"Korkma bir şey yok... Önce çevresini bir temizleyelim... Tamam, şöyle... Çok güzel oldu... Biraz da üstüne oksijen dökelim... Bak nasıl köpürüyor... Bütün mikroplar öldü... Şimdi birazcık yanacak... Ama ben üflerim... Geçti... Yok bir şey... Tamam, bitti... Sonra da üstüne şunu koyup bir güzel saralım..."

Ertesi gün pansuman için sargının açılışı... Bu işi Fifi gibi hiç kimse yapamazdı...

Duygularını gizleyen bir kadındı dedim, ama beni çok sever, bunu açık açık söylerdi. Sevgisi, daha sonra güvene de dönüştü. Ölünceye kadar

Sabiha Sertel'in anaokulunda yıl sonu müsameresi. Yıl 1932. Fotoğrafta en arkadaki toparlak yüz benim, üst sırada soldan ikinci, şaşkın bakışlı kız Fatoş (Melda), gene üst sırada sağdan ikinci, bıyık altından gülen çocuk Metin.

sanırım onun çok sevdiği, belki de herkesten fazla güvendiği bir insan olarak kaldım.

*

Fifi ile Vedat evlenince nenemle mi oturdular, bilmiyorum. Bana nenemin evinde Fifi'nin odası vardı gibi geliyor. Ama orada Vedat'ı anımsamıyorum. Her neyse, biz de gidince sığamadığımız için, ya da onlar başka bir yerde oturuyor idiyseler, hep birlikte oturmak için, nenemin sefertası evinden gene Kadıköy'de beş odalı bir apartman katına taşındık.

Bahariye'de Ayia Triyada Kilisesi'nin yanına düşen sokaktaki (bugünkü adı Dr. İhsan Ünlüer Sokağı) bu apartman sanırım yarı kâgir, yarı ahşap bir yapıydı. Biz dördüncü, belki de üçüncü kattaydık. Apartmanın altında çok yüksek tavanlı dükkânlar vardı. Tam köşedeki oduncuydu. Elleme kömür de satılan kapkara bir dükkân. Oradan odun alırdık. Apartman kalorifersizdi de, sobayla mı ısınıyorduk? Belki de hamamda odun yanıyordu.

Hamamı biz yaptırmıştık. Daha önce hiç yok olamaz, herhalde çok küçüktü. Taşınmamızı izleyen birkaç hafta içerde ustalar çalışıp her yanı yıkmış, dökmüş, ortalığı toz toprak içinde bırakmış, sanırım bir balkonun üstünü kapatarak o pisliğin altından büyücek bir hamam çıkarmışlardı.

Bu arada ben de bitlenmiştim.

Oduncunun köşesi bir dört yol ağzıydı. Çaprazında alışveriş ettiğimiz bakkal vardı, alt yanda, kilisenin çaprazında ise, bahçe içinde Sabiha Sertel'in anaokulu... O kış bu anaokuluna gitmiştim. Nâzım'ın üvey kardeşleri, Fatoş ile Metin de aynı okuldaydılar. Yıl sonunda birlikte bir müsamereye katılmıştık.

Geçenlerde Yıldız Sertel'le konuşurken anlattığım yerin kendi evleri olduğunu, anaokulu için evin alt katının kullanıldığını söyledi.

Şimdi oralarda sıra sıra apartmanlar var. Her şey yıkılıp yeniden yapılmış. Bizim yarı kâgir, yarı ahşap apartmanın yerinde de başka bir apartman yükseliyor.

Yukardaki müsamere fotoğrafını ararken Sabiha Zekeriya'nın anaokulu için bastırdığı el ilanını buldum. Şöyle :

KADIKÖY
KINDERGARTEN
MÜESSİSİ : SABİHA ZEKERİYA

Caferağa Mahallesi Nispiye
Sokak no. 8

Kindergarten, Türkiye'de ilk defa açılan, en asrî çocuk yuvasıdır. Gayemiz, çocuğun, ruhî, dimağî, sıhhî, bedîî inkişafında size yardımcı olmaktır. Çocuğunuzun sıhhatini sizinle beraber takip edecek, inkişafına en müsait zemini hazırlıyacağız. Çocuğun ruhunu tetkik ederek verilecek terbiye sistemini beraber tatbik edeceğiz. Dimağî inkişafında en son terbiye usullerini tatbik ederek, mektebe girince şaşalamıyacak, zekâsını kaybetmiyecek hale getireceğiz. Çocuğunuzu bize teslim ederken, en iyi bir ana kucağına teslim edeceğinize emin olabilirsiniz.

Ana kucağı sabah saat dokuzdan akşam saat dörde kadar devam eder.

Ücreti aylık olmak üzere altı liradır.

Kayt muamelesine 28 Teşrinisani Cumartesi gününden itibaren başlanacaktır. Binamızın hacmı ancak kırk elli talebe istiabına müsait olduğu için, yerlerimiz mahduttur. Çocuğunu vermek fikrinde olanlara istical etmelerini tavsiye ederiz.

Kayt muamelesi her gün saat dokuzdan on ikiye kadar devam eder.

Adres : Caferağa mahallesinde Nispiye sokağında 8 numaralı hanedir.

Çocuğunuzu en iyi şerait dahilinde büyütmek isterseniz, sizinle teşriki mesaiye hazırız. Hürmetler...

Sabiha Zekeriya

Ben anaokuluna gittiğime göre yıl 1931 olmalı.

Demek Nâzım ile Piraye'nin tanışmalarının üstünden bir yılı aşkın bir süre geçmiş. Belki de iki yıl. O günlerin resimleri karıştırılınca 1929'da Piraye ile Samiye'nin yakın arkadaş oldukları, birlikte gezdikleri anlaşılıyor. 1930'da ise Nâzım, Piraye ile evlenmeyi kafasına koymuş durumda. 1931'e girildiğinde "Mor Menekşe, Aç Dostlar ve Altın Gözlü Çocuk" adlı şiir yazılmış. "Mavi Gözlü Dev" ile "Bir Ayrılış Hikâyesi"ni getirecek çekişmeler yaşanıyor.

*

O yarı kâgir, yarı ahşap apartmandan neler anımsıyorum? Hangi film parçaları var kafamda?

Pencerelerin dışına enine ince demir çubuklar çakılıydı. Birkaç sıra. Herhalde benim gibi ufaklıklar aşağı uçmasınlar diye...

Belki de bizimkiler yaptırmışlardı.

Çünkü ben pencerelere çok düşkündüm. Herhalde üç yıl geniş bir bahçede yaşadıktan sonra, sefertası gibi bir eve gelmiş olmanın sonucu en büyük eğlencem camdan dışarı bakmak, sokaktan geçenleri izlemekti. Apartmanın üçüncü ya da dördüncü katında içine oturulacak parmaklık da olmadığından, cama yapışıp kilisenin bahçesine bakardım. Cam açık olur da, biraz eğilirseniz, karşıdan dört yol ağzına gelen sokak, hatta dört yol ağzı bile görünürdü.

Camlar mı alçaktı, yoksa sandalye koyup üstüne mi çıkıyordum anımsamıyorum. Camlar alçak idiyse bizden öncekiler de yaptırmış olabilirler o demirleri. Sonra belki onların da pencereye meraklı çocukları vardı.

Büyükler de çok mu dikkatliler sanki! Bakkala seslenmek için yarı bellerine kadar sarkarlardı dışarı.

Neyse, o demirler benim özgürlüğümdü, onlar olduğu için, istediğim zaman gidip bakabilirdim pencereden, gökyüzünün boşluğuna doğru bir şeyler söyler, bağırırdım.

Herkesin çok hoşuna giden, "Apartman hırsızı, voyvo!" diye bağırmamdı. Kim öğretmişti bilmiyorum. Ama o yıllarda "Voyvo!" diye bağırmak çok modaydı.

Sanırım bizim apartmanda küçük bir hırsızlık olmuş, kapılar zorlanmış, girişteki askılıklardan filan bir şeyler çalınmıştı. Bunun üzerine kapıların kilitlerini sağlamlaştırmış, apartman hırsızlarına karşı önlemler almıştık.

Kilitleri sağlamlaştırdık ya, pencereden apartman hırsızlarına meydan okuyordum. Hiç bıkmadan uzun süre bağırırdım.

Bunu bana Selma Teyzem öğretmiş olabilir. Beş odalı apartmana geçince o da bizimle birlikte oturmaya başlamıştı. Bu tür seslenmeleri çok severdi.

Daha sonra Erenköy'e gittiğimizde de hep böyle birtakım seslenmelerin yayılmasına öncülük etmişti.

Bir ara uzakta bir tanıdığımızı gördük mü, adını anarak, diyelim adı Murat'sa, "Murat'a da maaşallah, o-o-o-o-o-o-ooo!" diye belli bir uyumla bağırırdık. Bu onun yanımıza gelmesini istediğimizi belirtirdi.

Sonra, bir ara, "Haaa-saaann!" diye bağırmaya başlamıştık, sanki bir yerlerde "Hasan" diye bir arkadaşımız varmış da, ona sesleniyormuşuz gibi... Herkesin dönüp Hasan nerede diye bakınması hoşumuza gider, kıkır kıkır gülerdik...

Bir ara da Tirol dağlarında yaşayan insanların seslenmelerine özenerek bağrışıp durmuştuk.

Onun için, "Apartman hırsızı, voyvo!" diye bağırmayı da bana Selma Teyzem öğretmiş olabilir diye düşünüyorum.

*

O apartmanın iç bölümlenmesi bugün gibi gözümün önünde. Kapıdan küçük bir hole giriliyordu. Solda bir ayna, aynanın iki yanında askılıklar vardı. Sağdaki kapıdan kiler gibi bir aralığa, oradan da mutfağa geçiliyordu. Daire kapısının karşısındaki iki kanatlı camlı kapı ise uzun bir koridora açılıyordu. Bu kapı hep iki yana dayalı açık durur, loş holün ışığı koridordaki pencereden gelirdi.

Koridorun sokağa bakan yanında dört oda vardı. Sol başta, köşedeki büyücek oda Fifi ile Vedat'ın yatak odalarıydı. Fifi yataktan geç kalkar, bazen hiç kalkmaz, Vedat ya da nenem kahvaltısını yatağına götürür, evdekiler hepimiz başına toplaşırdık. Güçsüz bir yapısı vardı, ikide bir hastalanırdı, nitekim daha sonra Mithat Paşa köşkündeyken oldukça uzun süren bir zafiyet geçirmişti.

Bir keresinde Fifi gene böyle kahvaltı ediyor, ötekiler de yatağının kenarlarına ilişmiş konuşuyorlardı. Evin bayağı kalabalık olduğu bir gün. Sanırım Macit, Leman Teyze, Nadiye Teyze de bizdeydiler.

Leman Teyze Fifi'nin bir arkadaşıydı. Bütün ailenin çok sevdiği bir insan. Evli değildi. Sık sık gelir, gece yatısına da kalırdı. Kulakları hiç duymazdı, ama konuşanların ne dediğini dudaklarından okurdu. İngilizce de bilirdi.

Nadiye Teyze kimin arkadaşıydı bilmiyorum. Nejat adında bir dişçiyle evliydi, ya da evlenmek üzereydi. Tatlı, konuşkan bir kadındı. İçine girdiği topluluğu kahkahalara boğardı. Yakınımızda bir yerde oturuyordu. Kocası ya da nişanlısı Nejat'la Vedat Başar da iyi arkadaştılar. İkisi bir araya geldiler mi, herkese takılır, şakalaşır, bol bol gırgır geçerlerdi.

O sabah Fifi'nin odası iyice kalabalıktı...

Kapıdan kafamı uzatıp baktım. "Gelsene," dedi biri. Hemen koşup

1934'te Mithat Paşa köşkünün bahçesinde çekilmiş bir fotoğraf. Ayaktakiler : Piraye, Fifi, Nadiye Teyze. Çömelenler : Vedat, Leman Teyze, Nejat Bey. Önde uzanan : Selma.

tırmandım kucağına. Ama yatak beni bekliyormuş. Hep birlikte iniverdik yere.

Fifi hem gülüyor, hem de bir yandan bana, "Bir şey yok, bir şey yok, korkma!" derken, bir yandan da elinden fırlayan tepsiyi toparlamaya çalışıyordu...

Güldüler, güldüler, güldüler...

Neşeli, canlı, sevgi dolu insanlardı hepsi. Her şeyin güzel bir yanını bulmayı biliyorlardı.

Yandaki büyük oda oturma odasıydı. Giriş holünün tam karşısına geliyordu.

Onun yanındaki annemle benim odamızdı. Sonraki büyücek oda da nenemindi. Makineleri filan, sefertası evden getirdiği her şey oradaydı, ama artık örgü örecek, dikiş dikecek zamanı yoktu. Yemek pişirme işini üstlenmişti. Kolay değil, hiç konuğumuz olmasa bile altı kişiydik. Ama hep birileri olurdu.

Nenemin odasının karşı köşesinde, yeni yapılan hamam vardı. Koridorun öbür ucunda, Fifi'nin odasının karşı köşesindeki ise Selma'nın odasıydı. Bu odaya gece yatısına gelenler için de bir yatak konmuştu. Leman Teyzem orada yatardı.

Fifi ile Selma'nın odalarının arasında kalan küçücük oda ise Vedat'ın çalışma odasıydı. Aslında bu bir oda bile değildi. Genişliği koridor kadardı. Belki de sonradan bölünüp odaya dönüştürülmüştü. Çünkü Selma'nın odasından giriş holüne kadar uzanan duvarda zaten koridoru aydınlatan bir pencere vardı.

*

Oturma odasındaki en ayrıntılı anım babamla ilgili.

Bir gün pencereden bakarken dört yol ağzına gelen yolda yanında bir adamla İye'mi gördüm.

İye'm evde başını örtmezdi. Zaten dedemin köşkünde öyle kaç göç de yoktu. Herkes istediği gibi dolaşırdı. Tutuculuk bahçede, yabancılara karşıydı. İye'm beyaz düz saçlarını kulak memelerinin hizasından kestirir, o haliyle tıpkı Franz List'in halamın evindeki yağlı boya resmine benzerdi.

Ama sokağa çıkarken koyu renk uzun bir pardösü giyer, başına külrengi bir başörtü bağlayıp arkadan sıkar, bir iğneyle de tuttururdu. Yüzünü görmesem bile bu kılığından onu tanıyabilirdim.

Beni görmeye her hafta yalnızca dedem gelirdi. Arada bir alıp köşke de götürürdü. İye'mi de ancak o zaman görürdüm.

"Anne, İye'm geliyor!.." diye bağırdım.

Annem kalkıp pencereden baktı. Telaşlandı.

"Çocuklar, Vedat Örfi'yle Refika Hanım geliyorlar," dedi. Ne yapacağını bilemez bir haldeydi.

Odada kimler vardı, bilmiyorum.

"Haydi sen git, hazırlan, biz toparlarız burayı," dediler.

"Masaya yeni örtüyü örtün, dikişleri de kaldırın," dedi annem.

Beni elimden yakaladı.

"Gel, seni de giydireyim."

Yatak odamıza gidip cicilerimizi giydik. Bir acele yüzüm silindi, saçlarım tarandı. Annem de saçlarını taradı. Kemerini taktı. Önden arkadan eteklerine baktı.

Oturma odasına girdiğimizde babamla İye'mden başka yalnız nenem vardı. Ötekiler yok olmuşlardı.

Annem el sıkarken ben bacağının arkasına saklanıp yandan baktım. Yalnız babama değil, İye'me de sokulmadım. O zaten çocukları öpüp sevmez, kucağına filan almazdı. Büyüklerle konuşur gibi konuşurdu.

Nenem kahvelerini nasıl istediklerini sorup, "Siz şimdi görüşürsünüz, kahveyi ben yapayım," dedi. Çıktı.

Ne konuşuldu, neler dendi, hiç bilmiyorum. Bir ara babam annemi öpmek için yerinden kalktı, ortadaki yuvarlak masanın çevresinde bir iki

döndüler. Annem babamdan kaçmak için ayağa fırlayınca ben yalnız kalmıştım. Gözlerimden yaşlar süzülmeye başladı.

İye'm babama bir şeyler söyleyince koşmaca sona erdi. Bayağı ürkmüştüm. Gelip sandalyesine oturan annemin bacaklarına sarıldım, başımı kucağına koydum. Gözümün ucuyla da babamı kolluyordum.

Nenem kahveleri getirdi.

Babam sesini tatlılaştırarak beni çağırdı yanına.

Annem, "Gitsene babana, oğlum," diyerek kollarımdan tuttu. Kendisinden koparmaya çalıştı. Büsbütün sarıldım.

Babam gene sesini tatlılaştırarak bir şeyler söyledi.

Nenem girdi araya. Annem de, o da, yaptığımdan utanıyor gibiydiler.

"Yabaniliği tuttu," diye gülümsedi nenem.

Annem kulağıma eğilmiş, "Çok ayıp ediyorsun," diyordu. "Haydi, git babana, baban o senin."

Direndiğimi gören İye'm, "Yapmayın, ağlayacak," dedi.

Onun bu sözüyle yalnız ben değil, herkes rahatladı sanırım.

Bir suskunluk oldu. İye'm neneme Fifi'yi, Selma'yı sordu. Anlaşılan konuşulacak bir şey kalmamıştı.

Kahvelerini içtiler. İzin isteyip gittiler.

*

Yıllar sonra babam bir gün söz arasında bana şöyle dedi :

"Biz Piraye'yle barışırdık, ama araya bir başkası girmişti."

Bu sözü söylediği günlerde dedemin köşkünde birlikte oturuyorduk. İlişkilerinde ölçülü bir insandı, kesinlikle öyle babalık filan taslayan bir havası yoktu, ama bana güven verici gelmiyordu, ona bir yakınlık duymuyordum. Bu konuda daha fazla konuşmasını, kendini savunmaya kalkmasını istemediğim için herhangi bir yanıt vermedim. Benim sustuğumu görünce, o da sustu.

Ne diyecekti acaba?

Karım benimle evliyken bir başkasına âşık oldu, o yüzden benden ayrılmak istedi mi diyecekti?

Piraye o araya giren kimseyle de evlenmeye karar vermiş değildi ki... Herhalde bir yakınlaşma, bir hoşlanma söz konusuydu, ama karısını karnında bir çocukla bırakıp konser vermek üzere Paris'e gitmiş, dört yıl geri dönmemiş, birlikte gittiği şarkıcı kadınla ilişkisi olduğu dillerde dolaşmış bir kocanın, dönüşünde yuvasının dağılmasını araya bir başkasının girmesi yüzünden diye değerlendirmesi akıllara durgunluk verecek bir kendine yontma olurdu...

*

Piraye, Samiye, Mehmet Fenerbahçe kayalıklarında. Fotoğrafın çekildiği tarih : 15. 6. 1929. Çeken Samiye'nin nişanlısı Seyda da olabilir, Nâzım da...

Nâzım o günlerde hep karşımıza çıkıyor, gezmelerimize katılıyor, sık sık apartmana da geliyordu. Anneme âşık olduğunu, annemle evlenmek istediğini herkes biliyordu herhalde...

Değişik kimselerden sonradan dinlediklerime göre :

Bu evliliğe öncelikle nenem çok karşıydı. Kızının aklını başına toplayıp doğru dürüst bir evlilik yapması gerektiğini söylüyordu. Bu bütün ailenin genel görüşüydü : Sana bir ev açabilecek biriyle doğru dürüst bir evlilik yap, evinin hanımı ol, çocuklarını da yanına al!..

Piraye de kocasından ayrılıp temelinde kesinlikle aşk olmayan bir kentsoylu evliliği yapmayı, bahçesinde ebruli hanımelleri açan bir eve girmeyi düşünüyordu.

Elbette bir cücenin kolunda değil, birlikte yaşayabileceği, sevebileceği bir adamın kolunda...

Bir aşkın savuruşuyla, gözü hiçbir şey görmeyerek, kimsenin sözünü dinlemeyerek bir evlilik daha yapmayı kesinlikle istemiyordu. Beğenmek, hoşlanmak, sevmek başka, evlilik ise bambaşka bir şeydi...

Piraye aşktan alacağını almış, iyice yılmıştı...

İkinci evliliğini aklını kullanarak, ailesinin olurunu alarak yapmaya kararlıydı.

*

Oturma odasından başka anım yok. Koltuklar filan da gözümün önüne gelmiyor. Yalnızca ortadaki yuvarlak masa ile sandalyeler...

Ama annemle benim yatak odamızdan birkaç unutulmaz anım var. O odada yataklarımızın nasıl durduğuna, neyin nerede olduğuna kadar, her şeyi gözümde canlandırabiliyorum.

İlk anım koynumda doğuran bir kediyle ilgili...

Bembeyaz bir kediydi. Nenemin kedisi. Koca karnıyla dolaşıp dururdu evin içinde.

Bir sabah gözlerimi açtığımda, önce üstüme eğilmiş insanları gördüm, sonra da koynumdaki yavruları... Evdekiler başıma toplanmış, konuşup gülüşüyorlardı...

Her yer batmıştı...

Uyku sersemi, yataktan kucağa alındığım gibi, doğru hamama...

Kediye bir sepet hazırlanıp yavrularıyla içine yerleştirildi...

"Seç bir tanesini, senin olsun," dediler.

Kara benekleri olan bir yavru vardı, onu seçtim. Nenem adını Kafadar koydu. Koynumda doğduğu için kediyle ben kafa dengi iki arkadaş oluyorduk.

Annelerinden ayrılacak duruma gelince, kardeşlerini dağıttık, ama Kafadar'ı kimseye vermedik.

O benim kedimdi, daha sonra Mithat Paşa köşküne de götürdüm. Erkekti. Çok kabadayı, kavgacı bir kediydi. Kar kış demez, buz gibi havalarda bile dışarlarda dolaşır, bitkin, pis, kapkara, her yanı tırmalanmış, kan revan içinde gelip pencereye dayanır, içeri girer girmez sobanın arkasına kıvrılıp uyumaya başlardı.

Nasıl öldü, ya da ne zaman yok oldu, bilmiyorum.

*

1929 yazı, Pendik.
Soldan sağa : Macit, Samiye, Piraye, Selma.
Çocukları tanımıyorum.
Gözlüklü erkek annemin teyzesinin oğlu Nurettin Altınsop. Altunizade ailesinden olanlar "zade"liğe yasalar izin vermediği için, Altınoğlu, Altunigil, Altınsop gibi adlar almışlardı.
Ailenin az sayıdaki erkeklerinden biri olan Nurettin Altınsop neşeli, şakacı bir insandı.
Biz çocuklar onu çok sever, Nünü Baba derdik.

O odadan unutulmaz bir anım da bir aynayla ilgili...

Pencerenin solunda annemin tuvalet masası dururdu. Sanırım aslında Fifi'nin ya da nenemindi o masa; çünkü sonradan ayrı oturduğumuz evlere götürmedik. İki dikey kola ortasından vidalarla tutturulmuş yumurtamsı, oldukça büyük bir aynası vardı. Çevirince başka bir ayna gelirdi öne : Bir dev aynası. Bu aynaları döndürdükçe görüntüm aynalarda büyüyüp küçülürdü. Çevirdikçe de döndürmek kolaylaşırdı. Vidaları gevşiyordu anlaşılan.

"Yapma, düşüreceksin," derdi annem...

Bir gün gene böyle oynarken ayna birden kaykılıverdi. Düzeltmeye çalıştım. Olmuyor... Yalnızım odada... Çok üzüldüm... Korktum...

Çevremde beni hırpalayan, yerli yersiz azarlayan insanlar yoktu, gene de korkardım kötü bir şey yapınca...

Her neyse, annemin yatağının altına girip köşeye büzüldüm.

Biraz sonra arama başladı. Annem, Fifi, Selma Teyzem, nenem...

Telaş içinde oradan oraya koşuşuyorlar...

"Mehmet!.. Nerdesin?.. Oğlum!.. Mehmet!.."

Odaya da girip çıkıyorlar, ama yatağın altına bakmak akıllarına gelmiyor...

Korkmaya başladıkları belliydi. Yanıt vermemekle aynayı bozmaktan çok daha kötü bir iş yaptığımı seziyordum.

Ortaya çıkmalıydım da, ne diyecektim?..

Tam o sırada koridordan geçen Selma Teyzem yatağın altında beni gördü :

"Tamam, tamam, buldum, yatağın altında..."

Gözlerimi yumdum.

"Ne yapıyorsun orada? Gelsene!.."

Yanıt yok. Gözlerim yumulu.

"Mehmet!.. Mehmet!.. Uyumuş bu... Ah şekerim..."

Uyumuş olmanın işi yumuşattığını anlayınca, gözlerimi açmamaya karar verdim...

Odaya doluştular. Fifi aynanın vidasından kurtulup yana yatmış olduğunu görünce bir çırpıda bağladı her şeyi birbirine :

"Aynayı devirmiş, korkup yatağın altına girmiş, sonra da uyuyakalmış."

Dışarı çekilirken uyanmış gibi gözlerimi açtım...

Öpenler, sevenler...

Bir çocukta böyle bir korku yaratmış oldukları için özür diler gibiydiler...

*

Çevremde beni hırpalayan, yerli yersiz azarlayan insanlar olmadığı halde neden böyle yatağın altına girip saklanacak kadar korktuğumu açıklamam kolay değil.

Sanırım hep güzel şeyler yapmaya, övülmeye alışıktım, başkalarına zarar verirsem beni azarlarlar diye düşünüyordum. Azarlanma olasılığını sezince de saklanıyordum.

*

Bir iki yıl sonra, Mithat Paşa köşkünde Bir Millet Uyanıyor filmi çekilirken de benzer bir olay yaşamıştım. O zaman altı yedi yaşındaydım.

Sait Köknar çete reisi rolünü makyajsız oynuyordu. O günlerde bir trafik kazası geçirmiş, yüzünde gerçek yara izleri oluşmuştu. Korkunç bir görünümü vardı. Yanına yaklaşılacak gibi değildi...

Çetedekiler ise çeteci gibi giydirilmiş erlerdi. Onlarla aram çok iyiydi. Mavzerleriyle oynamama bile ses çıkarmıyorlardı.

Bir gün baktım silahlarını çatmış, çamların altında zeytin ekmek yiyorlar... Gittim mavzerlerden birini aldım, başladım doldurup boşaltmaya... Şak! şak! Mekanizmayı açıp kapıyorum... Bir iki derken, bir tutukluk oldu, mekanizma açık kaldı, zorladım, kapanmıyor... Bozuldu mu yoksa!..

Bütün gücümle... Hayır, kıpırdatamıyorum... Ter içinde kaldım... Ne olacak şimdi?

Mavzeri yere bırakıp soluğu köşkün üst katındaki balkonlardan birinde aldım. Yüzükoyun uzandım yere, kimse beni görmüyor, ama ben tahta parmaklıkların arasından mavzerlerin durduğu yeri, zeytin ekmek yiyen erleri görüyorum.

Ne diyecekler? Kimden alacaklar mavzerin parasını? Nâzım'dan mı isteyecekler?

Annem üzülecek gene, kızacak...

Çete reisi, Sait Köknar, ne yapacak?

Bir de yanına kesinlikle sokulmadığım yüzü gülmez yönetmen var, Ertuğrul Muhsin...

"Alınır, darılır, aman sakın yaklaşma, yanlış bir şey yaparsın, Nâzım'a söz gelmesin..."

Nâzım onun hem yardımcısı, hem de ev sahibi durumunda... Üstüne titriyor...

Bir doldur boşalt hevesine her şeyi berbat ettim...

Balkondan gözlüyorum, zeytin ekmeği bitirenler oldukları yerde uzanıp kalıyorlar. Mavzerlerin oraya gelen giden yok.

Sonunda çavuş ayağa kalktı. O da çeteci kılığında, ama çavuş olduğunu biliyorum. Tıknaz, durgun bir adam. Gelip yerdeki mavzeri aldı, eli mekanizmaya doğru gitti... Soluğum kesilecek gibi... Bastırıp kapattı mekanizmayı... Doğruldum... Mavzeri öbür mavzerlere dayayıp arkadaşlarının yanına döndü.

Anlatılmaz bir sevinç...

Bu saklanmalara neden olan çok değişik bir korkuydu... Birilerinden bir tür onur eğitimi alıyor olmalıydım... Kimseden kötü söz işitilmeyecek...

*

Apartmandaki yatak odamızda annemin başından geçen bir elektriğe tutulma olayı da uzun süre dillerden düşmemişti, ama ondan hiçbir görüntü yok kafamda. Herhalde o olayın olduğu gün evde değildim.

İkide bir alıp Erenköy'e götürürdü dedem beni. Oyalayabildikleri kadar ablamın yanında, köşkte kalırdım. O günlere denk gelmiş olmalı...

Annemin başucundaki elektrik lambasında kaçak varmış. Bir gün temizlik yaparken neresini tuttuysa başlamış sarsılmaya. Ama elektriğe yakalandığı anda da bir çığlık atmış.

Evdekiler onun çığlığını duyunca ne oldu diye içeri koşmuşlar. Bir de bakmışlar ki, Piraye elinde lamba sarsılıyor... Fifi, "Dokunmayın," diye bağırarak hemen yere yatıp yatağın altındaki prizden çekmiş kordonu...

Fifi'nin bu akıllıca davranışı günlerce konuşulmuş, annemin ölümden kurtulduğu gelene gidene anlatılmıştı.

Elektriğe yakalanan bir kimseyi kurtarmak için koluna bacağına sarılmanın onunla birlikte ölmekten başka bir şeye yaramayacağını, yapılması gerekenin hemen elektriği kesmek olduğunu o zaman öğrenmiştim.

Bir de 110 volt, 220 volt konusu vardı. Elektriğin 220 volt olduğu yerlerde bu tür kazalardan kurtulma umudu çok azalıyordu. Çocuklar elektriği hiç merak etmemeli, prizlerden uzak durmalı, elektrikli aletlerle oynamamalıydılar...

Bu öğüdün ne kadar doğru olduğunu yaşayarak görmem için çok beklemem gerekmedi.

İki yıl kadar sonra, Mithat Paşa köşkünde neneme yardım eden, bahçeye bakan, son derece uyanık, her şeyi sorup öğrenmek isteyen, onun için de evde herkesin bir şeyler öğretmek için yarıştığı delikanlı bir köy çocuğu, bir gece, bahçede, elektriğin ne olduğunu öğrenmeye çalışırken ölüverdi.

Köşkün çevresinde küçük çamlıklar vardı. Bunlardan biri tam bodrumdan bahçeye açılan yan kapılardan birinin karşısına geliyordu. Nenem yazları bodrumdaki büyük mutfağı kullanır, akşam yemeklerini de hep birlikte o çamlıkta yerdik. Masayı köşkten uzatılmış bir kordonun ucundaki elektrik ampulü aydınlatırdı. Beyaz porselen halkalı sarı bir duy, yüz mumluk bir ampul...

İsmail ışığı yakıp örtüyü, tabakları almış, sofrayı kurmak için bahçeye çıkmış. Ama bir türlü geri gelmiyor. Nerde bu çocuk? Gene kime takıldı? Bir de gidip bakmışlar ki yerde boylu boyunca yatıyor İsmail. Ampulü duydan çıkarıp elektriğin nasıl bir şey olduğunu anlamaya çalışmış...

Evdekiler duman oldular... Ağlayan, sızlayan, dövünen...

Ben de gidip bakmak istedim, elektriğe çarpılmak ne demek, ama çamlığa yaklaştırmadılar. Derken polisler geldi, doktor, savcı, birtakım adamlar... Baktılar, konuştular... Vedat'a sorular sorup kâğıtlar imzalattılar.

Evdekilerin İsmail için üzüntülerine, bir de Vedat için tedirginlikleri eklendi. Kordonla bahçeye elektrik almanın ev sahibine bir sorumluluk yükleyebileceğinden korkuyorlardı.

Ama bir ara Fifi parmağını dudağına götürüp susmalarını işaret etti. Vedat birilerine telefon etmişti, hiçbir şey olmazdı...

Vedat'a bir şey olmayacağına sevinmiştim. Çünkü herkes onun çevresinde dönüyordu, bir şeyler olacak gibiydi. Olayı ona anlattırıyor, kâğıtları ona imzalatıyorlardı. Suçluymuş gibi hep polislerin arasındaydı.

Ama o bir şey yapmamıştı ki... Demek ki bir şey yapmasa da, bazı durumlarda insanı birilerinin koruması gerekiyordu. Birilerine telefon edilmeliydi. Birilerinin koruyuculuğuna sığınılmalıydı. Yoksa insanın başına hiç yoktan işler açılabilirdi.

Beş altı yaşında da olsa insan bunları sezebiliyor...

*

Annem ölümden kurtulmuştu, ama parmakları yanmıştı. Uzun süre bir operatöre gidip geldi. Doğru dürüst iş yapamıyor, beni bile soyup giydiremiyordu.

Hep dokunmak isterdim derileri yer yer büzüşmüş, yer yer incelip pembeleşmiş parmaklarına, ama dokundurtmazdı...

*

Nenemin odası hemen bizim yanımızda, koridorun sonundaydı. Hani masalda açılmaması gereken kırkıncı oda vardır, işte ben o masalı dinlerken hep nenemin apartmandaki odasını canlandırırdım gözümün önünde. Gerçi girmek yasak değildi, ama en sondaki odaydı...

O odadan bir anım yok. Yalnızca çok karışık, çok dolu bir odaymış gibi yanlış bir izlenim kalmış kafamda. Oysa öyle olduğunu hiç sanmıyorum, olamaz, derli toplu, düzenli bir kadındı nenem. Acaba apartmanda, köşklerdeki gibi, yüklükler bulunmadığından, nenemin odasının bir köşesinde sandıklar, konuk şilteleri filan mı duruyordu?

Aslında mutfakla hamamın arasında kiler gibi bir yer vardı, ama gömme dolaplar yoktu apartmanda...

*

Üç yıl kocaman bir köşkte, geniş bir bahçede yaşadıktan sonra, küçücük bir Kadıköy evinin parmaklığının içinde otururken, ya da bir apartman penceresinden bir kilisenin bahçesine bakarken neler düşünüyordum acaba?

Ablam gibi, "Ben köşküme gideceğim, ben dedeme gideceğim," diye tutturduğumu hiç anımsamıyorum. Anneme çok bağlıydım. O nerde, ben orda... Hiç sızlanmadan...

*

Torunum Arda'ya, Kenan'ın oğluna bakıyorum. Arkadaşsız kaldı mı, "Canım sıkılıyor!" diye ortalığı birbirine katıyor. Sızlanıyor, ağlıyor, huysuzluk ediyor, bayağı üzüyor annesini...

Oyuncaklarından da hemen bıkıyor. Beğenerek, isteyerek aldırıyor, ama iki gün geçmeden atıveriyor bir yana. İnanılmaz bir canlılık...

Bir ayıya sarılıp öyle yıllarca, gece gündüz, "Ayım da ayım!" diye dönenmek, nerde!..

Biz ezik çocuklar mıydık diye düşünüyorum...

Benim önüme bir tahta koyarlar, elime bir çekiç tutuştururlar, bir paket de o kara başlı döşeme çivilerinden verirler, "Haydi bu çivileri bu tahtaya çak, şekerim," derlerdi.

Bir keresinde, nasıl olsa sesi çıkmıyor diye, uzun süre yanıma gelmemişlerdi, ben kendimden geçmiş, büyük bir coşkuyla çalışıyorum, geldik-

lerinde bir de baktılar ki tahtada çivi çakılmamış tek bir nokta bile kalmamış... Kapkara çivi başlarının altında tahta yok olmuş...

Fifi önce şaşırmış, sonra çok beğendiğini gösteren sesler çıkarmış, sımsıkı sarılıp kafamı göğsüne bastırmıştı. Elinde üstü çivi dolu tahta, yanında ben, arkamızda Selma Teyzem, herkesi tek tek dolaşmıştık...

O tahtayı bir süre saklamışlardı...

Ya böyle kendi kendime bir şeylerle oyalanır, ya da pencereden saatlerce dışarı bakar, hırsızlara bağırırdım. Onun için de bize gelenleri herkesten önce görür, koşup evdekilere haber verirdim.

*

Gelişine en çok sevindiğim kişi Nâzım'dı. Onun geldiğini haber verdikten sonra, doğru hole giderek sabırsızlık içinde beklemeye başlardım. Kapıyı çalar çalmaz da hemen açıp boynuna atılırdım...

Birlikte neler yapıyorduk, neler konuşuyorduk, oyun mu oynuyorduk, neden onu bu kadar çok seviyordum, hiç bilmiyorum. Çocuklar büyükleri genellikle oyunlarına katıldıkları ya da kendilerine bir şeyler getirdikleri için severler. Nâzım'la oyun oynadığımızı, ya da bana bir şeyler getirdiğini anımsamıyorum.

Bu tür anılarım daha çok dedemle ilgili...

*

Birçok şeyi unutmuş olmam çok doğal. Anılar biriktirerek, arkada kalan günlerime bakarak yaşamadım. Bir gün bunları oturup yazacağım aklımdan bile geçmezdi. Çevremdeki hava hep geleceğe dönüktü. Geçmiş güne bağlanıp kalmamak, gelecek günü düşünerek yaşamak...

O yıllardan kalma resimlere baktıkça bazı şeyler yeniden canlanıyor kafamda, bazılarıysa bütünüyle silinip gitmiş.

*

Nâzım'la sık sık karşılaşırdık : Süreyya Sineması'nda, konuk gidilen evlerde, topluca gezmelerde, daha birçok yerde...

Örnekse Sabiha Sertel'in anaokuluna giderken annemle apartmanın kapısından çıkarız, Cavide Hanım ikizlerini, Metin ile Fatoş'u getiriyor, arkalarında Nâzım... Vapura giderken okula kadar çocuklarla geleyim demiş...

Aslında ilişkilerin merkezi Samiye'ydi. Samiye, Cavide, Macide derken, Fahamet, Vedat, Piraye, Selma, Leman, Nadiye, Nejat, bir arkadaş çevresi oluşmuştu. Bir de Samiye'nin nişanlısı Seyda vardı. Oktay Rifat'ın annesi Münevver Hanım'ın ilk kocasından olma büyük oğlu.

Münevver Hanım'la Celile Hanım kardeş. Böylece Nâzım, Samiye, Seyda, Oktay da teyze çocukları oluyorlar.

Samiye ile Seyda o günlerde evlenmek üzereydiler.

Bir süre sonra Nâzım da apartmana yanında kimse olmadan gelip gitmeye başladığına göre bir evliliğin daha eşiğine gelinmişti...

Piraye, Nâzım'la evlenmeye karar verdiğinde yıl 1932 olmalı.

Nâzım'ın ise bu kararı çoktan, daha 1930'da verdiği anlaşılıyor. 1930'da Piraye kocasından ayrılabilmiş bile değil, ama Nâzım onun evet ya da hayır demesine hiç aldırmadan, işe olmuş bitmiş gibi bakıyor. Örnekse "Karıcığıma" diye resim imzalayıp veriyor. Aralarındaki çekişmenin iki yıldan fazla sürdüğü, zaman zaman çok çetin geçtiği şiirlerden de belli.

Yıllar sonra bir yerde bu evlilikten bir mantık evliliği diye söz edildiğini okumuş, çok şaşırmıştım.

İnsanlar nelere inanıyor!..

*

Piraye bu kararı sanıldığından çok daha güç vermiş olmalı... Bütün ailesi karşı çıkmış çünkü... Hem de çocuklarını öne sürerek...

Aslında evde herkes seviyordu Nâzım'ı. Nenem de seviyordu. Ama bir kere ağzı yanmış bir kadının iki çocuğuyla yeniden bir aşk evliliği yapmasını doğru bulmuyordu. Belirli bir geliri olan varlıklı bir adama varmalı, çocuklarını yanına alıp evinin hanımı olmalıydı.

Nitekim öyle adaylar da vardı. Piraye'nin kocasından ayrılacağını, annesinin evine döndüğünü duyar duymaz, uzaktan uzağa tanışılan kimselerden, arkadaşlar aracılığıyla, birtakım evlenme önerileri gelmeye başlamıştı.

Piraye duygularına yenilip Nâzım'la evlenmeye karar verdikten sonra da nenemle bir süre çekişmek zorunda kaldı. İznini istemek için gittiğinde babası da, "Bence uygun değil, ama siz nasıl olsa beni dinlemezsiniz," demiş.

Ahmet Muhtar Bey, Nurhayat Hanım'ın, Vedat Örfi konusunda olduğu gibi, gene kızını desteklediğini sanıyordu herhalde. "Siz" dediğine göre, "Ana kız, ikiniz, bildiğinizi okursunuz," demek istemiş olmalı. Bu işin tehlikeli bir serüven olduğunu, Nâzım'ın kafa yapısındaki bir insanın Türkiye'de yaşatılmayacağını anlatmaya çalışmış anneme...

Nenem ise ortaklamacılığa temelden karşıydı... "Şimdi ben Kasap İbrahim Efendi ile yan yana mı oturacağım? Et kokar o adam!" derdi. Bu sözü sık sık yinelenir, eşsiz bir eleştiri olarak gelene gidene anlatılırdı.

Nenem hiç aldırmaz, bu tür takılmalara kulak asmazdı...

Nâzım başka, düşünceleri başkaydı... Nâzım'ı sever, ama ortaklamacılığı sevmezdi...

*

Bahçeli, büyük bir köşk tutup birlikte yaşamak düşüncesi kimden gelmiş olabilir?

Nâzım, halasının oğlu Orhan Ezine ile çektirdiği bu fotoğrafı, Piraye'ye, 24 Mart 1930'da, "Karıcığıma" diye imzalayarak vermiş.

Herhalde Nâzım'dan... Ortak bir yaşam anlayışı söz konusu çünkü. Herkes kazancına göre eve para veriyor, işe gitmeyenler de evdeki işleri paylaşıyorlar.

Geniş bir bahçe içindeki bir köşkte oturulduğuna göre Osmanlı ailesi de denebilir : Büyük aile... Ama bu örnekte iki aile bir araya gelmiş.

Aslında bir araya gelenlerin, Nâzım dışında, ortaklamacı olmadıkları düşünülürse, böyle bir önerinin kolayca benimsenmesine Osmanlı aile yaşamına duyulan özlemin yol açtığı görüşü daha ağır basar : Geniş bir bahçe, çamlıklar, sebzelikler, meyvalıklar, ahşap bir köşk, yüksek tavanlı geniş odalar, kalabalık bir sofra...

Apartmandan çıkmaya karar verildiği zaman bir süre kiralık köşkleri dolaşmıştık. Önce annem, teyzelerim, ben gider bakardık, beğenirsek Vedat mal sahipleriyle görüşürdü.

Kızıltoprak'ta tren istasyonunun arkasındaki kuleli köşkü hiç unutmam. Bahçesi fazla büyük değildi, üstelik çok bakımsızdı, ama kulesine bayılmıştım. Boyası filan kalmamış, tahtaları kararmıştı, sanırım kirası da biraz yüksekti. Gene de onu tutmamalarına üzülmüştüm. Kulesi yüzünden...

Yıllar sonra Erenköy'den Fenerbahçe Stadı'nın yanındaki Kadıköy I. Orta'ya gidip gelirken hep o köşke kayardı gözlerim, sanki bir zamanlar bir yakınlığımız olmuş gibi...

Daha başka köşkler de dolaşmıştık ama onları unutmuşum. Hiçbirini canlandıramıyorum kafamda.

Mithat Paşa köşkü ise bayağı güzel bir köşktü. Düşünüyorum da, yaşamım boyunca gördüğüm, içine girdiğim köşklerin herhalde en güzeliydi. Artık yok. Yıkıp ortasından bir yol geçirmiş, iki yanına sıra sıra apartmanlar dikmişler. Derinliğine uzar giderdi bahçesi, arkada ayrıca duvarlarla çevrili geniş bir otlağı vardı. Apartmanları sıralayınca koca bir mahalle olmuş.

*

Mithat Paşa köşkünden daha güzel bir yapıya da girip çıkmıştım çocukluğumda, ama o köşk değil, küçük bir saraydı : Cemile Sultan Sarayı. Erenköy İstasyonu'nun arkasındaki sokakta çok geniş bir bahçe içindeydi. Büyük bir bölümü boştu bu bahçenin. İki yanında bekçi odaları olan çok büyük bir bahçe kapısı, ağaçlı yollar, duvar diplerine yerleştirilmiş iki küçük taş ev, üstteki caddeye bitişik iki katlı bir selamlık köşkü, ta öbür köşede gene üstteki caddeye bitişik büyük bir ahır... Bu geniş bahçenin ortasında ise beş altı metre yüksekliğinde duvarlarla çevrili bir iç bahçeye yerleştirilmiş üç katlı bir saray... Yere gömülü olmayan basık bir bodrum katının üstünde, çok yüksek tavanlı, görkemli merdivenlerle birbirine bağlanmış iki kat.

Cemile Sultan Sarayı'nın bahçesinde : Vildan, Suat Amcam, Kerime Yengem, kucağında Rifat.

Saray taştandı, altı taş, üstü ahşap da olabilir. Bodrumunda her yer baştan başa mermer döşeliydi. Biri önden, biri arkadan, birbirinin eşi, iki ana girişi vardı. İşleme demir tırabzanlı kavisli mermer merdivenlerden çıkıp camekânlı bir sahanlığa gelir, doğrudan bodrumun üstündeki birinci kata girerdiniz. Bu iki ana girişten de aynı yere girdiğini sanırdı insan. Aynı hol, tam karşıda aynı merdivenler, yanlarda aynı kapılar...

Çünkü sırt sırta vermiş birbirinin eşi iki bölümden oluşuyordu saray...

Böyle bir ev Arsen Lupin'in bir serüveninde vardı... Hep o serüveni anarım orayı düşündüğümde... Belki de mimarı bir Fransızdı...

Cemile Sultan'ın iki kızından büyüğü olan Kerime, Suat Amcamla evliydi. Kerime Yengem babası Fuat Paşa yoluyla da halam oluyordu. Nitekim

Cemile Sultan'ın, Ferhat Dömeke ile evli olan öbür kızına Naime Hala diyordum. Yanılıp da yenge diyecek olsam hemen düzeltirdi.

Sarayda yaşamayı sürdüren emektar kadınlar onları Kerime Sultan, Naime Sultan diye anarlardı. Ama galiba sultan sayılmıyorlardı. Nitekim Kurtuluş Savaşı sonrasında Osmanlı hanedanı sürgüne gönderilirken onların İstanbul'da kalmalarına izin verilmişti. Üstlerine geçirilen hanlar, apartmanlar, saraylar, değerli eşyalarla... Mücevherlerin çoğu dışarı götürülmüşse de, çocuklara da epeyce bir şeyler bırakılmıştı...

Naime Halam sarayın öndeki bölümünde otururdu. Arkadaki bölümü ise Kerime Yengemle Suat Amcam yalnızca yazları kullanırlardı. Çünkü yana doğru, saraya sonradan eklenmiş, yedi sekiz odalı, alçak tavanlı küçük bir bölüm daha vardı. Cemile Sultan kışları geçirmek için böyle kaloriferli bir bölüm yaptırmak gereğini duymuş.

Kerime Yengem, Suat Amcam, Vildan, Rifat bu yan bölümde oturuyorlardı... Aşçıları, hizmetçileri, dadıları ise sarayın bodrum katındaki odalarda kalırlardı.

Bahçedeki kalorifer dairesi görülecek şeydi. Demir kapıları açılınca vapurların makine dairelerindeki gibi merdivenler çıkardı karşınıza. Ocağı, kazanları filan yakından görmedim. Rifat alışmıştı, oynardı oralarda. Suat Amcam kapıdan baktığımı görünce, "Gel indireyim seni aşağıya," derdi, hiç yanaşmazdım.

Cemile Sultan zamanında herhalde kaloriferci vardı. Suat Amcamın o fabrika gibi yere inip kalorifer yaktığını sanmıyorum. Zaten odalarda, holde büyük çini sobalar dururdu.

*

Bu sarayda bir zamanlar büyük amcam Fuat Paşa'nın yaşadığını hiç düşünmezdim. Cemile Sultan'la Fuat Paşa sanki karşı yakadaki bir sarayda yaşamışlardı.

Neden acaba?

Dedem babaannemle karşı yakada yaşadığı için mi?

Peki, bunu nerden çıkarıyorum?

Dedem babaannemle karşı yakada mı yaşamıştı?

Nişantaşı'nda?

Halil Rifat Paşa'nın konağında içgüveysi miydi?

Peki, İye'm hangi köşkün bağcısının kızı?

Bağlar Erenköy'de... Köşklerin altındaki şaraphane mahzenlerinde az mı oynadım!.. Nişantaşı'nda bağ olamaz...

Belki de gidip geliyorlardı. Bazen Erenköy'deki köşkte, bazen Nişantaşı'ndaki konakta...

Ne çok şey var bilmediğim, sormadığım, anlatmadıkları...

Örnekse Ali Paşa'nın köşkü neden yalnızca dedemin?

Üç kardeşler...

Bir şeyleri aralarında bölüştüler mi? Belki de durumlarına göre paylaştılar. Halam oturduğu köşkü aldı. Fuat Paşa, pek bir şeye gereksinimi olmadığı için, hanlardaki hisselerle yetindi.

Bu konularda hiçbir şey bilmiyorum...

Benim ilgisizliğim bir yana, çevremdekiler de geçmiş günleri anmadan yaşıyorlarmış anlaşılan.

*

Fuat Paşa deyince hep Padişahın dedemi görüp onu damat alışı geliyor aklıma.

Padişah bir gün yaverleri arasında dedemi görüp yanındakilere, "Kim bu parlak genç, bunu sultanlardan birine alalım," demiş.

Dedemin Sadrazam Halil Rifat Paşa'nın damadı olduğunu, ama kendisine benzeyen bekâr bir kardeşi bulunduğunu söylemişler.

Amcam da, görücüye çıkarılır gibi, padişaha gösterilmiş. Beğenilmiş olmalı ki Cemile Sultan'la evlendirilmiş.

Cemile Sultan sanırım Abdülhamid'in kız kardeşiydi...

Bu saray onlar için mi yaptırılmıştı, yoksa daha önce vardı da evlenince onlara mı verilmişti, bilmiyorum, ama Cemile Sultan Sarayı diye anılırdı.

Yıllar sonra yıkıcıya verildiğini duyduğumda çok üzülmüştüm.

Güzel yapılara, temiz işçiliğe düşkünlüğümün temeli orada atılmıştı diyebilirim.

*

Cemile Sultan Sarayı'nda en hoşuma giden şey pencerelerdi. En üstte kemerli, açılmayan bir bölüm vardı. Onun altında ise yukarı doğru sürülüp açılan üç pencere. İster aşağıdakini yukarı sür, ister yukardakini aşağı çek. Ayrıca zorlanarak da değil, parmağınla hafifçe dokunman yeter.

Bu işin gizini çözebilmek için epeyce açıp kapatmıştım onları. Tepelerindeki yuvarlak sürgüler döndürülüp karşılıklarına sokulunca pencereler birbirlerine kenetleniyor, dışardan açılmaları engelleniyordu.

Sonra makaralardan sarkan iplerin ucundaki ağırlıkların nasıl işlediğini de, tamir için pervazları çıkarılmış bir pencerede izlemiştim.

Yapılarda çalıştığım günlerde birbirinden kötü ağaç işlerini gördükçe hep o pencereleri anımsardım.

Onlar da bu ülkenin ustaları değil miydi?

"Ağabey, bugün öyle ağaç yok ki!.. Bu kullandığımız ağaçlarla yapılmaz o işler!.. Fırınlanmış meşedir onlar!.."

Aslında ben de bilirdim kötüye gidişin nereden kaynaklandığını, ama konuşurduk işte...

*

Halamın köşkünün yanında, Mehmet Ali Paşa köşkünün karşısında, güzelim Mithat Paşa köşkü boş dururken, biz neden başka yerlerde dolaşıp köşk aramıştık acaba?

O zamanlar Erenköy'de sürekli oturanlar azdı. Genellikle okullar tatil olunca yazlığa gelinirdi. Caddebostan ya da Suadiye plajlarından, ya da tanıdıkların yalılarından denize girmek için... Kimileri de kayık tutardı.

Mithat Paşa ailesinin çocukları da belki köşkü böyle kullanmak istiyor, kiraya vermeyi düşünmüyorlardı.

Belki de yazlığa gelecek bir kimse yoktu ailede, salt kiracı kötü bir insan çıkar, başımıza iş açar diye çekiniyorlardı.

Mithat Fenmen o yıllarda on beş on altı yaşlarındaydı... Herhalde çılgınlar gibi piyano çalışıyordu...

Yıllar sonra ünlü bir kişi olarak Ankara'dan yaz tatili için Erenköy'e geldiği günlerde köşk duruyor muydu, yoksa satılmış mıydı?

Satılmadıysa da onun orada kaldığını sanmam.

Orhan Borar'la ikisinin küçük bir tekneleri vardı... Bir aylık izinlerinde deniz için geliyorlardı...

Mesut Cemil'le birlikte, üç kişi geldikleri bir yaz sarayda unutulmaz geceler yaşamışlardı. Suat Amcam radyoda Rifat Baybars adıyla alaturka şarkı söylerdi. Oradan arkadaştılar herhalde, geceleri toplanıp Batı müziği, Türk müziği, şarkılar, türkülerle gerçekleştirdikleri müzik şölenleri uzun süre dillerde dolaşmıştı...

Naime Halam Ferhat Dömeke'den boşandıktan sonra oluyor bunlar. İkinci kocası Mesut Cemil'le evlenmelerine o unutulmaz gecelerin unutulmaz türküsü "Evlerinin önü Mersin"in yol açtığı söylenirdi.

Neşeli, yaşamın tadını çıkarmasını bilen, ayrıca üstün yetenekleri olan bir arkadaş topluluğuydular.

*

Vedat, Mithat Paşa köşkünü kiralamak için gittiğinde, övgüyle andığı saygıdeğer bir hanımla konuşmuş, onun güvenini kazanmıştı. Mithat Fenmen'in annesi olabilir. Köşkü bize sanırım biraz da bakımsız kalıp büsbütün yıpranmasın diye uygun koşullarla kiralamışlardı.

Bütün bu söylediklerim neden daha önce girişimde bulunmadığımızın, böyle güzel bir köşk varken, neden başka bir köşk araştırdığımızın yanıtı değil.

Şöyle olabilir :

O sırada sanırım annem babamdan mahkeme kararıyla ayrılmış değildi. Onun için de Nâzım'la birlikte dedemin köşkünün karşısına gitmek istemiyordu.

Samiye, Nâzım, Piraye, Seyda bir kır kahvesindeler.

Babamla annemin ayrıldıkları tarih : 13. 9. 1932. Benim ilkokula başladığım 1932-1933 öğrenim yılının hemen öncesi... Oysa ben okula başlayacağım yaz sonu Mithat Paşa köşkünün bahçesinde bisiklete binmeyi öğrenmiştim.

Demek ki oraya taşındığımızda babamla annemin boşanma işlemleri daha sona ermiş değildi.

Gerçi babam yoktu İstanbul'da, ama dedemin karşısına, halamın yanı başına Nâzım'la birlikte gitmekten annemin tedirgin olması doğaldı.

Belki köşke iki aile gibi gitmemiz de bu yüzdendi.

Bir aile : Nurhayat Hanım, kızları Fahamet, Piraye, Selma, Fahamet'in kocası Vedat, Piraye'nin oğlu Memet...

Öbür aile : Nâzım, kız kardeşi Samiye ile kocası Seyda Yaltırım.

Mutfağımız, oturma odamız, salonumuz, alt katta her şey ortaktı. Ya-

Mithat Paşa köşkünün bahçe kapısı önünde çekilmiş bir fotoğraf. Soldan sağa : Vedat, Piraye, Fifi, Seyda, Samiye, Nâzım.

tak odalarımız ikinci kattaydı. Arka köşedeki balkonlu büyük oda Fahamet ile Vedat'ındı. Karşılarındaki küçük odada annem ile ben yatıyorduk. Ortada gene balkonlu büyük bir oda vardı. Orası önceleri Nâzım'ındı. Onun o odada ağrılar içinde kıvranarak hasta yattığını anımsıyorum. Siyatik demişlerdi. Kapıdan bakardım. Bana gülümsemeye çalışır ama gülümseyemezdi bile. İyileştikten sonra da uzun bir süre topallayarak yürüdüydü. Yanındaki küçük oda nenemindi. Koridorun sonundan arka köşeye doğru uzanan biri büyük, biri küçük, iç içe iki oda ise Samiye ile Seyda'nındı.

Selma Teyzemin odası çatı katındaydı. O odayı daha köşkü ilk gezdikleri zaman kendi seçmişti. Tavanı çatının eğimine uyan, tek pencereli, çok canayakın bir oda...

Çatı katının ortasındaki daha büyük oda ise sanki bir marangoz atölyesiydi. Kapısı kilitliydi, anahtarı da köşkün sahibindeydi, ama Selma Teyzem, nasıl açıyorsa, istediği zaman giriyordu oraya. İçerde Avrupa malı çok güzel bir tezgâh ile bazı marangoz takımları vardı. Girip bakıyor, ama kullanmıyorduk.

Samiye ile Seyda köşkten ayrıldıktan, Nâzım ile Piraye evlendikten sonra odalar bollaştı. Nenem ortadaki büyük odaya, Nâzım'ın odasına geçti. Fifi yerinden kıpırdamadı. Biz nerdeyse bütün odaları dolaştık. Annem hoşlanırdı değişiklikten, ikide bir odanın içindeki eşyaların yerini de

değiştirirdi. Buna karşılık Selma Teyzem hiç aşağı inmedi. Çok seviyordu çatı katındaki odasını.

*

Kafamdaki Mithat Paşa köşkü görüntülerinde Samiye ile Seyda yok. Onları Mithat Paşa köşküyle birleştiremiyorum.

Çok kısa bir süre mi oturmuşlardı bizimle?

Aslında Samiye benim nişanlımdı... Seyda sonradan çıkmıştı ortaya... O da neşeli, şakacı, tatlı bir insandı, çocuklara sataşmadan duramazdı.

İkisini de unutmamam gerekir. Ama Mithat Paşa köşkü görüntülerimde yoklar.

Annemden öğrendiğime göre Seyda askere çağrılınca, Samiye de annesinin yanına gitmiş.

Yıl 1933 olmalı. Babasının ölümünden sonra... Daha önce Nâzım da, o da babalarıyla oturuyorlardı çünkü.

Bu ayrılmalar evin karma bütçesinde azalmalara neden oluyor, sıkıntı yaratıyordu herhalde.

Bir ara alt kattaki boş bir odaya pansiyoner almıştık. Bir İtalyan. Mühendisti sanırım. İyi para verdiğini söylerlerdi. Odasının temizliğine özellikle Fifi çok titizlenir, yatağını kendi eliyle düzeltir, iki üç günde bir çarşaflarını değiştirirdi.

Bir ara da kendimiz üst kata çekilip alt kattaki üç odayı bir doktora mevsimlik kiraya vermiştik. Küçük bir ailesi olan aydın bir doktordu. Sanırım Vedat'ın tanıdığıydı. Ama sonradan Nâzım'la da çok iyi dost oldular. Art arda iki yaz gelmişlerdi.

Üstüne titredikleri bir evlatlıkları mı vardı, yoksa neneme mutfakta yardımcı olsun diye getirilen Birsen adında bir köylü kızını çok sevip evlat mı edinmişlerdi, bir de kendilerinin Armağan adında, bebek gibi güzel, dört beş yaşlarında bir kızları vardı da, Nâzım o kızı bir filmde mi oynatmıştı, tam çıkaramıyorum, ama öyle bir şeyler olmuştu.

*

Mithat Paşa köşkünde uzun süre bizimle oturan bir kişi de Adnan Ağabeydi. O kiracımız filan değil, çok sevgili bir dostumuzdu. Her şeyi bilirdi. Yıllarca Amerika'da yaşamış, girip çıkmadığı iş kalmamıştı. Görünüşü de Amerikalıları andırırdı.

Onunla dostluğumuzun temeli Kalamış'ta deniz kıyısındaki salaş kahvelerde atılmış olmalı. Şimdi yok o kahveler. Eskiden Kalamış iskelesinden Kurbağalıdere'nin ağzına kadar uzanan kumsalda derme çatma yapılmış kır kahveleri vardı. Yazları hep oraya giderdik.

Okul öncesi çocukluğumun unutamadığım iki gezmesinden biri buydu : Kalamış kahveleri... Öbürü de Süreyya Sineması...

Piraye, Nâzım, Samiye, Mithat Paşa köşkünün bahçesinde.

Nâzım'ın babası Hikmet Bey Süreyya Sineması'nın müdürüydü. Bilet almamıza kızardı. Kapıda biletleri kontrol eden güler yüzlü zenci bizi görünce hemen içeri çağırıp oracıktaki masalardan birine oturtur, Hikmet Bey'e haber gönderirdi.

Babası, Nâzım gibi uzun boylu değildi. Aralardan süzülüp gelen çabuk bir adam gibi kalmış kafamda. Erken gitmişsek bizi bazen içerdeki odasına götürüp bir şeyler ikram ederdi. Film başlamak üzereyse, büfeden çikolata, şeker, çiklet, ne istersem alıp sıkıştırırdı elime...

Annem biraz sıkılırdı onu böyle rahatsız etmekten, ama biletli ya da biletsiz, müdür beyin haberi olmadan sinemaya girmemiz olanaksızdı. Gişedeki matmazel istesek de bize bilet kesmez, kapıdakiler de hemen haber verirlerdi geldiğimizi.

Bekleme yerinde biraz fazla kalırsak, oradaki büstün çevresinde dönmeye başlardım. Kim olduğunu da öğrenmiştim : Suzan Lütfullah. Ünlü bir operet artisti. Genç yaşta ölmüş. Süreyya Sineması'nda eskiden operetler oynanırmış. Kocası Lütfullah da ünlü bir oyuncuymuş. Bu sinemada birlikte oynarlarmış.

Suzan... Ablamın adı...

Salona girince de ışıklar sönene kadar hep tavandaki resimlere bakardım. Havada uçuşan meleklerle boruları... Yanlarda localar, duvarlarda resimler...

Süreyya Sineması tiyatro diye yapılmış, sonradan sinemaya dönüştürülmüş olmalıydı...

Bu kış gezintisi...

Yaz gezintisi Kalamış kahveleriydi. Orada kayık kiralamak, kürek çekmek, yelken açmak da vardı.

Nâzım yelken kullanmayı severdi. İyi yelkenci olduğu söylenirdi. Kalamış iskelesiyle Moda iskelesi arasında gider gelir, kiralık kayığımızla çaktırmadan şarpilerle yarışırdık. O bize bilgiler verir, alabora olmamak için ne zaman nasıl davranmamız gerektiğini öğretir, şarpileri geçmek için kullandığımız taktikleri açıklardı.

Bir keresinde sandalın yanından sarkıttığım ipin suyun yüzeyinde kayışını izlediğimi görünce bayağı heyecanlanmış, "Ne yapıyorsun, çıkar o ipi çabuk sudan!" diye bağırarak beni de korkutmuştu. Alabora oluyoruz sanmıştım. Meğer suya ip sarkıtmak yarışıp geçtiği tekneyle alay etmekmiş. "Al şu ipi bağla da seni de çekelim!" anlamına gelirmiş. O geçtiğimiz şarpiler aslında bizi ciddiye bile almıyorlarmış.

Bir daha böyle işler karıştırmamam için flokçu yardımcılığına atanmış, öne, Selma Teyzemin yanına gönderilmiştim.

*

Kalamış kahvelerinde Adnan Ağabeyi herkes tanır, severdi. Bir dediğini iki etmezlerdi. Babacan, hoşgörülü, halka yakın bir insandı.

1934 temmuzunda ailece gittiğimiz Sapanca gezisinde Adnan Ağabeyle çekilmiş bir fotoğrafımız.

Kalabalık bir ailesi vardı. Feneryolu'nda, tren istasyonunun hemen üst yanındaki bir mahallede otururlardı. Bir ara Adnan Ağabeyden İngilizce dersi almak için gidip gelmiştim o eve. Bildiğim kadarıyla beş kardeştiler. Babaları iki kez evlenmişti sanırım. Orhan, Turhan, İlhan, Vahdettin Ağabey ile Adnan Ağabeye göre çok gençtiler.

En küçükleri İlhan çocuk denecek yaşta, incecik bir kızdı.

Turhan ondan biraz daha kabaca, futbola meraklı, çok sağlam yapılı bir çocuktu. Sonradan onu Fenerbahçe'de sağaçık oynarken izledim. Kafayı kıstığı gibi korner çizgisine doğru akıp giderdi. Baba Hakkı gibi güçlü bir oyuncuydu. Ama futbol yaşamı uzun sürmedi sanırım.

Orhan Ağabey delikanlı bir yelkenciydi. Kahvenin önüne yaklaşıp, nasıl yaparsa, suda fır fır döndürürdü dingisini. Şakacı, güler yüzlü, cana yakın bir insandı. Herhalde bu spora epeyce emek verdi ki, yaşı ilerleyince İstanbul Bölgesi'nin yelken ajanı olarak uzun yıllar görev yaptı.

Vahdettin Ağabey çok şişmandı. Bankada müfettişti. İşinin para saymak olduğunu söylerlerdi. Onu sık görmezdik. Arada bir uğrardı kahveye.

Adnan Ağabey en büyükleri, kişilik olarak da en renklileriydi. Aslında hırpalanmış bir insandı. Gurbette yaşamış, yaşamını kazanmak için en kötü koşullar altında çalışmış, kendini zorlamış, sonunda da hastalanmıştı.

ABD'de rıhtımlarda çalışan işçilerin ağzıyla konuştuğu zaman en iyi İngilizce bilenler bile ne dediğini anlamazlardı.

Ağır bir verem geçirmişti, kendisine iyi bakması, yıpratıcı işlerde çalışmaması gerekiyordu. Herhalde o yüzden ailesinin yanına dönmüştü.

Hastalığını en ince ayrıntılarıyla bilir, her doktora güvenmezdi. Tek güvendiği Fazıl Şerafettin hem doktoru hem de arkadaşı gibiydi. Sevdiklerinden kimin bir şikâyeti olsa, önce ya da sonra bir Fazıl Şerafettin'e gösterilirdi. O da ilginç bir doktordu, Adnan Ağabey kimi götürse para almadan bakar, nereye çağırsa hiçbir karşılık beklemeden giderdi.

"Bir de Fazıl'a gösterelim..."

Ya da onun uzmanlığı dışında bir hastalıksa :

"Önce bir Fazıl'a soralım da, o kime derse, ona gösteririz..."

Fazıl'sız olmazdı...

Adnan Ağabeyin inanılmaz bir durumu da yalnız sokağa çıkamamasıydı. İlle yanına birini alacak. Başından onca şey geçmiş, bin bir serüven yaşamış adam, sokağa yalnız çıkamıyordu. Bunun da bir hastalık olduğunu söylüyorlardı. Bir yere gideceği zaman ya kardeşlerinden biri, ya da bizdeyse, Fifi, annem, en çok da Selma Teyzem, gideceği yere onunla birlikte gitmek zorunda kalırlardı.

*

Adnan Ağabey çok iyi bir boyacıydı. Öyle boyayı çarşıdan alıp duvara sürmek değil. Her şeyi kendi yapardı. Ayrıca gerçek bir yaratıcıydı. Mithat Paşa köşkünün en az dört metre yükseklikteki odalarının bakımsız duvarlarını aylarca çalışarak boyamış, yaptığı işe herkesi hayran bırakmıştı. Hele Fifi'nin yatak odasını bir bahçeye çevirmişti. Baş yardımcısı Selma Teyzemdi. Ona Selo derdi. Ben de yardımcının yardımcısıydım. En küçük çırak Memo.

O zamanlar çarşıda her aradığınızı bulamazdınız. Ayrıca para değerliydi. İnsanlar kıt kanaat geçinirlerdi. Çocuklar için bankalardan alınan kilitli kumbaralarda bozuk para biriktirilirdi. "Damlaya damlaya göl olur" yılları... Kısacası, boyacıların ellerinde, ABD'deki gibi boya püskürtme tabancaları yoktu. Ama işin güzelliği yoktan var etmekte : Boya püskürtmek için filit makinesi kullanırdı Adnan Ağabey. Fırçaların yanında, küçüklü büyüklü süpürgeler, bir de filit makinesi dururdu.

Fifi'nin yatak odasını önce soluk bir duman rengine boyamıştı. Sonra çıkıp bahçeden değişik ağaçların yapraklarını topladık. Selo o yaprakları duvara tutuyor, Adnan Ağabey de üstlerine filit makinesiyle yaldız boya püskürtüyordu.

"Şöyle tut, böyle tut, onu tut, bunu tut," derken duvarlar sisli bir bahçeye dönüşüvermişti.

Salonun duvarlarını da önce çok soluk bir yeşile boyayıp sonra gene soluk ama biraz daha koyu yeşil püskürterek dik dörtgenlere bölmüştü. Çizgilerin üstüne kenarı dümdüz bir karton yerleştiriliyor, hafifçe boya püskürtülünce, dörtgenin kenarı belirlenmiş oluyordu.

Mithat Paşa köşkünde boyadığı duvarlar öylesine beğenildi ki, tanıdığı bir mimar, Bağdat Caddesi'nde yeni yapılan bir villanın boya işlerini ona verdi.

Ama Adnan Ağabey kendi bildiği gibi çalışır, kimseyi dinlemezdi...

Üstübeci yatırıp dinlendirir, boyaları tekrar tekrar süzer, kat kat macun çeker, sürdüğü her katın iyice kurumasını bekler, astarı, yoklaması, zımparası, ince zımparası, su zımparası derken iş uzadıkça uzardı.

Villanın mal sahibi ise boyacılıktan hiç anlamayan, sonradan zengin olma, cin gibi bir köylü... Adnan Ağabeyi tanıtırken, "Bu boyacıların ustası değil, üstadı..." diye bir söz etmiş olmalılar ki, ikide bir gelip, "Ne zaman bitiyor, üstat?" diye sorar, yerli yersiz sözler eder, giderken de, "Elini çabuk tut, çabuk..." dermiş. Canının sıkkın olduğu bir gün gene başına gelip bir şeyler söyleyince Adnan Ağabey, "Bana bak, çakal," demiş, "bir şeyden anlamıyorsun, ikide bir gelip böyle işime burnunu sokarsan, her şeyi yüz üstü bırakır, çeker giderim. Sen şişirip geçeyim istiyorsun, ama ben yövmiyeyle çalışmıyorum, şişirmem. Haydi git şimdi başımdan." Mal sahibi onun öfkelendiğini görünce, "Tamam, tamam," demiş, "ben karışmam, sen bildiğin gibi yap..."

Ondan sonra da "çakal"sız konuşma geçmemiş aralarında.

Şöyle bir başını uzatıp bakacak olsa, "Gene geldin, çakal," dermiş Adnan Ağabey. "Yok, yok, sana gelmedim," dermiş mal sahibi.

Ama sonunda bayağı sevmişlerdi birbirlerini. Çakalı anlatırken gözlerinin içi gülerdi Adnan Ağabeyin.

Cihangir'de oturduğumuz yıl da Beyoğlu'nda bir katı boyamıştı, bir doktor muayenehanesini... Annemle arada bir uğrardık ona...

Sabah getirip bırakıyor, akşam da gelip alıyorlardı herhalde.

Boyacılığı ABD'de öğrenmiş olmalı... Tanıdıklarının aracılığıyla böyle gönlüne göre çalışabileceği birtakım işler çıkarsa gidip yapıyordu. Sürekli çalışan bir boyacı değildi.

*

Asıl merakı mimarlıktı Adnan Ağabeyin.

Mithat Paşa köşkünü boyadığı sürece evine gidip gelmemiş, bizimle kalmıştı. İşler bittiği sırada Fifi hastalandı, "Zafiyet geçiriyor," dediler. O zamanlar insanlar hemen verem olmazlardı. Önce bir zafiyet geçirilirdi. Neyse, Fazıl Şerafettin dinlenmesi, iyi bakılması gerektiğini söyleyince Fifi yatağa yatırıldı. Bakımını da Adnan Ağabey üstlendi. Kahvaltıları, yemekleri yatağına götürüldü, sabah akşam dereceleri alındı, ilaçları içirildi. Bir süre sonra iyileşip kalktı Fifi, ama biz artık Adnan Ağabeye iyice alışmıştık. Alt kattaki salonda çizim tahtasının başında saatlerce plan çizerdi. Benzeri görülmemiş villalar. Yuvarlak, çapraz duvarlı odalar, gerçekleştirilmesi güç girintiler, çıkıntılar... Bunların maketlerini de yapardı...

En büyük tutkusu ise "Devr-i daim makinesi" idi. Sürekli dönüş makinesi... Düşünün : Öyle bir makine ki hiçbir enerji kaynağının yardımı olmadan kendi kendine dönüp duruyor. O makineyi yaratırsanız bir çır-

Selma Teyzem Kalamış'ın salaş kalwelerinde...

pıda insanlığın en büyük sorunu çözülecek. Çizimler yapıyor, tanıdığı mühendislere başvurup o çizimleri hesaplatmak istiyordu. Mühendisler gülüyorlardı onun bu tutkusuna. Kimi hesaplamaya bile gerek olmadığını söylüyor, kimi gönlü olsun diye bir şeyler karalıyordu.

*

Adnan Ağabeyin bizimle birlikte kaç yıl oturduğunu çıkaramıyorum, ama uzun bir süre oturduğu kesin. Çünkü ben Mithat Paşa köşküne gittiğimizde daha okuma yazma bilmiyordum. Oysa onun çizim tahtasının yanına masamı koyup planlar çizmeye başladığımda herhalde ikinci sınıfta filan olmalıyım. Planlarımdan birine "koridor" yerine "koldor" yazmam Selma Teyzemin çok hoşuna gitmiş, günlerce bana takılmıştı.

Planlarda her yeri yazarak belirliyorduk : Salon, yatak odası, mutfak, banyo...

Adnan Ağabey gibi mimar olacaktım ben de... Gerçi şiir de yazıyordum, ama evdeki şair sabah gidip akşam geliyordu, mimarla ise bütün gün birlikteydik... Onun için de planlarım şiirlerimden daha çoktu. Nâzım da kabul etmişti mimar olup arada şiir yazmamı...

Yıllar sonra, liseyi bitirmeme yakın, o Bursa Cezaevi'nde, ben Erenköy'de, dedemin yanındayken, mektuplaştığımızda da bu konuyu ele almıştık. Benim gözüm gene mimarlıktaydı. O da böyle bir uğraş seçmemi öneriyor, Edebiyat Fakültesi'nden pek "yazar" çıkmadığını belirterek, "Ben senin yerinde olsam – edebiyatçı olmaya karar vermişsen bile – müspet ilimlerden birini ihtisas olarak seçerdim," diyordu. Mimar olmak istediğimi yazınca da şu yanıtı almıştım : "Seçtiğin mesleği pek beğendim. Mimarlık benim şahsen en beğendiğim mesleklerden biridir. Hani kabil olsa, imkân olsa kırk iki yaşıma rağmen yeniden okuyup mimar olmak isterdim."

Mimar olup evler yapmak, bir yandan da öyküler yazmak... Lisenin son sınıfında hastalanmasam gerçekleşecekti bu çocukluk özlemim.

Köprüler, fabrikalar değil de, evler yapmayı kurmam açıkça gösteriyor mimarlığımın Adnan Ağabeyden kaynaklandığını...

Öyküyü seçmem ise Nâzım'ın, şiirlerimi değil de, öykülerimi beğenmesinden olmalı.

Eleştirmesi için kendisine gönderdiğim şiirlerimi hiç övmüyor, öykülerimi ise bayağı beğeniyordu.

Bir öyküm için şöyle yazmıştı :

"Senin 'Kız Yusuf' hikâyesi şimdiye kadar okuduğum bütün küçük hikâyelerin – yalnız seninkiler değil ve yalnız Türkçe değil – arasında en acılarından, en facialılarından, en cesur ve isyan ettiricilerinden biridir. Tüylerim diken diken oldu ve bu dünyanın değişmesi gerektiğine bir kere daha iman ettim. Sağol, evladım. Mükemmel bir hikâye yazmışsın. Kusursuz. Hatta kusursuzdan da fazla bir şey."

Mithat Paşa köşkünün bahçesinde. Soldan sağa : Nâzım'ın kardeşi Metin, arkasındakinin kim olduğunu bilmiyorum, Suzan, ayakta annem, ben, Nâzım, Adnan Ağabey.

Liseyi "İyi" dereceyle bitirmiştim, olgunluk sınavındaki derecem de "İyi" idi. Fen bölümünden "İyi-İyi" derece tutturanlar İstanbul Teknik Üniversitesi'nin Mimarlık Bölümü'ne kabul ediliyorlardı. Her şey yolundaydı, ama doktorlar devam zorunluluğu olan bir okula gitmeme izin vermeyince, İstanbul Edebiyat Fakültesi'nin İngiliz Filolojisi'ne başvurmak zorunda kaldım. İşin acıklı yanı, orada da Edebiyat bölümünü "İyi-İyi" dereceyle bitirenlere öncelik tanınıyor, Fen bölümünü aynı dereceyle bitirenler, onların arkasından geliyordu. Önce yedekler arasında kalıp epeyce korku geçirdiysem de, sonunda girdim İngiliz Filolojisi'ne, böylece de mimarlık özlemim sona ermiş oldu.

Cağaloğlu'na gelip gitmeye başladığımda sürmekte olan öbür özlemim, öykücülük ise, "Yeditepe" dergisinde eleştiri alanına çekilişimle önce arkaya itildi, sonra da iyice tavsadı.

İnsanın çocukluğundaki düşlerine ne umulmadık engeller çıkıyor!..

Adnan Ağabeyin yanında plan çizip "koldor" yazdığım günlerimden anımsadığım bir şiirim de var. Onu da Selma Teyzem olay yapmış, herkese okumuş, Nâzım'dan da gülücüklü bir "Bravo" almamı sağlamıştı.

Tabanca atıldı
Hırsız kaçtı
Polis koştu
Karakol boşaldı
Dan!
Dan!
Dan!
Tabanca atıldı
Hırsız yakalandı
Komiser geldi
Karakol doldu
Dan!
Dan!
Dan!

Üstelik de el yazımla böyle basamaklı yazmıştım şiiri. Aslında kendim pek beğenmiyor, çok kolay söylenmiş bir şey olduğunu düşünüyordum. Nâzım'ın da hatır için "Bravo" dediğini sezmiştim. Ama Selma Teyzemin onu herkese okuyup olay yapması beni de ortalarda şair gibi dolaşmak zorunda bırakmıştı. "Yeni şiirler yok mu?" diye soranlar olduysa da, işi pek uzatmadım. Plan çizmek daha iyiydi.

*

Çocukluğum Adnan Ağabeyli anılarla dolu.

Dördüncü sınıfa geçtiğimin kışında Nâzım, annem, ben Mithat Paşa köşkünden ayrılıp Cihangir'de yedi katlı bir apartmanın en tepesindeki minik bir daireye taşınmıştık.

Nâzım İpek Film Stüdyosu'nda çalışıyor, Erenköy'den Nişantaşı'na gidip gelmesi, hem çok zamanını alıyor, hem de masraflı oluyordu. Köşkü ısıtmakta da zorlanıyorduk. Başka bir neden var mıydı, bir geçimsizlik filan gibi, hiç sanmıyorum.

Yaşam düzeyimizde de bir yükselme söz konusu değildi.

Ama yıllar sonra eski dergileri karıştırırken bu taşınmanın sol çevrelerde dedikodulara yol açtığını gördüm. Nâzım Cihangir'de kentsoylu yaşamı sürüyormuş, oturduğu apartmanın elektrikli kapıları kendiliğinden açılıp kapanıyormuş...

Oysa o apartmana giderken iki karyola bir koltuktan başka doğru dürüst eşyamız bile yoktu.

Ama Adnan Ağabeyle yardımcısı Selo vardı. Yardımcının yardımcısı Memo ise Erenköy bahçelerinde oyuna daldığı için Cihangir'deki bu çalışmalara pek katılamamıştı. Sonra gelip de o pırıl pırıl, kutu gibi evi, hele kendi mavi odasını görünce sevinçten çılgına dönmüştü.

Nâzım ile Piraye Mithat Paşa köşkünün bahçesinde.

Birbirine camlı kapılarla bağlı iki küçük oda, bir yatak odası, bir banyo, bir de daracık mutfak...

Aslında apartmanın her katında bir daire vardı, ama en üst katın yarısı çamaşırlık olarak ayrılmıştı. Bu camlı bölümde haftanın belli günlerinde belli daireler çamaşır yıkıyor, asıp kurutuyorlardı.

Adnan Ağabey duvarları, kapıları, pencereleri, karyolaları, her yeri, her şeyi tertemiz boyamış, ayrıca evi döşemişti de... Elde doğru dürüst bir para yokken nasıl yapılır bütün bu işler?

Sorarsın :

"Ne kadar verebilirsin? Ne zaman?"

Sonra eklersin :

"Peki, tamam, sen karışma... Gel, Selo, gidip şu marangozla bir konuşalım."

Cihangir'de tanımadıkları genç bir marangoza gitmişler. Adamın elinde yaptığı işlerden artmış tahtalar, latalar, kontrplak parçaları, ne varsa, ölçüp biçip bir yana yazmışlar. Sonra Adnan Ağabey bir büfe, bir kitaplık, bir sedir başına köşe kitaplığı, bir masa, iki sıra çizmiş. Ellerindekilerden başka ne gerekli, neyi, nerden, ne koşullarla alabilirler, hepsini inceden inceye hesaplamışlar.

Bu arada, tanımadıkları marangoz, bu yoktan var edişten, artık gereçlerle bir şeyler yaratmaktan büyük tat almaya, işin öncüsü gibi davranmaya başlamış. Adnan Ağabeyle hani bayağı dost olmuşlar.

Kontrplak ile çırasız çamdan tiyatro dekoru anlayışıyla gerçekleştirilen oturma odası takımımız siyaha da boyanınca çok modern bir görünüm almıştı. Adnan Ağabeyin çizimi süssüz, gösterişsiz, ama ölçüleri, küçük ayrıntılarıyla hem özgün hem de güzeldi. Bu arada genç marangoza borcumuz şaşılacak kadar az tutmuş, onu da birkaç taksitte ödemiştik.

Camlı kapılarla birbirine bağlı iki küçük odanın biri annemle Nâzım'ın, öbürü benim yatak odam olmuştu. Arkadaki asıl yatak odasını ise oturma odası yapmıştık. O biraz daha büyücekti.

Oturma odası, yemek odası, çalışma odası, konuk odası... Her şey o odada olup bitiyordu...

Yalnız benim odama, yatağımın karşısına küçük bir çalışma masası koymuşlardı. Köşkten mi getirilmişti, eskiciden mi alınmıştı, ilk gördüğümde kötü bir şeydi. Adnan Ağabeyle Selo tutkalladılar, çivilediler, üstüne ya bez, ya kâğıt, bir şeyler yapıştırıp boyadılar, pırıl pırıl, masmavi bir çalışma masası oldu.

Oturma odasındaki sedir de, nerden buldularsa, o da ilk gördüğümde tam anlamıyla dökülüyordu. Bu kez Adnan Ağabeyle annem aldılar işi ele. Sarı siyah kumaşları yol yol kesip biçtiler, yorgan diker gibi diktiler. Sediri onunla kaplayıp yepyeni bir görünüm verdiler. Sonra da odaya gi-

rince tam karşıya gelen duvarın sağ köşesine dayadılar. Duvarla birleştiği yerlere dolma gibi yastıklar yapıp koydular. Boş kalan yanına da köşe kitaplığını yerleştirdiler.

Annem iyi dikiş dikerdi. Fifi ile Selma Teyzem ise tam tersine, söküklerini bile dikmek istemezlerdi. Onun için de nenem Singer dikiş makinesini anneme vermişti. Elle çevrildiğinden artık kendi kullanamıyor, yoruluyordu. Ufak tefek bir şeyler dikmeye kalkarsa ben koşardım yardımına. Çok hoşuma giderdi o kolu çevirmek. "Yavaş," derdi. Yanda hızla dönen tekerleğe elini bastırıp yavaşlatırdı.

Bir kere annemin parmağına girmiş iğne de, nenem o elini bastırdığı tekerleği tersine döndürüp çıkartmış.

Adnan Ağabeyle annem yol yol kestikleri sarı siyah kumaşları önce Singer makinesiyle birbirlerine dikmişler, sonra altına ince bir kat pamuk eklemiş, onlar kaymasın diye de elde bir şeyler yapmışlardı.

Çok gösterişli bir sedir olmuştu. Çok da uğraşmışlardı. Ama ben pek sevmemiştim. Yadırgamış olmalıyım. Daha önce hiç böyle bir sedir görmüş değildim çünkü.

Odada Adnan Ağabeyin elinden çıkmamış tek eşya Nâzım'ın baba evinden getirdiği koltuktu.

Eskiyle bağı o koltuk sağlıyordu... Bir de büfenin sağındaki küçük vitrinin içine konmuş üç beş parça antikamsı kırık dökük tabak, fincan gibi eskiden kalma şeyler...

Evimiz iyi kötü düzenlenmişti, ama elbise dolabımız yoktu. Ona da gene tahtalı bir çözüm bulundu. Annemle Nâzım'ın yatak odalarında girintili bir köşe vardı; oraya dikilen üç ince lata, alttan iki, üstten bir tablayla birbirlerine tutkallanıp çivilenerek sımsıkı tutturuldu. Tahtaların rengini biraz koyultan hafif bir boya... Askılıklar için çengeller... Önüne basma bir perde... Oldu bir dolap...

*

Adnan Ağabey yalnızca çaresizlik içindeki dostlarına yardım için ilgilenmiyordu mobilyalarla. Planlarını çizdiği evleri nasıl döşeyeceğini de düşünür, benzeri görülmemiş, son derece modern mobilya tasarımları yapardı.

Aşırı yenilikçiydi. Eskiye öykünen şeylerden hoşlanmazdı.

Bir de işçiliğe çok düşkündü. İşini iyi yapan, yaptığıyla övünen ustaları arar bulur, onlarla dostluklar kurardı.

Mithat Paşa köşküne yeni taşındığımız günlerde Fifi'ye bir salon takımı tasarlamış, çok değer verdiği Aptullah Usta adında bir mobilyacının, Altıyol'dan Söğütlüçeşme'ye giden yolun girişinde, hemen sağdaki dükkânına aylarca gidip gelmişti. Koltuklara, divana kaplanacak kumaşların

seçimi, büfenin camları, kapıların menteşeleri, çekmecelerin tutamakları, hepsi büyük bir titizlikle, aranmış, seçilmiş ya da ısmarlanıp yaptırılmıştı.

Bütün bu işleri kovuştururken de yanına alacak birisini mutlaka bulurdu...

*

Sonra Kalamış kahvelerinde İffet adında bir öğretmene âşık oldu Adnan Ağabey.

Çılgınlar gibi...

Bir felsefe öğretmeniydi âşık olduğu kadın. Çok değerli bir öğretmen, seçkin bir insan olduğu söylenirdi. Görünüşü derli toplu, düzenli, ağırbaşlıydı...

Ama güzel değildi...

Daha doğrusu güzel olmadığı kanısı yaygındı. Kemikli, uzun yüzlüydü. Burnu da çok uzundu. Değişik bir tipti. Boyuna bosuna, ince yapısına diyecek yoktu, yalnızca yüzünün o günün alışılmış ölçüleriyle güzel olduğu söylenemezdi...

Yıllar sonra düşünüyorum da, dünya sanatındaki gelişmelerden, çeşitlenmelerden aldığımız etkilerle çok değişen bugünkü güzellik anlayışımızla baksak ne derdik acaba?

Aykırı bir güzellik... mi?

Kanımca güzel bir kadındı. Herkesin göremeyeceği o güzelliği Adnan Ağabey görmüş, bakmaya doyamaz olmuştu. İşin ilginç yanı o derli toplu, düzenli, ağırbaşlı öğretmen de, olmayacak işler ardında koşan diplomasız bilgin, kural tanımaz, dağınık, başına buyruk Adnan Ağabeye tutulmuştu.

Evlendiler...

Bir topluluk içinde olduklarında bile gözleri birbirlerinden başka kimseyi görmüyordu.

Yaşamlarında sanki başkalarına yer kalmamıştı.

Her zaman, her yerde yalnız gibiydiler.

Kalamış kahvelerinde ise yalnızlık olanaksızdı. Çevrelerindekiler önce hoşlandılar böylesine güçlü bir aşktan, ama sonraları, "Bu kadar da olmaz ki!" demeye başladılar.

Aşkın yalnızlık aranışına düzenli bir evlilik yaşamının gerekleri de katılınca, Adnan Ağabey bekârlık günlerinin arkadaşlarından uzaklaştı.

*

Yıllar sonra bir gün gazetede İnönü Ödüllerini kazananları okuyorum, baktım, bilim dalında Adnan Cin... Adnan Ağabey... İnanılır şey değil... İki

Misket'in bahçesinde. Soldan sağa : Suzan, İffet Cin, Adnan Ağabey, Saime Teyzem (annemin teyzesi), Nazmiye Hanım (Çamlıcalıların çok sevdikleri bir dost), annem, İrfan Abla (Selma Teyzemin arkadaşı), Selma Teyzem. Öndekiler : Soldakini tanıyamadım, sağdaki Nazmiye Hanım'ın kızı Asuman.

buluşu için ödüle değer görülmüş : Biri hap sayma makinesi, öbürü kibrit çöpü kesmek için bir bıçak dizgesi.

Demek ki artık "devr-i daim" makinesinden vazgeçmiş, böyle buluşlar yapıyordu...

İnanılmaz bir sevinç duydum.

Nedenini bilmiyorum.

Çocukluk günlerimde "Devr-i daim" makinesi çizimlerini hesaplatmak istediği mühendislerin onunla gırgır geçmelerine içerlemiş olabilirim.

İşte sonunda başarmış, herkese yaratıcılığını kabul ettirmişti.

Böyle ayaklarını yere basmış olmasında, nedense karısının etkisi olduğu geçmişti kafamdan...

*

Adnan Ağabeyi son görüşüm Beyoğlu'nda Ağa Camii'nin arkasındaki sokakta bir tesviye atölyesinin önünde oldu. Orada bir iş yaptırıyormuş. Herkesi tek tek sorduktan sonra, sözü yazarlara getirdi.

"Yeni bir yazar var, Orhan Kemal, okuyor musun onu?" diye sordu.

"Okuyorum," dedim.

Orhan Kemal'i çok beğendiğini söyledi.

"Ne güzel sövüyor!" diye bir iki kez yineledi.

Baba Evi'nden, Cemile'den söz etti. Sonra sevgiyle kolumu kavradı.

"Haydi ben seni tutmayayım... Canım Memo... Koca adam olmuşsun..." diyerek evdekilere selamlar gönderdi.

Ayrıldık...

Gördüğüm kadarıyla yanında kimse yoktu.

Belki de, "devr-i daim" makinesi gibi, o sokağa yalnız çıkamama hastalığı da geçmişte kalmıştı.

*

Mithat Paşa köşkündeki anılarımı sıraya koyamıyorum. Hangisi önce, hangisi sonra, ayırmam olanaksız. Tarihlerde de yanılabilirim. Ama önemli değil. Karışık olsun...

İlkokula orada başladım. Demek ki 1932-1933 döneminde oradaydık.

Bir Millet Uyanıyor filmi 1932'de çevrilmiş. Bazı sahneleri Mithat Paşa köşkünde çekilmişti.

Bir sahnede Naşit nenemin bodrumdaki mutfağının kapısında oturmuş patates soyuyor, köşkün hizmetçisi de tam üstündeki ikinci kat penceresinden ona seslenip bir şeyler söylüyordu.

Başka bir sahnede Ercümend Behzad, Fifi'nin yatak odası balkonunda biriyle dövüşüp adamı sözde aşağı atıyor, arkasından da bir sandalye fırlatıyordu. Sandalyeyi sahiden fırlatmıştı, ama öyle istedikleri gibi kırılmamıştı sandalye. Adamı yere yatırmış, sandalyeyi de parçalayıp yanına koymuşlardı.

Ercümend Behzad'ın gençlik, yakışıklılık yılları... Yirmi dokuz yaşında, burnu havada, kendini beğenmiş bir başoyuncu... Hiç yakınlık duymamış, sokulmamıştım ona...

Yirmi yıl sonra 1950'lerde Yeditepe çevresinde tanıştığımızda ise bambaşka bir insandı. Gene bir havası vardı, ama kesinlikle itici değildi. Tanıştığı kimselere, bu arada gençlere, dostça davranıyordu.

Bir sahne ise bahçe kapısında çekilmişti. Çeteciler köşkü basmaya gelmiş, ama kapı açılmıyor, tırmanıp üstünden aşacaklar. Sait Köknar koca gövdesiyle dört beş metre yüksekliğindeki demir kapıya tırmanmaya başlayınca, hepimiz korkup kenara çekilmiştik.

Bütün bu sahneler açık, aydınlık, güzel bir havada çekilmişti. Sırasını bekleyenler çamların altında sere serpe oturuyorlardı. Herhalde yazdı. Demek ki biz 1932 yazında Mithat Paşa köşkündeydik. İlkyazda taşınmış olmalıyız.

*

O yaz pingpong oynamayı, bisiklete binmeyi öğrenmiştim.

Pingpong masasını Adnan Ağabey ile Selma Teyzem yapmışlardı.

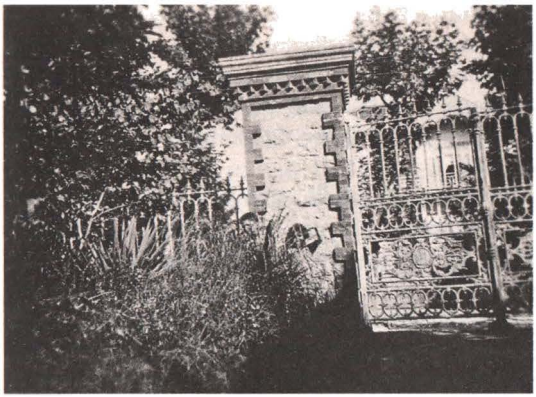

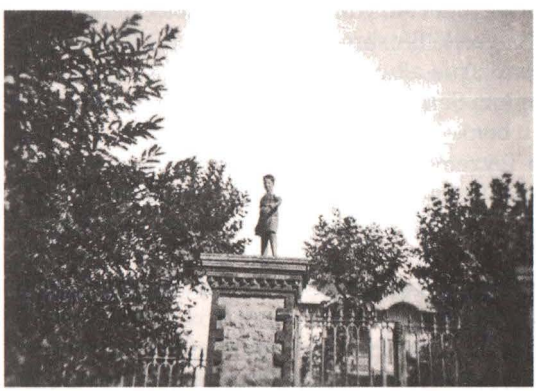

Mithat Paşa köşkünün bahçe kapısı.
"Bir Millet Uyanıyor"da Sait Köknar'ın tırmandığı kapı. İki kanat olan kapıyı tutan babalardan yalnız biri girmiş fotoğraflara. Üsttekinde bahçe duvarı demirlerinin de kapıdaki gibi işlendiği görülüyor. Sazların arkasında Birsen ile ben varız. Alttakinde yalnızım, Birsen korkmuş, oraya tırmanamamıştı. "1937 ağustos" yazılı arkasında. Fotoğraflar içerden çekilmiş. Arkadan görünen Mithat Paşa köşkü değil, yolun öte yanındaki köşk, Suphi Bey'in köşkü. Onlar da dedemin akrabaları. Suphi Bey'in karısına Behice Hala, baldızına Münire Hala derdim. Bu köşk dedemin bahçesinin tam köşesindeydi. Sonradan halalarıma verilmiş olmalı.

Bu oyuna günümüzde masa tenisi deniyor, İngilizcesi de öyle, ama biz hep pingpong derdik.

O yıllarda kurallar değişik miydi, ya da doğru dürüst bilen mi yoktu, masalar 1.5 m x 3 m olurdu. Mat yeşile, bazen de kırmızıya boyanırdı. Ama beyaz çizgiler çizilmezdi. Çift oynamak istediğimizde masayı tebeşirle bölerdik. İpi tebeşirleyip iki ucundan gerer, hafifçe çekip bırakırdık.

Selma Teyzem saatlerce bıkmadan usanmadan çalıştırırdı beni. Soldan küt, sağdan küt, bilek yap, sağdan kesme, soldan kesme, masanın altından çıkar, sert servis at, falsolu servis at, açıl, yaklaş... Sonunda boyu masayı biraz geçen, ama büyüklerle baş edebilen bir oyuncu çıkartmıştı ortaya...

Başkalarını yendiğim zaman çok hoşuna gider, tatlı tatlı gülerdi, ama kendisini zorladığım zaman, hele işin içine top dışarı giderken masaya değdi değmedi tartışmaları da girerse, bayağı öfkelenirdi.

O yıllarda bugünkü gibi pasta raketler yoktu. Ya dümdüz tahta, ya da bir yanı mantar, bir yanı tırtıllı lastik raketlerle oynardık. Sünger üstüne lastik kaplanmış pasta raketleri ilk gördüğümde sanırım lisedeydim.

Pingponga iyice kaptırdığımız günlerde bahçemizdeki en iyi oyuncular Selma Teyzem ile bizde kalıp Haydarpaşa Lisesi'ne giden Suat Ağabeydi. Bir tanıdığın oğluydu sanırım. İkisi çok çekişirlerdi.

Zaman zaman maç yapmak için dışardan da birilerini çağırdıkları olurdu. Gelenlerle beni de oynatırlardı. Bazen üç kişilik takım maçı alırlardı.

Dışardan gelenler arasında en gösterişli oynayan Metin Ağabeydi. Masadan uzaklaşır, kütleri kesmelerle karşılar, yakına bırakılan topları, hızla içeri girip yere değmek üzereyken çıkarır, izleyenleri bayağı coştururdu.

O da Haydarpaşa Lisesi'nde okuyordu. Aileden sayılacak kadar yakın bir insanın, Hadiye Hanım'ın oğluydu. Dedemin köşkünde kiracıydılar. Asker olan babası ölmüştü. Sanırım dedemle babasının ordudan bir dostlukları vardı. Onun da adı Mehmet Ali'ydi. Mehmet Ali Bey, derlerdi. Eczacı yarbay ya da albay olsa gerek. Bir süre hasta yatmıştı. Çok küçükken, dedemle, Cemile Sultan Sarayı'nın altındaki yoldan bir köşke gittiğimizi, bahçede Hadiye Hanım'ın kızı Şermin'le oynadığımı anımsıyorum. Hastanın yanına almamışlardı beni...

Metin Ağabey, Selma Teyzemden de, Suat Ağabeyden de daha güzel oynuyordu. O geldiği zamanlar maçların havası değişir, izleyiciler çoğalırdı.

Bir keresinde, Kalamış'tan tanıdığımız Enişte Bey'in eski bir şampiyon olduğunu öğrenmiş onu çağırmışlardı.

Enişte Bey çok tatlı bir insandı. Denize sevdalı, güneşten kapkara, keyfine düşkün, boylu boslu, ama vücudu yağlanmaya yüz tutmuş, genç bir adam. Asıl adının ne olduğunu pek bilen yoktu.

Yeldeğirmenliydi. Bir gün mahallede delikanlılar hep birlikte dolaşırlarken, karşıdan gelen bir kızı göstererek, "Çok beğeniyorum şu kızı, bugün evet dese evlenirim," gibi bir söz etmiş. Yanındaki delikanlılardan biri şöyle bir yüzüne bakıp gülmüş : "Ooo, merhaba, enişte bey!.."

Ondan sonra da Enişte Bey aşağı, Enişte Bey yukarı, gırgır başlamış. Neşeli, yumuşak kişiliğiyle, kendi herkesten önde sarılmış bu gırgıra, ünlü bir ustaya yaptırdığı kayığının adını bile "Enişte Bey" koymuş.

Kalamış koyunda, biçimli, güzel, hemen göze çarpan kayığıyla, yelkenleri fora etti mi, gelen geçen herkes tanır, seslenirdi : "Merhaba, Enişte Bey!"

Meğer Enişte Bey eski bir pingpong şampiyonu imiş...

Geldi, hepimizle ayrı ayrı oynadı, hepimizi yendi, ama kendi oyununu beğenmedi. Oynarken yorulduğunu, bazı vuruşları da yapamadığını söyledi. Kalın kontrplaktan kesilmiş, biçimi çarşıdan aldıklarımıza hiç benzemeyen, daha küçük, sapı iyice ağır bir tahta raketle oynuyor, masadan fazla açılmıyor, bilek hareketleriyle çok hızlı kütler iniyordu. Bileği-

ne bakarak topu hangi köşeye yönlendirdiğini anlayamıyordunuz. Sert kütlerinden bazıları avuta gittikçe, "Eskiden olsa bunların hepsi masayı tutardı, foslamışız," diyordu.

Raketinin sapına ağır olması için kurşun döktürmüştü.

Onu izledikten sonra oyun anlayışım bütünüyle değişmişti, ben de bilek yaparak kütler inmeye başlamıştım. Oyunum güzelleşmiş, ama hata yapma yüzdem yükseldiği için kazandığım maçların sayısı azalmıştı. Bir daha da eski, tutumlu oyun anlayışıma geri dönemedim.

Yıllar sonra Türkiye'ye yabancı bir antrenör gelip masa tenisine yepyeni bir yön verdiğinde, bu oyunun artık bilekle değil, kol hareketleriyle oynandığını gördüm. Böylece kütlerdeki hata oranı düşürülmek isteniyor olmalıydı.

Ama Enişte Bey'in bilek kütleri bambaşkaydı... Topu göremiyordunuz nerdeyse...

Bir de Uzak Doğulu masa tenisçilerinden bazılarının dar, uzun raketlerle oynadıklarını gösteren resimlere bakarken anımsamıştım Enişte Bey'i, daha doğrusu onun ağır saplı, küçük, tahta raketini...

*

Bisiklete binmeyi nasıl öğrendiğimi, kimin bisikletine bindiğimizi ayrıntılarıyla anımsamıyorum. Ama aramızda büyük yoktu. Bazıları bisikletin üstüne binebilen, çoğu da binemeyecek kadar küçük olan çocuklardık.

Mithat Paşa köşkünün bahçe kapısının girişinde hafif bir eğim vardı. Bu eğimin kavuştuğu yol ikiye ayrılıp büyük bir havuzun çevresini dolanır, köşkün önünde birleşirdi.

O eğimden aşağı bırakınca bisiklet bayağı hızlanıp bir süre kendi kendine ilerliyordu.

Seleye oturamayanlar bir ayaklarını bir pedala, bir ayaklarını da kadronun içinden geçirip öbür pedala basıyor, başlarının hizasına gelen didonu iki ucundan tutup dengelerini sağlayarak yokuştan aşağı gidebildikleri kadar gidiyorlardı.

Bisiklet bir taneydi, hepimiz sıraya girmiştik. Kendisine bir an önce sıra gelmesi için herkesin birbirine yardım etmesi, işi hızlandırması gerekiyordu. En küçükleri bendim. Anlaşılan bu arada öbür çocuklar bana yardım edip sıramı çabuk geçiştirmeye çalışıyorlardı. Belki de bisiklet bizim evden birinindi. Evet, büyük olasılıkla Selma Teyzemin bisikletiydi. O kız bisikletinden hiç hoşlanmaz, hep erkek bisikletine binerdi. Her neyse, akşama doğru ben de, büyük bir neşe içinde, ta köşkün önlerine kadar kendi başıma kayıp gitmeye başlamıştım.

Ertesi gün bisikleti gene elime geçirince, havuzun yanındaki çamların altında, şezlonga uzanmış bir şeyler okuyan Nâzım'a becerimi göstermek için bahçe kapısının oradan seslendim :

Haydarpaşa Garı'nda iş için Ankara'ya giden Vedat'ı mı yolcu ediyorlar, yoksa Vedat'la Fifi annemi Çankırı'ya götürürlerken, Enişte Bey onları geçirmeye gelmiş de, ayıp olmasın diye vagona binmemişler mi, bilmiyorum.
Pencerede Vedat, aşağıda annem, Fifi, Enişte Bey. Beyaz giysisinin içinde Enişte Bey zenci gibi duruyor.
Bütün gün denizde kayığıyla dolaşmaktan böyle kapkara oluyordu.

"Nâzım, bak!"

Eğimden aşağı bisikleti salıverip yoldan köşkün önüne doğru hızla gelmeye başlayınca, Nâzım ne yapacağını şaşırdı. Şezlongdan kalkarken az kalsın yere yuvarlanıyordu.

Koca bir bisiklet, kadrosunun içinde pedallara basmış altı yaşında bir çocuk, ellerini yukarı uzatıp didonu tutmuş, dengesini sağlıyor...

Nâzım yanıma geldi, beni kucağına aldı. Kendi korkusu bana yansımasın diye olmalı, övgülü birtakım sözler etti. Ama ben görmüştüm şezlongdan kalkarkenki telaşını. Yaptığım işi tehlikeli bulduğunu anlamıştım.

Evdekiler bahçeye çağrıldı... Nenem, annem, Fifi uzaktan, Selma Teyzem ile Adnan Ağabey çok yakından olmak üzere, bisiklete nasıl bindiğim, nasıl ilk hız verdiğim, nasıl dengemi sağladığım izlendi. Övgülere

Mithat Paşa köşkünün ortadan bir girişi yoktu. İki yanından böyle mermer basamaklarla çıkılarak birinci kata girilirdi. Bodrumun da gene yanlardan iki küçük kapısı vardı. Fotoğrafta ben kafası kesiklerin arasında olsam gerek. O günü anımsıyorum. Çok daha kalabalıktık. Herkes fotoğrafta yok. Arkadakiler, soldan sağa : Avukat İsmail Hakkı Balamir; Macide Hanım, Suzan, Saime Teyzem, oğulları Tuna ile Altan Ağabey, Metin Ağabey, İrfan Abla, Şermin, Suat Ağabey. Oturanlar : Annem, Hadiye Hanım, Fifi. Direkler merdivenin üstündeki balkonun direkleri.

boğuldum. Tedirginlikler gizlendi, nenemin "Ay! Ay!"ları "Yok bir şey! Çok güzel biniyor!"larla bastırıldı.

"Şimdi o bisikleti koy kenara, içerden fileyi raketleri getir, pingpong oynayalım," dedi Selma Teyzem.

Döndüğümde baktım havuzun yanındaki çamların altında oturmuş konuşuyorlar.

"Fileyi kur da gel hele," dediler, "önce biraz konuşalım..."

Masa hep bahçede dururdu, ağaçların altında. Fileyi kurdum, raketlerden birini masanın üstüne koyup altına topu sıkıştırdım, öbürünü elime alıp yanlarına gittim.

Adnan Ağabey bana sarılıp parmaklarını saçlarımın arasına soktu.

"Memo, çok güzel bisiklete biniyorsun, karar verdik, sana göre bir bisiklet yapacağız Selo'yla, ama o bisiklet yapılana kadar, büyüklerin bisikletlerine binmek yok..."

Bana göre bisiklet!

Hiç görmemiştim öyle bir şey... Çocukların uydurma üç tekerlekli bisikletleri olurdu...

"Üç tekerlekli mi?" dedim.

"Hayır, iki tekerlekli, bayağı bisiklet, ama küçük, sana göre..."

"Ne zaman?"

"Yarın başlarız, ama artık büyüklerin bisikletlerine binmeyeceksin... Söz mü?"

"Söz..."

Ertesi gün Adnan Ağabey, Selo, ben, yola koyulduk. Yoğurtçu'dan Çukurbostan'a doğru, solda, içerlek, önleri boş, yan yana dükkânlar vardı, doğru oraya gittik. Bu dükkânlardan biri bisiklet tamircisiydi. Adnan Ağabey de Kızıltopraklı ya, birbirlerini tanıyorlar...

Belki bir gün işe yarar diye depoya atılmış parçaların arasına girdiler. Önce küçük bir çocuk bisikleti kadrosu bulundu. Sonra ona uyacak tekerlek, didon, sele, fren, lastik, ne varsa bir bir seçildi. Çoğu eski, bazıları yeni. Yeniler daha çok lastik, gres yağı, bilye türü şeyler.

Satıcı yalnızca yenilerin fiyatını söylüyor, ötekilerin hepsine Adnan Ağabey fiyat biçmekte. Hesap kitap, sonunda on beş liraya uzlaştılar.

Eve geldik, hemen iş başı... Selo bisikletçi, Adnan Ağabey boyacı... Temizlediler, kazıdılar, zımparaladılar, boyadılar... Sonunda elden düşme, ama pırıl pırıl bir bisiklet çıktı ortaya. O yıllarda öyle her yer, çocuk bisikletleriyle dolu değil, gören soruyor, "Nerden buldunuz, nerden aldınız?" diye.

Böylece Erenköy'ün en küçük bisikletçisi oldum...

*

Bisikletle, pingpongla dolu dolu geçirdiğim bir yazdı. Güz gelince okula başladım. Altı yaşımı doldurmama beş ay vardı. Dedem ablamı okula vermemiş, evde ders aldırıyordu. Daha küçük, kendini koruyamaz, üşür, hastalanır, öğle yemeklerini doğru dürüst yemez, zayıf düşer gibi gerekçelerle ertelemeye çalışıyordu okula gitmesini. Annem ise tam tersine bir an önce okula başlamamızı istiyordu.

Sonunda Kızıltoprak'ta özel bir ilkokul bulundu. Hem Bağdat Caddesi'nden, hem de tren istasyonuna giden yan sokaktan girişi olan, bahçe içinde bir köşk. Dedem, annem, Suzan, ben, Mehmet Ağa'nın arabasına binip yazılmaya gittik.

Suzan'ı sınav için başka bir odaya aldılar. Heyecanlanmasın diye annem de girdi onunla birlikte içeri. Dedemle ben müdürün odasında bekledik. Sonunda ablamı ikinci sınıfa yazdılar.

Birinci sınıfa sınavsız girilmesine çok sevinmiştim.

Piraye ile Nâzım giriş merdiveninin üstündeki balkonda.

Erenköy'den başka çocuklar da vardı o okula giden. Mehmet Ağa her sabah bizi götürüyor, akşam da gelip alıyordu. Bugünkü minibüs servisleri gibi, o zaman da at arabası servisleri vardı okullara. Ama Erenköy'den Kızıltoprak biraz uzakçaydı. Kızıltoprak, Feneryolu, Selamiçeşme, Çiftehavuzlar, Caddebostan, Erenköy, bir de Ethem Efendi'den yukarı çıkarken sağa sola sapıp çocukları dağıtmak... Epeyce sürüyordu yol...

Ben de yol boyunca, özellikle okuldan dönerken, azdıkça azıyordum... Murat adında benden bir iki yaş büyük bir erkek çocuk daha vardı, ama o durgundu, söz dinliyordu.

En büyük oyunumuz araba hızını almış giderken arkadaki küçük kapıyı açıp basamağın üstüne inmek, sonra oradan da aşağı atlayıp koşmaya başlamaktı.

Kızlar hemen bağrışarak arabacıya haber vermekte gecikmiyorlardı. Mehmet Ağa arabayı durduruyor, gelip bizi içeri sokuyor, küçük kapıyı sürgülüyor, arkadaki muşambayı indirip sıkı sıkı bağlıyor, yaptığımız işin tehlikeli olduğunu, bir daha aşağı atlarsak Murat'ı babasına, beni dedeme şikâyet edeceğini söylüyordu.

Ben gene de aldırmıyor, kenarlardan elimi sokup muşambanın bağlarını çözmeye çalışıyordum.

*

Dedemin korkulacak bir havası yoktu. Hep sevgi, hep tatlı sözler... En çok da : "Ver bakalım bir yanak!"

Gerçi sözünün dinlenmesini, dediğinin yapılmasını, kendisinden korkulmasını isterdi, ama öylesine...

Yattığı odada duvara palaskasını asmıştı. Sözünü dinlemezsek bizi o palaskayla döveceğini söylerdi. Bir yaramazlık yaptık mı, "Getirin şu palaskayı!" diye seslenir, ya da palaskayı almaya gidiyormuş gibi yerinden doğrulurdu.

Palaskayla dayak yediğimi hiç anımsamıyorum. Aslında dayak yediğimi de pek anımsamıyorum. Genellikle döveceğini söyleyerek korkutmaya çalışırdı dedem bizi...

Yalnız bir kez yukarı sofada bir dayak yemiştim, o bugün gibi gözümün önünde :

Koltuğunda oturuyordu. Ben de yanındaki masanın altındaydım. Elimde kurşunkalemler... Ne yapıyorsam, "Yapma, kıracaksın kalemleri," dedi. Gene yaptım. Gene, "Yapma!" dedi. Gene yaptım. Geneler sürerken, "Yapma!" demesine kalmadan kırıldı kalemlerden biri... Beni yakaladığı gibi dizlerinin üstüne yüzükoyun yatırdı. Kabaetimi tokatlamaya başladı, ama bütün gücüyle değil, belli oluyordu kendini tuttuğu...

Gene de yaygarayı bastım. Kalemleri elimden alıp masanın üstüne koydu. Beni yere bıraktı. Canım yandığından değil, öfkemden sürdürüyordum ağlamayı.

Gazeteyi aldı eline. Ama aklı bende. Bir ara eğilip baktı ağlıyor muyum diye.

Derken masanın üstündeki kalemleri uzattı :

"Haydi, ağlama, al kalemlerini!.."

"İstemem!.." dedim.

Gene eğilip baktı. Ağlıyordum...

"Haydi, gel bakayım şöyle!.." dedi.

Bir iki direndikten sonra çıktım kucağına...

"Ver bakalım bir yanak! Bir de şurdan! Haydi, artık ağlama, yeter!.."

Baktı ağlamam durmuyor, bu kez tiyatro oynamaya başladı :

"Kim dövdü bakayım seni, göster bana, ben de onu döveyim! Nereye vurdu, buraya mı? Ben de orasına vurayım onun da görsün gününü!.. Haydi, yeter artık ama, ağlama!.."

İye'm ise bu anlaşılmaz eğitim yöntemine beğenmez beğenmez bakıyordu. Dayak sırasında, "Yapma, Paşa, bir yerine bir şey olacak, mosmor kesiliyorsun, bırak çocuğu!.." diye araya girmiş, sonraki "Kim dövdü bakayım seni" bölümünde ise kendi kendine, "Cıh, cıh, cıh, cıh!.." diye sesler çıkarmıştı...

*

Kızıltoprak'taki ilkokula gittiğim günlerden bir de Fenerbahçe Stadı'nda yapılan bir tören var kafamda. Yıl sonu kapanış töreni miydi, okullar arası bir yarışma mıydı, tam çıkaramıyorum. Ama benden bisikletimi de getirmemi istemişlerdi. Tribünlerin önünden sıra olmuş geçerken en arkadan da üçüncü sınıftan bir çocuğun bindiği bisikletim geliyordu. Öbür okullardan da bisikletliler vardı, ama onlar benden büyüktüler. Benim yaşımda başka bisikletli yoktu.

Sonra çeşitli yarışmalar yapılmıştı. Bunlardan biri de "Gürbüz Çocuk Yarışması" idi. Bu yarışmaya okulumuz adına erkeklerde beni, kızlarda da Suzan'ı sokmuşlardı.

Yarış dediğim seçicilerin karşısına geçip duruyorsunuz, onlar size puan veriyorlar...

Erkeklerde benim birinci olmama öğretmenlerim nedense çok sevinmişlerdi. Okulda çocuklara iyi bakıldığı mı belgelenmiş oluyordu? Bisikletime atlayıp pistte bir tur atmam için bayağı baskı yapmışlardı. Oysa hiçbir yarışmada birinci gelen pistte tur atmıyordu. Küçük bir çocuğun pistte bisikletle tur atmasının hoşa gideceğini düşünüyor olmalıydılar. O ona söyledi, o ona, sanırım birisi de gidip izin aldı, ama ben direndim : "Hayır!" İnatçıydım bayağı... Direnmeme biraz kızmışlardı. Gözlerimin buğulandığını görüp, "Tamam, peki," derken bayağı buruktular.

Utangaçlık mı, çekingenlik mi, her neyse, çocukken de ortalarda dolaşmaktan hoşlanmadığım anlaşılıyor.

Suzan "gürbüz" değil de, "şişman" olduğu için dereceye girememişti. Dedemin eline düşen her çocuk gibi o da aşırı beslenmeden iyice tombuldu.

"Yemezsen hastalanırsın sonra..."

"Şunu da bir tat bakalım..."

"Bir kaşık daha..."

En güzeli de sofrada yemeğin gelmesini beklerken küçük bir tabağa dökülen zeytinyağına ekmek banmaktı.

Sonra Suzan genç kızlık dönemine girerken zayıflamak için az yemeye başlayınca dedemle bayağı araları açıldı. Yersin, yemezsin derken, ablamın fırlayıp kalktığı oluyordu sofradan.

Annem de istiyordu zayıflamasını, ona yardımcı oldu. Bir iki yılda, göbekli, tombul kız çocuğu, biçimli, ince, güzel bir genç kıza dönüştü. Ama bu arada dedem hep korkular içinde yaşadı, kıza zafiyet gelecek diye...

Benim çocukluğum da, spora başlayana kadar, annemle dedem arasında gidip gelirken, zayıflayıp şişmanlamakla geçti. Dedemin yanına gittim mi, zeytinyağına ekmek banıp gelsin pilav, fasulye, börek, makarna, muhallebi, revani derken yusyuvarlak olur, annemin yanına dönünce, yeniden eski biçimime kavuşturulmak üzere sıkı bir denetime alınırdım.

*

Kızıltoprak'taki ilkokulda bir yıl okuduk. Ertesi yıl ben Erenköy'deki 38. İlkokul'a geçtim. Suzan oraya gelmedi. Doğrudan Erenköy Kız Lisesi'ne mi gitmeye başladı, ilkokulu da var mıydı o lisenin, bilmiyorum.

Bir de dedemin köşkünün hemen yakınında Enver Paşa'nın okulu vardı. Suat Amcamın kızı Vildan orada okuyordu. Belki Suzan da ilkokulu bitirene kadar oraya gitmiş, sonra Erenköy Kız Lisesi'ne geçmiştir.

Enver Paşa'nın okulu deyince tarihimizin ünlü Enver Paşası geliyor akla, oysa bu başka Enver Paşa. Bu, yanılmıyorsam, Nâzım Hikmet ile Oktay Rifat'ın annelerinin babası, eğitimci, dilci Enver Paşa.

Erenköy'de olmaları da denk düşüyor.

Suzan Hanım, Enver Paşa'nın kızı Celile'yi çok beğenir, oğlu Mehmet Ali'ye (dedeme) almak istermiş. Mehmet Ali'nin sadrazamın kızıyla evlenmesine bu yüzden bayağı üzülmüş.

Yaşam ne ilginç rastlantılarla dolu!..

Celile sonradan Hikmet Bey'le evlenip Nâzım Hikmet'in annesi olacak...

Hikmet Bey ise gençliğinde Çamlıca'ya yazlığa gittiklerinde, sık sık Altunizade köşkünün önünden geçer, dedikoduya göre, bu ailenin kızlarından Nurhayat'ı (nenemi) pek beğenirmiş.

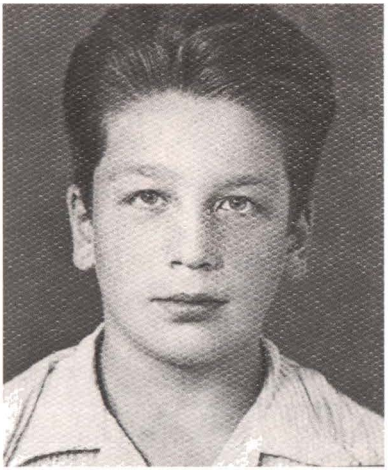

Soldaki fotoğraf 1938'de çekilmiş. Nişantaşı'nda annemle oturuyor, Robert Kolej'e gidiyorum.
Sağdaki fotoğraf 1940'da çekilmiş. Nâzım cezaevinde, annem nenemin yanında.
Ben Erenköy'de dedemle oturuyor, Kadıköy I. Orta'ya gidiyorum. Beslenme anlayışı biraz değişmiş...

Aileler kalabalık, büyük, İstanbul ise küçük bir kent o yıllarda, onun için de herkes birbirini tanıyor...

Enver Paşa'nın okulu neredeydi, çok iyi biliyorum. Yıkıldıktan sonra da oynamıştık temellerinin üzerinde.

Bahçe içinde büyük bir köşktü. Çevresi ağaçlarla çevriliydi. Köşk gözümde canlanmıyor, ama sanki sokakta durmuş da, oradan birinin çıkmasını beklemişiz gibi duygu var içimde. Belki Kerime Yengem Vildan'ı bekliyordu kapıda, biz de annemle gezerken ona rastlamış, birlikte beklemiştik.

Vildan'ın o okuldaki acı bir anısı hiç çıkmaz aklımdan.

1930'larda söylediğimiz şarkılardan birinde şöyle bir söz geçerdi :

"Düşmanları boğdular, sultanları kovdular..."

Bir gün Vildan şarkının burasına gelince kendini tutamayıp ağlamaya başlamış...

Cemile Sultan ile Fuat Paşa, büyükannesiyle büyükbabası canlanmış gözünün önünde...

Öğretmenleri onu üzmemek için bir daha onun sınıfında hiç söyletmemişler o şarkıyı...

*

38. İlkokul'a gittiğim yıllar çocukluğumun en özgür yıllarıydı. Mithat Paşa köşkünde oturuyordum. Çamlıkları, kestaneliği, yollarıyla koca bir ön bahçe; telle ayrılmış arka bahçenin sağında kümes, tavuklarımız; oradan aşağı doğru uzanan sebzelik; solda her çeşidinden meyve ağaçları; sonra ta aşağı, otlağın duvarına kadar uzanan bir bağ; ortadaki yolun kıyısında sıra sıra dutlar; sağda, köşede, üstü samanlık, iki katlı büyük bir ahır; ahırın hemen yanında, bana en az arka bahçe kadar büyük görünen, çevresi taş duvarlarla çevrili geniş bir otlak...

Hemen üst yanımızda, gene Ethem Efendi Caddesi'nden başlayıp ta aşağılara, otlağın yarısına kadar uzanan bahçesiyle halamın köşkü vardı. Ama kediler köpeklerle dolu olduğu için o bahçeye kendi başıma gidemezdim.

Zaten Mithat Paşa köşkünün bahçesiyle dedemin bahçesi yetiyor da artıyordu bana. İki bahçe arasında mekik dokuyordum.

"Ben dedeme gidiyorum!" diye narayı attım mı, kimse yetişemezdi arkamdan...

Dedemin bahçesi daha bakımlı, daha temiz bir bahçeydi. Mithat Paşa'nınki uzun yıllar bakımsız kalmıştı. Ahır boş olduğundan, otlak bir işe yaramıyordu. Bağ kendi haline bırakılmış, meyve ağaçlarının altını yabani otlar bürümüştü. Nenem kısıtlı olanaklarıyla bir şeyler yapmaya çalışıyordu, ama sebzelik ile kümesin bakımına ancak yetişiyordu.

Mithat Paşa köşkünün arka bahçesine yalnız gitmezdim, otların arasında kaç kere yılan görmüştüm...

Dedemin bahçesi bu bakımdan çok güvenliydi. Yalnız bakımlı olmasından değil, daha kalabalık bir bahçe olmasından da... İçinde bazıları yazları gelen, bazıları sürekli oturan yedi kiracı vardı. Ayrıca bunlara aşçıyı, inekçiyi, gündelikle bahçede çalışanları da eklerseniz, yılanlara pek yer kalmıyordu...

*

Aşçı, inekçi, gündelikle bahçede çalışanlar, otuz dönüme yakın bayağı büyük bir bahçe, aşırı beslenmeden şişmanlayan çocuklar filan dedikçe, dedemin bol gelirli bir insan olduğu izlenimi doğabilir. Oysa gerçek hiç de öyle değildi. Üç ayda bir aldığı emekli maaşından, yılda bir aldığı tütün ikramiyesinden, bir de Havuzlu Han'daki küçük bir hissenin getirdiği sözü bile edilmeye değmez kira payından başka bir geliri yoktu Mehmet Ali Paşa'nın.

Tütün ikramiyesini yakınında patlayan bir şarapnel yüzünden savaş alanında sağır olduğu için veriyorlardı. Sağırlık pek önemli bir sakatlık sayılmıyordu herhalde ki fazla bir para almıyordu. Bilmem kaçıncı dereceden sakattı. "İki gözüm kör olsaydı, iyi para alacaktım," diye gülerdi.

Mithat Paşa köşkünde Fifi'yle ördeklere, tavuklara yem veriyoruz. 1934.

İye'min anlattığına göre, Havuzlu Han'daki hissesi daha çokmuş, ama babamın başından geçen bir olay yüzünden satmak zorunda kalmış.

İlk gençlik döneminde yanında çalıştığı bir adam sulanmış mı, ne olmuşsa, babam adamı dedemin o küçük Browning'iyle bacağından vurmuş. Bir genç yanında çalıştığı adamı vuruyor, nerden bilinecek niçin vurduğu? Mahkeme, avukat, şu bu derken Havuzlu Han'daki hisselerin büyük bölümü gitmiş.

Emekli maaşıyla koca köşk nasıl döndürülür?

Ticarete, başkalarından para almaya hiç yatkın değildi, ama kendine göre bir ek gelir kaynağı bulmuştu dedem.

Bahçede asıl köşkten başka bir selamlık köşkü, çok büyük bir mutfak, bir ahır, yan yana sıralanmış odalar, hamam, çamaşırlık, mutfak, kiler, depo gibi eklentiler vardı.

Selamlık köşkündeki kahve ocağı raflar, dolaplar eklenerek mutfağa benzetildi, yanındaki küçük boşluk hamam yapıldı.

Az ilerde ayrı bir yapı olan büyük mutfak duvarlarla bölünerek üç oda, bir mutfak, bir hamam, güzel bir ev oldu. Aramızdaki adı "Mutfak Köşk"tü. Kiracılara "Çınarlı Köşk" diyorduk. Önünde koca çınar ağaçları vardı.

Dutların oradaki ahır da kutu gibi bir eve dönüştürüldü : Üç oda,

bir mutfak, bir hamam. Aramızdaki adı "Ahır Köşk"tü. Kiracılara "Dutlu Köşk" diyorduk. Önünde sırayla bir kara dut, iki beyaz dut, bir de pembe dut vardı.

Bu evler yazlığa gelenlere mevsimlik kiraya veriliyordu.

Bahçe güzel, dedem yüksek kira istemekten, pazarlık etmekten utanıyor, hele hanımlar araya girip, "Paşam, biraz daha inemez misiniz?" diye gülümsediler mi, hiç dayanamıyor... Sonunda kiracılar yaz sonlarında ayrılıp giderlerken dedemden ertesi yıl için de söz almaya başladılar.

İstek böyle artınca iki katlı olan asıl köşkün alt katına da iki daire yapıldı.

Üst katın merdivenlerine açılan giriş holünün solundaki iç içe iki büyük salonun birincisinden yandaki harem bahçesine çıkılırdı. Onu olduğu gibi bıraktılar. Öbür salonu ise bağdadi duvarlarla üçe böldüler : İki yatak odası, bir aralık... O aralığa bir kahve ocağı yapıldı.

Bölünen salonun köşkün arka girişine açılan bir servis kapısı, hemen oracıkta da ayrı bir ayakyolu vardı. O sorun tamamdı da, hamam ile mutfak yoktu. Hamama çare bulunamadı. Ayakyolu geniş, alaturka, mermer taşlıydı. Oraya bir sandalye koyar, kahve ocağında su ısıtıp yıkanırlar diye düşünüldü. Mutfak ise dışarda, köşkün arkasında sıra sıra uzanan eklentilerde olacaktı.

Zaten yazın hep bahçede yemek yeniyordu. Burayı tutanlar da harem bahçesindeki büyük kestane ağacının altında yemek yiyeceklerdi. Eklentilerin en başında, kümesin yanındaki oda büyük güzel bir mutfağa dönüştürüldü. İçine bir de masa kondu. Gerekirse orada da yemek yenebilirdi. Ayrıca kestane ağacına da on beş yirmi adım uzaklıktaydı.

Bu daireyi de "Salonlar" diye adlandırdık.

Giriş holünün sağındaki kapı ise bir koridora açılıyordu. Bu koridorun üzerinde, sağda yan yana dört oda, solda gene öyle geniş alaturka mermer taşlı bir ayakyolu, sonunda arka girişe açılan bir servis kapısı ile dönerek üst kata çıkan, hani o küçükken başına gidip "İip, demii detir!" diye seslendiğimiz merdiven vardı. Koridorun öbür ucundaki kahve ocağı ise zaten küçük bir mutfaktı. Üst kattaki gibi.

Köşkün her yanına, bahçedeki evlere filan hep havagazı döşenmişti. Elektrik gelmeden önce, aydınlanmak için de havagazı kullanıyorduk. Duvarlarda içi beyaz gömlekli havagazı lambaları yanardı. O yıllarda sokaklar da havagazı fenerleriyle aydınlatılırdı. Her akşamüstü fenerciler ellerinde meşaleleriyle dolaşıp teker teker yakarlardı onları.

Bahçe kapımızın yanında, taflanların arasında, büyük, yuvarlak bir havagazı saati vardı. Şirkete ödeme o saate göre yapılırdı. Ama dedem ayrıca her eve de küçük saatler koydurmuştu, biz de kiracılardan o saatlere göre para toplardık.

Köşke elektrik boruları döşendiğinde çok küçüktüm. Ustaların tavanlardaki işlemelerin girinti çıkıntılarına boruları uydurabilmek için ellerin-

deki makasa benzer aletlerle sıkarak eğip bükmelerini büyük bir ilgiyle izlemiştim.

Çocuk kafamda hep geçim sıkıntılarının baskısını taşımaktan olsa gerek, şöyle bir şey de anımsıyorum : Evlerine elektrik almak isteyenlere, tesisatı yaptırabilmeleri için Şirket büyük kolaylıklar sağlamıştı.

Neyse, dönelim kiralık evlerimize :

Böylece yazlıkçılara verilecek beş ayrı yerimiz oluyordu.

Dedemin bir de dar gelirli kiracıları vardı. Onlar fazla kira vermemek, ev sahipleriyle uğraşmamak, ayrıca iyi bir çevrede oturmak isteyen kimselerdi. Eklentilerdeki odalarda yaz kış otururlar, kimseyi rahatsız etmemeye büyük özen gösterirler, sözü edilmeye değmeyecek kadar az olan kiralarını herkesten önce getirirlerdi. Kimi sokulgan olur, arada gelip dedemin takılmalarına, şakalaşmalarına çanak tutar, kiminin bahçeye girip çıktığı bile görülmezdi.

Salonların mutfağına bitişik olan odada oturan bir kuyucunun çevresine gösterdiği ilginç saygıyı hiç unutmam. Genç, çalışkan, diri bir kadın olan karısını hep görürdük, kendi işlerini bitirip başkalarına da yardım ederdi. Ama adamı görmek olanaksızdı nerdeyse. Sabah karanlığı gider, gece yarısı dönerdi.

*

Mevsimlik kiracılar gelince, dedemin ilk işi bakkal defterlerindeki borçları sıfırlamak olurdu. Bir de işte yılda bir kez giyim kuşam söz konusu edilirdi. Suzan'a, bana, Zamir'e, çok gerekiyorsa İye'me, kendine...

Yemekten, iyi beslenmekten, zayıf düşmemekten başka kaygısı yoktu dedemin.

"Homini gırtlak!" derdi İye'm. Neceyse!..

Boğazından başka bir şey düşünmeme anlamına alırdık biz bu sözü... Ama kendi boğazı değil de, sevdiklerinin, çocuklarının boğazı...

Bir de konukları çok zorlardı dedem sofrada...

Saime Teyzemin, annemin teyzesinin oğlu Tuna, Çamlıca'dan kalkıp bizimle futbol oynamaya Erenköy'e gelmişti bir gün. İkindiye doğru birkaç çocuk bahçede teke tek, ikiye iki maçlar yapacaktık...

Öğleyin birlikte yemek yedik. Bizim soframızda nedense yemekleri İye'm değil de dedem dağıtırdı. Gene o dağıttı. Tuna da öyle sık sık gelen bir arkadaşım değil. Konuk sayılıyor. Dedemin hemen yanı başında. Tam kaşık altı...

"İstemem, doydum," diyor.

"Yok, yok, bir kaşık daha..."

Sonra çıktık bahçeye. Tuna önce ıhlamurun altındaki kanepeye bir oturdu, derken uzandı... Eli midesinde...

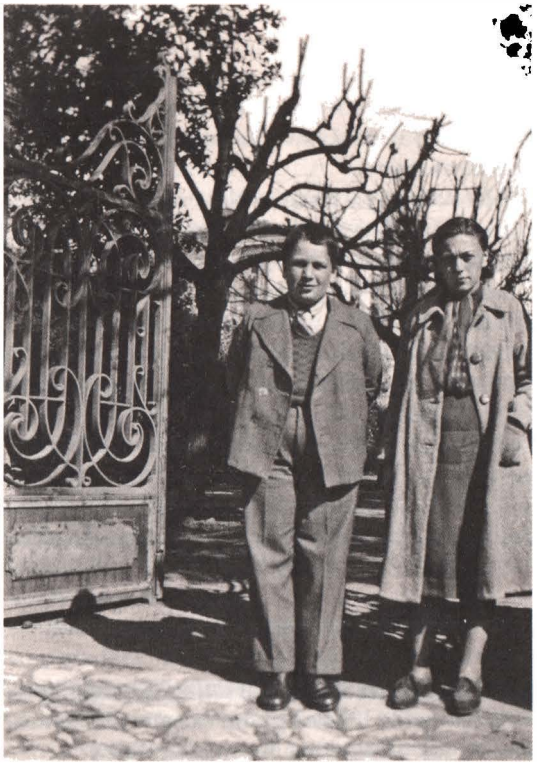

Ablamla ben dedemin köşkünün bahçe kapısındayız. Suzan bayrakları açıp incelmeye başlamış. Ben daha "homini gırtlak" dönemindeyim. Yanaklar pembe pembe, göbek yerinde, ama üst baş dökülüyor. Ceketim paltodan bozma, pantolon bir başkasının eskisi. Bunları hep annem ayarlıyor. Büyüklerin artık giymedikleri şeyleri söküp bana göre dikiyor. Bahçe kapısı demir babalara bağlı böyle iki kanattı. O demir babalarla iki yandaki taştan örme babalar arasında da yayaların girip çıkması için küçük kapılar vardı. Bugün yok bu kapı. Arkadan köşk görünüyor.

"Hadi!.." diyoruz.

"Biraz sonra!.." diyor.

Biz oynadık, bir daha oynadık, bir daha oynadık, o yattığı yerden of pof izliyor...

Derken hava kararmaya başlayınca, artık biraz sonrası da kalmadı işin, kısacası Tuna maç yapmaya geldiği Erenköy'den ayağını topa bile değmeden döndü Çamlıca'ya...

*

Dedem kendisi çok boğazlı değildi. Büyüme çağındaki insanların iyi beslenmeleri gerektiğine inanıyor, ama ipin ucunu kaçırıyordu.

Bazı pahalı yemekleri yalnızca çocuklara yedirir, başkalarına vermezdi. Haftada en az iki kez pirzola, biftek, ya da köfte yerdik. Bizim önümüze zorlayarak dört beş parça koyar, büyüklere ise isteyip istemediklerini şöyle bir yarım ağızla sorardı :

"Yaşlılara zehir bunlar ama isterseniz vereyim biraz..."

Kimse istemezdi doğal olarak...

Biz yememekte direnirsek, o zaman kalanların pay edilmesi gerekirdi.

İye'm kendi tabağını elleriyle kapatır, sağında oturan ağabeysi Hakkı Bey'i, ya da yengesi Samiye Hanım'ı işaret ederdi. Ona yardım etmesi için bizimle birlikte yaşayan ailesinden biri olurdu soframızda mutlaka.

"Tamam, herkese var, sen seversin, al şunu!" derdi dedem.

Soframızın temel yemekleri ise kuru fasulye ile pilavdı.

Sarıoğlan, Yaşar, Ayşe Hanım, şöyle bir düşününce aklıma ilk gelen, dedemin yanında uzun süre çalışmış olan aşçılar, hepsi kuru fasulye ile pilav pişirmekte birbirinden ustaydılar. Bir de muhallebi...

Muhallebiyi büyükler pek yemezlerdi, ama bizim tüketimimiz korkunçtu... Hele Ayşe Hanım kâseye filan değil, çorba tabaklarına koyardı muhallebiyi... Yalnız Zamir ile ben değil, bahçedeki öbür çocuklar da, üç dört kişi birden dalardık yemek odasına : Köşedeki buzdolabını açtın mı içinde tabak tabak muhallebiler...

*

Sonra bir gün Fahrettin Altay Paşa gelecek dendi.

Yemekler hazırlandı.

Doğal olarak Ali Paşa'dan kalma yeşil beyaz büyük servis tabaklarından birinin içinde muhallebi de var.

Onu daha tadar tatmaz anladım nasıl kandırıldığımızı.

Bu muhallebinin tadı bizim yediklerimize hiç benzemiyordu. Sofradan kalkınca doğru mutfakta aldım soluğu.

"Ayşe Hanım, Paşa muhallebisinin tadı bizimkilere hiç benzemiyor, ben anlamadım bu işi," dedim.

Ayşe Hanım gülüyor.

Paşa muhallebisi sözü de hoşuna gitti anlaşılan...

İye'me anlatmış takılmalarımı.

"İki kilo sütle ben nasıl yapayım bir dolap dolusu tabak tabak muhallebiyi!" demiş.

Akşam yemekte dedem,

"Getir bakalım, Ayşe Hanım, şu paşa muhallebisinin kalanını," diye seslendi. "Bundan sonra hep paşa muhallebisi yapılacak, çocukları kandırmak yok."

*

"Homini gırtlak!" da olsa, başka hiçbir şey düşünülmese de, beslemek kolay değildi köşk halkını.

Sayıldığında sekiz kişiydik : Dedem, İye'm, Hakkı Bey ya da Samiye Hanım, Zamir, Suzan, ben, aşçı, inekçi...

Ama bunlara, gelip birkaç hafta gece yatısına kalan aileden kişileri, ya da geçici günlük konukları, köşkün sağa sola dağılmış eski insanlarını, bizim arkadaşlarımızı, aşçının, inekçinin köylülerini, bahçede çalışan gündelikçileri de katacaksınız.

Mutlaka fazladan birileri olurdu...

Ayrıca köşklerde çalışanların yerleri sağlamlaştıkça çevreleri de dolmaya başlar.

Örnekse aşçı Yaşar bir kişiydi işe başladığında, sonra ortalığa bakar, yardımcı olur, aylık filan da istemez diye karısını getirdi. Yatacak yer vardı nasıl olsa. Mutfağın yanında çamaşırlıkla hamam, onun yanında aşçının özel odası. Koca oda...

İye'min de işine geldi elinin altında her işe koşabileceği bir kadın bulunması.

"Boğaz tokluğuna, Paşa!.. Hem karı koca birbirine destek olur, daha iyi çalışırlar!.." filan gibi sözler etti.

Bir süre sonra Yaşar gene boynunu büktü. Bir iş bulup gidene kadar baldızı da çıkagelmişti...

Yaşar'ın hiç haberi yokmuş. Kız köyde yalnız kalınca sıkılmış. Ablamın yanına gidersem beni de bir işe koyarlar, çalışırım sevdasına kalkmış gelmiş. Delidolu, güler yüzlü bir kız...

Köşk onun da İstanbul'daki evi oldu...

İş buluyorlar, gidiyor, sonra ne oluyorsa, bakıyorsun, geri gelmiş, haydi yeniden sağa sola haber iletip başka bir iş buluyorlar, gene gidiyor, sonra gene geri geliyor.

Nasıl olsa Yaşar'ın özel odası var, kazan da kaynıyor...

Köşkün son aşçısı Ayşe Hanım da sık sık oğlunu ağırlardı mutfakta. Oğlu dediğim çoluk çocuk sahibi koca adam. Eli çantalı bir polis. Nedense elinde hep bir çanta olurdu. Ne taşıyorsa... Haftanın birkaç günü, hep de öğleleri gelirdi annesini görmeye. Kışın kimsenin haberi olmazdı bu gelişlerden, ama yazın dedem bahçede, mutfağın yanındaki yazlık yemek odasının önünde oturduğu için, ona görünmeden gelip gitmek kolay değildi.

Bir şey söyleyen olmasa da Ayşe Hanım bu durumdan biraz çekinir, İye'me oğlunun geliş nedeniyle ilgili açıklamalar yapar, "Ben de tam yemek yemeye hazırlanıyordum, ona veriverdim kendime koyduklarımı, zaten içim hiçbir şey istemiyor!" gibi sözler ederdi.

Dedem iyice parasız kalmamışsa hiç değinmezdi bu gibi konulara. Kimsenin yiyip içtiğine karışmazdı. Ama bakkal defterlerini önüne alıp da ne kadar borçlandığını hesaplamaya girişince, tutumlu davranmak gereğinden söz etmeye başlar, İye'me evinin hanımefendisi olmadığı, adamları başıboş bıraktığı için kızardı.

Alacağı üç aylığın borçlarını kapatmaya yetmeyeceğini görmek onu hırçınlaştırırdı...

*

Bütün bakkallarda hesap açıp borçlarını yaymak düşünüp bulduğu bir yöntem değil, kendiliğinden oluşmuş bir durumdu. Laz bakkalların çoğu akrabaydılar zaten. İsmail Efendi, Hüseyin Efendi, daha başka efendiler, hepsinin müşterisiydi dedem. Kim dükkân açsa onun yolunu keser,

"Paşam, biliyorum, sen bilmem kimden alışveriş ediyorsun, ama bizde de bir hesap aç," diye ricada bulunur, kimileri de aşçının, inekçinin eline bir defter tutuşturup gönderirdi.

"Paşa da bizden alışveriş ediyor," demek dükkânın güvenilirliğini artırıyordu belki.

Dedem çarşıya çıktığında hepsine tek tek uğrar, konuşur, sorunlarıyla ilgilenir, yağ, peynir, zeytin, iyi denilen bir mal gelmişse, onları tadar, bu arada da dinlenmiş olurdu.

Sokakta yürürken de hep belli aralarla durup dinlenirdi. Ya bir süre ayakta dikilip çevresine bakınıyormuş gibi yapar, ya da uygun bir yer bulursa oturup iki elini bastonunun sapında üst üste koyar, çenesini de ellerine dayardı.

O böyle dinlenirken ben çevresinde dönenip beklerdim.

"Gel, otur yanıma, yorulmuşsundur," derdi.

Yaşlı olduğu için yorulduğunu sanırdım, kilosu da fazlaydı. Yemeklerde damar sertliğine karşı bir ilaç damlatırdı suyuna. Ama öyle hastalıktan filan pek yakınmazdı.

Kalbinden sıkıntısı olduğunu çok geç öğrendim.

Son yıllarında zaman zaman göğsü ağrıyor, kendini kötü hissederse hemen iğne yapılıyor, ağzına dilinin altına koyup emmesi için ilaç veriliyordu.

Kalpten öldü.

Dedem öldüğünde ben yirmi dört yaşındaydım. Düşünüyorum da, onunla on beş yıldan fazla böyle dinlene dinlene dolaştık. Herhalde altmışlarındaydı. Çok erken yıpranmış.

Demek ki savaş yalnız kulaklarında bırakmamış izlerini...

*

Evet, bütün bakkalların ona veresiye hesabı açmaları kimseye fazla yüklenmemesine, borcunu dağıtmasına olanak sağlamıştı. Bakkallardan birine borcun yükseldiği görülünce hemen o defter bir kenara konur, öbür defterler kullanılırdı.

Bir de İstasyon'da, caminin bahçesinin köşesinde, iki kapılı büyük bir bakkal dükkânı vardı. Erenköy'deki en büyük, en düzenli bakkal dükkânı oydu. Sahibi Yusufaki adında yaşlı bir adamdı. Tezgâhta sağlam yapılı bir genç olan oğlu Koço dururdu. İkisinin de yüzü gülmezdi, ama dedeme özel bir yakınlık gösterirlerdi.

Yusufaki'nin hemen girişte bir iki basamakla çıkılan, camlı bölme gibi küçücük bir odası vardı. Dedemi oraya buyur edip çay ısmarlardı. Bana

Halamın sevgili Emiş Ablası ile dedem. Birlikte bir yere gidiyor olmalılar. Çünkü bu tinli dinlenme duruşu. Ayrıca başta şapka var. Sokağa çıkarken, "Başına güneş geçer, Paşa!" diye, İye'm mutlaka şapkayı eline tutuştururdu.

da bir çikolata vermesini söylerdi Koço'ya. Aşağıda dükkânın içinde dolaşarak yerdim.

Yusufaki bizim bankamız gibiydi. Paraya sıkıştığı zamanlar dedemin ne kadar istediğini bir kâğıda yazıp imzalayarak aşçıyla ya da inekçiyle ona göndermesi yeterdi. Hemen gelirdi para. Nedense dedem hep böyle mektupla para ister, ama borcunu başkalarıyla göndermez, kendi gelip öderdi. Yusufaki de mutlaka ona mektubunu geri verirdi.

Biri, "Ne acele ettiniz, Paşam!" der, öbürü mektubu geri alırken, "Aramızda sözü mü olur, Yusufaki, kalsaydı sende!" diye direnirdi. Sonra çaylarını içerlerdi. Yusufaki dedeme duyurabilmek için yüksek sesle konuşmak zorunda kalırdı. Dükkânda birileri varsa bu incelikli sözler mutlaka ilgilerini çeker, dönüp dönüp bakarlardı.

Bazen çayların gelmesi gecikir, ben de sıkılıp kapının önüne çıkardım. Orada sıra sıra at arabaları, paraşollar dururdu. Hemen dükkânın yanında da arabacılar kahvesi vardı. Sonraki durağımız... Yusufaki'den çıkınca oraya uğrardık.

İye'm söylenirdi arabacılar kahvesine uğramamıza.

"Bitleneceksiniz, Paşa, çocuk da bitlenecek," derdi.

Dedem hiç oralı olmazdı.

"Onlar bizden temiz... Arabacıda bit ne gezer!.." deyip çıkardı işin içinden.

*

Arabacılar kahvesinden sonraki dükkân bir ayakkabı tamircisinin dükkânıydı, ona uğramazdık, ama bir ilerdeki Mordohay'ın dükkânına mutlaka uğrardık. Kırtasiye, bisküvi, şeker, iğne iplik, bel lastiği, şiş, yün, çok karışık şeyler satardı Mordohay. Biz çocuklar ona kısaca "Mordo!" derdik, dedem "Mordohay Efendi!" derdi.

O dükkânda oturacak yer yoktu, ama Mordo dedeme arkadan bir sandalye getirir, "Buyur, Paşam!" der, bana bir karamela verir, ne istediğimi sorar, hindistancevizli bisküvi tenekesinin camlı kapağını açıp tezgâhın arkasına geçerdi. Bu davranışıyla istediğim kadar bisküvi yiyebileceğimi belirtmiş olurdu. Ben defter, kalem, silgi gibi, alacak başka şeylerim de olsa, küçük bir kesekâğıdı hindistancevizli bisküvi almadan çıkmazdım o dükkândan.

Kadınları ilgilendiren şeyler de sattığı için annem de alışveriş ederdi Mordo'dan. Sevilen bir satıcıydı. Varlık Vergisi'nden sonra Erenköy'deki dükkânını kapatıp Altıyol'daki bir dükkânda tezgâhtar olarak çalışmak zorunda kalmasına herkes çok üzülmüştü. İzini büsbütün yitirene kadar annem hep gidip ondan alışveriş etti. Bazen ben de birlikte giderdim. Haydarpaşa Lisesi'nde okuduğum yıllar. Bana sevgiyle bakıp dedemi sorar, "Ne kadar büyümüşsün!" derken gözleri dolardı. Daha sonra çalıştığı dükkândan da yok oldu. Ben bir kere uğrayıp sordum, "Gelmiyor, bilmiyoruz," dediler. Ama anneme İsrail'e gittiğini söylemişler.

*

Neyse, biz gene dedemle çocukluğumdaki çarşı pazar gezintilerimize dönelim.

Sonraki dükkân Recep'in dondurmacı dükkânıydı. Onun masaları, oturacak yerleri de vardı, başkalarıyla geldiğimizde içerde oturup yerdik dondurmalarımızı, ama dedemin durağı değildi o dükkân.

"Dondurma ister misin?" diye sorardı.

"İsterim," derken, bisküvilerimi cebine koyması için ona verirdim.

Bana bir külah dondurma alıp karşıya Nazmi Bey'in eczanesine yönelirdik. Hemen köşedeki kahvenin önünde gazeteci Cemal Efendi'nin gazeteleri dururdu, kendisi oradaysa selamlaşırlardı dedemle. Dedem Cemal Efendi'yi severdi. Ama arabacılar kahvesine duyduğu yakınlığı beylerin kahvesine duymazdı. Binde bir dışarda, Cemal Efendi'nin yanında bir sandalyeye oturup dinlendiği olurdu. Dedemin o kahvenin içinde oturduğunu yalnız bir kez görmüştüm. Beni saçımı kesmeleri için yandaki berbere bı-

rakmış, kendi oraya gitmişti. Ayaküstü emlakçılık yapan bir adam otururdu o kahvede, belki de onu görmeye...

Nazmi Bey'in eczanesi en uzun mola verdiğimiz duraktı. Aydınlık yüzlü, son derece dengeli, seçkin bir insandı Nazmi Bey. Doktor gibi de bilgiliydi. Bazen Dr. Ahçıyan da olurdu eczanede. Ama onlar olmasa da dedem kalfayla söyleşerek iyice bir dinlenirdi orada.

Sonra İstasyonun yanındaki çay bahçesi, sonra yeraltı geçidi, inişi de, çıkışı da dura dura, sonra karşı peronda ağaçların altındaki banklar, sonra arkadaki boş arsada üst üste yığılmış raylar, sonra küçük derenin, yarı tahta, yarı demir, uydurma köprüsünden köşkün arka bahçe kapısı...

Kapının hemen yanında da Nâzım'ın üç selvisi...

Nâzım, Piraye, Suzan, Mithat Paşa'nın bahçesinde.

*

Nâzım her sabah Mithat Paşa köşkünden Ethem Efendi Caddesi'nin karşı kaldırımına geçer, yıkık duvardan dedemin bahçesine girer, ayı ormanı, kurt ormanı, Selamlık köşkünün arkası, çınarların altı, sebzeliğin sulama havuzu, dutlar, üç selvinin yanındaki bu kapıdan çıkıp tren istasyonuna giderdi. Akşamları da aynı yoldan eve...

Her gün gördüğü o yan yana yükselen üç selvi sonunda bir şiir olmuştu :

Kapımın önünde üç selvi vardı.
Üç selvi.
Selviler rüzgârda sallanırlardı.
Üç selvi.
Kökleri yerde, başları yıldızlarda
üç selvi.
Selviler sallanırlardı rüzgârda.
Üç selvi.
Bir gece düşman bastı evi.
Üç selvi.
Yatağımda öldürüldüm ben.
Üç selvi.
Kesildi selviler köklerinden.
Üç selvi.
Artık ne kökleri yerde, başları yıldızlarda
üç selvi.
Selviler sallanmıyorlar rüzgârda.
Üç selvi.
Mermer bir ocakta parçalanmış yatıyor
üç selvi.
Kanlı bir baltayı aydınlatıyor
üç selvi.

1933

1933'te ben yedi yaşındaydım, 38. İlkokul'un ikinci sınıfında. Nâzım'ın başından meğer neler geçmiş o yıl, hepsini büyüdükten sonra öğrendim.

Evde birtakım gerginlikler yaşanır, Nâzım bir süre yok olur, ama ben ne olduğunu anlamazdım. Mithat Paşa köşkü ile Mehmet Ali Paşa köşkü arasında dört dönerken hiçbir şeyin ayırdında değildim. Beni kolayca kandırarak olayların dışında tuttukları anlaşılıyor.

*

Nâzım bahçeden geçerken dedeme yakalanmamaya çaba gösterir, ona görünmemek için taflanların arkasından dolanırdı.

Sabahları sorun yoktu, kahvaltı yukarda edilir, öğle yemeğine doğru inilirdi bahçeye. Ama akşamüstleri dedem mutlaka yemek odasının önündeki banklarda olurdu. Nâzım'ı çok sevdiği için de görür görmez çağırırdı yanına.

Şiirlerini okumuş muydu, bilmiyorum, ama konuşmanın bir yerinde onu övmeye başlar, ne büyük bir şair, ne değerli bir insan olduğunu söyler,

"Gel şu işten vazgeç, Nâzım Bey!" derdi.

Dedeme göre ortaklamacılık büyük bir ülkü, çok güzel bir şeydi, ama gerçekleşmesi olanaksızdı, en başta insanın doğasına aykırıydı.

Düşüncelerini söylerken Nâzım'ı kırmamaya özen gösterdiğini sezerdim.

Nâzım da dedemi kırmak istemez, karşı çıkmadan, güler yüzle dinler, övgülerine teşekkür eder, kaçıp kurtulmak için sözün arasını kollar,

"Bir kere bu yolu seçmişiz, Paşam!" gibi sözler ederdi...

Nâzım gittikten sonra da dedem sürdürürdü onun için yakınmayı. Genç, güzel, yakışıklı, zeki bir insan olduğunu, kendisine yazık ettiğini söylerdi.

Böyle söylerdi ama sanırım Nâzım'da asıl beğendiği yan, ortaklamacılığın yasaklandığı bir ülkede düşüncelerini kimseden çekinmeden savunması, yargıcın karşısına çıktığında açık açık, "Ben komünistim," demesiydi.

Dedem yiğitliğe çok önem verirdi...

Düşünüyorum da, o yıllarda pek çok kimse bu tür davranışları övgüyle karşılardı. Kendileri ortaklamacılığa inanmadıkları halde, Nâzım'ı salt bu boyun eğmez davranışı yüzünden beğenen insanların sayısı hiç de az değildi. Onun bu açık sözlülüğü hem yiğitlik hem de dürüstlük olarak değerlendirilirdi.

*

Bir gün yemek odasının önünde dedemle Cemile Hanım oturmuş kahve içiyorlardı. Cemile Hanım üç çocuğu olan, orta yaşlı, süslü, bakımlı, çarpıcı bir salon kadınıydı. Çok rahat konuşur, sözünü de hiç sakınmazdı. Kocası bir yüksek memurdu, yanılmıyorsam o yıl milletvekili seçilmişti. İki yazdır Selamlık köşküne geliyorlardı.

Konuşmaya ara verip kahvesini yudumlarken dedem uzaktan taflanların arkasından geçip kurt ormanına yönelen Nâzım'ı gördü, ama kim olduğunu çıkartamadı.

"Kim o? Biri geçti..." diye sordu bana.

Sesimi çıkarmadım.

Cemile Hanım benim de tanıyamadığımı sanarak,

"Nâzım Bey..." dedi.

Dedem Nâzım'ın adını duyunca başladı övgülerine :

"Genç, güzel, yakışıklı, zeki, çok değerli bir insan..."

Arkasından üzüntüleri geldi :

"Ama işte kapılmış bir düşünceye, kendine yazık ediyor..."

Cemile Hanım önce bir dinledi... Süslü, bakımlı, çarpıcı bir salon kadını ya, kocası da milletvekili, herhalde o da benzer sözler edecek diye bekliyordum.

Ama inanılmaz şey!..

Cemile Hanım, "Paşam, paşam!" diye yerinden bir doğruldu, dedeme duyurmak için sesini iyice yükselterek, dürüstlük, namus, çıkarcılık, çanak yalayıcılık üzerine bir girişti ki bu kadar olur...

Sonunu da,

"Bırakın bir tane de namuslu insan olsun memlekette, Paşam..." diye bağladı.

Bu süslü, bakımlı, çarpıcı salon kadınının, Nâzım'dan başka kimseyi ayakta bırakmayan sözlerine dedem bayağı şaşırmıştı. Böyle coşkulu bir konuşmaya karşı ne denir!..

Gülümsemekten başka yapacak bir şey yoktu...

Dedem de öyle yaptı :

"Doğru..."

Sonra şaşkınlığını geçirecek zamanı kazanmak için olmalı, benimle ilgilendi, başımı okşadı...

*

Dedemin bahçesinde çok değişik insanlar tanımıştım. Her yaz yeni birileri geliyordu. Başka uluslardan, başka dinlerden kiracılarımız da olurdu. İki Beyaz Rus, bir İngiliz, bir Macar, bir Arap ailesi anımsıyorum.

Beyaz Rusların ikisi de çocuksuz ailelerdi.

Gumlin'ler sanırım iki yaz Çınarlı köşke gelmişlerdi. Mösyö Gumlin Tramvay Şirketi'nde mühendis olarak çalışıyordu. Karı koca ikisi de ağırbaşlı insanlardı. Belki de soyluydular. Dedemle Fransızca konuşurlardı. Zaten Rustan çok Fransıza benziyorlardı.

Granovski'ler ise birkaç yaz Salonlara gelmişlerdi. Neşeli, sokulgan bir çiftti. Rusça, Fransızca, İngilizceden başka, Türkçe de bilirlerdi. Gumlin'lerden daha gençtiler. Kadın sarışın, beyaz tenliydi. Çok güzeldi. Adam da uzun boyu, şakaklarına kır düşmüş kara saçlarıyla, sinema artistleri kadar yakışıklıydı. Her gün bir yerlere giderdi, ama ne iş yaptığı belirsizdi. Halı ticareti deniyordu. Yeri yurdu olmayan, ayaküstü bir ticaret. Biz onun filmlerdeki yakışıklı casuslardan olduğuna karar vermiştik...

Gumlin'ler yaz boyunca bir ya da iki kere gelirlerdi yemek odasının önünde çay içmeye, ama Granovski'ler sık sık uğrarlardı. Onlar da Av-

Suzan, Şermin, Madam Gumlin bahçe kapısının yanındaki sette. Fotoğraf sokaktan çekilmiş. Taş bahçe duvarının yüksekliği iki metreden fazla, üstüne içeri dışarı eğik kiremitlerle mahyalar konmuş. Duvarın iç yanı toprak doldurularak set yapılmış. Oradaki bahçe kanepelerine oturup sokaktan geçenlere bakardık.

rupa'nın birçok kentini gezip görmüşlerdi. Dedemle konuşacak çok şey buluyorlardı.

Macar ailesi üç kişiydi. Agoş, annesi, dayısı. Dutlu köşkü tutmuşlardı. Agoş Türkçe bilmiyordu. On sekiz, on dokuz yaşlarında, aydınlık görünüşlü genç irisi bir çocuktu. Ama bir tuhaflığı vardı. Sanki önemli bir hastalık geçirmiş de onun etkisiyle kafaca biraz geri kalmış gibiydi.

Türkiye'ye neden geldiklerini bilen yoktu. Biz kendimizce bir öykü uydurmuştuk. Agoş'u hastalığına bakmadan askere almak istemişler, annesi de onu yurt dışına kaçırmıştı.

Dayısı kimseyle konuşmayan, aksi suratlı bir adamdı. Belki de dilimizi bilmiyordu. Ama annesi biliyordu, arada bir gelip Agoş'la anlaşmamıza yardımcı olmaya çalışırdı. Oğlunu bizim aramıza hem oyalansın, hem de Türkçe öğrensin diye sokmuştu, ama nerde!.. Biz işin gırgırındaydık, Agoş'a sürekli takılıyor, olmayacak şakalar yapıyorduk. Onun ise öfkesi burnundaydı. Çok çabuk kızıyordu. Aslında kimseye kötülüğü olmayan bu dürüst, saf Macar gencini seviyorduk da, kızıp gidince, senin yüzünden, benim yüzümden diye kavga çıkıyordu aramızda. Gene de damarına basmadan duramıyorduk.

Sonunda Agoş, Nihat Amcamla arkadaş oldu. Kafa durumları da birbirine uymuştu anlaşılan. İstasyonun yanındaki çay bahçesinde saatlerce dil çalışırlardı. Agoş Türkçe öğreniyordu, Nihat Amcam da Macarca...

Mısırlı kızların en küçüğü, hem de en tatlısı, adını unuttum, İsmail, Selma Teyzem, ben. 1936 yılında, dedemin balıçesinde.

Arap ailesi ise çok çocukluydu. Yetişkin üç kız, bir de zaman zaman gelen ağabeyleri, ana, baba, aşçı, bayağı kalabalıktılar. Selamlık köşkünü tutmuşlardı. Mısırlıydılar. Uzun süredir İstanbul'da yaşadıkları için çok iyi Türkçe konuşuyorlardı.

Selma Teyzem dedemin bahçesine pek gelmezdi, ama nasıl olduysa kızlar onunla arkadaşlık kurmuşlardı. Öyle kaç göç, örtünme filan gibi sorunları yoktu. Kapkara, pırıl pırıl saçlarını göstermekten hoşlanırlardı. Üçünün de özellikle saçları çok güzeldi. Ağabeylerinin ise tersine saçları dökülmüştü.

Dedem, uzun süre ata binmiş, engelli yarışlara katılmış olan en büyük kızla konuşmaktan çok hoşlanırdı. Birbirlerine atlarla insanlar arasındaki duygu alışverişini gösteren öyküler anlatırlardı. Kızın yaptığı derecelerden söz ederlerken, dedem coşup "Bravo!" diye el çırpardı.

Ağabeyleri İsmail çok dengeli, çok iyi bir insandı. İstanbul'da, istese de sürekli kalamıyor, ikide bir Mısır'a gidip geliyordu. Babası yaşlandığı için işleri bütünüyle o yönetiyordu. Ticaret yapıyorlardı. Firmalarının merkezi Mısır'daydı.

Selma Teyzemle birbirlerinden hoşlandıkları belli oluyordu. Ama iş bir hoşlanma olmaktan ileri gitti. Yaz sonuna doğru ikisi de ailelerine evlenmek istediklerini söylediler.

Nenem bu evliliğe nedense karşı çıktı.

"Ben kızımı Mısır'a gönderemem!" diye tutturdu.

Oysa Selma Teyzem o güne kadar kimseye yakınlık duymamış, evlenmeye hiç yanaşmamıştı. Herkes onun evde kaldığını düşünüyordu. İlk olarak bir aşk yaşamış, evlenebileceği bir erkekle karşılaşmıştı.

Yaz geçti, kiracılar kente döndüler...

İki sevgili belki üç yıla yakın bir süre nenemin iznini beklediler. Birlikte gezdiler, dolaştılar. Çok iyi anlaştıklarını, mutlu olduklarını herkes gördü. Ama Selma Teyzem annesini çiğneyip Mısır'a gitmeyi göze alamadı.

Bir daha da evlilikten söz etmedi. Tuttuğunu koparan, yetenekleri olan bir insandı. Bir iş edinip kendine bir ev de kuramadı. Ölünceye kadar Fifi'nin yanında yaşadı. Üç kardeşten en önce ölen de o oldu... En küçükleri...

*

İngiliz ailesi aslında ilk yabancı kiracımızdı. Hepsinden önce. Ama onları sona bıraktım, çünkü bugün adlarını bile anımsamadığım o aileyle yaşanmış unutulmaz bir anım var.

Ana, baba, bir de benim yaşımda yaramaz bir oğlan çocuk. Çınarlı köşkün ilk kiracılarıydılar belki de.

Babanın görüntüsü hiç yok kafamda.

Anne orta boylu, kıvırcık saçlı, üstünde iş önlüğü, herhalde mutfakta çalışırken dışarı fırlamış, yüzü yok, ama yüzünün allak bullaklığı var, beklememizi işaret ediyor, içeri koşup bir bezle bir tahta parçası getiriyor, sol kolumu pazımın altından sımsıkı sarıp tahtayla buruyor, kesik yer dirseğimin iç yanında, tahtayı tutarak gitmemizi anlatıyor işaretlerle Selma Teyzeme. Oysa söylese de olur. İngilizce biliyor Selma Teyzem.

Yaramaz oğlan çocuğun yüzü de yok kafamda. Yalnızca canlılık, itişip kakışma, gülüşmeler... Adı neydi? Tek heceli bir kısaltma... Thomas – Tom gibi... Neyse, Tom diyelim...

Tom'la çok iyi arkadaştık. Ben İngilizce bilmiyordum, o Türkçe bilmiyordu, nasıl anlaşıyorduk acaba? Bütün gün birlikte azar, her yere birlikte gider, annesinin pastalarını, dedemin muhallebilerini, nenemin keklerini birlikte yerdik. İtişip kakışma diliyle anlaşıyorduk herhalde. Durmadan da gülerdik...

Kolumun kesildiği gün Mithat Paşa köşkündeydik. Elimizde topumuzla. Üst katta, merdivenin yanındaki büyük odada bir şeyler yiyip içtik. Herkes oraya toplanmıştı. Nedenini bilmiyorum. Bizi herhalde yukarı zorla çağırmışlardı. Acele acele atıştırıyorduk.

"Başka istemem, tamam..."

Topumuz var ya elimizde, çıkıp oynayacağız, bir an önce kurtulup bahçeye fırlamamız gerek.

Mithat Paşa köşkünün merdivenleri çok genişti, dönerek inerdi. Tam dönemeçte, yan yana, iki büyük eski zaman penceresi üst kattan başlayıp alt kata doğru uzanıyordu.

Biz kekleri atıştırmayı bitirip odadan dışarı fırlayınca daha merdivende başladık futbol oynamaya. Basamaklar geniş, vücudumuzu araya sokup topu saklıyoruz, almak isteyen de ötekini itip kakıyor. Gol filan yok, amaç topu ayağında daha fazla tutmak. Birden top merdivenden aşağı doğru kaçtı, dönemeçteki cama çarpıp durdu. Ben hızla basamakları inip topu ayağıma almak isterken, arkamdan aynı hızla Tom da yetişti, ne de olsa İngiliz, bir omuz... Dengemi yitirirken dayanmak için elimi uzattığım yerin duvar değil de cam olduğunu, bir şangırtıyla sol kolum yarı yarıya pencerenin içine girince anladım.

Kolumu geri çekerken içinden büyücek bir cam parçası yere düştü. Dirseğimin iç yanı çaprazlamasına kesilmişti. Belki bir on santim kadar. Bayağı da kan akıyordu.

Ben kolumu tutup merdivenden yukarı yönelirken cam sesine odadan dışarı fırlayanlar da aşağı yönelmişlerdi. Selma Teyzem en önde, Fifi en arkada...

Daha uzaktan bakar bakmaz,

"Selma, kolun üstünü sık, bir bezle bağlayalım, doğru eczaneye, burada bir şey yapamayız," diye seslendi Fifi.

Kolumu pazımın altından sımsıkı bağlayıp kanın akışını yavaşlattılar. Selma Teyzem,

"Haydi gidiyoruz, bir şey yok, Memo," deyip kolumdan yakaladı, merdivenden aşağı, kapıdan dışarı, bahçe, sokak, dedemin bahçesi, ta İstasyon'a, Nazmi Bey'in eczanesine gidiyoruz.

Az yol değil... Nâzım'ın her sabah İstasyon'a giderken geçtiği yerler... Ya da bizim dedemle çarşıdan dönüş yolumuz...

O yıllarda bugünkü gibi acil servisler, özel cankurtaranlar filan yok. Kentin yoğun bölgeleri dışında taksi de bulunmaz. Erenköy İstasyonu'nda sıra sıra paraşollar bekliyor.

Tom benim kolumun kesildiğini görünce korkudan annesinin yanında almış soluğu. Neler anlattıysa, biz Çınarlı köşkün önüne geldiğimizde kadın allak bullak bir yüzle kapıdan dışarı çıkıyordu. Kolumu daha iyi sıkmak gerektiğini anlatmaya çalışarak yeni bir bezle bir tahta parçası getirdi.

Bugün düşünüyorum da, Selma Teyzem nasıl dayandı ta eczaneye kadar?.. Onca yol... Bir an önce ulaşma zorunluluğu... Ne olacak kaygısı...

Benim nasıl dayandığım da sorulabilir, ama ben işin öznesiyim, dışardakinin dayanabilmesi çok daha güç...

Son büyük engel olarak yeraltı geçidini indik, çıktık...

Eczanede kalfa baktı yaraya,

"Buna hiçbir şey yapamayız," dedi... "Taksi gelince, hastaneye götüreceksiniz..."

Selma Teyzem telaşlandı :

"Taksi çağıralım öyleyse..."

Meğer Fifi telefon etmiş eczaneye,

"Taksi yolda, geliyor," diye.

Taksiyi nasıl ayarlamıştı acaba? Vedat'ı aramış olabilir... Ya da başka bir tanıdığını...

Hemen arkamızdan annem geldi eczaneye soluk soluğa. Herhalde üstünü değişti, yanına para aldı, birkaç dakika içinde yola çıkıp bize yetişti. Ama taksiden önce dedem de geldi. Bunu açıklamak kolay değil. İstasyondaki arabacılardan biri gidip almış olmalı onu...

Takside arkaya dedem, annem, ben oturduk. Önde şoförün yanına, ayağına çabuk, iş bilen birini koydular,

"Paşam, size yardımı olur," diye.

Sanırım eczaneden biriydi. Nerelere gidilmesi gerektiğini biliyordu. Altıyol'a gelirken,

"En yakında Operatör Akif Şakir var, önce ona bir uğrayalım," dedi.

Elektriğe tutulup parmakları yandığı zaman annemin gittiği operatördü Akif Şakir.

Altıyol'dan Süreyya Paşa Sineması'na doğru saptık. Bugün Opera Pasajı'nın bulunduğu yerden Süreyya Paşa Sineması'na kadar yan yana sıralanan, önleri küçük bahçeli, taş bodrum katlı, girişleri merdivenli, sahanlıklı, tahta Kadıköy evleri vardı. Onlardan birinin önünde durduk.

Şoförün yanındaki adam,

"Doktor kapıdan çıkıyor," dedi.

Hemen arabadan atlayıp bir çırpıda doktora ulaştı. Taksiyi göstererek bir şeyler anlattı.

Akif Şakir resmi bir davete gider gibi siyahlar içindeydi. Kapıyı kilitleyip anahtarları cebine koymuştu.

Annem, umutsuz, üzgün,

"Bir yere gidiyor," dedi.

Dedem dışarı çıkmak için toparlandı.

Sonra Akif Şakir'in anahtarları cebinden çıkarıp kapıyı yeniden açtığını gördük.

İçerde yardımcı filan yoktu. Doktor, şoförün yanındaki adam, annem, ben...

Kopan damarın ucu aranıp bulunurken biraz daha kesip biçme oldu.

"Tamam, bitiyor, az kaldı, şimdi bitecek..." diye kovboy filmlerindeki gibi bir ameliyat gerçekleştirildi.

Ama ben öyle dişlerimi sıkıp durmadım. Yarı baygın olmadığım zamanlar, içimden geldiğince bağırdım.

Arada, "Annecim, annecim, beni niye doğurdun?" diye de bağırıyordum ki, bu çok tutuldu, deyimleşti, uzun süre tadını çıkardılar... Bir şeye canı sıkılan, "Annecim, annecim, beni niye doğurdun?" diye başlıyordu...

*

Mithat Paşa köşkündeki büyük salona dört kanatlı, camlı bir kapıyla daha küçük bir oda bağlıydı. Küçük dediğim, dört metreye beş metre bir oda. Herhalde konuklar salonda otururlarken bu odada masa hazırlanıyor, zamanı gelince kapılar açılıp yemek için buraya geçiliyordu. Bu odada da tıpkı salondakinin eşi mermer bir şömine vardı. Kapılar açılınca iki şömine tam karşı karşıya geliyordu. İki odanın birlikte kullanılmak üzere tasarlandığı çok açıktı.

Bir toplantı yapmak, arkadaşlarını çağırıp eğlenmek istediklerinde, bizimkiler de bu ara kapıyı açar, yemekleri, yemişleri, fındık fıstığı, içkileri küçük odaya koyarlardı.

Ya herkes bir şeyler getirir, ya da önceden para toplanırdı bu eğlenceler için. Genç yaşlı diye de ayrılmazlardı. Selma Teyzemin arkadaşları genç, Fifi'nin, annemin, Vedat'ın, Nâzım'ın, Adnan Ağabeyin arkadaşları daha yaşlı olurdu. Kimi dans eder, kimi oturup kafayı çeker, herkes kendi isteğine göre eğlenirdi. Ama genelde gençlerin havası egemen olurdu toplantılara, çünkü başta Vedat olmak üzere herkes onları destekler, coşkunluklarına katılır, en azından olumlayarak izlerdi.

Bu küçük odanın bir özelliği de benim hastanem olmasıydı. Hastalanıp yatağa düştüm mü, hemen o odaya kaldırılırdım. Aslında yukarda annemin odasında yatıyordum, ama hastalanınca orada kalmam olanaksızdı. Dedem başucumdan ayrılmaz, ayrıldığında da, gittiği her yerde, çarşıda pazarda benim hastalığımdan söz ederdi. Herhalde biraz abartıyordu, ya da onun çok üzüldüğünü görenler, kendileri abartıyorlardı, soğuk algınlığından bile yatsam, herkes geçmiş olsuna gelirdi.

Akif Şakir'den dönünce de doğru o odaya alınmıştım. Yatağımı önceden hazırlamışlar, yanına da bahçeden mi, çarşıdan mı, neredense, koca bir tabak üzüm koymuşlardı...

"Sen seversin, haydi, bak, üzüm ye!"

Annem, nenem, Fifi, Selma Teyzem, herkes üzüm yememi istiyordu... Dedem önce yoktu, biraz sonra geldi, baktım, onun elinde de, çavuş, misket, kara, çeşit çeşit üzümler...

"İşte sana her çeşit üzüm, hangisini beğenirsen, istediğin kadar ye..."

Meğer doktor,

"İlaca gerek yok, bol bol üzüm yedirin," demiş.

Yatağımın yanındaki koca bir tabak üzümü görünce,

"Yedi mi?" diye soruyor dedem.

"Biraz yedi..."

Fazla da üstüme gelmek istemiyorlar. Canım yandığı, böyle mutsuz olduğum zamanlar iyice inatçılaşıyorum. Bir kez, "Yemem!" dersem, sonra yedirmek çok güç...

Bir keresinde dondurmayı bile yememiştim...

Ablamla ikimizi bademcik ameliyatına götürmüşlerdi, Nuruosmaniye'ye, Sani Yaver adında ünlü bir doktora... Sanırım o da askerdi, dedemle bir yakınlıkları varmış gibi konuşuyorlardı.

Önce ablam girmişti içeri, ben anneme yapışmış, onunla içeri girmesine engel olmuştum. Kucağında ağlıyordum. Beni yatıştırmak için, hemşire kadın gelip geçerken yanağımı okşayıp, "Ağlama, seninki çok kolay," diyordu, ama canımı acıtacaklarını seziyordum. Ablam içerdeyken hep sessiz sessiz ağlamıştım, sıra bana gelince bastım yaygarayı. Hem kendimi hem de annemi, dedemi, doktoru, hemşireyi iyice yordum.

"Haydi, oldu bitti, şimdi dondurma yiyeceksiniz," dediler.

İkimiz de dondurmayı çok severdik.

Ama ben bayağı hırpalanmıştım, annemin kucağında içli içli ağlamayı sürdürüyordum.

Dondurmacı doktorun hemen altındaydı.

Çok beklemeden bardaklara tepeleme doldurulmuş karışık dondurmalar geldi... Benimkinin üstüne tavşanın kulakları gibi iki tane de bisküvi yerleştirmişlerdi.

Ablam bana doğru bir bakıp başladı yemeye.

Ben anneme daha bir sarıldım :

"Hayır, yemem, istemem!"

Bir yandan da bakıyordum kulaklı dondurmaya...

Neyeydi tepkim acaba?

Sen benim etimden et koparacaksın, sonra da bir dondurmaya ben seni bağışlayacağım!..

İyi de, öfkem kime?

Başımı göğsüne dayayıp ağladığım anneme mi? Eve gider gitmez çevresinde dört dönmeye başlayacağım dedeme mi?

"Külahla getirseler yer misin?"

"Hayır!"

Ablam dondurmasını bitirdi...

Bir tane daha getirdiler, onu da bitirdi...

Benimki öyle duruyor kulaklarıyla...

"Yemeyeceksen ablana verelim, bak o iki tane yedi..." dediler. "Bunu da yer belki..."

Omuz silktim.

Ablam benim dondurmamı da yedi...

Göz ucuyla izledim nasıl yediğini, ama hiç ilgilenmiyormuş gibi yaparak anneme sarılmayı sürdürdüm.

Yemek istiyordum aslında o dondurmayı, ablam yediği için de biraz bozulmuştum, ama yiyemezdim...

*

Bu küçük odada en büyük sıkıntıyı ise orta kulak yangısı olduğumda yaşamıştım. Kulaklarım ağrıyıp da bağırmaya başladığım zaman, nenem dayanamaz, duymamak için ta bahçenin aşağılarına, bağın oraya kaçarmış.

Nerede üşütmüştüm, ne olmuştu, bilmiyorum, ilkin bir kulağım, sonra iki kulağım birden ağrımaya başlamış, ağrılar gittikçe daha fazlalaşmıştı.

Önce Dr. Ahçıyan gelip bakmış, sonra onun önerisi üzerine, sarılıp sarmalanıp Nuruosmaniye'ye, Dr. Sani Yaver'e götürülmüştüm, ama verilen ilaçların bir yararı olmamıştı.

Nenemi ta bahçenin aşağılarına, bağın oraya kaçırdığım bir gece, dedem Vedat'ın telefonuyla Dr. Sani Yaver'i arayıp bulmuş, ama onun Erenköy'e gelmesini sağlayamamıştı.

"Kendisinin mutlaka katılması gereken bir toplantısı varmış. En iyi asistanını gönderecekmiş," dediler.

Gelen genç bir subaydı. Çok aydınlık yüzlü, bakımlı, temiz bir insan... Dedeme aşırı bir saygı gösteriyordu...

Adnan Ağabeyle Selma Teyzem odaya başka odalardaki değişik prizlerden kordonla ışık getirmişlerdi. Doktorun başında da aynalı lambası vardı.

İki kulağıma da bir şeyler soktu, çıkardı, herhalde içlerindeki yangıyı boşalttı. Ağrılarımı dindirdi, ama kesin bir şey söylemeden,

"Bakalım, siz gene arar, durumu bildirirsiniz," diyerek gitti...

Ertesi sabah, ağrısız, güzel güzel yatarken, başka bir tedirginlik yaşamıştım :

Kâmile Hanım adında çamaşırcı bir kadın vardı. O zaman böyle çamaşır makineleri yok, köşklere belli aralarla çamaşırcı kadınlar gelir, çamaşırlıktaki büyük kazanların altını yakıp su ısıtır, sabahtan akşama kadar çalışır, çamaşırları yıkar, çivitler, asar, kuruturlardı.

Kâmile Hanım'ın ses tellerine ne olmuşsa, fısıldar gibi konuşurdu. Dedem duymaz, o bağıramaz, onun için de, yanlarında oldum mu, konuşmalarına hep ben aracılık ederdim.

O sabah da Kâmile Hanım bana geçmiş olsuna gelmiş, yatağımın yanında yere bağdaş kurmuştu. Ayakucumdaki sandalyede de dedem oturuyordu.

Kâmile Hanım da, Ayşe Hanım ya da Menekşe Kalfa gibi, dedemin yanında hep yere otururdu. Bu dedemin onlardan istediği bir şey değildi, nitekim inekçi Ahmet'le bahçedeki kanepelere oturup saatlerce konuşurlardı, ama eski köşk geleneklerini sürdüren kadınları onun yanında yerden kaldırıp, değil öyle kanepeye filan, bir sandalyeye bile oturtamazdınız.

Neyse o sabah Kâmile Hanım dedeme bir şey söyleyecek oldu. Dedem bana baktı. Ben de anlamamıştım. Yatakta doğrulup Kâmile Hanım'a doğru eğildim. Gene fısıldadı. Duymuyordum.

Tam o sırada kapıdan giren annem,

"Duymuyor musun?" dedi.

Dedem de, annem de tedirgin olmuşlardı, ama gülümsüyor, renk vermiyorlardı.

Kâmile Hanım gene bir şeyler fısıldadı.

"Ne diyor?" dedim.

"Bir şeyciği kalmaz, geçer diyor," dedi annem.

Dedem konuşmalarımızı anlamaya uğraşıyordu.

"Sen de benim gibi oldun..."

Ağrılar geri gelmedi. İyileştim. Önceleri kulaklarımın artık eskisi gibi duymayacağını sanıyordum. Evdekiler de herhalde böyle düşünüyorlardı. Ama bir süre sonra, Kâmile Hanım'ın konuşmalarını da kolayca anlamaya başladım. Dediği gibi, bir şeyciğim kalmadı...

Dedem arada bir sağlık denetlemelerinde kulakçıların kendisine uyguladıkları yöntemlerle duyma gücümü ölçer, sonra Sani Yaver'in asistanı için,

"Çok gençti, ama iyi doktormuş!" derdi.

Bu anıların arasında Nâzım'ın görüntüleri yok. Oysa bir yerde birisi acı çekerken onun ortalarda dolaşmaması, o acıyı azaltmak için çırpınmaması olanaksız. Herhalde bütün bunlar 1933'teki tutuklanışına denk düşmüştü.

*

Mithat Paşa köşkü ile Mehmet Ali Paşa köşkü arasında geçirdiğim bu yılların anıları karmakarışık üşüşüyor kafama. Hangisi önceydi, hangisi sonra ayıramıyorum. Düşündükçe bazı ipuçları bulur gibi oluyor insan, ama bu daha kötü görünüyor bana. Kendimizi kandırabiliriz.

Dahası uzun yıllar aynı bahçede yaşadığım kimselerin adlarını da unutuyorum.

İlle gerekli mi doğru adları anımsamak?

Örnekse aşağıda anlatacağım öykünün başkişisi olan bahçıvanın adı ya Ahmet Ağa, ya da Mehmet Ağa idi. İriyarı vücudu, koca bıyıkları, koyu kahverengi şayak yeleğiyle gözümün önünde, ama Ahmet Ağa mıydı, Mehmet Ağa mı?

Neyse Ahmet Ağa diyelim...

Ahmet Ağa halamın bahçıvanıydı. Ağırbaşlı, ağır davranışlı bir adam. Bahçede çalışıyor, bel belliyor, çapa çapalıyor, bahçıvanlık ediyor, ama bütün bu işleri yaparken onurunu korumasını da biliyordu. Yanlış bir iş bile yapsa kimse onu azarlamayı aklının ucundan bile geçirmezdi.

Mithat Paşa köşkünün bahçesindeki çamların orada Nâzım bir o yana, bir bu yana gidip gelerek şiir yazarken, Ahmet Ağa da yanda, halamın bahçesinde bel belliyor olurdu.

Piraye ile Nâzım Mithat Paşa'da. Çocuk Samiye'nin oğlu Hikmet olsa gerek. Köpek Fifi'nin Rus köpeği. Adı, yanılmıyorsam, Miki'ydi.

Bugün gibi gözümün önünde ikisi de...

Nâzım çamların altında değil de, iki çamlığın arasındaki boşlukta gidip gelir, yüksek sesle şiirini tekrarlardı.

Aradaki duvar pek alçak değildi, ama bel bellerken Ahmet Ağa'nın kafası görünürdü bizim bahçeden. Belki de ben hiç yerde durmadığım, ağaçların, kapıların, havuz kenarındaki taşların tepesinde dolaştığım için.

Neyse, bir gün Ahmet Ağa halamla konuşurken,

"Çok üzülüyorum, hanımım," demiş, "bu komşunun beyi genç, yakışıklı, aslan gibi adam, bütün gün bahçelerde bir aşağı, bir yukarı kendi kendine konuşup duruyor."

Halam ne yanıt vermiş, bilmiyorum, ama bizimkilerin çok hoşuna gitmişti Ahmet Ağa'nın Nâzım için üzülmesi. Ondan sonra bahçede ne zaman çay içilip bir şeyler yenecek olsa, duvarın arkasında, görünürlerde Ahmet Ağa var mı diye bakılır, varsa bir tabak da mutlaka ona uzatılırdı.

*

Oyun arkadaşlarımla genellikle dedemin bahçesinde toplanırdık, yazlığa gelenlerin çocuklarından başka, bizim gibi Erenköy'de sürekli oturanların, çevredeki köşklerin çocukları da gelirlerdi oraya. Düzeninden mi, kapılarının hep açık oluşundan mı, içinde birçok ailenin yaşamasından mı, bilmiyorum, önde gelen bir konumu vardı o bahçenin. Bütün çocuklar oraya gelmek isterlerdi. Büyüktü, ayrı bölümleri vardı, oynarken kimse karışmazdı...

Ama hayvanlarım için Mithat Paşa köşkünün bahçesi daha güvenliydi.

Kafadar'a, koynumda doğan kediye, zaten nenem bakıyordu. Onu İye'min hanım hanımcık kedilerinin arasına getiremezdim.

Horozlarımı da neneme götürüyordum. Çünkü dedemin hiç şakası yoktu, kümeste çok horoz tutmaz, kavga ettiklerini gördü mü, hemen kestirirdi.

"Horozum nerde?" diye sorardım.

"Bilmem, yok mu, kaçmış herhalde..." gibi sözler ederdi.

Bir keresinde atlı tavukçudan iki hint horozu almıştı dedem. Piliç. Biri balta ibik, biri gül ibik. Kapkara. Birbirinden güzel iki horozcuk...

Çok hoşuma gitti.

"Bunları kesmeyelim, bunlar benim olsun," dedim.

"Peki, oğlum. Ver bakalım bir yanak."

"Ama kestirmeyeceksin. Söz ver! N'olur..."

"Tamam. Söz..."

Bir süre hiçbir sorun çıkmadı. Kümeste kocaman bir Rhode horoz vardı, bütün piliçler gibi, hint horozları da ortalarda fazla dolaşmıyor, hep birlikte beslenip gidiyorlardı...

Sonra delikanlılık dönemleri gelmiş olmalı ki, bir gün kümeste büyük bir kavga patlak vermiş. Aşçıbaşının, Sarıoğlan'ın dediğine göre iki hint horozu Rhode horoza saldırıp kan revan içinde bırakmışlar.

Olayı duyunca doğru kümese koştum. Baktım dedemle Sarıoğlan Rhode horozun ibiğine bir şeyler sürüyorlar. Hint horozları ise kümesin dışına alınıp bir civciv telinin içine konmuş, kabadayı gibi dolaşıyorlar.

Dedem hemen kesilmelerinden yana.

"Başa çıkamayız bunlarla, oğlum, savaş yerine döndürürler kümesi," diyor.

Kocaman Rhode horozun parçalanmış ibiği onları savunmama engel. Ne diyeceğimi bilemiyorum.

"Ya keselim, ya da git sor, kabul ederse nenene götür," diyor dedem.

"Bunlar şimdi de birbirleriyle kavga edecekler," diye araya giriyor Sarıoğlan.

Civciv telinin içinde karşılıklı durmuş, ok gibi gerilmiş, boyunlarındaki tüyleri kalkan gibi kabartmışlar.

"Bir tel daha olacak, öbür kümesin arkasında, onu da getir, ayıralım ikisini."

Dedem bastonuyla ürkütüyor horozları.

Sarıoğlan getirdiği öbür civciv teline alıyor birini. Bir telde gül ibik, bir telde balta ibik...

"İzin ver de keselim bunları, oğlum," diyor dedem.

Ağlamaya başlıyorum.

"Tamam, ağlama, istemezsen kesmeyiz..."

"Neneme gidip sorayım," diyorum ağlayarak, "ama sakın kesmeyin ben yokken..."

Nenem beni gözyaşları içinde karşısında görünce önce bir şaşırıyor, sonra,

"Peki, üzülme, haydi koş getir ikisini de..." diyor.

Bana kalsa birini bir koltuğuma, öbürünü öbür koltuğuma alıp gideceğim, ama dedem güvenemiyor. Gül ibik ayakları bağlanıp benim koltuğumun altına veriliyor, öbürünü Sarıoğlan getirecek.

Nenemi bahçede Neptün'e yemek verirken buluyoruz. Kümes de hemen biraz ilerde.

"Getirdik, nene," diyorum.

Bakıyor elimizdeki horozlara, beğeniyor...

"Çok da güzelmişler... Şurdaki tele koyalım şimdilik." O da bir civciv teli gösteriyor. "Sonra seninle ayrı bir yer yaparız bunlara."

"Birbirleriyle de dövüşüyorlar," diyor Sarıoğlan. "İkisi bir telde barınmaz."

Onun elindeki balta ibiği nenemin gösterdiği tele koyuyoruz. Sarıoğlan gidiyor. Nenemle gül ibiğe yer arıyoruz. Kenarda kullanılmayan eski bir tahta kümes var, sürgülü kapağı da sağlam.

"Bu gece burada kalsın, yarın bir şeyler ayarlarız," diyor nenem. Ayaklarındaki bağı çözüp gül ibiği de oraya koyuyoruz.

Sonra ne oldu?

Neptün'le ilgilenirken bir süre hep onlara da uğrayıp baktım. Kümeste iki ayrı bölmeleri vardı tek tek yaşadıkları. Sonra ne oldu, bilmiyorum. Kafadar'a ne olduğunu bilmediğim gibi...

Hayvanları, "Bu benim!" diye alıp nenemin başına sarmak değişmez özelliğimdi.

Neptün de öyle olmuştu. Ona da yıllarca nenem baktı.

*

Neptün bir köpek. Yavruyken almıştım. O yıllarda Erenköy sokaklarında başıboş dolaşan köpekler çoktu. Gerçi herkes istemediği köpekleri sepete koyup Alemdağı'na, Kayışdağı'na, Maltepe'ye, Kartal'a, ya da halamın bahçesine attırırdı, ama gene de sokaklarda köpekler dört dönerdi.

Bir gün Mithat Paşa köşkünün bahçesinde dolaşırken kuytu bir köşede memelerine yumulmuş yavrularıyla ürkek ürkek bakan bir sokak köpeği gördüm.

Hemen koştum evdekilere haber vermeye.

"Aman sakın yaklaşma, yavrularını korumak için sana saldırır," dediler.

Selma Teyzem, nenem, annem, köpeğin yattığı yere gittik. Nenem tanıdı hayvanı.

"Bildim, bu koca karnıyla dolaşıp duruyordu buralarda," dedi. "Yemek veriyordum arada bir."

Köpek de nenemi tanımıştı. Meme emen yavrularının durumunu bozmadan kuyruğunu bir iki kez yere vurdu, gözlerindeki ürkeklik geçti.

Böylece soframıza bir aile daha eklenmiş oluyordu. Her öğün köpeğe de yemek ayrılmaya başlandı.

Nenem, bir insandan söz eder gibi, "Loğusa kadına," derdi.

Yavrular kaç taneydi, tam olarak bilmiyorum, ama herhalde beşin üstündeydiler. İyi bakıldıkları için de kısa sürede tombalaklaştılar.

Bir gün nenem,

"Haydi seç bakalım kendine erkeklerden bir tane," dedi.

Büyüyorlardı. Hepsine bakmamıza olanak yoktu. Bir süre sonra, kendilerini koruyabilecek duruma geldiklerinde, anneleriyle birlikte yolculuğa çıkacaklardı.

"Nereye?"

"Artık nereye olursa... Güzel köpekler, belki beğenip alan da olur... Sen seç bakalım seninkini..."

Benimki belliydi zaten. Kırmızıya çalan kahverengi tüylü, beyaz alacalı bir yavruydu. Adını Neptün koydum.

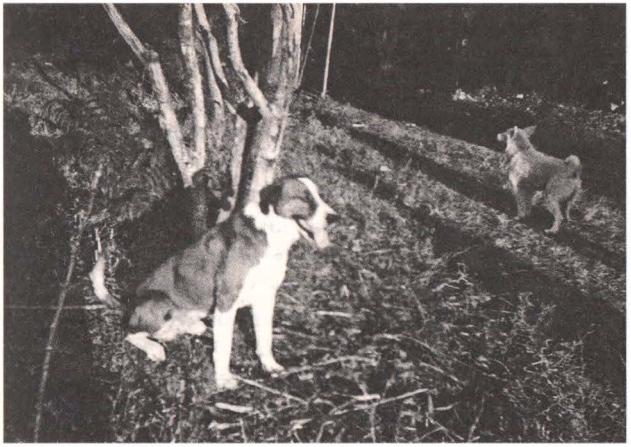

Önde Neptün, arkada Fifi'nin Rus köpeği, Miki.

Nerden duymuştum "Neptün" adını acaba? Deniz tanrısı mı, gezegen mi? Herhalde o günlerde çocuk dergilerinde sözü ediliyordu. Çünkü bu adı kimseye danışmadan seçip koyduğumu çok iyi anımsıyorum.

Neptün biraz büyüyünce, Selma Teyzem,

"Senbernar bu!" diye tutturdu. "Babasını da biliyorum. Hamam Sokağı'nın köşesindeki evde bir Senbernar var, bu onun oğlu."

Gerçekten de arada bir kaçıp sokaklarda dolaşan, arayıcı fişeği gibi her yere girip çıkan, iri bir Senbernar vardı. Bizim bahçeye de gelirdi. Kimseye sataşmaz, kimseden bir şey beklemez. Sanki birini arıyormuş gibi, büyük bir hızla gelip bir tur atar giderdi. Adnan Ağabey onun tazıyla kırma olduğuna inanıyor, hem çok yüksek, hem de çok hızlı olduğunu söylüyordu.

Neptün ise anlaşılan kırmanın kırması bir Senbernardı. Babası gibi tüyleri uzun değildi. Ama rengine, kırmızıya çalan kahverengi üzerine beyaz alacalarına diyecek yoktu.

*

Büyüyünce Neptün'ü bağlamak gerekti. Çok güçlü, sağlıklı, sert bir köpek olmuştu. Evdekileri tanıyor, ama onların dışında hiçbir canlıyı bahçeye sokmak istemiyordu. Yalnız insanları değil, hayvanları da...

Bir arkadaşı Fifi'ye beyaz tüylü bir Rus köpeği vermişti. Ablamın Fingir adında, yanından hiç ayrılmayan bir fino köpeği vardı. Sonra Kafadar ortalarda dolaşır dururdu. Onlara hiç sesi çıkmazdı Neptün'ün. Buna karşılık bir yabancı köpek ya da kedi bahçeye girecek oldu mu canavar kesilirdi. Halamın yan bahçedeki kedilerini bizim bahçeye kesinlikle geçirmiyor, satıcıları, postacıyı, konukları kapıdan içeri sokmuyordu.

Neptün'ün bağlanması bayağı sorun oldu. Günlerce ağladı. Evdekiler sırayla gidip yanında oturuyor, tasmaya, zincire alışması için akıllarına gelen her şeyi yapıyorlardı. Önceleri köşkün arkasındaki kestane ağaçlarından birine bağlıydı. Sonra Adnan Ağabey kalın bir çamaşır telini iki ağacın arasına sımsıkı gerdi, zinciri o tele geçirdi. Böylece daha geniş bir alanda dolaşması, sağa sola gidip gelmesi sağlandı.

Her gün sırayla onu bahçede gezdirirdik. Ben sokağa da çıkarırdım. Dedemin bahçesine, arkadaşlarımın yanına götürürdüm. Mithat Paşa köşkünden dışarı çıktık mı çok yumuşak bir köpek olurdu. Başını aşağı bırakır, zinciri hiç çekiştirmez, sünepeleşirdi adeta. Bir eğitimden geçirilmediği için bu duruma kimse bir anlam veremiyordu.

*

Bir gün tam Neptün'le dedemin köşkünün bahçe kapısından içeri girerken, ilerden, kendi bahçelerinin önünden Vildan Ağabeyin seslendiğini duydum.

Vildan Ağabey hem mahalleden hem de okuldan arkadaşım olan Hakkı'nın ağabeysiydi. Bizlerden büyüktü, ama çocuklarla arkadaşlık etmesini bilen, tatlı dilli bir insandı. Arada bir gelip aramıza katılır, şakalar yapar, herkesi güldürürdü. Bahçedeki çocuklar hepimiz ona ağabey derdik.

Bir de yaşıtı olan bir akrabası vardı; onunla birlikte bir süre önce bir kurt köpeği yavrusu almış özenle eğitiyorlardı. Şöyle sert, böyle sert olacaktı, babası gerçekten kurttu, falan filan...

Beni Neptün'le görünce, herhalde köpeklerinin saldırganlığını ölçmek istemiş olmalılar...

Baktım önde zincire asılarak bize doğru gelmeye çabalayan kurt köpeği, arkada sürüklenmemek için direnen Vildan Ağabey ile akrabası...

Bayağı tedirgin oldum...

Saldırgan bir köpek... Neptün'ün canını yakmasından korkuyordum...

Bahçedeki çocuklar da içeri girmediğimi görünce kapıya doğru geldiler.

Neptün sokağa çıkınca her zaman yaptığı gibi başını aşağı bırakmış, yanımda sessiz sessiz duruyordu.

Kurt ise daha uzaktan saldırganlaşmaya, havlamaya başlamıştı bile.

İyice yaklaşınca Vildan Ağabey,

"Kapıştıralım mı?" dedi. Sesi alaycıydı. Kabul etmeyeceğimi biliyordu.

"Yok, olmaz," dedim.

Ama kurt sürekli zincirine asılıyor, ileri atılmak istiyor, Vildan Ağabey de onu ufak ufak yaklaştırıyordu. Neptün'ün zinciri ise hâlâ gevşekti.

Çocuklar ne olacağını merak etseler de, benim gibi biraz tedirgindiler.

Bu arada Vildan Ağabey kurtun zincirini biraz daha gevşetecek oldu.

Neptün'ün bir anda yerinden fırlayıp kurtu iki ön ayağının arasına aldığını, sırtüstü yere yatırarak homurtuyla hırlama arası birtakım sesler çıkardığını gördük. Sanki hayvanın kulağına bir şeyler söyledi. Isırma filan yok. Kaşla göz arasında verilen bu göz dağının sonunda kurt cıyak cıyak bağırarak bu kez kaçmak için zincire asılmaya başladı. Neptün ise sanki hiçbir şey yapmamış gibi gene yanıma gelip başını aşağı bıraktı.

İnanılmaz bir şeydi. Bir anda gergin hava, tedirginliğimiz sona ermişti. Vildan Ağabeyle akrabası şaşırmış, bozulmuşlardı, ama biz çocuklar çok sevinmiştik.

Ne zaman kendini bilmez bir saldırganla karşılaşsam hep başını aşağı bırakmış, sessiz Neptün gelir aklıma.

İşin gırgırı da epeyce sürmüştü :

"Vildan Ağabey, şu senin kurta bir sorsana n'olur, Neptün kulağına ne söylemiş acaba o gün, çok merak ediyoruz!" derdik.

Tatlı tatlı gülerdi :

"Yavru o daha, büyüsün de görün bakın ne canavar olacak..."

*

38. İlkokul'daki en iyi arkadaşlarımdan biri Hakkı'ydı. Ötekilerin çoğunu unutmuşum. Hakkı'yla büyüdükten sonra da arkadaşlık ettik, onun için de bugün gibi gözümün önünde. İnce uzun, boğazı düğmeli, çok iyi yürekli bir çocuktu.

Onunla ilgili bir anımın içinde İlhami Bekir de var.

İlhami Bekir hem son sınıflardan birinin öğretmeni, hem de okulun müdür yardımcısıydı. Elinde cetvelle gezer, kimseyi dövmez, ama dövecekmiş gibi yaparak korku salardı. Onu gördük mü mum gibi olurduk.

Nâzım'la arkadaşlıklarını bilirdim. Ne var ki okula gidip gelirken her gün iki kez önünden geçtiği halde Mithat Paşa köşküne uğramazdı. Öğretmen olduğu için yerleşik düzene karşı insanlarla görüşmesi sakıncalıydı. Daha önce de başından birtakım olaylar geçtiğinden ilişkilerine dikkat ediyor, işten atılmak istemiyordu. Sanırım öğretmenliğini Halkevi çevrelerine yaklaşarak kurtarmıştı. Bir aile geçindiriyordu.

Bu durumu bildiğimiz için, biz de uğramazdık onlara. Erenköy'le Göztepe arasında, tren yolu üzerindeki bahçeli tahta bir evde oturuyorlardı. Kız Lisesi'nin hemen karşısında, yeraltı geçidinin alt yanındaki köşede.

Neyse, okulun zemin katında bir taşlık vardı, hemen yanında da bir yemek odası. Evden yemek getirenler yemeklerini ortadaki büyük masada yerlerdi. Taşlıktaki pencerenin içine de musluklu bir küp konmuştu. O yıllarda su bugünkü gibi şişeyle satılmazdı, sucular at arabalarıyla Kayışdağı'ndan, Alemdağı'ndan büyük cam damacanalara doldurdukları suyu

getirip evlerdeki küplere boşaltırlardı. Okul yönetimi de çocuklar içsin diye damacanayla su alıp musluklu bir küpe koyduruyor, biz de elimizle ya da ceplerimizde taşıdığımız, üstten bastırınca katlanan alüminyum bardaklarımızla istediğimiz kadar su içiyorduk.

Derken büyük çocuklar küpün başında ticarete başladılar. Akıllarına esti mi, şöyle şöyle bir iş yapılacak, okula para gerekli, bugün su içen herkes bardak başına bir kuruş verecek, diye bir kural koyuyor, para vermeyeni küpe yaklaştırmıyorlardı.

O yıllarda musluk suyu içilmezdi. Ya Kayışdağı, ya da Alemdağı suyu olacak. Onun için de susayanlar bir kuruşu vermek zorunda kalıyorlardı.

Bir gün baktım küpün başını bizim sınıfın kabaca çocukları tutmuş. Aralarında Hakkı da var.

Su içenlerden para toplayıp bir şey alacaklar... Ne alacaklarsa, Hakkı da onun alınmasını istiyor.

Ama büyükler gibi herkese söz geçirmeleri olanaksız.

Ne yapacaklar?

Güçleri kime yeterse...

Peki, ben güçlerinin yettiklerinden miyim?

Bu bir onur sorunu...

Herkesten alınmayacaksa niye vereyim!

Verirsin, vermezsin...

Onlar kalabalık... İçirmiyorlar suyu...

Hakkı da bana karşı...

"Okuldan çıkınca görürsün!.."

"Sen görürsün!.."

Öbür çocuklar Suadiyeli, o yana gidecekler, ama Hakkı ile ben aynı yoldan birlikte döneceğiz evlerimize...

Yolda gittikçe sertleşen bir çekişme başlıyor aramızda... Aslında ikimiz de kavgacı, kavga aranan, kavga etmesini bilen çocuklar değiliz... Ayrıca, birbirimizden korkuyoruz da...

Ama nasıl oluyorsa bir ara Hakkı'yı altımda buluyorum. Yolun ortasında, tozların içindeyiz. O zaman yollar bugünkü gibi asfalt değil. Göğsünün üstüne abanmışım, bir elim de boğazında. Altımdan kurtulup kalkarsa o beni altına alır diye korkumdan iyice bastırıyorum.

Derken birden yukarı doğru bir yükselme... Ensemden sanki bir vinç yukarı çekiyor...

Öbür çocuklar mı?

Hayır, öğretmen... Müdür yardımcımız... İlhami Bekir...

İkimiz de süklüm püklüm kalkıyoruz...

"Utanmıyor musunuz?"

Utanmak olsa iyi, korkudan ödümüz kopuyor...

"Temizleyin bakayım üstünüzü başınızı!"

Kendimizi temizlemek bir yana, birbirimize de yardım ediyoruz.

38. İlkokul'da üç öğretmen, üç de arkadaşımla. Bugün hiçbirinin adını bilmemem ne kadar kötü.

"Şimdi düşün önüme, yürüyün, yan yana..."

Biz kardeş kardeş önde, o arkamızda... Geldiğini duyuyoruz, ama dönüp bakmıyoruz hiç... Eve giderken seçebileceğimiz değişik yollar var, her kavşakta yavaşlıyoruz, o arkadan, düz git, sola sap, sağa sap, komut veriyor...

Mithat Paşa köşkünün önüne geldiğimizde beni bırakacağını düşünüyorum, ama hayır, Hakkı'ya,

"Haydi sen git, oğlum, bir daha da görmeyeyim kavga ettiğini," diyor.

Durum kötü... Suçlu benim...

Bahçeye giriyoruz. Güz ya da ilkyaz olmalı, annem çamın altında. Bizi görünce telaşlanıyor :

"Bir şey mi oldu?"

"Yok, bir şey yok. Kavga ederken yakaladım da eve getirdim," diyor İlhami Bekir. Anneme yumuşak, bana sert. "Haydi git yıkan bakayım, toz toprak içindesin."

"Sen soyun ben geliyorum," diye ekliyor annem.

İlhami Bekir'in anneme bir şeyler söylemek için beni yanından uzaklaştırdığı belli...

Yıkanırken soruyorum :

"Ne dedi, anne?"

"Bir şey demedi, yollarda kavga ediyormuşsun."

"Başka?"

"Boğazını sıkıyormuşsun çocuğun, az kalsın boğacakmışsın."

"Başka?"

"Başka, o kadar. Bir daha yaparsan ceza verecek."

Kurtulduk demek...

Akşam Nâzım ile Adnan Ağabey birlikte beni karşılarına alıp neden kavga ettiğimi soruyorlar. Öğüt dinlemeyi beklerken, kavga etmeme pek bozulmadıklarını seziyorum. Nasıl dövüştüğümü, neler yaptığımı anlatmamı istiyorlar. Bir şey bildiğim yok ki anlatayım! Bunun üzerine onlar başlıyorlar anlatmaya : Çocukların boğazını filan sıkmamam, ayakta yumruklarımla dövüşmem gerekirmiş.

Çok ciddiymiş gibi bir havaları var, ama aslında işi gülünç buldukları belli.

Adnan Ağabey bana boks öğreteceğini söylüyor.

Bir iki ders yapıyorsak da arkası gelmiyor. Biraz üstüne gidince anlıyorum nedenini, annem istemiyor bana dövüşmeyi öğretmelerini...

Bu tür konularda kimse Piraye'yi aşamaz...

*

Okuldaki bu parayla su satma olayı, benim doğru dürüst bilgi vermemem yüzünden, gazeteci olarak Nâzım'ı da zor durumda bırakmıştı.

"Şöyle şöyle bir iş yapılacak, okula para gerekli, bugün su içen herkes bardak başına bir kuruş verecek," deyince ne anlaşılır?

İlk akla gelen şu : Okul bazı gereksinimlerini karşılamak için su satarak çocuklardan para topluyor. Ayrıca bu parayı da çocuklara toplatıyor...

Ya da : Okul için gerekli birtakım işleri çocukların su içenlerden para toplayarak yapmalarına yöneticiler göz yumuyor...

Oysa çocuklar topladıkları paralarla doğrudan okulu ilgilendiren şeyler değil, örnekse bahçede oynamak için futbol topu, ya da kuş yakalamak için ökse, kafes alıyorlardı.

Olayı Nâzım'a nasıl anlatmıştım bilmiyorum. Ama işi okula yüklediğim anlaşılıyor.

Orhan Selim adıyla, "38. İlkokul'da çocuklara parayla su satılıyor!" diye bir yazı yazıp gazeteye vermiş. Yazıyı basılmadan gören arkadaşları

böyle bir şey yapılabileceğine inanmamışlar. Eve gelir gelmez, beni karşısına alıp başladı sormaya. Her şeyi yeniden anlattım, bir daha, bir daha, o sordu ben anlattım, sonunda fırladı gitti gazeteye telefon etmeye.

Yazı makineye girmiş, çıkarma olanağı yokmuş, "38."yi kazımışlar, hangi okul olduğu anlaşılmayacakmış.

Nâzım'ı çok zor duruma sokmuştum, ama herhangi bir tepki göstermedi bana, hiçbir şey söylemedi.

İki gün sonra annemden öğrendim, Nâzım'la yolda karşılaşan İlhami Bekir,

"Kazıtmışsın üstünü, ama ben anladım bizim okuldan söz ettiğini, böyle bir uygulama çok eskiden vardı, artık kesinlikle yok," demiş.

Anlaşılan hepsini uydurduğumu sanıyor, yalancılığımı yüzüme vurmamak için, "Çok eskiden vardı," demek gereğini duyuyorlardı. Okulda hiçbir zaman parayla su satılmamıştı, ama anlaşılan yöneticiler büyük çocukların arada bir yaptığı su ticaretinden de bütünüyle habersizdiler.

Nâzım'ın o yazısının "Akşam" gazetesinde çıktığını sanıyordum. Adam Yayınları için Orhan Selim imzalı makaleleri derlediğimiz sırada araştırma işini üstlenmiş olan Asım Bezirci'ye bu olayı anlattım. Özellikle aradı, ama bulamadı o yazıyı. Basıldığını kesinlikle biliyorum. Hatta kazınmış olan "38." dikkat edilirse okunabilir mi diye uzun uzun bakmıştım.

*

Birinci sınıfı Kızıltoprak'ta okudum; ikiyle üçü 38'de; dördü Beyoğlu'nda, o yıllarda kapalı olan Mason Derneği'nin Milli Eğitim'ce kullanılan binasında; beşin ilk yarısını örnek bir ilkokul olarak Fındıklı'da yapılan İsmet İnönü İlkokulu'nda, ikinci yarısını ise gene 38'de.

Neden 38. İlkokul'a döndüğümü bilmiyorum.

İsmet İnönü İlkokulu gerçekten örnek bir ilkokuldu. Okul olarak yapılmış yepyeni bir yapıda, en seçkin öğretmenlerle, çok iyi bir öğrenim görüyorduk. Gerçi ilk karnede iki kırığım vardı, ama zorlanıyor da değildim. Muzaffer Bey adındaki genç sınıf öğretmenimizle bayağı övünüyorduk. Sevgi değil, beğenme. Ana kucağında değil, bir bilgi ortamındaydık.

Okuldan ayrılmak istemiş olamam. Güvenle okuyordum...

Annem, Nâzım, ben, Cihangir'de Nuri Demirağ'ın apartmanında oturuyorduk. Yedinci kattaki bu küçük daire genellikle dışardan gelen yabancı mühendislere filan verilmek için boş tutulurmuş. Biz kiralarken de, "Öyle bir durum olursa, birkaç ay önceden haber veririz, çıkarsınız," demişler.

Nuri Demirağ ise Nâzım'a çok yakınlık göstermiş, istendiğinde dairenin boşaltılacağı konusunda kâğıt imzalatmaya gerek görmemiş, "Bu

memlekette sizin kadar dürüst kaç insan var!" gibi sözler etmiş, ayrıca kirada da kendiliğinden indirim yapmış.

Onun için de Avrupa'dan mühendislerin geleceği, dairenin boşaltılması gerektiği bildirildiği zaman, mevsimin uygun olup olmadığı hiç düşünülmeden yollara düşülmüş, ev arama etkinliği başlamıştı. Sonunda Nişantaşı'nda İpek Film Stüdyosu'na çok yakın, ama biraz büyük, beş odalı bir apartman katı bulundu.

Gene Cihangir'de oturan Cavide Hanım da ev arıyordu o günlerde. Cavide Hanım'la ikizleri Metin ile Fatoş. Nâzım'ın analığıyla üvey kardeşleri.

Nişantaşı'ndaki ev birlikte tutuldu.

Sanırım benim Nişantaşı'ndan Fındıklı'ya gidip gelmem sakıncalı görüldüğü için de, beşinci sınıfı Erenköy'de dedemin yanında oturup 38. İlkokul'da tamamlamam kararlaştırıldı.

38. İlkokul'un başöğretmeni alımlı, havalı, güzel bir kadındı. Dedem onu pek beğenir, her gördüğünde mutlaka elini öper, gönül okşayıcı sözler ederdi.

Ben de beğenirdim başöğretmenimizi. Kendi öğretmenim de güzeldi, ama başöğretmen bambaşkaydı. Yıllar sonra gene bir öğretmen olan kocasının bir genç kıza âşık olup ondan ayrıldığını duyunca çok şaşırmıştım.

Bana eski numaramı vermek istemişti : 77 Mehmet. Ama boş değilmiş. 295 Mehmet oldum.

Cihangir'e taşınırken ayrıldığım üçüncü sınıftaki çocuklar, öğretmenimizle birlikte beşinci sınıfa yükselmişlerdi. Onların arasına katıldım.

Eski arkadaşlarım... Güzel öğretmenim... Her şey eskisi gibi...

38. İlkokul bir sevgi ortamıydı...

*

İki okulun eğitim düzeyleri arasındaki ayrım çok açıktı. Birdenbire sınıfın en başarılı öğrencisi oluverdim.

Derslerde de gerideydiler. Yeni bir konu işleneceği zaman öğretmen, bana,

"Haydi, kalk anlat bakalım," diyordu.

Ben de kalkıp büyük bir mutluluk içinde, öğretmen gibi, ders anlatıyordum.

*

İlhami Bekir gene müdür yardımcısıydı. İlkokulu bitirirken girdiğimiz sınavlardan birinde Murat Sarıca ile beni epeyce korkutmuştu.

Murat Sarıca'yla aynı sınıfta mıydık, yoksa şubelerimiz ayrı mıydı, tam çıkaramıyorum, ama arkadaştık. Sınavlara da birlikte girmiştik.

Okulun arka bahçesinden Bağdat Caddesi'ne bitişik bir tarlaya geçi-

lirdi. Murat'ların köşkü sağda az ilerdeki köşedeydi. Onu her sabah o tarladan dadısı getirirdi okula. Tombul bir çocuktu. Yürürken ayaklarını iki yana açarak basardı. Çantasını, sefertasını dadısı taşırdı. Tam bir hanım evladıydı. Oyunlara pek katılmaz, azgınlık etmezdi.

Gene de severdik onu, biraz da acırdık. Çünkü dev gibi bir babası vardı, sağı solu belli olmayan öfkeli bir adam. Çok mu iriydi, yoksa biz korktuğumuz için mi gözümüze öyle görünüyordu, bilemiyorum. Okul dönüşü herhangi bir nedenle Murat'lara gitmemiz gerekse, daha bahçe kapısından girerken sorardık babasının evde olup olmadığını.

İkinci Dünya Savaşı başlamış değildi, ama Hitler bütün dünyaya meydan okuyordu.

Yıl 1937...

Türkiye'deki Alman dostluğu doruklardaydı...

Murat'ın babasının da sözünü sakınmayan bir Alman dostu olduğunu herkes biliyordu...

Günümüzde ilkokul bitirilirken sınava girilmiyor. O yıllarda bütün derslerden sınava girilirdi. Yazılı da değil, sözlü sınav. Öğretmenler içerde masanın çevresine dizilirler. Siz dışarda kapının önünde sıranız gelene kadar heyecandan ölür ölür dirilirsiniz.

Her çıkana :

"Ne sordular? Ne dedin? Kaç verdiler?"

Sıranız ne kadar sonda ise işkence o kadar uzar...

Tarih sınavındayız.

Sıra bana geldi. Bir sonrakine atladılar. İlhami Bekir dışarı çıkıp sırası geleni içeri alıyor.

"Beni atladınız, öğretmenim."

"Sen dur hele!.."

Sonrakiler girip çıkıyorlar. Ben bekliyorum.

Sıra Murat'a geldi. Onu da atladılar. Ona da bir "Sen dur hele!" çekti İlhami Bekir. Murat bana sokuldu, ben Murat'a... Ne oluyoruz!

Herkes girdi çıktı, çocuklar gittiler, bu sırada çaylar geldi, sınav sona erdi de, not cetvelleri mi yazılıyor yoksa!..

Dışarda yalnız biz ikimiz... Murat'la ben...

İçerde tam takım öğretmenler... Bir de çaylar...

İlhami Bekir kapıyı aralayıp,

"Gelin bakayım," dedi. "İkiniz de..."

Girdik içeri.

Herkes gülümsüyor.

İlhami Bekir,

"İkiniz de beş aldınız, siz en iyi öğrencilerimizsiniz, size sınav yok. Yalnız şimdi burada bir tartışma yapacaksınız, biz dinleyeceğiz," dedi. "Konuyu ben vereceğim."

Sınavı geçtiğimizi duyunca rahatlamıştım, ama altından ne çıkacak diye de bayağı merak ediyordum.

"Düşünme payı filan yok, hemen başlıyorsunuz. Ben söz vereceğim. Başlangıç konuşmaları beşer dakika. Konu şu : Faşizm mi daha iyi, yoksa kömünizm mi daha iyi?"

Okulda böyle şeyler konuşulduğu yok. Ne derslerde, ne çocuklar arasında... Evde duyduklarımıza dayanacağız...

İlhami Bekir gözlerimizin içine bakarak gülümsüyor. Belli ki bu gırgırı o düzenlemiş.

Murat'a,

"Sen faşizmi savunacaksın," diyor.

Bana,

"Sen de komünizmi... Önce sen başla..."

Neler söyledim, nasıl söyledim, hiç anımsamıyorum. Sonra Murat konuştu. Sonra birbirimizin söylediklerine karşı çıktık. Öğretmenler ise bol bol güldüler, araya sokuşturdukları sorularla bizi kışkırttılar.

Sanırım biraz da benden yana çıktılar.

Sonunda övgülerle salıverildik.

Ama böyle bir eğlenceyi nasıl göze aldıklarına bugün bile akıl erdirebilmiş değilim.

Üstünden yıllar geçti. Murat Sarıca'yı ilerici, seçkin aydın kişiliğiyle yeniden tanıdığımda çok değişik bir mutluluk duymuştum. Birtakım düşüncelerin doğruluğunun kanıtı gibiydi. Şöyle de diyebiliriz : Bey'in yıkamaya karşı aklın üstünlüğünün simgesi gibiydi.

*

38. İlkokul'daki unutulmaz anılarımdan biri de evden para çalıp okulda çocuklara dağıtmamdır. Paylaşmacılık adına düşüne taşına yapılmış bir iş değildi kesinlikle. Niçin, ne amaçla yaptığımı ayrıntılarıyla bilmiyorum.

İkinci ya da üçüncü sınıftaydım, sekiz dokuz yaşında...

Bir gün dedemin köşkünde, ablamın başucundaki küçük dolabın çekmecesinde bir şey ararken üç tane maden lira gördüm. Harçlıklarından biriktirmiş olamazdı. Günde beş kuruş harçlık alıyorduk. Ya bayramda topladığı paralardan kalmıştı, ya da dedem ona fazladan para veriyordu.

Kimseye sormadan aldım o üç lirayı.

Ertesi sabah okula birlikte gittiğimiz arkadaşlarıma sanki dedem kutuyla çikolata almamız için para vermiş gibi,

"Çikolata alacağım hepsiyle," dedim, "kartları biz bölüşür, çikolataları okulda çocuklara dağıtırız."

"Tamam," dediler.

Hepimiz kart biriktiricisiyiz. Çikolataların içinden küçük kartlar çıkı-

yor, numaralı, onları dizi olarak tamamlamaya çalışıyoruz. Bir de "imzalı" denilen, üstünde bir armağan yazılı olan kart var. Onu bulmak kolay değil. Her çikolata kutusuna bir tane "imzalı" koydukları söyleniyor.

Dedem onun için eve kutuyla alıyor çikolatayı, ama ablam önceden hepsini gözden geçirip istediği kartları, bu arada "imzalı"yı çıkarıp onların yerine kendisinde fazla olanlardan koyuyor. Bu yüzden de ben hiç ele geçiremiyorum zor bulunan kartları. Her sabah beş kuruş harçlığımı Hamam Sokağı'nın köşesindeki bakkala yatırıp çikolata alıyorum, gene de bir türlü çıkmıyor istediğim kartlar. Çocuklarla aramızda değiş tokuş da yapıyoruz, ama bazı kartlar çok değerli, onlardan fazla bile olsa kimse kimseye vermiyor.

Şimdi ise ablamın üç lirasıyla bakkaldan kutuyla çikolata alacağız. Şöyle anlaştık : Önce ben seçeceğim istediğim kartları, sonra yanımdaki arkadaşlar, çikolataları da götürüp okulda dağıtacağız.

Bakkal üç lira karşılığında bir kutu çikolatadan başka, bir sürü de bozuk para koydu önümüze.

Kartları aramızda bölüştük, çikolataları önce kendi sınıfımızda dağıttık, artanını öbür sınıflardan tanıdığımız çocuklara verdik. Ama cebimde bir sürü bozuk para kalmıştı.

"Bunlar ne olacak?" dedim.

Anlamaz anlamaz baktılar. Eve niçin cebimde o paralarla dönemeyeceğimi söyleyemezdim.

"Bana hepsiyle çikolata alıp çocuklara dağıtmamı söylemişlerdi," dedim. "Kızarlar şimdi bunları geri götürürsem."

"Onları da dağıtalım," dedi biri.

Ama çikolata dağıtmak gibi kolay değildi para dağıtmak. Almak istemiyordu bazı çocuklar.

Bunun üzerine en işbitirici olanımız, kalem kâğıt elinde, kaç kişinin para istediğini saptadı. Para sayılıp isteyenlerin sayısına bölündü. Dağıtım başladı, ama daha bitiremeden başka sınıflardan büyük çocuklar geldiler :

"Kalanı yeniden bölün, bize de verin!"

Sıradakiler direniyor :

"Biz bölüştük, o zaman gelseydiniz!"

Kavga çıkacak...

Ders arası da bitmek üzere, her an öğretmen gelebilir...

"Nerden buldunuz bu paraları?" diye sorarsa...

Beni de itekliyorlar...

Kalan da elimde bir avuç bozukluk.

Sınıfın bir yanında geniş bir boşluk vardı. Baktım olacak gibi değil, fırlatıp attım paraları oraya doğru.

Böylece iteklenmekten de, paralardan da kurtulduk... Kim ne topladıysa, aldı gitti...

Suzan'ın üç lirasının ne olduğu araştırılırken dedem, "Sence kim almış olabilir, ne dersin?" gibi sorularla ağzımı aradı.

Hiç renk vermedim :

"Nerden bileyim!"

Aslında hem korkmuş hem de yaptığım işin kötülüğünü anlamıştım.

Parayı alırken evdeki başka insanlardan kuşkulanılacağı hiç gelmemişti aklıma. Bu beni çok üzdü.

Ne sanmıştım acaba? "Para kendiliğinden yitip gitmiş," diye mi düşüneceklerdi?

Bir daha yapmamalıydım böyle bir şey... Yapmayacaktım... Kesin... Ama üstünden çok geçmeden gene bir hırsızlık olayının yaratıcısı oldum...

Şöyle :

Bir gün Mithat Paşa köşkündeki salonda büfenin çekmecesinde bir kâğıt beş lira gördüm.

Hiç alır mıyım!

Almak kolay, sonra aldığı paradan kurtulmak isterken bir dayak yemediği kalıyor insanın...

Birkaç gün sonra baktım beş lira gene orada...

Bırakılmış, kullanılmayan bir para...

"Şunu alıp yarın okulda çocuklara hava atayım, akşam gene koyarım yerine," diye düşündüm.

Çocuklar işin gırgırında...

Parayı gösteriyorum, bir amuda kalkmadıkları kalıyor...

"Ooo, beş lira..."

Eğleniyorlar... Gülüyorlar...

"Bakkaldaki bütün çikolataları alalım..."

"Dükkân açalım..."

"Sinemaya gidelim..."

Bilenler bilmeyenlere yetiştiriyor :

"Mehmet'in cebinde beş lira var..."

Amaç bağrışmak...

Aslında ben çoktan pişman olmuş durumdayım, artık kimseye göstermiyorum parayı.

Bu kez de kızıyorlar göstermiyorum diye...

Öğretmen tam bu çekişmenin üstüne geliyor...

"N'oluyor, ne bağrışıyorsunuz? Ta aşağıdan duyuluyor sesleriniz..."

Öndekilerden biri bende beş lira olduğunu, herkese gösterdiğimi söylüyor...

"Doğru mu?"

Benim yanıt vermeme gerek yok. Hep birlikte bağrıyorlar parayı göstermediklerim :

"Doğru, öğretmenim!"

Öğretmen alıyor benden beş lirayı...

Mithat Paşa köşkünde Fifi'nin yatak odasının balkonunda annemleyiz. Benim üstüme balkon direğinin gölgesi vurmuş. 38. İlkokul'a gittiğim önlüğümden belli. Üçüncü sınıfta olmalıyım. Bu balkonda "Bir Millet Uyanıyor"un bir sahnesi çekilmişti. Ercümend Behzad kavga ettiği adamı ikinci kattan aşağı atıyordu. Film hilelerinin nasıl yapıldığını ilk o gün görmüştüm.

Sonra?

Sonra ders yapıyoruz...

Beş lirayı verecek mi ayrılırken?

Vermiyor...

Akşam parayı götürüp yerine koyamıyorum...

Günler geçiyor...

Eve gidiyorum, ses yok...

Okula gidiyorum, ses yok...

Parayı bulsam götürüp koyacağım yerine, ama paranın nerede olduğu belli değil.

Bir gün okuldan dönmüş, dedemin bahçesinde oynarken, annem geliyor :

"Haydi eve gidiyoruz, seninle konuşacaklarım var."

Daha dedemin bahçesinden çıkmadan, ayı ormanında başlıyor sorular : Niçin? Neden? Ne zaman?

Ağzının içinde gevelemek yok, açık, temiz, akla yatkın yanıtlar olacak. Ben ise, tersine, ağzımın içinde gevelemek, soruları geçiştirmek istiyorum. Utanıyorum yaptığımdan...

"Hayır, her şeyi olduğu gibi anlatacaksın..."

Kendisi her şeyi olduğu gibi anlatıyor :

Hakkı Bey, İye'min ağabeysi, dedemin aydan aya yoksul çocuklara yaptığı bağışı ödemek için okula gitmiş, başöğretmen öğretmenimin benden aldığı beş lirayı ona vererek, öğrencilerin yanlarında böyle büyük paralar taşımalarının doğru olmadığını söylemiş... Dedem de parayı anneme göndermiş... Onlar da zaten kaç gündür Fifi'nin ortadan yok olan beş lirasını kimin aldığını düşünüyor, neneme bahçe işlerinde yardım eden Zeynel Ağa'dan kuşkulanıyorlarmış.

"Söyle, anlat, niçin?"

Annem yaptıklarımın nedenlerini anlatmamı, düşüncelerimi söylememi istiyordu.

Beş lirayı çocuklara gösterip geri getirecek olmam üzerinde çok durdu. Parayla gidip hava atmanın, bir gereksinimin karşılanması için yapılan hırsızlıktan daha kötü bir şey olduğu görüşündeydi.

Ben konuşmayı bitirmek istedikçe o yeni sorulara geçiyordu :

"Zeynel Ağa bu yüzden işten çıkarılsaydı ne yapardın?"

Sonunda Fifi'ye ne diyeceğimi, parayı nasıl geri vereceğimi sordu.

Hiçbir şey demeyecektim. Parayı aldığım yere koyardım.

"Hayır, gidip özür dileyecek, parayı da geri vereceksin..."

Bu unutulmaz olay ertesi sabah yaşandı.

Nâzım, annem, ben, o günlerde Fifi'nin yatak odasının hemen karşısındaki odada yatıyorduk.

Sabah uyandığımda annem beş lirayı hazırlamıştı. Okula gitmek üzere giyindim. Nâzım pencerenin önünde durmuş, dışarı bakıyordu. Beş lirayı elime alınca ağlamaya başladım. Anneme yandan sarıldım. Birlikte koridora çıkıp Fifi'nin odasına yöneldik.

"Yalnız gir içeri," dedi annem.

Birden kapı açıldı, Vedat aşırı bir neşeyle karşıladı beni.

"Oooo, buyrun!"

Herkes biliyordu ne yapacağımı...

Elimde parayla ilerledim. Ağlamam kesilmemişti. İkide bir burnumu çekiyordum.

Fifi yatağında sırtını yastıklara dayamış oturuyordu.

"Gel şekerim, gel canım," diye beni üstüne çekti, sımsıkı sarıldı, elimdeki parayı alıp yorganın ayakucuna doğru attı.

Doya doya ağladım.

Sarılmamız bir türlü bitmeyince annem,

"Haydi daha okula gidecek, geç kalmasın," dedi...

Yumuşamıştı sesi. Gülümsüyordu. Onun gülümsediğini görünce biraz duruldum.

Fifi'yi bırakıp anneme sarıldım. Yüzümü sildi, yanaklarımdan öptü. Birlikte aşağı kahvaltıya indik.

Nâzım da araya girmemiş, beni kurtarmaya çalışmamıştı bu kez. Söz bütünüyle eğitimin olmuştu.

Önemli bir olay yaşamıştım...

*

38'deki arkadaşlarım gözümün önüne gelmiyor. Bir Hakkı, bir de Murat. Oysa okulda çok arkadaşım vardı. Oyunlar, konuşmalar, sergiler, yaptığımız çeşitli işler gözümün önünde de, çocukların yüzleri, ya da kimlikleri yok. O çikolataları, paraları birlikte dağıttığımız, arka bahçede top oynadığımız, uçurtma uçurduğumuz arkadaşlar, sonra o su küpünün başını tutup ticaret yapanlar, hiçbiri canlanmıyor gözümün önünde.

Oysa çocukluğumdaki ilk arkadaşımı, daha annem babamdan boşanmak üzere dedemin köşkünden ayrılmadan önceki arkadaşımı anımsıyorum. Kadri'ydi adı. Benden biraz büyüktü sanırım. Çünkü hep onun öncülüğünde oynardık. Köşkle istasyonun arasında, üst üste yığılmış rayların, traverslerin durduğu arsada sactan yapılma bir evleri vardı. Babası istasyonda makasçıydı. Ev işlerine yardım edecek yaştaki ablasının adı Şefika'ydı. Annesi Türkçeyi bir değişik konuşuyordu. Dört kişilik bir Kürt ailesiydiler.

Bahçeden yok oldum mu doğru oraya gelirdi beni arayanlar.

"Kadri'lerdedir, gene oturmuş yemek yiyordur."

Yer sofrasına bağdaş kurup dalar çıkardım yemeklere. Ya da Şefika ekmeğin arasına bir şeyler sürer, verirdi elimize.

Annem Kadri'yle iyi uyuştuğumuzu, kavga etmeden oynadığımızı gördüğü için, arkadaşlığımıza ses çıkarmaz, ama bitlenmemden korkardı. İkide bir önüne oturtup uzun uzun bakardı saçlarımın arasına.

Kadri büyüyünce ne oldu hiç bilmiyorum. Şefika yıllar sonra biz Nişantaşı'ndayken, başından birtakım serüvenler geçmiş bir genç kız olarak bir süre gelip bizimle kaldı. Kendini toparlayınca da bir gün gene geldiği gibi sessizce çıkıp gitti.

*

Kadıköy'de Sabiha Sertel'in anaokulunda geçirdiğim eğitim dönemi 1931-1932 olmalı. Ben biri, ikiyi, üçü okurken Mithat Paşa köşkünde oturuyorduk. Dörtte Cihangir'deydik. Demek ki üç yıl oturmuşuz Mithat Paşa'da. 1932-1935 arası. Dokuz yaşıma kadar...

Nenem, Fifi, Vedat, Selma, biz ayrıldıktan sonra da bir süre orada kaldıklarına göre sonraki bir iki yazı da onlarla geçirmiş olmalıyız. Ben zaten her yaz Erenköy'e dedemin yanına gidiyordum. Nâzım'la annem de Mithat Paşa'ya geliyorlardı herhalde.

Nâzım, Piraye, Naci Sadullah, Mithat Paşa köşkünün arkasındaki otlakta.

Buraya kadar anlattıklarımdan başka neler anımsıyorum o köşkten?

Mahmut Yesari ile Naci Sadullah'ı görüyorum.

Köşkün önünde, büyük havuzun yanındaki çam ağacının altına içki sofrası kuruluyor her akşam. Evimizde akşamcı denecek bir kimse yok. Nâzım da içkiye düşkün değil. Neşelenmenin ötesinde bir sarhoşluğunu, örnekse konuşmasının bozulduğunu ya da bir köşede sızıp kaldığını hiç görmedim. Ama o günlerde Mahmut Yesari ile Naci Sadullah her akşam bize geliyorlar, onlara bahçede içki sofrası kuruluyor.

Nedenini yıllar sonra Nâzım'ın, Piraye'nin, mektuplarda ya da konuşmalar arasında söyledikleri sözlerden çıkarıyorum.

Nâzım arkadaşlarına çok düşkün, sevdiklerini her istediklerini yapacak kadar candan seviyor. Onlara takılıp gittiği içkievlerinden gece yarıları dönüyor. Aslında hoşlandığı bir yaşam değil bu. Utanıyor. İki arada kalıyor. Çözüm olarak Piraye, başıboş sanatçı yaşamına kapılıp gitmemesi için, ona arkadaşlarını alıp köşke getirmesini, bahçede içmelerini öneriyor.

Mahmut Yesari inanılmayacak kadar yumuşak, iyi yürekliliği bakışlarından, davranışlarından okunan bir insandı. Ama ona hiç yanaşmazdım, çünkü hep sarhoştu. Yorgun görünür, uyuklar, başı önüne düşerdi. En yaşlılarıydı.

Naci Sadullah ise bıçkın sinema oyuncuları gibiydi. Siyah düz saçlarıyla İspanyollara benzerdi. Çok içiyor, bayağı sarhoş oluyor, ama uyuklamıyordu. Bazen annemin kendilerine hizmet edişine bakarken duygulanır, "Ah Piraye!.." diye ağlamaya başlardı.

Annem önceleri bunu gösterdiği yakınlığın etkisiyle bir duygulanma diye değerlendirirmiş. Sonradansa içten içe yaşanan bir utancın dışa yansıyışı olduğu anlaşıldı.

Şöyle :

İçki sofrasından kolay kalkılmıyor, çoğu geceler yatıya da kalınıyordu. Ertesi gün genellikle zar zor uyanılır, bir acele toparlanılıp yola çıkılırdı.

Piraye içki sofrasını toplamak için hepsinden geç yattığı gibi, sabahları da onlardan önce kalkıp hiçbirinin doğru dürüst oturmadığı bir kahvaltı sofrası hazırlar, çay yapardı.

"Aman çok geç kaldık!.. Bir çay içip gidelim!.."

Meğer üç arkadaş böyle bir acele işe değil, yeni yeni ünlenen genç bir kadın romancının evine giderlermiş...

Her gün mü, arada bir mi? Yazılarını ne zaman yazıyorlar? Gazeteye nasıl gönderiyorlar?

Bunlar küçük sorunlar, çözmüşlerdi herhalde.

Büyük sorun bambaşka : Nâzım'ın genç romancıyla, Naci Sadullah'ın ise kadının kız kardeşiyle ilişkileri nasıl çözülecek?

Piraye'ye karşı hep birlikte büyük bir utanç duyuyorlar...

Sonunda karar veriliyor :

"Artık gitmiyoruz..."

Piraye'nin nasıl olsa bir şeyden haberi yok... İş kendiliğinden kapanır...

Sonra bir gün Mithat Paşa köşküne genç bir kadın gelip Nâzım'ı soruyor.

Annem üst katta. Bahçeden sesleniyorlar. Pencereden bakıyor.

"Nâzım Bey yok mu?" diyor kadın.

Polis olmasın!..

"Niçin arıyorsunuz?"

Derken Naci Sadullah, Mahmut Yesari de soruluyor. Bir süredir hiç uğramamışlar da, ablası merak etmiş, bir hastalık filan mı var diye. Romancının kız kardeşi gelen kadın. Özellikle ipuçları veriyor...

Başka bir yerden arayamaz mıydı?

Durumun Piraye'ye duyurulmak istendiği açık...

O gece annemle Nâzım'ın bu konuyu tartışmalarını, yaşadığımız gerginliği unutamam.

Köşkün ikinci katında, kuzeye bakan, birbirine bağlı iki oda vardı. Biri büyük, biri küçük. Küçük odada ben yatıyordum. Büyük odayı gündüzleri oturma ya da çalışma odası gibi kullanıyorduk, akşamları da annemle Nâzım'ın yatak odası oluyordu. Annem gelen kadınla o odanın penceresinden konuşmuştu.

Kadını polis sanıp duyduğu korkuya, çektiği heyecana ayrıca bozuluyordu :

"Ne aptalım! Neler geçti aklımdan! Nasıl uyanamadım! Nasıl güvenmişim! Kadın da anladı herhalde ki Naci'yi, Mahmut Yesari'yi de sordu!"

Odada dört kişiydik. Nâzım ayakta dolaşıyordu. Annem yatağın kenarına oturmuştu. Ben önce onun yanındaydım, sonra bir ara Vedat gözleriyle beni işaret edince arkaya doğru çekilip yatağın yanına sindim.

Vedat da ayaktaydı. Arabuluculuk etmeye, annemi yumuşatmaya çalışıyordu. Konuşulanları benim dinlememden tedirgin olduğunu belli edince, annem,

"Hayır, dinlesin, duysun hepsini, öğrensin neler oluyor dünyada," demişti.

Kadınların hiçbiri yoktu ortada. Nenem, Fifi, Selma... Onların Nâzım'ı savunmaları olanaksızdı... Ama Vedat buluyordu bir şeyler... Karılarını deliler gibi sevenlerin bile neler yaptıklarını anlatıyor, erkekleri kötülüyor, bir yandan da Nâzım'a sözler verdiriyordu : Bir daha kesinlikle olmayacaktı böyle bir densizlik...

Piraye direniyordu...

Bir kadına bundan daha büyük bir aşağılama yapılamazdı. Her gece

evine getirdiği arkadaşlarının gözünde ne duruma düşürmüştü onu. Naci kadar olsun içi sızlamamış mıydı? Adam, "Ah Piraye!.." diye ağlarken, yerin dibine geçmemiş miydi?

Bağışlanacak şey değildi bütün bunlar...

Annem ağlıyor, Nâzım, "Sevgilim, bir tanem, canım karıcığım," diye odada dört dönüyordu...

Hayır!.. Hayır!.. Hayır!..

Ne söyleseler yararı olmayacak gibiydi...

Sonunda Vedat, çaresiz, yenik, kollarını yanlarına sallandırıp,

"Ayrılın öyleyse!" dedi...

Nâzım da boynunu büktü :

"Ayrılalım öyleyse!"

Bu olayın kafama ayrıntılarıyla çakılmasının nedeni sanırım o andaki duygularımın yeğinliğiydi. Ayrılmalarını istemiyordum. Annemin, "Peki, ayrılalım," demesiyle her şey bitecekti... Onun direnmesi yüzünden bu noktaya gelinmişti.

Kızıyordum anneme. Yatağın yanında, yerde, dizlerimin üstünde doğruldum. Çok üzgündüm...

Annem gözlerini silerek Vedat'a, Nâzım'a, sonra gene Vedat'a baktı, önce belli belirsiz, sonra duyulabilen bir sesle,

"Ayrılamam, seviyorum," dedi...

Daha çok ağlamaya başladı...

Bütün iplerin koptuğunu, her şeyin sona erdiğini sandığım bir anda söylenen bu söze ne kadar sevindiğimi anlatamam...

Nâzım anneme sarıldı, Vedat da bana,

"Haydi biz gidelim Fifi'ye haber verelim, barıştılar diye, sevinsin," dedi...

*

Bu anımı, 1949 yılında kendisiyle mektuplaşırken Nâzım'a anlatmak durumunda kalmıştım.

Bilindiği gibi, Nâzım önce bir başkasına âşık olup Piraye'den ayrılmak istemiş, sonra özlediği yeni birlikteliğin gerçekleşmeyeceğini anlayınca, karısıyla barışmak için çareler aramış, aracılar koymuştu. Bu aracılardan biri de bendim. Piraye'ye söylemek istediği bazı şeyleri bana yazıyor, onları anneme aktaracağımı düşünüyordu.

Bir mektubunda şöyle demişti :

"Piraye'm beni vakarla, vefayla, sadakatla, temkinle, itidalle, alışkanlıkla, haşmetle, akılla, yürekle sevdi. Bütün bu saydığım sıfatları bir kere daha oku. Bütün bunlar bir arkadaşın, bir annenin, bir zevcenin, bir nişanlının, fakat en yakın bir arkadaş, en şefkatli bir anne, en sadık bir zevce, en

vefalı bir nişanlının sevgisini, muhabbetini vasıflandırır. Piraye'm bana hiçbir zaman âşık olmadı. Beni delicesine canı çekmedi. Ben ona insanlığımla yakındım. Bana bir insana hayran olur gibi hayran oldu, fakat bana âşık olmadı. Ben Piraye'm için su gibi, ekmek gibi, hava gibi, fizyolojik bir ihtiyaç olamadım. Bak şimdi kafama hücum eden ve beni dehşetli bir mahzunluğa düşüren bir sürü hatıradan birkaç tanesini misal diye yazayım. Bilir misin ki, Piraye'm bana, bir kere olsun, gözlerimin içine bakarak ve ne söylediğinin farkında bile olmaksızın, 'Seni seviyorum,' dememiştir. Dahası var, yakın zamanlara kadar ben onun yüzünü seyredip kendimden geçerek bir liseli iştiyakıyla ilan-ı aşk ettiğim vakitler bir acayip gülmüş, tuhaf bir tiksinti duymuş, 'Darülbedayi artistleri gibi konuşma Allahaşkına,' demiştir." (Cezaevinden Memet Fuat'a Mektuplar, ss. 89-90)

Nâzım ile Piraye özellikle cinsellik alanında uzlaştırılması çok güç duyarlıkları olan insanlardı :

Nâzım bu konuyu son derece doğal görüyordu, Piraye ise utangaçtı...

Nâzım sevgiyi sözlerde arıyordu, Piraye ise davranışlarda...

Nâzım aşkını herkese duyurmak istiyordu, Piraye ise herkesten gizliyordu...

Bir parçasını alıntıladığım o mektubuna yanıt verirken dilimin döndüğü kadar anlatmaya çalıştım Nâzım'a neden yanıldığını. Annemin onun şiirlerini odasına çekilip okurken nasıl ağladığını yazdım, bu arada anımsatmak için Mithat Paşa köşkündeki tartışmada, "Ayrılamam, seviyorum," deyişine de değindim.

Yanıtı şöyle oldu :

"Demek kendisine yazdığım şiirleri okurken annen ağlardı. Bunu hiç bilmiyordum ve hatta tahmin etmiyordum. Ne tuhaf oldum, nasıl şaşırdım, tasavvur edemezsin. Mithat Paşa'nın köşkündeki sahneyi ben de hatırladım. Fakat, 'Ayrılamam, seviyorum,' dediğini katiyen hatırlamıyorum. Belki o zaman da beni sevdiği için benden ayrılmamıştır, fakat en buhranlı zamanında dahi, hele ben yanındayken, bunu böyle açıkça itiraf etmesine zaten ihtimal veremiyorum." (Agy, s. 94)

Bu mektubu alınca, çocukluğumun derinliğine yaşanmış o unutulmaz anısını Nâzım'a bütün ayrıntılarıyla yazdım. "İhtimal veremiyorum," demesine doğrusu biraz alınmıştım. Ama onun durumunu da anlamıyor değildim. Kafasında kurduğu, kendine saygısını korumak için sığındığı savunma tasarımına uymuyordu söylediklerim. Gene de bana inanması gerekirdi.

Bu kez şu yanıt geldi :

Piraye hasta. Bahçede hamakta dinleniyor. Mahmut Yesari gece bizde kalmış. Muammer Karaca ise duvardan atlayıp resim çektirmeye gelmiş, hemen hamağın bir yanına da uzanmış. Piraye hem ip kopacak, düşeceğiz diye korkuyor, hem de hasta hasta fotoğraf çektirmek istemiyor. Anıa kim dinler! Nâzım da Piraye'yi okşayıp objektife baktırıyor.

"Anlattığın hikâye müthişti. Ben bunu ana hattında böyle tasavvur etmiş olduğum için, bu yüzden, ta ilk zamanlardan – hadisenin ilk zamanlarından – beri çektiğim işkenceyi benden başka kimse bilmez. Buna rağmen, yazdıklarını okurken yine tüylerim diken diken oldu, kendime karşı aynı öfkeyi, aynı tiksintiyi, aynı merhameti duydum." (Agy, s. 96)

Nâzım ile Piraye yıllar sonra ayrılma sürecini yaşarlarken çocukluğumun o unutulmaz anısı sık sık gözlerimin önünde canlanmış, yatağın yanında, yerde, dizlerimin üstünde doğrulup annemin ağzından çıkacak sözleri nasıl tedirginlik içinde dinlediğimi düşünmüştüm.

Naci Sadullah ile Mahmut Yesari'yi Mithat Paşa köşkünde de, Cihangir'de, Nişantaşı'nda oturduğumuz apartmanlarda da bir daha görmedim. Yaptıklarından utanıyor, annemle karşılaşmak istemiyorlardı herhalde.

*

Mithat Paşa köşkünün bahçesinde Nâzım'ın başka arkadaşları da gelip içki içmiş, yemek yemişlerdi. Çamın altında kurulan sofralar, yabancılar var kafamda da, kim oldukları belirsiz.

Çok iyi anımsadığım bir kişi ise Muammer Karaca...

O üstünde pijamasıyla arka bahçeden çıkagelirdi. Yiyip içmeye, eğlenmeye değil de, genellikle dertlenmeye... Sanırım karısıyla geçinemiyor, kafası bozulunca evden fırlayıp bize kaçıyordu... Oturduğu evin bahçesi Mithat Paşa köşkünün otlağına bitişikti. Duvardan atlayıp otlağa, ordan köşkün arka bahçesine geçiyor, üstünde pijamasıyla geliyordu.

Ali Amcamın kiracısıydı. Herhalde bizimkiler bulmuştu ona o evi.

Ali Amcam kim?

Mehmet Ali Paşa'nın üç çocuğu olduğunu söylemiştim : Nihat, Suat, Vedat... İki amcamla babam...

Ali Amcam onların kardeş çocuğu...

Dedemin babası Ali Paşa Viyana elçisiyken evlendiği Suzan Hanım'la birlikte önceki kocasından olma oğlunu da İstanbul'a getirmiş. Besim adı verilen çocuk büyüyünce, ona da bir düzen kurmuş, evlendirmiş, bir ev açmışlar.

Ali Amcam, işte dedemin ana bir baba ayrı ağabeysi Besim Bey'in oğlu olarak aileden bir kişiydi, ama ailenin mal varlığından kalıtım yoluyla pay alamıyordu.

Benim çocukluğumda Besim Bey ölmüştü.

Bir gün birlikte gezerken dedem önünden geçtiğimiz bir evi gösterip, "Bu ev Besim Bey'indi," demişti. "Ev" dediği, bahçeli, küçük, güzel bir köşk... Üstelik de her gün önünden geçtiğim, beğendiğim bir köşk... Okula gidip geldiğimiz yolun üzerinde...

"Şimdi kimin?"

"Çok oldu. Sağlığında satmıştı."

Sonra bir gün İye'me sordum o güzel köşkün Besim Bey'in olduğunu bilip bilmediğini.

"Bilmez olur muyum!" dedi. "Ona gelene kadar daha neler sattı Besim Bey..."

"Niye satıyor?"

Dedem söylemez, İye'm de tersine...

"Kumar oynuyordu... İçki... Eğlence... Ali'ye hiçbir şey bırakmadı... Şimdi oturduğu evi de halan verdi..."

Ali Amcam Devlet Demiryolları'nda memurdu. İnce uzun, çok sinirli, onurlu, insanlara uzak duran bir adam. Karısı Reşide Yengem ise çok tatlı, şakacı, güler yüzlü, herkesle yakınlık kurabilen, dipdiri, sırım gibi bir kadın. Çerkezdi sanırım. Nevin ile Sevim adlarında genç kızlığın eşiğinde iki kızları, bir de iyice küçük Besim adında oğulları vardı. Dedesinin adını vermişler.

Halam Ali Amcamı çok severdi. Mehmet Ali ile Fuat babalarının, Ali Paşa'nın istediği gibi, Adile (Adlin) ise annelerinin, Suzan Hanım'ın istediği gibi yetiştiriliyorlar ya, bu durum herhalde Besim Bey'le kız kardeşini annelerinin çevresinde çok yakınlaştırmıştı. Adlin için Ali Amcam ağabeysinden kalma bir anı, ayrıca ailenin hakkı yenmiş çocuğuydu.

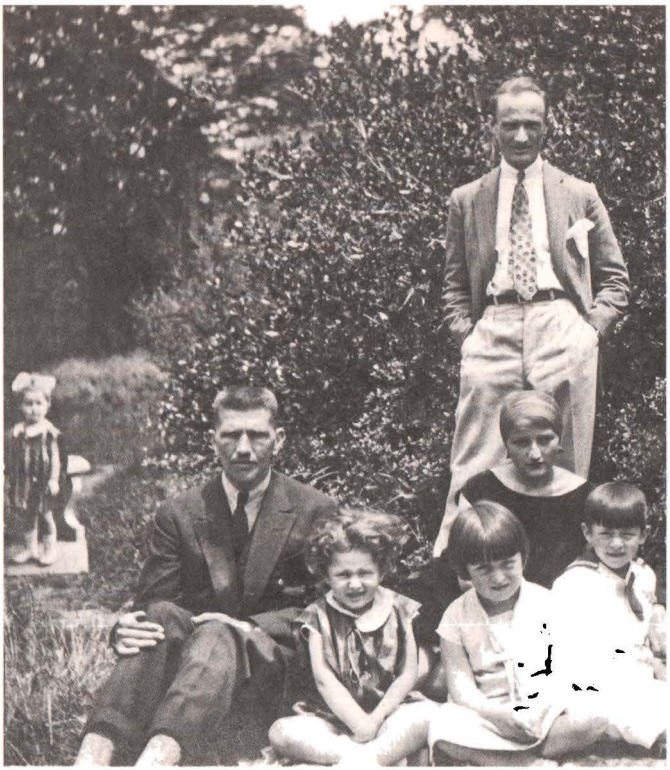

Oturanlar: Nihat Amcam, Vildan, Suzan, Reşide Yengem. Öbür çocuğu tanımıyorum. Ayaktaki : Ali Amcam.
Arkada uzaktan Vildan'ın kartona yapıştırılmış tam boy fotoğrafı görünüyor. Genellikle içerde dururdu, ama bazen böyle bahçeye de çıkarırlardı.

Halamın köşkünün bahçesi Mithat Paşa köşkünün arka bahçesiyle aynı derinlikteydi. Mithat Paşa'da bahçe bitince otlak, halamda ise bahçe bitince Ali Amcamın bahçesi başlıyordu. Aşağı yukarı otlağın yarısı kadar da derinliği vardı. Tam ortasındaki iki katlı evin boyaları dökülmüş, tahtaları kararmıştı. Bahçe de çok bakımsızdı.

Evin bir katında Ali Amcamlar oturur, öbür katını ise tanıdıkları, geçinebilecekleri insanlara kiraya verirlerdi.

Muammer Karaca herhalde bizimkilerin aracılığıyla onlara kiracı olmuştu. O zaman da çok sevilen, ünlü bir oyuncuydu, ama kendi tiyatrosu filan yoktu.

Bir keresinde gene öyle pijamayla gelip Nâzım'ı arka bahçeden evine götürmüştü. Duvarlardan atlatarak. Herhalde karısıyla arasını bulması için...

*

Mithat Paşa köşkünün alt yanında ise, boydan boya, uzun bir bağ, Osmanlı sarayından kalma ünlü bir bahçıvan ailesinin, şarapçı Herter'lerin bağı uzanırdı. Ethem Efendi Caddesi'nden başlayan bu bağ, bir yanı Taş Mektep Sokağı olmak üzere, derinlemesine, Santral Sokağı'na kadar giderdi. Mithat Paşa'nın otlağından sonra, Santral Sokağı üzerinde evler, bahçeler vardı. Herter'lerinki öyle değildi, ta sokağın köşesine gelip dayanırdı.

O yıllarda Erenköy'de şarapçılık yapılmıyordu artık. Herter'ler mahzenlerinde şarap bulunan son aileydi. Erkekleri yoktu. Baba Herter ölmüştü. İyice yaşlanmış olan anneyle çocuklardan biri, evlenmemiş geçkin bir kız olan Elza oturuyorlardı şarap mahzeninin üstündeki taş evde. Oğlanlar öğrenimleri için Almanya'ya gitmişler, bir daha da geri dönmemişlerdi.

Bir akşamüstü Elza duvardan bana seslenip annemi çağırmamı istemiş, sonra da ona, "Nâzım Bey'e..." diyerek iki şişe şarap vermişti.

Şarapların üstündeki tarih epeyce eski olmalıydı ki eline alan bir "Oooo!" çekmişti.

Fifi,

"Nâzım, ne oluyor, bu kadın kolay kolay kimseye böyle bir şey vermez!" demişti.

Birileri de takılmıştı anneme,

"Ayağını denk al, Piraye," diye...

Bu hiç çekinmeden yapılabilecek bir takılmaydı, çünkü Elza cinselliği hiç akla getirmeyen görünüşte bir yaşlı kızdı.

Annemse şarapları aslında Madam Herter'in gönderdiği kanısındaydı.

"Elza kendi kafasından verebilir mi!.. Hem de iki şişe!.. Madam Herter eski kadın, görüyor burada akşamları Nâzım'la arkadaşlarının içki içtiğini... Ne de olsa ünlü bir şarapçı... Komşuluğa yakışanı yapıyor..."

Elza'nın şarapçılığı sürdürmek gibi bir özlemi yoktu. Bağın büyük bölümü yıllardır bakımsız bırakılmış, yalnızca Ethem Efendi Caddesi üzerindeki küçük bir bölümle ilgilenilmişti. O da herhalde üzümünden yararlanmak için.

Kimileri Herter'lerin mahzeninde çok eski, çok değerli şaraplar olduğunu, onları gizli gizli seçkin müşterilere, büyük otellere filan sattıklarını, onun için ailenin Türkiye'den büsbütün ayrılıp gitmediğini söylerlerdi.

*

Elza sağlıklı, dimdik, düzenli, çok bilen, öğütçü, soğuk bir kadındı. Büyük bir ağırbaşlılıkla sorular sorar, insanla ilgilenir, uyarılarda bulunur, ama

kimseye öyle fazla bir yakınlık göstermezdi. Sevgisiz, heyecansızdı. Konuşurken ölçüyü kaçırdığı tek konu Almanya konusuydu.

Ona göre, Almanya yaptığı her şeyde haklıydı...

Nazileri savunurken bayağı sertleşirdi...

Dedem de önceleri bir süre Almanlardan yana görünmüş, ne var ki savaş başlayıp da Türkiye, Bağlaşık Devletlerin yanında yer alınca, düşünceleri değişmişti.

Giderek Elza'yla konuşmaktan da kaçınır olmuştu. Kadınlarla tartışmayı görgü kurallarına aykırı bulduğu için ses çıkarmadan dinler, söylediklerini doğru bulmazsa yumuşak gülümsemelerle konuyu değiştirmeye çalışırdı.

Elza gittikten sonra da onun iyi bir insan olduğunu, bu tür düşünceleri gerçekten benimsediğine inanmadığını, Almanya'ya karşı söz edilmesine dayanamadığı için böyle konuştuğunu söylerdi.

Derken Elza bağı bölümleyip parça parça satmaya başladı. Annesi ölmüş, Erenköy'de topraklar değerlenmişti. Almanya'da yaşayan çocuklar paylarını istiyorlardı.

Kimileri bunun bir kalıt paylaşımı olmadığını, Elza'nın topraklarını Almanya'ya yardım etmek için sattığını ileri sürdüler.

Sonunda bütün arsalar satıldı. Şarap mahzeninin üstündeki taş ev kaldı yalnızca. Elza savaş boyunca orada oturdu, her ay devletin izin verdiği ölçüler çerçevesinde bir yiyecek paketi hazırlayıp Almanya'ya gönderdi.

Salt bu paketleri gönderebilmek için Türkiye'de kaldığı söylenirdi.

*

Bağlaşık Devletler bizi de zorlayıp Almanya'ya savaş açmamızı sağlayınca toplama kampları sorunu patlak verdi.

Bu sorun Erenköylüleri çok üzdü, çünkü yalnız çocukluğundan beri tanıdıkları Elza değil, gene onun gibi bir saray bahçıvanının kızı olan, çok sevdikleri Misket de kampa gönderilecekler arasındaydı. Misket'in babası Alman, annesi İngilizdi, ama o da Alman uyruğuydu.

Sağlam yapılı, dimdik, düzenli, çok bilen Elza, kampın yanılmıyorsam yöneticisi, ya da herkesin yardımına koşan bir kişisi oldu. Misket ise daha yaşlıydı. Evinden, Erenköy'den ayrılmaya dayanabilecek bir insan değildi. Alıştığı düzenin dışında yaşayamazdı. Kampa gittikten kısa bir süre sonra öldü...

Misket'in Alman ulusuna özel bir hayranlığı, Hitler'ciliği filan yoktu. Bu tür siyasaya ilgisiz, hatta karşıydı. Gene de Elza'yla yakın arkadaştılar. Çocukluktan beri süregelen bir arkadaşlık... Kampta Elza'nın onu korumak, içine girdiği ruhsal çöküntüden kurtarmak için çok çabaladığı, ama başaramadığı söylenirdi.

Kimden gelmiş olabilir bu bilgi?

Herhalde Elza'nın kendisinden... Gerçi Misket'i kampa Vedat Başar götürmüş, görevlilerle konuşup doğma büyüme Türkiyeli bir kadın olduğunu anlatmış, ama orada yalnız bir gün kalmıştı... Kamptaki yaşamı bilemezdi...

Savaş bitince, Elza Erenköy'e döndü, kısa bir süre sonra ise, oturduğu taş evi de satıp Almanya'ya, kardeşlerinin yanına gitti.

*

Misket'in asıl adı Catherine olsa gerek... Yakınları herhalde "Kate" ya da "Kitty" gibi bir kısaltma kullanmışlar, yanlarında çalışanlar da başına bir Miss eklemişlerdi : Miss Kate...

Türkçede ise Farsça, Fransızca, İtalyanca kaynaklı bir "misket" sözcüğü var. Özel kokulu meyvaların adlarına "misket" eklenir : Misket üzümü, misket elması, misket armudu gibi. Sonra bombaların, şarapnellerin içine doldurulan kurşun ya da demir tanelere, ayrıca çocukların oynadığı demir bilyelere de "misket" denir.

Miss Kate'e yabancı dil bilenler, "Keyt" ya da "Keti", bilmeyenler ise "Ket" derlerdi. Bakkal, kasap, manav için o kısaca "Miss Ket" idi : Misket...

Çok benimsemişti bu Türkçeye yatkın adı. İlk karşılaştığı kimselere kendini "Misket" diye tanıtırdı.

Ama Elza uymazdı buna. O başına "Miss" eklemeden "Keti" derdi. Dedem de ikisini ayırarak "Miss Keti" demeyi sanırım görgü kurallarına daha uygun buluyordu. Bir kadına, "zıpzıp" der gibi, "misket" demek ona göre değildi...

Başka yadırgayan yoktu "Misket" adını... Alman saray bahçıvanının kızını Erenköy halkı böyle tanımıştı... Sanırım Misket çevresinde bir sevgi çemberinin oluşmasına adının da katkıda bulunduğunu biliyordu...

İngilizce derslerine başlayıp da o dilde "ket" diye okunan bir "cat" sözcüğü olduğunu, evlenmemiş kızlara "Miss" dendiğini öğrenince, işin altında yatan inceliğin ayrımına da varmıştım. Kedileri çok severdi Misket... Sonra o da, Elza gibi, hiç evlenmemişti...

Ben tanıdığımda yaşlı bir kadındı. Kırlaşmış sarı saçlı, beyaz tenli, mavi gözlüydü. İnce yüzü kırışık, ama çok hoştu. Vücudunun öyle fazla bir girdisi çıktısı yoktu. Giysileri günün modasını izlemeyen, gösterişsiz, baktıkça niteliğini ortaya vuran şeylerdi. Özellikle kumaşları çok güzel olurdu. Sivri burunlu, atkılı, ya da yandan düğmeli ayakkabılar giyerdi.

Nerde okumuş, nasıl öğrenmişse, birçok dil bilirdi. Konuştuğu dilleri sorsanız saymakla bitmezdi. Babası Alman, annesi İngiliz, tamam da, öbür dilleri nerden öğrenmişti?

Geçimini özel ders vererek sağlıyordu. Erenköy'de herkesin öğretme-

Misket'in gençlik resmi...
İye'm onun çok beğenilen bir kız olduğunu, ama kimseye yakınlık göstermediğini söyler, "İnce ruhlu, bilgili, okumuş kız, ne yapsın bu adamları!" derdi. Sonra sesini alçaltarak eklerdi : "Paşa da bayılırdı ama... Hiçbirine yüz vermedi... Ağırbaşlı kadındır..."

niydi. İngilizce, Almanca, Fransızca, İtalyanca, İspanyolca, Rumca, ne isterseniz... Arapça, Farsça da biliyordu herhalde... Ben de ilk İngilizce derslerimi ondan almıştım...

Parası olana parayla, olmayana bedava...

Kiminin evine gider, kimini kendi evine çağırırdı...

Evi büyük bir bahçenin ortasında iki katlı, küçük, güzel bir taş yapıydı.

Ethem Efendi Caddesi'nin üstünde hepsi yan yanaydı bu anlattığım bahçeler. Dedemin köşkünden aşağı, denize doğru inerken, karşıda, İkinci Orta Sokağın köşesindeki halamın köşkü 15, Mithat Paşa köşkü 13, Herter'ler 11, Misket'in evi 9 numaraydı. Ama Herter'lerle Misket'in bahçelerinin arasında Taş Mektep Sokağı vardı...

Misket'in bahçesinin biçimi Herter'lerinkinden değişikti. Öyle Santral Sokağı'na kadar uzanmıyordu. Ethem Efendi'ye bakan yüzü daha ge-

nişti, Hamam Sokağı'nın köşesindeki yüksek duvarlı, içini bir türlü göremediğimiz, Muhtar Beylerin köşküne kadar geliyordu. Derinliği ise Ethem Efendi'den Santral Sokağı'na kadar olan uzaklığın aşağı yukarı üçte biriydi. Buna karşılık, arka yüzü, kimin olduğunu bilmediğimiz bomboş bir tarla boyunca uzanıp Hamam Sokağı'na ulaşıyordu.

Muhtar Beylerin yüksek duvarlı köşkü, Misket'in bahçesinin köşesine sonradan oturtulmuş gibiydi. Neptün'ün babası, hani arayıcı fişeği gibi her yere girip çıkan iri Senbernar işte o köşkün köpeğiydi. Belki de Muhtar Beyler orayı Misket'in ailesinden satın almışlardı.

Arkada kimin olduğunu bilmediğimiz bomboş tarlaya önceleri birileri gelip buğday ekerlerdi. Sümerbank evleri çok sonra yapıldı.

Misket de herhalde geçim sıkıntısı çekiyor olmalıydı. Dedemle halam gibi, o da bahçesinin iki köşesini bölüp satmıştı.

Önce Ethem Efendi Caddesi üzerinde Muhtar Bey'in duvarına bitişik çamlığı Muhittin Bey'e sattı. Nihal'in babasına. Gerçi o günlerde tanımıyordum, ama sonradan çok sevdiğim bir arkadaşım oldu Nihal. Çamların arasına iki katlı güzel bir ev yaptırdılar. İki kızlarıyla dört kişilik bir aile... Nihal'in annesi Mehmet Âkif Ersoy'un kızıydı.

Misket'in bir de sevgili Lazları vardı. O yıllarda Erenköy'deki bakkalların çoğu birbirleriyle uzak yakın akraba olan Lazlardı. Misket önce bahçesinin Hamam Sokağı üzerindeki küçük bir bölümünü sebze yetiştirmesi, inek beslemesi için bu bakkallardan birine kiraya verdi. Barınacak derme çatma yerler yapmalarına da göz yumdu.

Ama ilişkiler gelişir, yaşam sorunları birbirini izlerken Misket bu kalabalık Laz ailesini kendi çocukları, torunları gibi sevmeye başladı. Sağlıklarıyla, okumalarıyla ilgilendi, onlara sırasında ilaç, sırasında akıl, sırasında bedava ders verdi. Kent yaşamına alışmalarına yardımcı oldu.

Onlar da karşılığında Misket'e her gün süt, yumurta verdiler, ayrıca bahçede yetiştirdikleri sebzelerin en iyilerini de seçip hep ona taşıdılar.

Ekilen alan gittikçe büyüdü... İnekler bahçenin daha derinlerine bağlanmaya başladı...

Ama ne önemi var!..

Sonunda, alacağı paradan çok, öldüğünde sevgili çocukları, torunları kentin ortasında gerçekleşen bu köy yaşamından uzak düşmesinler diye, bahçesinin o parçasını bölüp, son derece uygun koşullarla, kiracısına satıverdi Misket...

"Seni kandırıyorlar, malını ucuza kapatmak için yüzüne gülüyorlar," diyenlere hiç aldırmadı...

O çocukların hepsini tek tek adlarıyla tanıyor, bütün özelliklerini, iyiliklerini, kötülüklerini, sorunlarını, her şeylerini ayrıntılarıyla biliyordu...

*

Misket'in şaraphaneden bozma evinin giriş yoluna bakan yanında Selma Teyzem. Sağdaki küçük çocuk ya Coşkun, ya da Taşkın. Yıl 1940.

Misket'in gene arka bahçesinde, Taşmektep Sokağı'ndan yana ise büyük bir şaraphane vardı. Toprağın altında, yüksekliği beş altı metre, üç uzun bölmeli büyük bir şarap mahzeni, üstündeki katta ise geniş bir çalışma alanının çevresinde altı oda. Birtakım küçük değişikliklerle oturulacak bir eve dönüştürülen bu katı Misket kiraya veriyordu.

Daha önce kimler oturmuştu, bilmiyorum, ama nenem, Fahamet, Vedat uzun yıllar o evde oturdular. Misket öldükten sonra da sürdü bu kiracılık. Arada Piraye, Selma, Taşkın, Vedat'ın akrabaları gibi, birçok kimse için de geçici barınak oldu Alman saray bahçıvanının şaraphanesi.

Biz önce Cihangir'e, oradan Nişantaşı'na taşınınca, Mithat Paşa köşkü nenemlere çok büyük gelmeye başlamıştı. Onlar da gene bahçe içinde, ama daha küçük bir köşk tutmuşlardı. Bu da öyle boş bırakılmış bir eski zaman paşası köşküydü : Şerafet Sokak, No. 18...

1938'de Nâzım mahkûm olunca Piraye Nişantaşı'ndaki evini dağıtıp annesinin yanına gelmek zorunda kaldı.

Beni dedeme verdiler.

Ne var ki Nişantaşı'ndaki geniş apartman dairesinde eşyalarımız çoğalmıştı. Nâzım'ın arkadaşı avukat İsmail Hakkı Balamir yazıhanesini dağıtırken iki koltuk bir kanepe maroken takımını bize vermiş, gene Nâzım'ın "dede mirası meşhur kütüphane"si ablamla benim yatak odamızda büyük bir masanın üstüne yerleştirilmişti.

İki evin eşyası bu küçük köşke sığmadı...

Bu arada Misket başına gelenlere çok üzüldüğü anneme her gün uğruyor, bana da İngilizcemi ilerletmem için ders veriyordu. Eşyaların durumunu görünce, bahçesindeki şaraphanenin boş olduğunu, istedikleri her türlü değişikliği yapıp oraya taşınabileceklerini söylemiş.

*

1939'un ikinci yarısında Nâzım'ın Piraye'ye gönderdiği mektupların adresi şöyledir : Ethem Efendi Caddesi 9/2, Erenköy. Bu Misket'in adresi. Aslında şaraphaneye Taşmektep Sokağı'ndan da giriliyordu. Nitekim bu adres sonradan şöyle değişmişti : Taşmektep Sokak 22, Ethem Efendi Caddesi, Erenköy.

Annem 1942 yılı sonuna, ablasıyla kavga edip Çamlıca'ya, Altunizade köşküne gidene kadar, annesiyle birlikte Misket'in bu şaraphaneden bozma evinde oturdu.

Nâzım'ın "Ayşe'nin Mektupları" diye şiirleştirdiği mektupları Piraye bu evden yazmıştı.

O mektuplarda birçok şey olduğu gibi korunurken bir iki önemli değişiklik de yapılmış. "Cemilânım" tipi bu değişikliklerin en başta geleni.

Nâzım "Cemilânım"da Piraye'nin mektuplarında anlatılan Misket ile annesi Celile Hanım'ı birleştirmiş. Misket de resim yapıyordu, ama Celile Hanım gibi tutkuyla, ressamca değil...

Mektuplarda evi yanıyor sanılan, Misket'tir... Meğer caddenin öbür yanındaki İshak Paşa köşkü yanıyormuş...

Dün
yengemin odasında oturuyoruz,
biri geldi :
"Cemilânım'ın" dedi, "evi" dedi, "yanıyor."
Fırladık,
meğerse Şahin Paşaların eviymiş yanan.

Misket, "Cemilânım" olmuş; İshak Paşa da, "Şahin Paşa"...

Komşumuz Cemilânım her gün bana geliyor,
ama yalnız bana
biraz da anneme.
Bir saat oturur, gider.
Sen onu tanımazsın,
ama o seni seviyor,
sen de onu sev.

Buraya kadar Misket. Sonra "Ne harikulade kadın" diye Celile Hanım anlatılmaya başlanıyor.

Misket nenemi de çok severdi. ("Biraz da anneme," sözü ondan.) "Hayatanımcığm" diye gelirdi. Nurhayat demezdi nedense. Hele kar yağdı mı, nerede olursak olalım, sımsıkı giyinir, ayağına çizmelerini geçirir, gelip pencerenin önünde hem oynar, hem de türkü söylerdi : "Kar yağar potur potur da bizim dağın başına" gibi bir şey. Her karda yapardı bunu mutlaka. Özellikle de neneme...

İzleyenlerin katılıp katılmamaları önemli değildi, gülümsemeleri yeterdi, çünkü kulakları çok az duyardı Misket'in. Dersleri de bu yüzden hep bağırarak yapardık.

Cemilânım'ın kedisi
bizim civcivi kaptı.
Leylâ sana bunun resmini yaptı,
şimdi getirdi,
o da zarfa konacakmış.
Leylâ'ya göre en mühim hâdise bu.

Kedi Misket'in kedisi. Leylâ da Cevat'ın ikizlerinin kız olanı : Taşkın.

Cevat kim?

Altunizade Necip Bey'in birçok çocuğundan biri Melek Bey, biri Nurhayat Hanım, biri de Saime Hanım. Saime Hanım en küçük çocuk, Ismayıl Hakkı Baltacıoğlu ile evli, Çamlıca'da, Altunizade köşkünde oturuyor. Melek Bey de orada.

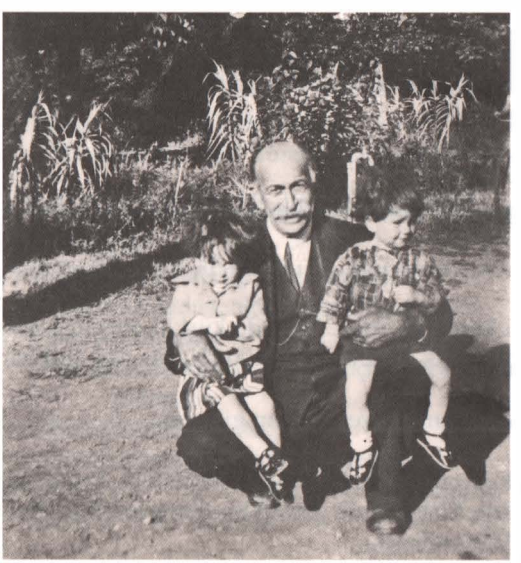

Altunizade Melek Bey kucağında oğlu Cevat'ın ikizleriyle Altunizade köşkünün bahçesinde. Soldaki Taşkın, sağdaki Coşkun.

31 Temmuz 1929'da Altunizade köşkünün bahçesinde çekilmiş bir fotoğraf.
Soldan sağa : Saime Teyzem ile Ismayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun büyük oğulları Altan, Saime Teyzem, Ismayıl Hakkı Baltacıoğlu, önde küçük oğulları Tuna, Melek Bey, Selma Teyzem, kucağında ben.

Cevat, Melek Bey'in oğlu...

Anlatılanlara göre bıçkın bir delikanlı. Ama evli barklı. Babasından ayrı yaşıyor. Tulumbacılığı filan da var. Ben çok küçükken bir kez görmüştüm onu :

Mithat Paşa köşkündeydik. Karlı bir gün, kapı güm güm vurulmuştu. Açınca, içeri önce bir köpek, arkasından elinde tüfeğiyle, bir avcı girmişti.

Şaşırmıştık...

Sonra nenem,

"Aa, Cevat!" diye kollarını açmıştı.

Meğer o çağırtmış, Cevat gelsin de bana bir iki karga vursun, bakla tarlasına asayım diye.

O zaman öbür kargalar korkarlarmış... Bunu da ilk o gün öğrenmiştim...

Cevat arka bahçede iki karga vurmuş, üstünde kürklü gocuğu, ayağında çizmeler, soyunup oturmak istememiş, ayaküstü bir çay içtikten sonra,

"Yolum uzun, geç kalmayayım," diyerek çıkıp gitmişti...

Cevat arkasında ikiz çocuklarını bırakarak genç yaşta ölünce Taşkın ile Coşkun'u Altunizade köşküne, Melek Bey'e getirip bırakmış anneleri. Onlara bakacak durumda değilmiş anlaşılan.

Sonra Melek Bey de öldü. Coşkun'u Saime Hanım, Taşkın'ı Nurhayat Hanım büyüttüler.

Piraye de Nişantaşı'ndaki evini dağıtıp annesinin yanına gidince Taşkın'la kendi çocuğu gibi ilgilenmeye başladı.

İşte Ayşe'nin Leylâ'sı, Piraye'nin bu Taşkın'ı...

Cemilânım'ın vapurdaki olayı ise Celile Hanım'dan esinlenme. Ama şu bölümde gene Misket'e dönülüyor :

Benim param var,
kazanıyorum dikiş filân dikip,
Ankara'dan işleme perdeler ısmarladılar,
yatak örtüleri.
Beraber çalışıyoruz Cemilânım'la.
Ben işliyorum,
o da perdelere kocaman güller, menekşeler, kasımpatları yapıyor.
Ayda kırk elli lira kazanıyoruz,
yarısı benim, yarısı onun.

Bu Piraye ile Misket'in birlikte yaptıkları bir çalışma...

Son olarak da halamın ölümünün Piraye'de yarattığı izlenimler veriliyor Cemilânım tipiyle :

Ah şekerim, ah şekerim,
Cemilânım öldü.
Ölürken yanında ben vardım,
gitti.

Öleceği aklıma gelmedi hiç.
Bir otomobil nasıl durursa öyle durdu
ve bitti.
Duvarlarda kaldı şarabîler, havayi maviler, altın sarıları.
Ne tuhaf,
son nefes derlerdi, anlamazdım,
şimdi ne demek olduğunu biliyorum :
her şeyi bırakıp
bir daha dönmemek üzre hiçbir yere, hiçbir şeye, birdenbire
gidersin.
Bu ölüm beni ayılttı.
Sucuk pastırma geldi avukattan
gönderiyorum sana da
afiyetle yersin.

Nâzım'ın 3 Eylül 1931'de Selma'ya verdiği bir fotoğrafı. Arkasına "Selma canıma" yazmış.

Adile Halam hastalandığında, başta Piraye ile Fifi olmak üzere evimizin kadınları onu bir dakika bile yalnız bırakmamış, başından hiç ayrılmamış, sırayla nöbet tutmuşlardı. Annem halamın ölümünde çok duygulanmıştı.

"Kollarımda öldü," derdi hep...

Misket'in ya da Celile Hanım'ın ölümlerini görmedi...

Sucuk pastırma gönderense yazıhanesini kapatırken maroken koltuklarını Nâzım'a veren İsmail Hakkı Balamir... Ona kısaca "Avukat" derdik...

*

Misket'in Piraye'ye duyduğu yakınlıkta Nâzım'ın uğradığı büyük haksızlığın da payı vardı mutlaka.

Hatta bu konuda başından büyük işlere bile girişmişti.

Erenköy'de aşağı yukarı herkese özel ders verdiğini söylemiştim. Meğer Mareşal Fevzi Çakmak'ın kızı da öğrencisiymiş.

Santral Sokağı'ndaki bir köşkte otururdu Mareşal. Misket'e komşu denecek kadar yakın. Aralarında yalnızca o sonradan Sümerbank evlerinin yapıldığını söylediğim büyük boş arsa vardı.

Nâzım tutuklanıp yargılandığı sırada, Mareşalin kızı ağır bir hastalık geçiriyormuş. Ciğerlerinden hastaymış. Misket sık sık öğrencisini görmeye gider, onu iyileşeceğine inandırmaya çalışırmış.

Gene o günlerde, Nâzım'ı kurtarmak için yardımına başvuranlara, Atatürk'ün,

"Görüyorsunuz, ne durumdayım, bu işi de Mareşali darıltmadan siz çözümleyiverin," gibi bir söz ettiği söylenti olarak ortalarda dolaşıyor, her şey Fevzi Çakmak'a bağlıymış gibi bir hava estiriliyordu...

Misket bunu duyunca kalkıp doğru Mareşal'in kızına gitmiş. Olanları baştan sona anlatmış, Piraye'nin evini dağıtıp annesinin, daha doğrusu, ablasının yanına sığındığını da... Ayrılırken de kıza,

"Baban seni çok sever, sen söylersen sözünden çıkmaz," demiş.

Gerçekten de inanıyormuş buna... Mareşalin, bayağı ağır bir hastalık geçirmekte olan sevgili kızının dileğini geri çevirmeyeceğini, üzülmesini istemeyeceğini düşünüyormuş.

Ama sonucu öğrenmek için gittiğinde hiç beklemediği bir yanıtla karşılaşmış :

"Babam beni dinlemedi bile, konuşmaya başlamamla odadan çıkıp gitmesi bir oldu..."

*

Misket'in kendi oturduğu ev iki katlı, küçük, taş bir yapıydı. Kapıları, pencere kepenkleri, üst kattaki balkonu hep demirdendi. Yabancı bir mimarın elinden çıkma bir dağ evine benziyordu.

Ethem Efendi Caddesi'nden bahçeye girince karşınıza bir ada gibi yükseltilmiş toprağıyla yuvarlak bir çamlık gelirdi. Bu çamlığın tam ortasına Misket'in evi yerleştirilmişti. Evin kapısına ulaşmak için küçük dik bir yokuşu tırmanmak gerekirdi. Argilo süpürmemişse bu yokuş çamların iğneyaprakları yüzünden bayağı kaygan olurdu.

Argilo sağlam yapılı, tıknaz, çirkin bir kadındı. Misket'in aşçısı, hizmetçisi, arkadaşı, her şeysiydi. Birbirlerini çok sevdikleri belliydi. Aralarındaki bağlılığın parasal yönü hiç önemli değilmiş gibi görünürdü.

Bahçe kapısıyla ortadaki çamlık ada arasındaki uzaklık on beş metre kadardı. Bu uzaklık iki yandan gittikçe daralan yuvarlak bir yol gibi evin olduğu adayı sarıp arkadaki kestaneliğe ulaşıyordu. Tıpkı Mithat Paşa köşkündeki gibi on beş yirmi metre derinliğinde, ağaçları sıra sıra dikilmiş bir kestanelik... Yazları bu kestanelik hiç güneş almazdı...

İki bahçenin düzenlenişleri arasındaki daha başka benzerlikler de ilgimi çekerdi. Örnekse Mithat Paşa'da da ada gibi yükseltilmiş bir çamlık

vardı. Orada da bahçe kapısından ikiye ayrılan yuvarlak bir yola giriliyordu. Birinde bu yol evin olduğu adacığı, öbüründe ise önce bir havuzu, sonra köşkü çevreleyip arkadaki kestaneliğe ulaşıyordu. Yolun bahçe duvarlarına doğru dışta kalan köşelerine, yanlarına da gene çam ağaçları dikilmişti.

"Acaba iki bahçeyi de Misket'in babası mı düzenledi?" diye düşünürdüm.

Gerçi halamın bahçesinin girişi de öyleydi, anlaşılan ikiye ayrılan yuvarlak yollar bahçıvanların ortak bir uygulamasıydı, ama ada gibi yükseltilmiş çamlıklar, ya da evin arkasında güneş almayan kestanelikler filan sık görülen şeyler değildi.

Bazen ders için giderdim Misket'in evine. Tam ortasında boydan boya, dar bir koridor uzanırdı. Ön kapıdan girdiğinizde, arka kapı açıksa kestaneliği görürdünüz. Duvarlar kalın olduğu için, evin içi dışına göre daha da küçüktü. Kutu gibi, şipşirin bir ev.

Misket güvenebileceği bir aile bulursa bazen yazları birkaç aylığına üst kata çekilip alt katı kiraya verirdi.

*

Arada bir akrabaları, başka ülkelerde yaşayan yakınları da gelirlerdi Misket'i görmeye. Elza gibi, onun da erkek kardeşleri öğrenimleri için dışarlara gitmişler, sonra da bir daha geri dönmemişlerdi.

"Arada bir" yerine, "binde bir" demeliydim, çünkü çok seyrek olurdu bu gelişler. Misket gelenleri dolaştırıp Erenköylü dostlarıyla tanıştırırdı. Akrabasının yaşıtlarından dil bilenleri ise eve birlikte çay içmeye çağırırdı.

Bu çaylardan birinde geçen, Nihat Amcamla ilgili, bir ilk olarak radyoyla karşılaşma öyküsü anlatırdı İye'm.

Dedem kendi duymazdı, ama bizler için RCA bir radyo almıştı. İye'm o radyo çalarken hep Nihat Amcamın, Misket'in evinde, İngiltere'den getirilen bir radyoyu dinledikten sonra, dedeme anlatışını anımsardı.

Nihat Amcamın da abartmacılığı ünlü...

Dedem inanmazmış...

"Yeminle, baba!.." diye yırtınırmış amcam. "Adam kutunun içinde konuşuyor... İngiltere'de söylüyor, burada duyuyorsun, baba!.."

Önce,

"Olmaz öyle şey," diye kestirip atan dedem, bakmış amcam çok direniyor,

"Seni kandırmışlardır, Nihat Bey, biri saklanıp konuşmuştur kutunun arkasından," demeye başlamış...

Amcam çok çırpınmış, ama inandıramamış dedemi...

Saray'ın bahçesinde (soldan sağa) : Nihat Amcam, dedem, Naime, Kerime, Sıuat Amcam, Fuat Paşa. Kerime ile Sıuat'ın yeni evlilik dönemi olmalı. Naime çok küçük. Fuat Paşa ise daha sürgüne gönderilmemiş

İye'm sorardı :
"Neresi bu şimdi?"
"Paris..."
"Londra..."
Neresiyse söylerdim...
"Vah Nihatçığım, vah!.." diye gülerdi...

*

Dedem Atatürk'le yazışmazdı. Önceleri İnönü'yle de düzenli yazışmıyordu sanırım. Ama Atatürk öldükten, İnönü cumhurbaşkanı seçildikten sonra önce bayramlarda kutlama mektupları gidip gelmeye başladı aralarında. Sonra dedemin iki konuda İnönü'ye başvuruları da oldu.

Biri Fuat Paşa için...

Cemile Sultan ölmüş, Fuat Paşa Paris'te yalnız kalmıştı. Dedem onun İstanbul'a dönmesini istiyordu. Karıları ölüp Osmanlı padişah ailesiyle bağları kopan damatların yurda dönmelerine izin verilmesi için yazdığı mektuba olumsuz yanıt gelmişti. Yürürlükteki yasalarla konuya bir çözüm bulunamıyordu, ama ilerde bu durumda olanlar için bir yasa değişikliği yapılabilirdi.

Öbürü Misket için...

Almanya'ya savaş açılıp Türkiye'deki Almanların bir kampta toplanmaları gündeme gelince, dedem İnönü'ye sanırım birden fazla mektup yazdı. Misket'in Alman sayılmaması gerektiğine inanıyor, İngiliz görgü kurallarıyla yetiştirildiğini, düşünüşü, duyarlığıyla ise tam bir Türk olduğunu söylüyordu. Sağlık durumu, yaşlılığı göz önünde tutularak kampa alınmamalıydı. Ama yürürlükteki yasalar gene olumlu bir yanıta izin vermedi...

Misket'in ölümünü böylece göstermelik bir savaş duyurusu ile yürürlükteki yasalar getirdi...

*

Dedem niye Atatürk'le yazışmazdı, bilmiyorum. Atatürk'e karşı ağzından tek kötü söz çıktığını duymamıştım. Doğuda Kâzım Karabekir Paşa'nın emrinde savaşmış olması, bu iki komutan arasındaki çekişmede yan tutmasına, Atatürk'e karşı bir kırgınlık duymasına yol açmış olabilir. Ama Kâzım Karabekir Paşa'yla da fazla bir yakınlığı yoktu. Bir kez tren istasyonunda karşılaştığımızda dedemin ona çok saygılı davrandığını anımsıyorum, bir iki kez de bayramlarda birlikte evine gitmiştik. Hepsi o kadar. Köşkleri yakın olduğu halde görüşmüyorlardı.

Dedem aslında siyasayla pek ilgilenmezdi. Cumhuriyet'e, Atatürk devrimlerine karşı bir tutumu, herhangi bir uyumsuzluğu yoktu. Yıllar sonra bir konuşma arasında İye'mden onun Serbest Fırka'ya yazıldığını öğrenince çok şaşırmıştım. Kendisine sorduğumda ise doğru dürüst bir şey söylememiş, "Öylesine girdik işte!" der gibi bir el hareketi yapmıştı. Anlaşılan sözünü kıramadığı birilerinin isteği üzerine bulaşmıştı siyasaya.

Osmanlı döneminden kalma bütün nişanlarını bir yana atıp yazıhanesinin çekmecesinde yalnızca "İstiklal Madalyası"nı saklayan, Kurtuluş Savaşı'na katılmayanlara, devrimleri benimsemeyenlere yakınlık duymayan bir insanın Atatürk'e karşı olabileceğini sanmıyorum.

Ailesinin kökleri Suzan Hanım'dan Avusturya'ya, Ali Paşa'dan ise Anadolu'ya uzanıyordu. Zonguldak'ta da akrabaları vardı, ama asıl kol Örfi Paşa ile Yozgat'tan geliyor, Çapanoğulları'na bağlanıyordu.

Soyadı yasası çıktığı zaman "Çapanoğlu" ya da bir ara kullanıp sonra vazgeçtiği "Örfi" ya da "Ürfi" adlarını almaya yanaşmadı. Çapanoğulları Yozgat'ta Kurtuluş Savaşı'na karşı ayaklandıkları için, o olayı çağrıştıracak bir ad taşımak istemiyordu.

Bir süre düşünüp gönlüne göre bir şey bulamayınca, Suat Amcamın önerdiği "Bengü" soyadını aldı. Beğendiğinden değil, Suat istiyor diye... Anlamını bile araştırmamıştı... Soran oldu mu, hemen başlardı :

"Efendim, bizim Suat, Benli Belkıs'a âşık da, 'Beni Güzel'den kısaltmış..."

İye'm ise, yeri geldi mi, dedemin duyamayacağı bir sesle,

"Paşa korktu Çapanoğlu soyadını almaktan," derdi. Ona sorarsanız, eski nişanlarını bir köşeye atması da onları takmanın yasak edilmiş olmasındandı.

*

Aslında İye'min dedemle alttan alta sürdürdüğü bir çekişmesi olduğunu sezerdim.

Mehmet Ali Paşa ailesinin kendisini benimsemediği, küçük gördüğü, dışarda tuttuğu kanısındaydı. Bu konumunu değiştirmeye çabalamaz, hep geride durur, ama küçük dokunuşlarla hepsinin açmazlarını sergilemekten de geri kalmazdı.

Öfkelendiği kimselere bunu hiç belli etmez, kendine özgü konuşmalarıyla onlara karşı dedemi işlerdi. İnsanların kusurlarını kusur değilmiş gibi ele alıp ortaya vurmakta çok ustaydı. Ayrıca gözünden de hiçbir şey kaçmazdı.

Anlaşılması güç bir duygu dünyası vardı. Kendi soyu dışında, ağabeysi Hakkı Bey, yengesi Samiye Hanım, onların çocukları Vedia ile Vedat dışında kimseyi sevmez görünürdü. Ama bence, bu kadar az değildi sevdikleri. Kendisini küçük gören çevrenin insanlarına duyduğu sevgiyi gizliyordu.

Nedense çocuğu olmamıştı. Oysa dedem ikinci kocasıydı. İlk kocası sanırım halktan bir insandı.

Babaannemle arkadaşlık etmek, çocukların bakımına yardımcı olmak üzere eve gelip giderken anlaşılan dedemle bir yakınlığı olmuştu.

İkide bir söylerdi,

"Paşadan sinek bile kaçmaz," diye.

Menekşe adında, kara kuru, yaşlı, iş yapacak hali kalmamış, eski günlerden kalma bir kadın vardı. Bize gelir, halama uğrar, komşuları dolaşır, arada geçinip giderdi.

İye'm dedemin ne gönülsüz olduğunu göstermek için,

"Menekşe'nin bile koynuna girdi Paşa," derdi.

Menekşe utanır,

"Aaa, hanımcığım, o ne biçim söz!" diye yadsır. Kıkırdar. "Hiç olur mu öyle şey! Tövbe! Tövbe!" derdi.

Dedem İye'min ne söylediğini duymaz, ama yerde, dizinin dibinde oturan Menekşe'nin kıkırdamasından bir laflar sokuşturduğunu anlar, gülümser,

"Ne diyor? Ne diyor bakalım Büyük Hanım? Beni mi çekiştiriyor gene?" derdi.

İye'm hemen bir şeyler bulup girerdi araya.

Örnekse şöyle :

"Gençliğinde ne güzel kadındı Menekşe Kalfa, onu söylüyorum. Hepimiz yaşlandık..."

Ya da şöyle :

"Bir kahve yapsana, karşılıklı içelim diyorum. O da Paşa isterse yaparım diye kıkırdıyor..."

Dedem söylenenin bunlar olmadığını anlardı ama üstüne düşmezdi.

*

İye'min şaşılacak bir yanı ise inanılmaz bir içkici oluşuydu...

Nerede, ne zaman alışmıştı, hiç bilmiyorum. Bu gibi şeyleri kulağımıza fısıldayacak ondan başka kimse yoktu. Kendisiyle ilgili konularda ise hiç konuşmazdı.

Babaannem ondan "Sarhoş karı" diye söz ederdi. Bayramlarda gittiğimizde bir yolunu bulup dedemi sorar, arkasından hemen eklerdi :

"Sarhoş karı ne yapıyor?"

Bizden bir yanıt beklediğinden değil, İye'me "Sarhoş karı" demiş olmak için...

*

İkinci kocası öldükten sonra babaannemin dedeme ilgisi artmıştı. Suat Amcam da bunu seziyor, annesinin bunca yıl sonra babasına karşı duyduğu ilgiyi gırgıra alıyor, ortalığı karıştırmaya çalışıyordu.

Bir ara babaannem, yazları bir iki aylığına, Suat Amcama, Erenköy'deki Cemile Sultan Sarayı'na gelmeye başlamıştı. Yalnız babaannem değil, Nihat Amcam, Fevziye Yengem, yanlarında çalışan kadın, hep birlikte gelir, orada kaldıkları sürece evin bütün giderlerini üstlenirlerdi. Daha doğrusu babaannem üstlenirdi. Nihat Amcam zaten hiçbir iş yapmaz, annesinin eline bakarak yaşardı. Fevziye Yengem ise evi çekip çeviren bir kalfa gibiydi.

Onların saraya gelmesi hem Kerime Yengemi, hem de Suat Amcamı bir süre için rahatlatırdı. Amcam annesi yanında kaldığı kadar eve para vermek zorunda kalmıyor, yengem de ne yapacağını, hangi bakkaldan veresiye alışveriş edeceğini düşünmekten kurtuluyordu.

Aşçının eline saraydaki antika sandalyelerden birini verip,

"Bunu eskici dükkânına götürüp sat, alacağın parayla alışveriş et," dediği günler bile olurdu.

Suat Amcam hesabını bilmeyen bir insandı, ayrıca düzenli bir kazancı da yoktu. İşine düşkün olmayan bir avukattı. Fazla müşterisi olmadığı gibi, müşteri aramayı, yaptığı işler karşılığında para istemeyi de onuruna yediremiyordu sanırım. Önceleri Cemile Sultan'dan kalan malların geliriyle, üstelik de oldukça gösterişli yaşıyorlardı. Sonra bu gelir yetmez olunca satıp savmaya başladılar. Bir yandan ailece yapılan Avrupa yolculuklarına, Yalova Kaplıcaları'nda tatillere, bir yandan da çapkınlıklara para yetiştirmek kolay mı!..

Suat Amcamın çok dürüst, sözünün eri bir insan olduğu söylenirdi : Eminönü'nde, Yeni Cami'nin yanındaki küçük hanlardan birini satmak üzere bir müşteriyle anlaşmış da, handaki kiracılar, "Ne yapıyorsunuz, Suat Bey, bu han o fiyata satılır mı!" diye koşup gelmiş, anlaştığı fiyatın iki katını önermişler, ama amcam sözünden dönmemiş.

Karısının mallarını satarak yaşamak, dahası bu mallardan gelen parayı başka kadınlara yedirmek, içki sofralarının vazgeçilmez kişisi olmak...

Ben pek akıl erdiremezdim Suat Amcamın dürüstlüğüne, ama öyle derlerdi...

Kerime Yengem ise kocasına çılgınlar gibi âşık, çok yumuşak, herkesi, her şeyi bağışlamaya hazır, üzüntüsünü, kıskançlıklarını içine atan bir kadındı. Amcama toz kondurtmaz, kendi yakınmadığı gibi, kimselere de söz söyletmezdi. Bütün dünyası kocasıyla, çocuklarının üstüne kuruluydu.

Vildan daha çok babasını sever, burnunun dibinden bir dakika ayrılmaz, gittiği her yere gitmek ister, şarkı söylerken ona eşlik ederdi.

Suat Amcamın içki sofralarının vazgeçilmez kişisi olması sesinin güzelliğindendi. Çocukken bir dernekte Münir Nureddin'le birlikte eğitim gördüğünü, Kadıköy'deki Süreyya Sineması'nda film aralarında perdenin önüne çıkıp, "Sarahaten acaba..." diye el ele şarkı söylediklerini anlatırdı İye'm.

Vildan da babası gibi yetenekliydi. Çok da şarkı bilirdi. Bir başladı mı kolay kolay susturamazdınız.

Rifat ise söz geçirilmesi çok güç, başına buyruk, yaramaz bir çocuktu. Yengem elinde tülbent, hırka, talk pudrası, onun arkasında dört döner,

"Gel, oğlum, terlemişsindir, şunu koyayım arkana, haydi, ne olursun, güzel yavrum, söz dinle," diye yalvarıp dururdu.

Bir yere giderlerken görüntüleri şöyle olurdu : Önde Suat Amcam, ona sarılmış ya da en azından koluna yapışmış yanında yürüyen Vildan, çevrelerinde dönenen, bir ileri, bir geri koşan Rifat, yirmi metre kadar arkalarında da onlara yetişmeye çabalayan, elinde hırkalarla Kerime Yengem...

Evet, yazları babaannem yanlarına gelince bu dört kişilik ailenin giderlerini de üstlenmiş oluyordu. Ayrıca Suat Amcama bol bol da eğlence çıkıyordu.

Babaannemden dedeme, dedemden babaanneme laf getirip götürmeler, türlü takılmalar...

Dedem derseniz dünden hazır bu tür şakalara... Kadınlara gönül okşayıcı sözler söylesin de, kime olursa olsun...

Suat Amcam babasından da yüz bulunca iyice ileri gitmiş, babaannemi bir gün halama konuk getirmiş, başka bir gün köşkün bahçesinden geçirmiş, bir gün de dedemi saraya içki içmeye çağırmıştı.

Ayrılmalarından yıllar sonra dedemle babaannemin içki sofrasında buluşmaları günlerce anlatıldıydı. Dedem neler söylemiş, babaannem nasıl kırıtıp süzülmüş...

*

İye'm böyle durumlarda bayağı sinirlenir, ama belli etmezdi. Ne oldu, ne bitti? Dedeme hiçbir şey sormaz, daha çok bizden bilgi almaya çalışırdı. Son derece ustaca. Soru sormadan. Neler olduğunu alay ederek, gülünçleştirerek, sanki görmüş gibi, kendi anlatır. Biz onun anlattıklarının gerçeğe uymayan yanlarını düzeltirken olan biteni aktarmış olurduk.

Dedem İye'mi umursamaz bir havada değildi. Ona saygı gösterilmesini istediği için, en başta kendisi saygılı davranırdı. Ama bir yandan da bildiğini okurdu. Dolaylı birtakım sözlerle İye'min onurunu korur, evdekilerin gözünde onun küçük düşmemesini sağlamaya çalışırdı.

Örnekse Ulviye Hanım için, söz arasında, "Kemal Bey'in yadigârı, arkadaş hatırı işte, ne yapayım, sokakta mı bırakayım!" der; babaannemin davranışlarını ise çocuksu, gülünç bulduğunu belirten şeyler söylerdi. Bunları söylerken bu konulara önem vermediğini gösteren bir havada bir yandan da gazetesini gözden geçirir, sonra gözlüğünün üstünden İye'me bakardı :

"Kızmıyorsun değil mi, Refika Hanım!.. Kimsesiz kalmış bir garip... Ben ölünce o bakacak Ulviye'ye... Değil mi, Büyük Hanım!"

Kimse inanmazdı dedem öldükten sonra İye'min Ulviye Hanım'a bakacağına. Demek ki dedem onu herkesten iyi tanıyormuş. Ölümüyle hiçbir şey değişmedi. Ulviye Hanım'ın oturduğu evin kirası gene düzenli olarak verildi, son gününe kadar her türlü alışverişi eksiksiz olarak yapıldı.

Bütün bunlar İye'mde bir bunalım yaratmıyor muydu?

Herhalde yaratıyordu, ama belli etmezdi.

*

Yalnız işte arada bir nedenini, niçinini çözemediğimiz içki dönemleri patlak verirdi.

Ne oluyordu? Nasıl başlıyordu?

Belli bir arası yoktu...

Aylarca içmez... Sonra birden başlar... Tam bir sessizliğe gömülürdü... Sürekli önüne bakan, hiç konuşmayan, yarı uykuda bir insan...

Günün belli bir saatinde oturup içmek değil... Sabahtan akşama kadar, gizli gizli... Ya odasındaki dolaplardan birine, ya da kilere sakladığı içkisini gidip gelip sürekli içerdi. Yatağa düşene kadar.

Sonunda bayağı hastalanıyor, baş ağrısı, mide bulantısıyla günlerce yatıyordu. Dedem bu yüzden ona içki içmeyi yasak etmişti.

Evde içki alışkanlığı olan başka hiç kimse yoktu. Konuklar için gerekirse günü gününe alınır, öyle dolaplarda filan içki tutulmazdı. Çarşıya gidip gelebilecek herkesi dedem bir köşeye çekip uyarırdı :

"Benim haberim olmadan evde hiç kimseye içki alınmayacak. Büyük Hanım söylese bile almayacaksınız."

Önceleri rakı içermiş İye'm. Sonra böyle hastalanmaya başlayıp da, dedem içki içmesini yasaklayınca votka, konyak gibi kokusu daha az olan içkilere sapmış.

O sıkı sıkı uyarılan kimseler gene de İye'min sözünden çıkamaz, istediği içkileri gizlice alıp getirirlerdi. Dedem bu işi yapanların kim olduğunu bir türlü öğrenemezdi. Kuşkulandığı kimseleri kovmaya kalkar, İye'm, "O değil, Paşa!" diye yemin billah ederdi.

"Kim öyleyse?"

"Ben kendim gittim aldım."

Oysa bahçeye bile çıkıp oturmazdı. Yazları yemek odasının önünde dedemle yarım saat, bir saat oturacak olsa, bir yolunu bulup gene içeri, yukardaki sofaya kaçardı.

İçmeye başladığını ise hemen anlayamazdık. Ancak bir iki gün sonra, aşırı durgunluğu, hiç konuşmaması, hep önüne bakıp uyuklamasından anlardı dedem.

"Ne o, gene sende bir tuhaflık var, Büyük Hanım?"

İye'm sarhoşluğunu belli etmemeye çalışarak ağzının içinde bir şeyler geveledi mi, dedem hemen ayağa kalkmak için doğrulurdu koltuğunda.

"Gene hasta olursun, Büyük Hanım!.. Sonra sen çekiyorsun, günlerce çıkamıyorsun yataktan!.. Haydi bakalım, arayıp bulalım şu şişeyi!"

İye'm yerinden kıpırdamaz, oturduğu yerde önüne bakarak mırıldanır, diliyle dudaklarını ıslatmaya başlar, dedemle ben ise içerki odalara, kilere, koridorun sonundaki küçük mutfağa şişe aramaya yollanırdık.

Bu oyundan hoşlanır, genellikle de ben bulurdum şişeyi, ya da şişeleri... Çünkü İye'min bir şişeyi hemen bulunacak bir yerde bırakıp ötekileri daha iyi saklamak gibi taktikleri vardı...

İçkisi kesilir kesilmez hastalanıp girerdi yatağa. İçme süresiyle hastalık süresi arasında bir orantı var gibiydi. İçmeye başladı, hemen şişeleri bulup bıraktırdınız, bir iki günde toparlanırdı.

En kötüsü içemez duruma gelene kadar içtikten sonra hastalanmasıydı. Onun için dedem içkiye başlamasına engel olmak, ya da başlar başlamaz anlayıp bıraktırmak için elden geldiğince uyanık davranırdı.

Şişesini bulduğumuz zaman hastalanıp yatağa girmezse, bu başka bir yerde başka bir şişesi olduğunu gösterirdi.

Şişe bulma işinde dedeme yardım ediyorum diye bana kızmazdı. Bu işi onun iyiliği için yaptığımı bildiğinden mi? Belki de dedemden çekindiğinden... Ama ağzının içinde dedemin duyamayacağı gibi bir şeyler de söylemezdi.

*

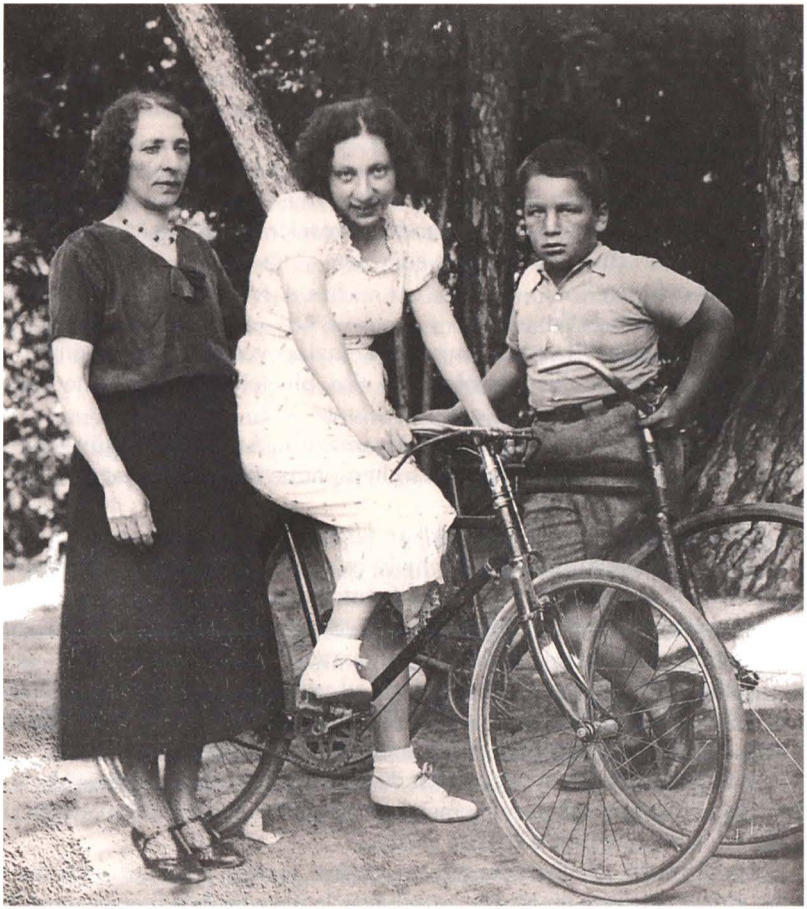

Samiye Hanım, Vedia, ben. Fotoğraf 1935'te çekilmiş. Dokuz yaşındayım. Artık büyük bisikletine biniyorum.

İye'm hastalanıp yatağa girdi mi, yoklamaya gelenler sanki üşütüp de hastalanmış gibi davranırlardı. Kimse içkiden söz etmezdi. Kızdığından, tepki gösterdiğinden filan değil. Öyle bir hava eserdi. Çok ciddi yatardı İye'm yatakta. Başını sımsıkı bağlar, boğazına tülbent sarar, derinden derine inlerdi. Midesini rahatlatmak için nane limon kaynatılır, gene de hiçbir şey yiyemez, aç kalmasın diye tavuk suyuna çorba pişirilirdi. Samiye Hanım ya da Vedia, birinden biri hep yanında bekler, ikisi de karşıda, kendi evlerindeyseler, Hakkı Bey bizde kalıyorsa, onlardan birini göndermek üzere hemen Fatih'in yolunu tutardı. Bu arada da İye'me ya Hadiye Hanım, ya da kızı Şermin göz kulak olurdu.

Hakkı Bey ile Samiye Hanım'dan birinin Vedat'a bakmak üzere mutlaka Fatih'te olmaları gerekirdi. Vedia sık sık gelip Erenköy'de kalırdı, hele Suzan genç kızlık yaşına ulaşınca, onunla arkadaşlık etmek, birlikte gezmek üzere, sürekli bizde kalmaya başlamıştı, ama Vedat gelmezdi. Öğrenimine önem veren, çalışkan, bir an önce iş güç sahibi olmak isteyen bir çocuktu. Nitekim liseyi bitirince bir sınav kazanıp tütün eksperi yetiştirilmek üzere Tekel'e girdi. Bayramdan bayrama el öpmeye gelir, kesinlikle gece yatısına kalmazdı. Dedem onun çok onurlu olduğunu söylerdi. Kimseden yardım beklemeyen, yardım etmeyi düşünenlere de fırsat vermeyen bir havası vardı.

Samiye Hanım çok iyi yürekli, hiç kötülük düşünmeyen, o yüzden de İye'min saf dediği, ama aslında pek öyle saf olmayan bir kadındı. Her şeyi anlardı, bilirdi, gene de olaylara, insanlara hep iyi gözle bakardı. Çok severdim onu.

Hakkı Bey iyice yaşlıydı. Yukardaki sofada kapının hemen girişinde, sobanın karşısına gelen, kolsuz bir koltuğu kendine yer edinmişti. Başka bir koltuğa, kanepeye kesinlikle oturmaz, orada başını önüne eğip tatlı tatlı uyuklardı.

Aslında İye'mden çok, dedeme yardımcı olurdu. Bir yere bir şey göndermek istediğinde dedem İye'me söylerdi; o da, ağabeysine... Zayıf bir adamdı, yaşlılığına karşın bastonsuz yürür, sağa sola gönderilmekten yakınmazdı.

*

İye'min her hastalığında mutlaka koşup gelen Hadiye Hanım ise çok sevdiğimiz bir insandı. Yol iz bilen, ilkeli, dediği dedik, ama öte yandan duygulu, şakacı, tatlı bir kadın. Bana akrabamızmış gibi gelirdi. Kocası eczacı yarbay ya da albay Mehmet Ali Bey dedemin herhalde ordudan arkadaşıydı. Ölümünden önce bir süre hasta yatmıştı. Çok küçükken onu yoklamaya gittiğimizi anımsıyorum. Oturdukları köşkün yeri, bahçesi filan hep gözümün önünde, ama dedemle ben yalnız mıydık, yürüyerek mi gitmiştik, yoksa İye'mi de alıp arabayla mı gitmiştik, tam çıkaramıyorum. Birlikte arabayla gitmiştik gibi geliyor. Beni içeri, hastanın yanına almamışlardı, bahçede oynamıştık Şermin'le. Bir ara çay, pasta, kek filan, bir şeyler getirmişlerdi. Çayı içmeyip pastaları, kekleri yemiştim...

Kocası öldükten sonra Hadiye Hanım hep bize çok yakın yerlerde oturdu : Önce Eski İstasyon'da köprüyü geçince sağda, Nevin Ablaların bahçesinde; sonra uzun süre dedemin köşkünün alt katında yazları kiraya verilmek üzere yapılmış bölmelerden birinde, "Salonlar"da değil de, öbür yanda, bir koridor üzerine sıralanmış odalarda; sonra hemen üst yanımızdaki Üphet Hanım'ın köşkünde; sonra da Avukat Kâmi Nâzım'ın dedemin bağını satın alıp yaptırdığı iki katlı küçük evde.

Nevin Abla yalnız mahallemizin değil, Erenköy Kız Lisesi'nin en gösterişli kızıydı, uzun boylu, güzel vücutluydu, törenlerde en önde bayrak taşırdı...

Bütün çocuklar hayrandık ona. Ama kızardık da...

Dondurmacılar yüzünden...

Öğle yemeklerinden sonra bahçe kapısının yanındaki sette toplanır, dondurmacıları beklerdik. İki dondurmacımız vardı. İkisi de Arnavuttu. Akrabaydılar. Biri orta yaşlıydı, asıl dondurmacımız, öbürü ise çok gençti. Ona "Kıvırcık" derdik. Saçları kıvır kıvırdı.

Ethem Efendi Caddesi'nin yukarılarından doğru, Nevin Ablaların önünden geçip gelirlerdi. Önce yaşlısı, bir saat kadar sonra da genci. Anlaşmışlardı herhalde aralarında. Saatleri de aşağı yukarı belliydi. Ama bazen bir türlü gelmezlerdi.

Nereye takıldıklarını bilirdik. Nevin Abla gene dondurmayı çok beğenmiştir...

Bisikletlere atlayıp gideriz. Ya kapının önünde ya da bahçenin içindedirler...

Nevin Abla bize kızmış gibi yapar :

"Size dondurma yok bugün, haydi bakalım, hepsini ben yiyeceğim..."

Gülerdik, o da gülerdi... Aslında iyiydi aramız...

Sonra İzmirli bir zenginle evlendi Nevin Abla. Oysa çevresindeki bütün gençler sevdalıydı ona.

Gerçi dondurmacılar gecikmeden gelmeye başlamışlardı, ama biz çocuklar bile bayağı düşman olmuştuk o hiç tanımadığımız İzmirliye...

Nevin Ablaların oturduğu ev tam yolun üstündeydi, bahçenin içinde kiraya verdikleri iki küçük ev daha vardı. Hadiye Hanım işte o evlerden birinde oturmuştu.

Üphet Hanım'ın köşkü ise bitişiğimizdeydi. Yemek odasının ordaki şimşirlerin arkasından, sarnıcın üstünden kolayca geçilirdi yandaki bahçeye.

Hadiye Hanım'a uyarak hepimiz Üphet Hala derdik Üphet Hanım'a.

Yıllardır gözleri görmüyordu. Hele yaşlı kocası da ölünce, pek söz geçiremediği torunu Refah'la büsbütün yalnız kalmıştı. Zor durumdaydı.

Hadiye Hanım bir süre uzaktan kumandayı denediyse de sonunda çözümü o köşke taşınmakta buldu. Şermin annesinden de özveriliydi insanlara yardım konusunda. Ölünceye kadar tertemiz yaşattılar Üphet Halayı...

*

Şermin'le aşağı yukarı aynı yaştaydık. Metin Ağabeysine ben de Metin Ağabey derdim. Buğday tenli, sağlam yapılı, sporcu bir gençti.

Bir su borusu bulmuş, dedemin bahçesindeki ıhlamur ağaçlarından birinin yanına bir meşe direği dikip ağacın çatalından yararlanarak bir barfiks yapmıştı. Kendini yukarı çeker, kollarının arasından bacaklarını sokup birtakım dönüşler yapar, gözümüzde büyüdükçe büyürdü. Bir de güllesi vardı. Yere büyücek bir çember çizmişti, onun içinde birtakım ayak çiftlemeleri yaparak gülle atardı. Biz de yapardık aynı hareketleri, ama onun attığı uzaklığın üçte birine bile gitmezdi gülle.

Oysa o zamanlar ben Tarzandım. Dedemin bahçe kanepeleri yaptırmak üzere aldığı düzgün meşe dallarının bazılarını yürütmüş, mavi çamın üstünde uygun bir yere bir kulübe tabanı oturtmuştum.

Bir gün Metin Ağabey,

"Dedenden izin al da, bir kulübe yapalım, ama yerde... Ağacın dalları çekmez," dedi.

Dedeme başvurup tasarımızı anlattık, kulübeyi nereye, neyle, nasıl yapacağımızı gösterdik...

"Tamam, o ağaçları da temizlemiş olursunuz," dedi...

Kulübeyi yapmak için kullanacağımız ağaçlar aylandız ağaçlarıydı. Kendiliğinden bitip çok çabuk büyüyen bu ağaçlar bahçenin gözden uzak kalan köşelerinde, taflanların, şimşirlerin arasında beliriverir, bir yıl ayıklanmasa, hemen boylanıp yayılırdı.

Dedem hiç sevmezdi aylandızları. Pis pis koktuğu için "Osuruk ağacı" derdi. Her yaz büyümeden kestirirdi onları.

Ayı ormanının orada, bahçedeki araba pistini çevreleyen yüksek taflanlarla ön duvar arasında kalan, çeşitli ağaçların çalılar gibi birbirine karıştığı geniş üçgende, oldukça büyümüş, çok sayıda aylandız ağacı bulmuştuk.

Gövdelerini sopa olarak kullanıp belli aralarla yan yana dikecek, sımsıkı bağlayacak, sonra yapraklı gevrek dallarını bu sopalara sepet örer gibi geçirecektik. Yapraklar bir iki günde kuruyacak, kokusu filan kalmayacaktı.

Kapısı, pencereleriyle, her şeysi tamam, içine dört beş kişi sığabilecek bayağı güzel bir kulübe yaptık. Çatısı da gene hasır gibi örülen aylandız yapraklarındandı...

Büyük bir mutluluk içinde çılgınlar gibi çalışmıştık...

Metin Ağabey mimar, biz işçileri...

Bahçede tek bir aylandız ağacı bırakmamamız da dedemi mutlu etmişti.

Metin Ağabey o yıl sanırım Haydarpaşa Lisesi'nde dokuzuncu sınıfa gidiyordu.

Yalnız İstanbul'un değil, Anadolu'nun da yükünü çeken tıklım tıklım dolu bir lise... Seksen, yüz kişilik sınıflar...

Yatılılar arasında ise nerdeyse cezaevi gelenekleri geçerli, dayılar her şeye egemen. Yaşları geçkin, çoluk çocuk sahibi öğrenciler bile var arada. Adanalılar, Malatyalılar diye bölgelerine göre dayanışma içine girip birbirlerine posta koyuyorlar. Gündüzcüler de geri kalır mı, onlar da Maltepeliler, Kartallılar, Üsküdarlılar diye didişiyorlar...

Lise o zaman Haydarpaşa'da, girdisi çıktısı çok, ünlü Mekteb-i Tıbbiye binasında. Bıçak, tabanca, karyola demirleri, kavga patlak verdi mi kimin ne kullanacağı belli olmuyor. Polis ikide bir okulun içinde, kapılar kapatılıp her yer baştan aşağı aranıyor, ama boşuna...

Metin Ağabey de iyice dik başlı, öyle her dayılanana boyun eğeceklerden değil.

Hadiye Hanım Haydarpaşa Lisesi'nde okutmaya kalkarsa, oğluyla başa çıkamayacağından korktuğu için olsa gerek, onu bir an önce bir askeri okula sokmaya çalışıyordu.

Ama kazanılması gereken sınavlar vardı... Kazanana kadar her yıl o sınavlara girilecek... Bir de işte gidip anlatılırsa asker çocuğu olduğu, yararı dokunabilir deniyordu...

*

Bir gün bahçedeyim, Şermin seslendi.

Metin Ağabey odasına kapanıp kapıyı kilitlemiş, bir şeyler yapıyormuş. Anahtar deliğinden bakmış, anlayamamış ne yaptığını, benim de bakmamı istiyor. Alçıdan bir kalıba kurşun mu döküyormuş ne, öyle bir şeyler...

Anahtar deliğine gözümü uydurdum. Metin Ağabey harıl harıl çalışıyor. Elinde delikleri olan bir maden... Kurşun olsa gerek... Çakıyla keserek düzeltiyor, yuvarlak bir törpüyle törpülüyor...

"Kurşundan yumurtalık galiba," dedim.

Şermin gülmemek için kendini tutuyor, ama kıkırdıyor.

Ben "Sus!" diyorum fısıldayarak, sanki fısıldarsam duyulmazmış gibi...

Biz birbirimizle uğraşırken birden tak kapı açılıverdi... Yakalandık...

Çakmak çakmak bakıyoruz...

Şermin yalnız olsa işi güç, ama yanında Çemişkezekli Memiş Dayı da var...

Kulübeyi yaparken Metin Ağabey bana bu adı takmıştı...

Söz veriyoruz kimseye bir şey söylemeyeceğimize... Hele Hadiye Hanım'a kesinlikle...

"Bak, Şermin!.. Külahları değişiriz sonra!.."

Yaptığına "muşta" denirmiş... Dövüşürken parmaklara takılırmış. Muşta taşımanın cezası varmış, silah sayılırmış... Bu iş çocuk oyuncağı değilmiş... Gördüklerimizi unutmalıymışız...

Solda Metin Ağabey, Suzan, Emcet Ağabey. Bu fotoğrafı ben çekmiş olmalıyım. Emcet Ağabey köşkün alt katında yaz kış oturan bir kiracımızın oğluydu. Yüksek Mühendis Mektebi'nde okuyordu. Onun Leica fotoğraf makinesini kullanmak hoşuma giderdi. Metin Ağabey, giyinişine, saçlarına bakılırsa, okulu bitirmiş, artık havacı subay. Kar yağdığında bahçemiz inanılmaz bir güzelliğe bürünürdü, içeri girmek istemezdik.

O yaz sonuydu sanırım, Metin Ağabey Kuleli'nin sınavlarını kazandı, Haydarpaşa Lisesi'nin yarattığı çocuk oyuncağı olmayan sorunlar da böylece sona erdi.

Gözcüğüm ne kadar sevinmişti...

*

Hadiye Hanım'a "Gözcüğüm" derdik. Kocası öyle dermiş. Sonra çocukları da öyle demeye başlamışlar. Derken bütün yakınları, sevenleri...

Gözcüğüm önce Fifi'nin arkadaşıydı. Nâzım cezaevine girince Piraye'yle de çok yakın arkadaş oldular.

Acılı insanlarla kaynaşmak, onların kara gün dostu olmak, Gözcüğüm'ün de, Şermin'in de görevleriydi sanki.

Eğlenceye düşkünmüş gibi görünürler, neşe içindeymiş gibi yaşarlar, yakınlarıyla şakalaşırlar, düşsel aşklarını dillerine dolayarak kendileriyle gırgır geçerler, ama arkadaş olarak hep acılı insanları seçip onları biraz olsun mutlu etmeye çalışırlardı.

*

Hava Harp Okulu'na girdikten sonra ister istemez Metin Ağabeyin kuyruğundan ayrılmak zorunda kalmıştım. Haftadan haftaya gelirdi. Okulu bitirdikten sonra daha da uzaklara gitti.

Bir ara Eskişehir'den havalanıp Erenköy'de bizim bahçenin üstünde çamlara değecek kadar alçaktan uçarak yüreğimizi ağzımıza getirmeyi iş edinmişti.

"Metin Ağabey geçiyor!.." diye bahçenin ağaçsız yerlerine koşup gökyüzüne bakar, onu görmeye çalışırdık.

Bir iki dalış yapıp giderdi.

Gözcüğüm oğlunun böyle kendisini selamlamaya gelmesinden hem hoşlanır hem de çok kızardı.

Bir yönüyle tam bir asker karısıydı...

Disiplinsizlik edilmemeliydi, herhalde bu tür bir uçuşa kesinlikle izin verilmezdi, kaçıp geliyordu, sonra böylesine alçaktan uçmak çok tehlikeliydi...

"Şermin, yazalım şuna bir mektup, istemiyorum, ayrıca korkuyorum da... Büyümedi gitti bu çocuk..."

Oğlunun çok iyi bir pilot olmasından gururlanıyor, ama başına bir şeyler gelecek diye de korkuyordu.

Evet, Metin Ağabeyi artık az görüyorduk, ama Nâzım cezaevine girip annem nenemin, ben de dedemin yanına döndükten sonra, uzun yıllar, Gözcüğümle, Şermin'le aynı bahçede yaşadık. 1950'ye, dedem ölünceye kadar...

Daha öncesinde, Mithat Paşa köşkünde ise nedense yalnızca Metin Ağabeyi görüyorum, özellikle pingpong oynayışı gözümün önünde, ama annesiyle annemi ya da Fifi'yi, nenemi birlikte gözümün önüne getiremiyorum. Şermin de yok. Onlarla ilgili bütün anılarım sonraki yıllardan.

Oysa o günlerden kalma resimlerde varlar...

*

Mithat Paşa köşkünden başka neler anımsıyorum?

Nâzım'la Vedat'ın şakacılıkları geliyor gözümün önüne... İkisi birlikte evdeyseler, hele işleri de yoksa, mutlaka birilerine takılacak bir şeyler bulur, ortalığı karıştırırlardı.

Bir ara hamama girenleri gözetleme oyununu tutturmuşlardı. Konuşurken araya herkesi hamamda yıkanırken çıplak gördüklerini belirten bir iki söz sokuşturup üstünde durmadan geçiyor, kadınların kafalarında kuşkular yaratıyorlardı.

Hamam ikinci katta, merdivenden çıkınca hemen sağdaki ayakyolunun yanındaydı. Büyük koridora girmeden önce, orada küçük bir aralık vardı, onun sonunda...

Belli günlerde hamamın büyük sobası odunla yakılır, bütün ev halkı sırayla girip yıkanırdı. Yıkanması biten çıkarken sobanın altına bir iki odun atarak suyun soğumamasını sağlardı.

Hamamın kapısının iki yanına, aralığa ışık gelmesi için, küçük camlar yapılmış, içerisi görünmesin diye de beyaz yağlı boyayla boyanmıştı.

Hep birlikte otururlarken örnekse Vedat şöyle deyiverirdi :

"Hamamın camlarını dışardan boyamışlar, tırnağınızla çizdiniz mi kalkıyor. Adnan Ağabeye söyleyelim de onları içerden boyasın..."

Haydi başlardı tartışma :

"Nerden biliyorsun?"

"Niye gidip çizdin durup dururken?"

Derken Nâzım araya girerdi :

"İçerden de boyansa, birisi gözetlemek istedikten sonra, önceden gidip çizer boyayı, gene engel olunmaz..."

Nenem hemen heyecanlanırdı :

"Aaa... Yoksa bunlar bizi gözetliyorlar mı ne!"

Nâzım'la Vedat bir şey gizliyorlarmış gibi tavırlar takınırlardı :

"Yok canım, hiç öyle şey olur mu?"

"Biz evlendireceğimiz kızları gözetleriz gözetleyecek olsak, insan satacağı malı ne kadar iyi tanırsa o kadar başarılı olur... Sizi niye gözetleyelim!.."

Bu kez Selma Teyzem ile Leman Teyzem alevlenirlerdi. Gerçi bilirlerdi işin gırgır olduğunu, gene de kuşkulanırlardı...

En kolay oltaya takılan nenemdi...

"Bunlar genç yaşlı dinlemez, herkesi gözetlerler..." diye başını iki yana sallardı.

"Şaka ediyorlar," deseniz de inanmaz, genellikle erkeklere güvenmezdi...

Leman Teyzem annemle Fifi'ye sığınırdı :

"Hamam günleri, ne olur ne olmaz, siz gene bunları gözünüzün önünden ayırmayın..."

Derken kaşla göz arasında ortadan yok olan Selma Teyzem gülümseyerek gelirdi :

"Hepsi yalan, bir kere camlar dışardan değil, içerden boyanmış, üstlerinde çizik filan da yok..."

Gırgır olduğunu bildiği halde dayanamayıp gidip bakmasını tatlı tatlı alaya alırlardı...

Bir ara da bayağı iddialaşmaya başlamışlardı. Selma Teyzem kimsenin hamamda kendisini gözetleyemeyeceğini ileri sürüyordu. Nâzım'la Vedat da istedikten sonra bir yolunu bulup herkesi gözetleyebileceklerini söylüyorlardı.

Vedat, Piraye, Nâzım.
Kalabalık bir grup olarak Şile'ye gitmiştik.
Bu fotoğraf orada çekilmiş olmalı.

Gerçi Selo'yla baş etmek olanaksızdı, hamama girmeden camlara içerden perde asıyor, anahtar deliğini bile kapatıyordu, ama bu iddialaşma yüzünden epeyce eğlenmiştik. Hamamın aralığına gidip içerden duyulacak gibi fısıldaşıyorduk. Beni de alıyorlardı yanlarına. Selma Teyzem önlemlerine güvendiği için hiç aldırmıyordu. Ama annemle Fifi oralarda değilse başkalarına da yapıyorduk aynı numarayı, onlar gözetlendiklerini sanıp başlıyorlardı bağırmaya :

"Pirayeee!.. Fifiii!"

Nâzım'la Vedat ayrı düşüncelerde insanlar oldukları, dünya görüşleri hiç uyuşmadığı halde çok iyi arkadaştılar. Mithat Paşa köşkünde bir gün topluca otururken, ikisi kol kola girip nenemin karşısına geçmiş,

"Bizim birbirimizle kanlı bıçaklı düşman olduğumuzu biliyor musunuz?" diye sormuşlardı.

Nenem altından ne çıkacağını beklerken, Nâzım,

"O mason, ben komünistim," demişti. "Kanlı bıçaklı iki düşman..."

*

Et kokan Kasap İbrahim Efendi'yle yan yana oturamayacağı için ortaklamacılığa kesinlikle karşı olan nenemin bir de polisten daktilo saklama öyküsü var.

Bunu yıllar sonra annemden dinlemiştim.

Mithat Paşa köşkünün polislerce basılıp arandığını bile bilmiyorum. Bu tür bir şeyler olacağını sezdiler mi beni herhalde dedeme gönderiyorlardı. Zaten çoğu zamanım dedemin bahçesinde arkadaşlarımla oynayarak geçerdi.

Nâzım bir gün köşke bir daktilo getirip birtakım bildiriler hazırlamış, sonra onları mektup gibi katlayarak üstüne işçilerin adreslerini yazdığı zarflara koymuş. Pullarını yapıştırmış.

O zaman İstanbul'un her semtindeki sokaklarda posta kutuları vardı. Pullu mektupları o kutulara atardınız, postacılar iki üç günde bir gelip alırlardı.

Aynı daktiloyla işçi adreslerine yazılmış bir sürü mektup aynı yerden postaya verilirse göze batabilir diye, evdeki kadınlar zarfları çantalarına koyup çeşitli semtlerdeki posta kutularına götürüp atmışlar. Her kutuya bir tane. Ayaklarına kara sular inmiş bütün gün dolaşmaktan.

Piraye bu gibi şeyleri öyle ballandıra ballandıra ayrıntılarıyla anlatmazdı, onun için mektupları postaya atan kadınların kimler olduğunu bilmiyorum. Selma Teyzem atak bir insandı. Leman Teyzem de yapmış olabilir. Annemle üç kişi. Fifi ise çok ürkekti. Onun böyle bir işe katılabileceğini sanmıyorum. Ama belli olmaz. Nâzım istiyor diye o da yollara düşmüştür belki. Aslında hiçbirinin ortaklamacılıkla, bu çok sevdikleri, dürüstlüğüne, iyiliğine içtenlikle inandıkları insanın dışında bir bağları yoktu.

Neyse, işçilere gönderilen bildiriler ele geçmiş. Bunları kimin yazıp gönderdiği araştırılırken Nâzım'dan da kuşkulanılmış olmalı ki bir gece Mithat Paşa köşkünü polisler basmış. Bildirilerin yazıldığı daktiloyu arıyorlar...

Nenem önce çok tedirgin olmuş, sonra ne aradıklarını öğrenince bir köşeye gidip oturmuş, gözlüğünü takıp pirinç ayıklamaya başlamış...

Polisler bütün köşkü aramışlar, bildirilerin yazıldığı daktilo yok. Yukarda telefonun durduğu çalışma odasında Vedat'ın daktilosu var, ama onun harfleri uymuyor.

Gene de Nâzım alıp götürülmüş. Sorgulanacak. Onu izlemek, yalnız bırakmamak gerek. Herkes telaş içinde. Daktilo ne oldu, kim sakladı hiçbiri bilmiyor, ama o arada birbirlerine sormaları da olanaksız.

Ertesi gün dingin kafayla oturup aralarında konuşurlarken bakmışlar daktiloyu kimse saklamamış...

Peki nerde?!..

"Bir de anneme soralım..." diye neneme gitmişler...

"Aa, onu dün gece polisler Nâzım'ı götürdükten sonra, ne olur ne olmaz, belki gene gelirler diye, ben çatı katına çıkarıp su deposunun arkasına sakladım," demiş nenem çok doğal bir iş yapmış gibi.

Halamın köşkünün önünde çekilmiş bir fotoğraf. Soldan sağa : Emiş Abla, nenem, ayakta Nihat Amcamın ikinci karısı Fevziye Yengem, halam, Ülfet Hala, aşçıbaşı. Emiş Ablanın eli nenemin sırtında. Et kokmayınca sorun yok anlaşılan. Soyluluk bir yana, insanları severdi nenem. Yardımcılarına çok iyi davranır, candan ilgilenirdi. Büyütmesi için yoksul bir çocuk getirdiler mi, onu hemen benimser, pırıl pırıl gezdirirdi.

Şişmanlıktan yürürken bayağı zorlanan bir kadını kucağında daktiloyla iki kat çıkıp su deposunun arkasına uzanmaya çalışırken düşünebiliyor musunuz!..

"Peki, polisler köşkü ararken nerdeydi daktilo?"

"Köşede pirinç ayıklamak için oturduğum tabureyi hemen onun arkasına koymuştum, daktilo da etekliğimin altındaydı..."

Demek ki Altunizade ailesinin soyluluğa pek düşkün kızı Nurhayat Hanımefendi, az kalsın, et kokan Kasap İbrahim Efendi'yle yan yana oturmak düşüncesine yataklık etmekten yakalanacaktı...

Hem de pirinç ayıklarken...

Evet, soyluluğa pek düşkün Nurhayat Hanımefendi Mithat Paşa köşkünün aşçıbaşısı gibiydi. Yanında doğru dürüst iş bilmez bir yardımcısı olurdu hep, ayak işlerine koşmak, daha çok da bahçeye, tavuklara filan bakmak için, ama kaç kişiye yemek pişirilirdi bir sayalım : Fahamet, Piraye, Selma, Vedat, Nâzım, Samiye, Seyda, Mehmet, Adnan Ağabey, kendisiyle yardımcısı da katılınca, on bir kişi... Bunlara uzun süre gelip gece yatısına kalan Leman Teyze, Macit gibi, bütün okul döneminde bizimle oturan Suat Ağabey gibi yakınlarımız, hele bir de Nâzım'ın arkadaşları da katılınca, işin boyutları çok genişlerdi.

Fifi ile Selma Teyzem ev işlerinden hiç hoşlanmazlardı. Nâzım ile Vedat ya da konuklarımız bile onlardan daha çok tutarlardı işlerin ucundan. Nenemin her zaman baş yardımcısı Piraye'ydi.

Çok güçlü, onurlu bir kadındı Altunizade Nurhayat Hanımefendi. Kendisini böyle anmamı isterdi herhalde : Altunizade Nurhayat Hanımefendi.

Ama hanımefendiliğin filan çok üstündeydi. Kızının, Fifi'nin yanında oturup damadı Vedat Başar'ın kazancıyla yaşarken de, yatağa düşüp eli ayağı tutmaz olana kadar, onlara bir gün bile yük olmadı, bir kenara çekilip kendisine bakılmasını beklemedi. Hep üreten, çalışan, katkıda bulunan bir kişi olarak yaşadı.

Yılların ardından baktıkça gözümde büyüyen bir insan...

*

Mithat Paşa köşküne gelen konuklar arasında Faik Bercâvi de varmış. *Nâzım'la 1933-1938 Yılları* adlı kitabında oradaki havayı çok güzel yansıtıyor. Piraye'nin yanı sıra Fifi, Selma, Vedat, hatta Adnan Ağabeyden de söz ediyor. Cihangir'deki apartmana da gelirmiş. Ancak çok yakınımızdakilerin bilebileceği birtakım ayrıntıları biliyor : Nâzım'ın kirayı denkleştirmekte zorlandığını, apartman sahibi Nuri Demirağ'ın ona çok iyi davrandığını... *Alman Faşizmi ve Irkçılığı* adlı kitabını, "Sen kendin bastır, biz hepsini elden satarız," diyen dostlarının sattıkları kitapların paralarını getirmediklerini...

Ama ben Faik Bercmen'i oralardan anımsamıyorum, benim kafamdaki görüntüleri hep Nişantaşı'ndaki apartmandan...

Ciğerlerinden hasta olduğu söylenen, bayağı yakışıklı bir gençti...

"Bercâvi" soyadı da sonradan çıktı ortaya. Bu adı kullandığını 1946'da yayımladığı *İslamda Sosyalizm* adlı kitabında görmüştüm ilk olarak. Lübnan'da ailesi öyle anılırmış.

"Bercâvi" Beyrut yakınlarındaki "Berca" kasabasından geliyormuş, "Bercalı" anlamına.

Nişantaşı günlerindeki soyadını "ç" ile değil de "c" ile "Bercmen" diye yazması da demek ki "Berca"ya göndermeydi.

Faik Bercâvi Nâzım'la 1933-1938 Yılları adlı kitabında benim kendisiyle ilgili en önemli anıma hiç değinmemiş, Leman Teyzemle nasıl evlendiklerini anlatmamış.

Bir yerde şöyle diyor :

"Nişantaşı'ndaki apartmana her gidişimde, orasını Erenköy'deki köşk kadar kalabalık buluyordum. Selma, Cavide, Cavide'nin ikizleri – yani baba bir anne ayrı Nâzım'ın kardeşleri – Adnan Ağabey, ara sıra Fahamet ve başkalarına sık sık rastlıyordum. Nâzım'ın başını kaşıyacak vakti yoktu; akşam yüz adım ötede olan stüdyodan yorgun argın dönüyordu.

(...) Nâzım'la Piraye'nin akrabalarından, Rasih ve benden başka pek az ziyaretçi geliyordu. Nâzım çok meşguldü, kalabalık olan ev halkının bütün ihtiyaçlarını karşılamak için durmadan çalışıyor ve bu yüzden pek az bir vakti oluyordu." (s. 101)

Nişantaşı'ndaki apartmanda iki aile olarak oturuyorduk. Kalabalık ev halkının bütün yükü Nâzım'ın sırtında değildi. Mutfaklar da ayrıydı.

Nuri Demirağ'ın Avrupa'dan mühendisleri geleceği için Cihangir'deki apartmanı boşaltmak gerekince, "Şimdi kiramız gene artar, bari İpek Film Stüdyosu'na daha yakın bir yere gidelim, Nâzım yol parası vermesin, öğle yemeklerine de eve gelsin," diye düşünmüşlerdi. Ama üç odalı kaloriferli küçük bir kat bulmak kolay değildi. Stüdyoya yakın, kirası da çok yüksek olmayan, beş odalı kalorifersiz bir kat bulundu.

İkizleriyle Cihangir'de bize çok yakın oturan Nâzım'ın üvey annesi Cavide Hanım da o günlerde ev arıyordu. Ona bir oda yeterliydi. Kiraladığı küçük evlere bile pansiyoner almak zorunda kalıyordu.

Nişantaşı'ndaki katın arka bahçeye bakan büyük yatak odası ona verildi. Yanındaki küçük odaya ortak sandık odası dendi. Öndeki iç içe iki odadan biri ablamla benim yatak odamız, öbürü oturma odası, mutfağın yanındaki küçük oda da annemle Nâzım'ın yatak odası oldu.

Cavide Hanım bir bakarsınız ünlü bir şapkacının atölyesinde çalışır, bir bakarsınız özel müşterilerine evde şapka yapar, çocuklarının geçimini sağlardı. Onlar üç kişiydiler.

Annem, Nâzım, ben, bir de okul döneminde Suzan olmak üzere, biz de dört kişiydik. Ama bizim yükümüz de bütünüyle Nâzım'ın üstünde değildi.

Harçlıklarımızı dedem verirdi. Her hafta sonu mutlaka Erenköy'e giderdik.

Bir ara çarşamba günleri de babaanneme gitmeye başlamıştım. Ablam pek gelmezdi. Akşam yemeğini birlikte yedikten sonra Nihat Amcam beni eve getirirdi. Yürüyerek on dakika bile sürmezdi. Osmanbey ile Nişantaşı arasındaki ara sokaklardan geçerdik.

Gerçi amcam, özellikle Fevziye Yengem bana çok yakınlık gösterirlerdi, ama bir zaman sonra, derslerimin elvermediğini ileri sürerek, bu konukluğu önce seyrekleştirdim, sonra da hiç gitmez oldum.

Babaannem sevinmiştir herhalde. Çünkü korkuyordu. On bir ya da on iki yaşındaydım. İlkokulu yeni bitirmiş, Robert Kolej'de hazırlık sınıfına giden bir çocuktum... Gene de babaannem korkuyordu. Nâzım Hikmet'in evinden çıkıp onun evine gelmemden tedirgindi.

Açık açık söylemiyordu bunu, ama konuşmalarından, sorduğu sorulardan anlıyordum. Sonra Nihat Amcam da beni eve getirdiğinde ta karşı kaldırımda durup arkamdan bakıyor, kesinlikle bizim apartmana yaklaşmıyordu. Öyle yapmasını söylemiş olsalar gerek. Amcamı yengem yönlendirirdi.

Nâzım'la ilişkimin yarattığı tedirginliğe alışıktım. Bunu hep göz önünde tutarak davranırdım.

Örnekse elli altmış metre ötemizde, tam "Nişan Taşı"nın karşı köşesinde, babaannemin kardeşi Fatma Hanım'ın konağı vardı. Bayramlarda Suat Amcamlarla birlikte el öpmeye gittiğimiz konak. Oraya hiç uğramazdım.

Babaannemin beni yemeğe çağırması da herhalde dedemin takılmaları yüzündendi. Dedem arada bir Nihat Amcama,

"Söyle Güzide Hanım'a, böyle babaannelik olmaz! Hanlar, hamamlar, apartmanlar, kimseye bir şey koklatmıyor! Babam sizin için, 'Bayramdan bayrama babaanne,' diyor de!" gibi sözler ederdi.

Amcam gittikten sonra da İye'me,

"Şimdi Nihat gidip bunları söylerse, elinden apartmanları alınmış gibi telaşlanır Güzide Hanım," diyerek gülerdi.

Dedemin amacı kendi yükünü hafifletmek değildi. O elinden geleni zaten yapıyordu, ne olursa olsun yapacaktı, yapmadan edemezdi. İsteği babamla Suat Amcam atlanarak bizlere bir şeyler verilmesiydi. Onların ellerine ne geçerse satacaklarını çok iyi biliyordu.

"Güzide Hanım torunlarına birer apartman bağışlasa, kötü mü olur!" derdi. "Vedat'la Suat o ölür ölmez hepsini satacaklar zaten."

Dedem yalnız bizim harçlıklarımızı vermekle kalmıyor, kolejlerde okumamız için gerekli paranın ödenmesine de katkıda bulunuyordu.

Ablam Amerikan Kız Koleji'nde Hazırlık II'deydi. Ben Robert Kolej'de Hazırlık I'de.

İngilizce öğretilen bir okulda okumamızı annem istemişti. Dedem Fransızca diye diretiyordu. Onun gözünde en iyi okul Sen Jozef'ti. Ablama da evde Misket'in ders vermesinden yanaydı. Annemle alttan alta bir süre inatlaştılar.

Sonunda dedem,

"Peki, Kolej'e verin öyleyse," diyerek kenara çekildi.

Herhalde onun yardımı olmadan bu işin gerçekleştirilemeyeceğini düşünüyordu.

Piraye, Fifi, Nâzım bir ara hep bu konuyu konuştular. Sonunda Vedat'ın da katkısıyla ilk taksitler denkleştirildi. İki çocuk olunca biraz indirim de yapılacağı söyleniyordu.

Ama Nâzım kayıt için Robert Kolej'e gidince, memurlar onu tanıyıp Türk müdüre haber vermişler. Müdür Nâzım'ı odasına götürüp ağırlamış, yakınlık göstermiş, sonunda da,

"Biz sizden yalnız bir çocuk parası alacağız," demiş. "Hem de üç taksitte..."

Okula kaydımız yapılınca doğal olarak dedem kenarda durmaktan vazgeçti. Sonraki taksitleri o ödedi.

Faik Bercâvi, bunları bilmediği için, ikisi kolejde okuyan dört çocuklu, yedi kişilik kalabalık bir ailenin "bütün ihtiyaçlarını" Nâzım'ın karşıladığını sanıyor.

Film çeken, dublaj yapan bir sinema adamının belirli çalışma saatleri olmaması çok doğal. Onun "durmadan çalışması" yaptığı işin gereğiydi.

*

Benim Faik Bercâvi ile ilgili en unutulmaz anım Leman Teyzemle evlenmesidir.

Bu evliliği Nâzım düşünmüş, önce bizlere söylemiş, sonra ikisiyle de doğrudan kendisi konuşmuştu.

Leman Teyzem çok yetenekli, birkaç dil bilen, girdiği işlerde hemen öne çıkan bir kadındı. Kulakları hiç duymadığı halde nasıl başarıyordu bunu? Ben onun biraz duyduğunu sanıyordum, oysa hiç duymazmış.

Dudak okumak diye bir uygulamanın varlığını ilk Nişantaşı'nda öğrenmiştim.

Nâzım bir gün, "Bakalım kimin kulakları daha iyi duyuyor?" diyerek Leman Teyzemle beni karşısına almış, dudaklarını oynatarak, ama ses çıkarmadan konuşmaya başlamıştı. Ben hiçbir şey anlamıyordum, Leman Teyzem ise onun söylediklerini hemen tekrarlıyordu.

Bayağı şaşalamıştım. Bir an, aralarında anlaştılar mı diye düşündüm. Sonra anlattılar...

Leman Teyzeme insan olarak çok değer verirdi Nâzım, onu son derece yetenekli bulurdu. Faik Bercâvi'yi de beğeniyordu ki, evlenmelerini uygun gördü.

O araya girmese herhalde bu iş olmazdı, çünkü Leman Teyzem cinselliğini iyice geride tutan bir kadındı, ayrıca sanırım Faik Bercâvi'den daha yaşlıydı.

Geçenlerde baktım, Sabiha Sertel'in 1939'da yayımlanan on kuruşluk Cep Kitapları Serisi'nde Leman Bercmen adıyla yapılmış çeviriler var : Clemend Wood'dan *Kleopatra ve Aşkları*, Conan Doyle'dan *Kırmızı Saçlılar Cemiyeti* ve *Beş Portakal Çekirdeği*, gene Conan Doyle'dan *Kayın Ağacındaki Köşkün Esrarı.*

Herhalde 1938'de, Nâzım tutuklanmadan önce evlenmişlerdi.

Ne yazık ki bu evlilik beklendiği gibi yürümedi. Gerçi güzel bir kızları oldu, onu özenle büyüttüler, ama Faik Bercâvi çeşitli nedenlerle sık sık karısını bırakıp dış ülkelere gitti. Birbirlerinden uzak kaldılar. Ayrıldılar. Son yıllarında Leman Teyzem iyi bir evlilik yapan kızıyla birlikte İzmir'de yaşıyor, arada bir İstanbul'a geldikçe, Altunizade'ye, bizlere de uğruyordu. Bazen torunlarını da getirirdi.

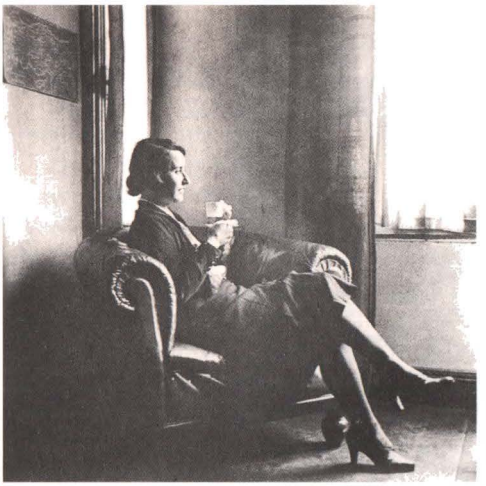

Leman Teyzem Nişantaşı'ndaki evde Avukat İsmail Hakkı Balamir'in verdiği maroken koltuklardan birinde oturmuş kahve içiyor.

Faik Bercâvi ile de, 1994'te, birkaç kez telefonla konuştuk. Paris'e yerleşmiş, bir Fransızla evliymiş, resim yapıyormuş. Yayımlatmak istediği kitaplarından söz etti.

1946'da basılan *İslâmda Sosyalizm* adlı çalışmasını genişlettiğini, basılmamış romanları olduğunu, *Nâzım'la 1933-1938 Yılları*'nın birinci basımının tükendiğini söyledi.

Yayınevleriyle ilişki kurabilmesine aracılık etmeye çalıştım, ama yalnızca son kitabın ikinci basımını Adam Yayınları'nda yaptırmaktan öte bir yardımım olamadı.

1946'da *İslâmda Sosyalizm* yayımlandığı zaman, sol çevreler bu kitabı çok yadırgamışlardı.

Faik Bercâvi'nin Nâzım'ın arkadaşı Faik Bercmen olduğunu bilenler şaşkınlıklarını gizlemiyor,

"Ne yapıyor yahu bu bizim Faik, sosyalist olmak için camiye mi gideceğiz yani!" gibi sözler ediyorlardı.

*

Faik Bercâvi anılarında bir cumartesi akşamı Mithat Paşa köşkünde Safiye Ayla'yı gördüğünü söylüyor.

Şöyle bir yorum da yapmış :

"Onun Nâzım'a karşı olan dostluğunun mahiyeti hakkında bir şey söyleyemem. Bilinen, Safiye Ayla'nın gençlik çağlarında, boylu boslu, yakışıklı yazar ve sanatçılara karşı hususi bir ilgi göstermiş olduğudur." (s. 96)

Safiye Ayla'nın bir gece Mithat Paşa köşküne geldiğini ben de bili-

Yıllar sonra Altunizade'de çekilmiş bir fotoğraf. Önden arkaya : Leman Teyzem, Fifi, annem.

yorum, ama kafamda o geceyle ilgili hiçbir görüntü yok. Yalnız birtakım bilgiler var.

Safiye Ayla, Naci Sadullah'ın arkadaşıydı. Bize birlikte gelmişlerdi. Nâzım ile annemin onu çok beğendiklerini, zeki, kişilikli, açık sözlü bir kadın olarak övdüklerini anımsıyorum.

Büyük ününe karşın alçakgönüllü kalabildiğini, varlıklı insanlar arasına girmekle çocukluğundaki yoksulluğunu unutmadığını söylüyorlardı.

Bir de çok gülünen öykü vardı. Gerçek mi, Naci Sadullah'ın yakıştırması mı, bilemem.

Şöyle :

Safiye Ayla'nın arkadaşları arasında ağır siklet bir güreşçi varmış. O adamla nasıl anlaştığını, ne konuştuğunu soran kültürlü dostlarına,

"Ben beşinci katta oturuyorum, apartmanın da asansörü yok. O beni otomobilden aldı mı hop beşinci kata çıkarıveriyor. Hangi kültür yapabilir bu işi?" diyormuş.

*

Faik Bercâvi'nin kitabını okuyanlar belki de Nâzım ile Safiye Ayla arasında bir yakınlık olduğunu düşüneceklerdir. Anılar böyle...

Aynı görüntüye bakan insanlar birbirini tutmaz yorumlar yapabiliyorlar.

Çok daha anlaşılmaz şeyler de oluyor.

Örnekse bir yakını, Nâzım'ın Piraye'den çocuğu olmasını istemediğini söylüyordu anılarında.

Oysa, tam tersine, Nâzım istiyordu Piraye'den çocuğu olmasını. Ama bir uyumsuzlukları vardı. Piraye çok kötü aş eriyor, zehirlendiği söyleniyordu. Gene de birkaç kez direnmiş, o dönemi aşmaya çalışmıştı. Bu yüzden, 1936 yazında Mithat Paşa köşkünde, ölümle burun buruna geldi.

Beni yeni bir kardeşe hazırlamaya başladıklarına göre, karar verilmişti : Bu kez ne olursa olsun aldırmak yok...

Nâzım benimle uzun uzun konuşuyor, çocuğun ahlakının bana benzemesi için neler yapmamız gerektiğini soruyor, eğitimiyle benim ilgilenmemi istiyordu.

Şeyh Bedreddin Destanı yeni yayımlanmıştı. Kuşe kâğıdına basılmış bir kitabı "Doğacağa Babası" diye imzalayıp bana verdi,

"Okuyabilecek yaşa gelene kadar bunu onun için sen saklarsın," dedi.

Artık her gün doğacağı konuşuyorduk, ama annem de gittikçe kötüleşiyordu. Sonunda yatağa düştü. Bu kez doğacağı değil, annemi düşünmeye başladı herkes.

Nâzım'la konuşmalarımız kesildi. Ben bir yana itildim. Fısıldaşmalar, telefonlar, oraya buraya gidip gelmeler...

Anladığım kadarıyla geç kalınmıştı, bu gibi durumlarda daha önce başvurdukları doktorlar yardım etmiyorlardı.

Annem sürekli yataktaydı. Başucuna gidip bakıyordum. Bayağı kötüydü durumu.

Sonra bir gece, elinde çantasıyla ufak tefek bir adam getirdi Nâzım. Şimdi düşününce giysisi de, çantası da karaydı gibi geliyor.

Biz yeni yemek yemiştik, aşağıda çamın altında oturuyorduk. Onlar doğru yukarı çıktılar. Nenem, Fifi, Selma da arkalarından. Biraz sonra Fifi döndü,

"Yahudiymiş doktor," dedi alçak sesle. "Her şeysi tertemiz, pırıl pırıl. Haydi bakalım."

Böyle durumlarda gülerdi... Boynunu kısıp kendine özgü bir gülüşü vardı...

On yaşındaydım. Tam anlayamıyordum neler olduğunu. Doğuruyor muydu annem?

Bir süre sonra nenem pencereden, "Oldu!" anlamına gelen bir işaret yaptı. Gülümsüyordu.

Onun gülümsediğini görünce birden rahatladım.

"Üç kardeş olduk!" dedim.

Sofradakiler güldüler.

Fifi neneme seslendi :

"Üç kardeş olduk diyor."

Nenem anlamadı, anlamış gibi yapıp içeri çekildi.

Ben hâlâ algılayabilmiş değildim ne olup bittiğini. Ama sofradakilerin sözümü bir şaka olarak değerlendirmeleri üçüncü bir kardeşin söz konusu olmadığını gösteriyordu.

Üstünden zaman geçince o gece o ufak tefek doktorun çok tehlikeli bir ameliyatı göze aldığını, annemin ise ölümden döndüğünü öğrendim.

Bütün bunlar bir çocuk istedikleri içindi...

Evet, sonra da bir yakını Nâzım'ın Piraye'den çocuğu olmasını istemediğini söylüyordu anılarında...

Nedeni yok... İstemiyormuş...

Ayrıca bu sözde daha derin anlamlar da gizli...

Genel olarak çocuk istememek değil, belli bir kişiden çocuk istenmiyor...

*

Bir başkası da anılarında Nâzım ile Piraye'nin evliliklerinin bir "mantık evliliği" olduğunu söylüyordu.

Hem de Nâzım'ın ağzından...

Demek yıllarca aşk şiirleri diye okuduğumuz bütün o şiirler mantık şiirleriymiş...

Evet, anılar böyle...

*

Mithat Paşa köşkünün sonu gelecek gibi değil...

Cihangir'e gitmeden önce bir de kır gezilerinden söz edelim, yeter...

Yalnızca apartmanlarda, kentlerin birbirine bitişik küçük evlerinde yaşayanlar değil, bahçeli köşklerde doğayla iç içe yaşayanlar da, toplanıp Boğaz'a, Adalar'a, Pendik'e, Yakacık'a, Kayışdağı'na, Alemdağı'na gezilere giderlerdi.

Deniz sorunu yoktu o yıllarda. İstanbul'un her yanından denize girebilirdiniz. Küçüksu, Moda, Caddebostanı, Suadiye, Bostancı, Maltepe, Pendik gibi birçok yerde plajlar, hatta kadınlar için çevresi kapalı deniz hamamları vardı.

Amaç hep birlikte bir yere gitmek orada ortak bir sofra kurup yiyip içmek, değişik bir gün geçirmekti.

Dedem her yıl bir Kayışdağı, bir de Alemdağı gezisi düzenlerdi. Akrabalar, komşular, herkese haber salınır, kim gelecek, kaç kişi gelecek, kaç araba tutacak, hangi yemekleri pişirecek, hepsi önceden saptanır, ortak giderler için gerekirse para toplanırdı. Gelecekler belli olduktan sonra da

Alımet Mulıtar Bey ailesi kır gezisinde. Fotoğraftakilerin çok azını tanıyorum. Ortada kravatlı, büyükbabam Ahmet Mulıtar Bey. Arkada oturan kadınlardan en sağdaki Fifi, yanındakini tanımıyorum, sonra nenem Nurhayat Hanım, sonra annem. Kucağındaki Suzan mı? Bir başkasının çocuğu da olabilir. Belki de daha evlenmiş değil. En arkada, ayakta, eli çenesindeki çocuk Selma. Nereye gidilmişse fotoğrafta arabacılar da var. Üstelik de fesliler. Demek ki fotoğraf 25 Kasım 1925'te çıkan Şapka Yasası'ndan önce çekilmiş.

arabacılarla konuşulur, kimin kimi nereden, saat kaçta alıp köşkün önüne getireceği, köşkün önünden topluca saat kaçta yola çıkılacağı, yolda katılacak olanların nerelerde bekleyecekleri, hepsi ayrıntılarıyla saptanırdı.

Paraşollar sıcağa kalmamak için sabah erkenden uzun bir kervan gibi yola çıkarlardı. Aşçıların ayrı arabaları olurdu. Onlar kasaba uğrayıp önceden ısmarlanmış kuzuları alır, daha da erken giderlerdi.

İçki içen pek olmazdı. Bir köşede gözlerden uzak birkaç erkek bir şeyler becerirlerdi, ama genellikle Kayışdağı'nın ya da Alemdağı'nın kaynak suyunu yerinde içmenin tadı çıkarılırdı. Dolmalar, iç pilavlar, kuzu çevirmeler, helvalar, karpuzlarla...

Çok önem verilen bir şey de arabacıların beslenmesiydi. Başta dedem olmak üzere herkesin gözü onların üstünde olur, sofralarına her yemekten gidip gitmediği denetlenir, bir eksik görülürse, aşçılar usulca uyarılırdı.

Kadıköylüler Pendik'te. Soldan sağa : Fifi, Vedat Başar, Macide, kucağında yatan, Lüsi'nin ablası, papyonlu kişiyi tanımıyorum, annemle Suzan, şemsiyeli Cavide, Samiye, arkasında Selma, sonraki iki kişi Lüsi'nin ailesinden olsalar gerek, en sağda Lüsi.

Çamlıcalılar kır gezisinde. Soldan sağa : Ben, Tuna, annem, Selma Teyzem, Saime Teyzem, Altan Ağabey, Fifi, Suzan, Nünü Baba, Nazmiye Hanım'ın oğlu Vahap Ağabey. Sanırım Heybeliada'dayız.

12. 7. 1934'te Sapanca gezisine giderken. Soldan sağa : Arkadaki pencerede Fifi, Leman Teyzem, Vedat, yerde Vedia, Suzan, annem, ben. Bereli kızı tanımıyorum. Öbür penceredekiler bizden değil.

Bunlar benim son yıllarına yetiştiğim büyük kır gezileriydi. Su başı gezileri de diyebiliriz.

Önce yılda ikiden bire indi...

"Alemdağı uzak, Kayışdağı'na gidelim," dendi.

"Arabacılar da kim bilir kaç para isterler bu yıl!" dendi.

Sonra daha bir isteksizleşildi...

"Ne zaman gidilecek? Bu hafta mı? Gelecek hafta mı?" derken yağmurlar başlayıveriyordu.

Arabacılar kahvesinde,

"Paşam, ne oldu, bu yıl gitmiyor muyuz bir yere?" diye sorarlardı.

"Paşam, sayenizde su başında kuzu çeviriyorduk..."

"Paşam, Mehmet Ağa bir kuzuyu gövdeye indirdi son gezide, dişinin kovuğunda kalmış..."

"Paşam, siz kaç araba isterseniz, emredin, hemen ayarlayalım."

Dedemin hoşuna giderdi onların birlikte yaptığımız gezilerden böyle olumlu söz etmeleri, gene gitmek istemeleri, yemekleri övmeleri...

Son gittiğimiz Kayışdağı gezisine Suat Amcam otomobiliyle gelmiş, paraşollardan sonra yola çıkıp korna çala çala yanımızdan geçmiş, su başına bizden önce varmıştı.

Otomobili OM marka bir çelik yığınıydı. Bir arkadaşından mı almıştı, ya da yaptığı bir avukatlık işine karşılık müşterisi mi vermişti, her neyse, üstü tenteli, açılıp kapanması en az on dakika süren, yapımında kullanılan gereçlerin sağlamlığı uzaktan bakarken bile belli olan taş gibi bir araba.

14. 9. 1934'te Heybeliada Çamlimanı gezisi. Soldan sağa : İskelenin tistiinde ayaktakilerden elleri belinde olan kızı tanımıyorum. Aradan bakan Suzan, Leman Teyzem, annem, Nâzım, Fifi, Saime Teyzem. Otıuranlar : Asuman, Nazmiye Hanım, Tuna, çocukla kadını tanımıyorum. Önde Selma ile Nüvit Baba var. Öteki iki erkeği de tanımıyorum.

"Av için yapılmış bu otomobil," derdi Suat Amcam, "çok sağlam, dağ bayır dinlemez..."

Ama her zaman değil, canı isterse gidiyordu... Çalışmaya başlatmak da öyle kolay değildi. Yandan, özel olarak yapılmış upuzun bir demir çıkarılıp önündeki delikten içeri sokuluyor, motoru çalıştırmak için hızla çevriliyordu. Bu işlem sırasında şoförün direksiyon başında oturup gaz vermesi gerekliydi. Suat Amcamın ailesinde ise bu işlerin ikisini de yapabilecek kendisinden başka kimse yoktu. Onun için arabayı park ettiğinde de hep yavaşta çalıştırmak zorunda kalıyordu. Çevrede güçlü bir kimse yoksa motoru hiç durdurmazdı.

Sonra arabanın nerede, ne zaman bozulacağı da belli değildi. O gün de su başında fazla kalmamış, yemek işi bittikten az sonra, ne olur ne olmaz, ailesini toparlayıp dönüş yolunu tutmuştu.

*

Annemle yaşıtlarının kır gezisi anlayışları değişikti. Onlar fazla para harcamadan gezmenin yollarını ararlar, her şeyi inceden inceye hesaplarlardı. Diyelim Sapanca'ya gidilecekse, tren bileti kaça, orada oturulacak kır kahvesine ne verilecek, kiraz alınacaksa, kaça alınacak, hepsini önceden soruşturur, öğrenirler, sınırlı gelirlerini çar çur etmezlerdi. Ayrıca kimseye yüklenmek de yoktu. Herkes kendi harcamalarını kendi yapardı.

Örnekse bir ara Nünü Baba Heybeliada'da oturmuştu sanırım, ya da yazlığa gitmişti, Erenköylüleri, Çamlıcalıları adaya çağırır, evinde, çamlıklarda ağırlar, ama yalnızca bu olanağı sunar, harcamaları üstlenmezdi. Kimse de beklemezdi ondan bunu.

"Alman usulü" olmayan bir geziye gidilmezdi.

Kendi parasını kendi ödemeye "Alman usulü" diyorlardı. Her çağrıda bu söz yinelenirdi :

"Gelirim ama Alman usulü..."

"Çamlıcalılar" dediğim Altunizade'de oturanlar, Altunizade ailesinden olanlar ile komşuları, arkadaşları, ama nedense "Altunizadeliler" demezdik onlara, "Çamlıcalılar" derdik. "Erenköylüler" de biz, Mithat Paşa köşkünde oturanlar.

Hiçbir gezi olanağı kalmasa Çamlıcalılar toplanıp Erenköylülere, ya da Erenköylüler toplanıp Çamlıcalılara giderlerdi.

*

Nünü Baba ile ilgili en eski anım bana Üsküdar'daymış gibi geliyor. Ama belki de Üsküdar sandığım yer Beşiktaş'tı. Çok küçüktüm. Evin girişinde bir papağan vardı. Sürekli konuşuyor, satıcılara sesleniyordu. İlk olarak konuşan bir kuş görüyordum.

İçeri girmemiş, Nazmiye Teyzeye kapıdan Nünü Babayı sormuştuk. Nünü Baba evde değildi.

Nazmiye Hanım'a da "Nazmiye Teyze" derdim. Gerçekten amcam olmayan hiçbir erkeğe "amca" dediğimi anımsamıyorum. Ama aileden olan olmayan birçok kadına "teyze" ya da "hala" derdim : Seher Teyze, Macide Teyze, Leman Teyze, Nadiye Teyze, Üphet Hala...

Aile çevremizde kadınlara daha yakınlık duyulduğu, daha açık olunduğu anlaşılıyor.

Nenem erkeklere güvenmezdi...

Aynı tedirginlik annemde de vardı. Annemin güvendiği, içinden geçenleri sakınmadan söyleyebildiği, ailesi dışından tek erkek Rasih Güran'dı sanırım. Onun Nâzım'ı da, kendisini de çok sevdiğine inanırdı.

Nünü Baba ile Nazmiye Teyze bir iki evde böyle birlikte oturmuşlardı. Herhalde akrabaydılar.

Nazmiye Teyze evliydi, benden büyük bir oğlu, Vahap Ağabey, bir de küçük kızı vardı, Asuman. Ama babaları canlanmıyor gözümün önünde. Belki de karı koca ayrıydılar, ya da adam ölmüştü, onu hiç görmemiştim.

Nazmiye Teyzenin bir deniz astsubayı olan ikinci kocası Halim Bey ise çok tatlı bir insandı. Büyük bir aşk yaşayarak evlenmişlerdi. Birlikte

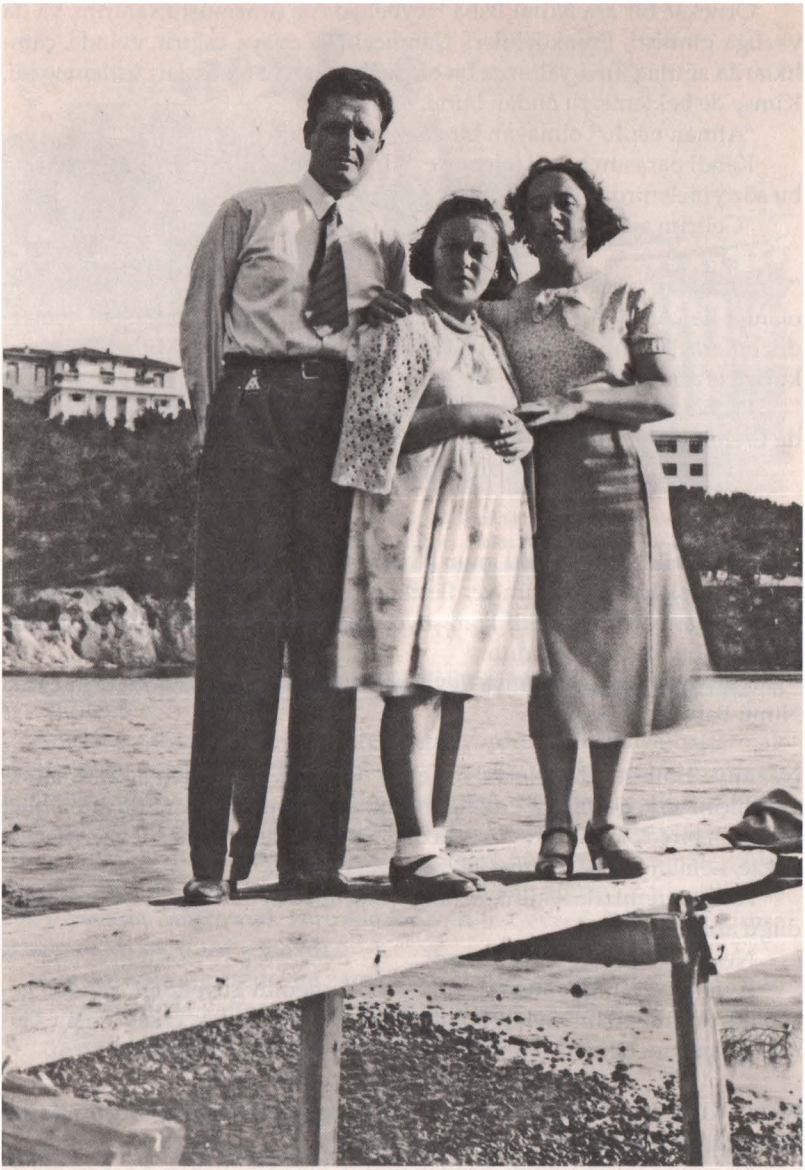

Çamlımanı'nda aynı gün Nâzım, Suzan, Piraye birlikte fotoğraf çektirmişler. Benim bu geziye gitmediğim anlaşılıyor. Suzan on bir yaşını sürüyor. Zayıflama kavgalarına başlamanın eşiğinde.

kocadılar. Damar sertliği, şu bu derken, son yıllarını kanlı bıçaklı iki düşman gibi geçirmişler.

Nünü Baba'nın Altunizade ailesinin çok sayıdaki kızlarından birinin oğlu olduğunu söylemiştim. Yani annemle kardeş çocuğu. Nazmiye Teyze ile akrabalığı babasındandı herhalde. Salt tanıdık, arkadaş gibi değillerdi. Nünü Baba bayağı yüklenirdi, her işini gördürürdü ona. Ancak ablasına ya da kız kardeşine o kadar nazlanabilir insan...

Üsküdar'daki papağanlı evin yerini saptamamı isteseniz, şöyle derim :

Bugün araba vapuru iskelelerinin olduğu yerde, bir yanı deniz, bir yanı iki üç katlı evler olmak üzere parke döşeli bir yol vardı. O yolun üstündeki dar cepheli evlerden biriydi. Kapısı sol yanındaydı, biraz içerlekti, bir iki basamakla çıkılıyordu. Papağan öndeki oturma odasından o basamakların boşluğuna bakan dar pencereden sesleniyordu.

Bana böyleymiş gibi geliyor ya, belki de gördüğüm ev Boğaz'ın karşı yakasında, Beşiktaş'taydı.

Vahap Ağabey bugün İsviçre'de yaşıyor, Asuman ise uzun yıllar kocasının çalıştığı Ankara'da oturduktan sonra artık İstanbul'a yerleşti. Onları arasam herhalde kurtulurum bütün bu belirsizliklerden.

Ama anı kitaplarında amacın doğruları ortaya çıkarmak olduğunu sanmıyorum. Öyle olsa yazdığım her şeyin doğru olup olmadığını araştırmam gerekirdi.

Bu kitapta yalnızca kişilerin, olayların, ilişkilerin, kısaca yaşamın bendeki yansımaları yer alıyor...

*

Pendik'te, Pavli adasındaki bir kır gezisine de, Nâzım, annem, ben, üç kişi olarak katılmıştık. Bugün öyle bir ada yok. Denizi doldurarak yol yapmış, adayı karaya bağlamışlar. Eskiden Pavli'ye Pendik'ten sandala binilerek gidilirdi.

Nâzım'ın arkadaşları, Emine ile Hamdi bu adada bir kır kahvesi işletiyorlardı.

Bizi rıhtımdan karşılayıp sandalla adaya götürmüşlerdi. Kısa boylu, ama güçlü bir genç kürek çekiyordu. Kır kahvesinin her türlü işini yapan, övüle övüle bitirilemeyen bu gencin ne yetenekli bir kişi olduğu özellikle bana anlatılıyor gibiydi. Adada başka konuklar da vardı, ama benden başka çocuk yoktu. Herhalde bu ağabeyin ardına takılarak oyalanmam isteniyordu.

Adını anımsamıyorum. Ali diyelim.

"Mehmet, gel bak Ali şimdi ne yapacak!"

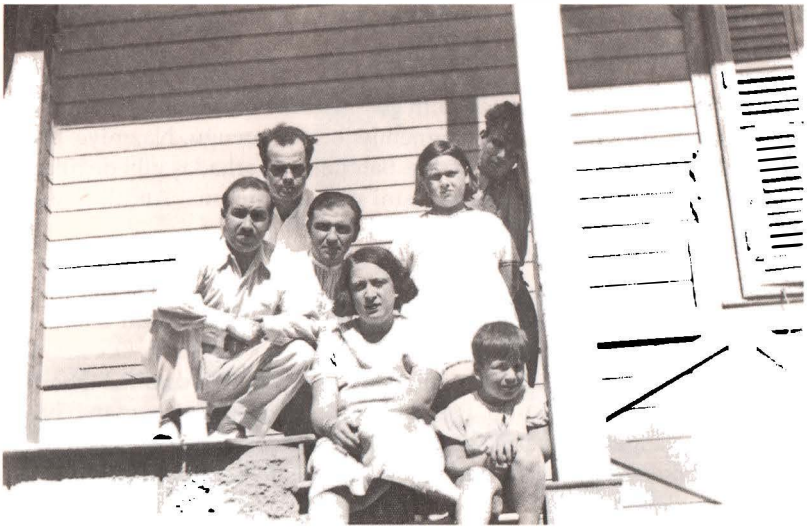

Mithat Paşa köşkünün soldaki giriş merdiveninde çekilmiş bir fotoğraf. Köşkün tahta işçiliği, pancurları, mermer kaplama basamakları vb. görülebiliyor. Soldan sağa: Vedat, Adnan Ağabey, Seyda, Piraye, Suzan, ben. Başını direğe dayayan genci tanımıyorum.

Ali cambaz gibiydi. Oracıktaki bir kuyunun karanlığında yok olup birden koynunda şişelerle ortaya çıkıveriyordu.

Kuyu buzdolaplarıydı...

"İp filan yok ha, taşlara tutunarak iniyor."

Ali'yi beğenmiştim...

Öbür konuklardan bazıları daha önce gördüğüm kimselerdi, bazılarını hiç tanımıyordum.

Kır yemeklerimizi yedikten sonra annem,

"Ali sana tavşanları gösterecekmiş, haydi siz gidip adayı dolaşın," dedi.

Ben oldukça sıkılmıştım, istemiyordum annemden uzaklaşmayı, eve dönme zamanının gelmesini bekliyordum...

"Ama tavşanları merak ediyordun hani..."

Pavli'de tavşanlar olduğunu, biz kır kahvesinde otururken tavşanların gelip çalıların arasından bakacaklarını, onlara havuç vereceğimizi söylemişlerdi.

"Hem şimdi burada büyükler konuşacaklar, sen sıkılırsın..."

Anneme direndiğimi görünce Emine de gelmişti yanımıza. Güler yüzlü bir insandı. Onu severdim.

"Haydi önce bize kuyudan bira çıkarın. Sen de yardım et. Sonra birlikte gidersiniz, Ali sana bir tavşan yakalar, götürüp evde beslersin. Senin tavşanın olur."

Mithat Paşa köşkünün öbür yanında çekilmiş bir fotoğraf. Köşkün sağdaki giriş merdiveni sarmaşık güllerinin arkasında kalmış. Üstteki balkonu tutan direklerden biri, balkon parmaklıkları görülüyor. Soldan sağa : Annem, Nejat Bey, Fifi, Leman Teyze, Vedat, Nadiye Teyze.

Büyükler konuşurken ayak altında dolaşmamı istemiyorlardı. Bunu anlamıştım. Tavşanın benim olması da geri çevrilecek bir öneri değildi.

Ali gene kuyunun karanlığında yok oldu, gene koynunda şişelerle çıktı. Onları annemle Emine'ye verip yanlarından ayrıldık. Tavşan yakalamaya...

Önce bir süre çalıların, otların arasında dolaştık, sonunda bulduk tavşanları, uzaktan uzağa izlemeye başladık.

Derken Ali,

"Sen burada bekle," dedi. Avını kollayan bir kedi gibi dört ayak olup yere yaklaşarak otların arasına daldı.

Bir ara bitkilerden sesler geldi. Çabuk hareketlerin yarattığı sesler...

Yakaladı mı?

Biraz sonra Ali elinde bir tavşanla göründü...

*

Ama ben ancak birkaç gün besleyebildim kırmızı gözlü tavşanımı. Telin altından toprağı kazıp kaçtı. Bir süre Mithat Paşa köşkünün bahçesinde, yandaki Herter'lerin bahçesinde yaşadı. Arada bir görüyorduk. Halamın köpekleri başı boş dolaştıkları için o yana hiç geçmiyordu...

Görüyorduk, bakışıyorduk, ama otların arasına kaçıp yok oluyordu.

Bilenler, "Senin tavşanı gördük," diye geliyorlardı.

Havuç götürüp bırakıyordum dolaştığı yerlere.

Ama bir süre sonra tavşanımı kimse görmez oldu. Ya başına bir işler geldi, ya da iyice uzaklara gitti...

*

Gelelim Cihangir'e...

Cihangir'de oturduğumuz apartmanın adı neydi?

Orada hiç fotoğraf çektirmemişiz. Eski fotoğrafları karıştırırken annemin okul karnelerini, Suzan'ın Amerikan Hastanesi'nden verilen doğum belgesini, kendi okul karnelerimden bazılarını, dedemin bana, Cihangir'e yazdığı bir mektubu buldum.

Önce onlardan çıkardığım bilgileri aktarayım.

Piraye 1920-1921 ile 1921-1922 öğrenim dönemlerinde Bursa'da "American School For Girls" adlı okulda okumuş. Türkçe, İngilizce, Fransızca, Aritmetik, Tarih, Coğrafya, Doğa, Dikiş derslerine girmiş. İlk yıla "First", ikinci yıla "Second" demişler. Orta I ile II olsa gerek.

1906'da doğduğuna göre, on dört yaşından on altı yaşına kadar bu okula gitmiş. Bursa'da halamın evinde babamı tanıdığında demek on altı yaşında bir ortaokul öğrencisiymiş.

Babamla evlenince okulu bırakmış. Suzan'ın doğum tarihi 21 Aralık 1923. Annem de aralık doğumlu olduğuna göre, tam on yedi yaşındaymış onu doğurduğunda...

Benim karnelerimden biri 1935-1936 ders yılında Beyoğlu 13. İlkokul 4-C sınıfından 551 M. Fuat adına düzenlenmiş. Soyadım yok. Soyadı Yasası 1934'te çıkmıştı. Ama herkesin kendine bir soyadı seçmesi için belli bir süre tanınmış olmalı. Nitekim 1936-1937 ders yılında Kadıköy 38. İlkokulu bitirirken aldığım karnede 5-A'dan 295 Mehmet Bengü'yüm.

Bu ikinci karnede yalnızca üçüncü devre sonundaki bitirme sınavlarının notları var. "Yazı" dışında her şeyden Pekiyi almışım. O yılın ilk iki devresinde Fındıklı'daki İsmet İnönü İlkokulu'ndaydım. Beyoğlu 13. İlkokul'dan bütün çocuklar bu yeni yapılan örnek ilkokula aktarılmıştık.

İsmet İnönü İlkokulu'nda gerçekten çok iyi bir öğretim kadrosu, çok iyi düzenlenmiş derslikler, bol araç gereç vardı.

Anlaşılan oraya alacakları öğrencileri de yukardaki okulda hazırlamaya başlamışlardı.

Çünkü 4-C'deki karneme bakıyorum, yalnız "Resim, Elişi" ile "Cimnastik" Pekiyi, ötekiler genellikle İyi, ilk devre bir, ikinci devre üç, üçüncü devre bir Orta var.

Bizi kıt not vererek çalışmaya zorlamış olmalılar. Çünkü ben fazla ça-

lışmadan iyi notlar alabilen bir öğrenciydim. Arkalara saklanmaz, ders dinler, evde ödevlerden başka bir şey yapmadan kolayca Orta'nın üstüne çıkardım.

Karneye göre, sınıf öğretmenimizin adı Mefharet imiş. Onu hiç anımsamıyorum.

Zaten o okuldan hiç kimseyi anımsamıyorum.

Nâzım'ın üvey kardeşleri, ikizler, Fatoş ile Metin de anneleri Cavide Hanım'la Cihangir'de, bize yakın oturuyorlardı, herhalde onlar da o okuldaydılar.

Sonra Muzaffer vardı, hemen arkamıza düşen sokaktaki bir apartmanın kapıcısının oğlu. Futbol oynamaya başladığım günlerdeki en sevgili arkadaşım. Bizden biraz büyüktü, ama iyi bir çocuktu. Ayrıca mahallemizden İsmet İnönü İlkokulu'na giden öğrencilerin en güçlüsüydü. Önder durumundaydı. Futbolu da hepimizden iyi oynuyordu. Beni sever, korurdu. Annem de sanırım onun beni sevdiğini, koruduğunu görüyor, bu arkadaşlığı destekliyordu.

Ama Muzaffer'i Beyoğlu 13. İlkokul'dan hiç anımsamıyorum. Oysa oraya da birlikte gidip gelmiş olmalıyız. Herhalde onunla ilk o okulda arkadaşlık etmeye başlamış, sonra bu arkadaşlığımızı bizim apartmanın önündeki futbol alanında, ertesi yıl da Fındıklı'daki okula giderken inip çıktığımız merdivenlerde pekiştirmiştik. Bayağı eğlenirdik o merdivenlerde, hele çıkarken, aralarda dinlenmek için durup oyunlar oynardık.

Dedem cumartesi günleri, beni alıp Erenköy'e götürmek üzere, Fındıklı'ya geldiği gibi, Beyoğlu'na da gelirdi. Nerede beklediği, arkadaşlarımın, "Kim bu? Kim bu?" diye soruşları gözümün önünde, ama soranların yüzleri yok. Fındıklı'da dedemin Muzaffer'e çikolata verişini, anneme uğrayıp haber vermeyi unutmaması için onu uyarışını da çok iyi anımsıyorum.

Muzaffer evine giderken bize uğrayıp anneme dedemin gelip beni aldığını haber verirdi. Bizim kapıcının akrabasıydı, ya da köylüsü, tanıdığı, her neyse. Genelde ona söyler, ama kapıyı açık bulursa, asansörle kendi çıkardı yukarı. Hoşlanırdı asansöre binmekten. Onların apartmanında asansör yoktu. Bazı günler, ortamı boş bulduk mu, ikimiz, oyun olsun diye, bir yukarı bir aşağı, asansörle inip çıkardık.

"Ne oluyor! Kim var asansörde!" diye biri bağırırsa, hiç ses çıkarmadan doğru bizim kattaki çamaşırlığın camlı terasına...

"Çocuklar oynuyor, bozuyorlar asansörü, sonra dünyanın parasını veriyoruz!" diye söylenirlerdi...

Dedemin mektubu 17 Kasım 1935'te yazılmış. Cihangir'e gidişimizden kısa bir süre sonra. Şöyle başlıyor :

"Benim canım, güzel, şen oğlum,

"Dün sana Suzan'la beraber uzun bir mektup yazdık, Suzan'cığım Güneş Apartmanı diye adres yazdırdı, halbuki apartmanınız Güneş değilmiş, zavallı Hakkı Bey seni saatlarce aramış, neden sonra bir adam, onlar Güneş Apartmanı'nda değil, Mühürdaroğlu Apartmanı'ndadır demiş ve Hakkı Bey'i oraya götürmüş. Güzel oğlum galiba sinemaya gitmiş olacak ki evde bulunmamış."

Yazdıkları uzun mektubu postaya vermişler. Hakkı Bey'le ise, ertesi gün, arkasında çarpım cetveli olan defterler göndermişler. Adresin yanlış olduğunu anlayınca da bu kez Cihangir Postanesi'ne bir mektup yazıp doğrusunu bildirmişler.

Geçti miydi acaba o ilk mektup elime?

Dedem bir de çarpım cetvelini iyi öğrenmezsem hiçbir şey yapamayacağımı yazmış ki bu da ilginç. Bugün ikinci sınıfta başlıyorlar çarpım cetvelini ezberlemeye, demek ki bizim öğrenim gördüğümüz yıllarda dördüncü sınıfa giden öğrenciler çarpım cetvelini doğru dürüst bilmiyorlarmış.

Bir yerde de şöyle diyor :

"Silahlarını silip kaldırdım, Neptün'e iyi bakıyorum, senin fıkara arkadaşının gelip beni görmesi için haber gönderdim, ona ara sıra harçlık vereceğim."

Silahlar tamam da, Neptün'ün dedemde ne işi var? Onu Mithat Paşa köşkünde neneme bırakmıştım. Sonra yoksul arkadaşım kim? Anlaşılan dedemden ona yardım etmesini istemişim. Kim olabilir?

Hiç anımsamıyorum bu olayları.

*

Çok iyi anımsadığım ise sinemaya gitmelerimiz...

"Güzel oğlum"u da, annesini de evde bulmak kolay değildi.

Bu konuda annemle tam bir uyum içindeydik...

Nâzım Nişantaşı'ndaki İpek Film Stüdyosu'nda çalışıyordu. İpekçilerin ise Beyoğlu'nda iki sinemaları vardı : İpek ile Melek. Onlara biletsiz giriyorduk. Ama yalnız o kadar değil. Başka sinemalara da para vermemiz gerekmiyordu. Melek'te, kapıda duranlar bizi sinemaların çoğuna götürüp biletsiz sokuyorlardı.

En başta da Alkazar'a... 31 kısım tekmili birden...

Her filme mutlaka giderdik. Sonunda bizi içeri sokmaya kimsenin gelmesine de gerek kalmadıydı. Yalnız kapıdakileri değil, yer gösterenleri, müdürü, herkesi tanıyorduk. En iyi yerlere oturtulurduk. *Buck Jones, Ken Maynard, Gene Autry, Tarzan, Frankenstein, Dracula, Kurt Adam...*

Erenköy'de doğanın bütün güzellikleri tadılır, değerlendirilir, beklenirdi. Cihangir'de ise bir apartmanın yedinci katındasınız. Sanırım sinemaya düşkünlüğümüz bu çaresizlikten kaynaklanıyordu. Önde ben, ortada Fifi, arkada annem.

Korku filmlerinde hem korkar, anneme sokulur, hem de sinemadan çıkarken, "Ne iyi ettik de geldik!" diye boynuna sarılırdım.

Yaşamım boyunca en çok sinemaya gittiğim yıl belki de o yıldı. Okuldan gelince derslerime bir bakardım, ne kadarda yapabilirim, kaçta eve dönmemiz gerek, annemle baş başa verip hesaplarız, sonra doğru sinemaya. Bazen önceden sözleşirdik, o Beyoğlu'na, okulun önüne gelirdi, eve hiç uğramadan sinemaya gider, böylece vakit kazanmış olurduk.

Annem her gün okuldan dönünce bahçelerde oynamaya alışık bir çocuğu küçücük bir apartmanda oyalamanın olanaksızlığını bildiği için bu yolu seçmiş olmalı. Kar kış demez mutlaka dışarı çıkardık...

Apartmanımızın önündeki arsada mahallenin çocuklarıyla futbol oynamama da izin verirdi. Muzaffer'in de oynaması koşuluyla. Gerçi bütün çocuklar aynı okuldandık, ama ben sevgi ortamında büyütülmüş bir bahçe çocuğu olduğum için, herhalde sokağa ayak uyduramayacağımı düşünüyordu.

Muzaffer beni bir ağabey gibi korurdu. Kendi takımına alır, oyuna katkıda bulunmama yardımcı olur, paslaşır, yüreklendirir, iyi oynamam için desteklerdi.

Okula bir yıl erken başladığım için en küçükleriydim. En kolay ezilecek olan...

Yakınlarda bir gün, nasıl olduysa, bindiğim otomobil Cihangir'den geçti, çevredeki değişiklikleri görmek için bakınırken şaşırdım : Bizim futbol alanımız ağaçlı, güzel bir park olmuş. Kim bilir, belki bir köşesini de top oynasınlar diye çocuklara ayırmışlardır.

*

Cihangir'deki anılarımdan biri de Nâzım'ın soyadı almamakta direnmesiyle ilgili.

Cumhuriyet kurulalı on yılı geçmiş, vatandaşlar bir türlü eşitlenemiyor, toplum içindeki güçlerine, varlıklarına, yaptıkları işlere göre hepsine değişik sanlar veriliyor, kimi beyefendi, kimi bey, kimi efendi, kimi ağa... Aile adları da Arapça "Eb" (baba), Farsça "Zade" (oğul) sözcükleriyle belirleniyor : Ebüzziya, Babanzade gibi...

1934'te iki yasa çıkarılmış. Biri her ailenin bir soyadı almasını zorunlu kılıyor, öbürü de insanlara değer biçen bütün sanları kaldırıyor. Kim olursa olsun erkeklere "Bay", kadınlara "Bayan" denecek.

Soyadını seçmek, kütüğe işletmek için de, ne kadarsa, bir yıl mı, iki yıl mı, bir süre vermişler. Uzun bir süre olsa gerek, çünkü annemle Nâzım bu yüzden tartıştıklarında herkes soyadını seçmiş, işlemlerini çoktan yaptırmıştı. Kimse artık sözünü bile etmiyordu.

Annem zamanında başvurmayanlara hem kütükte uydurma bir soyadı yazdıklarını, hem de para cezası kestiklerini söylüyor,

"Sonra o adı değiştirmek için mahkemeye gitmemiz gerekecek, cezadan başka, onun için de para harcayacağız," diyordu.

Nâzım hiç oralı değildi.

Onun bu konudaki düşüncesi bir şiirinde açıklanmıştı:

Hasep, nesep, kan, soy, sop işinde yoğum.
Çünkü ne soyu sicilli bir buldoğum
ne de tecrübelik bir tavşan.

"Sen git al kendine istiyorsan bir soyadı," diyordu, "ben de gerekirse seninkini kullanırım."

Sonunda öyle anlaştılar : Annem bir soyadı alacak, gidip işlemlerini yaptıracak. Nâzım da onun soyadını kullanacak, ayrılırlarsa da soyadı annemde kalacak.

"Peki, hadi seçelim öyleyse!"

"Bırak şimdi... Nasıl olsa buluruz bir şey..."

"Nâzım!.."

Annemin öfkelendiğini görünce bu kez sevda sözleriyle yapılmış adlar önererek onu güldürüyor, yumuşatıyordu.

Soyadlarının anlamlarına gülerken anlamsız bir soyadı alma düşüncesine ulaştılar.

"Ran"ı annem seçti, ertesi gün de başvurup işlemlerini yaptırdı. Hiçbir anlamı, çağrışımı olmayan bir sözcük bulduğu kanısındaydı.

Yıllar sonra ona,

"Anne, Ran'ın anlamı neymiş, biliyor musun?" diye sormuştum.

"Hiçbir anlamı yok, ben aldım onu," demişti.

"Ama varmış bir anlamı."

"Ben aldım diyorum. Bilmez miyim? Yok bir anlamı."

"Şöyle diyorlar : Ran'ı tersten okuyunca, nar oluyormuş, nar kırmızıymış, kırmızı da kızıl demekmiş, yani Ran sözcüğü komünistin kısaltılmışı..."

Şaşkınlığını gizlememiş,

"Neler düşünüyorlar, nelerle uğraşıyorlar..." diye gülmüştü.

*

Annem vitrinlere bakmaktan hoşlanırdı. Biz pek hoşlanmasak da onu mutlu etmek için hoşlanıyormuş gibi davranırdık. Kumaşlara, ayakkabılara, gömleklere, çoraplara, yünlere, en çok da tabak çanağa, mutfak eşyalarına bakardık.

Aslında Beyoğlu'na gidip vitrinlere bakmak kadınlar arasında yaygın bir eğlenceydi. O yıllarda bugün olduğu gibi kentin her yanında büyük dükkânlar yoktu. Bütün ünlü mağazalar Beyoğlu'ndaydı. En iyi mallar Beyoğlu'nda satılırdı. Kadınlar bir şey alacak olmasalar bile, salt vitrinlere bakmak için Beyoğlu'na giderlerdi. Cihangir'e taşınmakla biz bu eğlencenin yanı başına gelmiştik.

Her vitrin gezintimizde bir süre de benim için Japon Mağazası'nın önünde oyalanırdık. Japon Mağazası karşılıklı iki geniş vitrini olan büyük bir oyuncakçı dükkânıydı. Almayı hiç düşünmeden, bakmanın tadını çıkarırdım. Köprülerden geçen, tünellere girip çıkan trenler, havada perende atan cambazlar, neler neler olurdu. Annem de, Nâzım da bayağı ilgilenirlerdi onlarla.

Bir de Karlman Pasajı'nda vardı oyuncak bölümü. Bu çok büyük dükkâna "pasaj" denmesi bir kapısının İstiklal Caddesi'nde, bir kapısının da Tepebaşı Caddesi'nde olmasındandı. Orada yok yoktu. Bir girdiniz mi kolay kolay çıkamazdınız içinden. Onlar başka yerlere bakarlarken de ben oyuncak bölümünde kalabilirdim.

"Burada kal, istersen, biz bir dolaşıp gelelim," derlerdi.

Ama kısa bir süre yalnız kalsam da, gene onları bulup takılırdım

kuyruklarına. Nelere bakıyorlar, neleri beğeniyorlar, burunlarının dibine girip izlerdim. Bana da sorarlardı :

"Sence hangisi daha güzel?"

Genellikle alışveriş için dolaşmazdık. Cebimizde öyle her gördüğümüz, beğendiğimiz şeyi alabilecek para olmazdı.

Ama annem beğendiği, belki ilerde alabileceği şeyleri mimlerdi. Nâzım'a da gösterirdi.

Aslında yeni bir ev kuruyorduk. Eksiğimiz çoktu. Beğenerek kullanabileceğimiz şeyleri nerden alabileceğimizi bilmek bizim için önemliydi.

Yıllar sonra Orhan Veli'nin, "Bedava yaşıyoruz, bedava" diye nelerin bedava olduğunu sıralayan şiirini okurken, benim gözümün önüne Cihangir'deki günlerimiz gelmişti : "Sinamaların kapısı, / Camekânlar bedava".

Sinemaların kapısında tanıdıklar vardı, dalıyorduk içeri, ama vitrinler tam Orhan Veli'nin dediği gibi bedavaydı.

*

Cihangir'de neler almıştık?

Çoğu Karlman Pasajı'ndan, taksitle...

Yanılmıyorsam bir defterimiz vardı, belli bir kredi sınırı olan hesabımıza yazdırarak alışveriş ediyor, her ay da toplam borcumuza karşılık belli bir taksit ödüyorduk. Borcumuz azaldığı kadar yeniden borçlanma olanağı doğuyordu.

Tencere, tava, çatal bıçak, onlar pek gelmiyor gözümün önüne, ama pembe bir yemek takımı almıştık, bir tek parçası, kapaklı çorba kâsesi, şimdi bu satırları yazarken içerde mutfakta duruyor. Kapağı kırılıp yapıştırılmış, saplarından birinin ucu kopmuş...

Altmış yıl saklamış onu annem. Ben de saklıyorum.

Gidip baktım altındaki damgaya : H. & L. Schlaggenwald, Çekoslovakya. Tarih yok.

Güzel bir takımdı.

Ondan daha güzel olan ise sarı çizgili kahverengi seramik bir çay takımıydı. Tek bir parçası bile kalmadı.

Yıllar sonra rengi o takıma benziyor diye seramik bira bardakları almıştım. Bira içtiğimden değil, hoşuma gitmişti o renk benzerliği.

Bunu gören İzgen de bir yerde kahverengi seramik bir çay takımı görüp almıştı, benim beğeneceğimi düşünerek. Ama çok koyu kahverengiydi aldığı takım. Ayrıca iş salt renkte de değil, biçim de önemli.

Annem ile Nâzım süssüz, çarpıcı olmayan, baktıkça güzelleşen şeyler seçerlerdi.

Bu özellikle annemin güzellik anlayışıydı. Aşırı süslü şeylere "rokoko" derdi. Nâzım'ın şiirleri üzerine konuşurlarken de zaman zaman bu

sözcüğü kullanırdı. Şiirde ustalık gösterilerine, süslü sözlere sapmaya kesinlikle karşıydı.

Hemen huysuzlanır,

"Sevmedim, rokoko olmuş," derdi.

İçi boş güzellikler diye yazılar yazarken hep onu anımsıyorum. Nâzım'da bile karşı çıkıyordu şiirde biçimsel süslerin ağırlık kazanmasına.

Bir bardak, ya da tabak düşünün, biçimiyle, ele yatışıyla, kullanılışıyla güzel, süsleriyle değil...

Almanya'da bir gazeteci arkadaşım beni kiliselere götürmüş, büyük emek ürünü süslemeler göstermiş, umduğu kadar beğenmediğimi görünce de şaşırmış, hatta biraz öfkelenmişti.

"Bunlar insanoğlunun gücünü kanıtlıyor, yüceliğini, görkemini," diyordu, "nasıl hayranlık duymazsın!"

Anlatmak kolay değil...

"Türkiye'ye gelip Sinan'ın camilerini görürsen belki benim beğenimin temelinde yatan sanatsal duyarlığı sezebilirsin..." demiştim...

Annemden aldığım duyarlığı...

*

Sofra kurma işine Mithat Paşa köşkünde de ara sıra yardım ederdim. Ama Cihangir'de bu bir göreve dönüşmüştü. Nâzım evde olursa mutfaktaki işlerin ucundan tutardı. Sofrayı genellikle ben kurardım; toplamayı ise hep birlikte yapardık. Bulaşık annemin işiydi, kurulama Nâzım'ın, o yoksa benim. Yıkanan bulaşıkları mutfaktan oturma odamızdaki büfeye getirip yerleştirmeye de yardım ederdim. Adnan Ağabeyin yaptığı kontrplak büfeye...

Cihangir'deki o kontrplak ile çırasız çamdan tiyatro dekoru anlayışıyla gerçekleştirilmiş oturma odası takımımızın bazı parçaları bugün de bizim evde duruyor :

Bir kitaplık, sedir başına konmak için köşe kitaplığı, iki sıra...

Ama masa ile büfe yok...

Onlar ya parçalandı, ya da annem birilerine verdi.

Bir de havagazı ocağı almıştık Büyük Parmakkapı Sokağı'ndaki bir dükkândan. Tezgâh üstüne konan bir ocaktı. Yalnız biraz yüksekçeydi, altında küçük bir tepsi yeri vardı. Fırın gibi değil, önden arkadan açık. Yukarda bir çubuk üstünde yanan alevleri istediğiniz zaman alttaki tepsiye çevirebiliyordunuz.

Annemle Nâzım baş başa verdiler mi çok değişik, tadına doyulmaz tepsi yemekleri pişirirlerdi.

Annem uzun yıllar o ocağından vazgeçmedi. Nereye gitse götürdü.

Altunizade'deki evimizi yaptırdıktan sonra da, iyice yaşlanıp yemek işini İzgen'e bırakmak zorunda kalana kadar, hep o ocağı kullandı.

"Bunu değiştirelim artık, yeni bir ocak alalım," dediğimizde bayağı öfkelenip söylenirdi :

"İyi yanmıyorsa, tamir ettirin, ben yıllarca kullandım, bir şikâyetim olmadı, şimdi öyle güzel ocak nerde, onu bana Cihangir'de Nâzım almıştı..."

Havagazından bütan gazına geçerken de biraz direndi, ama değişikliği yapacak olan usta,

"Doğru değil bu ocağı kullanmanız, yeni bir ocak almanız daha iyi olur," deyince ses çıkarmadı. Bütan gazından da ürküyordu zaten biraz.

Cihangir'de annem çok mutluydu sanırım. Daha önce hiç kendi evi olmamıştı. Babamla birlikteliği dedemin köşkünde geçmişti. Sonra nenemin yanına, sonra Fifi'yle Vedat'ın apartman katına, sonra Mithat Paşa'ya...

Cihangir'deki gerçi bahçesinde ebruli hanımelleri açan bir ev değildi, ama küçük, derli toplu, gönlüne göre çekip çevirebileceği kendi eviydi.

Yalnız önemli bir eksiğimiz olduğunun hemen ayrımına varmıştık : Kedimiz, köpeğimiz, tavuklarımız, hiçbir hayvanımız yoktu.

Bir apartmanın yedinci katı... Aşağı bakınca insanlar küçücük görünüyor. Rüzgârlı havalarda sallanıyormuşuz gibi bir duyguya kapılırdım.

Böyle gökyüzünde hangi hayvan beslenebilir?

"Kuş!" demek geliyor insanın içinden. Ama ağacımız yok ki...

Sonunda balık almaya karar verdik.

"İster misin? Balık alalım mı?"

"İsterim..."

Daha önce akvaryumda balık hiç görmemiştim.

Nâzım benimsetmek, sevdirmek istediği şeyin ilk iş sorumluluğunu yüklerdi insana.

"Sen bakacaksın ama... Suyunu değiştireceksin... Yem vereceksin..."

Ben anlardım neyi, niçin söylediğini. O benim anladığımı anlamıyor muydu acaba? Ayıp olmasın diye belli etmezdim. Mithat Paşa'da "Doğacağa" diye kitabı imzalayıp verdiğinde de, bütün o konuşmaları doğacak çocuğu kıskanmamam için yaptığını anlamış ama belli etmemiştim. Cihangir'de de Kan Konuşmaz adlı romanı yazarken, beni karşısına oturtup parçalar okumuş, tepkimi ölçmüştü :

"Ne diyorsun, sen avukat olsan ne yapardın?"

Böyle durumlarda almak istediği yanıtları bilir, ona göre konuşurdum. Biraz da sıkılırdım onu böyle kandırdığım için.

Gerçi yalan söylemiyordum. Söylediklerim doğruydu. Ama sınav sorularının yanıtlarını önceden ele geçirmiş bir öğrencinin tedirginliğini duyardım.

Evet, daha önce akvaryumda balık hiç görmemiş, beslememiştim. Gerçi dedemin bahçesindeki büyük havuzda kırmızı, beyaz, alaca, renk renk balıklar vardı ama biz onları özel olarak beslemezdik. Aklımıza gelirse ekmek, simit, kâğıthelvası filan atardık, onlar kendi yiyeceklerini kendileri bulurlardı. Havuzun dibinde, ortadaki çiçekliklerin çevresine sünger taşları dayanmıştı. Onların arasına girip çıkarlar, yaz kış, soğuk sıcak demeden yaşamlarını sürdürürlerdi. Her yıl da ürerlerdi. Küçük balık orduları çıkardı ortaya.

Dedem arada bir havuzu temizletirdi. Çamların iğneleri, ağaçların yaprakları dökülürdü içine.

Bir de çatlaklardan sürekli sızıntı olduğu için sık sık fıskıyeleri açıp suyu yükseltmek gerekirdi. Çok fazla yükseltmek de olmazdı, çünkü kediler havuzun kenarına gelip pusuya yatar, suyun yüzüne yaklaşan balıkları patileriyle vurup dışarı alıverirlerdi.

Kısacası, bizim balıklarla ilgilenmemiz, birer ad takıp onları, "Şu senin, bu benim," diye paylaşmaktan öteye geçmezdi.

Akvaryum işi çok değişikti...

Tokatlıyan'ın arkasındaki sokaklardan birinde, bir apartmanın ikinci katındaki bir dükkâna gitmiştik. Nâzım'a stüdyodaki arkadaşlarından biri vermiş adresi. Dükkân dediğim, kapısı çalınarak girilen küçük bir apartman katı, ama içersi bütün akvaryumlarla dolu... Çeşit çeşit balıklar...

Adam Beyaz Rus. Nâzım'la Rusça konuşmaya başladılar. Ben balıklara bakıyorum. Bizim havuzdakiler gibi değil. Küçücükleri var, salkım saçak tül gibi kuyruklu, patlak gözlüleri var. Çok çeşitli, çok değişik, çok güzel...

Pahalı da anlaşılan...

Akvaryumlar boy boy, içlerine konan her şey de ayrıca üstüne biniyor. Taşlar, çakıllar, yosunlar...

Balıkları da ekleyince...

Sonunda hepsini birden değil de, parça parça almaya karar verdiler.

Önce bir akvaryum düzenlenecek... Balıklar sonra...

Küçük, üstü açık, altı düz, balon gibi bir akvaryum seçildi. Evde, büfenin camlı bölmesinde duran birkaç taş, kuru sünger, renkli cam parçaları vardı, adam onlara kum, çakıl, yosun, bir şeyler ekleyip süsleyecekti akvaryumu.

Ertesi gün ben okuldayken annem götürmüş hepsini...

Bir pazar gecesiydi. Erenköy'den dönmüştüm.

Kapıdan girer girmez,

"Git bak, ne göreceksin içerde büfenin üstünde," dediler.

Gittim, bizim yuvarlak akvaryum, donanmış, pırıl pırıl, içinde renkli taşlar, yeşil yeşil yosunlar, iki de saçaklı balık...

Beyaz Rus satıcı yalnız akvaryum ile düzenlenmesi için para almış, iki Japon balığını armağan etmiş Nâzım'a...

"Beğendin mi?"

"Balık da almışsınız..."

"Adam vermiş onları, bak dipte küçükleri de var."

Bakıyorum, dipte taşların, yosunların arasında, küçük balıklar da dolaşıyor...

Günümüzde akvaryumlara birtakım araçlar ekliyorlar. Bizimkinde öyle şeyler yoktu. Her gün bir lastik boruyla suyun yarıya yakınını boşaltıp taze su ekliyor, bir de sabah akşam yem veriyorduk.

Bir süre sonra Japon balıklarımızdan biri öldü. Annem çok üzüldü. Dükkândaki adama gidip danıştık, biz mi bir yanlış yapıyoruz diye. Çeşitli nedenlerden ölebilirmiş balıklar. Anlaşılan akvaryumda balık beslemek pek öyle kolay bir iş değil. Adam uzun uzun anlattı, bize birtakım öğütler verdi.

Dediklerini yaptık ama başaramadık balıklarımızı beslemeyi. Çok geçmeden öbürleri de öldüler.

Bir daha balık almadık.

"Bakamıyoruz, öldürüyoruz, sonra ben çok üzülüyorum," dedi annem.

Akvaryumumuz güzeldi. Renkli taşları, yosunlarıyla büfenin üstünde öylece dururdu. Arada bir suyunu değiştirir, temizlerdik.

Yabancılar sorarlarsa,

"Balıklarımız öldü, yenisini alacağız," derdik.

Ama kesinlikle yoktu öyle bir düşüncemiz...

*

Cihangir'deki o küçücük apartman katından kalan anılarda kimleri görüyorum?

Çok gelip giden oluyordu mutlaka, ama Oktay Rifat'ın annesi Münevver Hanım'la, bir de Selma Teyzemle ilgili iki anım ayrıntılarıyla kalmış kafamda.

Münevver Hanım Nâzım'ın teyzesiydi. İlk kocası Kadri Bey'den bir çocuğu olmuş : Seyda; ikinci kocası Samih Rifat'tan da iki : Oktay Rifat ile Hüsnüaşk.

Samiye ile Seyda teyze çocukları.

Aslında Münevver Hanım'ı Mithat Paşa köşkünde filan da görmüş olmam gerekir, ama pek gelmiyorlardı sanırım. Herhalde Ankara'da oturdukları için.

Oktay Rifat 1914 doğumlu. Yirmi yaşlarında bir delikanlı o yıllarda.

Onu da Erenköy'de gördüğümü hiç anımsamıyorum. Ağabeysi Seyda'ya, Nâzım'a hiç gelmedi mi acaba? Ya da bir iki kez geldiyse, ben görmedim. Sürekli gelenler arasında olmadığı kesin.

Annem Oktay Rifat ile bir arkadaşının yazdıkları şiirleri Nâzım'a getirip gösterdiklerini söylerdi. Bir gün, bir yerde... Ama ne zaman, nerede? Bilmiyorum... Arkadaşı kimdi? Onu da bilmiyorum...

Gene annem voleybol oyununu ilk Oktay Rifat'la oynadıklarını anlatırdı. Samih Rifat'ın Kısıklı'dan ilerde, sanırım Bulgurlu'da, bahçe içinde bir köşkü varmış. Oktay Rifat annemle Nâzım'ı orada ağırlamış bir gün. Birlikte yemek yemiş, bahçede oyunlar oynamışlar. Bu arada Oktay Rifat onlara Paris'te gördüğü voleybol oyununu anlatarak öğretmeye çalışmış.

1937 yazında olsa gerek... Herhalde doktora yapmak için gittiği Paris'ten yazı geçirmeye İstanbul'a dönmüştü. Daha önce ya da daha sonra olamaz, çünkü Oktay Rifat Ankara Hukuk Fakültesi'ni 1936'da bitirmiş, 1938'in başında ise Nâzım tutuklandı.

Anlaşılan ilgisiz değillerdi birbirlerine, ama ayrı kentlerde yaşadıkları için görüşemiyorlardı.

Münevver Hanım'ın Cihangir'e gelişi de 1936 ya da 1937'de olmalı. Ben dördüncü sınıfla beşin ilk yarısını okurken oradaydık. Güle güle oturuna gelmişti. Gecikmiş bir gelişti sanırım.

Nâzım evde yoktu. Birlikte öğle yemeği yiyecektik.

Ben evde olduğuma göre herhalde günlerden çarşambaydı. O yıllarda okullar çarşamba günleri öğlene kadar olurdu.

Annem belli etmemeye çalışsa da, sınava girmiş gibi sinir içindeydi. Kocasının ailesinden, görmüş geçirmiş, varlıklı, gururlu bir kadını ağırlayacak, yokluk içindeki evinde, acemi aşçılığıyla kendini beğendirmeye çalışacaktı.

Üstelik yalnız kalmamak için, öğle yemeğine mutlaka eve gelmesini söylediği Nâzım da, işlerini denkleştirip gelememişti. Selma, Fifi filan, bari biri olsaydı...

Münevver Hanım ise gerçekten annemin korktuğu kadar vardı. Her konuda eleştirel bir tavır takınıyor, beğendiğini, beğenmediğini açık açık söylüyordu.

Yemekte annemin yüzü kıpkırmızıydı. Alev alev yandığı belliydi.

Münevver Hanım sürekli konuşuyordu :

"Bu iyi olmuş kızım, biraz tuzu az, ama iyi yapmışsın. Bu ise böyle yapılmaz..."

Nasıl yapılması gerektiğini anlatıyordu, ikide bir, "Anladın mı?" diyerek...

Derken elindeki çatala bakıyordu :

"Nerden aldın bunları? Yeni mi? Kaça aldın?"

Annem yanıtlamaya çalışıyordu sorularını, ama o söyleneni dinlemeden başka bir soruya geçiyordu.

Her şeyden, çim çim, bir iki lokma yiyip kalkıverdi.

"Doydum, yeter bu kadar..."

Annem de kalktı.

Ben yemeğimi yemeyi sürdürüyordum.

Masayı toplamaya başladılar... Münevver Hanım da yardım etmekteydi...

Annem :

"Siz bırakın, ben toplarım," diyor, ama dinletemiyordu.

Birlikte mutfağa bir iki gidip geldiler.

Sonra Münevver Hanım yok oldu. Annem yalnız geldi odaya.

"Nerde?" diye sordum.

"Banyoya girdi," dedi. "Bir tatlı daha ister misin?"

Ya peynir tatlısı, ya palaçinka, öyle bir şeydi, evde yapılan sevdiğim tatlılardan, onlar dokunmamışlardı bile...

Bir tane daha yedim...

Sofrayı kaldırdık...

Münevver Hanım banyodan çıktı. Anneme güzel sözler söylemeye başladı. Gösterdiği konukseverliğe teşekkür etti. Evimizi övdü :

"Kutu gibi... Pek güzel... Güle güle oturun..." dedi.

Huysuz eleştirmen havası geçmişti.

Biraz sonra da gitti.

Annem sondaki övgülere karşın bitkindi.

"Sen şimdi ödev filan yaparsın, ben biraz yatıp uyumak istiyorum, bir gelen olursa beni uyandırıver," dedi...

*

Selma Teyzemle ilgili anımın öbür ucunda ünlü bir operatör, Prof. Dr. Mim Kemal de var.

Selma Teyzemin Cihangir'e gelmesi benim için bayram demekti. Birlikte ders çalışır, oynar, bol bol da güreşirdik.

Bir gün sofrayı kurmuş, gene itişiyorduk. Daha doğrusu o gazetede bir şeye bakmaya çalışıyor, ben de tepesine tırmanıyor, okumasına engel oluyordum.

Birden gazeteyi bırakıp beni altına aldı, gıdıklamaya başladı. Aslında gıdıklandığımdan değil, oynamanın tadından kıkır kıkır gülüyordum. Ne olduysa, bir ara sağ ayağım altımda kaldı, o da üstüme yüklenince, bileğimde büyük bir ağrı duydum. Hemen kalktı üstümden, ama ayağım çok kötü olmuş, bileğim de şişmeye başlamıştı.

Bayağı güçlüydü Selma Teyzem. Beni kucakladığı gibi banyoya gö-

türdü, bileğimi soğuk suya tuttu bir süre. Buzdolabımız yoktu. Soğuk su iyi gelmişti, ama ağrı gene de geçmiyordu. Yatağıma yatırdılar. Bayılacak gibiydim.

Selma Teyzem çok üzgündü. Kendini suçluyor olmalıydı.

Annemin de canı sıkılmıştı, ama kardeşinin üzüntüsünü büsbütün artırmamak için belli etmemeye çalışıyordu.

"Selma, bir yerlerden telefon edelim de Nâzım'a, herhalde bir röntgen çektirmek gerekecek," dedi.

Telefonumuz da yoktu.

Selma Teyzem İpek Film Stüdyosu'nun numarasını alıp telefon etmeye gitti.

Bir saat kadar sonra Nâzım geldi.

Beni rahatlatmaya çalışıyor, olumlu sözler ediyor, hastaneye, doktorlara hazırlıyordu.

"Korkma, bilek burkulması birkaç günde geçer... Yarın sabah bir röntgen çektiririz... Doktorun sözünü sen dinlersin zaten... Çabucak iyileşirsin... Hiçbir şeyin kalmaz..."

Anladığım stüdyodakilerle ayarlamışlardı her şeyi...

Ertesi sabah saat 10'da Cerrahpaşa Hastanesi'nde olacakmışız, bir de ad yazılıydı elindeki kâğıtta, kapıdakilere o adı söyleyerek içeri girecekmişiz, onlar ne gerekliyse yapacaklarmış...

Akşam Selma Teyzem giderken ağrılarım azalmıştı.

Annem,

"Kırık değil bu, burkulma," diyordu.

Beni düşündüğü kadar Selma Teyzemin üzüntüsünü geçiştirmeyi de düşündüğünü seziyordum.

Nâzım ise hepimizi daha ilerisine hazırlama kaygısındaydı :

"Kırık da olsa, ne önemi var, bu yaştaki çocukta hemen kaynar, on gün bile sürmez..."

Ertesi sabah Cerrahpaşa'ya gidip o adamı bulduk. Ayak bileğimin röntgeni çekildi.

O adam elinde röntgenle bir yerlere gitti geldi. Kırık yokmuş.

"Hocaya da bir gösterip ne yapılması gerektiğini soralım," dedi.

Sonra gene bir yerlere gitti geldi.

Anneme bir kâğıt vererek,

"Şu bandajı alıp gelin, hoca kendi saracak," dedi.

Ben koridorda bir sandalyeye oturdum, annem eczaneden bandaj almaya gitti.

Bu sırada bir profesör yanında kalabalık bir öğrenci topluluğuyla odalara girip çıkıyordu... Onları izlemeye başladım...

Biraz sonra annem elinde bandajla gelip gene o adamı arayıp buldu. Konuştular. Adam gitti.

Annem elini omuzuma koydu :

"Çok sıkıldın mı, Memo? Şimdi çağırırlar..."

Bir şey söylememe kalmadan, öğrencileriyle odalara girip çıkan profesörün son girdiği odaya çağrıldım. Bir muayene masasının üstüne oturtuldum. Çevrem beyazlar içinde öğrencilerle doldu.

Profesör önce ayak bileğime baktı, sonra yüzüme...

"Demek Nâzım Hikmet'in oğlusun..." dedi.

"Bahri Hazer"den gelişigüzel dizeler söylemeye başladı. Nâzım'ın okuyuşunu taklit ediyordu.

Derken ne yaptığını, niçin yaptığını anlata anlata ayak bileğimi sarmaya başladı.

Arada Latince sözcükler söylüyor, öğrencilere sorular soruyordu.

Sarma işi biterken yeniden "Bahri Hazer"e geçti.

Sonra saçlarımı okşadı.

"Haydi bakalım, aslan gibisin, hiçbir şeyin yok," diyerek beni masadan indirdi.

Dışarı çıktığımda anneme anlatacaktım olanları, ama baktım o açık kapıdan dinlemiş hepsini, utangaç bir gülümseme var yüzünde.

Gene de tutamadım kendimi,

"Nâzım'ın şiirini söylüyor adam," dedim.

Annem, "adam" dememi doğru bulmamış olmalı ki, sesini iyice alçaltarak kulağıma,

"Mim Kemal o," dedi, "çok ünlü bir doktor..."

*

Bahariye'deki apartmandan sonra ikinci bitlenme olayını Cihangir'de yaşadım. Annem saçlarımı şöyle bir karıştırıp bakınca ne yapacağını şaşırmış,

"Nâzım, bunu temizlemek olanaksız, kökünden kestirelim, başka çare yok," demişti.

Saçlarımın kesilmesine karşı çıkmamam için de bana,

"Bak, Memo," diye eklemişti, "kökünden kestirmezsek, temizleriz, temizleriz, yeniden bitlenirsin, saçının tellerine yapışır sirkeler, sürekli uğraşırız."

Okulun da son günleriydi. Soranlara yazı karşılamak için saçlarımı kestirdiğimi söyleyecektim.

"Tatil kafası!"

Pek gönlüm yoktu, ama kendimi suçlu görüyordum, anneme bu hoşlanmadığı işin sıkıntısını çektiremezdim.

Hemen yakınımızdaki bir apartmanın altında birkaç basamakla inilen küçük bir berber dükkânı vardı. Nâzım'la birlikte oraya gittik.

Cihangir'den Mithat Paşa köşküne yazlığa gelmişiz. Benim sıfır numara kafam Sabri'ninkiyle yarışıyor. Onun da başına bir işler gelmiş anlaşılan. Ya da önlem almışlar. Her neyse, Çamlıcalılarla Erenköylüler gene bir aradayız. Arkadaki yarım çember, soldan sağa : Piraye, Suzan, Vedat, Suat Ağabey, Avukat İsmail Hakkı Balamir, Saime Teyzemin büyük oğlu Altan Ağabey, Macit, Adnan Ağabey, Saime Teyzem, Hadiye Hanım, Fifi, Selma. Öndeki beş arkadaş ise : Sol başta ben, sağ başta Saime Teyzemin küçük oğlu Tuna, onun yanında Hadiye Hanım'ın kızı Şermin. Öbür iki çocuktan kurdeleli olan, Birsen, nenemin baktığı bir kız. Yanılmıyorsam bu kızı Mithat Paşa köşküne bizimkilerin kiracısı olarak gelen bir aile çok sevip evlat edinmişti. Ortadaki Sabri ise Altunizade köşkünde büyüyen çocuklardan biri. Geceleri kendi evlerinde yatan, ama bütün günlerini köşkte geçiren çocuklar mutlaka olurdu Saime Teyzemin çevresinde. Kocası Ismayıl Hakkı Baltacıoğlu da onları hoş karşılardı. Bu çocuklar gördükleri ilginin altında kalmamak için birtakım işlerin ucundan tutar, büyüklere yardımcı olurlardı.

Ben süklüm püklüm, suçlu, utanıyorum bitlendiğim için.

Nâzım berberle bir şeyler konuştu. Para verdi.

"Sıfır numara," dediğini duydum berberin.

Sonra Nâzım bana,

"Saçların kesilince sen gelirsin eve," dedi.

Bir yüzüme baktı.

"Bekleyeyim mi?"

"Yok, gelirim, bekleme," dedim.

Nâzım ile berberin ne konuştuklarını merak ediyordum. Söylemiş miydi acaba bitli olduğumu?

Söylemiştir... İnsanları kandırmaz... Ne demiştir?..

Berber ister mi bitli saç kesmeyi? Kestiği saçlar yerlere dökülüyor. Makinesi, makası, tarağı, örtüler... Onları da temizlemesi gerek...

"Gel bakalım, tosun," dedi berber.

Ne dese olur, utanç içinde, şişman bir şeyim...

Saçlarım sıfır numaraya vuruldu. Bitlerimi bırakıp dışarı fırladım. Başım serinlemedi, bayağı üşüyor.

Kapıyı annem açtı. Çok üzüldüğümü biliyordu, neşeli bir hava yaratmak için hazırlanmıştı.

"Ne güzel bir kafaymış bu! Nâzım, şu kafanın güzelliğine bak! Haydi şimdi doğru banyoya!"

Banyoya gireceğiz, kafam haşlanacak...

Nâzım gülüyor.

"Yakışıklıdır oğlum benim... Tam pehlivan olmuş..."

Ne demişti acaba berbere?

Çok merak ediyordum ya, soracak durumda değildim...

Yıllarca aklıma geldikçe hep merak ettim bunu, ama olmadı, denk düşmedi, bir türlü soramadım.

Ne demişti acaba?

*

Cihangir'deki odamda karyolamdan başka bir çalışma masası, iki sandalye vardı. Onlar bugün de duruyor. Herhalde Nâzım'ın babasının evinden gelme şeyler. Artık kullanılacak durumda değiller, ama Piraye atmamış, korumuş. Ben de koruyorum.

Adnan Ağabey çalışma masamla sandalyeleri maviye boyamıştı. Karyolam da maviydi.

Odada, pencerenin önünde herhalde bir şeyler daha vardı, ama gözümün önüne gelmiyor. Çünkü ben o günlerde "Ateş Çocuklar İçin" diye bir derginin ateşli bir okuruydum. Her hafta çıkan bu dergiyi sürekli alır, biriktirirdim. *Baytekin, Mandrake* gibi birtakım resimli romanları vardı. Onları ikide bir önüme yayıp baştan sona okurdum. Çalışma masamın küçük dolabında okul kitaplarımla defterlerim dururdu. Dergilerimi nereye koyardım bilemiyorum.

Oturma odamızdaki kitaplıkta ya da köşe kitaplığında olamaz, onlar gözümün önünde. Annemle Nâzım'ın romanları, annemin modelleri, bir de Lenin'in kırmızı ciltli tüm yapıtları dururdu o kitaplıklarda.

Lenin'in tüm yapıtları Rusçaydı. Yan yana duruşları hoşuma giderdi. Kaç ciltti bilmiyorum. Annem o kitapları Nâzım'a, Şevket Süreyya'nın armağan ettiğini söylerdi. O daha iyi bir basımını mı almıştı? Ya da bunların karşılığında Nâzım ona başka kitaplar mı vermişti? Tam anımsayamıyorum.

Evimizi aramaya gelen polisler anneme genellikle saygılı davranırlardı. Toplama emri olmayan kitaplarımızı filan alıp gitmezlerdi. Lenin'in tüm yapıtları Cihangir'den sonra Nişantaşı'nda da oturma odamızdaki kitaplıklarda durdu. 1938'de Nâzım tutuklanıp yirmi sekiz yıllık bir cezaya

çarptırılınca, onları bu kez Piraye yanlarında oturduğu insanların evlerine taşımaya başladı : Erenköy'e, Fifi'nin evine, Çamlıca'ya Altunizade köşküne... Erenköy'de Vedat var, Çamlıca'da Ismayıl Hakkı Baltacıoğlu var... Bilinen kimseler... Bir şey olmaz, olmaz da...

Nâzım Türkiye'den gittikten sonra da, artık çevresinde Rusça bilen hiç kimse kalmamışken, darbeler, sıkıyönetimler, onca sıkıntının içinde, tavan aralarında hep korundu o kitaplar...

Annemde kendisine verilen şeyleri saklamak bir ahlak sorunu gibiydi. Çok titizlenirdi bu konuda. Memleketimden İnsan Manzaraları da aralarında olmak üzere Nâzım'ın birçok yapıtını onun bu titizliği günümüze taşıdı.

*

Yıllar yıllar sonra, dedem ölmüş, biz Çamlıca'ya, annemin yanına, Altunizade köşküne gelmişiz, Nâzım Sovyetler Birliği'ne gitmiş... Bir gün bahçede otururken, baktık, karakolun yanındaki bahçe kapısından doğru, uzun boylu bir adamla bir kadın geliyor. Annem,

"Hikmet bu..." dedi.

Yanında gençten bir kadınla Hikmet Kıvılcımlı...

Onu Çankırı Cezaevi'nden ben de tanıyordum. Kalkıp karşıladık. Yanındaki yeni evlendiği karısıymış. Küçük Çamlıca'ya doğru yürüyüşe çıkmışlar. Geçerken akıllarına Piraye'ye bir uğramak gelmiş.

Bahçede oturduğumuz yerde başkaları da vardı, Saime Teyzem, komşular filan. Annem karı koca onları içeri almak istedi. Girmediler.

"Geçerken uğrayıp ayaküstü bir hatır soralım dedik..."

"Bir kahve içelim..."

"Sizi sağlıklı gördük, bu bize yeter..."

Tam ayrılmak üzere el sıkışırken, Hikmet Kıvılcımlı,

"Piraye, bunca yıl sonra bunu sormak bile ayıp ama, hani belki bir köşeye sıkışıp kalmıştır, ben sana Çankırı'dayken, saklaman için bir defter vermiştim..." gibi bir söz etti ağzının içinde...

Annem,

"Evet, kâğıtlar da vardı," dedi, "istiyor musun?"

Hikmet Kıvılcımlı şaşaladı bir an. Vücudunu arkaya doğru gerdi. Boyu daha uzadı gibi geldi bana. Dönüp karısına baktı.

"İnanılmaz şey..." dedi. Ağzından övgü sözleri dökülmeye başladı. Annem utanıp kızarırdı böyle durumlarda. Kaçmanın yollarını arardı. Gene öyle yaptı,

"Hemen getireyim," deyip köşkün kapısından içeri daldı.

Biz üçümüz orada ayaküstü kaldık. Hikmet Kıvılcımlı bayağı heyecanlanmıştı. Övgülerini sürdürerek karısıyla bana Çankırı Cezaevi'nde ne zaman yattıklarını, aradan kaç yıl geçtiğini, yıllarca Piraye'ye tek satır

bir mektup olsun yazmadığını, cezaevinden çıktıktan sonra da aramadığını, verdiklerini saklaması için hiçbir neden olmadığını anlattı. Anlattıklarından bizden çok kendi etkileniyordu. Sonunda sağ elini yukarıya doğru kaldırıp gökyüzüne bakarak,

"Büyük kadın! Büyük kadın!" dedi.

Az sonra annem yazıları getirdi. Gene övgüler, gene pençe pençe kızarmalar...

Gittiler...

Annemin on beş yıl önce kendisine verilmiş yazıları saklaması, hele böyle hemen bulup getirmesi benim de ilgimi çekmişti. Bu kocasının yazdıklarını saklamaktan da başka bir şey. Üstelik de bir yana atıp unutmuyor. Biliyor nerde olduğunu.

Yalnız kaldığımız bir ara anneme,

"Hikmet Kıvılcımlı senin için 'Büyük kadın' diyor," dedim.

"Söylerler," dedi, "Nâzım da, Kemal de, hepsi öyledir, konuşurken coşarlar... Sevinmiştir yazılarını saklamama..."

Evet, annemde kendisine verilen şeyleri saklamak bir ahlak sorunu gibiydi.

*

Neyse, gelelim Nişantaşı'na...

Nişantaşı'ndaki apartmanın daire kapısından doğrudan doğruya çok büyük bir sofaya girilirdi. Mutfak, hamam, ayakyolu, beş oda, hepsi, penceresi olmayan o sofaya açılıyordu. Oturulabilecek bir yer değildi burası. Niçin o kadar büyük tutulmuştu, bilemiyorum.

Önde camlı kapıyla ayrılan, iç içe iki odadan büyücek olanı hem oturma, hem de yemek odamızdı, küçüğünde Suzan ile ben yatıyorduk. Bu öndeki odalarla mutfağın arasındaki penceresi aralığa açılan çok küçük odada ise annemle Nâzım yatıyorlardı. Mutfağın yanında ayakyolu, onun yanında da hamam vardı.

Apartmanın arkadaki asıl iki yatak odasından büyük olanında ise Cavide Hanım, Metin, Fatoş, üç kişi, oturuyor, yemek yiyor, çalışıyor, yatıyorlardı. Yandaki küçük yatak odası da herhalde onlarındı. Ama onun içi eşya doluydu, sandık odası gibiydi...

Belki de ortaktı o oda. Çünkü biz de kullanıyorduk.

Hani o çocukluğumdaki ilk arkadaşım Kadri'nin ablası Şefika, başından birtakım serüvenler geçmiş bir genç kız olarak gelip Nişantaşı'nda bizi bulduğunda o odada yatmıştı.

Sonra yaşlı bir kadın vardı, Nine derdik, annemin aile çevresinden kalma emektar biriydi sanırım, gelip bir süre bizimle oturur, elinden geldiğince ev işlerinin ucundan tutar, boğaz tokluğuna anneme yardımcı olurdu. Nine de o odada yatardı.

Herhalde Hikmet Bey'in ölümünden önce çekilmiş bir fotoğraf. Samiye ile Nâzım'ın Süreyya Sineması'nın yanındaki yokuşta yan yana sıralanan Kadıköy evlerinden birinde, babaları, üvey anneleriyle birlikte oturdukları yıllar. Arkada Cavide Hanım, önde Samiye.

Sanırım o oda aslında Cavide Hanım'ındı, ama gerektiğinde biz de kullanıyorduk.

Bugün düşünüyorum da, annemle Nâzım'ın arka bahçeye penceresi olan o odada yatmaları, mutfağın yanındaki aralığa bakan odanın da sandık odası olması daha doğruydu.

Ama çok mu iç içe girerdik?

Belki de annemle Cavide Hanım'ın böyle bir kaygıları vardı.

Nitekim mutfak da ortak değildi.

Hamamın girişindeki ayrı bölümde Cavide Hanım'a küçük bir mutfak yapılmıştı. Onun zaten öyle mutfakta fazla oyalanacak zamanı da yoktu. Müşterilerine verdiği sözde durabilmek için odasında sabahtan akşama kadar çalışırdı.

Şapkacılığı ünlü bir kadın şapkacısının yanında birkaç yıl çalışarak öğrenmişti. Güya artık çalışmıyordu. Arkadaşları biliyorlardı evde çalıştığını, ama atölye sahibi madam bilmiyordu. İşlerin sıkışık olduğu dönemlerde çağırırlar, gene gidip yardım ederdi onlara. Bu arada yeni modelleri de görmüş olurdu. Madam onun evde çalıştığını bilse kesinlikle sokmazdı

atölyesine. Çünkü eve gelen müşterilerine en son model şapkaları çok daha ucuza yapıyordu.

Cavide Hanım öyle girişken, becerikli görünmezdi, ama kendi ayakları üstünde durmasını bilen bir kadındı. Kimseden bir şey beklemeyişi ilgimi çekerdi.

Hikmet Bey'in kızı olacak yaştaydı. Kendisinden bu kadar yaşlı bir adamla herhalde güvenli bir aile kurmak, rahat etmek için evlenmişti. Ama kocası birdenbire ölünce iki küçük çocuğuyla ortada kalmıştı. Kimseye yüklenmeden kendi yolunu çizmesi, bir şapka atölyesinde çalışmaya başlaması güzel bir şeydi.

Nâzım'dan ya da Samiye'den kardeşleri için bir şey istediğini hiç duymadım.

Cihangir'de aynı sokaktaydık. İki ya da üç katlı küçük bir evde oturuyordu. Evin alt katını pansiyoner olarak Nâzım'ın bir arkadaşına, fotoğraf sanatçısı Ali Suavi'ye kiralamıştı.

Ali Suavi kitap kapağı tasarımları da yapardı. Nâzım'ın birçok kitabının birinci basımları onun tasarladığı kapaklarla yayımlanmıştır : Benerci Kendini Niçin Öldürdü; Portreler; Taranta-Babu'ya Mektuplar; İt Ürür Kervan Yürür (Orhan Selim); Şeyh Bedreddin Destanı; Alman Faşizmi ve Irkçılığı... 1932'den 1936'ya altı kitap...

Nâzım'la o eve gidip Ali Suavi'nin çizdiği kapak taslaklarına baktığımızı anımsıyorum. Bir kez de üst katta yemek yemiştik. Çorbayla başlamış, baklavayla bitirmiştik. Arada bir şey daha vardı, ama ne?.. Patlıcan mıydı?.. Nedense çok hoşuma gitmişti o gün, o yemek... Mercimek çorbasının rengi bile gözümün önünde...

Nişantaşı'ndaki apartmanı herhalde öndeki üç oda, arkadaki iki oda diye bölmüşlerdi.

Genelde kadınlar kendi kurdukları düzene başkasının karışmasını istemezler. Piraye ile Cavide Hanım da ilerde aralarında tatsızlık çıkmasın diye, önceden böyle kesin bir ayırma yapmak gereği duymuş olmalılar.

*

Cihangir'deki eşyalarımız azdı, tiyatro dekoru gibi tahta ile kontrplaktan yapılmıştı, ama belli bir beğeniye göreydi, tutarlıydı. Nişantaşı'ndaki Selçuk Apartmanı'na geçince yer bollaştı, Adnan Ağabeyin çizdiği modern eşyaların yanına eski tarz eşyalar geldi. Yerleştirilişlerindeki uyum da bozuldu.

Sanırım büfeyi sofaya koymuştuk. Oturma odasının bir yanında Cihangir'den getirdiğimiz sedir, köşe kitaplığı, kitaplık, iki sırayla masa, öbür yanında, pencerelerin önünde de Avukat İsmail Hakkı Balamir'in verdiği iki maroken koltukla kanepe duruyordu. Soba da o yandaydı.

İsmail Hakkı Balamir alçakgönüllü, güler yüzlü, yumuşak, tatlı bir insandı. Arkadaşlıkları neredendi, bilmiyorum, ama Nâzım onu çok severdi. Biz

Bursa Cezaevi'nde Nâzım Hikmet, daha yazar olarak ünlenmemiş Orhan Kemal ile görüşmecisi Avukat İsmail Hakkı Balamir'in arasında.

de severdik. Yazıhanesini dışarıya gitmek için kapatmıştı. Sanırım İtalya'da hukuk eğitimiyle ilgili bir çalışma yapacaktı. Bu arada yazıhanesindeki iki maroken koltukla kanepeyi anneme vermişti.

1938'de Nâzım tutuklandığı zaman yanılmıyorsam o İtalya'daydı.

Bizim yattığımız odada da Cihangir'de olmayan eşyalar vardı. Bir kere ablam için dedemin köşkündeki karyolası gelmişti. Odanın iki yanında duran yataklarımızın arasında ise uzun bir masanın üstünde Nâzım'ın "dede mirası meşhur kütüphane"si duruyordu. O masa ile kitaplığı Mithat Paşa köşkünden anımsamıyorum, ama herhalde onları Cihangir'deki apartmana sığmayacakları için orada bırakmış, Nişantaşı'na geçince almıştık.

Masanın bir yanında ablam, bir yanında ben çalışırdık. Benim yatağım pencerelerin olduğu duvara yakındı, onunki de karşı duvarın yanındaydı. Masayı da öyle bölüşmüştük. Kitaplığın birer rafıyla, küçük dolapları da bizimdi.

Benim Cihangir'deki mavi boyalı çalışma masamı annem kendi yatak odalarına almış, tuvalet masası yapmıştı. O odaya zaten karyola girince çevresinde pek yer kalmamıştı. Adnan Ağabeyin dolap yerine kullanılmak üzere yaptığı köşe askılığı bir köşeye, benim çalışma masam da kapının arkasına konunca dolmuştu oda. Bir de başuçlarına küçücük bir dolap, üstüne gene Adnan Ağabeyle Selo'nun yaptıkları bir masa lambası, her şey tamam...

Nişantaşı'na "dede mirası meşhur kütüphane"nin getirilmesi kitaplarımız çoğaldığı için değildi.

Mithat Paşa köşkündekiler, nenem, Vedat, Fifi, Selma, Şerafet Sokak'taki daha küçük bir köşke taşınmaya hazırlandıkları için onlara eşya bırakmamıza olanak kalmamıştı.

*

Aslında kitaplarımızın çoğalması gerekirdi. Ama Nâzım bir gün annemle Erenköy'e giderken Kadıköy vapurunda eski kitap satan küçük bir çocuk görmüş. Sorular sormuş çocuğa : Günde ne kadar satıyor, eline ne kalıyor, aldığı parayı ne yapıyor?

Sonra da bir kâğıda Cihangir'deki adresimizi yazıp,

"Şu gün şu saatte bana gel ben sana kitap vereyim," demiş.

Böylece Piraye'nin romanlarının durduğu rafların yarısı boşalıvermişti.

Ben yoktum o gün evde, ama daha sonra o küçük kitapçıyı Nâzım'ın verdiği kitapları satarken vapurda görmüştüm.

Cana yakın bir çocuktu, yıllarca vapurlarda satıcılık etti, yalnız kitap değil, ne bulsa satarak büyüdü (o satıcı, ben yolcu, birlikte büyüdük

diyebilirim), işlerini yoluna koydu, yoksul çevrelerde atölyeler açtı, başkalarının sırtından para kazanmayı öğrendi, mal mülk edindi, sonunda bir tanıdığımın ev sahibi bile oldu. Ama büyüyünce cana yakınlığı kalmadı. Acı sözlü, saldırgan, tutucu bir yaşlı adama dönüştü. Arada sırada gene bir şeyler satıyordu vapurlarda. Ama giyinişinden, yüzüklerinden, konuşmasından köşeyi dönmüşlüğü açıkça belliydi.

Hâlâ yaşıyor mu, yoksa öldü mü, bilmiyorum. En az benim yaşımda olması gerekir...

Çocukluğunda ona satması için kitap veren Cihangirlinin Nâzım Hikmet olduğu kendisine söylense herhalde inanmazdı.

*

Suzan'ın köşkünü bırakıp bizimle oturmaya gelmesi Arnavutköy Amerikan Kız Koleji'ne gidecek olmasındandı. Dedemle annemin İngilizce mi, Fransızca mı çekişmesi İngilizceden yana çözümlenince, onun da benim gibi Amerikan Koleji'ne verilmesi gerekmişti. Ben Bebek'teki Robert Kolej'e gidecektim, o da Arnavutköy'deki Amerikan Kız Koleji'ne. Erenköy'den gidip gelmesi çok güçtü. Oysa Nişantaşı'ndan otobüsle Beşiktaş'a inip Bebek tramvayına biniyorduk. Dönüş de gene aynı yoldan...

Eminönü-Bebek arasında üç vagonlu tramvaylar işlerdi. Beşiktaş-Harbiye otobüsümüz ise inanılmaz güzellikte bir serüvendi. Bu soluk sarı boyalı otobüslerin arkasında tren sahanlığı gibi bir yer vardı, yarı açık, havadar, hem de kuytu... Orada yolculuk etmekten çok hoşlanırdım.

Nişantaşı'ndan Beşiktaş'a inerken sorun olmazdı, püfür püfür giderdik. Ama dönüşte yokuşa sarınca zorlanmaya başlardı otobüsümüz. Akaretler'den parkın oraya kadar oflaya puflaya çıkar, öğrencilerle doluysa, tam orada, iyice dikleşen yokuşta çakılıp kalırdı. Motor durunca, biletçi (o yıllarda şoförden başka, bir de biletçi olurdu taşıtlarda),

"Haydi gençler, hafifletelim biraz arabamızı," derdi.

Çantaları kaptığımız gibi, güle oynaya aşağı inip otobüsü itmeye hazırlanırdık. Yarısı boşalınca hafifleyen otobüs yürümeye başlar, ama sanki biz itiyormuşuz gibi bir havada çeşmenin ordaki düzlüğe kadar bağrışarak koşardık ardından. Sonra haydi yeniden atlardık içine. Büyükler söylenirlerdi. Biz ise bayağı eğlenirdik. Ondan sonra da bir yokuş vardı, ama çok dik değildi, onu zorlana zorlana da olsa çıkardı otobüsümüz.

Yokuş bitip Maçka'ya ulaşınca çocuklardan sevinç sesleri yükselirdi.

Gerçi böyle eğlenerek gidip geliyorduk ama taşıtlara inip binmek pek tehlikesiz de değildi.

Örnekse Suzan okuldan erken döndüğü bir gün Nişantaşı'nda bu otobüslerden inerken düşüp bacağını kırmıştı. Akşam ben eve geldiğimde bacağı alçılı yatıyor, inim inim inliyordu.

Otobüs durmadan mı atlamış, kaldırımın kenarına mı basmış, ne olmuşsa, ayağı burkulup düşmüş, kalmış yerde. Yanında arkadaşları da yok. Durakta bekleyen iki kadın onunla ilgilenerek nerede oturduğunu sormuş, sonra da kucaklayıp eve kadar getirmişler.

Annem bir de kapıyı açmış ki, karşısında iki yabancı kadınla Suzan... Yatağına yatırmışlar...

Kadınlar olayı anlatırlarken, annem bir yandan Suzan'la ilgilenir, bir yandan da o kadınlardan birini nereden tanıdığını düşünürmüş. Kim olduğunu ise ancak onlar gittikten sonra çıkarmış : Ahmet Ağaoğlu'nun kızı Tezer... Babası Ahmet Muhtar Bey'in "Tercüman-ı Hakikat" gazetesini yayımladığı basımevinde birlikte oynadıkları çocuklardan biri.

Suzan'ın ağrıları günlerce sürdü. Bacağını yukarı doğru kaldırıp bir makaradan geçen iple ucuna ağırlıklar astılar. O ağırlıklar ağrısını daha da artırıyordu. Onunla birlikte bütün ev halkı acı çekiyor gibiydi.

En güç durumda kalan da annemdi. Doktor ağırlıkların kesinlikle azaltılmamasını istiyor, yoksa kırılan bacağın kısa kalabileceğini söylüyordu. Evdekiler, en başta da Nâzım ise Suzan'a acıyor, arada bir gelip ağırlıkları azaltıyorlardı.

Annem çok kızıyordu buna. Ağırlıkları yeniden eklerken,

"Nâzım, kızın bir bacağı kısa mı kalsın? Ben senden daha mı az üzülüyorum onun acı çekmesine!" diye söyleniyordu...

Nâzım hiçbir şey söylemeden kaçıyordu odadan...

Annem Suzan'ın saçlarını okşuyor,

"Bir iki gün sabret, güzel kızım, hepsi geçecek, yazık değil mi sonra bir bacağın kısa kalırsa!" diyordu.

Yanıt vermiyordu ablam...

Mutfağa gitmek için oturma odasından geçen annemin içerdekilere fısıldayan sesini duyuyordum :

"Yapmayın ne olur! Aklım burda kalıyor! Sonra böyle ikide bir siz melek, ben canavar, çocuğumu bana düşman edeceksiniz..."

*

Nişantaşı'nda çekilmiş resmimiz var mı diye araştırırken babamın Suzan ile bana yazdığı bir mektubu buldum. 28 Eylül 1937'de Gaziantep'te yazmış, ayın 30'unda da postaya atmış.

Babam bize pek mektup yazmazdı. Dedem ona yazıp, "Çocuklarını aramıyorsun!" diye azarlarsa, o zaman işte bir şeyler karalayıp gönderirdi.

Benim babamı özlediğim, düşündüğüm filan yoktu. Dedemle Nâzım bol bol yetiyordu bana, ama ablamda bir baba sevgisi vardı sanırım. Yanılmıyorsam bir ara mektuplaştılar da...

Neyse, zarfın üstü şöyle :

Bayan SUZAN ve Bay MEHMET
General Mehmet Ali torunları
Sabık MİTHAT PAŞA KÖŞKÜNDE
Ethem Efendi Caddesi ERENKÖY
İSTANBUL

Oysa o tarihte okullar açılmış ya da açılmak üzere, biz Nişantaşı'nda olmalıyız. Anlaşılan yaz aylarında Mithat Paşa'daymışız. Dedem de babama o adresi vermiş. Biz Cihangir'den Mithat Paşa'ya yazlığa gidiyoruz ya, demek Suzan da orada bizimleymiş ki babam ikimize birden o adrese yazıyor.

Mektup şöyle :

"Canım Fatoşum ve Mehmedim,

"Dededen aldığım mektuplarda afiyet haberlerinizi öğrenmek bana büyük saadetler veriyor. Bilseniz sizleri nasıl göreceğim geldi. Kim bilir ne şeker şeyler olmuşsunuzdur. Çok istiyordum, bu yaz İstanbul'a geleyim, birkaç ay kalayım ve sizleri doya doya öpeyim. Hatay'a, Diyarbekir'e filan gitmekliğim buna mani oldu. İnşallah yakında fırsat bulur artık İstanbul'a gelirim.

"Annenizin yanında imişsiniz. Orası da sizin eviniz demek. Güzel güzel oynar, eğlenirsiniz ve sizi çok seven Dedeyi de elbet yine her gün gider, öpersiniz. Size ay başında baklava, fıstık göndereceğim. Tuvalet ve gezme harçlığı da gönderirim. Güzel güzel eğlenirsiniz, e mi?..

"Mektuplarınızı beklerim. Hasretle gözlerinizden, yanaklarınızdan öperim canım yavrularım. Nâzım Amcaya hürmetlerimi söyleyin.

Babiş

"Adres : Vedat Ürfi – Gaziantep demek yeter. İsterseniz Folklor Komisyonu Başkanı diye de yazabilirsiniz."

Bu mektupta ilgimi çeken şeyleri sıralayayım :

– Suzan'ın göbek adı Fatma'ydı, onun için "Fatoş" diyor, ama evde hiç kimse ona Fatoş demezdi.

– İkimizin de annemizin yanında, Mithat Paşa köşkünde olmamız çok özel bir durum. Ben her zaman annemin yanındaydım, gerçi bütün günüm bahçelerde, daha çok da dedemin bahçesinde geçerdi, ama annemle otururdum, geceleri yatmaya mutlaka annemin yanına gelirdim. Suzan ise ancak dedemle araları açılınca gelip bizimle kalırdı. Aralarının açılması da hep yemek yüzünden olurdu. Bayağı kavga ederlerdi.

Suzan artık o eski şişman Suzan değildi, çok beğenilen, ince, güzel bir genç kızdı. Dedem ise, kız zayıfladı, hastalanacak, verem olacak diye üzüntü içindeydi. Tıkıştırmak istiyor, o yemeyince de bağırmaya başlıyordu. Suzan da bağırarak sofradan fırlayıp kalkınca bu kez dedemin kan beynine sıçrıyor, yüzü kıpkırmızı kesiliyor, kalbi sıkışıyordu. İye'm onu yatıştırmaya çalışır, ilaçlarını verir, bu arada ablamın bize gönderilmesi kararlaştırılırdı :

"Öldürecek bu kız beni, ben buna söz dinletemiyorum, hastalanacak, gitsin annesiyle otursun... Kendi çocukları, ne isterlerse yapsınlar... Ben bakamam... Verin eşyalarını, gitsin..."

Bu kararı öğrenince Suzan bavulunu toplayıp arkasında köpeği Fingir'le bize gelirdi.

Herhalde gene böyle bir kavga olmuş, dedem de sevgili torunundan ayrılmanın üzüntüsüyle babama mektup yazmıştı çocuklarıyla ilgilenmediği için. "Öfkesiyle" demiyorum, çünkü öfkesi hemen geçer, üzüntüye dönüşürdü.

– Babamın bize baklava, fıstık, harçlık göndermesi görülmüş şey değildi. Bu mektuptan önce de, sonra da böyle bir olay yaşanmadı.

– Nâzım'a biz "Nâzım Amca" demezdik. Babam yakınlık gösteriyor.

– Dedem, babam, amcalarım, soyadı yasası çıkmadan önce, ailenin Yozgat kolundaki Ürfi Paşa'dan geldiğini söyledikleri Ürfi adını kullanırlardı. Soyadı aldıktan sonra ise Ürfi'yi yalnızca babam kullandı, bir harfini değiştirerek : Vedat Ürfi idi, Vedat Örfi Bengü oldu.

– Adres verirken babam hem bütün Gaziantep'te tanınıyor olmanın, hem de bir komisyon başkanı olmanın tadını çıkarmış. Böyle şeylere düşkündü. İlgi çekmeyi, alkışlanmayı severdi. Sanat yaşamına Darülbedayi'de yakışıklı genç rolleriyle başlamıştı.

Suzan'ın bizimle kalmaları uzun sürmezdi. Dedem hemen aracılar görevlendirir, önce çikolatalar, sonra "Aşçıbaşı yapmış, Paşa'nın boğazından geçmedi," diye Suzan'ın sevdiği yemekler başlardı gelmeye.

"Paşa çok üzgün..."

"Paşa çok özlemiş canım kızını..."

"Paşa tabancasını çıkarıp başucuna koymuş, güzel kızı evine dönmezse intihar edecekmiş..."

Bu arada ben de aracılık önerileri alırdım :

"Ablan nasıl? Niye gelmiyor? Ben ona hiçbir şey söylemedim, kendi çıktı gitti. Söyle, gelsin. Sen söylersen gelir. Çok inatçı bir abla, değil mi? Yarın da gelmezse, ben geleceğim almaya..."

Gerçekten de sonunda gelir, alıp götürürdü ablamı...

Sanırım ablam da gitmek için onun gelmesini beklerdi...

Fingir de sevinirdi böyle bir ayrılıktan sonra dedemin geldiğini görünce. Başlardı fır fır dönmeye.

*

Fingir anlamazdı elbette (yoksa anlar mıydı) dedemin niye geldiğini, ama bir süre görmediği bir sevdiğini görmenin coşkusunu yaşardı. Sevgisi çok candan bir köpekti. Suzan hangi evdeyse o evin kapısında günlerce beklerdi. Hiçbir yere gitmeden. Onun için Suzan bizde kaldığı kadar dedemi göremiyor, görünce de sevinçten fır fır dönmeye başlıyordu.

Aslında onun böyle dönmesi için, "Fingir, Fingir, Fingir," diye tempoyla adını söylemek gerekirdi. Ne kadar hızlı söylenirse o kadar hızlı dönerdi. Sanki kuyruğunu yakalamak istiyormuş gibi, olduğu yerde nasıl o kadar hızlı dönebildiğine şaşardım.

Tüyleri parlak siyahtı, ama yüzünde, ayaklarında yer yer koyu sarı tüyler de vardı. Bize nereden, nasıl gelmişti, bilmiyorum. Gidip köpekçiden köpek almak aklımızın ucundan bile geçmezdi. Halamın bahçesi köpek doluydu. Belki bu fino yavrusunu da oraya atmışlardı, arada ezilmesin, bir kazaya uğramasın diye de halam bize göndermişti. Olabilir.

Fingir önceleri herkesle oynaşan cana yakın bir köpekti. Sonra ablamı seçti, ondan ayrılmaz oldu. Bahçede yaşamaya alışıktı, içeri almazdık. Kapının önünde ablamı bekler, o nereye giderse arkasına takılırdı. Tramvay, tren, otobüs gibi, binemeyeceği taşıtları bilirdi. Bir süre izlerdi ablamın bindiği taşıtı, sonra hızla eve döner, bahçe kapısında oturup beklemeye başlardı.

Yıllarca sürdü bu arkadaşlık, derken bir ara Fingir sanki çaptan düştü, hastalandı, güçsüzleşti, utangaç utangaç bakar oldu. Ablama ayak uyduramıyor, diyelim Erenköy'den Suadiye'ye doğru yürürlerken yarı yoldan eve dönüyordu.

Bir süre sonra da ablamı bırakıp dedemle gezmeye başladı...

Dedem öyle kediler köpeklerden pek hoşlanmaz, atları, inekleri severdi, ama Fingir'in yaşlandığı için kendisine sokuluşu çok hoşuna gitti, bayağı duygulandı, benimsedi bu arkadaşlığı...

Herkese anlatmaya başladı Fingir'in yaşlandığını, o yüzden de Suzan'ı bırakıp kendisiyle dolaşmaya başladığını...

Ben de artık büyümüş, başka arkadaşlar bulmuştum, çarşıya pazara gitmiyordum dedemle.

Böylece Fingir benim yerimi almış oldu.

*

Nâzım'ın çalıştığı İpek Film Stüdyosu, Nişantaşı'nda, bizim oturduğumuz Selçuk Apartmanı'ndan yüz, yüz elli metre kadar aşağıda, High School'un karşısındaydı. Ekmek Fabrikası olarak tasarlandığı söylenen, bacalı, büyük bir yapıyı stüdyoya dönüştürmüşlerdi.

Annemle öyle Cihangir'de oturduğumuz günlerdeki gibi kapıyı çekip sinemaya atamıyorduk kendimizi. Ablam vardı. Okuldan değişik sa-

Eskiden ekmek fabrikası olan İpek Film Stüdyosu'nun bahçesinde çekilmiş bir fotoğraf. Alt köşedeki bir kapıdan fabrikanın önce bahçesine girilir, sonra yapının çevresi dolaşılarak giriş kapısına gelinirdi. Bahçede yerler böyle parke döşeliydi. Herhalde arabalar bahçeye girip buradan ekmek alıyorlardı. Fotoğrafta tanıyabildiklerim : Arkada (soldan sağa) Sait Köknar, Ferdi Tayfur, Osman İpekçi. Önde solda Nâzım, ortada Kâni Kıpçak.

atlerde dönüyorduk. Ayrıca, onun dersinin olmadığı zamanlarla benim dersimin olmadığı zamanlar genellikle birbirine uygun düşmüyordu. Beyoğlu'na da uzaktık. Sonra iki bedavacıyken, üç bedavacıya çıkmıştık. Annem bundan da çekiniyordu anladığım kadarıyla. Kısacası, Nişantaşı günlerimin boş saatleri sinemalardan çok İpek Film Stüdyosu'nda geçti.

Okuldan gelince, elimi yüzümü yıkar, üstümü başımı değiştirir, ayaküstü bir şeyler atıştırır,

"Anne, ben Nâzım'a gidiyorum," derdim.

"Dersin yok mu?" diye sorardı.

"Yok..."

"Sakın kendin bir yerlere dalma, Osman Bey'i bul, o ne derse onu yap," derdi.

Osman İpekçi stüdyonun müdürüydü. Az konuşan, telaş etmeyen, güven veren, iyi bir insandı.

Doğru gidip onu bulurdum. Seslendirme odasına herkes öyle istediği gibi giremezdi. Dışardan düğmeye basınca içerde ışık yanıyor, içerdekiler uygun bir arada kapıyı açıyorlardı. İçeri girince de çıt çıkarmak yok.

Osman Bey yüzüme şöyle bir bakar, sağlık durumumu sorardı. Anlardım hemen. İçerde burun silmek, öksürmek, tıksırmak yasak. Nezle olduğum zamanlar hiç uğramazdım.

İpek Film Stüdyosu'nda çekilmiş bir fotoğraf. Soldan sağa : Ferdi Tayfur, Nâzım, Adalet Cimcoz, Mehmet Ali Cimcoz, Osman İpekçi.

Nâzım cezaevine girdikten sonra da Osman Bey'le ilişkimiz sürdü. O zamanlar İpekçiler'in Beyoğlu'nda iki sinemaları olduğunu daha önce de söylemiştim. İpek ile Melek adındaki bu sinemalar yan yanaydılar. Osman Bey stüdyoyu bırakmış, onlara müdür olmuştu. Nâzım'ın İpekçilere yaptığı işlerden kalan alacaklarını her hafta gidip Osman Bey'den alırdım. Haftada on lira. Önceleri kendi verirdi. Sonra gişedeki kadına bırakmaya başlamıştı. Beğenirdim o kadını. Nâzım'ı, annemi tanır, onlara hep selam söylerdi. Pek genç değildi, herhalde evli barklıydı, gene de ona "matmazel" derdik. Gişede çalıştığı için olsa gerek. Beni kesinlikle eli boş geri çevirmek istemez, Osman Bey para bırakmayı unutup bir yere gitmişse, yanıma bir adam verip saymanlığa gönderirdi. İpek'ten ara kapıyla Melek'e geçerdik.

Nâzım'ın alacağının ödenmesi böyle on lira on lira, bayağı sürmüş, ama çok da işimize yaramıştı.

*

İpek Film Stüdyosu'nda birçok sanatçı görmüş olmalıyım, ama bugün anımsamaya çalışınca yalnız iki seslendirme sanatçısı, Adalet Cimcoz ile kardeşi Ferdi Tayfur canlanıyor gözümde.

Nâzım onların ikisini de çok yetenekli bulur, hep övgüyle anardı. Adalet Cimcoz'un sesini kullanışındaki başarısı bir yana, değerlendirme gücüne, beğenisine de güvenirdi.

Aşağı yukarı bütün kadın başoyuncuları o konuşurdu...

Kocası Mehmet Ali Cimcoz ise ünlü bir avukattı.

Bu karı kocayla Nâzım'ın arkadaşlığı aralıksız sürdü. Birçok kimsenin onu tanıyor olmaktan çekindikleri ağır baskı döneminde de kesintiye uğramadı.

Adalet Cimcoz her yıl cezaevine bir sandık dolusu giyim eşyası gönderirdi. Nâzım bunların bazılarını kendi giyer, bazılarını da arkadaşlarına dağıtırdı.

Bir ara Adalet ile Mehmet Ali Cimcoz'un MİT ile ilişkileri olduğu dedikodusu çıkmış, bayağı da yayılmıştı.

Kimdi bilemiyorum, bir gün, birisi Muhsin Ertuğrul'un beni görmek istediğini söyledi.

Gittim. Tepebaşı Şehir Tiyatrosu'ndaki küçük çalışma odasında birileriyle konuştu etti, sonra yalnız kalınca bana, sesini iyice alçaltarak,

"Adalet'le bir oyun göndermiş Nâzım. Bu gibi işlerde onu kullanmasın. Daha baştan engellenmiş oluyoruz. Seninle göndersin ne gönderecekse," dedi.

Arkasından söylentileri aktardı kısaca.

Hani ben götürmüş olsam o oyunu oynatacakmış gibiydi...

Muhsin Ertuğrul'la aramızda geçen konuşmayı Nâzım'a anlattığımda Cimcoz'larla ilgili dedikoduyu daha önceden bildiğini gördüm... Söz oraya gelince, gülümsedi...

Muhsin Ertuğrul'un yapmak istemediği bir iş için bu durumu kullandığı kanısındaydı.

Böyle bir şeyin olabileceğine kesinlikle inanmıyor,

"Onlar benim çok güvendiğim arkadaşlarım, onlardan bana hiçbir kötülük gelmez," diyordu.

Nitekim Sabahattin Eyuboğlu görevli olarak bulunduğu Fransa'da Nâzım'ın şiirlerini Fransızcaya çevirip takma adla yayımlarken, bu şiirlerin Türkçe asıllarını ona gönderen Adalet Cimcoz'du. O sırada, Tünel'de, Sovyetler Birliği Konsolosluğu'nun yanındaki bir apartmanda oturuyorlardı. Ben şiirleri onlara götürüyordum, onlar da daktiloya çekip bir kopyasını Sabahattin Eyuboğlu'na gönderiyor, bir kopyasını da Mehmet Ali Cimcoz'un bankadaki kasasında saklıyorlardı.

O çeviriler Nâzım'ın Batı dünyasında şair olarak tanınmasına, sevilmesine büyük katkıda bulundu...

Sabahattin Eyuboğlu'nun başına ise hiçbir kötülük gelmedi...

İpek Film Stüdyosu'nda yönetmenliğini Nâzım Hikmet'in yaptığı "Güneşe Doğru" adlı film çevrilirken. Tanıdıklarım : Ayakta duran gözlüklü Arif Dino; kameranın üstünden bakan, filmin başoyuncusu olan kız; ortada Nâzım'ın omuzuna başını dayadığı kişi, dekorları yapan ressam Faruk Morel; Nâzım'ın arkasındakiler İhsan İpekçi ile Osman İpekçi. Öndeki kameraman da film dünyasının ünlü bir kişisi, ama adı gelmiyor aklıma. Filmin erkek başoyuncusu Ferdi Tayfur fotoğrafta yok.

Adalet Cimcoz'un kardeşi olan Ferdi Tayfur'a gelince, onun seslendirme sanatında bir yaratıcı olduğu söylenirdi...

En başta da Nâzım söylerdi bunu... Lorel-Hardi'yi, Arşak Palabıyıkyan'ı Ferdi Tayfur'un yeniden yarattığını, bu filmlerin Türkçelerinin asıllarından daha güzel olduğunu savunurdu...

Laurel ile Hardy'yi ilk Türkçeleştirmeye başladıklarında bakmışlar çok yavan bir şey çıkıyor ortaya.

Nâzım seslendirme yönetmeni...

"Tutmaz bu film," demiş, "bizim halkımız sevmez böyle komikliklerı..."

Şöyle mi yapsak, böyle mi yapsak derken, taklit konusu, Amerikalıların Türkçesi gelmiş gündeme. Bu yoldan kendi yaşamımızla bir yakınlık kurabiliriz diye düşünmüşler. Ferdi Tayfur tiplerden birini öyle konuşmaya başlamış...

"Aman çok güzel!.."

Güzel de, karşısında aynı anlayışla kim konuşacak?..

Hepsi denemişler... Kimse yapamıyor... Nâzım bile denemiş...

Bu arada Ferdi Tayfur da onlara yardımcı olmak için, karşısındakinin nasıl konuşması gerektiğini bulmaya çalışıyor, bir kendinin, bir onun sözlerini söylüyormuş...

Böylece iki tipi de herkesten iyi onun konuştuğu ortaya çıkmış. Haydi bir sorun daha :

"Hangisini konuşsa acaba?"

Sonunda,

"Üzülmeyin, ben ikisini de konuşurum," demiş Ferdi Tayfur...

Karagöz ile Hacivat'ı aynı adamın konuşması gibi...

*

Nâzım İpek Film Stüdyosu'nda yalnız seslendirme yönetmenliği yapmıyordu. Senaryo, şarkı sözü, altyazı çevirisi, film yönetmenliği, her işin ucundan tutuyordu.

Örnekse İstanbul Senfonisi adlı tanıtım filminin yönetmeniydi. Filmin Avrupa'ya satılması durumunda gelen paradan pay da alacaktı. Demek ki aynı zamanda yapımcılara ortaktı.

İstanbul kentini, kentteki çağdaş yaşamı yansıtmak amacını güden bu kısa belgesel çeşitli semtlerde çekilmişti.

Bir iki sahnede ablamla ben de görünüyorduk. Ben dedemin bahçesinde kovalamaca oynarken bir top ağacın arkasından koşarak çıkıyordum, sonra Mithat Paşa'nın bahçesinde pingpong oynayanları izliyordum. Ablamı ise salıncakta, bir de Kalamış'ta yelkenli kayığın içinde çekmişlerdi. Daha uzun süre göründüğünden onu biraz kıskanmış ama hiç belli etmemiştim.

Bu film için Mesut Cemil'in özel olarak bestelediği şarkıları Münir Nureddin söylemişti. Şarkı sözleri ise Nâzım'ındı. Nedense bu ortaya vurulmuyor, sözler de Mesut Cemil'inmiş gibi davranılıyordu.

Sanırım kolaylıkla yaptığı bu tür işleri şairliğinden uzak tutmak istiyordu.

Nâzım'ın kaç filme altyazı çevirisi yaptığını, ne zaman yaptığını hiç bilmiyorum. Nişantaşı'ndaki apartmanda doğru dürüst çalışacak bir yeri yoktu. Her yeri biz kaplamıştık. Bir şey yazacak olsa sofranın kaldırılıp masanın boşalmasını beklemesi, ya da bizim yatak odamıza, "dede mirası meşhur kütüphane"sinin altındaki uzun masaya gelmesi gerekirdi.

Kim bilir, belki bu tür işleri de stüdyoda yapıyordu.

Onun altyazı çevirdiğini öğrendiğimde ortaokuldaydım.

Nâzım cezaevinde, annem nenemle Erenköy'de, Fifi'nin evinde, ablamla ben de dedemdeydik.

Fenerbahçe Stadı'nın yanındaki Kadıköy I. Orta'da okuyordum. Bu-

gün çarşıya çevrilen ünlü Opera Sineması o yıllarda yeni yapılmıştı. Hâle, Süreyya, Opera, üç büyük sineması vardı Kadıköy'ün. Arkadaşlarımla – artık annemsiz – gidiyordum bu sinemalara. Onlar da ablamla birlikte giderler, sonra filmleri tartışırdık.

Bir gün baktım Opera'da Laurence Olivier'nin Henry V'i oynuyor. Türkçe seslendirilmemiş...

Shakespeare İngilizcesiyle Laurence Olivier konuşuyor, ben de Robert Kolej'de bir yıl İngilizce okumuş olmanın yardımıyla onu izleyip anlamaya çalışıyorum.

Birden gözlerim filmin altyazılarına takıldı. Çeviri ölçülü, dizeler birbirini izliyor. Başladım okumaya. İnanılmaz şey! Ne kadar güzel!

Sinemadan eve dönerken, bu güzel filmi gidip görmesini söylemek için, anneme uğradım.

"Anneciğim, Opera'da bir film var, Shakespeare'in Henry V'i, Laurence Olivier oynuyor, kendi yönetmiş, Türkçe altyazılarını da ölçülü çevirmişler, şiir olarak, çok çok güzel, mutlaka görmelisin."

Annem yüzüme şöyle bir baktı. Neler geçti aklından acaba? Dünyadan habersiz yaşadığımı mı düşündü? Gülümsedi, sonra sevecen bir sesle :

"Bilmez miyim, şeker oğlum, Nâzım'ın çevirisi..." dedi.

O gülümsemeyle sevecen ses, ben bunu daha önce yaşadım duygusu vermişti bana.

Evet, ilkokul beşteyken, Cihangir'de...

"Ateş Çocuklar İçin" küçük boydan büyük boya mı geçmişti ne, dergide bir değişiklik olmuş, bu arada resimli resimsiz yeni romanlar da başlamıştı. Jules Verne'in bir romanı da yayımlanacaktı, onun için ballandıra ballandıra yazarı anlatıyorlardı. Kurguladığı şeyler sonradan nasıl gerçekleşmiş, nasıl olağanüstü bir yazarmış falan filan... Daha önce adını hiç duymadığım bir yazar üzerine ilginç bilgiler...

Bu bilgileri anneme satmalıydım...

"Yeni bir yazar buldum!" diye coşkuyla dalmıştım mutfağa...

Annem ocağa yemek koyuyordu.

"Kimmiş o bakalım?"

Türkçeymiş gibi, bütün harflerini seslendirmiştim :

"Jules Verne..."

O gülümsemeyle sevecen ses :

"Jül Vern adı onun, şeker oğlum," demişti, "haydi anlat bakalım..."

Yazarımın bilinmesine biraz bozulmuş olsam da, öylesine coşkuluydum ki, gene de kendimi tutamamış, hepsini anlatmıştım... Ama adını doğru söyleyerek...

Bugün bunları yazarken, bir futbol maçı sonrası Kabataş'tan bindiğimiz tıklım tıklım dolu arabalı vapurdaki kör çocuğu anımsıyorum.

O benim gibi hemen boyun eğmemiş, direnmişti...

Ne olup bittiğini merak edip yanlarına sokulduğumda maççılar çevresine toplanmış, onun otomobil markalarını okuyuşunu izliyorlardı.

Parmaklarını kabarık metal yazıların üstünde gezdirip örnekse, "Ford!" diyordu. İzleyenlerin çok hoşuna gidiyordu bu parmakla okuma işi.

Derken bir taksinin markasında gezdi parmaklar, bütün harfler seslendirildi :

"Dodge!"

Kalabalıktan biri,

"Doç!" diye düzeltti...

Kör çocuk yanıt vermedi, ama parmaklar yazıyı bulup üstünde yeniden gezdi, bir daha gezdi. Sonra geniş bir gülümseme yayıldı çocuğun yüzüne, beni aldatamazsınız diyen bir ses tonuyla başını iki yana salladı, gene bütün harfleri bu kez uzata uzata seslendirdi :

"Dood-gee!"

*

İpek Film Stüdyosu'nda uzun süre Güneşe Doğru adlı filmin çekimini izlemiştim. Anladığıma göre, bunun nitelikli bir film olması isteniyordu. Halkın hoşlandığı şeylerle tasarlanmamıştı. Sanki bütün stüdyo nitelikli film üretme sınavına girmiş gibiydi. Bu arada Nâzım da konulu bir filmde sanırım ilk bağımsız yönetmenlik sınavını veriyordu. Daha önce Muhsin Ertuğrul'a yardımcılık etmişti. Film işine girmesi, İpekçiler'le tanışması da bu yolla olmuştu herhalde.

Ayrıca Şehir Tiyatrosu'nda Nâzım'ın hem kendi oyunları oynanır, hem de, başkalarının yazdığı operetlerin şarkı sözlerine çekidüzen vermek gibi, birtakım göze batmayan işlerde çalışması sağlanırdı. Bütün bunları ayarlayan herhalde Muhsin Ertuğrul'du.

Mithat Paşa'dayken Nâzım, Selma Teyzemin adıyla, bir de operet yazmıştı. Beyoğlu'nda, İstiklal Caddesi'nde, birbiri ardına operetlerin oynandığı bir tiyatro vardı, günlerce kapısının üstündeki koca afişte yazar olarak Selma Muhtar adı yazılı kalmıştı. Kaç kere gitmiştik, ama o operetten hiçbir iz yok kafamda. Kızlar denizci kılığında iplere tırmanıyor, dans ediyorlardı demek geliyor içimden.

Muhsin Ertuğrul iş bulma konusunda Nâzım'ı kollarken, ne tür işlerde başarılı olacağını da düşünüyordu sanırım. Örnekse seslendirmede, kişilerin konuşma özelliklerini bozmadan, sürekli dille oynamak, dudakların hareketine göre sözleri ayarlamak gerekir. Bir şaire çok uygun bir iş...

*

İpekçiler'de çalışırken Nâzım özellikle İhsan İpekçi'yle yakın arkadaş olmuş, Türk sinemasını geliştirmek için birlikte düşler kurmaya başlamışlardı.

Güneşe Doğru'ya bu düşlerin bir ürünü diye bakılabilir...

Nâzım yönetmen... Başoyuncular ise ünlü tiyatro oyuncuları değil...

Bu önemli bir atılımdı. Sinemada tiyatro anlayışından uzaklaşılmak isteniyordu.

Erkek başoyuncu Ferdi Tayfur doğrudan sinemayla başlamış bir oyuncuydu. Kadın başoyuncu derseniz sanatın hiçbir alanında deneyimi olmayan biriydi : Genç, güzel bir kız...

Dışarlara az mı gidiyorlardı, bilmiyorum, sanki filmin nerdeyse bütünü stüdyodaki dekorların içinde çekiliyormuş gibi geliyordu bana. Hep oradaydılar. Çok özeniyor, her sahneyi çekmeden önce birçok kez oynuyorlardı.

Önemli bir yenilik de kameranın yürütülmesiydi.

O dönemde günümüzdeki gibi gelişmiş araçlar yoktu. Kamera ise kocaman bir kutuydu.

Marangozlardan biri oluklu bir tahta yapıp kayganlaştırmış, o oluğun içine de üstüne kameranın konacağı bir kızak yerleştirmişti. Böylece kamerayı çekerek belli bir doğrultuda hiç sarsmadan kaydırabiliyordunuz.

Hem Nâzım hem de kameraman bu buluşa çok sevinmişlerdi. Oluğu yapan genç marangoz günlerce gelene gidene tanıştırılıp övgülere boğulmuştu. Türkiye'de çekilen bir filmde kameranın ilk olarak kaydırıldığı söyleniyordu...

Ne oldu sonra o film, hiç bilmiyorum. İyi iş yaptığını sanmam. Yapsa, sözü edilir, konuşulurdu.

Merak ettiğim : İyi bir film çıkmış mıydı ortaya? Nâzım yönetmen olarak başarılı mıydı? Tanınmamış, kalıplaşmamış oyuncularla ne sonuç alınmıştı?

*

O dönemin filmlerinde bugünkü gibi ayrıntılı sevişme sahneleri olmazdı. Güneşe Doğru'ya da kısacık bir öpüşme sahnesi konmuştu.

Çekim günü Ferdi Tayfur kızı öpecek, ama bu kez öyle önceden deneme yapmak, tekrar tekrar oynamak filan yok... Nâzım anlatıyor ikisine de, kim kimi nasıl tutacak, nasıl öpüşülecek, ne kadar sürecek...

Bir kerede çekecekler...

Ferdi Tayfur ise prova yapmak istiyor,

"Her sahneyi kırk kere tekrarladık, buna gelince prova yok olur mu!.."

Kız bir kerede çekmekten yana... Anlıyor Ferdi Tayfur'un niçin prova diye tutturduğunu... Nedense Nâzım'la İhsan İpekçi de bir kerede çekmekten yanalar...

"Şimdi, prova yok mu?"

"Yok!"

Öpüşmeye başlayacaklar, Nâzım sayacak, bir iki üç dört beş diye, ayrılıp bir bakışacaklar, bitecek...

"Tamam mı?"

"Tamam."

Çekim başlıyor.

"Bir iki üç dört beş... Haydi, oldu... Ayrıl artık..."

On, on beş, Ferdi Tayfur bırakmıyor kızı. Kamera çalışıyor.

"Ulan, film gidiyor, Osman Bey canımıza okuyacak..."

Ferdi Tayfur bırakıyor, ama bu kez de kız kendini tutamayıp gülmeye başlıyor, bakışamıyorlar...

"Stop!"

Bir kez çekildi, hem de iki katı film harcanarak, yeniden çekmek olanaksız...

O yıllarda film bulmak en büyük sorun... Osman Bey nerdeyse santimle veriyor filmi...

Ayrıca Ferdi Tayfur'a da kimse güvenmiyor...

"Bu gene bırakmaz kızı!" diyorlar. "Bir daha boşa film harcarız..."

O sondaki bakışmanın ayrı çekilip öpüşmeye eklenmesi düşünülüyor...

Evde ise annem açıklıyor işin içyüzünü :

"Üçü de hoşlanıyorlar kızdan, Ferdi, İhsan, Nâzım... Ben bilirim onları, aralarında iddiaya bile girmişlerdir : Kim ilk yemeğe götürecek? Kim ilk öpüp sevecek? Sonra böyle küçük çocuklar gibi, birbirlerinin işine engel olmak için çareler ararlar!.. Kızın da hiçbirine yüz verdiği yok ya!.. Yüz verecek olsa, belki İhsan'a verir, genç kız, gezmek, dolaşmak ister..."

*

Annem böyle önemsemiyormuş gibi konuşurdu, ama o da az kıskanç değildi. Nâzım'ın şiirleştirdiği mektuplarından birinde, "Her kadın saçmadır sevdiği zaman," der. Nişantaşı'nda bir gece görmüştüm onun saçmalayışını...

Selçuk Apartmanı'nın hemen yanındaki köşede, bahçe içinde bir ev vardı. Bu evde aşk romanları yazan bir kadın yazar oturuyordu. Pek gidip gelmezdik. Sanırım bir toplantıda Nâzım'la bir yakınlıkları olmuş; annem bunu biliyor, uzak duruyordu...

Bir gece oldukça geç bir saatte o kadın yazarın hizmetçisi gelip hanımının hastalandığını, Nâzım Bey'i çağırdığını söyledi. Kapıyı ben açmıştım, içeri haber verdim. Annem de arkamızdan sofaya çıktı.

Nâzım hizmetçiyi dinledi, sonra,

"Ben bir bakıp geleyim, karıcığım," diyerek fırladı gitti...

Bekliyoruz. Nerdeyse iki saat geçti. Gelmiyor bir türlü. Annem pencerelerde...

Önce kadının hastalığını merak ettiğini sandım. Sonra baktım sinirleniyor. Pençe pençe kızarıyor yanakları. Söylenmeye de başladı. Sorun kocasının başka bir kadınla ilgileniyor olması. Barut gibi...

Sonunda geldi Nâzım... Yorulmuş, hırpalanmış...

Kadının ateşi kırk dereceymiş. Yaşlı hizmetçisinden başka kimse de yokmuş evde. Nâzım'ı bir doktor bulup getirmesi için çağırtmış.

Önce Nişantaşı'nda dolaşıp doktor bulmak, sonra o doktoru eve getirmek, sonra yazdığı ilaçları gidip eczaneden almak, hastaya içirtmek, hizmetçisine neler yapılacağını anlatmak derken saatler geçmiş...

Annem bunları dinlerken sürekli araya girip tersleniyordu. Ben Nâzım'ın anlattığı şeylerin hepsini yapmak zorunda kaldığını, başka türlü davranmasının olanaksız olduğunu düşünüyordum. Annemin sözlerinden ise, özellikle, onun, "Ben bir bakıp geleyim, karıcığım," diye fırlayıp gitmesine çok bozulduğu anlaşılıyordu.

"Her çağıran kadına koşarak gitmek zorunda mısın?" diyordu.

"Neymiş hastalığı, isteri mi?" diyordu.

"Hizmetçisini niye sana gönderiyor, sen doktor musun? Doktora göndersin?" diyordu.

Nâzım onca yorgunluğun üstüne bir de anneme laf anlatmaya çalışıyordu :

"Doktoru ben zor buldum, karıcığım, o zavallı kadın nerden doktor bulup getirirdi!"

Ama, her zaman aklını kullanan, duygularını ortaya vurmaktan kaçınan bir kadın olarak bildiğim annemi, o gece, sağduyuya yaklaştırmak olanaksızdı, zıvanadan çıkmıştı.

Sussa, konuşmasa artık diye bakıyordum...

"Her kadın saçmadır sevdiği zaman..."

"Ayşe'nin Mektupları"ndaki bu sözü ne zaman okusam Nişantaşı'ndaki o gece gelir aklıma...

*

Annemin çok utandığı, hiç sözünü etmek istemediği bir olay da, kendileri yokken, Nâzım'ı görmeye gelen Ömer Deniz'i içeri alması yüzünden Cavide Hanım'la kavga etmesiydi.

O gün ben evde değildim. Kavganın nasıl çıktığını, neler olduğunu bilmiyorum. Kimse de sonradan anlatmadı. Ama bölük pörçük söylenenlerden annemin kendini kaybedip Cavide Hanım'a saldırdığı anlaşılıyordu...

Olay, Harp Okulu davasında Nâzım'ın mahkûm olması üzerine patlak vermişti. Herhalde annem Ömer Deniz içeri alınmasa Nâzım'ın mahkûm olmayacağını düşünüyordu. Üzüntüden kafası karmakarışıktı. Ayrıca adaletin varlığına da inanmak gereksinimi içindeydi.

26 Şubat 1938'de Nâzım'a yazdığı mektupta şöyle diyor :

"Niçin hapis olduğunu bile, eğer doğru ise, yeni duyduk, doğru olduğuna pek aklım ermedi. Bir çocuk geliyor. Zorla içeri giriyor, sonra ev sahibi geliyor, beş dakikada onu kapı dışarı ediyor, sonra da hapse giriyor, herhalde suçun bu değil. Üzüntüden öleceğim, niçin hapis edildiğini bana yazamaz mısın?

"Eğer bunun için hapis oldunsa Nine ile Cavide'yi şahit diye dinletemez misin? Onlar kadar biz bile bilmiyoruz, çünkü evde yoktuk. Çocuk onları bir şey yazacağım diye kandırıp içeri girmiş, zaten bir şey yazmaya hazırlanırken de biz gelmişiz. Gelmez olaydık da, o da defolup gideydi. Sen o adamı polis diye ne iyi bilmişsin, ama seni ne diye hapis ettirebilir, aklım ermiyor."

Anlaşılan şu : Ömer Deniz'e kapıyı Nine açmış, evde kimsenin olmadığını söylemiş, ama o içeri girip beklemek istemiş. Onların konuşmasını duyarak gelen Cavide Hanım tanımadığı bu gencin bir not yazmak için sofadaki bir sandalyeye oturmasına izin vermiş. Ömer Deniz bir şey yazmaya hazırlanırken de annemle Nâzım gelmişler.

Piraye'yi bunaltan düşünce : Cavide Hanım içeri almış olmasa Ömer Deniz'le Nâzım karşılaşmayacaklardı...

Bu epeyce tartışılmıştı...

"Aşağı inerken karşılaşırlardı..."

"Sokakta beklerdi..."

"O aklına koymuş bir kere Nâzım'la konuşmayı..."

Kocası hiçbir suçu yokken on beş yıla mahkûm edilen bir kadın neler kurar, bilmiyorum...

Sonra işte o gün Piraye, aralarında nasıl bir konuşma geçtiyse, kendini kaybedip Cavide Hanım'ın üstüne saldırmış...

O kavgadan sonra da bir daha ikisi bir araya gelmediler...

Üstünden yıllar geçti... Biz çocuklar büyüdük...

Piraye'nin kızı Suzan, Cavide Hanım'ın oğlu Metin'le evlendi, torunlar oldu, ama bu iç içelik bile iki büyükanneyi birbirine yaklaştıramadı...

*

Benim Ömer Deniz olayıyla ilgili doğrudan bir anım yok. Olanları hep evdeki konuşmalardan öğrendim.

Şöyle :

Bir gün Harp Okulu öğrencisi olduğunu söyleyen biri İpek Sineması'nda Nâzım'ın yanına sokulmuş, şiirlerini okuduğunu, düşüncelerini çok beğendiğini söylemiş, birtakım kışkırtıcı sözler etmiş. Konuşmasından, sorduklarından, öğrenmek istediklerinden polis olduğu açıkça belliymiş.

Nâzım sudan yanıtlar verip, "İçerde işim var," diyerek yönetim bölümüne geçmiş.

İki yıla yakın bir süredir yeraltı etkinliklerinden bütünüyle uzak dururken, polisin arkasına böyle kışkırtıcılar takmasına duyduğu öfkeyle telefona sarılıp Polis Müdürlüğü'nü aramış,

"Benim her şeyim ortada, nerde oturduğum, nerde çalıştığım, ne yazdığım, kimlerle konuştuğum... Hiçbir gizlim saklım yok... Asker kılığında polisler gönderip beni rahatsız etmeyin... Herkesin gözü önünde evimin ekmeğini kazanmaya çalışıyorum... Benden ne istiyorsunuz?.." gibi sözler etmiş...

Ömer Deniz'den kaçmak için herhalde ara kapıdan Melek Sineması'na geçmişti... Matmazelin yanıma verdiği adamla, on liraları almak için muhasebeye giderken onun ayak izlerine bastığımı düşünürdüm...

Nâzım boş kaldı mı İpek Sineması'nda film izlerdi. Filmi daha önce görmüş olması önemli değildi. Girişte sağlı sollu tek koltuklar vardı, genellikle yer gösterenlerin oturduğu o koltuklara yayılır, ayaklarını yana doğru uzatır, dünyayla ilgisini keserdi.

"Filmleri değil, yönetmenleri izliyor," derdi annem.

Ömer Deniz'e yakalandığı gün herhalde gene yönetmen izlemeye gitmişti İpek Sineması'na.

Evde yakalandığında ise annemle çarşıdan dönüyorlarmış. Nâzım polis olduğuna kesinlikle inandığı bu genç adamla sofada, ayaküstü, son derece soğuk konuşmuş.

Düşünün, bir Harp Okulu öğrencisi karşınıza geçmiş,

"Subay çıkınca erlere ne öğretelim?" gibi sorular soruyor...

Nâzım, kısaca,

"Aradığınız her şey altı okta var..." demiş...

"Siz önce iyi bir cumhuriyetçi olmaya bakın..."

"Derslerinize çalışıp okulunuzu bitirin..."

Bu tür yanıtlarla beş dakika içinde sona ermiş konuşmaları...

Ömer Deniz'in arkasından kapıyı kapattıklarında annem merakla sormuş :

"Ne oldu, Nâzım, niye o kadar ters davrandın çocuğa?"

Nâzım sinir içindeymiş :

"Çocuk filan değil o, karıcığım... Polis... Provokatör... Evimizin içine kadar giriyorlar."

*

Nâzım böylece "askeri isyana teşvik" etmiş oldu...

17 Ocak 1938 gecesi, konuk olarak gittiği halasının oğlu Celâlettin Ezine'nin evinden polislerce alınarak Ankara'ya götürüldü...

Celâlettin Ezine'yle kardeş çocuklarıydılar, ama pek aramazlardı birbirlerini. Varlıklı, evlerine kolay girilip çıkılmayan, kibar kişilerdi onlar. Beyoğlu'nda görkemli bir apartmana şöyle bir uğrayıp bir şey bırakmıştık bir gün, annem, Nâzım, ben... İngiliz soyluları gibi, kitaplığında arkası yüksek koltuğuna oturmuş, elindeki ciltli kalın kitabını okurken üstüne gittiğimiz biriymiş gibi anımsıyorum Celâlettin Ezine'yi. Kim bilir belki de öyle değildi. Bu bir çocuğun izlenimi.

Ama kesinlikle ayrı dünyaların insanlarıydık. Onlarınki bambaşka bir yaşamdı.

Nâzım'la Orhan Ezine'nin, küçük kardeşin, gençlik günlerinde birlikte çapkınlık ettiklerini öğrendiğimde de biraz yadırgamıştım. Demek değer yargıları değişik çevrelerde yetişmiş gençler anlaşabiliyorlar.

Celâlettin Ezine'yle Nâzım'ın bir düşün dergisi çıkarma tasarıları olduğunu, o gece bunu konuşmak için buluştuklarını söylemişti annem. Herhalde birlikte çıkaracakları bir dergi söz konusu değildi. Nâzım belli bir çevrenin okuyacağı az satışlı dergilere ilgi duymazdı, herkesin ilgisini çekecek çok satışlı dergilere yazını da sokmaktan yanaydı. Bu konuda Sertel'lerle iyi anlaşıyordu. Onlarla birlikte çıkardıkları dergilerde en sıradan eğlencelik yazılarla en nitelikli yazıları bir arada bulabilirdiniz. Doğrudan düşün dergisi çıkartmaya hiç heves etmezlerdi.

Kanımca Celâlettin Ezine bir dergi tasarlamış, Nâzım'ın yazarlığından, ayrıca yayımcılık alanındaki deneyimlerinden yararlanmak istiyordu.

Şimdi bunları yazarken bir başka hala daha geliyor aklıma.

Bu ikinci hala Göztepe'de, bahçe içinde küçük bir köşkte otururdu. Kendi mi çok titizdi, kocası mı ters bir adamdı, her neyse, ona annem, Fifi, ben, Nâzım'la ilgili bir iş için gittiğimiz bir gün, Erenköy'den Göztepe'ye kadar yol boyunca öğüt dinlemiş, nasıl davranmam, nasıl konuşmam gerektiği konusunda ayrıntılı bir eğitimden geçirilmiştim.

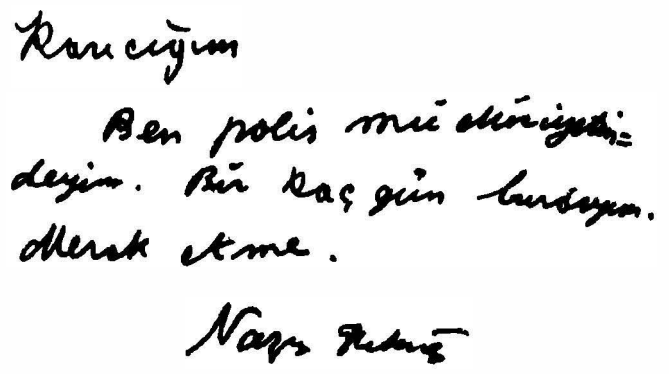
Karıcığım
Ben polis mi ekmeğini
deyim. Bir kaç gün kalıyım.
Merak etme.
Naşa Hanım

Gezmeye gider gibi... Merak etmek bir yana, arkasını da bırakmamanız, nereye götürülürse adım adım izlemeniz gerek...

Sonra beni içeri bile almamışlar,

"Sen sıkılırsın şimdi, bahçede oyna," demişlerdi.

Ne kadar sevinmiştim!..

"Sakın çiçeklere filan dokunma," diye eklemişti annem.

Nâzım halalarına çok saygılı davranır, onların huysuzluklarını anlayışla karşılar, kırılmalarını istemezdi.

Annem ise bu işi inanılmaz derecede abartıyordu. Halaların yanında nerdeyse soluk almayı bile yasaklayacaktı.

*

Nâzım'ın Celâlettin Ezine'nin evinde olduğunu polisler nasıl öğrenmişti?

Anlatılan şöyle : Önce İpek Film Stüdyosu'na gitmişler, oradan İhsan İpekçi'yle birlikte bizim eve gelmişler. Annem başta söylemek istememiş, gidip kapıya dayanır, Mediha Hala ile Memduh Enişteyi tedirgin ederler diye...

"Bilmiyorum..." demiş.

Evi aramışlar mı? Herhalde aramışlardır. Ablamla ben içerde uyuyor olmalıyız. Bizi uyandırmadıklarına göre, her yere girip çıkmadıkları, fazla gürültü etmedikleri anlaşılıyor.

Nâzım'dan kalanlar arasında bulduğum 1938 yılı acendasına bakıyorum : 17 Ocak 1938, pazartesiye geliyor. Demek ki Erenköy'de değiliz. Hafta sonlarını Erenköy'de, dedemde geçirirdik, ama pazar günü akşamüstü eve dönmüş olurduk.

Bu olay gecesi mutlaka evdeydik. Sabahları çok erken kalktığımız için erken yatardık.

"Uyandırmayın çocukları, gürültü etmeyin," demiştir annem.

Büyükler bizi polislerle karşılaştırmak istemezlerdi. Uyuyorsak uyandırmaz, ya da ortalarda dolaşıyorsak, bir yolunu bulup bir yerlere gönderirlerdi.

Neyse, bir ara annem İhsan İpekçi'ye Nâzım'ı eve çağırmak için çıkıp bir yerden Celâlettin Ezine'ye telefon etmesini fısıldarken komiser duyup araya girmiş. Annem bakmış halayla enişte tedirgin olmasınlar derken İhsan İpekçi güç durumda kalıyor. Vermiş adresi, daha önce niçin gizlediğini de ekleyip uyararak...

Nâzım'ın polislerce alınıp Ankara'ya götürüldüğünü anneme kim haber verdi, bilmiyorum. Gece geç saatlere kadar oturup beklemiş olmalı.

Celâlettin Ezine'nin bir adamı vardı, sonraları bize epeyce gelip git-

Karşılıklı bu iki fotoğraf 20 Mart 1938 pazar günü saat 14'te Ankara Merkez Komutanlığı Cezaevi'nde çekilmiş. Sol sayfadaki fotoğrafta bahçede oturan üç kişiden ortadaki Nâzım Hikmet. Daha dava sürüyor karar 29 Mart salı günü verilecek. 25 Mart 1938 tarihli mektubunda şöyle diyor : "Kanunen, aklen, vicdanen salı günü okunacak kararla beraatımın ilan edilmesi lazım. (...) Salı günü çıkarsam derhal geleceğim."

mişti Nâzım'dan haber almak için... Belki o gece de onu göndermişti... Ya da kendi gelmiştir...

Sabah ben okula giderken annem bir şey söylememişti. Dönüşte ise ev doluydu.

Gelenler Fifi, Vedat, Selma Teyzem, Leman Teyzem, Macit, Adnan Ağabey, Enişte Bey, Rasih, Faik gibi hep anneme destek olmak, onu yatıştırmak isteyen akrabaları, yakın dostlarıydı.

Kimse bir şey bilmiyordu. Şudur, ya da budur diye bir yakıştırma yapma olanağı da yoktu.

Annem Nâzım'ın bir suç işlemiş olabileceğini kesinlikle kabul etmiyordu. Gözyaşlarını bir türlü tutamıyor,

"Zaten vakti yoktu gizli işler yapmaya kalkacak," diyordu, "sabah evden çıkıp iki adım ötemizdeki stüdyoya gidiyor, gece geç saatlere kadar çalışıyordu."

Herkes yanlış bir işlem yapıldığı, sonunda bir şey çıkmayacağı, bir iki gün içinde Nâzım'ın eve döneceği görüşündeydi.

Belki annemi yatıştırmak için böyle konuşuyorlardı.

Ama adalete de güveniliyordu.

Düşünüyorum da, başlarından geçen onca olayın içinde gerek Nâzım, gerek annem hep adalete güvendiler, bir gün adaletin gerçekleşeceğine inandılar. Anlaşılan, insanlarda bir gereksinim adalete güvenmek...

*

28 Ocak 1938 Cuma tarihli unutulmaz mektup şöyleydi :

"Canım karıcığım,

"Sıhhatim yerinde. Seni dehşetli göresim geldi. Çocuklarım burnumda tütüyor. Herhalde suçsuzluğum ergeç meydana çıkacak ve sizlere kavuşacağım. Biricik endişem sensin. Üzülme.

"Kabilse bana para gönder. Sağlığınızı haber ver.

"Çocuklarımı kucaklarım. Sen benim her şeyimsin. Leman'a, evdekilere selam. Hasretin ateş gibi bağrımdadır.

"Adresim : Merkez Komutanlığı Cezaevi. Mevkuf Nâzım Hikmet. Ankara.

Kocan"

Bazı durumlarda yazı insanlar arasındaki ilişkilerde ne büyük bir önem kazanıyor!..

Uzaktasınız, yüz yüze gelemiyor, konuşamıyor, ama sevdiğiniz insana güç vermek, direncini arttıracak sözler söylemek istiyorsunuz. Tek aracınız yazı. Dokunmak, sarılmak, bakmak yok. Ses de yok. Yalnızca yazıyla yapacaksınız bunu. Mektupla.

Annemin Nâzım'a mektup yazışı geliyor gözümün önüne. Ne söylemeliyim? Nasıl söylemeliyim? Elinde kalem, düşünmek bir yana, bazen başka işler yaparken de dalardı...

"Ne düşünüyorsun, anneciğim?"

Suçüstü yakalanmış gibi gülümserdi :

"Nâzım'a mektup yazıyordum, canım oğlum..."

28 Ocak 1938 tarihli mektuba, 31 Ocak 1938'de şöyle yanıt vermiş :

"Nâzım,

"Mektubunu aldım, çok sevindim. Sana yirmi lira gönderiyorum. Kardeşine mektup yazdım. Ankara'ya geldi, seni arayacak, bilmem gördün mü?

"Çok kötü günler geçirdim, senden hiç haber alamadım. Sana güvenim vardı, hiçbir suçun olmadığını biliyordum. Beni teselli eden de bu oldu. Yakında gelirsin. Her ne istersen bana yaz, derhal yaparım.

"Ben iki gecedir Erenköy'de idim, bugün ineceğim. Celâl bize ağabeylik yaptı doğrusu, en üzüntülü günlerde beni yalnız bırakmadı. Dün gece buraya telefon etti, senin için inşallah yakında gelir, bir şeye ihtiyacınız olursa bana haber verin, dedi.

İhsan İpekçi (solda) ile Osman İpekçi (sağda) Ankara Merkez Komutanlığı Cezaevi'nde Nâzım'a görüşmeci gitmişler. Görüşmeler bir başçavuşun gözetiminde yapıldığı için fotoğraflar da öyle çekilmiş.

"İpekçiler Ali Baba filmini bayrama yetiştirmeye çalışıyorlar, fakat çok sıkıntı çekiyorlar. Her hafta bizim paramızı gönderiyorlar.

"Annem, kardeşlerim, herkes selam söylüyor. Celâl gözlerinden öpüyor. Çocuklar ellerinden, ben de gözlerinden öperim.

Piraye

"Daha para istersen yaz.

"Bu mektubu yazdıktan sonra halan telefon etti, Samiye saat birde seni Ankara'da telefonda bekliyor diye. Ben de birde telefon ettim. Küçük Samiye çıktı. Ablam saçlarını boyatmaya gitti, ağabeyime mektup yazabilirsin, onu söyleyecekti, dedi."

Küçük Samiye kim?

Nâzım'ın kardeşine Büyük Samiye deniyor. Bir de Göztepe'deki halanın kızı var, onun da adı Samiye. Prof. Mehmet Ali Bilgişin ile evli. Yaşça daha küçük olduğu için ona Küçük Samiye deniyor.

Nâzım Paşa'nın oğlu da (Hikmet Bey), kızı da (Güzide Hanım mıydı) kızlarına Samiye adını koymuşlar. Herhalde annelerinin, Nâzım Paşa'nın karısının adı olmalı.

Neyse, gelelim mektubun havasına...

Gerçekten para bakımından annemin yansıttığı kadar iyi durumda mıydık? Herkes bizimle ilgileniyor muydu? Öyle olmasa da amaç Nâzım'ı rahatlatmak...

Mektuplardan çıkardığıma göre Nişantaşı'ndan Erenköy'e taşındığımız tarih : 16 Temmuz 1938.

Nâzım'ın 15 yıllık cezası Yargıtay'ca onanmış, Donanma Komutanlığı Mahkemesi'ndeki yargılama başlamış, okullar kapanmış, biz dedeme gönderilmişiz, ancak ondan sonra annem Nişantaşı'ndaki evi boşaltıp eşyalarını Erenköy'e, Fifi'nin Şerafet Sokak'ta yeni tuttuğu köşke taşımış...

Mayıs ayı sonuna, Yargıtay'ın kararına kadar, Nâzım aklanıp geri dönecek umuduyla, arkasından da bizim okullarımızın kapanması için, altı ay Nişantaşı'nda direnmişiz. Herhalde bu altı ayı salt Nâzım'ın İpekçiler'den gelen alacaklarıyla geçirmiş olamayız, Celâlettin Ezine'den, yani halalardan, Fifi'den, yani Vedat'tan, bir de bizim aracılığımızla mutlaka dedemden, annemin istemesine kalmadan, birtakım yardımlar gelmiştir.

*

Nâzım'a güç vermek için birkaç kişi birlikte mektuplar da yazıyorduk. Tekrar tekrar okumak üzere sakladığı, cezaevinden cezaevine giderken de kaybolmasınlar diye eve gönderdiği annemin mektuplarının arasında bunlardan birini buldum. 4 Mart 1938'de yedi kişi yazmışız. Harp Okulu Komutanlığı Askeri Mahkemesi'ndeki yargılama sürerken.

Şöyle :

"Sevgili Nâzım,

"Bu vaka hepimizi müteessir etti. Er geç onlar da suçsuz olduğunu anlayacaklar ve gene dört kişilik ailemiz tamamlanacak.

"Senin yokluğunda hepimiz seni çok sevdiğimizi anladık. Sevinçli haberler bekliyoruz. Ne çare, biraz sabır lazım.

"Ellerinden öperim.

Suzan

"Nâzım,

"Size geldim, hastalandım. Yarın karınla çocukları bize götürüyorum. Seni çok özledim.

"Selamlar.

Fifi

"Sevgili ağabeyciğim,

"Sizi ne kadar özlediğimi bu kâğıt üzerinde anlatamayacağım. Biz artık sizin geleceğiniz saati bekliyoruz. Çok çok ellerinizden öperim.

Fatoş

"Nâzım Bey

"Sizin gitmeniz hepimizi çok müteessir etti. Ve sizin babaca şefkatinizden ne çabuk uzak kaldım. Sizin yine aramıza karışmanızı temenni eder, ellerinizden öper, saygılarımı sunarım. Bir an evvel gelmenizi beklerim.

Şefika

Yargı verilmiş : 15 yıl. Artık tek umut Yargıtay'ın bu haksız kararı bozmasında. Nâzım kurşunkalemle yapmış resmini.

"Sevgilim,

"Senin için yine adaklar adadım. İnşallah çabuk gelirsin. Bir ziyafet yapacağım, yemekleri hep ben pişireceğim. Dün gece pek mahzun olduk, hepimiz buradayız, aramızda sevgili yavrum, sen yoktun. Hep seni hatırlıyoruz. Çok yakında kavuşmamızı ümit eder, gözlerinden öperim.

Teyzen
Macide

"Nâzım,

"Sensiz geçen günlerimiz çok tatsız. Her gün yolunu bekliyoruz. Metin ellerinden, ben de gözlerinden öperim.

Cavide

"Sevgili babişçiğim,

"Nasılsın, biz çok iyiyiz ve senin de iyi olmanı temenni ederiz.

"İnşallah çabuk gelirsin de gene bizimle beraber eğlenirsin.

"Allahaısmarladık, babiş, gözlerimiz yollarda kaldı.

"İngilizceyi epeyi öğrendim.

M. F. Bengü

"En evvel Mehmet uzun bir mektup yazmıştı. İçine İngilizce de katmış. Onu gönderemedim. Bunu bu sabah acele yazdı.

Piraye"

Bunlar salt Nâzım'a güç vermek için söylenmiş sözler değildi, hepimiz inanıyorduk onun serbest bırakılacağına. Bir şey yapmadığını, bir suç işlemediğini biliyorduk. On beş yıllık yargı verilene kadar hiç kuşkumuz yoktu aklanıp eve döneceğinden.

Demek o gün Şefika da varmış. Hani Erenköy'deki ilk çocukluk arkadaşım Kadri'nin ablası. Başından birtakım olaylar geçmiş bir genç kız olarak gelip Nişantaşı'nda bir süre bizimle oturduğunu daha önce anlatmıştım. Sonra gene ortadan yok olmuştu. Olayı gazetelerden öğrenmişti herhalde.

Nâzım da aklanacağına kesin gözüyle baktığı için on beş yıla mahkûm olmak onu bayağı sarsmıştı. 1 Nisan 1938'de anneme yazdığı mektupta ölümden, ölmek istediğinden söz açıyor, şöyle sözler ediyordu :

"Bir tek endişem var : Sen. İcabederse nasıl olsa ben herhangi bir taş odada kalıbı dinlendireceğim. Sen ne olacaksın? Sen, karıcığım. Seni ne kadar mesut etmek isterdim. Nasıl en büyük bedbahtlığı benim yüzümden çektin. Senin istikbalini, gençliğini nasıl mahvettim. Niye bir an evvel ölemedim. Ölüm acısı – malum ya – çabuk unutulurdu. Sitem etmiyorum, ters anlama kuzum karıcığım. Senin ne olacağını düşündükçe ölmek istiyorum sadece.

"Celâl'e de yazmıştım, ne olur bir kerre daha göreyim seni. Kabilse gel buraya... Gel bir kerre... Gel..."

Celâlettin Ezine'ye de yazması herhalde yol parasını sağlaması için olmalı. Piraye'nin hiç hoşlanmadığı işler : Birileri yol parası verecek, başka birileri kendi evlerini bırakarak gelip ablamla bana bakacaklar...

Fifi iş yapmayı, çalışmayı sevmeyen, sabahtan akşama kadar köşesinde oturup kendi kendine oyalanan, örnekse saatlerce fal bakan, kimseyle ilgilenmeyen bir insan görünümündeydi. Ama nerede, kime, nasıl yardım edebileceğini çok iyi bilirdi. Nâzım'ın davalarını izlerken, ya da cezaevlerine yakın olabilmek amacıyla Çankırı'ya, Bursa'ya yerleşme çabalarında hep Piraye'ye destek olmuş, onunla birlikte yollara düşmüştü. Gene bir yerde oturmuş, görüşme saatinin gelmesini bekliyorlar.

*

Gene de nisanın ilk yarısında gitmişti annem Ankara'ya...

Oradan yazdığı mektuptan bizi Selma Teyzem ile İrfan Ablaya bıraktığı anlaşılıyor. İrfan Abla Selma Teyzemin Çamlıcalı bir arkadaşıydı. Herkesin çok sevdiği, iyi yürekli, hanım hanımcık bir insan. Herhalde yemeklerimizi filan o pişirmişti. Hiç anımsamıyorum. Unutmuşum hepsini.

Annemin mektubu şöyle:

"Suzan, Mehmet, İrfan, Selma ve bütün beni sevenlere,

"Ankara'ya sağ salim geldim. Nâzım'ı gördüm. Kendisi gayet iyi. Temyizden çok ümitvar.

"Ben çok rahatsız oldum. Ayaklarımın bilekleri şişti. Çok zorlukla yürüyorum. Romatizma zannediyorum.

"Siz ne âlemdesiniz, geldiğim zaman öğrenirim. Cumartesi günü gelmek istiyorum.

"Siz bana mektup yazmayınız, çünkü geleceğim.

"Hepinizin gözlerinden öperiz.

Piraye"

*

28 Mayıs 1938'de Yargıtay 15 yıllık cezayı onaylayınca Nâzım'ın hangi cezaevine gönderileceği konuşulmaya başlandı. İmralı Adası'nı istediği, oraya gönderilmesi için dayısına başvuracağı söyleniyordu.

O günlerde Piraye'ye yazdığı mektupları karıştırıyorum. Onlarda da bu isteğini belirtiyor. Cezasının onaylandığı gün yazdığı mektupta başka bir düşüncenin de çekingen izleri var :

"Şimdi ne yapıp yapıp İmralı'ya gitmeye çalışacağım. O da olmazsa olmasın. Yaşayacak kaç günüm varsa onu şerefle dolduracağım. Sen hep yanımdasın. Seni hudutsuz seviyorum. Beni hayata bağlayan kuvvetlerden biri de, en büyüklerinden, en ışıklılarından birisi de sensin.

"Birkaç güne kadar sivil hapisaneye nakledilirim. Sana ordan uzun mektup yazarım. Sen de düşün. Benim hayatım nasıl olsa dört duvar arasında senelerce tanzim edilmiş demektir. Seninkisi ne olacak? Hep düşüncem bu. Kafamı yoruyorum, bir türlü, şimdilik hal çaresi bulamıyorum. Mamafih elbette bir çare buluruz."

Çare uzun yıllar cezaevinde tutulmalarına devletçe karar verildiği anlaşılan kimselerin karılarından boşanmalarıydı. Onların bağışlama yasalarından yararlanmalarına da göz yumulmayacağı açıktı. Bunu bütün mahkûmlar biliyor, karılarına yeni bir yaşam kurma olanağı vermek için, ayrılmayı öneriyorlardı.

Nâzım'ın kafasında da bu düşüncenin dönendiği belli oluyor. Nerede, ne zaman, bilmiyorum, ama Piraye'ye bu öneriyi, yarım ağızla da olsa, yapmış.

Yıllar sonra bir yolunu bulup sormuştum anneme Nâzım'la aralarında böyle bir konuşma geçip geçmediğini. Pek önemsemeden aşağı yukarı şunları söylemişti :

"Biliyordu kabul etmeyeceğimi. Gene de ayrılmaya karar veren arkadaşlarından söz ederken bir sormuştu. Nedense bayağı da tedirgindi sorarken. Aslında cezaevine girmese biz nasıl olsa bir gün boşanacaktık.

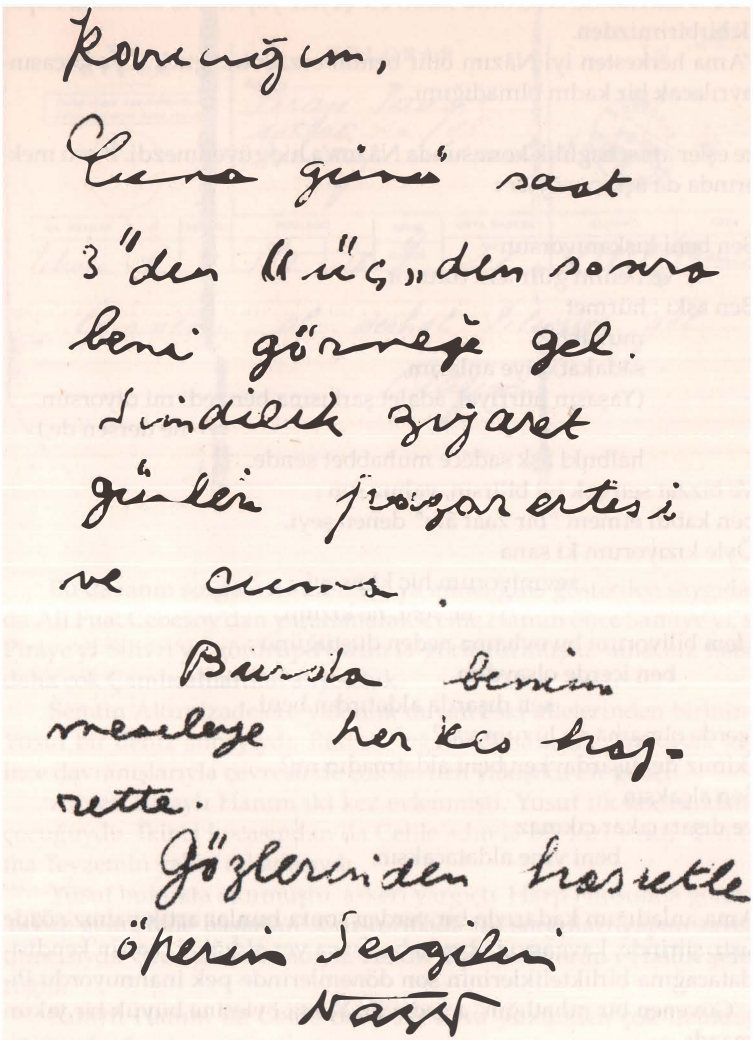
Koracığım,
Cuma günü saat
3'den "üç"den sonra
beni görmeğe gel.
Şimdilik ziyaret
günleri pazartesi
ve cuma.
Bursa benim
rnealeye her kes hay-
rette.
Gözlerinden hasretle
öperim Sevgilim
Nazım

Nâzım'ın İstanbul Tutukevi'nden Piraye'ye gönderdiği bir not. Erkin'e götürülmeden önceki birkaç günlük arada yazılmış olmalı.

Gene beni aldatacak, onurumu kıran bir şeyler yapacaktı, sonunda kopacaktık birbirimizden.

"Ama herkesten iyi Nâzım bilir benim cezaevine girdi diye kocasından ayrılacak bir kadın olmadığımı..."

Piraye eşler arası bağlılık konusunda Nâzım'a hiç güvenmezdi. Bunu mektuplarında da açıkça söyler :

Sen beni kıskanıyorsun
ve benim gülmem tutuyor.
Ben aşkı : hürmet
muhabbet
sadakat, diye anlarım,
(Yaşasın hürriyet, adalet şarkısına benzedi mi diyorsun,
ne dersen de,)
halbuki aşk sadece muhabbet sende.
Ve bizzat sen çok iyi bilirsin, yalnız sen :
ben kabul etmem "bir zaaf ânı" denen şeyi.
Öyle kızıyorum ki sana
sevmiyorum hiç kimseyi,
ne seni, ne kızımı.
Hem biliyorum bu evhama neden düştüğünü :
ben içerde olsaydım
sen dışarda aldatırdın beni.
İçerde olmama ne lüzum var?
İkimiz de dışardayken beni aldatmadın mı?
Sen alçaksın
ve dışarı çıkar çıkmaz
beni yine aldatacaksın.

Ama anladığım kadarıyla bir yerden sonra bunlar artık yalnız sözde kalmıştı, şiirinde, kavgasında boylu boyunca yer aldığı bir şairin kendisini aldatacağına birlikteliklerinin son dönemlerinde pek inanmıyordu Piraye. "Güvenen bir rahatlığın" içindeydi. Yoksa öylesine büyük bir yıkım yaşamazdı.

*

Nâzım kısa bir süre Ankara Cezaevi'nde kaldıktan sonra, İstanbul Ağır Ceza Mahkemesi'nde sürmekte olan başka bir yargılamayla ilgili olarak Sultanahmet Tutukevi'ne getirilmişti. Burada bir süre kalacağı düşünülürken Donanma Komutanlığı Askeri Mahkemesi'ndeki yargılama için Silivri'ye, Erkin gemisine götürüldü. Haziran sonları olmalı. Erkin gemisinden gelen ilk mektubun zarfındaki tarih : 16 Temmuz 1938.

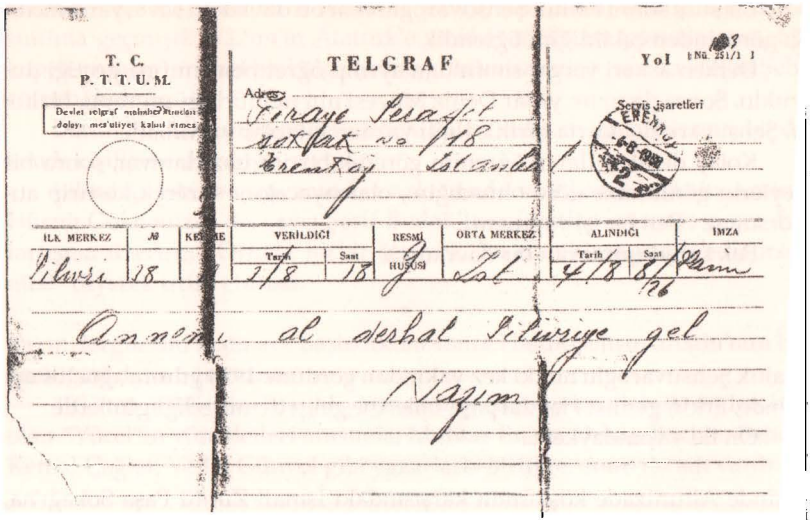

T. C.
P. T. T. U. M.

TELGRAF

Yol

Adres: Piraye Sevaf-t
sokak no 18
Erenköy İstanbul

Servis işaretleri

İLK MERKEZ	Aİ	KELİME	VERİLDİĞİ Tarih	VERİLDİĞİ Saat	RESMİ HUSUSİ	ORTA MERKEZ	ALINDIĞI Tarih	ALINDIĞI Saat	İMZA
Silivri	18		1/8	18	9 Ltl		4/8	8/76	

Annem al derhal Silivriye gel
Nazım

Bu davanın sorguları sürerken, ya anneliğine gösterilen saygıdan, ya da Ali Fuat Cebesoy'dan yararlanarak Celile Hanım önce Samiye'yi, sonra Piraye'yi Silivri'ye götürüp Nâzım'la görüştürmüştü, ama biz haberleri daha çok Çamlıcalılardan alıyorduk.

Semtin Altunizadelere yakınlık duyan eski ailelerinden birinin oğlu Yusuf bir deniz subayıydı. Rütbesi teğmendi sanırım. Yumuşak kişiliği, ince davranışlarıyla çevresinde çok sevilen yakışıklı bir gençti.

Annesi Saraylı Hanım iki kez evlenmişti. Yusuf ilk kocasından olan çocuğuydu. İkinci kocasından da Celile adında bir kızı vardı. Celile, Selma Teyzemin yakın arkadaşıydı.

Yusuf hukukta okumuştu, askeri yargıçtı. Harp Filosunda görevliydi. Yavuz gemisinde başlayan soruşturmada ilk sorguları yapan savcı yardımcısıydı. Orduda öbür adıyla Halûk diye anılıyordu : Halûk Şehsuvaroğlu.

Saraylı Hanım ile Celile onun bu dava yüzünden çok üzüldüğünü görüyorlardı.

Eve gelişlerinde Nâzım'la ilgili bir haber getirirse Celile hemen Selma Teyzeme iletirdi. Teyzem de doğru Erenköy'e, anneme... Bunlar genelde insanları rahatlatmak için aktarılan haberler olurdu. Nâzım'ın sağlığı iyiydi, korkulacak bir şey yoktu. Yargılamanın gelişmeleri içinde suçsuzluğu da ortaya çıkacaktı.

Garip bir durum yaşanıyordu. Altunizade'nin iki eski ailesi, sıcak ilişkilerini sürdürürlerken birinin çok sevilen oğlu, öbürünün çok sevilen damadını yargılayanlar arasında yer alıyordu.

Bir süre sonra Halûk Şehsuvaroğlu'nun bu davadaki savcı yardımcılığı görevinden çekildiğini öğrendik.

Derken askeri yargıç sınıfından ayrılıp öğretmen sınıfına geçtiği duyuldu. Sonra da uzun yıllar Deniz Müzesi'nin müdürlüğünü yaptı. Halûk Y. Şehsuvaroğlu adıyla tarihle ilgili yazılar, kitaplar yayımladı.

Kolay değil, yıllarca öğrenim görerek bir işe hazırlanıyor, sonra bir şeylerin gönlünüze göre olmadığını, olamayacağını sezerek kestirip atıyorsunuz : Ben bu işi yapmam...

Pek karşılaşılmayan bir davranış...

*

Halûk Şehsuvaroğlu'nu iki kez yakından gördüm. 1938 yılının ağustos ayı içinde, Erkin gemisi Haydarpaşa önlerine gelip demirlediği günlerde.

On iki yaşımdayken...

İlkinde Altunizade köşkünün karşısındaki İsmail Zühtü Paşa Sokağı'na, Saraylı Hanım'ın evine gitmiştik, annemle ben.

Selma Teyzem de var mıydı?

Olması gerekir, ama yok gözümün önünde.

Bizi Celile Abla mı karşılamıştı?

Hayır, başka bir kız karşılamıştı sanırım. Daha genç bir kız.

Halûk Şehsuvaroğlu, Nâzım'ı görmeye Erkin'e gidebilmemiz için neler yapmamız gerektiğini anlatmıştı anneme. Çok saygılı, ölçülü, güler yüzlüydü.

O gün sivil giyimliydi.

İkinci görüşümde ise, birkaç gün sonra, geminin girişinde bizi karşılarken, beyaz denizci üniformasıyla çok havalıydı.

Kadıköy vapur iskelesinin yanındaki rıhtımdan, annem, Fifi, ben, bildirilen saatte, konuk kâğıdımızı gösterip Erkin'le kara arasında gidiş gelişi sağlayan motorlu filikaya binmiştik. Gemiye giriş kapısına asma merdivenle çıkılıyordu. Orada bekleyen genç deniz subaylarından biri Halûk Şehsuvaroğlu'ydu. Bizi karşılayıp Nâzım'la görüşeceğimiz odaya götürmüştü.

Yakından böyle yalnızca iki kez gördüğüm bu aydın insanın uygarca davranışlarıyla ilgili başka şeyler de duymuştum.

Donanma Komutanlığı Askeri Mahkemesi'ndeki ilk sorgulamaları yaptıktan sonra sanıkların yargılanmalarını gerektirecek bir durum olmadığı yolunda görüş bildirdiği, Yavuz'dan Erkin'e gelince Nâzım'ı hapsedildiği pislik dolu tuvaletten çıkartıp yıkanmasını, güvertede güneşlenmeye çıkartılmasını sağladığı söylenirdi. Savcı yardımcısı olarak katıldığı davanın gelişme tarzını görünce de, yukarda söylediğim gibi, önce bu gö-

revinden çekilmiş, bir süre sonra da yargıç sınıfından ayrılıp öğretmen sınıfına geçmişti. Nâzım'ın Atatürk'e yazdığı mektubu postaya atan, bir kopyasını alıp tarihsel bir belge olarak günümüze ulaştıran da Halûk Şehsuvaroğlu imiş.

Bütün bu davranışların tek nedeni ise hukuka, insan haklarına, bir de kendi kişiliğine duyduğu saygı...

Bilindiği gibi, bu davanın bir noktasında mahkeme başkanı Amiral Hüsnü Gökdenizer de, savcı Şerif Budak'la avukatlar arasında geçen bir tartışma üzerine, "Ortada hiçbir şey yok, bu çocuklara yazık ediyorsunuz!" diyerek istifa etmişti.

Yazın dergilerini izlemeye başladıktan sonra Halûk Şehsuvaroğlu'nun bir özelliğini daha öğrendim.

1933'ten 1948'e, on beş yıl yazınımızın önde gelen dergilerinden biri olan "Yücel"in yöneticileri arasında, Muhtar Enata, Orhan Burian, Behçet Kemal Çağlar, Vedat Günyol gibi yazarlarla birlikte, onun da adı vardı.

*

Nâzım'ı Erkin'den başka hangi cezaevlerinde görmeye gittim, onu düşünüyorum. Şimdi otel yapılan İstanbul Tutukevi, Çankırı Cezaevi, Bursa Cezaevi. Bir de daha eski bir anı var kafamda. Çok küçükken gittiğim bir cezaevi. Mithat Paşa köşkünde otururken. Sultanahmet Cezaevi olmalı.

Anlatacaklarım ne kadar doğru, bilemem. Bir çocuğun izlenimlerini aktarıyorum.

Gittiğimiz yer Sultanahmet Alanı'nın üst yanındaydı. Şimdiki Adliye belki de o cezaevi yıkılarak yapılmıştır. Arnavut kaldırımı denen yollar olurdu eskiden, öyle taş döşeli hafif bir eğimin sonundaki görkemli bir kapının önünde bir süre beklemiştik. Üstünde çatısı olan bir kapıydı. İstanbul Valiliği'nin arka bahçesindeki kapıya benziyordu. Belki ondan da büyüktü. İçeri alınmamıza izin verilince gene taş döşeli bir bahçeye girmiştik. Hemen kapının girişinde bizi alçak hasır iskemlelere oturtmuşlar, Nâzım'ı da oraya çağırmışlardı. Açık hava görüşmesi. Bahçede volta atan başka yargılılar da vardı. Bir süre sonra Nâzım onlardan ikisini çağırıp annemle tanıştırmıştı.

Biri yaşlıca bir adamdı, saygın bir kişi, ölçülü, güler yüzlü. Suç işleyecek birine benzemiyordu.

Biri de yakışıklı, genç bir Kürt beyi idi. Esmer, yeşil gözlü. Çizmeli, külot pantolonlu. Topraklarını köylülerine dağıtmaya kalkmış, öbür beyler bu davranışın kötü örnek olacağını düşünerek bir yolunu bulup onu adam öldürmekten içeri attırmışlardı.

İyi bir insan olduğu bakışlarından belliydi, ama dimdikti, gururluydu. Benimle özellikle ilgilenmesi annemle konuşmak durumunda kalma-

mak içinmiş gibi gelmişti bana. Sorular sordu. Atları seviyor muydum? Hayvanlarım var mıydı? Bahçemiz büyük müydü?

Kafadar'ı, Neptün'ü anlattım. Gülümseyerek dinledi.

"Sana bir karaca göndersem, bakar mısın?" dedi.

Hemen anneme döndüm. Nâzım, annemi beklemeden,

"Bakar, hem de çok iyi bakar," dedi.

Annem, benimle ilgilenildiği için mutlu, susuyordu.

"İyi öyleyse, ben sana güzel bir karaca göndereyim," dedi yakışıklı Kürt beyi. Başımı okşadı, gene o gururlu havasıyla ayrıldı yanımızdan.

Çok sevinmiştim.

Ama o karaca bir türlü gelmedi... Bence, sözünde durmayacak bir adam değildi. Herhalde annemle Nâzım engel oldular. "Hem de çok iyi bakar..." sözü belki de kedime, köpeğime bile nenemin baktığı düşünülerek yapılmış bir takılmaydı.

İstanbul Tutukevi'ne ilk gittiğimde de çok küçüktüm. Kapıdan girince hemen sağdaki demir bir merdivenden üst kata, yapının ön duvarından arka duvarına kadar uzanan, geniş bir sofaya çıkmıştık. İki ucunda da pencereler olan aydınlık bir yerdi. Sokaktan yana, en baştaki odaya götürmüşlerdi bizi. Müdürün odasına. Nâzım'ın gelmesini orada beklemiştik. Görüşme de orada yapılmıştı. Bir ara müdür bana sıkılıyorsam sofaya çıkıp pencerelerden bakabileceğimi söylemişti.

Sofanın avluya bakan penceresinden volta atan tutukluları, sokağa bakan penceresinden ise satıcılarla kapının önünde bekleyenleri izlemiştim.

*

Donanma Komutanlığı Askeri Mahkemesi'ndeki yargılama, 29 Ağustos 1938'de, Nâzım'a 20 yıl ceza biçilerek sonuçlandı. Harp Okulu Askeri Mahkemesi'nce verilip Yargıtay'da kesinleştirilmiş olan 15 yıla eklenirken, yasalara göre ikinci cezanın üçte biri indiriliyordu. Böylece toplam ceza 28 yıl 4 ay olarak belirlendi.

Bu beklenmeyen bir şey değildi. Çünkü artık ne yapılmak istendiği anlaşılmıştı.

Nâzım 7 Ağustos 1938'de yazdığı mektubunda şöyle diyor :

"Ayın sonuna kadar mahkeme biter. Eğer bu sefer de adalet kendini göstermez de yine geçen seferki gibi haksız yere ceza yersem evrak temyize gideceği için İstanbul Merkez Komutanlığı Cezaevi'nde bir iki ay kalacağım demektir."

İstanbul'da bir iki ay kalıp sevdikleriyle aynı kentte olacağı, görüş günlerinde onları görebileceği için seviniyor...

T. C.
İSTANBUL
UMUMİ CEZA EVİ
MÜDÜRLÜĞÜ
Sayı

39
671

İstanbul
Hükmeden
Nazım Hükmü
Komünist
Sene aş
28 4

Tevkifi 19-1-38
Tahliyi 19-5-66

T.C. İSTANBUL VİLAYETİ UMUMİ HAPİS MÜDÜRLÜĞÜ

Oysa bu süre 1940 Şubatının ortalarına kadar uzadı. Arada birtakım mutluluklar, üzüntüler de yaşandı.

1939'da on üç yaşındaydım, birçok şeyi benden saklamış olmaları doğal. Sonraki yıllarda da ayrıntılarıyla anlatmadılar.

Nedense anlatmazlardı...

Bölük pörçük konuşmalardan edindiğim bilgilerle, içinde yer aldığım bazı olayları birleştirmeye çalışırdım hep.

Bu yüzden yanılıyor, bazı şeyleri karıştırıyor olabilirim.

Nâzım İstanbul Tutukevi'nden gönderdiği 23 Mart 1939 tarihli mektubunda, birlikte yargılandığı, cezaları kesinleşen bütün çocukların, o sabah Sinop Cezaevi'ne gönderildiklerini yazıyor. Yalnız Hikmet Kıvılcımlı ile kendisi, başka davaları olduğu için İstanbul'da bırakılmışlar.

Aynı mektupta şu sözler de yer alıyor :

"Hikmet yarın belki tıbb-ı adliye gidecek ve belki de çıkacak. Bahtiyar.

"Ben ne vakit çıkacağım, yani hürriyetim olan sana kavuşacağım, karıcığım?"

Hikmet Kıvılcımlı'nın cezasını tamamlayıp ya da bağışlanıp çıkması söz konusu değildi. Bazı hastalıklar nedeniyle cezaların uygulanmasını bir süre erteleyen yasadan yararlanacaktı. Adli Tıp'a rapor almaya gidiyordu.

Nitekim Hikmet Kıvılcımlı bu yolla cezasını altı ay erteletmeyi başarmıştı.

Nâzım'ın 28 Mart 1939 tarihinde Piraye'ye yazdığı kısa mektup şöyle :

"Karıcığım,

"Doktor Hikmet bugün altı ay tebdil-i hava alarak çıktı. Belkemiğinde verem varmış. Acıdım.

"Benim ellerim ve ayaklarım şişmekte devam ediyor. Siyatik ağrım da keskinleşmekte.

"Doktor Fahrettin Kerim'i gör, beni o tedavi etmişti. Sağ bacağımda belimden topuğuma kadar siyatiğimi pekâlâ bilir. Bizim hapishane doktoru Zati Bey'e vaziyeti lütfen söylesin. Sonra bir de beni vaktiyle tedavi ettiğine dair rapor versin. Sonra Doktor Osman Cevdet de beni iki sene tedavi etmişti. Ondan da – yazıhanesi Beyoğlu'nda Tünel civarındaydı, telefon kataloğundan tam adresini bulursun – ondan da bir rapor al.

"Fahrettin Kerim bugünlerde Ankara'ya gidecek. Acele edersen iyi olur. Seni yine bir yığın zahmete sokuyorum, sevgilim.

"Haydar Bey'le ikimiz kaldık. O sen de çıkarsın kızıma kavuşursun diye beni teselli ediyor. Ama kalp hastalığım siyatiğin tesiriyle eğer ha-

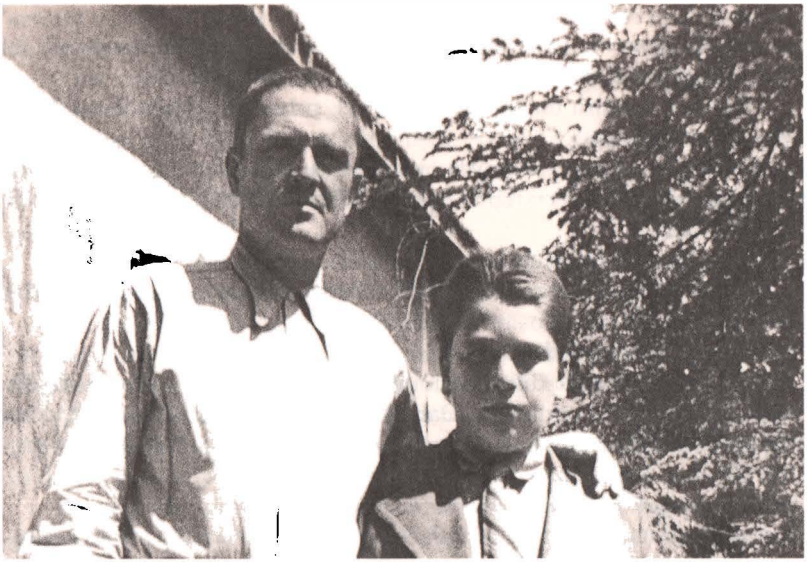

Misket'in bahçesindeyiz. Yıl 1939. Arkadan görünen şaraphaneden bozma ev. Nâzım'ı sevenler sağlık nedeniyle cezasının uygulanmasını altı ay erteletmeyi başarmışlar. Ama altı ay dışarda kalamayacak.

kikaten ciddi bir mahiyette ise bu zar zor işleyen kalple de seni dünyalar kadar sevmekte devam edeceğim.

"Çocuklarımı kucaklarım."

Hikmet Kıvılcımlı'nın hastalığı karşısında, Nâzım gibi coşkulu bir insanın tek sözcüklük "Acıdım" tepkisi ortada öyle pek üzülecek bir durum olmadığını gösteriyor. Adli Tıp'tan rapor almak için ya pireyi deve yapmışlar, ya da bütünüyle bir dümen çevrilmişti.

Mektuba bakılırsa Nâzım da eskiden geçirdiği hastalıkları bilen doktorlardan alacağı raporlarla başvuruda bulunmayı düşünüyor...

Ama daha sonra, kim akıl verdiyse, siyatik ya da kalp yerine, o da veremi seçti. Gene kim, ya da kimler yardım ettiyse, Adli Tıp'tan alınan bir verem raporuyla cezasının uygulanması altı ay erteleniverdi.

Bu tür işler yukardan gelen etkilerle de yapılır, hiç umulmadık küçük memurların sevgisi, yakınlığıyla da...

Böylece 28 yıl 4 aya yargılı Nâzım altı ay hava değişimi izniyle kendini Erenköy'de buldu. Büyük bir mutluluk yaşandı.

Ama ona o raporu sağlayanlar pek ortalarda dolaşmamasını söylemişlerdi. Bunu dinlemiyor,

"Bir şey olmaz, karıcığım!" diye her yere gidiyordu.

Bir gün Tünel'den Galatasaray'a doğru yürürlerken karşı kaldırımdaki iki deniz subayının ilgiyle kendilerine baktıklarını gören annem,

"Nâzım, Suzan'a bir şey alacağım, gel, şuraya, Karlman Pasajı'na girelim," demiş.

Girmişler... Annem, Pasaj'da oyalanırken, daha önce sözü edilmeyen bu alışverişin nerden çıktığına şaşıran Nâzım'a anlatmış niçin bir acele içeri daldığını.

Ama o pek umursamamış :

"Ne önemi var, karıcığım, raporla cezam ertelenmiş. İstedikleri kadar baksınlar."

Annem ise aşırı tedirgin...

Artık gitmişlerdir diye düşünürlerken birden o iki subayın da Pasaj'da dolaştıklarını görmüşler. Daha yakından bakıp Nâzım'ın gerçekten Nâzım olup olmadığını anlamaya çalıştıkları belliymiş. Yanlarından geçmiş, Tepebaşı kapısından çıkıp gitmişler.

Annem çok üzülmüş.

Nâzım,

"Üzülme, karıcığım," diyormuş, "benim rapor alıp cezamı ertelettiğimi bilmedikleri için dışarda görünce şaşırmışlardır. Sorar, öğrenirler..."

Bu olayın hemen arkasından bir şey olmamış, ama Nâzım uğradığı adaletsizliğin düzeltilmesi için başvurularda bulunmak, dayısını görmek, gerekli yerlere dilekçeler vermek üzere, Ankara'ya gidince işin rengi değişivermiş. Cezaevinde tutulması özellikle istenen böyle bir yargılının, raporlu da olsa, ortalarda dolaşması yöneticileri tedirgin etmiş.

Raporun nereden, nasıl alındığı araştırılıp hastanın durumunun bir kez daha gözden geçirilmesi, gerekirse sanatoryuma yatırılması, ortalarda dolaşmasına izin verilmemesi yönünde bir karar alınmış.

Sonra neler olduğunu ayrıntılarıyla bilmiyorum, ama şöyle bir anım var :

Fifi zafiyet geçirdiği günlerde Fazıl Şerafettin'den başka doktorlara da giderdi. Bunlardan biri İhsan Rifat adında çok ünlü bir göğüs hastalıkları uzmanıydı. Vedat'ın da arkadaşıydı.

Fifi, annem, ben, bir gün bu doktorun Cumhuriyet Caddesi üzerinde, yanılmıyorsam Harbiye'ye yakın bir apartmandaki özel muayenehanesine gitmiştik.

Fifi zaman zaman doktorlarına bir görünürdü, ben gene o amaçla gittiğimizi sanmıştım, ama bu kez meğer ikinci bir amaç da varmış : Nâzım'ın Adli Tıp'tan aldığı raporu denetleme görevi İhsan Rifat'ın başında bulunduğu hastaneye verilmiş. Fifi muayene sırasında bir yolunu bulup Nâzım'dan söz açacak, doktorun bir yakınlığını sezerse yapılan haksızlığı

anlatıp yardımını isteyecekmiş. Annemle benim onunla birlikte gitmemiz de adamı etkilemek içindi herhalde.

Ama doktor bizi bekleme odasında bırakıp Fifi'yi yalnız içeri almıştı. Epeyce beklemiştik dışarda.

Derken kapı açılıp Fifi görünmüştü. Anneme çakmak çakmak gözlerle bakmış, bir an alt dudağını ısırarak boynunu kısmıştı. Apartmandan çıkana kadar da hiçbir şey söylememişti. Ortada bir olumsuzluk olduğu belliydi.

Kaldırımda birkaç adım ilerleyip duran Fifi mendiliyle yüzünü silerek rahatlamaya çalışırken,

"Vedat biliyordu, onun için gelmek istemedi," demişti. "Yoksa beni hiç yalnız gönderir mi!.. 'Siz Piraye'yle gidin, Mehmed'i de alın yanınıza,' diye tutturdu... Tanıyor adamı... Biliyor böyle bir işe yanaşmayacağını..."

"Dinlemedi mi?" diye sormuştu annem.

"Dinledi, ama dinlemesinin bir yararı yok ki... 'Ben Nâzım'ı asar, sonra da altına oturup ağlarım,' diyor."

Bu sözü ilk o gün duymuştum. Ama daha sonraları, yaşamının değişik olaylarını öğrendikçe, Sovyetler Birliği'ne ilk gidişinden beri bu sözün onunla birlikte dolaştığını anladım.

Ne kadar ilginç! Sizin gibi düşünmüyor, sizin inandıklarınıza inanmıyor, sizin yaşadığınız gibi yaşamak istemiyor diye, kişiliğine ya da şiirine yakınlık duyduğunuz birini asıyor, sonra da altına oturup ağlıyorsunuz...

Fifi doktora söylediklerini, doktorun verdiği yanıtları anneme anlatırken o gün oraya gelişimizin asıl nedeninin Nâzım olduğunu anlamıştım...

Gene anladığıma göre işler kötüydü...

*

28 Mart 1939'da yazılan mektupta Adli Tıp'tan rapor alma düşüncesinin oluşumunu izlemiştik. 5 Haziran 1939'da yazılan aşağıdaki mektupta ise cezaevine dönüşün ilk adımı anlatılıyor :

"Sevgili karıcığım,

"Sana bu mektubu Cerrahpaşa Hastanesi'nden, eski yattığım ve şimdi yatmakta olduğum karantina koğuşundan yazıyorum.

"Dünya! Dün gece bu vakitlerde senin yanındaydım. Mesuttum. Fakat ne kadar mesut olduğumu ancak şimdi o saadeti elden kaçırdıktan sonra anladım. Anlıyorum. Bir tanem. Sevgili karıcığım.

"Yatıyorum. Canım sıkılıyor. Ateşim 37,3. Hararetim var. Hastayım.

"Neden, hangi sebep ve maksatla yattığımı bilmiyorum.

"Seni perşembeye beklerim. Yine ziyaret günleri hayatıma girdi. Yine ömrümün tek manası var : Ziyaret günlerini beklemek.

"Halama telefon ettin mi? Etmedinse, bu kadar sinirin ve derdin arasında, benim hatırım için kadıncağıza telefon et...

"Herkesin gözlerinden, ellerinden öperim. Senaryoya çalışıyorum. Kafam, ateşli ve mustarip kafam zorla işlemeye uğraşıyor.

"Hasret!"

Mektupların arasında bulduğum bir izin kâğıdına göre, 1 Nisan 1939'da Nâzım'ın cezaevi bahçesinde hava alması uygun görülmüş, 3 Nisan 1939'da da bu izin onaylanmış.

Demek ki nisan başında daha bahçeye çıkma izniyle uğraşılmaktaydı. Sonra Adli Tıp'tan rapor almak için gidiş gelişler, muayeneler filan girecek işin içine. Nisana sığar mı bütün o işlemler? Arkadan mayıs, derken 5 Haziran 1939'da yukardaki mektup... Hava değişikliği izninin çok kısa sürdüğü anlaşılıyor...

*

Nâzım 1940 Şubatının ortalarında İstanbul Tutukevi'nden Çankırı Cezaevi'ne gönderildi. Piraye'ye yazdığı 16 Şubat 1940 tarihli mektubunda bu yolculuğu şöyle anlatıyor :

"Karıcığım,

"Yine aramıza deniz, tren yolu, dağlar ve mektuplar girdi. Hasretin bende en tez ve en ateşle beliren histir.

"Annem, Samiye, Seyda İzmit'te, istasyondaydılar. Annem bizimle Ankara'ya geldi. Ankara'da iyi karşılandık. Bir iki saat kadar jandarma karakolunda hafif tertip sıkıntı çeker gibi olduk ama sonra rahatladık. Ankara'dan Çankırı'ya keyifli geldik. Gece on biri beş geçe Çankırı istasyonundaydık. Buranın elektrik fabrikası on ikiye kadar çalışıyor. Sonra şehirde daha geç vakte kadar oturmak isteyenler olursa gaz lambası yakıyorlar. Bizim geldiğimiz saat elektriklerin sönmeye yüz tutmasıyla gaz lambalarının yakılması arasında olduğu için şehrin ıslak sokakları acayip bir alacakaranlıktaydılar. Geceyi jandarma karakolunun gaz tenekeleri ve soba boruları ambarında, bu edevat kaldırıldıktan sonra rahat fakat soğuk geçirdik. Sabahleyin müddeiumumi, jandarma kumandanı, jandarma yüzbaşısı ve hapishane müdürü beylerle müşerref olduk. Nazik ve kibar muamele ettiler. Hal hatır sordular.

"Hapishane başgardiyanının odası bize tahsis edildi. Söylendiğine göre müessesenin en iyi mekânıymış. Çok yüksek tavanlı, dört metre murabbaı ve iki pencereli çok ratip bir oda. Bize üç karyola, masa, iskemle verdiler. Soba kurdular. Biz de duvarları kâğıtladık, resimler astık. İdare de, biz de elimizden geldiği kadar, rutubetli mahzeni oturulabilecek bir hale sokmaya çalıştık.

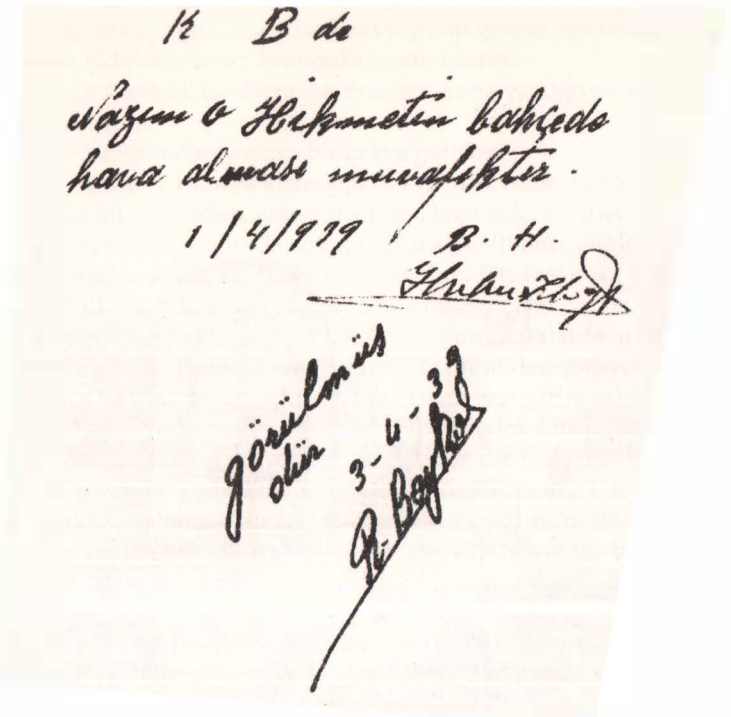

"Havalar soğuk ve ıslak gittiğinden tahtakuruları hakkında henüz sarih bir fikrimiz yok. (...)"

Çankırı Cezaevi'ne gönderilen üç kişi Nâzım, Hikmet Kıvılcımlı, Kemal Tahir'di.

Hikmet Kıvılcımlı altı aylık izni sırasında Suriye'ye kaçmak isterken yakalanmış, yeniden içeri alınmıştı. Bazı arkadaşları, Nâzım'ın da hava değişimi alarak serbest kaldığı günlerde, kendisini yurt dışına kaçırmaları için Reşat Fuat'a başvurduğunu, ama partiyle arasının iyi olmaması yüzünden bu isteğinin kabul edilmediğini yazdılar. Benim böyle bir şeyden haberim olamazdı, annemin de yoktu ki, onca yıl hiç sözünü etmedi.

*

Nisan ayı sonunda Piraye de Çankırı'ya gitti.

Ali Fuat Cebesoy o sırada Bayındırlık Bakanıydı. Çankırı'daki Bayındırlık Müdürü aracılığıyla ucuz bir ev tutulmuş, annemin istasyondan karşılanması için her türlü hazırlık yapılmıştı.

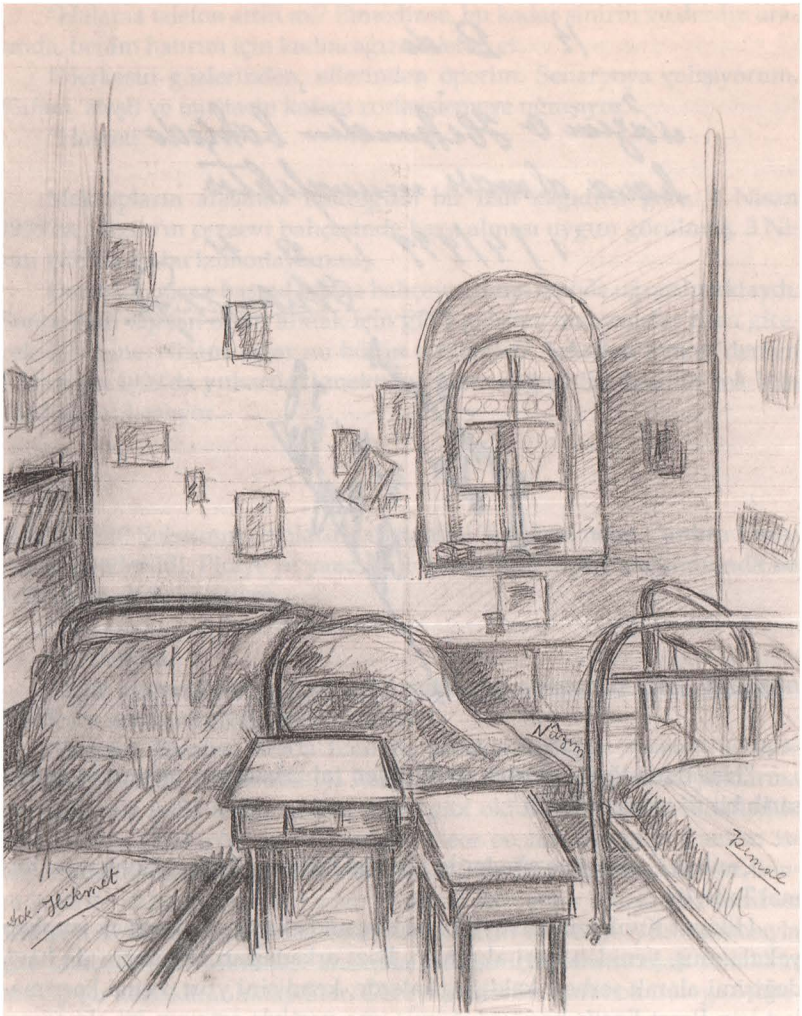

Nâzım'ın mektubuna eklediği kurşunkalemle yapılmış resim. Çankırı Cezaevi'ndeki 4 m² odaya üç yatakla iki masayı nasıl sığdırdıklarını gösteriyor. Soldaki yatak Hikmet'in, sağdaki Kemal'in, karşıdaki Nâzım'ın. Solda bir pencere daha var. Resim kapıdan bakarak çizilmiş.

Fifi ile Macit de gitmişlerdi onunla Çankırı'ya. Annemi götürüp eve yerleştirmiş, birkaç gün cezaevine birlikte gidip gelmiş, çevreye alışmasına yardımcı olduktan sonra İstanbul'a dönmüşlerdi.

Annemin Çankırı'dan Neneme, Suzan'a, bana yazdığı mektuplardan parçalar okuyalım.

İlk gece istasyondan yaylıya binip eve gidişleri :

"Elimizdekileri arabaya koyacağız zannettim. Mustafa Efendi, Haydi binin, demez mi... Şaşırdım, arkasına gittim, kapı yok... Nerden bineceğiz? dedim. Yandan, dediler. Bir de baktım, yanı açık. İlkönce elimdekileri içine attım, arkadan kendimi. İki büklüm kaldım. Oturacak yer yok, binerken de çok yüksek. Anne, sen dünyada binemezsin. Ben de adamlara rezil olmayayım diye dişimi tırnağıma taktım bindim. Buralarda arabalar hep böyle, yaylı diyorlar, içine şilte serip, bununla pikniklere gidiyorlar. Havalar iyi olunca beni de götürecekler, komşularım hep çiftlik sahipleri... (...)

"İki büklüm arabanın içinde kaldım, demiştim. Otur, otur, dediler, oturdum, İstanbullu karı diye alay etmesinler diye... Daracık tayyörün eteği, ipek çoraplar berbat oldu. Tabii Macide de bindi, Fifi de... Birbirimize sarıldık, sallana sallana biraz gittik. Haydi inin, dediler. Kibrit çaktılar, bozuk bir sokağa indik. İşte ev, dediler. Şöyle bir baktım, ahır gibi bir şey. Hamalların biri ihtiyardı, geldi yere yıkıldı. Ahmet ötede yıkıldı, dedi, denkler ağır geldi. Neyse bin müşkülatla hamalları topladık, evden içeri girdik. Mustafa Efendi bizi bıraktı lamba almaya gitti. Fifi, Macide, denkler ve ben evde yalnız kaldık. Macide söyleniyor. Bu sefer ben de söylenmeye başladım : Böyle yere insan çağrılır mı? Yarın eşyaları mesajeriye verir, sizinle ben de dönerim. Dünyada bu pis yerde kalamam. Korkarım. İstemem... Daha neler de neler... Lamba geldi. Denkler açıldı. Ev iki oda. Sokak kapısından girince bir sofa, karşılıklı iki oda. Yanda mutfak, iki üç merdiven inince, merdiven altında apteshane. Onu görünce delirdim. Hayatımda bu kadar kötü yer görmedim. Neyse şilteleri yaydık, Macide ile Fifi yattılar, ben yatağın ortasına oturdum, acı acı düşünmeye başladım. (...)

"Sabahleyin fırladım, evi gezdim, etrafa baktım, o kadar fena değil. Hele mutfak bayağı güzel. Apteshane geceki gibi duruyor, onu sevmedim, sevemem, sevmeyeceğim. Giyindik, Nâzım'a gideceğiz. Ama canımız sıcak bir şey içmek istiyor. Ne yapalım? Ne ateş var, ne kap kacak. Mesajeriye verdiğim eşya da daha gelmemiş. Biz kara kara düşünürken kapı vuruldu, yukarı kattaki hanım hizmetçisiyle bir tepsi kahvaltı, çay göndermez mi!.. Hemen oturduk, yedik içtik. O esnada mühendis beyin karısı, Mustafa Efendi'nin karısı geldiler. Meğer Mustafa Efendi sabahleyin bize gelmiş, bizi alıp evine götürecekmiş kahvaltıya. Biz baygın uyuyormuşuz. Karısına tembih edip gitmiş, o da çocuklara dalıp bizi unutmuş. Yukarki hanım daha atik davrandı. Neyse ben de onlara İstanbul şekeri ikram ettim, burada öyle şeyler arama.

Çankırı'da annemin oturduğu evin kapısında. Sağdan sola : Ben, annem, üst katta oturan ev sahibi hanım, kızlarından biri, Fifi.

"Hep beraber yola çıktık. Ha, mühendisin karısı benden iltimas istiyor, kocasını fena yere tayin etmişler, iyi bir yere naklini istiyor. Olur, dedim. Hanım bizi çarşıdan geçirdi. Kötü, fakir, pis bir çarşı. Hapishane kapısına geldik. Yağmur da yağıyor. Biraz bekledik. Gönülleri oldu, bizi içeri aldılar. Ah, anne! İçim paralandı, ne kötü hapishane, insan burada ölür. Çocuklar da zaten hastalıklı olmuşlar. Hava yok, güneş yok, pis, dar, rutubetli, fena bir yer.

"Nâzım da, ötekiler de çok sevindiler. Bizi yemeğe alıkoydular, ikram ettiler. Fasulye, bulgur pilavı, yoğurt, marul yedik. Biraz oturduk. Ankara'da olduğu gibi gene yorgunluk bastı. Aman eve gidelim, yatalım, dedim. İki üç gündür yorgunluktan akşamları nöbet geliyor.

"O esnada Mustafa Efendi geldi. Eşyaları aldım, eve götürdüm, dedi. Eyvah, kapıda kalmışsınızdır, dedim. Hayır, içeri koyduk, siz kapıyı açık bırakmışsınız, dedi. Meğer evin koca kale kapısı gibi anahtarını kapıyı kilitlemeden boş yere elimizde taşımışız. Ama iyi oldu, eşyalar yağmurda sokakta kalmadı.

"Neyse eve geldik. Yatıp dinlenmek ne gezer! Biraz ortalık topladım, mühendis beyin karısı, Mustafa Efendi'nin karısı geldiler. Arkadan bir hanım daha geldi, o da yeni gelen mühendisin karısıymış. Akşama kadar oturdular, ben de karşılarında uyuklaya uyuklaya oturdum. Geç vakit gittiler. Akşam oldu. Yemek ne yapalım, çay mı pişirelim? diye düşünür-

Annemi İstanbul'a getirmek için Fifi'yle Çankırı'ya gittiğimizde onu ev sahibi hanımla, çocuklarıyla bayağı kaynaşmış bulmuştuk.

ken (Nâzım bana iyi bir gaz ocağı verdi), Mustafa Efendi geldi, bizi yemeğe çağırdı. Hemen giyindik gittik. Mustafa Efendi ve karısı bizimle yemek yemediler. Bize üç kişilik sofra kuruldu. Hoşaf kâseleriyle çorba içtik, gayet güzel börek ve pilav yedik. Yemeklerin hepsi birbirinden güzeldi. Biraz konuştuk, eve geldik, yataklara, uyku... İşte benim Çankırı seyahatim böyle geçti.

"Şimdi size evimi anlatayım. Odanın birini yatak odası yaptım, ötekini oturma odası. Nâzım bana bir masa yaptırmış, bir iki resim de verdi. Divanın yanına küçük sandığı koydum. Üzerine bir sıra kitap dizdim, albümleri koydum, sigara tablası, bir iki resim. Oda oldukça şirin oldu. Yalnız çok tahtakurusu var. Bir gün sabahtan akşama kadar onlarla uğraştım. Şimdilik temizlendi, ama pek inan olmaz. (...)

"Şimdilik herkese ayrı mektup yazamayacağım, kusura bakmasınlar. Bu mektuplar herkesin. Çamlıca'ya telefon edip haber verin, yahut Memo götürüp okusun. (...)

"Fifi, Macide bu sabah gidiyorlar. Şimdi onları trene götüreceğim. Anne, hiç merak etme yalnız kaldığım yok, gece gündüz ev dolup boşalıyor. Yalnızlığa hasret kaldım. Oraya gidersen, gelmezsin, diyordun. Geleceğim. Geleceğim. Geleceğim."

15 Mayıs 1940'ta Suzan'a yazdığı bir mektuptan :

"Suzan,

"Tayyörün ne oldu? Nenen temizledi mi? Amonyak benim yatak odamda, tuvaletin üzerinde, kristal kolonya şişesinde. Hemen git nenene haber ver. Meydanda kâfuru şişesi var, onunla temizler, benim de yüreğime iner. Sonra bahçede dört bez, ipte asılı, bulursan, temiz kalmışsa odama koy.

"Sizden daha mektup almadım. Artık üzülüyorum. İnşallah uzun yazmışsınızdır. Sizi bu kadar çok sevdiğimi bilmiyordum. Zaten doğurur doğurmaz ikinize de vuruldum, ama bu kadar vurulduğumun farkında değildim. Bir daha ayrılmamamızı temenni ederim. Bana öyle geliyor ki hiçbir ana evladını benim kadar sevemez.

"Dersler ne âlemde? Bir kıza ne söylemek lazımsa hepsini sana söyledim. Sen de bana söz verdin. Sana itimadım var, beni üzmezsin. Onun için artık bir şey yazmayacağım. Öyle zannediyorum ki senin bana yazacak pek çok şeyin olacak.

"Her gün nenene gidiniz. Hasta ise doktora götürün. Onu hiç yalnız bırakmayın, beni aratmayın.

"Benim işlerim iyi gidiyor. İlk geldiğim zaman biraz aksilik çıkarmak istediler, derhal Fuat Paşa'ya yazdım, emir geldi, her gün Nâzım'ı görüyorum. Macide Ankara'da Paşayı görmüş, sözde birkaç güne kadar eve de bırakacaklarmış. Şimdilik evde sizin resimleriniz ile ben yalnızız, her akşam onlara bakmadan yatmıyorum. (...)"

Gene Suzan'a yazdığı, 19 Mayısta başlayıp 20 Mayıs 1940'ta tamamladığı bir mektuptan :

"Suzancığım,

"Hakikatli kızım. İlk mektubu senden aldım. Çok merak ediyordum, telgraf çekmeye karar vermiştim. Mektup gelince çok sevindim. İnsan dışarı gitmeden mektubun manasını anlayamıyor. (...)

"Burada ben bir Suzan buldum. Onu bana Nâzım tanıttı. Dayısı hapiste. Her gün dayısına yemek götürüyor. Geçerken bana geliyor, nazik sesiyle, Bir şey söyleyecek misiniz? diyor. Ben de, Hayır, Suzan! İstemem, Suzan! Teşekkür ederim, Suzan! diye senin ismini beş on defa söylemekten zevk alıyorum. Ona da söyledim. Kızımın adı Suzan, onun için seni de çok seviyorum. Utanıyor evladım. (...)

"Resim gönder. Pek makbule geçiyor, hiç görmemiş gibi seviniyorum. Her taraf sizin resimlerinizle dolu. Onlar yetişmiyor gibi, Ginger Rogers'in resmini de mecmuadan kestim astım. Sana benziyor diye...

"Burada dün akşam sinema vardı, film de Karım Beni Aldatırsa... Yukardakiler gittiler. Beni de davet ettiler, gitmedim. Ama korkudan daha

Nâzım, Piraye, Kemal Tahir. "Kırmızı ve kocaman muşamba torba" önlerinde. Cezaevi duvarının içinde değil de, hemen dışında bir görüşme.

onlar gitmeden sekizde yatağa girdim. İlk defa evde yalnız kaldım. Uyudum, korkmadım. (...)

"Bu sabah Mehmet'ten uzun, tatlı bir mektup aldım. (...)

"Burada postacı sabah saat yedide gelir. Günde bir defa. Onun için sabahları erken kalkarım, mektup beklerim. Gelmeyince pek fena oluyorum. Senin mektubun bitti, ötekilere de yazacağım. Yazım da pek kötü oldu. Mindere oturuyorum, kucağımda yazıyorum, ondan iyi olmuyor, ama ne yapayım, böyle daha rahat... (...)"

Annem Çankırı'ya giderken Nâzım'ın eve çıkabileceği söylenmişti. Bu gerçekleşmedi. Çevresinde iyi insanlar olmasına karşın içindeki korkuyu da bir türlü atamıyordu. Hava kararınca sokakta kalmamaya dikkat ediyor, başını örtüyor, "İstanbullu karı", "komünistin karısı" diye taşra erkeklerinin neler düşünebileceklerini çok iyi biliyordu.

Ayrıca çocuklarından uzak kalmak, bütün gün mektup beklemek, yanlış bir şey yapmasalar diye kaygılar içinde olmak da dayanılır şey değildi. İstanbul'a dönüp eylülde gene gelmeyi düşünüyordu. Ama kışı orada geçirmenin getireceği yükü nasıl karşılayacakları da belli değildi.

Çankırı'da Nâzım'ın da bazı sorunları vardı. Dostlukları, dava arkadaşlıkları bir yana, birçok konuda Nâzım, Kemal Tahir, Hikmet Kıvılcımlı anlaşamıyorlardı. Tartışmaları bağrışmaya, ağız kavgasına dönüşüyordu. Bazı geceler odalarında öylesine yüksek sesle tartışıyorlardı ki yan koğuşta yatan jandarmalar gelip kapıyı vuruyor,

"Beyler, siz okumuş, efendi adamlarsınız, herkes yattı uyuyor, biraz yavaş olun," diye uyarıda bulunuyorlardı.

Piraye cezaevine gittiğinde Nâzım'ı gözler kan çanağı gibi, sinir içinde buldu mu hemen anlıyordu :

"Gene kavga etmişsiniz..."

Nâzım önceleri saklamaya çalıştığı duygularını sonunda saklayamaz olmuş, sabahlara kadar süren bu tartışmalara dayanamadığını, sinirlerinin çok yıprandığını, o yüzden çalışamadığını söylemeye başlamıştı.

İkisi de sorunlarını içtenlikle açıklayınca, kaçınılmaz bir çözüm çıkmıştı ortaya :

Piraye çocuklarından uzaklaşmamalı, annesinin yanında, Fifi'nin evinde oturmalıydı. Nâzım İstanbul'a yakın bir cezaevine, örnekse Bursa Cezaevi'ne aktarılmalıydı. Ellerine para geçtikçe Piraye gelip bir süre oradaki otellerde kalır, Nâzım'ı birkaç gün görür, sonra gene çocuklarının yanına dönerdi.

Böylece Çankırı Cezaevi'ndeki sinir bozucu tartışmalar da sona ermiş olurdu.

Ama bu konuda açıklanması güç bir çelişki vardı sanırım. Nâzım arkadaşlarını seviyordu. Bursa Cezaevi'ne gitme özleminde onlardan ayrılma isteğinin de payı olduğunu kendinden bile saklamaya çalışıyordu. Bunaldığı zaman söylediği sözleri, örnekse, "Git dayımla konuş, beni kurtar burdan, karıcığım," dediğini sonradan anımsamıyordu bile.

Bursa Cezaevi'ndeki ilk görüşmelerinde, Nâzım'ın, "Beni niye buraya aldırdın, orada arkadaşlarım vardı," diye kendisine takaza ettiğini, "Sen istedin!" deyince de, "Hayır, ben istemedim!" diye sonuna kadar direndiğini annem gülerek anlatırdı :

"Git dayımla konuş, dedi, burada bunalıyorum, beni Bursa'ya aldırsın! Ben de gittim. Az sıkıntı mı oralara gitmek! Dayısı da hep bekliyor, bir gün nasıl olsa bu işlerden vazgeçecek diye, arkadaşlarından ayrılmak istemesine sevindi adam. Zaten bütün ailesinde vardır öyle bir bekleyiş, oğlumuzun ne zaman aklı başına gelecek diye beklerler. Hiç sesimi çıkarmadım. Ne diyeyim! Ama Nâzım Bursa'ya gider gitmez başladı sızlanmaya, sanki oraya gitmek isteyen kendi değilmiş gibi..."

*

Annemin İstanbul'a dönmesine, elden geldiğince çabuk Ali Fuat Cebesoy'u görerek Bursa Cezaevi'ne aktarılma konusunu görüşmesine karar verildiğini öğrenince, Fifi'ye gene yollar görünmüştü. Bu kez beni aldı yanına. Vedat da bizimle Çankırı'ya kadar geldi, sonra Nâzım'la görüşmeye cezaevine uğrayıp aynı gün geri döndü. Biz bir iki gün daha kalacak, annemin eşyalarını derleyip mesajeriye verecek, üçümüz birlikte dönecektik.

Ama Ankara'da Vedat'la buluşup İstanbul'a dört kişi dönmüş de olabiliriz.

Ankara'da birkaç gün kaldığımız kesin.

Çünkü Emcet Ağabey yola çıkarken bana Leica fotoğraf makinesini vermişti. Şimdikiler gibi, her şeysi üstünde değildi o zamanki makinelerin, ayrı küçük bir pozometresi vardı, ayarı onunla yapılıyordu.

Cezaevinde Kemal Tahir o pozometreye bakarken elinden yere düşürdü, sonra da,

"Ne oldu, bu çalışmıyor yahu!" diye kahkahayı bastı.

Ertesi gün Çankırı çarşısındaki fotoğrafçıya gittim.

"Bunu Ankara'da, Ulus'ta, Olimpiyat diye bir yer var, ancak o yapabilir," dedi.

İki ya da üç gün sürmüştü pozometrenin onarılması.

Onardılar, çalıştı, ama doğru çalıştı mı, bilmiyorum. Döndüğümde Emcet Ağabeye hiçbir şey söylemeden vermiştim makineyi, aldığıma bin pişman olarak.

Annemin diktiği beyaz ceketim, tombul yanaklarımla, Çankırı sokaklarından geçerken Leica makineyi hiç boynuma asmamıştım. Turistlere benziyordum onunla, çok gülünçtüm. Bir yandan da, elimde tuttuğum makineyi bir yere koyup kalkarken almayı unutursam diye tedirginlik içindeydim.

İnanılmaz bir sıkıntıydı...

Nerelerde acaba şimdi Emcet Ağabey?

Üç erkek kardeştiler. En büyükleri Hilmi Bey, en küçükleri Erdoğan, çalımcı, çılgın futbol arkadaşım...

Anneleri Habibe Hanım güzel börek yapardı. Arnavuttular. Pilavı reçelle yemeyi ilk onlarda görmüştüm. Dedemin köşkünün altındaki bölümlerden birinde yaz kış otururlardı.

Kim bilir kaç yıl Erdoğan'la ayrılmaz iki arkadaş olarak dolaştık durduk. Şimdi nerde, ne yapar, yaşıyor mu, yaşamıyor mu, bilmiyorum. Olmaz böyle şey desek de, oluyor işte...

Neyse, epeyce sıkılmıştım, ama hiç ayrımına varmadan yazın tarihine geçecek fotoğraflar çekmişim Emcet Ağabeyin Leica'sıyla. Kitaplarda onları görmek hoşuma gidiyor.

*

Nâzım Çankırı'da anneme evde yalnız başına sıkılırsa çalsın diye bir gramofon ile plaklar vermişti. Cezaevinden mektup yazıp Münir Nureddin'in plaklarını istediklerini, onun da gönderdiğini biliyordum. O günlerden

Çankırı Cezaevi'nin avlusunda. ortada Nâzım, sağda ayakta Hikmet Kıvılcımlı, yanında çömelen Kemal Tahir. Kapıdan içeri girince hemen solda Nâzım'ın resmini çizdiği odaları var. Fotoğraf avlunun dışarı açılan kapısının oradan çekilmiş, sağdaki fotoğrafta görünen yerden. Arkada yargılıların çalıştığı gecekondu gibi yapılmış sıra sıra işlikler.

kalma kâğıtları karıştırırken, Mesut Cemil'in, Ferid Alnar'ın mektuplarını buldum.

Mesut Cemil Ankara'dan 15 Mart 1940'ta şunları yazmış :

"Sevgili Nâzım Hikmet,

"Mektubun bana heyecan veren bir sürpriz oldu. Onu, daha genç olsaydım, yerimden sıçrayarak okurdum. İçimde böyle sıçramalar yine de var. Bu mektup sanki başka bir seyyareden geliyor. O kadar uzak, o kadar yakın. İşte hemen ve sevinçle cevap veriyorum. Hiçbir mektuba bu kadar çabuk cevap verdiğim vaki değildir; mektup yazmayı sevmediğimden. Ama senin için bir dakika tembelliği kendi kendime karşı affedemem. İstediğin plak olsun be birader. Yarından tezi yok birkaçını hemen postaya veriyorum. Yine de sana göre iyilerini buldukça gönderirim ve benden bunu istediğin için, beni hatırladığın için sana teşekkür eder ve ne istersen bana yazmanı rica ederim.

"Hâlâ da maddenin müptelası olduğun görülüyor. Ah sevgili Nâzım! bizzat sen 'madde'den o kadar uzaksın ki! Ne ise seninle münakaşa edecek değilim. Benim inandığım bir tek şey var : Muhabbet.

"Gözlerinden öperim."

Çankırı Cezaevi avlusunun dışarı açılan tahta kapısı önünde soldan sağa Hikmet Kıvılcımlı, Nâzım, Piraye, Fifi, önde ben. Fotoğrafı Kemal Tahir yandaki fotoğrafta durdukları yerden çekmiş. Sağdaki duvar Nâzım'ın resmini çizdiği odalarının duvarı. 344. sayfadaki muşamba torbalı fotoğraf bu kapının dışında çekilmiş.

Demek ki o plakların arasında Mesut Cemil'in gönderdikleri de varmış. Dostlukları herhalde İstanbul Senfonisi filminin çekimi sırasında pekişmiş olmalı.

Mesut Cemil sonradan dedemin ailesine girmişti.

Mithat Fenmen, Orhan Borar ikilisiyle yazları Erenköy'e gelmeye, Cemile Sultan Sarayı'nda Suat Amcamın musiki âlemlerine katılmaya başlamış, arkasından Naime Halamla evlenmişti.

Pek yakınlık göstermeyen akrabaların arada bir yemeğe çağrılmaları köşkün bir geleneği gibiydi. İçki sevenlere içki de çıkarılır, ama İye'm kesinlikle içmez, dedem de içer gibi yapardı.

Nâzım'ın Rubailer'i yazılmış, ama daha elden ele dolaşıp yayılmamış olduğuna göre, 1946-47 yıllarında olsa gerek, dedem yaz boyunca bir türlü denk düşürüp yemeğe çağıramadığı Mesut Cemil'i Ankara'ya döneceği son gün öğle üzeri yakalamış, yazlık yemek odasında, hem rakı içiriyor, hem de sevdiğini söylediği bir şeyler yediriyordu. Biz bir saat önce filan yemek yemiştik. Masada yalnız ikisiydiler. Ben Mesut Cemil'i merak ettiğim için oracıkta oturmuş izliyordum.

Aralarında konuşacak fazla bir şeyleri yoktu. Dedem torunlarından söz ediyor, bu arada beni konuşmaya çekmeye çalışıyordu. Mesut Cemil okulumu filan sorup ilgilenince, hemen araya girdi :

"Münir Nureddin gibi çok güzel şarkı söyler. Söylesin de bir dinleyin..."

Münir Nureddin'e, Yesari Asım'a öykünerek, sesimi, söyleyişimi onlara benzetmeye çalışarak yaptığım şarkı taklitlerini Mesut Cemil'e dinletmeye kalkmak inanılmaz bir şeydi...

Ne diyeceğimi şaşırdım :

"Şarkı değil, taklit yapıyorum," gibi bir şeyler geveledim ağzımın içinde.

Dedem ille söylememi istiyordu...

Mesut Cemil ise, benim kadar, belki de daha fazla, bu sıkıntının yaşanmamasından yanaydı...

"Paşam, şarkının taklidi olur mu!" dedi. "Bırakın şimdi Münir Nureddin'i filan..."

İçkinin etkisi de başlamıştı, öyle hatır için şarkı taklidi dinleyecek durumda değildi...

Birden bana dönüp,

"Nâzım'ın yeni şiirleri var mı? Sen bana bir iki şiir oku!" dedi.

Dedemin duymadığını anlayınca ona daha yüksek sesle yineledi :

"Nâzım'dan bir iki şiir oku, diyorum, Paşam..."

İki dörtlük okudum.

"Güzel! Çok güzel! Ne kadar güzel!" diye dinledi.

Yeni bir dörtlüğe başladım :

"İnsan / ya hayrandır sana, ya düşman."

Arkasını getiremedim.

Mesut Cemil uzun kollarını iki yana doğru açarak sandalyesinde doğruldu :

"Dur!" diye bağırdı. "Bir daha oku!"

Bir daha başladım. Gene kesti. Bir daha. Bir daha. Dört beş kere yineledik.

Dedem onun bu coşkusuna gülümsüyordu.

"Çok güzel, Paşam, çok güzel!"

"Arkası da güzel," dedim, "rubai, dört dize."

Bir kere de kesmesin, hepsini dinlesin diye...

"Oku bakayım," dedi.

"İnsan / ya hayrandır sana, ya düşman. / Ya hiç yokmuşsun gibi unutulursun / ya bir dakka bile çıkmazsın akıldan..."

İlk iki dizeyi kendisi yineleyerek,

"Bu kadarı yeter," dedi. "Yaz bunu bana küçük bir kâğıda, ama Nâzım filan deme altına, kimin olduğu belli olmasın. Ben bununla bu gece Ankara'ya kadar giderim..."

Çankırı Cezaevi'nin avlusunda, soldan sağa, Piraye, Kemal Tahir, Fifi, Nâzım, Hikmet Kıvılcımlı. Arkalarındaki duvar yattıkları odanın taş duvarı, pencere de Nâzım'ın resimde çizemediği pencere. Odalarındaki iki pencereden biri cezaevinin dışına, biri de bu avluya bakıyordu.

Türkiye ilginç bir ülke. Tek parti döneminde "muhabbet" yüklü mektup yazdığınız bir arkadaşınızın şiirini, demokrasiye geçtikten sonra üstünüzde taşımaktan çekiniyorsunuz...

*

Ferid Alnar'ın mektupları ise *Tosca* çevirisiyle ilgili. Bu çeviri işinin de Ali Fuat Cebesoy'un desteğiyle gerçekleştiği anlaşılıyor.

24 Mart 1940 tarihli mektup şöyle :

"Sevgili Nâzımcığım,

"Mektubun beni çok sevindirmişti. Sana cevap yazmak için tercüme işinin halledilmeye yaklaştığını söyleyebilecek vaziyeti bekliyordum. Maatteessüf dayın epi süren bir seyahate çıktı. Onun için meselenin yürüyüşü durdu. Fakat yarın gene Ankara'da olacakmış, herhalde bizim vekille görüşür, ben de tercüme için emir aldıktan sonra derhal seni görmeye gelirim. Güzel bir otomobil ısmarladım. O zamana kadar sahip olursam seni onunla ziyarete geleceğim.

"Seninle çalışabileceğimi düşünerek şimdiden zevk duyuyorum.

"Pek çok sevgilerle."

17 Mayıs 1940 tarihli mektup da şöyle :

"Sevgili Nâzımcığım,

"Beraber çalışabilmemiz için lazım olan tavassut ve görüşmelerin yapıldığını herhalde Ziya Bey'den haber almışsındır. Ben yarın Çankırı'ya gelebileceğimi umuyordum. Halbuki birçok hesapta olmayan işler çıktı. İtalyanca ve Almancadan yapacağım taslak tercümeyi de kâfi derecede hazırlayamadım. Onun için hareketim en çok bir hafta kadar gecikecek. Fakat buna mukabil orada bir gece ve bütün gün geçirmek üzere tertibat alacağım. Pek yakında görüşmek üzere gözlerinden öperim."

Ferid Alnar'ın Semiha Berksoy'la nişanlı olduğunu, *Tosca* çevirisi için Nâzım'ı onların önerdiğini söylerdi annem. Bu işi arkadan destekleyenin de o yılların değişmez Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel olduğunu düşünürdük. Oysa Ferid Alnar'ın yazdıklarından anlaşıldığına göre, Ali Fuat Cebesoy ortalarda olmadı mı, "meselenin yürüyüşü" duruyormuş...

*

Fifi'yle Çankırı'ya gittiğimizde Kadıköy I. Orta'da okuyordum. Yediden sekize geçtiğim öğrenim döneminde, tatilin başıydı.

Fenerbahçe Stadı'nın yanındaki karşılıklı iki yapı o zaman ortaokuldu. Şimdi lise.

Altıncı sınıftaki sıra arkadaşlarım Yervant Nevzat Özer ile Andon Antan Özer başka okula mı gitmişlerdi, yoksa şubelerimiz mi değişmişti, onları yedide, sekizde anımsamıyorum. Altıda bizim sınıfımız dereden yana olan yapıdaydı, yedide karşıya, stadın yanına geçmiştik. Sınıfın yeri gözümün önünde de, arkadaşlarım yok.

Sekizde sıra arkadaşım Kara Ali'ydi, Ali Kızılırmak... Yaşı biraz büyükçe bir futbolcu adayı... Kızıltopraklı çocuklardan oluşan çok beğendiğim bir genç takımda oynardı. O oyuncuların birçoğu sonra Fenerbahçe'nin genç takımında, A takımında yer aldılar. Erol, Halil, kardeşi Ahmet, Küçük Adnan, Ercüment... Haydarpaşa Lisesi'nin yıldızları Müzdat ile Halit de oynarlar mıydı o takımda, bilemiyorum, ama Fenerbahçe'nin genç takımında hepsi bir araya gelirlerdi. Sonra iki yetenekli kaleci vardı. Sabri Kiraz ile Sezai. Sabri uzun boylu, Sezai lastik top gibi. Bazı maçlarda Sabri kaleyi Sezai'ye bırakıp kendi ilerde oynardı.

Bu adlarını andıklarımdan yalnız Küçük Adnan ile Ercüment ünlü futbolcu olmadılar. Küçük Adnan çok incelikli bir santrfordu, yanılmıyorsam sakatlanıp bıraktı futbolu. Ercüment ise kürek de çekerdi. Kürek antrenörünün futbol oynamasına izin vermediği söylenmişti. Yıllar sonra,

ilginç bir rastlantı, voleybol dünyasından tanıdığım Deniz Esinduy'un babası olarak karşılaştım Ercüment Esinduy'la. Kadıköy I. Orta'da okurken arkadaşlarla nasıl maçlarını izlediğimizi, futbolu bıraktırdığı için kürek antrenörüne ne kadar öfkelendiğimizi anlattım. Öyle değilmiş. Hastalanıp bırakmış futbolu.

Oysa biz onun futbolu niçin bıraktığını araştırırken çocuk yaşımızda neler neler öğrenmiştik. Futbol vücudun ağırlık merkezini aşağı, kürek ise yukarı çekermiş, iki sporu birlikte yürütmek isteyenler, ikisinde de başarılı olamazlarmış. Ercüment şampiyon olan bir takımda kürek çekiyormuş, antrenörü, "Futbolu bırakmazsan seni takımdan çıkarırım," demiş.

Spor dünyasının dedikodu üretişi de işte böyle kendi kültürü çerçevesinde oluyor.

Kara Ali Kızıltopraklı gençlerin takımında oynuyordu, ama arkadaşlık ilişkileri açısından biraz arkaya itildiği kanısındaydı. Aslında Selamiçeşme'de, hem futbolu, hem yakışıklılığıyla ünlü Fenerbahçeli Küçük Fikret'le aynı bahçe içinde oturuyorlardı. Bütün yollar Fenerbahçe Kulübü'ne çıkıyor gibi görünse de, o sonunda Beşiktaşlı oldu. Tam Beşiktaş'a göre taş gibi bir orta alan oyuncusu. Ama pek uzun süre oynamadı sanırım.

Kara Ali'yle de, Ercüment'le olduğu gibi, oğuldan babaya bir rastlantı yaşadık.

Voleybol ulusal takımlarını çalıştırdığım yıllarda, bir genç takıma İ.E.T.T.'den Mehmet Gündüz adında bir oyuncu çağırmıştık. İyi blok yapan, zamanında sıçrayıp iyi uzanan, topun geçeceği yolu kapatmasını bilen bir oyuncuydu. Başarılı oldu. Başka ulusal takımlara da çağrıldı. Romanya, İtalya, Almanya genç ulusal takımlarıyla oynadığımız Mannheim Turnuvası'nda birinci olan takımımızda da vardı.

Yıllar sonra bir gün – ben ulusal takımlardan ayrılmıştım, o da belki voleybolu bırakmıştı, o kadar sonra bir gün – konuşurken,

"Babam sizi tanıyor, sınıf arkadaşıymışsınız," dedi.

"Adı nedir?"

"Ali."

"Ali. Ali Gündüz."

"Yok, o zaman soyadı Kızılırmak'tı... Ali Kızılırmak..."

"Futbolcu... Kara Ali..." dedim.

"Evet..."

Sekizinci sınıfta böyle yaşça biraz büyük bir sporcumuz daha vardı. Fenerbahçe boks takımından Semih. Sınıf mümessilimizdi. Kimseyi dövmezdi, yumuşak, iyi bir çocuktu, ama boksör diye herkes korkardı ondan.

Bir gün gelir, yüzü gözü şişmiş, çürük içinde...

"Ne oldu, Semih?"

"Yendim..."

Başka bir gün gelir, tertemiz, hiçbir iz yok...
"Ne oldu, Semih?"
"Yenildim..."
İstemezdik yenilmesini.
"Bir daha böyle gelme, yüzünü gözünü parçala da öyle gel," derdik.

Coğrafya öğretmenimizin de boksör olduğu söylenirdi. Gerçekten boksör müydü, yoksa çocuklar mı uyduruyorlardı, bilmiyorum. Yakışıklı, sağlam yapılı bir adamdı. Ortalarda dolaştı mı, kaçacak delik arardık.
"Kasap geliyor!" demek yeterdi.
Adını anan olmazdı. Kısaca "Kasap" denirdi.
Kimseyi dövdüğünü görmemiştim, ama öyküleri dillerde dolaşırdı :
Koca çocuğa merdiven başında bir yumruk çakmış, çocuk merdivenin altına kadar, ayakları basamaklara değmeden, havada uçmuş...
Kovboy filmi gibi...
İnanmazdık, ama biz de başkalarına anlatırdık...

Fizik öğretmenimiz Fındık Hanım'dı. Ufak tefek, çıtı pıtı bir hanım. Öğretmenliği çok övülürdü. Aslında lise öğretmeniymiş, Haydarpaşa Lisesi'nde laboratuvarda ders verirmiş, ama o okuldaki Anadolu'dan gelme yaşı büyük, yatılı öğrencilerle baş edemediği için kaçmış, ortaokula gelmiş.
Haydarpaşa Lisesi evli barklı, tabancalı bıçaklı kabadayı öğrencileriyle ünlüydü. Daha önce Kadıköy I. Orta da öyle ünlüymüş, ama Saffet Şav diye bir başöğretmen gelmiş, hepsini temizlemiş. Ben altıncı sınıfa başladığım yıl Saffet Şav Haydarpaşa Lisesi'ne atanmıştı, orayı da temizlesin diye.

Unutulmaz bir öğretmenimiz de matematikçi Kenan Hoca'ydı. Eli cetvelli, sert gözüken, aslında kalender bir tip.
Bir gün dersin ortasında çocuklardan birini kürsüye çağırıp kulağına bir şeyler söyleyerek eline bir para tutuşturmuş, çocuk da başını sallayıp kapıdan çıkıp gitmişti.
Ders bittikten sonra baktık gelmiş, elinde paranın üstü, öğretmenler odasının kapısında Kenan Hoca'yı bekliyor.
"Ne oldu? Nereye gittin?"
"Bakkaldan peynir alıp Kenan Hoca'nın evine götürdüm."
"Niye?"
"Sabah söylemişler, unutmuş, derste aklına gelmiş."
"Nerden biliyorsun evini?"
"Aynı mahallede oturuyoruz."

Müzik öğretmenimiz Hulusi Bey ise hiç şakası olmayan, çok ciddi, açık vermeyen bir öğretmendi. Yakışıklı bir adamdı. 38. İlkokul'daki başöğret-

menimizin, dedemin pek beğendiği alımlı, havalı, güzel başöğretmenimizin kocasıydı.

Bahçede ayrı bir müzik odası vardı. Oraya hiç sululuk etmeden gider, çıt çıkarmadan dersi dinler, büyük bir dikkatle şarkıları söyler, başaramazsak bizi kimsenin kurtaramayacağını, bütünlemeye kalacağımızı çok iyi bilirdik.

O derslerde kafama hep 38. İlkokul'la, başöğretmenimizle ilgili anılar doluşurdu.

*

Kadıköy I. Orta'da çok utanç verici bir kopya olayı yaşamıştım.

Ben kopya çekmezdim. Kimse de karışmazdı buna. Kimse dediğim öbür öğrenciler. Ama kopya vermemek diye bir şey söz konusu değildi. Bir anda kalleş, namussuz, ahlaksız nitelemeleriyle her şeyden dışlanır, sınıfta tek başınıza kalırdınız. Özellikle yaşça küçük başarılı öğrenciler, çift dikiş giden büyüklerin baskısı altındaydılar. Benim de hep çevremde böyle birlikte yolculuk ettiğimiz kişiler bulunurdu.

Duman rengi gözlük takan bir İngilizce öğretmenimiz vardı. Elini gözünün yanına tutup ışığı ayarlamadan ön sıradaki çocukları bile doğru dürüst göremezdi. Şişmanca, ama tıkız yapılı, bayağı sert, kolay not vermeyen, korkulan bir öğretmendi. Pek sevilmezdi. O yüzden de çocuklar onu acımasızca Kör Asım diye anarlardı.

Aslında işini iyi yapan, yararlı olmaya çalışan bir öğretmendi. Öğrencilerin evlerindeki büyüklerinden dil konusunda yeterli yardımı alamadıklarını bildiği için okulda bir "müzakereciler" örgütü kurmuştu. Onun gittiği sınıflardaki bütün öğrenciler bu örgütte yer almak zorundaydılar.

"Müzakere" sözcüğü Osmanlıcada "Görüşme, danışma" anlamına geldiği gibi, okulda öğretmenin yaptığı "Sözlü sınav" anlamına da gelir. Örnekse ortaokulda biz sözlü sınav için tahtaya kalkmaya, "müzakereye kalkmak" derdik.

Bu sözcüğün bir anlamı daha var : Öğrenciler arasında yapılan ders hazırlığı. Bir arkadaşınıza şöyle diyebilirdiniz : "Bu akşam bize gel de, yarınki derslerimizi müzakere edelim." İşte İngilizce öğretmenimiz sözcüğü bu anlamda kullanıyordu.

Her yıl sınıflarındaki en iyi İngilizce bilenleri saptayıp müzakerecilikle görevlendiriyor, her müzakereciye de İngilizce öğrenmelerine yardım etmekle yükümlü olduğu belli sayıda öğrenci vererek bir çalışma grubu oluşturuyordu. O öğrenciler ders aralarında gelip müzakerecilerinden yardım isteyebilirlerdi. "Sonra gel," filan demek yok, grubundan biri yardım istedi mi her şeyi bir yana bırakıp görevini yapacaksın...

Bir de başmüzakereci vardı : Sınıfın en iyi İngilizce bileni. Müzakereciler de takıldıkları şeyleri ona danışırlardı.

Ben Robert Kolej'den geldiğim için başmüzakereciydim. Sağ kolu gibiydim öğretmenin. Çok güvendiği bir yardımcısıydım. Gene de yazılı sınavlarda çocuklardan gelecek baskılara dayanamayacağımı bildiği için, beni korumaya özen gösterir, herkesten uzaklaştırır, kürsüye bile oturttuğu olurdu.

İyi görmemesi yüzünden kopya çekenleri yakalaması çok güçtü, ama boş vermezdi. Görevini yapmak için çırpınışını, sıraların arasında dolaşışını üzülerek izlerdim.

Kaçıncı sınıftaydık bilmiyorum, sınav günü okula gelmemiş olan beş altı kişi öğretmenler odasında yazılı olacaktık. Çocukları ortadaki masaya oturtmuş, taş pencerelerden birinin içindeki geniş düzlüğün önüne bir sandalye koyup bana,

"Sen burada yaz," demişti.

Sınav başladı. Masada iki yıllık büyük öğrenciler de var. Öğretmen arada dolaşıyor. Omuzumun üstünden bakıyorum, durum iyi değil. Öğretmenin arkasından işaretler geliyor. Zaten sınav öncesinde de bana güvendiklerini söylemişlerdi. Derken büyük öğrencilerden biri, Ali, bir kâğıt parçası uzatıverdi. Aldım. Bazı sözcüklerin karşılıklarını istiyor. Hemen yazdım. Kendi kâğıdımla ilgilenerek bekliyorum. Öğretmen geçince arkasından vereceğim. Verdim, ama nasıl olduysa kâğıdı yere düşürdü Ali. Eğilip alırken de öğretmen dönüp gördü.

"Nedir o bakayım! Ver!"

Ali saklamak istedi :

"Yere kâğıdımı düşürmüştüm..."

"Ver bakayım!"

Ali'nin avucunda buruşturduğu kâğıt parçasını alıp düzeltti, gözlerine iyice yaklaştırarak okudu. Hiçbir şey söylemeden cebine koydu.

Öğretmenler böyle durumlarda kopya çekme girişiminde bulunanların kâğıtlarını alırlar... Bağırıp çağırırlar...

Tek sözcük yok...

Konuşmuyor...

Tam anlamıyla yıkılmıştım... Bütün vücudum yanıyordu...

Sınav bitti. Kâğıtlarımızı verip çıktık.

Derslerde ne yapacağım! Ders başlarken yanına gidip bitene kadar kürsüde kalıyor, konuları ilk ben okuyor, sözcükleri tahtaya ben yazıyordum...

Bu olaydan sonra ilk İngilizce dersimizin olduğu gün okula gitmedim.

"Ben bugün okula gitmeyeceğim," dedim mi, dedem bayağı sevinir, işlek, güzel yazısıyla hemen bir izin kâğıdı yazıp imzalardı. Sevinmesi din-

leneceğim diye. Her gün okula gitmeyi yorucu buluyordu. İyi öğrenim görmemizi, başarılı insanlar olmamızı isterdi, ama yorulmadan... Şişman şişman...

Aslında "şişman" sözcüğü yoktu dedemin sözlüğünde, "gürbüz" derdi... Biraz inceldiniz mi, hemen zafiyet gelir, verem olurdunuz...

O gün derse gitmedim. Öğretmenimiz gelmiş, hiçbir şey olmamış gibi, benden sonra en iyi İngilizce bilen müzakereciyi yanına çağırmış,

"Bundan sonra başmüzakereci sensin," demiş.

Bir daha da beni hiç sormadı, tahtaya kaldırmadı, adımı ağzına almadı.

Gözleri iyi gören bir insan olsaydı bu olay belki onu da, beni de bu kadar yaralamazdı.

Daha önce karnemde İngilizce hep on gelirdi, o günden sonra dokuz gelmeye başladı. Nedenini anneme de, dedeme de söylemedim. Çok utandığımdan. Anneme söylesem, biliyorum, o da çok utanır, bana kızardı. Ama dedem aldırmazdı. Üzülmeyeyim diye herkesin kopya çektiğini gösteren bir şeyler anlatırdı.

*

Bu başmüzakerecilik yüzünden kendimden küçük bir çocuktan bir de dayak yemiştim.

Hafta sonunda bayrak töreni yapılırken arkalardaki bazı çocuklar cır cır konuşuyor, müdürün öğütlerinin uzamasına neden oluyorlardı. Bizim sırada da vardı öyle birileri.

"Sussanıza," diyecek oldum.

"Başmüzakereciyim diye adam mı oldun, ulan!" gibi bir söz.

Arkasından da bir kafa tutma :

"Dışarı çıkınca gösterirm ben sana!"

Benden kısa, sıska bir çocuk...

Ama ya yürekli bir şey, ya da birilerine güveniyor...

Karşılıklı bir iki atışma derken öbür çocuklar başladılar :

"Şişmanla Maltepeli çamlıkta dövüşecekler..."

Benim kimseyle dövüşmeye niyetim yok. Dövüşmeyi de bilmiyorum. İlkokulda Hakkı'yla becelleşirken İlhami Bekir'e yakalandığım zaman, Adnan Ağabeyle Nâzım öğreteceklerdi de, annem yarıda kesmişti dersleri. Anlatmıştım daha önce.

Ama çocuklar eğlence istiyorlar...

Yüzlerce çocuk Kızıltoprak'tan trenle gidiyoruz evlerimize. İstasyonun orada da trenin gelmesini beklerken oyunlar oynadığımız bir çamlık var.

Tören bitti... İnanılmaz şey!..

Çocuklar çevremizi almış, cıyak cıyak, bizi iki savaşçı gibi çamlığa doğru götürüyorlar...

Ben dövüşmeyeceğim. Bakıyorum, Maltepeli dedikleri çocuğun da, "Dışarı çıkınca gösteririm ben sana!" havası geçmiş. Beni fazla iri bulduğunu, dövüşmeyeceğini seziyorum. Çamlıkta herhalde barışacağız.

Çocukların arasında kavga alanına geldik...

Ben gülümseyerek Maltepeliye baktım, o da gülümseyecek, el sıkışıp barışacağız. Ama birden biri beni bütün gücüyle sırtımdan ileri doğru itip ayağıma çelmeyi taktı. Sendeleyerek yere kapaklandım. Kalkmak için dönerken de, birbiri ardına, yüzümde üç yumruk patladı. Toparlanıp doğrulduğumda Maltepeli kaçıyor, bütün çocuklar da arkasından koşuyorlardı.

Benden mi kaçıyordu? Anlayamadım.

Burnum kanıyordu. Mendilimle sildim. Üstümü başımı silkeledim. Yanımda kalan bir iki çocukla birlikte istasyona doğru yürüdüm.

Yavaş yavaş aydınlandı olup bitenler :

Çelme takıp beni yere düşüren Maltepelinin bir arkadaşıymış. Sonra o da kaçmış onunla birlikte. Kaçmalarının nedeni de Osman'mış. Tam ben yere düştüğüm sırada koşarak Osman gelmiş. Onun geldiğini görünce kaçmaya başlamışlar. Osman kovalayıp demiryolunun üstünde yakalamış Maltepeliyi, birlikte öbür yana, yardan aşağı yuvarlanmışlar.

Ben altıncı sınıftaydım o yıl, Osman karşıda, stadın yanındaki yapıda sekizdeydi. Bütün yaz Erenköy'deki Hilal sahasında birlikte futbol oynamıştık. Bizim mahalledeki Kürt bekçinin oğluydu. Şişman, ama taş gibi bir futbolcuydu. Çok güzel vole vururdu. Şimdiki futbolcular gibi taca değil. O yıllarda Beşiktaş'ta Şeref vardı, bir maçta iki üç gol attığı olurdu voleyle. Sonra Fenerli Taka Naci, daha başkaları, voleyle ne goller atarlardı... Biz de onlara özenirdik...

Neyse, bana olan biteni aktaran, yanımdaki bir iki çocukla birlikte trene bindik. Sahanlıkta duruyoruz. Okulda Maltepelilerin başı olarak bildiğimiz kabadayı bir öğrenci vardı, bizden çok büyük, o geldi,

"Bana bak, şişman," dedi, "bizim Maltepeli çocuklardan birini dövmüşsün, bir daha böyle bir şey duyarsam sonra senin için çok kötü olur!"

"Yok! Dövmedim!" filan gibi bir şeyler geveledim.

Burnumun kanaması yeni durmuş, elimdeki mendil kan içinde... O gelmiş bana,

"Bizim Maltepeli çocuklardan birini dövmüşsün!" diye dikleniyor.

Durumu görünce yumuşadı ister istemez, Osman'a bir gönderme yaparak çekti gitti :

"Bir şişman daha varmış, ona da selamımı söyle, aynen, aklınızda olsun!"

Arkasından Osman geldi.

"Seni arıyor Maltepeliler gözdağı vermek için," dedim.

"Konuştum," dedi, "nerden bulaştın bunlara!"

Dedem o gün yüzüme vurmadı, ama anlamış dayak yediğimi. Bir süre sonra, kendisiyle inatlaştığım bir gün,

"Okulda da böyle dik başlılık edip dayak yiyor," dediydi. "Geçen gün bir geldi, kulağı kan içinde..."

İçeri girmeden bahçede yüzümü gözümü yıkamıştım, ama demek kulağımda kalmış kanlar.

Oysa öyle kavgacı bir çocuk değildim. Kimseyle dövüşmüyordum ki dayak yiyeyim.

*

Altıncı sınıfta Türkçe öğretmenimiz şair Halide Nusret Zorlutuna'ydı. Çok duygulu, incelikleri olan, sevilen bir öğretmendi. Öğrencilerini yazmaya yönlendirirdi. 1938'in Cumhuriyet Bayramı tatilinin başlayacağı günün öncesinde de sınıfımıza şöyle bir ödev vermişti :

Herkes bayramda gördüklerini anlatan bir tahrir yazacak.

Şimdi Fransızca "kompozisyon" dediğimiz yazılara o zaman Arapça "tahrir" denirdi.

Ama ben tatilin coşkusu içinde büsbütün unutmuştum bu ödevi. Oysa o yıl Cumhuriyet Bayramını bahçemizin de, Erenköy'ün de dışında yaşamış, çok değişik şeyler görmüştük. Evden başımıza buyruk ilk uzaklaşmamızdı sanırım. Üç dört arkadaş Zamir'in öncülüğünde Taksim'e gitmiş, Beyoğlu'nda dolaşmış, dünyaya açılmıştık.

Sabah okulda sıra arkadaşım Yervant ödevimi okumak isteyince, önce bir darmaduman olmuş, sonra Türkçe dersine kadarki aralarda yazıp yetiştirmek için kaleme sarılmıştım. Büyük bir hızla, süslü tümceler kurmaya filan özenmeden, gördüklerimi yazıyor, konuşmalarda geçen sözleri de bol bol araya katıyordum. Anlatacak şey çok olduğu için akıp gidiyordu öykü. Umduğumdan, yazabileceğime inandığımdan uzun bir yazı çıktı ortaya.

Son noktayı koyup Yervant'a uzattım :

"İşte ödevim!"

Ne kadar iyi bir çocuktu Yervant! Ödevimi unutmuş olmama nerdeyse benden çok üzülmüş, böyle yazıp yetiştirince de benden çok sevinmişti. Altıncı sınıfta onunla hep yan yana oturmuştuk. Kardeşi Antan da hemen önümüzde otururdu. O daha sessiz, daha gergin bir çocuktu. Kendisine Andon diyenlere kızardı. İlle Antan denecek. Ağabeysine ise ister Yervant de, ister Nevzat, hiç aldırmazdı. Sınıfımız da, oturduğumuz yer de bugün gibi gözümün önünde...

Türkçe dersinde öğretmen ödevlerimizi toplarken ben salt durumu kurtardığıma seviniyordum. İyi bir not almak gibi bir beklentim yoktu. Ama ertesi ders Halide Nusret ödevlerimizi dağıtıp notlarımızı söylerken beğendiği yazılardan birkaçını okuttu. Bunlardan biri de benim yazımdı.

Kaç vermişti, anımsamıyorum, yalnız yazımı okuduğum sırada bayağı övücü sözler etmişti. Yerime oturduğumda ne düşüneceğimi bilemiyordum. Yervant ise bu işi babama bağlama eğilimindeydi.

"Demek ki kanında var yazarlık!" gibi sözler ediyordu. Çok hoşuna gitmişti bu başarım. Düşüncesini birilerine açmak özlemindeydi.

Biz fısıldaşırken, sıraların arasında gezmekte olan Halide Nusret yanımıza geldi :

"Doğru söyle," dedi, "kimse yardım etmeden kendin mi yazdın o yazıyı?"

"Hayır, kimse yardım etmedi," diye kekeledim.

Yervant atıldı :

"Burada, o sabah, önümüzde yazdı, öğretmenim, unutmuş evde yazmayı, burada yazdı," dedi. Sonra da babamın yazar olduğunu ekledi.

"Kim baban?"

Ben duralayınca Yervant verdi yanıtı :

"Vedat Örfi Bengü."

Halide Nusret bir düşünüp bana doğru eğildi.

"Piraye'nin oğlu musun?" dedi. "Nâzım'ın..."

"Evet," dedim.

Yervant ekledi :

"Nâzım Hikmet'in de üvey oğlu."

Halide Nusret çocuğuna sarılan bir ana gibi sımsıkı sarılıp beni göğsünün üstüne bastırdı.

"Yavrum... Evladım..." dedi.

Yervant böyle bir sevgi ortamı yaratmış olmanın mutluluğu içindeydi.

Halide Nusret beni bırakınca gözlerimin içine bakarak,

"Nasıl Nâzım?" diye sordu.

Nâzım İstanbul Tutukevi'nde 28 yıl 4 aylık cezasını çekmek üzere nereye gönderileceğini beklemekteydi.

"İyi," dedim.

"Görmeye gidersen, selamımı söyle," dedi.

Nâzım'ı tanıdığını, ama babamı tanımadığını anladım. Anneme de selam söyledi, sabır diledi.

İnanılmaz derecede duygulanmıştı...

*

Nâzım Çankırı'dan Bursa Cezaevi'ne gönderildiğinde ben Kadıköy I. Orta'da sekizinci sınıftaydım. Dedemin köşkünde oturmaya başlamamın üstünden iki öğrenim dönemi geçmiş, üçüncüsü başlamıştı.

Annemi İstanbul'a getirmeye Fifi'yle Çankırı'ya gittiğimiz 1940 yılı haziran ayı sonunda çekilmiş bir fotoğraf... Çankırı'daki evin bahçesinde... Yaş on dört, saçlar taranmaya başlanmış, bir yandan da futbol oynanıyor... Bu göbeğin yok edilmesi gerektiğini herkes anlıyor da, dedeme nasıl anlatılacak!..

Atletizm yarışmaları da yapılan, o günlerin en büyük stadyumunun yanında okuyordum, dedemin köşkünün hemen arkasında ise Hilal Gençlik ve Spor Kulübü'nün futbol alanı vardı.

Böyle bir ortamda doğal olarak yaşamımın en önemli olayı spordu. Şişmanlığım, göbeğim, fazla kilolarımdan rahatsız oluyordum. Ablam dedemle nerdeyse savaşarak perhiz yapmış, incelmiş, güzel bir genç kız olmuştu.

Ben güzelliğin ötesinde, daha iyi spor yapabilmek, özellikle daha iyi futbol oynayabilmek için de zayıflamalıydım. Ama öyle ablam gibi perhiz yapmam olanaksızdı. Çok hareket ediyor, çok acıkıyordum. Fazla yememek, kendimi tutmak için "üç kuralı"nı uygulamaya başladım. Üç köfte, üç kaşık pilav, üç kaşık fasulye gibi. Fazlasını yemiyordum.

Bu bile dedemle aramızda büyük çekişmelere yol açtı. Önce yumuşak konuşuyor, sonra sertleşiyor, derken bağırmaya başlıyordu.

Bir keresinde dördüncü pirzolayı yemediğim için nerdeyse dayak yiyordum. Masanın çevresinde bir dönmüş, sonra bahçeye, mavi çamın oraya kaçmıştım. Arkamdan aşçıyı göndermişti. Kendi de köşkün kapısından bakıyordu. Aşçı beni yakalayıp götürecek, o da zorla pirzolayı yedirecek. Aşçı dediğim de Sarıoğlan, bir sıkımlık canı var, benden korkuyor.

"Haydi geliver de ye şu pirzolayı!" diye yalvarıyor yanıma yaklaşmadan. "Çok öfkelendi, şimdi beni kovar."

"Niye kovsun seni?"

"Yakalayıp getiremedin diye..."

"Bugün kovarsa, yarın gene çağırır..."

O da bir cin, kendine acındırıp yedirecek pirzolayı bana. Sonra da ben yedirdim diye bahşiş alacak.

İye'm geliyor kapıya,

"Paşa, gene kıpkırmızı oldu yüzün, bırak şu çocuğu, ne kadar isterse o kadar yesin, böyle bağırıp çağırıyorsun, bir yerine bir şey olacak diye korkuyorum..."

Dedem savaş yitirmiş bir komutan gibi süngüsü düşük, söylene söylene giriyor içeri :

"Ordulara komuta etmişim, bir çocuğa söz geçiremiyorum!"

Bunu hep söylerdi...

Nedense böyle şeyler yaptığımda ben, ablam gibi, anneme gönderilmezdim. Aslında Suzan'ı benden çok severdi dedem. Ama onun bir söz dinlemezliği, bir saygısızlığı söz konusu oldu mu soluğu annemde alması alışılmış bir uygulamaydı.

Belki erkek çocuk olduğum için...

*

İye'min Nihat Amcamla ilgili bir sözü vardı, çok hoşuma giderdi, ama doğru mu, değil mi, bilmiyorum.

"Erkek çocuklara höt zöt olmaz," derdi. "Bak, Paşa bir tokat attı Nihat'a, çocuk bisikletine atladığı gibi Akdeniz'in çevresini dolandı geldi."

Annem babamla evlendiği zaman Nihat Amcamla karısı da dedemin köşkündeymişler. İye'm hep iki gelinin iyi anlaştıklarını, sonra Piraye'nin yalnız kaldığını söylerdi.

Karısının amcamdan niye ayrıldığı anlatılmazdı. Zaten ben kendimi bildiğimde Nihat Amcam da ortalarda yoktu. Avrupa'nın değişik ülkelerinden attığı kartlar gelirdi. Bunlardan bazılarının üstünde Nihat Amcamın bisikletli fotoğrafı olurdu. Akdeniz turuna çıkmış bisikletli Türk gezgini...

Dedem kızardı o fotoğraflara. Avrupa'da gezginlerin böyle fotoğraf dağıtıp para topladıklarını söylerdi.

Nihat Amcam annesine de gittiği ülkelerden kart atıyordu herhalde. Sonra bir kaza geçirip bir yerde hastanelere mi düşmüştü ne, babaannem para göndererek onu Türkiye'ye geri getirmişti.

Ben gördüğümde dedeme dargın gibi değildi. Gelip büyük bir coşkuyla, ballandıra ballandıra, başından geçenleri anlatıyor, dedem ise gülümseyerek dinliyor, pek inanmıyordu.

Bana da birkaç kez anlatmıştı İspanya'da aslanla karşılaşmasını. Bisikletle ormandan geçerken bir aslan çıkıp bir pençe atmış, amcam bayılmış, gözlerini hastanede açmış, orasından kemik alınmış, burasına takılmış, öyle bir şeyler...

İnanılacak gibi değil. Ama vücudunda gerçekten büyük yaralar vardı.

Dedem,

"Bisikletle kamyonun altında kalmıştır," diyordu.

Babasına dargın gibi görünmese de, Nihat Amcam bu kez annesinin Nişantaşı'ndaki evine yerleşmişti.

Bir süre sonra onu Fatma Hanım'ın köşkünde çok iyi yetiştirilmiş olan, hanım hanımcık, Fevziye adında bir kızla evlendirdiler.

Fevziye Yengem zeki bir insandı, babaannemi de, Nihat Amcamı da, yıllarca gönüllerine göre yaşattı, çocuksu dünyalarında onları hiç tedirgin etmedi. Bizleri de gerçekten sever miydi, bilmiyorum, ama çok iyi davranırdı. Herkese karşı iyiydi.

Ben Nihat Amcamın çalıştığını, bir iş yaptığını hiç görmedim. Bir ara fotoğraf makinelerine merak sarmıştı. Ama fotoğrafçılıkla ilgisi yoktu. Makine biriktiricisiydi.

Kışları her gün işe gider gibi evden çıkıp Nişantaşı'nda benzincinin karşısındaki eczaneye uğrar, bir süre oturup eczacıyla sohbet eder, yazları Cemile Sultan Sarayı'na gelince de, günlerini Erenköy İstasyonu'nda Ali Efendi'nin işlettiği kır kahvesinde geçirirdi.

Bisikletle Akdeniz'in çevresini dolaşmak nerden aklına gelmişti acaba?

Peki, dedem evlenmiş boşanmış koca adama o tokadı niye atmış olabilir?

Yanıtlarını bilmediğim sorular. Ama İye'min sözünün bende yarattığı görüntü çok güzel : Babası bir tokat atınca, oğlu aşağı inip (tokat nedense üst katta, gene nedense dedemin yattığı odada atılıyor, oradan bahçeye arka merdivenden bir çırpıda inilir) bisiklete atlıyor, büyük bir hızla Akdeniz'in çevresini dolanmaya başlıyor. Yunanistan'ın bütün kıyıları, Arnavutluk, Yugoslavya, İtalya (ta aşağı inilip sonra öbür yandan yukarı çıkılacak, kestirmeden kaçamak yapmak yok), Fransa, İspanya, oradan Afrika'ya...

Aslan işi yarım bırakmış olmasa belki de Mısır çöllerinde film çeken babamla karşılaşırlardı...

*

İki yıl içinde futboldan başka bir şey düşünmeyen, okuldan döner dönmez çantasını bir yana fırlatıp soluğu köşkün arkasındaki Hilal Sahası'nda alan bir çocuk olmuş çıkmıştım.

Bir kulübün adıyla anılıyordu, ama bu bir stadyum değildi, çevresi açık bir alandı. O zamanlar Kızıltoprak, Göztepe, Erenköy, Bostancı gibi tren istasyonlarına yakın böyle herkese açık futbol alanları çoktu. Buralarda haftanın belli günleri semt kulüpleri antrenman yapar, liglere ara verilen yaz aylarında da, cumartesi pazar, özel maçlar oynanırdı. Arta kalan zamanlar ise semt çocuklarınındı. Topunu kapan gelirdi.

Osman, Recep, ben üçlü bir çekirdektik. Altı kişiden on bir kişiye, kaç kişilik takım istenirse, hemen maçı alır, ayarlamasını yapardık.

Osman ile Recep Hilal'in genç takımında da oynuyorlardı. Onun için de Hilal Sahası biraz bizim denetimimizde gibiydi.

Santral Sokağı'nda altı kişilik küçük bir alan vardı. Örnekse ordaki çocuklarla maç alırken şöyle konuşurduk :

"Bu hafta biz size gelelim altı kişi, haftaya da siz bize on bir kişi gelin..."

Hilal Sahası bizim ya!..

On bir kişilik... Kaleleri kurala uygun...

Takımımız da hep hazır : Kaç kişi isterseniz...

Ayrıca, hangi yaşta oyuncu isterseniz...

Hilal A takımından ağabeylerimizi de oynatırdık arada...

Gerçi ben futbolu tadını çıkaracak kadar iyi oynar duruma gelmeden bırakmak zorunda kaldım, ama bir maçtan çok tat aldığımı anımsıyorum.

Bir Selçuk Ağabeyimiz vardı. Palabıyıklar diye anılan gruptan. A takımında sağ bek oynardı, oysa santrfor oynamaktan hoşlandığını bilirdik. Osman ayarlamış,

"Selçuk Ağabey bugün gelip bizde santrfor oynayacak," dedi.

Oynayacağımız takım söylediklerine göre bizden güçlüydü, böylece dengelenmiş oluyorduk. Ben önce inanmamıştım, ama baktım gerçekten geldi Selçuk Ağabey.

Maç başladı. Biraz çekişmeden sonra üstünlük kurduk. Oyun onların yarı alanında oynanıyor, uzun paslar, bireysel ataklarla kalemize gelmeye çalışıyorlardı. Ama özellikle Selçuk Ağabeyle Osman'ın attığı gollerle oynama istekleri biraz kırılmıştı. Ben WM santrhafı gibi geride oynuyor bütün o bireysel atakları kolayca kesip orta alandaki oyuncularımıza yerini bulan paslar çıkarıyordum. Selçuk Ağabey yaptığım hareketleri oyun içinde övmeye başlayınca çok mutlu olmuştum.

Daha sonraki yıllarda, sanırım biz artık Haydarpaşa Lisesi'ndeyken, bu A takımından oyuncu oynatmak işi Beşiktaşlı futbolcuları getirmişti Hilal Sahası'na.

Çamlıcalılarla, daha doğrusu Tuna'yla maç almış, bizi tanıyorlar, yaşıtımız olan çocuklarla gelirler diye, bahçe ağırlıklı bir takım ayarlamıştık. Dedemin bahçesindeki arkadaşlar, bir de işte Osman, Recep filan.

Ama Çamlıcalılar bir geldi. Bizim çocuklar korkup kenara çekildiler :

"Biz bunlarla oynayamayız. Koca adamlar bunlar."

Sonunda birileri bulunup bir takım kuruldu, maç yapıldı, ama çok kötü yenildik. Alttan alta biraz gırgır da geçtiler.

Bunun üzerine Osman,

"Bir maç daha alalım," dedi. "Denk kadrolarla oynayalım."

Denk kadro dediği Hilalli oyuncuların ağırlıkta olduğu bir takımdı. Osman'la Recep dışında, bizler izleyiciydik o maçta.

Bu kez Çamlıcalılar çok kötü yenildiler.

Bunun üzerine de Tuna bir maç daha istedi. Çamlıca'da, Bağlarbaşı'nda lig takımları vardı. Onlardan oyuncu getirecek herhalde diye düşünmüştüm.

Robert Kolej'den sınıf arkadaşı olan Vecdi Çapa hiç gelmemişti doğrusu aklıma. Maç günü bir de baktım, Beşiktaş genç takımından, A takımından bir grup futbolcu Çamlıcalı olup gelmişler. Aralarında Ömer, Vecdi, Cahit gibi oyuncular da var.

Bayağı güzel bir maç oynamışlardı o gün Hilallilerle Beşiktaşlılar. Sonuçta Çamlıca kazanmıştı...

*

Haydarpaşa Lisesi'nde onuncu sınıfa gelene kadar pek kitap okumadım. Başta futbol olmak üzere sporlara gösterdiğim düşkünlük derslerimi engellemiyordu, az bir çalışmayla hiç bütünlemeye kalmadan geçiyordum sınıfları. Öğretmenler beni çalışkan bir öğrenci sanıyorlardı. Derslerde anlatılanları iyi dinliyor, akşamları da biraz çalışıyordum.

Annemin bütün baskılarına karşın kitaplarla aram iyi değildi. Okumamı istediği şeyleri şöyle bir karıştırıp bırakıyordum.

"Nâzım'a mektup yaz," diyordu.

Bugün, yarın, ne yazayım derken, günler, aylar geçiyordu.

Üzüyordum annemi.

Bomboş bir kafayla büyüdüğümü söylüyordu.

Yabancı dil bilen, kitap okuyan, sanatlarla ilgilenen bir insan olmamı istiyor, bunun için çareler arıyordu.

İlkokulu bitirince Robert Kolej'e gitmemi sağladığı gibi, ortaokulu bitirince de, Fifi'yle, Vedat'la, dedemle, Saime Teyzemle konuşup birtakım düzenlemeler yapmış, yeniden Robert Kolej'e gitmemi sağlamıştı.

1941-1942 öğrenim dönemini Altunizade köşkünde Saime Teyzemin yanında geçirmiş, oradan Tuna'yla birlikte Robert Kolej'e gidip gelmiştim. Altunizade'den tramvayla Üsküdar'a iner, vapurla Bebek ya da Rumelihisarı'na geçer, kozalaklarla futbol oynayarak dağa tırmanırdık. Tuna, ben, bir de vapurda buluştuğumuz İhsan Arsova. Onlar Sophomore'daydılar. Ben Hazırlık III'te. Ama hep birlikte gezerdik. Öyle ki okul yöneticileri beni de Sophomore öğrencisi sanırlar, onlara tanınan haklardan yararlanmama ses çıkarmazlardı. Örnekse küçük sınıflar boş saatlerini Study Hall denilen çalışma odalarında geçirmek zorundaydılar, büyükler içinse böyle bir zorunluluk yoktu. Boş saatlerimiz uydu mu, doğru onların yanına giderdim, bahçede gezerdik.

Hazırlık III'te yalnızca İngilizce öğreniyorduk. Haftada birkaç saat de matematik vardı sanırım. Onun için öğleden sonraları pek dersimiz olmazdı. Nerdeyse her gün Beyoğlu'na sinemaya giderdim. Öğlene kadar okul, sonra sinema, sonra ev. Dersler ağır gelmiyordu. Çalışmadan yedi sekiz alıyordum.

O yıl not ortalamam yetmiş beşin üstünde (yani 8) olsaydı, Özel Ha-

zırlık'ta okumadan Junior'a, lisenin birinci sınıfına atlayacaktım. Yanılmıyorsam yetmiş ikide kaldım. Bu durumda bir yıl daha İngilizce okumam gerekiyordu.

Okulun ikinci taksidini dedem vermişti.

Annem herhalde katkıda bulunamadığı için çekiniyor, pek bir şey söylemiyordu. Ben ise Hazırlık III'ten bir yılda Junior'a atlayamadığım için sınıfta kalmış gibi bir duygu içindeydim. Öğrenimime çok para harcanmasından da hoşlanmıyordum.

Dedem İngilizceye gerçi hiç önem vermiyordu, ama Kolej'e gitmezsem üzüleceğimi sanıyordu.

Bir yıl daha Hazırlık okumam gerektiğini öğrenince,

"Kendin karar ver, hangi okulu istiyorsan oraya git, parayı hiç düşünme," dedi.

Paradan başka bir konu daha vardı. Bizim liselerimize gidersem üç yıl sonra üniversiteye girebilirdim. Koleje gidersem bir yıl hazırlık, dört yıl lise, üniversiteye girebilecek duruma gelmek için iki yıl fazla okumam gerekiyordu.

Haydarpaşa Lisesi'ne gitmek istediğimi söyledim.

Bu seçimi yapmasam, daha beş yıl, dedemi paraca sıkıntıya sokacaktım. Ayrıca her kış sekiz dokuz ay Çamlıca'ya, Saime Teyzemin yanına gidecek, hele Tuna iki yıl sonra Robert Kolej'i bitirip üniversiteye başlayınca, evden daha geç çıkacağı için, ben günün erken saatlerinde doğrudan hizmet edilen biri durumuna girecektim.

Zaten İngilizceyi kitap, dergi okuyabilecek, güncel konularda konuşabilecek kadar öğrenmiştim.

Ama annem hiç arkamı bırakmadı. Tatillerde de hep İngilizce dersi almam, öğrendiklerimi unutmamam için türlü düzenlemeler yaptı. Misket'le, Adnan Ağabeyle her yaz mutlaka İngilizce çalışırdım.

*

Robert Kolej'in güzel bir kitaplığı vardı. Oraya girip çıkmak, kitap almak hoşuma gidiyordu. Epeyce bir şeyler okumuştum bir yıl boyunca, annem de bayağı umutlanmıştı. Ama Haydarpaşa Lisesi'ne geçince, ortaokuldaki düzen geri geldi : Okuldan bir koşu eve, çantayı bıraktığım gibi, doğru Hilal Sahası'na, futbola...

Onuncu sınıfta ise harçlığım mı artmıştı nedir, bilmiyorum, Haydarpaşa Garı'ndaki gazete satıcısının tekerlekli arabasından iki üç günde bir kitap almaya başladım. İlk aldıklarım ilkokul beşinci sınıftayken "Ateş Çocuklar İçin" adlı dergide yaşamını okuduğum Jules Verne'in kitaplarıydı. Ferid Namık Hansoy'un çevirileri. İnkılap Kitabevi'nin yayımladığı bu kitaplar elli kuruştu. İlk aldığım da, hiç unutmam, iki ciltlik *Mişel Strogof* idi. Çok sevmiştim o romanı. Sonra arkası geldi. Hilmi Kitabevi, Remzi

Kitabevi. Bütün kitaplar, elli kuruş, yüz kuruş. Andersen, Dostoyevski, Poe, Balzac, Zola, Dickens, Gogol, Şolohof, Gorki...

Dedemle aynı odada yatıyorduk. Yazıhanesinin kenarında kitaplarımın üst üste yığıldığını görünce,

"Bodrumda tahta vardır, bir kitaplık yapıp koy oraya istersen," dedi.

Hemen yazıhanenin enini, kitaplarımın boylarını ölçtüm. Testere, çekiç, çivi, indim bodruma. Yalnız tahta değil, kutular, raflar da vardı. Uygun bir rafı seçip bir iki eklemeyle kitaplık biçimine soktum, getirip yazıhanenin kenarına, duvarın önüne koydum.

Dedem, her yaptığım işte olduğu gibi, beni gene abartılı övgülere boğdu. Akıl, zekâ, beceri, ona göre yeryüzünde benzerim yoktu, bir taneydim.

Oysa Robert Kolej'e ilk gidişimde marangozluk dersi almıştım. Ayrıca Adnan Ağabey ile yardımcısı Selo'ya kaç yıl çıraklık etmiştim. Tahta nasıl kesilir, çivi nasıl çakılır biliyordum.

"Boyayalım," önerisine yanaşmadım. Kuruması filan iki gün sürerdi. Bekleyemezdim o kadar. Okul defterlerimizi kapladığımız mavi kâğıtlarla bütün kitaplığı bir güzel kaplayıp içine kitaplarımı dizdim.

Artık okuyan bir adam olmuştum.

Ama futbolun yeri değişmedi. Okuldan eve gelince hava kararana kadar gene futbol oynuyordum. Sonra yemek. Sonra sofadaki minderin üzerine yüzükoyun uzanıp ertesi günün derslerini gözden geçirirken araya romanlar da giriyordu.

Dedem ders çalışmama karışmazdı.

Buna karşın ben ders çalıştığım saatlerde roman okurken biraz tedirgin olur, pek belli etmek istemezdim.

Herhalde minderin üstünde benim yalnızca ders çalışmadığımı biliyorlardı. İye'm, okuması yazması yoksa da, insanın gözünden anlardı ne yaptığını. Dedem ise arada bir çaktırmadan denetlerdi aldığım kitapları. Nâzım yüzünden biraz tedirgindi. Ben okuldayken minderin yanındaki pencerenin içinde duran ders kitaplarımı da mutlaka karıştırıyor, aralarında romanlar olduğunu görüyordu.

Bir keresinde Maksim Gorki'nin Çocukluğum'unu bulmuş, herhalde nasıl bir şey olduğunu anlamak için karıştırırken kendini kaptırıp sonuna kadar okumuş, çok beğenmiş, bir süre gelene gidene o kitaptan söz etmiş, son satırlarının tadını onlarla da paylaşmak istemişti.

Altı yaşındaki torununa, dedesinin, "Eh, Leksey, madalya değilsin ki seni boynuma asıp taşıyayım. Dışarıya, ekmeğini kazanmaya git," deyişini okuya okuya sonunda ezberlemişti. Epeyce bir zaman bu sözü kendi kendine de mırıldanıp durmuştu...

*

Gene annemin zorlamalarıyla Nâzım'a mektup yazmaya başladığımda da onuncu sınıftaydım. O zamanlar onuncu sınıfın yazın derslerinde bütün bir yıl Divan şiiri okutulurdu. Raci Bey adında notu kıt, ters bir öğretmenimiz vardı. Nedense hoşlanmıyordu benden.

Aslında İngilizceden başka, matematikte de sınıfın en iyileri arasında olan başarılı bir öğrenciydim. İngilizceci Kaptan, matematikçi Tevfik Bülbül... Bunlar okulun ünlü öğretmenleriydi, tuttukları öğrencilerin sırtı yere gelmezdi. Sonra olağanüstü bir kimya öğretmenimiz vardı, insanın kafasına zorla sokardı karbonları, oksijenleri, Necati Bey miydi adı, neyse, Uskumru diye anılırdı, sonra fizikçi Sarı Kenan, hepsiyle aram iyiydi, ama Raci Bey'e gelince kayaya çarpmış gibi oluyordum. İlk dönem karnemdeki tek kırık ondan gelmişti. Bütünlemeye kalmamak için altı almam gerekiyordu.

Kendi kitabımız bir yana Necmettin Halil Onan'ın antolojisindeki şiirleri de ezberliyordum.

Altı almak için tahtaya kalktığım günü hiç unutmam. Raci Bey yüzü asık, donuk soruyor, ben hiç takılmadan yanıtlıyordum. Şiirleri ezbere bildiğimi de anlamıştı. Bir ara o gün vereceği yeni derse bakıp bakmadığımı sordu. Baktığımı söyledim. Nedim'in bir gazeliydi : "Bir nîm neş'e say bu cihânın bahârını".

"Keşîde ne demek?" dedi.

"İçilen," dedim, hayır, "yükseltilen," dedim, değil...

"İyi düşün," dedi.

Çok başarılı giden bir sözlünün böyle kolay bir soruyla birdenbire çarşafa dolanması sınıfta fısıldaşmalara yol açtı. Yanıtı biliyorlardı.

"Bak şimdi," diyerek onlara döndü Raci Bey. "Nedir keşîde?"

"Çekiliş," diye bağırdı çocuklar...

Günlük yaşamımızdaki bir sözcük... O yıllarda piyango biletlerinin çekiliş tarihine "keşîde tarihi" deniyordu...

İnsan nasıl bilmez her gün karşılaştığı bir sözcüğün anlamını!.. Ama şiire öyle bir kapanmıştım ki...

Raci Bey gene yüzü asık, donuk,

"Beş..." dedi. "Biliyorsun, altı almadan geçemezsin."

Biliyordum...

Ben Fuzuli, Bâki, Ruhi, Nedim, Şeyh Galip diye Divan şairleri gibi kendimden geçmiş dolaşırken, son karne notlarının verilmesine yakın, bir akşam trende oturduğumuz vagona Tevfik Bülbül girdi. Kalkıp yer verdik. Hepimizi tanıyordu, öğrencileriydik. Konuşma olsun diye derslerimizi sormaya başladı. Sıra bana gelince, güvenle,

"Senin yoktur kırığın," dedi.

Anlattım beş alıp altı alamadığımı Raci Bey'den. Çok şaşırdı. Matematikten sekiz dokuz alan bir öğrencinin ezbere dayalı bir dersten başarısız olabileceğini kabul edemiyordu.

Çocuklar "keşîde"yi bilemediğimi söylediler.

"Öğrenmiştir artık, bir daha unutmaz," dedi.

Matematik, fizik, kimya gibi güç dersleri başarıp da yazına takılmama çok güldü, sonra babaca bir tavırla,

"Sen üzülme," dedi, "ben konuşurum hocanla."

Gerçekten unutmayıp konuştu mu, bilmiyorum, ama bütünlemeye kalmadım.

Notum Öğretmenler Kurulu'nda yükseltilmiş de olabilir, Raci Bey altı, yedi verdiği halde, beni daha çok çalıştırmak için beş verdiğini söylemiş de olabilir. Şöyle ya da böyle, matematik öğretmenimin pistonuyla yazın dersinden geçmiş olmak hoşuma gidiyor. Onun için beni yaşamımda ilk kez bütünlemeye kalmaktan Tevfik Bülbül'ün kurtardığına inanıyorum.

*

Nâzım'a mektup yazdırma kampanyası başarıyla sonuçlanır sonuçlanmaz annemin başlattığı ikinci kampanya, bana yazı yazdırma kampanyası, işte bu, Divan şairleriyle futbol oynadığım günlere rastlar.

"Oğlum, Nâzım şiirlerini bekliyor!"

"Oğlum, bir öykü yazıp Nâzım'a gönder!"

Derken Nâzım'dan mektup :

"Annen söyledi, şiir yazmışsın. Bu tecrübe, karalama falan olabilir, onu bana gönder. Sonra hikâye filan da yazıyorsan mutlaka bana yolla. Yazmıyorsan mutlaka yaz. Artık şiir, yahut hikâye yazacak yaşa girdin."

Böylece ikinci kampanya da başarıyla sonuçlandı : Şiirler, öyküler yazmaya başladım.

Nâzım'a gönderdiğim ilk şiir şöyleydi :

GECE

İnce
tül perdesinden göğün
onu görünce
solan benzinde günün
belirdi gece...

Bir âşık bülbülün son nefesleri...
Uzaktan uzağa cırcır sesleri...

Gelen eleştiri de şöyle :

"1. Evvela, kafiye ve mısrada ahenk denilen şeyi biliyorsun. Bu bir şair için bilinmesi gereken ilk adımdır.

"2. Yukardaki müspet taraftan sonra menfi taraflar başlıyor :

"Teknik bakımından : Âşık bülbül, göğün tül perdesi gibi artık hiçbir şey ifade etmeyen ve tabir caizse beylik olmuş sıfatlar var. Böyle beylik sıfatları katiyen kullanmamalı.

"Bir akşamın inişi ve gecenin gelişi insana yalnız böyle bir manzara mı gösterir? Elbette ki akşam vakitleri şiirde yazılabilecek en kolay, fakat aynı zamanda en zor vakitlerdir. Sen on sekiz on dokuz yaşındaki delikanlı şiire istidadın olduğu halde neden sadece akşamı yazıyorsun? Etrafında ve etrafından – tabiattan ve cemiyetten – kafana akseden – en hususi hislerden, düşüncelerden, sevinçlerden ve kederlerden, bütün insanları ilgilendirecek hislere, kederlere, sevinçlere ve ümitlere dair söylenmeye değer ve kuvvetle duyduğun başka şeyler yok mu? Elbette ki var. Öyleyse onları niçin – en sade, en içinden geldiği, en samimi surette yazmıyorsun?

"Bana böyle bir şiir yaz ve gönder."

Bu eleştiriyle başlayan yazarlık eğitimimin 1950'ye kadar mektuplarla nasıl sürdüğünü, o mektupları yayımladığım için, anlatmak gereğini duymuyorum.

Bir yandan da annemin eleştiri bombardımanı altındaydım. Ona bir şiiri ya da öyküyü beğendirmek daha güçtü. Anlatımdan, biçimden çok, içerikle ilgilenir, duygular, düşünceler, kişiler üzerine konuşurdu.

Ayrıca Nâzım'ın hevesim kırılmasın diye mektuplarında yazmadığı olumsuz eleştirilerini de annem bana mutlaka aktarırdı. Amacı beni yıldırmak değildi, tersine, yazar olmamı çok istiyordu, yalnız eğitim anlayışı değişikti.

Nâzım'ın şiirlerimi beğenmediğini, öykülerimi beğendiğini de, annemden öğrenmiştim.

*

Lisenin son sınıfında ciğerlerimden hastalanınca futboldan uzaklaşıp kendimi bütünüyle yazına vermek zorunda kaldım.

"Verem olursun! Verem olursun!" derken gerçekten verem olmuştum.

Ölçüsüz, denetimsiz spor yüzünden...

Yalnız futbol değil. Bisiklet, atletizm, pingpong, yüzme, voleybol, dans...

Sabahtan gece yarılarına kadar...

Dedemin bahçesi mahalle gençlerinin toplantı yeri gibiydi. Kiracıların da çocukları vardı. Yirmi beş otuz bisikletli bir araya geldiğimiz olurdu.

Düşürmece oynardık. Bisikletle birbirinin önünü kesip duracaksın. Çarpma yok. Kim önce ayağını yere basarsa yanar. Ben fren-pedal dengesiyle istediğim kadar dururdum bisikletin üstünde. Tek başıma hepsini yenerdim.

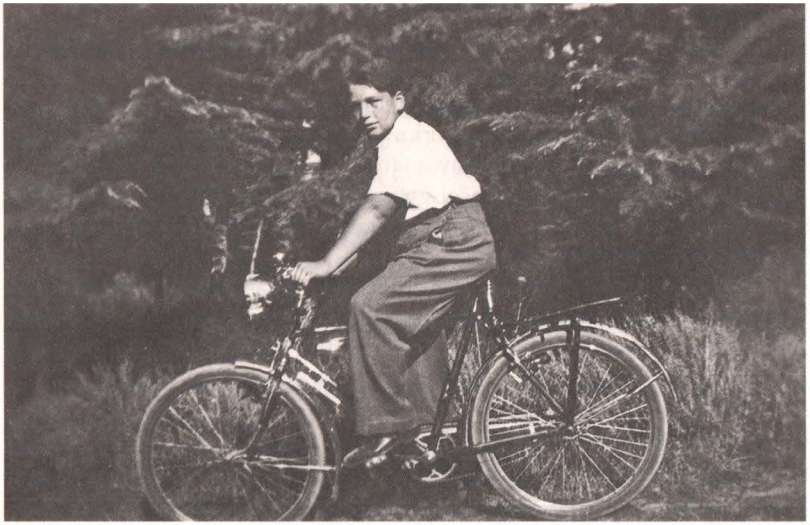

Adnan Ağabeyle Selo'nun yaptıkları ilk bisikletimden sonra, dedem bana Zeus marka 28 x 1.5 bir büyük bisikleti almıştı. Eminönü'ndeki Yeni Cami'nin çevresinde dükkânlar vardı, oraya gitmiştik birlikte, kendim seçmiştim. Onun lurdası biraz çabuk çıkınca, Taksim'de heykelin çevresindeki dükkânlarda daha sağlam bisikletler satıldığını öğrenmiş, dede torun bu kez de oranın yolunu tutmuştuk. Gittiğimiz dükkân bugün gibi gözümün önünde. Orada da 26 x 2 balon lastik bu resimdeki vişne çürüğü Turnier'i seçmiştim. Melih'in bisikleti de benimkinin yeşiliydi. Birbirimizden habersiz almıştık. Türkiye'ye o bisikletlerden iki tane gelmiş, rastlantı olarak onları da biz iki komşu ele geçirmişiz. Öyle derdi, çok da severdi bisikletini. Pantolonumun bolluğu ilginizi çekmiş olabilir, moda falan değil, dedemin pantolonundan bozma da ondan.

Bir de gezilere çıkardık. Bisiklet ordusu... Ziller... Kornaların dilleri kökten kazınmış, hem lastiği sıkınca, hem de içeri hava alırken ötüyor...

O zaman her yer böyle otomobil dolu değil, yollar boş..

Ethem Efendi'den Sahrayıcedit'e doğru, ziller, kornalarla çarşının içinden akıp geçmeye başladık mı, insanlar ne oluyor diye dükkânlardan dışarı fırlarlardı.

En önde hep Melih giderdi. O en büyüğümüz, en güçlümüzdü. Ben de hemen onun arkasından gidenler arasında yer alırdım. Biz genellikle ikincilik için kendi aramızda yarışırdık.

Yalnız bir kez İçerenköy'den Bostancı'ya doğru yokuş aşağı inerken korkusuzca pedal basıp Melih'i geçmiştim. En önde çılgınca giderken yokuşun sona erdiği yerde dönemecin başladığını görüp frenlere asıldığımı, frenlerin tutmayıp boşaldığını, bir süre yolun yanındaki kanalın kıyısında gittiğimi anımsıyorum. Sonra gözlerimi Bostancı'da, Bağdat Caddesi'ndeki bir eczanede açmıştım. Çocukların anlattığına göre, bisikletle kanalın içine inip bir süre daha gitmişim, ön lastik bir taşa çarpınca bisikletin üstünden yolun kenarındaki tozlu toprak bölüme uçmuşum. Yüzüm yere sürtünmüş.

Eczanede kendime geldiğim zaman Melih eczacıya,

"Dudaklarının içine bir şey sürmeyecek misiniz?" diye soruyordu.

Başım sargı bezleriyle bütün sarılmıştı.

Melih beni bisikletinin önünde getirmiş eczaneye. Saçma sapan sözler ediyormuşum. Çocuklar çok korkmuşlar. Bana gerekli gereksiz sorular sormalarının nedenini önce anlayamamıştım. Meğer yokluyorlarmış.

Eczanenin önüne bir paraşol getirip tekerleği çarpılmış bisikletimle beni içine bindirdiler, kendileri de arabanın arkasından, önünden korumalar gibi gelmeye başladılar.

Bahçeye girişimiz bayağı gürültülü oldu anlaşılan, ben yukarı çıkıp yatağıma yattıktan kısa bir süre sonra annem başucumdaydı, yarım saat kadar sonra ise soluk soluğa nenem çıkageldi. Yüzümdeki sargının üstünden burnuma dokunmaya çalışıyordu.

"Nene, ne yapıyorsun?"

"Burnuna bakıyorum..."

Meğer Suat Amcamın oğlu Rifat ona gidip burnumun koptuğunu söylemiş, kızlarının üzülmesin diye kendisinden gizleyebileceklerini düşünerek kendi bakmaya gelmiş.

Burnumu kopmamış görünce rahatlayıp gittiydi...

Bisiklet sporumuz böyle...

Atletizmimiz ise atlamalardı.

Kendim kazıp yapmıştım kum havuzunu. Çocuklar önce bir yardım edecek gibi olup sonra hepsi kaytarmışlardı.

Yüksek atlıyorduk. Uzun atlıyorduk. Bir de sırıkla atlıyorduk. Sırığımız çınar ağacındandı.

Ama hevesimiz bir yazda geçti. Çünkü çok başarısızdık.

Örnekse biz çeşitli yüksek atlama stillerine çalışıyorduk. Sonra bir gün diyelim kiracılarımızdan biri, evli barklı bir adam gelip babadan görme makasla bizden daha fazla atlayıveriyordu.

Uzun atlamada da ayağımız yerden kesilmiyordu...

Sırıkta ise çınar dalları kırılıyordu. Bir keresinde yere sırtüstü düşmüş, bir süre konuşamamıştım.

Sonra 2.30 atlıyoruz diye övünüyorduk. Bir gün atletizm yapan bir arkadaş, sırıkla atladığımızı öğrenince,

"2.30 mu?" diye sormuştu.

"Nerden bildin?"

"Sırıkla atlamaya heves eden herkes 2.30 atlar da..."

Çınar ağacından kestiğimiz dallarla atladığımızı öğrenince de, bunun çok sakıncalı olduğunu söylemişti :

"Sırtüstü yere düşmek bir şey değil, kırılan dalın üstüne de düşebilirsiniz..."

O yıllarda bambu sırıklarla atlanırdı.

Delikanlı dikbaşlılığı, hemen vazgeçmedik, ama ertesi yaz kimse ilgilenmedi kum havuzuyla...

Pingpong masası ise hep bahçede dururdu, ne zaman istesek oynardık. Kan ter içinde kalana kadar. Bugün her yerde gördüğünüz ünlü markaların kurallara uygun masalarından değil elbette, geçmeli döşeme tahtalarıyla mahalledeki marangoza yaptırılan, her yaz başında rendelenip boyanarak bahçeye bırakılan çilekeş masalar.

Gündüzleri pingpong oynar, geceleri üstünde bira içerdik...

O yıllarda Marmara'nın kirleneceğini, denize girilemeyeceğini söyleseniz kimse inanmazdı.

Moda, Fenerbahçe, Caddebostan, Suadiye, Bostancı, Maltepe, kıyı boyunca plajlar birbirini izlerdi.

Yazlığa gelenler, her sabah denize giderlerdi.

Kimi yayan, kimi paraşollarla, kimi de bizim gibi bisikletlerle.

Plajlar, sandallar, kıyılardaki bahçeler, denize gelip dayanan yollar, güneşlenen, yüzen, oynaşan insanlarla dolup taşardı.

Biz de yaz ayları boyunca sabahlarımızı denizde geçirirdik.

Bahçeye bir voleybol alanı yapmıştık. Kız erkek karışık, eğlencesine oynardık. Sonra Oktay Verel'in Mülkiye'de okuyan ağabeysi Sadi yazları ablasının yanına gelmeye başlayınca, iş bayağı ciddileşti.

Sadi Mülkiye'nin gözde smaçörlerindendi. Onun pasörü olan Ferit'i ise zaten uzaktan uzağa tanıyorduk, Erenköylü bir ailenin çocuğuydu. Sadi'yi görünce o da bahçeye gelmeye başladı.

Aslında Ferit iyi smaç vuruyordu, ama file dibine top çekemediği için onu pasör yapmışlardı.

O yıllarda Türkiye'de voleybol çekerek oynanırdı, topu bir an tutar gibi yapıp filenin öbür yanına çekiverirdiniz.

Ferit topu öyle çekemese de çok sert vuruyordu. Biz onu da smaçöre kaydırdık.

Bir de her sporu belli bir düzeyin üstünde yapabilen Mithat adında bir arkadaşımız vardı. O da smaç vurur, üstelik de aklını kullanarak oynardı.

Böylece üç smaçörümüz tamamdı...

Yalnız vuruş tarzı değil, sistem de değişikti o yıllarda : Üç smaçör, üç pasör... Her smaçörün kendi pasörü vardı...

Demek ki bahçeden üç pasör çıkarılacak...

Sadi uğraşa didine birini buldu kendine, sonraki iyi pasörümüzü de Ferit'e verdik. En kötü pasör olarak ben de Mithat'a kaldım.

Ama voleybol mahalle aralarında futbol kadar yaygın değildi, oynayacak takım bulmak çok güçtü. Özenerek hazırlanıp Çamlıca'ya gidişi-

mizi, Tuna'nın bize kız erkek karışık takım çıkarmak isteyişini, üstelik de dönmeden oynama önerisini hiç unutmam. Bizimkiler çok bozulmuş, maçın tadı tuzu kalmamıştı. Sonunda onlar dönmeden, biz dönerek mi oynamıştık, bizi yenmişler miydi, sanırım öyle bir şeyler olmuştu...

Bahçenin arkasındaki Hilal Sahası ise futbol için hazır beklerdi. Topunu şişirip "Dinyakos"ları ayağına geçirdin mi,

"Haydi çocuklar, maça!.."

Maç yapacak sayıda değilsek, bıkmadan usanmadan saatlerce kaleye şut çekerdik. Hava kararıp ışıklar yanana kadar... Dedem üç selvinin altına gelip yemeğe gitmem için seslenene kadar...

Dinyakos, futbol ayakkabısı yapan ünlü bir ustaydı. Yaptığı ayakkabılara da "Dinyakos" denirdi. Kendi çok yaşlanmış ya da ölmüştü, kalfalarından biri onun adını kullanıyordu. Galatasaray'dan Kasımpaşa'ya inen yolun üstünde, köşede, yüksekçe, kırk beş derecelik açı gibi küçücük bir dükkâna giderdik. Bugün de duruyor o dükkân yerli yerinde, ama kepenkleri kapalı. Önünden geçerken elli yıl önce orada bir "Dinyakos" alırkenki mutluluğumu yeniden yaşar gibi oluyorum.

Futboldan aldığım tadı başka hiçbir spordan almadım...

Geceleri ise Caddebostan Ayten Gazinosu'na dansa giderdik.

Gene bisikletlerle... Üstelik de ikişer ikişer kızları taşıyarak...

Giderken bir şey değil, yokuş aşağı, ama dönüşte yokuş yukarı pedal basıyorduk.

Önde bir kız, arkada paketlikte bir kız...

Bazen acırlar halimize, inip yürürlerdi. Ama biz sonuna kadar direnirdik, inmesinler, taşıyalım diye. Yorulmadığımızı söylerdik. Oysa yorulurduk, canımız çıkardı...

Caddebostan'dan dedemin bahçesi az yol mu!..

Kısacası, sabahtan gece yarılarına kadar, bisiklet mi, yüzme mi, pingpong mu, futbol mu, dans mı, ne zaman ne yapacağımı kendim de bilmeden, koşar gibi yaşıyor, bir yandan uzuyor, bir yandan da zayıflıyordum...

Aslında liseyi bitirirken yatağa düşmeden önce, dokuzuncu sınıfta ayakta verem geçirdiğim sonradan ortaya çıktı. Oysa o zaman da doktora gitmiştim.

*

Okullardaki son askerlik kampı ben dokuzuncu sınıftayken yapılmıştı.

Haydarpaşa Lisesi şimdi yeniden üniversiteye verilen ünlü Mekteb-i Tıbbiye binasındaydı. Okulun arkasında büyük bir futbol alanı vardı. Karşıdaki Numune Hastanesi'nin çevresi ise bomboş arsalardı. Talim yapacak yer boldu.

Haydarpaşa Lisesi Askerlik Kampı'nda. Sağdan ikinci, şapkası elinde olan benim. Boyum uzamış, iyice zayıflamışım. Sağ baştaki sınıf mümessilimiz. Subay gibi giyinmiş. Herkes ne bulursa onu giyiyordu. Ama söylenen hareketleri yapmak koşuluyla. Önde manga çavuşumuz.

Bir aylık kamp boyunca yatılılar gene okulun yatakhanelerinde kalmışlar, biz gündüzcüler de akşamları evlerimize dönmüştük. Okula gider gibi sabahları kampa geliyor, silahlarımızı alıp talime çıkıyor, serbest bırakılınca da evlerimize dağılıyorduk.

Hareketleri çabuk kavradığımız için fazla üstümüze düşmüyorlardı. Çavuşumuz hep söylerdi bize talim yaptırmanın çok kolay olduğunu. Yeni şeyler genellikle sabahları öğretiliyordu. Öğleden sonraları sıcakta fazla talim yaptırmıyorlardı. Erkenden bırakılıyorduk.

Ben kamptan döner dönmez doğru futbola giderdim.

Bir gün gene kamp dönüşü futbol oynarken bir öksürük tuttu. Göğsümde de bir doluluk... Bir tuhaflık...

Geçer gibi oluyor, bir iki hareket yapınca yeniden başlıyordu. Bıraktım oyunu. Kenarda duruyorum.

Gene bir öksürük geldi, yere tükürdüm. Tükürüğüm pembe.

Bir anda bin bir şey geçiyor insanın aklından...

Ateş gibi yanıyor bütün vücudunuz...

"Öksürük tutuyor, ben oynayamayacağım," deyip ayrıldım çocukların yanından.

Sesim bile doğru dürüst çıkmıyordu.

Eve giderken birkaç kez tükürüp baktım, kan değil, ama pembe... Ağızdan da, bir yaradan akar gibi kırmızı kan gelir sanıyordum... Kan mı, değil mi?.. Evde mindere uzanıp dinlendim bir süre... Öksürüğüm geçti...

Korkum, tedirginliğim ise geçmedi...

Okul olsa gitmem ertesi gün... Ama bu askerlik kampı...

Evde kimseye bir şey söylemedim. Dedem öğrense kampa göndermemeye filan kalkar, başıma iş açılırdı...

İye'm bir sıkıntım olduğunu hemen sezdi

"Ne o, bir suskunsun?"

"Yok bir şey."

"Hasta mısın?"

"Yok bir şey. Yoruldum. Uykum var."

Yemeği yer yemez gidip yattım.

Sabah dedem erkenden kalkıp kahvaltı sofrasını hazırlamış, aç karnına fırlayıp gitmeyeyim diye beni bekliyordu. Kahvaltıda önüme ne koyduysa, yumurta, yağ, bal, hepsini yedim.

Çaktırmadan izliyordu... Bir bilse...

Kampa gider gitmez talime çıkmadan çavuşu buldum, beni teğmene götürdü.

Anlattım olanları. Anlattıklarımdan kendim etkileniyor, sesimi denetleyemiyordum.

"Sen git şu ağacın altında otur," dedi teğmen.

İzin verip eve gönderir diye bekliyordum, ama pek oralı değildi.

Talim başladı, ağacın altında oturuyorum. Bir yandan da ne yapmam gerektiğini düşünüyorum. Dedeme söyleyemem. Anneme mi söylesem?

Biraz sonra tanımadığım bir çavuş geldi.

"Haydi hastaneye gidiyoruz," dedi.

"Hangi hastaneye?"

"Buraya..."

Numune'yi gösteriyor.

Birlikte gittik. Dahiliye. Kapıda hastalar yan yana oturmuşlar. Akşama kadar sıra gelmez bana.

Çavuş hemşireye gidip,

"Getirdim," dedi.

Demek daha önce gelip konuşmuş.

Hemşire yanıma geldi, bekleyenlere duyuracak gibi,

"Ağzından kan mı geldi?" diye sordu.

"Evet," diye fısıldadım.

"Tamam, şimdi aldırırım seni."

Doktorun odasına doğru giderken yanından geçtiği kadın hastalara doğru,

"Ağzından kan gelmiş," diye açıkladı.

Kadınlar üzüntülerini gösteren bakışlarla aralarında fısıldaştılar :

"Vah yavrum, çok da genç!.."

"Zayıf da değil ama..."

"Ben neler gördüm, hiç belli olmaz!.."

"Soluvermiş evladım!.."

İçerden hasta çıkınca hemşire bana işaret etti.

Girdim.

Doktor muayene etti, sorular sordu, radyoskopiye soktu.

"Korkulacak bir şey yok," dedi. "Ciğerler sağlam. Bronşlarda bir doluluk var. Öksürük ondan. Üşütmüşsün. Kan dişten olabilir, kılcal damarlardan olabilir. Ağızdan gelen her kan ciğerden değildir. Birkaç gün dinlen."

Birden gevşemiş, çok rahatlamıştım...

Çavuş doktora kısaca yazdırdı söylediklerini. Kâğıdı alıp çıktık.

Teğmen beni dinledi, kâğıdı okudu,

"Tamam," dedi, "biz seni kollarız."

İki üç gün ağacın altında oturdum, gölgede teğmenin gösterdiği birtakım işleri yaptım, akşamüstleri futbol oynamadım, dedem önüme ne koyduysa yedim. Toparlandım. Önceleri terleyince ateş basıyordu. Sonra o da geçti. Kamp biterken bir şeyim kalmamıştı.

Hatta atış için Kısıklı'dan ileride bir yere gitmiştik. Gidişimiz Haydarpaşa Kamp Alayı'nın, marşlar, şarkılarla, büyük bir gövde gösterisi gibiydi... Nedense çok coşkuluyduk...

Dönüşte ise gök delinmişçesine bir yağmur başladı. Yollarda gölcükler oluştu. Öylesine ıslanmıştık ki hiç aldırmıyor, sulara basıp geçiyorduk. Üstümüzdeki her şey sırılsıklamdı.

Tam Altunizade'ye geldiğimizde, baktım yolun kenarında, elinde koca bir şemsiyeyle annem, yanında da İzgen...

Beni göstererek teğmenle konuşuyorlar...

Bize doğru bir baktı teğmen, sonra onlardan ayrılıp yanımızda yürümeye başladı. Hastane olayından adımı biliyordu.

"Mehmet dedikleri sen misin?"

"Evet."

"Evin buradaymış, tüfeğini arkadaşına ver de, ayrıl..."

"Yok," dedim, "okulda yağmurluğum var. Oradan Erenköy'e gideceğim."

"Evi burada, diyorlar. Kim bunlar?"

"Annemle yeğenim."

Teğmen genç bulmuştu annemi anlaşılan, inanmadı.

"Biz öyle anneleri çok gördük!.. Sen bilirsin!.. İstersen ver tüfeğini arkadaşına, ayrıl!.."

Ayrılmadım.

Annem sesleniyor :

"Oğlum, izin aldık, gelsene, hasta olacaksın..."

Hayır... Sesli yanıt yok... O yana bakmadan olumsuz bir kafa sallama...

Hiç beklemediğim bir şeydi bu yaptığı... Herkes ıslanırken, izin alındı diye arkadaşlarımdan ayrılmayacağımı annemin bilmesi gerekirdi...

Ayrıca havamızı da bulmuştuk. Mutluyduk. Suların içinden marşlarla Haydarpaşa Lisesi'ne kadar geldik. Orada kuru yağmurluğumu içime, ıslanmış giysilerimi de onun üstüne giyerek acayip bir kılığa büründüm, bir koşu trene, trenden de bir koşu eve...

O ıslanmaya karşın hiçbir şey olmadım. Kısacası kamp biterken gücüm de, sağlığım da yerinde görünüyordu.

Yalnız kamptan sonraki günlerde yazlık yaşamımız bütün hızıyla başlayınca, her sabah denize gitmekten vazgeçmem gerektiğini anladım. Denize girince bir titreme geliyordu, güneşte fazla kalınca da bir tuhaf oluyordum.

Kimseye bir şey söylemedim. Yeniden doktora gitmekten korkuyordum. Numune Hastanesi'nde muayene olmuştum bir kez, radyoskopi'ye de girmiştim, orada söylenenlerin değişmesini istemiyordum.

Herhangi bir hastalık kondurmadan, kendimi denetime aldım. Neleri yapmamam gerektiği aşağı yukarı belliydi. Denize girmek, güneşlenmek yaramıyordu. Sağlığıma zarar verdiğini sezdiğim şeylerden kaçınmaya başladım. Futbol oynarken arada bir öksürsem de, o günkü gibi tükürüğümde pembelik olmuyordu.

Bir ara annem kuşkulandı. Çamlıca'da, Erenköy'de, aile doktoru denebilecek, birisi hastalanınca evlere gelen, evdeki herkesin sağlık durumunu az çok bilen doktorlar olurdu o yıllarda. Bir iki kez onlara denk düşürüp beni de muayene ettirdi. Bir şey bulamadılar. Söyledikleri aşağı yukarı aynıydı :

"Bir şeysi yok, ciğerleri sağlam, ama bu gibi hastalıklarda kuşkulardan kurtulmanın en iyi yolu röntgen çektirmektir..."

Ben bu sözlerin birinci bölümüne sarılıp ikinci bölümüne hiç yanaşmıyordum. Röntgen filmi bulmak da kolay değildi. Nâzım Bursa'dan annemle haber gönderiyor, Erenköy Sanatoryumu'ndaki bir doktorun adını vererek radyoskopi için ona gitmemi istiyordu. Gitmedim.

Onuncu sınıfta, herhangi bir sağlık sorunum kalmamıştı. Futbol oynarken öyle arada bir öksürük filan da tutmuyordu. Atlattığım hastalığın adı liseyi bitirirken yeniden hastalanınca kondu.

*

Divan şiiri, okumaya başlama, kitap alma, kitaplık yapma, Nâzım'la mektuplaşma, şiir, öykü yazma denemeleri, hepsi onuncu sınıfta... Dokuzda da bir kıpırdanmalar olmuştu, ama asıl ağırlık onda...

İlginç bir yılmış...

5-B'deki sıra arkadaşımın adı Sadi idi, o sağımda otururdu. Hemen yanımıza bitiştirilmiş olan öbür sıranın sağında, yani benim solumda da, sonradan ünlü bir film yönetmeni olan Metin oturuyordu : Metin Erksan.

Ama o zaman Erksan filan değil, adıyla sanıyla Karamanbey'di. Bakışlarında da vardı bir bey havası.

Üstelik yatılı da...

Karamanbey, oğlunu İstanbul'a okumaya göndermiş diye bakardım ben ona. Çok tatlı, içten, güven veren bir çocuktu.

Yatılıların da okuduğu sınıflarda yalnız onlara verilen göz göz dolaplar olurdu, üstlerine asma kilit takıp defterlerini kitaplarını koyarlardı içine.

Ama Haydarpaşa Lisesi'nden söz ediyoruz...

Adanalılarla Malatyalılar dedin mi, her yere, her şey konulabilirdi... Gerçi Saffet Şav üç yıllık temizlik çalışmasını bitirip gitmişti, bir düzen sağlanmış gibiydi, ama Anadolu'dan gelme yatılılar gene okuldaydılar. Müdür muavinleri arada bir baskınlar yapıp sınıfları arıyorlardı.

Bir gün bize de geldiler.

Sıralar, çantalar, paltoların cepleri, çocukların üstleri, derken yatılıların dolapları...

Hiçbir yerde bir şey çıkmadı diye sevinirken, muavinlerden biri Metin Karamanbey'in dolabından kocaman bir kama çıkardı.

"Kimin bu?"

"Benim."

"Gel bakalım..."

Kama önde, Metin Karamanbey, muavinlerin arasında, arkada çıkıp gittiler.

Dönüp geldiğinde baktım gözlerinin içine...

"Kimi öldürecektin, oğlum, o koca kamayla?"

Gülüyor tatlı tatlı...

"Yok yahu, ben onunla ekmek kesiyordum, elma soyuyordum..."

Ee, Karamanbey'in oğlu bizim gibi kıtıpiyos çakıları kullanacak değil ya, ekmek kesmek, elma soymak için!..

Doğru söylediğine o zaman da inanmıştım, bugün de inanıyorum...

Kamalı arkadaşımla Metin Erksan'lığın eşiğinde de unutamadığım bir konuşmamız olmuştu.

Fındıklı'daki Edebiyat Fakültesi'ne gidiyorduk. Ben İngiliz Filolojisi'ndeydim, o Sanat Tarihi'nde... Okulda arada bir karşılaşırdık.

Sinema yönetmeni olmaya karar vermişti. Kitaplar okuyor, özel olarak çalışıyor, bol bol da ağabeysiyle tartışıyordu.

Bu arada lisedeyken hiç bilmediğim bir yanı da gelişmiş, solcu olmuştu.

Âşık Veysel filmini Metin Erksan'ın yöneteceğini öğrendiğim zaman çok sevinmiştim. Bedri Rahmi Eyuboğlu da senaryoyu yazacaktı.

Genç bir yönetmen adayının kolay kolay bulamayacağı bir fırsat yakalamıştı. Karşılaştığımızda söyledim. Ama o bir kararsızlık içindeydi. Bedri Rahmi Eyuboğlu'ndan tedirgin oluyordu. Solcu saymıyordu onu.

Okulun bahçe kapısında gözlerimin içine bakarak,

"Bu adamlarla çalışılır mı?" diye soruşunu hiç unutmam.

Şaşalamıştım. Bana göre Bedri Rahmi Eyuboğlu solcu bir aydın olarak da, bir şair, bir ressam olarak da, "birlikte çalışmaktan" utanılacak biri değildi.

Güvenini yitirmek korkusunu taşıyarak da olsa bu görüşümü belirtmiştim.

"Böyle mi düşünüyorsun?" demişti.

Yanılmıyorsam olumsuz karşılamamıştı sözlerimi.

Daha sonra o filme kız oyuncu ararlarken Aclan Sayılgan ile birlikte Erenköy'e, dedemin köşküne de biri gelmişti, Suzan'ı görmeye, ama Metin Erksan mıydı, yoksa bir başkası mıydı çıkaramıyorum. Bahçe kapısının yanındaki sette bir süre oturup konuşmuş, birlikte sokaktan geçenleri izlemiştik.

Herkese oyuncu seçmek için bakar gibiydiler.

Suzan bir filmde rol almayı düşünmediğinden sanırım hiç gelmemişti yanımıza.

*

Onuncu sınıfta unutamadığım bir de futbol anım var...

Sınıflar arası maçlar yapılırdı. Ben bu maçlarda hiç yer almazdım, söylemezdim futbol oynadığımı. Doğru dürüst bir takım olmadığı için herkes bildiğini oynar, bireysel bir itişip kakışmadır giderdi. Çalım yapmayı beceremediğimden, tat almazdım öyle top oynamaktan. Paslaşarak, boşluklara kaçarak oynanan futbolu severdim. Ders aralarında bahçede oynanan çift kale maçlara da katılmazdım.

5-B'nin takım kaptanı Halim adında bir çocuktu. Hızlı, çalımcı, fişek gibi bir oyuncuydu. Takımı tek başına sürüklüyor, ama çok yalnız kalıyordu. Arkadaş değildik, o arkalarda oturan dalgacılardandı. Biz inekleyenler önde otururduk.

Bir gün geldi yanıma,

"Sen futbol oynuyormuşsun, niye söylemiyorsun?" dedi.

Öbür çocuklar da dinliyorlar...

Sanki bende değerli bir şey varmış da, sınıftaki arkadaşlarımla paylaşmak istemiyormuşum gibi bir hava esti.

"İnsan sınıfının takımında oynamaz mı!.."

"Kaç haftadır oyuncu arıyoruz!.."

"Niye söylemiyorsun!.."

Her kafadan bir ses çıkıyor... Anlatmaya çalışıyorum, hiç oralı değiller...

"Oynarım istiyorsanız, ama ben bu tarz futbola yatkın değilim, beceremem..."

"Tarzı mı olur futbolun!.."

"Bırak bu ayakları, oynamak istemiyorum de!.."

Halim belki anlıyor ne demek istediğimi, ama o da bir denemek istiyor :

"Belki ikimiz uyuşuruz..."

"Ne zaman maç?"

"Bugün okuldan sonra..."

"Ben Erenköy'de oturuyorum. Gidip ayakkabılarımı, şortumu alıp gelene kadar maç biter..."

Kurtuldum diye düşünürken, kaç numara ayakkabı giydiğimi soruyorlar...

"Kırk beş... Ama ben her ayakkabıyla oynayamam..."

Zaten yok kırk beş giyen... Bunu da atlattık...

"Artık başka bir maça..."

"Bugün kazanamazsak başka maç yok, eleniyoruz," diyorlar.

Kurtulduğuma seviniyorum, ama kalleş öğrenci durumundayım. Süklüm püklüm oturuyorum sırama...

Önce Fenerbahçe genç takımından, sonra Hilal'den tanıdığım kaleci Sezai Ağabey bizim sınıfın öğretmen yardımcısıydı. Benimle konuştuktan sonra Halim ona gitmiş.

O yıllarda sabahları beş ders yapılır, öğle tatilinden sonra da "mütalaa" denilen bir bölümde okulda ders çalışılırdı.

Öğle tatilinde Halim geldi,

"Sezai Ağabey seni çağırıyor, eve gönderecek," dedi.

Bu kadar üstüne düşülünce insana bir şeyler oluyor...

Ben de belki uyuşabilirim, oynayabilirim diye bayağı umutlanmaya başlamıştım. Oysa benim nasıl oynadığımı değil, nerede oynadığımı bile bilmiyorlardı. Birlikte ne antrenman yapmış, ne de futbol üstüne oturup konuşmuştuk...

Eve gidip ayakkabılarımı aldım. Temiz şort bulamadım. Bir kısa pantolonum vardı, mahallede top oynarken giyerdim, onu aldım. Döndüm geldim okula.

Halim sınıfa girdiğimi görünce yanına gitmemi işaret etti. Gittim. Takımı yapmış.

"Sen sağiçsin, ben santrfor, maç boyunca savunmanın arkasına, şöyle sola doğru, bir iki top uzatsan beni tutamazlar, hepsi gol olur..."

Taktik anlaşıldı... Sağiç oynamayı severdim, ama o güne kadar oynadığım maçlarda başarılı olduğum yerler, ortahaf ya da yanhaflardı.

Söylemekte yarar var :

"Sağhaf oynasam daha iyi..."

"Yok takımı yaptık şimdi, değiştirmek olmaz," dedi Halim.

Sağhafta oynayan iyi bir oyuncuymuş...

Alana dizildik. İzleyenler arasından biri sesleniyor :

"Mehmet, sen sağhaf oyna!"

Baktım Osman gelmiş maçı izlemeye. O son sınıfta, hem de okul takımının oyuncusu. Bana işaret ederek, seslenerek sağhaf oynamamı söylüyor.

Anladım, ama oynatmıyorlar...

Maç başladı. Ne yapmam gerektiği belli değil, hiçbir şey bilmiyorum. Bir top gelse, "savunmanın arkasına, şöyle sola doğru" uzatacağım, taktik bu, ama top gelmiyor. Paslaşma diye bir şey yok. Bekler söktükleri topları gelişigüzel vuruyorlar ileri doğru. Arkamdaki sağhaf, Halim'den sonra herhalde takımın en iyi oyuncusu, sürekli konuşuyor, bana pas vermediği gibi, aramızda kalan, alabileceğim topları da kendisine bırakmamı istiyor.

Ben şaşkın ördek gibi bir o yana, bir bu yana koşup pas veren olur mu diye bakınıyorum.

İzleyicilerden biri,

"Pantolonluya bak, ortada dolaşıyor," diyor.

Artık pas verseler de kullanabilecek durumda değilim.

Tam bu sırada ayaklardan kaçan bir top önüme geliyor, "savunmanın arkasına, şöyle sola doğru", ama bulunduğum yer on sekize çok yakın, uzattığım top kaleye şut gibi oluyor.

"Bravo pantolon, kaleye şut çekti!" diye bağırıyor bir izleyici.

"Bravo pantolon!" diye katılıyor gırgırcılar.

Arada bir Osman'ın sesini duyuyorum :

"Mehmet, sağhafa geç, sağhaf oyna!"

Biraz geriye çekilip savunma oyuncusu gibi oynamayı deniyorum, ama gırgırcılardan artık kurtuluş yok. Yaptığım her harekette,

"Bravo pantolon," diye bağırıyorlar.

İlk devre bitince Halim'e,

"Ben çıkayım, oynayamıyorum," derken, onun da bana aynı şeyi söylemeye hazırlandığını seziyorum.

"İyi, tamam," diyor.

Çok üzülmüştüm o gün. Baştan oynamamam gerekirdi.

Dönüşte trende Osman'la birlikteydik.

"Savunmada oynasaydın, ne yapacağını, kimi tutacağını bilirdin, sağhafa geçmen için o kadar bağırdım sana. İlerde oynayınca top bekliyorsun, pas veren yok," dedi.

"Söyledim, ama sağiç oynamamı istediler."

Meğer Osman'mış benim futbol oynadığımı Halim'e söyleyen.

O da yaptığı işe herhalde üzülmüştü ki gönlümü almaya çalışıyordu :

"Sen kötü oynamadın ki, pas vermediler..."

"Rezil olduk, herkes pantolon diye tempo tuttu..."

Osman arkadaşlığa değer veren iyi bir çocuktu.

O Fenerbahçe'liydi, ben Galatasaray'lı, ama maçlara birlikte gider, sonra da saatlerce hiç kavga etmeden maç çözümlemeleri yapardık. Futbolu benden iyi bildiği halde tartışırken yukardan konuşmazdı.

Hilal Sahası'nda vole çalışması için saatlerce ona top ortalardım. O vole vurmanın, ben de topu istediğim yere ortalayabilmenin tadını çıkarırdık.

"Sol ayağıma, sağ ayağıma..." diye komut verir, sonra topu voleyle hangi köşeden kaleye sokacağını söylerdi.

Liseyi bitirince bir işe girip Bursa'ya gitti. Onu bir daha hiç görmedim. Bir ara Bursa takımlarından birinde futbol oynadığını duymuştum.

Osman da, Recep de, futbol arkadaşlarım, yaşıyorlarsa, şimdi yetmişin üstünde olmalılar. İkisi de benden büyüktüler.

*

Onuncu sınıfta dedemle bir de İngiliz kumaşından giysi yaptırma serüvenimiz var.

Benim asıl terzim annemdi. Tulum, pantolon, gömlek, ceket. Eline eski yeni bir kumaş geçirdi mi, özenle sakladığı modellerinden uygun bir şey seçip patronunu çıkarır, nenemin Singer'inde hemen dikiverirdi. Bazıları yeni gibi olurdu, bazılarının ise eskiden bozmalığı anlaşılırdı.

Bana annemin dikmediği ilk giysiyi Nâzım, Cihangir'de oturduğumuz yıl, Tünel'deki bir terzide diktirmişti. Taksitle. Sanırım arkadaşıydı o terzi. İlk uzun pantolonum muydu? Belki. Hiç unutmam, kumaş bacağımı daladığından içime pijama giyerdim. Bir de Amirali'den ayakkabı almışlardı. Çocukluğumda hep sandal ayakkabılarla dolaştığım için, çok beğendiğim o ayakkabıya alışmam kolay olmamıştı.

Robert Kolej'de Hazırlık III'e giderken de, hani Çamlıca'da oturduğum yıl, Cağaloğlu'nda Ismayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun "Yeni Adam" dergisinin bulunduğu handa bir terzi vardı, ona bir giysi diktirmiştim. Komşuluk hatırına Tuna'ya yaptığı indirimi bana da yapmıştı. Nasıl bir giysiydi anımsamıyorum.

O günlerden bugün gibi gözümün önünde canlanan tek görüntü Mehmet Emin Yurdakul.

Tuna ile tatillerde filan, yardım etmek için, "Yeni Adam"ın yönetim yerine giderdik. İç içe iki odaydı. Küçük odada Ismayıl Hakkı Baltacıoğlu çalışırdı. Onun yanına çağırmadan girilmezdi. Büyük odada ise satış, dağıtım, depolama, her türlü iş yapılırdı. Biz orada otururduk. Baş köşede, derginin hem ortağı hem de yöneticisi olan Mahmut Bey'in masası dururdu. Mahmut Bey dengeli, ölçülü, sessiz bir insandı...

Bir gün, Mehmet Emin Yurdakul'un geleceği söylendi. Sevdiğim bir şair değildi, gene de heyecanlanmıştım. Kapı çok yavaş vurulmuş, önce yaşlı bir hanım girmişti içeri. Arkasından, onun yardımıyla, Mehmet Emin Yurdakul. Bayağı şaşalamıştım. Işık gibiydi adam. Bembeyazdı. Herhalde yüzüne nur indi denilen şey bu olsa gerek diye düşünmüştüm.

Dedemin bana İngiliz kumaşından giysi yaptırması ise kulağının iyi duymamasından kaynaklanmıştı.

O yıllarda yerli kumaşlar bugünküler gibi değildi. Meraklılar, varlıklılar yerli kumaşlara hiç yanaşmaz, paraya kıyıp İngiliz kumaşı alırlardı.

Bir gün İye'm,

"Paşa, oğlan büyüdü artık, üstü başı dökülüyor, şuna insan içine çıkabileceği doğru dürüst bir şeyler diktirsek," diyecek olmuş, dedem hemen gırgıra başlamıştı :

"Onun üstüne başına kim bakar, bütün kızlar âşık zaten, çıplak gezse daha hoşlarına gider. Öyle değil mi, Mehmet Bey?"

Dedemin bu tür takılmalarından hiç hoşlanmaz, yanıt vermezdim.

Kızların yanında da yapardı...

"Beğeniyor musunuz, Mehmet Bey'i?" gibi, "Sizi öpmeye kalkıyor mu?" gibi sorular sorar, hepsini kıkır kıkır güldürür, benim sıkıldığımı, utanıp kızardığımı gördükçe de büsbütün üstüme gelirdi :

"Ne var bunda utanacak! Bütün oğlanlar kızları öper!"

Özellikle bu tür şakalar yapacağını sezdiğim zaman dedemin yanından kaçmaya başlamıştım.

İye'm giysi diktirme konusunda onu arkadan arkaya da işlemiş olmalı ki, bir gün,

"Yarın dedenle Sirkeci'ye, terziye gideceksiniz," dedi.

Ertesi gün dede torun Dördüncü Vakıf Han'ın önünden karşıya geçtik, Hacıbekir'in arkasındaki sokakta daracık bir kapıdan girip bir kat yukarı çıktık. Tüccar terzi bilmem kim. Yahudiydi sanırım. Dedemin çok eskiden tanıdığı ünlü bir terzi. Eski tanıdık olmanın gönül alıcı sözleri arasında kumaş seçerken ben bir topu işaret ettim. Meğer o İngiliz kumaşıymış. Dedem duyamadı. Bunun üzerine terzi onun kulağına doğru eğilip,

"Çocuğa göre değil, Paşam!" dedi.

"Çocuğa"yı yeterince yüksek söylememiş olmalı ki, dedem bu sözü, "Size göre değil, Paşam!" diye anladı.

Bir bozuldu yüzü, sertleşti.

"Ne kadar, kaça, hesapla bakayım," dedi.

Terzi de sezdi dedemdeki değişmeyi, ama nedenini pek çıkaramadı, biraz tedirgin, yaptı hesabı, söyledi.

"Tamam, bu kumaştan dikiyorsun. Al ölçünü."

Dönerken vapurda sordum dedeme terziye niye kızdığını.

1943 yılının mart ayında çekilmiş bir fotoğraf. Tuna'nın konukları olarak Robert Kolej'in çayındayız. Bana dans etmeyi öğretenlerden biri de Selma Teyzemdi. Sırtımda dedemin iyi duymamasına borçlu olduğum, İngiliz kumaşından giysim var.

"Size göre değil diyor, terbiyesiz herif," dedi.

Terzinin öyle demediğini, "Çocuğa göre değil," dediğini anlatmaya çalıştım, ama kabul etmedi.

"Duydum ben... Hem ne karışır, çocuğa büyüğe, neyse parası, alacak... Sözünü bilmemek..."

"İngiliz kumaşıymış..." dedim.

"Güzel kumaş," dedi. "Güle güle giy..."

Böylece lisenin onuncu sınıfında dede parasıyla İngiliz kumaşından giysi giyen bir öğrenci çıktı ortaya.

*

1942'nin sonlarına doğru Piraye Erenköy'den ayrılıp Çamlıca'ya gittiğinde ben dokuzuncu sınıftaydım. Nişantaşı'ndan Erenköy'e 1938'in temmuzunda taşındığımız düşünülürse, demek ki dört yılı aşkın bir süredir annem, nenemle birlikte, Fifi'nin yanında oturuyordu.

Dedemin bahçesiyle Misket'in bahçesinin arası en fazla yüz elli met-

Annem Suzan'ı çok yakından izler, bütün sorunlarıyla ilgilenirdi. Ablamın gene bir şeylere üzüldüğü bir gün, Piraye ile Taşkın onu neşelendirmeye çalışıyorlar. Erenköy'de Misket'in şaraphaneden bozma evinin bahçesindeler. Annemin Erenköy'deki son günleri.

reydi. Annesinin, kardeşlerinin yanında olmak kadar, bize yakın olmak da onun açısından çok önemliydi. Suzan on sekiz yaşına gelmişti, ben on altı yaşındaydım. İkimizi de sürekli göz altında tutuyordu.

Suzan'ı süslüyor, güzel giysiler dikiyor, gezdiriyor, sinemaya götürüyor, doğal gelişmesini, içine kapanmamasını, umutsuz sevdalara düşmemesini sağlamaya çalışıyor, bir yaşıtıymış gibi duygu dünyasına katılıyordu.

Benim de arkadan arkaya her hareketimi izlerdi. Nelere merak sardığım, kimlerle arkadaşlık ettiğim, nerelerde dolaştığım...

Özgürdüm, her istediğimi yapardım, ama sendeledim mi, arkamda kolumdan tutmak üzere annemin beklediğini bilirdim...

Uzaklaştıkça bu denetimleri yapmak güçleşecekti...

Bir de Taşkın vardı : Edvar Taşkın Altınoğlu... Nâzım'ın "Ayşe'nin Mektupları" diye şiirleştirdiği mektuplardaki "Leylâ"...

Cevat'ın ikizlerinden erkek olanı, Coşkun, Altunizade'de, Saime Teyzemin yanındaydı, Taşkın ise neneme verilmişti. Annem bu kalkık burunlu küçük güzel kıza hemen el koymuş, onu kendi çocuğu gibi büyütmeye başlamıştı.

Çamlıca'ya gidince ondan da ayrılacaktı.

Ama Piraye ile Fifi arasındaki bir kavga bu gidişi kaçınılmaz kılmıştı...

Kavganın nedeni Cavide Hanım'dı. Nişantaşı'nda Ömer Deniz'i eve alıp Nâzım'ı beklemesine izin verdi diye, annem kendini kaybederek Ca-

vide Hanım'a saldırdıktan sonra, aralarındaki bütün bağlar kopmuş, ikisi bir araya gelmez olmuşlardı. Birinin olduğu yere öbürü uğramıyordu. Piraye Erenköy'e taşındığından beri, Cavide Hanım Fifi'ye hiç gelmemişti. Oysa onların arasında bir dargınlık yoktu.

Kavganın çıkmasına neden olan olay şuydu :

Annemin Bursa'ya gittiği bir arada olsa gerek, Fifi, Cavide Hanım'ı eve çağırmış, bir ya da iki gece, Taşkın'ın yanında, Piraye'nin yatağında yatırmış.

Evde herkes bu işe annemin kızacağını biliyor. Taşkın'ı da uyarmışlar, "Sakın halana söyleme!" diye... Ama Cavide Hanım'ın yatakta sigara içip izmaritlerini başucundaki tablada söndüreceğini kimse düşünmemiş.

Piraye dönüp de izmaritleri görünce önce Taşkın'dan kuşkulanmış. Küçücük kız, ama belli olmaz, büyüklere heves eder diye düşünmüş. Sorular soruları izlerken Taşkın iyice korkmuş, ne diyeceğini şaşırmış, biraz daha üstüne gidince de söylemiş her şeyin doğrusunu.

Kardeşler hep kavga ederler, gelip geçer, ama bu kez Piraye ile Fifi aşırı gitmiş olmalılar...

Annem eniştesine, Ismayıl Hakkı Baltacıoğlu'na telefon ederek Fifi'yle kavga ettiklerini, Altunizade köşküne gelmek istediğini belirtmiş, o da üzülmemesini, hemen toparlanıp gelmesini söylemiş.

Böylece Piraye'nin yaşamında önemli bir değişiklik oluyor, çevresi biraz daha daralıyordu. Artık kendi çocuğu gibi sevdiği Taşkın her an yanında olmayacaktı. Ablamla beni eskisi kadar yakından izleyip denetleyemeyecekti. Fifi, Vedat, nenem, o hareketli evin gelip gidenleri, çalışanları, sonra Misket, sonra alıştığı, sevdiği bahçeler, dedemin bahçesi, halamın bahçesi, Mithat Paşa köşkünün bahçesi, her şey uzaklaşıyor, "Çamlıca'da bir harap konakta" doğayla savaş başlıyordu.

Annesinin yemekleri, kaynayan bir tencere de yoktu artık. Ne bulursa onu pişirip yiyecekti.

*

Saime Teyzemle evlendiğinde Ismayıl Hakkı Baltacıoğlu dârülfünunda müderris, yani üniversitede profesörmüş. Bir ara dârülfünun eminliği, yani rektörlük de yapmış. 1933 Üniversite Reformu sırasında müderrislerin büyük çoğunluğuyla birlikte kadro dışı bırakılınca da, haftalık "Yeni Adam" dergisini yayımlamaya başlamış.

Benim Ismayıl Hakkı Baltacıoğlu'yla ilgili anılarım "Yeni Adam"ı çıkardığı yıllarda başlıyor.

Uzun boylu, iri yapılı, kolay gülmeyen bir insan...

Üst katta, köşkün Iodosa bakan, çok pencereli, aydınlık, geniş bir odasında, büyük bir masada çalışırdı.

Altunizade'ye gittiğim zaman,

"Eniştene bir görün de öyle gel otur," derlerdi.

Kapıyı ürkerek vurup girerdim yanına. Gereksiz konuşmalar yapmaz, "Hoş geldin," der, nenemi, annemi, Fifi'yi sorardı. Çocukla değil de, büyük adamla konuşur gibi.

Altunizade'den ayrılırken de gene yukarı çıkıp hoşça kalın demek gerekirdi.

Çok iri bir el yazısıyla sürekli yazardı...

Odasında yazı yazmadığı zamanlar bahçede çalışırdı. Ağaçlarla da ilgilenirdi, ama daha çok bostandaki işlere yönelirdi. Sebzelere salma su veren yaşlı bahçıvana yardım etmeye bizi de götürürdü.

Hüsnü Efendi miydi adı?

Birlikte bayağı büyük bir bostan yaparlardı.

Yaşlıydı ama güçlüydü bahçıvan.

Yaz kış her hafta Cağaoğlu'ndaki basımevine gider, dergileri bir çuvala doldurup Altunizade'ye getirirdi.

Abone işine Selma Teyzem bakardı. Adresleri önceden yazar, keser, yapıştırılacak duruma getirir, kola pişirip hazırlardı. Biz bütün ev halkı ona yardım eder, dergileri katlar, önceden hazırlanmış kâğıtlara sarar, üstüne adresleri yapıştırırdık. Bir gecede bitirirdik işi.

Ertesi sabah Hüsnü Efendi gene çuvalı sırtına vurup, Sirkeci'ye mi, Tophane'ye mi, toptan dergi kabul eden bir PTT merkezine yönelirdi.

Abonesi çoktu "Yeni Adam"ın. Sanırım Hasan Âli Yücel döneminde Milli Eğitim Bakanlığı da abone olmuştu.

Her yerde öğrencileri vardı Ismayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun...

Saime Teyzem uzun boylu, güzel bir kadındı. Enişteмin onu sokakta görüp âşık olduğu söylenirdi. Ama benim yetiştiğim yıllarda hep kavgalıydılar. Çoğu zaman hiç konuşmazlardı. Eniştem söyleyeceklerini başkalarına söyler, teyzem de yanıtlarını o başkalarına verirdi. Aralarında bir türlü sona ermeyen bir gerginlik oluşmuştu.

Altunizade köşkünden birçok kimse "Hakkı Bey'in köşkü", "Baltacıoğlu'nun köşkü" diye söz ederdi. Bunun nasıl olduğunu, köşkün Ismayıl Hakkı Baltacıoğlu'na nasıl geçtiğini ayrıntılarıyla bilmiyorum. Herkes bir şeyler söyler, söyledikleri de hep yarım yamalak olurdu. Ya da ben doğru dürüst dinlemezdim.

Benim anladığım bu aile de önce bir yükselme, arkasından bir çökme dönemi yaşamıştı.

Kapalı Çarşı'nın girişindeki bir dükkânda altın varak döven bir ustadan söz edilirdi : Hacı Ali Efendi... O dükkân nasıl olduysa neneme kalmış, yıllar sonra, Vedat Başar'ın aracılığıyla Yapı ve Kredi Bankası'na satılmıştı...

Karadeniz'de batan ticaret gemileri... Onun mu, oğlunun mu?.. Bir gecede beyazlaşan saçlar... Enderun okulunda mimarlık öğrenip Saray'ın

bina eminliğine kadar yükselen bir oğul : Padişahın, "Gel bakalım, Altunizade!" deyişiyle Altunizade diye anılmaya başlanan İsmail Zühtü Paşa... Enflasyona karşı Beyazıt'ta yakılan kâğıt paralar... Balkan Savaşı'nda bakımı üstlenilen bir tabur asker... Altunizade Camii, akaretleri... Çocuğu olmayan İsmail Zühtü Paşa'nın, yeğeni Ali Necip Bey'i evlat edinip ölmesi... Denetlenemeyen, kapanın elinde kalan mallar, mülkler, topraklar... Altunizade Necip Bey ile oğlu Melek Bey'in ipin ucunu kaçırıp ucuz pahalı demeden her şeyi satmaya başlamaları...

Anlaşılan içinde oturdukları Altunizade köşkü de tefecilere kaptırılmak üzereyken, damatları Ismayıl Hakkı Baltacıoğlu borçları ödeyip köşkü kurtarmıştı.

Sokakta kalmanın kıyısından geçen Necip Bey de ödenen borçlarına karşılık, ailenin tek dengeli, aklı başında erkeği olarak görülen damadına köşkü – birtakım koşullara bağlayarak – satmayı kabul etmişti.

Neydi o koşullar?

Birincisi, Altunizade ailesinden başı sıkışan herkes gelip istediği kadar köşkte kalabilecekti.

İkincisi, Ismayıl Hakkı Baltacıoğlu, bir yetki belgesi hazırlatarak karısına, Saime Teyzeme verecekti. Bu yetki belgesine göre, Saime Teyzem istediği zaman, ağabeylerinden biri, Mehmet Melek Bey ya da Ahmet Selim Bey köşkü ona satabilecekti. Böylece Ismayıl Hakkı Baltacıoğlu teyzemden ayrılsa da köşk Altunizade ailesinden bir insanda kalmış olacak, birinci koşul gene sürdürülecekti.

Nitekim yıllar sonra bu satış gerçekleşti.

Herhalde bu ikinci koşulu pek bilen yoktu. Saime Teyzem ile eniştem de unutmuşlardı.

Melek Bey ölmüştü. Bekâr olan Ahmet Selim Bey ise uzun yıllar ortada görünmemiş, bir ara gelip nenemle Erenköy'de, Fifi'nin evinde oturmuş, sonra bir gün geldiği gibi sessizce çıkıp gitmişti. Nereye? Bilen yoktu. Darülaceze'de olduğu söyleniyordu.

Ismayıl Hakkı Baltacıoğlu milletvekili seçilip Ankara'da yaşamaya başlayınca, teyzemden büsbütün uzaklaşmış, bu arada başka bir kadına âşık olmuştu. Ayrılmak, kendine yeni bir yaşam kurmak istiyordu. Fifi'nin aracılığıyla yaptığı uzlaşarak ayrılma önerisine Saime Teyzem olumlu bakmadı. Mahkemeye düştüler. Ama aile dostlarını çok zor durumlarda bırakan davalar bir sonuç vermedi. Teyzem boşanmayı kabul etse, Altunizade köşkünden çıkmak zorunda kalacaktı. Oysa o köşkle bütünleşmiş durumdaydı. Başka bir yerde yaşayamazdı.

Büyük oğlu Altan İkinci Dünya Savaşı öncesinde mühendislik öğrenimi için gittiği ABD'de savaş boyunca kalmış, bir türlü geri dönememişti. Küçük oğlu Tuna üniversitede okuyor, bir yandan da yarım günlük işler bulup çalışıyordu.

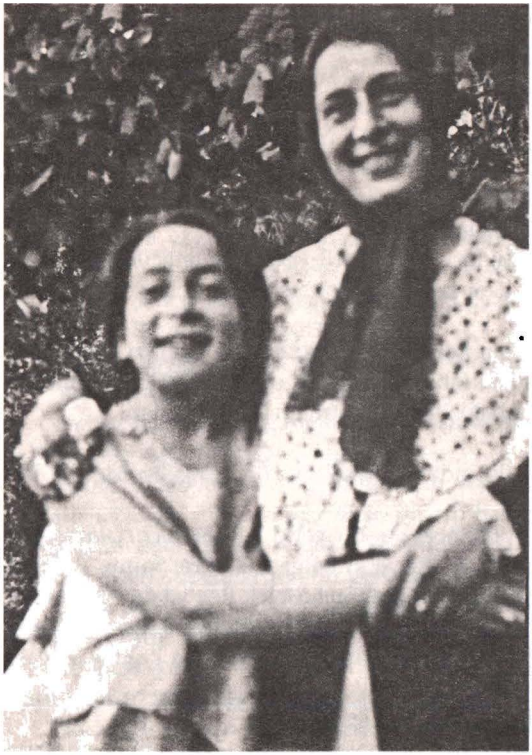

Piraye çocukluğunda Altunizade'de Saime Teyzesiyle.

Teyzemin boşanmaya direnmesi içinde bulunduğu koşullar yüzündendi. Eniştem ise gittikçe sertleşiyordu. Sonunda köşkün boşaltılması için haber gönderdi. Oysa daha önceleri böyle bir şeyden hiç söz etmemişti.

Bunca sıkıntının ortasında Saime Teyzemin, yıllar önce düzenlenmiş olan satış yetki belgesini anımsamaması inanılmaz bir şey...

Hiç aklında yokken, köşkle ilgili eski kâğıtları karıştırırken bulmuş belgeyi...

Buluyor, okuyor, bir anda anımsıyor hepsini...

Tuna'yla birlikte yollara düşüp Darülaceze'ye, Ahmet Selim Bey'e gidiyorlar. İki gün içinde çözümleniyor her şey, ağabeysi köşkü Saime Teyzeme satıyor.

Böylece de karı kocanın ayrılmalarını engelleyen en önemli pürüz ortadan kalkıyor.

Teyzem mutlu, ölünceye kadar köşkünde yaşayabilecek...

Altunizade ailesinden başı sıkışan herkes gelip istediği kadar köşkte kalabilecek...

Bu başı sıkışanların köşkte kalmaları konusu iki üç kişi arasında dönen bir konu değildi. Öncesini bilmiyorum ama Ismayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun günlerinde de, sonrasında da, Altunizade köşkünde her zaman aileden darda kalan birileri barındı. Kendi yemeklerini kendileri yaparak gösterilen odalarda oturdular.

*

Ali Necip Bey'le karısı Melekper Hanım'ın çok çocuğu olmuş. Hangisi büyük, hangisi küçük, hep karıştırırdım. Geçenlerde Tuna bir soy ağacı yazdırdı, ona uyarak bütün çocukları sıralayıp bir bakalım, ben Altunizade köşkünde hangilerinin yaşadığını gördüm :

En büyük abla Emine Rabia Hanım... Onu da, dört çocuğundan Fahrettin ile Bezmi Enver'i de hiç bilmiyorum. Neriman Esi'nin babası olan Süleyman'ın başına buyruk bir doğa âşığı olduğu, Ada'da yaşadığı, balıkçılık ettiği söylenirdi. Binde bir gelirdi Altunizade'ye. En küçükleri Nurettin Altınsop ise Tekel'in bir görevlisi olarak Trakya'da bir yerlerde çalışır, tatillerini köşkte geçirirdi. Çok neşeli, tatlı bir insandı. Biz çocuklar ona Nünü Baba derdik. Emekli olduktan sonra ölünceye kadar köşkte oturdu.

En büyük oğul Mehmet Melek Bey ise köşkün ayrılmaz bir parçası gibiydi. Oğlu Cevat ölünce, ikiz torunları Coşkun ile Taşkın da köşke getirildiler. Sonra Taşkın Erenköy'e, nenemin yanına gönderildi. Saime Teyzemin büyüttüğü Coşkun da dedesi ile halası gibi köşke tutkuyla bağlandı. Yıkılana kadar başka yerde oturmayı kabul etmedi.

Üçüncü çocuk Hatice Nurhayat Hanım... Nenem... Onunla Fifi'nin köşkte oturduğu yıllara ben yetişemedim. Ama kızları Piraye ile Selma köşkte uzun yıllar oturdular. Kadıköy'de, Mithat Paşa'da nenemin, daha doğrusu Fifi'nin evinde kalırken de, Selma Teyzemin bir ayağı hep Altunizade'deydi. Annem ise 1942'nin sonlarından başlayarak biz kendi evimizi yaptırana kadar en az on dört yıl Altunizade köşkünde oturdu. 1950'de dedem ölünce ablamla ben de onun yanına gittik. Demek ki aşağı yukarı altı yıl da biz oturduk orada.

Ahmet Selim Bey'i köşkte hiç anımsamıyorum. Nerede yaşadığı pek bilinmeyen bekâr, yalnız bir adamdı. Onu ilk olarak Erenköy'e, nenemle oturmaya, Fifi'nin evine geldiği zaman tanımıştım. "Bak bu senin Ahmet Dayın..." demişlerdi. Aslında annemin dayısıydı. Kendi halinde, sessiz bir adamdı. Ama herhalde aile içinde hoşlanılmayan birtakım davranışları vardı ki, çok geçmeden nenem onun yanında kalmasını istemedi. Altunizade köşküne, Saime Teyzemin yanına gitmediğine göre, belki daha önce Ismayıl Hakkı Baltacıoğlu ile de bir anlaşmazlığı olmuştu.

Üçüncü oğul İsmail Zühtü'nün genç yaşta öldüğü söylenirdi.

Altıncı çocuk Fatma Pürkemal Hanım'ı da ben hiç görmedim. Selâhattin Öksüzcü adında ünlü bir eğitimciyle evliymiş. Darüleytamların

yöneticisi, belki de kurucusu olan bu kişi eğitim dünyasının el üstünde tutulan bir insanıymış...

"Eytam" sözcüğü "yetim"in çoğulu. Savaşlarda babalar ölünce arkada babasız çocuklar kalıyor : Yetimler... Devlet onların öğrenimini üstlenmek üzere okullar kurmuş. Başlarına da Selâhattin Bey'i getirmiş. Ama Selâhattin Bey yetimlere okuma yazma öğretmekle kalmıyor, onların sonraki öğrenimleriyle de ilgileniyor, seçkin insanlar olarak yetişmeleri için öz babaları gibi davranıyormuş. Bazılarını Batı ülkelerindeki okullara bile göndermiş.

Peki, niye "Yetimci" değil de, "Öksüzcü"?

Bu iki sözcükten ilki Arapça, ikincisi Türkçe. Dar anlamları eş değil, ama geniş anlamları eş.

Şöyle : Yetim "babası, ya da hem babası, hem anası ölmüş olan çocuk"; Öksüz "anası, ya da hem anası, hem babası ölmüş olan çocuk".

Anlaşılan, Türkçe diye "Öksüzcü" seçilmiş...

Pürkemal Hanım'la Selâhattin Bey'in biri erkek, üçü kız, dört çocukları vardı : Muhteşem, Bilkay, Gökmen, İzgen...

Selâhattin Bey'in seçkin yetim çocuklarından bazıları da çeşitli nedenlerle eve gelip gittikleri için, aile yıllarca tam bir Osmanlı konak yaşamı sürmüş.

Sonra Pürkemal Hanım ölmüş, anlayışlı, olgun ama daha genç bir üvey anne gelmiş konağa.

Cumhuriyet dönemi, bilindiği gibi, eğitimimizin en coşkulu yılları... Bu başarılı eğitimciden başka alanlarda da yararlanmak istenmiş, Ankara'ya, sanırım Musiki Muallim Mektebi'nin başına çağrılmış.

Çocukluğumda Altunizade ailesinin Pürkemal Hanım kanadından hiç kimseyi görmemiştim. Varlıklarını bile bilmezdim.

Yalnız Mithat Paşa köşkünde bir anım var. Pek net değil, ama bir baba ile çocukları geçerken bize uğrayıp nenemle ayaküstü konuşmuşlar, karşılıklı bir sevgi havası estirmişlerdi. Kapıda bekleyen arabada ise, otomobil miydi, paraşol mu, bilmiyorum, bir çocuk daha vardı, o inip nenemi görmeye gelmemişti. Nenem bunu öğrenince çok kızmış, onlar gittikten sonra arkalarından uzun süre söylenmişti. İçeri gelmeyen kızın, Bilkay'ın, küçüklüğünden beri burnu büyük, kendini beğenmiş bir kız olduğunu, ötekilerin de zaten, yukarda, Saray'ın oradaki bir tanıdıklarına geldiklerini, geçerken de "tenezzülen" kendisine uğradıklarını söylüyor,

"Keşke hiç uğramasaydılar da böyle sinirimi bozmasaydılar!.." diyordu.

Ben Pürkemal Teyzemin varlığını Selâhattin Bey'in ölümünden sonra öğrendim. Bir gün Altunizade'ye gitmiştim, baktım aşağıdaki salonda bir piyano duruyor.

"Teyze, kimin bu piyano?"

"Bilkay'ın..."

1944 yılı mart ayı, solda Suzan, ortada Nüzhet, sağda Şermin Altıyol'dan yukarı doğru, sinemaya gidiyorlar. Yerler arnavut kaldırımı. Suzan'ın arkasından bir paraşol at arabası görünüyor. O zamanlar otomobil çok az, yollar bomboş. Fotoğraf bir şıpşakçı çekmiş olmalı. Fotoğrafınızı çekip elinize fotoğrafhanenin adresi yazılı bir kâğıt tutuştururlardı. Birkaç gün sonra gidip bakar, beğenirseniz alırdınız.

"Bilkay kim?"

Pürkemal, Selâhattin Bey, Muhteşem, hani şişman gazeteci, radyoda spikerlik yapıyor, Bilkay, Gökmen, İzgen, hepsini sayıyorlar, ama ben tanımıyorum.

"Yakında tanırsın. Burada oturacaklar. Babaları öldü. Evi kapatıp eşyalarını bize bıraktılar, Ankara'ya Muhteşem'in yanına gittiler. İzgen'in okulu açılmadan gelecekler. Bilkay işe girecek. Üç kız burada, yukarda oturacaklar."

Böylece Altunizade ailesinden başı sıkışan üç kişi daha gelmişti köşke.

Sonraları, Bilkay ile Gökmen evlenip kocalarının evlerine gidince, yalnız kalan İzgen, Piraye'nin en yakın arkadaşı oldu.

Necip Bey'in yedinci çocuğu ise Saime Teyzemdi. O köşkünün dışına çıkmayı hiçbir zaman kabul etmedi. Oğlunun bahçeye yaptırdığı beton eve kara kışta bile geçmedi. Eli ayağı tutmaz olup yatağa çakılıncaya kadar, Coşkun'la birlikte köşkte oturdu.

Görüldüğü gibi, aileden darda kalanların köşkte barınmaları konusu iki üç kişi arasında dönen bir konu değildi.

*

1942'nin sonlarına doğru Piraye Erenköy'den ayrılıp Altunizade köşküne gidince, Suzan'la ben dedemin yanında bayağı başıboş kalmıştık.

Dedem ben üniversiteyi bitirmek üzereyken, 1950'de öldüğüne göre, demek ki aşağı yukarı sekiz yıl onun yanında, annemin yakın denetiminden uzak yaşadık.

Annem bizi başıboş bırakmamak için elinden geleni yapar, Suzan'la, arkadaşlarıyla Altıyol'da buluşup sinemaya gider, onu Çamlıca'ya çağırıp giysiler diker, beni yazı yazmaya, Nâzım'la mektuplaşmaya zorlardı. Hadiye Hanım'a gece yatısına konuk gelip günlerce kaldığı olurdu. Aklı sürekli bizdeydi, ama Çamlıca'dan Erenköy'deki çocuklar ne kadar denetlenebilir!

Suzan liseyi bitirmeden okulu bıraktı.

Ben ölçüsüz, gelişigüzel spor yaparken hastalanıp yatağa düştüm. Yalnızca bir yıl yitirerek öğrenimimi sürdürebilmemi de öğretmenlerimin gösterdiği anlayışa borçluyum. Devamsızlıktan sınavlara girme hakkını alamamak, iyileşince son sınıfı yeniden okumak da vardı.

*

Hastalandığımda okulun kapanıp bitirme sınavlarının başlamasına bir aydan az kalmıştı.

Lise diploması alabilmek için, yıl sonunda, önce günlerce süren sözlü bitirme sınavlarına girilir, o sınavlarda başarılı olanlar, birkaç dersten, soruları Maarif Vekâleti'nden gelen yazılı "Olgunluk" sınavına alınırlardı.

Böylece liseyi bitiren herkesin bölümü belirlenerek anılan iki notu olurdu : Bitirme sınavlarının ortalaması ile olgunluk sınavlarının ortalaması. Şöyle : "Edebiyat, pekiyi - iyi." Ya da "Fen, orta - iyi." Üniversitelere bu notlara göre girilirdi.

Lisede büyük oranda çalışkanlığa tembelliğe göre, ama bir oranda da gidilecek üniversiteye göre seçilirdi bölümler. Hukuka filan gidecekseniz edebiyat bölümünü seçerdiniz, mühendis olacaksanız fen bölümünü.

O yıllarda gençler lisede, hatta ortaokulda bile ilerde seçecekleri mesleğe karar verebilirlerdi. Üniversitelere girmek bugünkü kadar güç, şansa kalmış bir olay değildi.

Ben Yüksek Mühendis Mektebi'nin Mimarlık bölümüne gitmeyi özlediğim için lise sonda fen bölümüne ayrılmıştım.

Haydarpaşa'da edebiyat bölümleri çok kalabalık olurdu : Seksen kişi, yüz kişi... Büyük sınıflarda, amfilerde ders yapılır, öğretmenler öğrencilerinin hepsini tanıyamazlardı bile. Ama yalnız çalışkanların, matematikten korkmayanların seçtiği fen bölümleri öyle değildi. Örnekse bizim Fen B sınıfımız 30 kişiydi. Öğretmenlerimiz hepimizi tek tek tanırlardı.

Fen B'de sıra arkadaşım Cemil Sena Ongun'un oğlu Beytur'du. Bahçeden de arkadaştık. Ama dokuzda, onda birlikte değildik. Ya başka şubedeydi – ABC'de kalmaz LMN diye giderdi Haydarpaşa'daki şubeler – ya da önce başka bir okulda okuyordu, o yıl gelmişti Haydarpaşa Lisesi'ne.

Babası öğretmenliğin ötesinde kitapları da yayımlanan, dergilerde, gazetelerde yazıları çıkan, ünlü bir felsefeciydi. Bizim okulda da ders veriyordu. Hatta o yılın başında birkaç ders Fen B'ye de gelmişti. Son derece ölçülü, dengeli bir insandı. Öğrencileriyle "siz" diye konuşur, "bey" demeden adlarını anmazdı.

Beytur ise öyle fazla kendini denetleyemeyen, durup dururken gülmesi tutan bir çocuktu. Ama kafası iyi işler, güzel sorular sorardı. Aslında o da benim gibi fazla çalışmayı sevmiyordu, sınıfta dinleyerek öğrenmekten yanaydı, ders dinlerken başka şeylerden söz edip ilgimi dağıttığını hiç anımsamıyorum. Tersine anlatılanlara ne kadar kendini kaptırdığını gösteren şöyle bir olay yaşamıştık :

Fen B'deki o birkaç dersinden birinde Cemil Sena konuşuyor, biz dinliyorduk. Birden yanımdan Beytur'un parmağı ile sesi yükseldi : "Baba!.. Aman, şey..." Gülmesini tutmaya çalışırken sözcükler diline dolandı : "Hocam! diyecektim..." Cemil Sena hiç bozmadan onun toparlanmasını bekledi : "Buyrun, Beytur Bey!" Konunun açıklık kazanmasına yardım eden güzel bir soruydu sorduğu. Ama babası öğretmeni olarak onun sorusunu büyük bir ağırbaşlılıkla yanıtlarken, o "Baba!" diye parmak kaldırışına gülmemek için kendi kendiyle savaşıyordu.

Cemil Sena, kaç yaz bilmiyorum, bizim bahçeye, sanırım önce çınarlı köşke, sonra dutlu köşke yazlığa gelmiş, derken dedemin değer verdiği bir insan olarak, uygun koşullarla, bahçemizin Hacı Hakkı Bey Sokağı boyunca uzanan yüzünden bir dönüm kadar bir arsa satın alıp üstüne bir ev yaptırmıştı. Böylece komşu olmuştuk.

*

Dedem sıkıştıkça bahçemizin bazı bölümlerini parselleyip satıyordu. Cemil Sena'dan önce de Hacı Hakkı Bey Sokağı'na bakan yüzden iki arsa satmıştı. İlki gene bizim bahçede kiracı olarak oturmuş bir yabancı aileye. Behice Hala ile Münire Halanın köşklerinin hemen arkasındaydı o arsa. İkincisi ise Cemil Sena'ya satılan köşenin yanındaydı. Oraya da bir kaptan ya da çarkçıbaşı bir ev yaptırmıştı. Bahçenin sonuna, bağın altına düşüyordu bu arsalar.

Ethem Efendi Caddesi üzerinde satılan bölümler ise çok daha değerliydi. Ayı ormanı dediğimiz sık çamlıkla arkasındaki açıklığı Avukat Kâmi Nâzım almıştı. Dedem öldükten sonra bütün bahçeyi kalıtçılardan toparlayıp ele geçirecek olan kişi.

Dedemin ölümünden birkaç yıl önce de Behice Hala ile Münire Halanın köşkleriyle ayı ormanının arasındaki açıklığı Nevzat Üstün'ün babası satın alıp oraya pembe bir ev yaptırmıştı.

Çok ilginç bir adamdı Nevzat Üstün'ün babası. Sanırım Kayseriliydi. Tipik bir ticaret adamıydı. Dedemle ille pazarlık etmek istiyordu. Dedem pazarlıktan kaçtıkça da yakınlık aranışlarına başlıyor, bu arada ikide bir, "Ben Nevzat Üstün'ün babasıyım," diyordu.

Nevzat Üstün daha ilk kitabını yayımlamış, kimsenin tanımadığı bir şairdi o günlerde. Anlaşılan babası ünlü olduğunu sanıyordu oğlunun.

Ben Nevzat Üstün'ü tanıyordum, çünkü hem Robert Kolej'de Hazırlık I'de birlikte okumuştuk, hem de "Yeditepe" dergisinden arkadaştık.

Bir ara dedem babası olmakla övünülen kişinin adını, kulakları iyi duymadığı için çıkaramadığını düşünerek bana usulca fısıldamıştı :

"Kimin babasıymış?"

Ona duyurabilmek için yüksek sesle :

"Nevzat Üstün'ün..." demiştim. "Şair..."

Oğlunu tanımam adamın hoşuna gitmiş, pazarlığı bırakıp bana dönmüştü.

Nerden tanıdığım!.. Ne kadar tanıdığım!..

Övünme isteği içinde sorular soruyordu.

"İyi şair mi?"

"Evet... İyi şair..."

"Ya... Bak..."

Pazarlığa yeniden başlamak üzere dedeme dönerken mutluluk içindeydi adam.

"Paşam, senin torunla arkadaş çıktı bizim oğlan."

Konuşmaların içine çekilmemek için bir yolunu bulup kaçmıştım yanlarından. Nasıl uzlaştıklarını bilmiyorum. Ya Nevzat Üstün etkili olmuştu, ya da dedem iyice sıkılıp "Evet!" diyerek pazarlıktan kurtulmuştu...

*

Fen B'nin en çalışkan görünen üç kişisinden biri, sanırım üçüncüsü, bendim. Birincinin adını da anımsıyorum : Naci Aklar. Parasız yatılı okuyan ufak tefek bir çocuktu. Öyle çok çalışkan değildi. Zekiydi, kolay kavrıyordu anlatılanları. En ön sırada, tahtanın karşısında oturur, dergi, gazete, kitap, sürekli bir şeyler okurdu. İlgi alanı çok geniş, belleği de güçlüydü.

Bir gün öğretmen sınıfta Zaloğlu Rüstem'i bilen olup olmadığını sormuş, Naci uzun uzun bu destan kahramanından söz etmişti.

Merak edip sormuştum, bütün o anlattıklarını nerden öğrendiğini. Oturduğu sıranın gözünden bir çocuk dergisi çıkarmıştı. Arka sayfasında Zaloğlu Rüstem'in resimli romanı tefrika ediliyordu.

İkinci çalışkan, sınıfın solunda, pencereye doğru, arkada oturuyordu. Şişmanca bir çocuktu. Gösterişçiliği, kendini satması filan hiç yoktu. Çalışkanlığı notlar verilince belli oluyordu.

Sınıftaki öğrencilere sorsanız çalışkanlıkta Naci'yi ben izlerdim. Talha Hoca'nın matematik dersi, ya da Vasfi Mahir Kocatürk'ün edebiyat dersi bize sürekli kendimizi gösterme olanağı veriyordu. Biz de kullanıyorduk bunu.

Talha Hoca'yla karatahtanın içinde gibiydik. Sınıfa sorduğu soruların çoğunu Naci, ya da ben yanıtlardık.

Vasfi Mahir Kocatürk ise öğrencilere bol bol konuşma, tartışma olanağı tanırdı.

Tahtaya kalkıp önce kitaptan seçtiği bir şiiri okurdunuz. Sonra o şiir üzerine tartışma açılırdı.

Ben özellikle bu işte çok başarılıydım.

Çoğunu ezbere bildiğim şiirleri sözcüklerin değerini vererek, tonlamalarla okumam Vasfi Mahir'in de, çocukların da hoşuna gidiyordu. Ama iş yorumlamaya gelince çatışma başlıyordu. Düşçülüğe ağırlık veren bir öğretmene karşı gerçekçiliği savunmak kolay değildi. Ama direniyordum sonuna kadar.

Bir keresinde "İnsan âlemde hayal ettiği müddetçe yaşar" dizesi üzerinde tartışmıştık. Kesinlikle uzlaşamadık.

"Otur, yedi," dedi.

Bir iki kişi daha kalktı ardımdan. Başka şiirler tartışıldı.

Vasfi Mahir onların notlarını verdikten sonra parmağıyla beni gösterip,

"Fuat, senin notunu sekiz yaptım," dedi.

Çocuklar bu durumdan hoşlandıklarını gösteren sesler çıkardılar.

Bir başkası kalktı tahtaya.

Şiiri doğru dürüst okuyamıyor... Tartışma diye öğretmenin her dediğini yineliyor...

Notunu verip onu da oturttu. Ders zili çalmak üzere. Herkes çaktırmadan toparlanıyor.

Vasfi Mahir gene bana döndü,

"Notunu dokuza çıkarıyorum," dedi. "On da verirdim ya, şimdilik dokuz yeter..." Gülümsüyor... "Hep takışıyorsun benimle..."

Böyle şeylerin çocuklar üstündeki etkisi çok büyük oluyor. Öğretmenin sırtını yere getirmiş sayılıyorsunuz.

Dersin ardından çevrene toplanıp sorulara başlıyorlar :

"Nasıl böyle rahat konuşuyorsun?"

"Nasıl bu kadar güzel şiir okuyorsun?"

Aslında Vasfi Mahir güzel şiir okuyordu. Onun tonlamalarına dikkat etmek yetiyordu güzel şiir okumaya. Ama çocuklar bu işin özel bir çalışma gerektirdiğini sanıyorlardı.

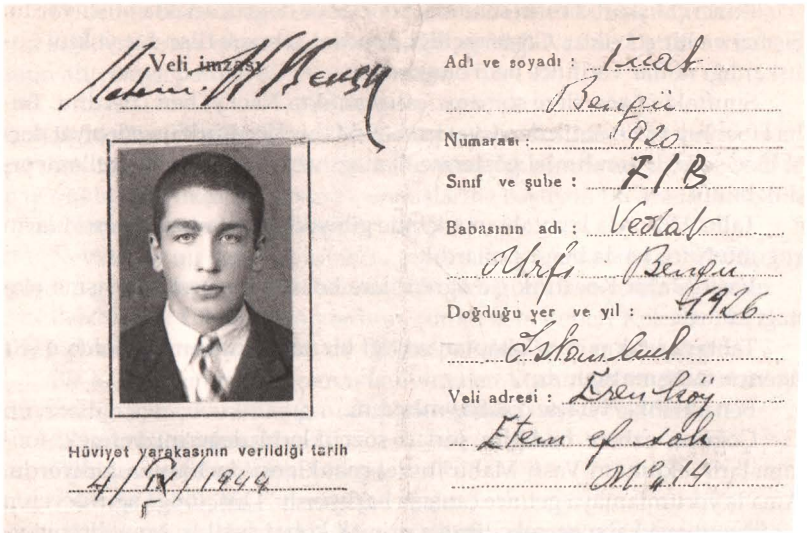

1944 - 45 ders yılı Haydarpaşa Lisesi talebesine mahsus Hüviyet Kâğıdı.

*

Hastalanmamdan birkaç gün sonra doktor o dönem artık okula gidemeyeceğimi söyleyince, devamsızlıktan sınıfta kalma gibi bir sakınca belirdi. Üç gün okula gidebilsem bitirme sınavlarına girme hakkını kazanmış olacaktım. Bir kez bu hakkı kazanınca da bu yıl, gelecek yıl, ne zaman istersem girerdim sınavlara. Ama o üç gün yüzünden sınıfta kalırsam, iyileşince son sınıfı yeniden okumam gerekecekti.

Bu hesapları kendim yapıyor, hasta hasta da olsa, üç gün okula gitmek için direniyordum. Haziranda giremesem de, eylülde sınavlara girip hepsini verecek, yıl kaybetmeyecektim. Dedem yaptığım hesabın doğru olup olmadığını araştırması, okul yöneticileriyle görüşmesi için Cemil Sena'yla konuşmuş.

Birkaç gün sonra şöyle bir haber geldi : Okul yöneticileri yaptığım hesabın doğru olduğunu, ama Öğretmenler Kurulu'nda genel hava öğrenciden yana olursa bu durumun düzeltilebileceğini söylemişler. Bunun üzerine Cemil Sena öğretmenlerimle görüşmüş. Kimin aklına geldiyse, Kurul'da benim için ilk Talha Hoca'nın konuşmasına karar verilmiş.

Hatır gönül tanımaması, kendi oğlunu iki yıl üst üste sınıfta bırakıp belge aldırtmasıyla ünlü, kurul kararıyla öğrenci geçirmekten hiç hoşlanmayan Talha Hoca, konuşmaya nasıl başladı, neler dediyse, herkes şaşkın bir sessizlik içinde dinlemiş, tartışma gereği bile duymadan üç gün devamsızlığımı silip sınıfta kalmamı önlemişler.

*

Aslında doktor da, çevremdekiler de beni hep aldatıyorlardı. Hastalığımın uzun sürebileceğini, iyileştikten sonra spor yapamayacağımı kimse söylemiyordu.

Sınavlara girme hakkını kazanınca, ders çalışma sorunu çıktı karşıma. Çalışacak gücüm yoktu.

"Bu ara kendini yorma, iyice dinlenip toparlan, eylülde girer, bir çırpıda verirsin hepsini," dediler.

Sürekli ağız değiştiriyorlardı. Kısa bir süre sonra, sınavlara eylülde girmemin de bir yararı olmayacağını, o kış üniversiteye gitmeme doktorun izin vermeyeceğini öğrendim. Bütün yazı bahçede çamlıklarda dinlenerek, kitap okuyarak geçirdim. Ders çalışmadım.

Önce adı bir türlü konmayan hastalığım, "Soğuk algınlığı", "Ciğerlerin biraz üşümüş", "Bir congestion var", "Önlemimizi alalım da, altından kötü bir şey çıkmasın" gibi sözlerle olduğundan önemsiz gösterilmeye çalışılıyordu. Sonunda pneumothorax sağaltımına karar verilmesiyse tam bir talihsizlikti.

Türkçede hava vermek diye anılan bu sağaltımda büyücek bir iğneyle kaburga kemiklerinin arasından geçilerek plevraya ulaşılıyor, karşılıklı iki zarın arasına hava verilerek ciğer bir süre için – iyileşene kadar – sıkıştırılıp dinlendiriliyordu. Vücut verilen havayı gittikçe daha uzun aralarla da olsa dışarı atmayı başardığı için o aralara uyarak işlemi yinelemek gerekliydi. Hastalık atlatıldıktan sonra ise hava vermeyi kesmek sorun oluyordu. Özellikle plevra zarının arasına su toplanırsa pneumothorax sağaltımına son vermek için o suyun çekilmesini beklemek zorunda kalınıyordu. Yoksa plevra yapışabilir, ciğeriniz ömrünüzün sonuna kadar solunuma katılamazdı.

Streptomisin filan yoktu o yıllarda. Vereme karşı ağızdan alınan etkili ilaçlar bana hava verilmeye başlandıktan kısa bir süre sonra yurdumuza ulaştı. Talihsizlik demem bundan.

İyileştikten sonra oldukça uzun bir zaman hava almayı sürdürmek zorunda kaldım. Plevra zarımın arasına toplanan su bir türlü çekilmek bilmiyordu.

Yıllar geçti... Dr. Sabahattin Ağlarca İstasyon Caddesi'ndeki apartman katından, Şaşkınbakkal'daki küçük bir köşke taşındı, giriş katındaki odalardan birine bir röntgen makinesi yerleştirdi. Artık iyice tanınan, ünlü bir doktordu.

Hastalığımın başında, hastaneye yatmak istemediğim için, köşkün lodosa bakan en güzel odasını, ablamın yattığı odayı benim için boşaltmış, hastane odasından daha temiz bir hale getirmişlerdi. Prevantoryuma yalnızca röntgen ya da radyoskopi için gidiyordum. Hava verme işlemi bile evde yapılıyordu.

Dr. Sabahattin Ağlarca Ereğköy'deki Prevantoryum'da iç hastalıkları uzmanıydı. İstasyon Caddesi'ndeki evinde hasta kabul eder, çağrıldığında evlere de giderdi. İyice yaşlanmış olan Ahçıyan Efendi'nin yerini almıştı. Eczacı Nazmi Bey doktor soranlara artık onun adını veriyordu. Sabahattin Ağlarca hastalarına yalnız çağrıldığı zaman gitmez, gerekiyorsa kendi izler, çağrılmadan gittiğinde kesinlikle para almazdı. Örnekse bana ilk geldiği gecenin sabahında tekrar gelmiş, sonra film çekmek için Prevantoryum'a çağırmış, hastaneye ödediğimiz film bedelinden başka bir ücret almamıştı. Çağdaş bir uzmandı, ama eski zaman doktorlarının ilkelerine bağlı kalmıştı.

Dr. Sabahattin Ağlarca'nın taşınabilir bir pneumothorax makinesi vardı. Ama öyle pek hafif bir şey değildi. Bir paraşola binip elinde makinesiyle gelirdi. Dedem onun o makineyi merdivenlerden yukarı taşımasına üzülür, hemen birilerini koştururdu yardım etmeleri için.

Aramızdaki ilişki yüzeyde bir doktor hasta ilişkisiyse de, alttan alta bir ağabey kardeş ilişkisine dönüşmüştü. Ona bir doktor olarak güvendiğim gibi, iyi bir insan olduğuna da inanır, bayağı severdim.

Bir gün, sırtındaki ağrılardan yakınan bir arkadaşımla, Mithat'la, Çınardibi'nden Şaşkınbakkal'a, Muhallebici Rasim'in dükkânına doğru yürüyorduk.

"Gel, Sabahattin Bey'e uğrayalım, şurada, karşıda, radyoskopi makinesi de var. Neymiş, ne değilmiş öğreniriz, kuşkularından kurtulursun," dedim.

Uzun boylu, sağlam yapılı, sporcu bir çocuktu Mithat. Her sporu belli bir düzeyin üstünde yapar, bu arada çok iyi pingpong oynar, çok iyi de yüzerdi.

Gittik. Sabahattin Bey dinledi, baktı,

"Hiçbir şeyiniz yok. Çok sağlıklısınız. Bu bir adale ağrısı, sıcak tutun, bir iki gün içinde geçer," dedi.

Muayene ücreti almayı da kabul etmedi.

"Hasta değilsiniz, bir şey yapmadım," diye kestirip attı.

Dışarı çıktıktan sonra Mithat'la aramızda geçen tartışmayı hiç unutmam.

Kısa bir tartışmaydı, ama yıllarca belleğimden silinmemiş, bana bir de yazı yazdırmıştı.

"Ne kadar iyi bir insan, değil mi?" demiştim.

"İyi değil, akıllı," demişti.

Hiç beklemediğim bir yanıttı bu...

Sevgili doktorum iyiliği bir reklam aracı olarak, insanları kendisine bağlamak, sevgilerini, güvenlerini kazanmak için mi kullanıyordu? İyiliğiyle kendi kendinin reklamını yapıp toplumda bir yer mi ediniyordu?

Kafama çeşitli örnekler doluşmuş, başkaları için girilen kavgalarda yaşanan acıları, toplumsal kaygılara bağlı özgecilikleri düşünmüş, tartışmayı o yana çekmiştim.

Kimsenin adını anmadan, soyut bir düzeyde,

"Onlar da öyle yaşamayı seçmişler, öyle yaşamaktan tat alıyorlar..." gibi bir söz etmişti Mithat.

İyi insan davranışlarını kendi reklamı için kullandığı düşünülebilen sevgili doktorumu savunmak amacıyla tartışmayı toplumsal özgeciliğe çekerken, bir başka sevgili insanımın, "Memleketim! İnsanlarım!" diye yıllardır cezaevlerinde yatan Nâzım'ın da bencillikle suçlanabileceği hiç aklıma gelmemişti.

Tartışmayı somutlaştırmadan bırakmıştım. Mithat kafamdan geçenleri sezmiş miydi bilmiyorum.

Dr. Sabahattin Ağlarca Şaşkınbakkal'daki küçük köşkten, hemen yanında yapılan bir fırının üstüne geçti. Mal sahibi sanırım üst katı onun isteklerine göre bölmüştü.

Bu arada paraşollardan kurtulmak için kendine küçük bir otomobil aldı. Son derece dikkatli, altmış kilometreyi aşmayan bir şofördü. Yakından tanımayanlar onun niçin o kadar yavaş gittiğine bir türlü akıl erdiremediler.

Veremi atlatmamın üzerinden yıllar geçmişti, ama ben hâlâ ayda bir hava alıyordum. Plevramdaki su bir türlü çekilmiyordu. Bu arada dedem ölmüştü. İki kardeş Çamlıca'ya Altunizade köşküne, annemizin yanına gitmiştik. Ben üniversiteyi bitirmiş, askerliğimi erteletmek için doktora öğrenciliğine yazılmıştım.

Düşündüğüm, yapmak istediğim her şeyi, hava alıyor olmam yüzünden gidemediğim askerlik engelliyordu.

Bir gün sordum doktora :

"Havayı bıraksak çok kötü bir şeyler mi olur?"

Ne olacağını tam kestiremiyordu. Plevra zarının alt köşesindeki su zarın yapışmasına yol açacaktı. Ama ne genişlikte bir bölgenin yapışacağı bilinemezdi.

Bir doktor olarak görüşü benim durumumda birinin askerlik yapamayacağı yolundaydı. Bu işi biraz kurcalamamı istiyordu.

Oysa askerliğime karar alınmıştı. Kadıköy Askerlik Şubesi'nden Haydarpaşa'daki asker hastanesine gönderilip heyet raporuyla sakata ayrılmıştım.

Sakat erlere askerlik altı aydı, ama yedek subaylara böyle bir indirim yoktu. Bir buçuk yıl levazım subayı olarak görev yapacaktım.

Doktor hava verme işinin çok uzadığını, benim de iyice sıkıldığımı anlıyordu. Sonunda bırakmaya karar verdik. Bir yapışma olacaktı ya, ne genişlikte, orası şansıma kalıyordu.

Şansım iyi değilmiş...

Ama Pneumothorax'tan kurtulmuştum.

Sevgili Sabahattin Ağlarca daha sonra Göztepe'ye doğru, Santral Sokağı ile İtfaiye Sokağı arasındaki boş tarlalar parsellenip satılmaya başlayınca, Bağdat Caddesi'nin üstündeki bir köşe arsada, gönlüne göre, iki katlı bir ev yaptırdı. Artık iyice ünlü bir doktordu. PTT Hastanesi'nin başhekimiydi.

İstasyon Caddesi'nde, Şaşkınbakkal'da, muayenehane olarak, oturduğu evlerin bir bölümünü kullanmıştı hep. Çok sevdiği annesinden bütün gün uzak kalmak istemediğini düşünürdüm.

Evlenmiyordu da...

Gönlüne göre yaptırdığı villada muayenehane ile ev iç içeliğinin yarattığı sorunların çözüldüğü söyleniyordu. Giriş çıkış, her şey ayrılmıştı.

Ben artık hava almadığım için doktora filan uğradığım yoktu. Özenerek yapılan bu güzel evi önünden geçerken dışardan gördüm, ama içine hiç girmedim.

Bu arada Sabahattin Bey'in evlendiğini, karısının kitap okumaya meraklı aydın bir kişi olduğunu duydum. Benim dergilerdeki yazılarımı bile okurmuş.

Yaşamımda böylesine önemli yeri olan bir insana, çok sevdiğim doktoruma gereken yakınlığı gösteremediğim için hep üzülürüm. Yayımlanan kitaplarımı, çevirilerimi mutlaka gönderiyordum, ama onların da eline geçip geçmediğini bilmiyorum.

Toplumsal ilişkiler kurma konusunda çocukluğumdan beri yetersiz kaldığım, konukluğun, amaçsız bir araya gelmelerin önemini anlayamadığım bir gerçek...

*

Hava alma işine son verilir verilmez askere gitmedim.

Araya bir ev kurma dönemi girdi.

Annem benim kışın Altunizade köşkünde barınamayacağımı düşünüyordu. Çok büyük pencereleri olan, dış kaplamaları yer yer dökük, karakışta doğru dürüst ısıtılamadığı için boş bırakılan kuzey odalarının bazı camları kırık, koridorlarında rüzgârlar dolaşan yazlık bir köşk...

Aslında Erenköy'ün havasına alışık bir insanın Altunizade'ye geldiği zaman bir iki gün başı dönerdi.

"Çamlıca'da iklim değişiktir. Siz taş yapıda kok kömürü sobasıyla ısınmaya alışmışsınız, haftasına kalmaz hastalanırsınız burada," diyordu annem. Ne yapıp yapıp Kadıköy'de bir apartman katına taşınmalıydık.

Bu kaygılar içinde, sürekli nasıl bir yaşam kuracağımızı düşünerek yaşadığımız günlerde, birtakım gelişmeler oldu.

Suzan'la ben, iki kardeş, bir süredir Fifi'nin evinde kalıyorduk. Misket'in bahçesindeki şaraphaneden bozma evde. Annemle Fifi benim hastalığım sırasında barışmışlardı.

İşte orada sık sık ailece bir araya toplanıp ne yapacağımızı konuşuyorduk.

Bu sırada büyükbabamın, Muhtar Bey'in karısı öldü, ya kızlarından birinin yanına gelecek, ya da kendisine bir bakıcı tutulacaktı. Oysa emekli aylığından başka geliri yoktu. Nenem varken Fifi onu da yanına alamazdı. Selma Teyzemin ise evi yoktu, yıllardır ya Saime Teyzemle, ya da Fifi'yle oturuyordu.

Bu sorunun nasıl çözüleceği düşünülürken Nâzım'ın üvey kardeşi Metin ile ablam, öncesini bilmediğimiz bir yakınlaşma sonunda nişansız, düğünsüz evlenivermiş, birlikte Çağlayan Yayınevi'nde çalışmaya başlamışlardı.

Çağlayan Yayınevi'nin kurucularından biri Refik Erduran'dı. Metin'in ikiz kardeşi Melda'nın kocası... Amerika'da tiyatro eğitimi görmüş, varlıklı, atak bir genç adam. Evlenme konusunda kayınbiraderini yüreklendirdiği gibi, yayınevinin dağıtım servisinde ona iş de vermişti.

İzgen ise o yıl üniversiteyi bitirmiş, Şişli Terakki Lisesi'nde öğretmenliğe başlamıştı.

Annem katkılarla oluşturulan bir bütçeyle ev yönetmeyi çok iyi bilirdi. Mithat Paşa köşkünde nenemin baş yardımcısıydı.

İzgen'le ikisi Kadıköy'ü günlerce dolaşıp sonunda Yeldeğirmeni'nde aylığı yüz elli liraya bir kat buldular.

Kapıdan, tam karşıda penceresi olan dört köşe bir hole giriliyordu. Solda salon ile yemek odası. Sağda koridora açılan bir kapı. Koridorda karşılıklı mutfak, ayakyolu, banyo, arkada iki yatak odası.

Yatak odalarından biri büyükbabama, öbürü Suzan ile Metin'e ve-

Altunizade köşkünün önünde çekilmiş bir fotoğraf. Soldan sağa : Tuna, Suzan, Fifi'nin oğlu Faik, Piraye, Saime Teyzem, Coşkun, Muazzez Hanım. Tuna'nın arkasında köşkün büyük köşe odalarından üst üste ikisi görülüyor. Yan yana üç cam. Hemen arkaya dönünce de yan yana gene üç cam, fotoğrafta en uçta görünen camın tam karşısında bir cam daha. Odaların ucu camlı bir çıkıntı gibiydi. Bir odada tam yedi büyük pencere. Köşkün dört köşesinde, en alttakiler iki buçuk, üsttekiler en az dört metre yükseklikte olmak üzere böyle on bir oda vardı. On iki olması gerekir, ama alttaki odalardan biri bodrumdaki küçük bir koyun ahırının tavanını yüksek tutmak için balkon gibi yarım bırakılmıştı. Tuna'nın arkasındaki köşe kuzeye bakıyor. Saime Teyzem bunlara "yazlık oda", güneye bakanlara da "kışlık oda" derdi. Özellikle oturma odası mevsime göre mutlaka yer değiştirirdi.

rildi. Salondan camlı kapılarla ayrılmış olan yemek odasına annemle İzgen'in yatakları ucu ucuna sığdı. Salonun bir köşesine yerleştirilen divan ise geceleri benim yatağım oluyordu. Hemen bu divanın yanında küçük bir masam, üstünde de Baby daktilom vardı. Sabahtan akşama kadar çeviri yaparak evin kirasını çıkarıyordum. Büyükbabamın, Suzan ile Metin'in, İzgen'in verdikleri paralarla da evin öbür giderleri karşılanıyordu.

Bu salt o kış için düşünülmüş geçici bir çözümdü. Ertesi yıl ne yapacağımız, nerede oturacağımız belli değildi.

*

Fifi'nin evinde ailece bir araya toplanıp çareler aradığımız günlerde, İzgen'in Edebiyat Fakültesi'nden çok yakın bir arkadaşı olan Solmaz, dedemin son günlerinde, bize ev yaptırmamız için bir arsa vermiş olduğunu öğrenince,

"Sizi mutlaka ağabeyimle tanıştırmalıyım. O bu işleri ayrıntılarıyla bilir. Belki arsanıza bir ev yaptırma olanağı bulur," diye tutturmuştu.

Ağabeysinin deneyimli bir mimar, üstelik de çok ilginç bir insan olduğunu söylüyordu.

Gerçi biz kendimiz konuktuk, konuk ağırlayacak durumumuz yoktu, ama Fifi de içindeydi bütün bu konuşmaların, Solmaz'a ne zaman isterse ağabeysini alıp gelebileceğini söyledi.

Birkaç gün sonra geldiler.

Adnan Kuruyazıcı gerçekten çok ilginç, yumurtayı kırıp oturtan, özgecil, açık sözlü, içten bir insandı. Çocukluğumdaki unutulmaz Adnan Ağabeyden sonra, bir Adnan Ağabeyle daha tanışıyordum.

Daha ileri gitmeden, dedemin niye babamı atlayıp bize bir arsa verdiğini anlatmalıyım.

*

Babam Mısır'dan Gaziantep'e gelmiş, oldukça uzun bir süre Halkevi'nde yönetmen olarak çalışmıştı. Çok sevildiği, kendisine iyi bir çevre yarattığı söyleniyordu. Derken Samsun Halkevi'ne geçti. Epeyi bir zaman da orada kaldı.

Kadıköy I. Orta'yı bitirince, İngilizce öğrenmem için, ikinci kez Robert Kolej'e verildiğimde, 1941-1942 öğretim döneminde onun Samsun'da olduğunu çok iyi biliyorum. Çünkü ara tatilde memleketine giden Kolejli bir çocukla konuşmuş, beni sormuş, sonra da dedeme acıklı bir mektup yazmıştı.

Samsun'un varlıklı bir ailesinden olan o çocuk Tuna'nın sınıfındandı : Sophomore, yani Lise II... Tiyatroyla, şiirle ilgilenen aydın gençler vardı aralarında. Bazıları benim Nâzım Hikmet'le olan ilişkimi biliyorlardı. Ama oğlu mu, üvey oğlu mu? Bunu konuşacak kadar yakın değildik. Tuna'nın arkadaşlarıydılar. Anlaşılan o Samsunlu çocuk da Nâzım'ın öz oğlu olduğumu sanıyordu.

Karşılaştıklarında babam beni sormuş. Çocuk önce çıkaramamış, sonra Tuna'dan filan söz edilince,

"Var öyle bir arkadaşımız, ama biz onu Nâzım Hikmet'in oğlu olarak tanıyoruz," demiş.

Tam babama göre bir durum...

Dedem elindeki dramatik mektubun en abartılı yerlerini bana okurken,

"Gene döktürmüş Vedat Bey," diye gülümsüyordu.

Babam mektuplarında doğup büyüdüğü yerlerden uzakta, bizim geleceğimizi sağlamak için çalıştığını abartarak anlatır, canından çok sevdiği çocuklarını ölünceye kadar bolluk içinde yaşatacak bir "servet"i biriktirerek dönmek amacında olduğunu yazardı.

Bizi en güvendiği insana, dedeme bırakmıştı, yoksa hiç bırakır mıydı!.. Gözü hiçbir zaman arkada kalmamıştı!.. Amacına varır varmaz gele-

Mehmet Ali Paşa küçük oğlu Vedat'a büyük dişkünlük gösterirmiş. Konuklarıyla çektirdiği bu fotoğrafta sol başta Nihat, onun yanında Suat oturuyorlar, ama kocaman bir çocuk olan Vedat kucakta.

cekti... Bizi çok, çok, çok, dünyalar, denizler, okyanuslar kadar çok seviyordu...

Beni neden sevdiğini anlamak pek kolay değildi. Çünkü Paris'e gittiğinde daha doğmamıştım. Annemle barışmak için İye'mle birlikte Kadıköy'deki apartmana geldiklerinde, yuvaya gidecek yaşa geldiğimde görmüştü yüzümü ilk olarak. O gün de yabanilik etmiş, yanına bile gitmemiştim.

İstanbul'a kaç yıl sonra geldi, bilmiyorum. Önce bir süre bizimle, dedemin köşkünde oturdu. Cağaloğlu'nda yayımcılarla ortak birtakım işler yapıyor, "aşk ve ıstırap" romanları, "polisiye"ler yazıyordu.

Dedem en çok sevdiği söylenen bu oğluna güvenini bütünüyle yitirmişti. Hiçbir sözüne inanmıyordu.

On beş yaşında bir kızken kandırıp evlendiği Piraye'yi yüzüstü bırakıp gitmesini, Suzan'la bana karşı gösterdiği ilgisizliği kesinlikle bağışlamıyordu.

Derken İye'min aracılığıyla babamın Gaziantep'te evlendiğini, bu evlilikten Ülkü adında bir çocuğu olduğunu, karısı Gönül Hanım'la kızını İstanbul'a getirmek istediğini öğrendik.

Dedem babamın evlendiğine de, çocuğu olduğuna da inanmadı. Öylesine öfkelendi ki hiç tanımadığı Gönül Hanım'la Ülkü'ye de nerdeyse düşman oldu.

"Bu evden içeri adım atamazlar," diye kestirip attı.

Babamla dedemin aralarında doğrudan bir konuşma olmadı bu konuda, yüz yüze tartışmadılar.

Bir süre sonra gene İyem'den babaannemin apartmanlarından birinde bir dairenin boşaldığını, babamın Gönül Hanım'la Ülkü'yü getirip orada oturacağını öğrendik. Meğer babaannemin İstanbul'un çeşitli semtlerinde büyüklü küçüklü beş tane apartmanı varmış.

Dedem babamın bizden ayrılacak, babaannemin apartımanında oturacak olmasına hiç aldırmadı.

"Varlıklı kadın, o da biraz ilgilensin çocuklarıyla," dedi.

Babamızla bizim aramızdaki uzaklığı da görüyor olmalıydı.

En çok sevdiği söylenen, bir zamanlar kucağından indirmediği oğlundan iyice kopmuştu.

Kimsenin yatıştırıcı sözlerini dinlemiyor,

"Nurtopu gibi yavrularını bırak, git başkasının çocuğunu evlat edin!" diye söyleniyordu.

Benim için babam saygı gösterdiğim bir yabancı gibiydi. Yazarlığını ise içten içe küçümsüyordum, tam anlamıyla ayrı kulvarlardaydık. Sanatı ün ya da para kazanmak için bir araç olarak gördüğü kanısındaydım.

Üstelik çocukların aradığı söylenen baba sevgisini biz dedemde fazlasıyla buluyorduk.

Küçükken babasını özlediği sanılan Suzan, birlikte yaşadığımız günlerde ona biraz olsun yaklaşmamış, tersine bayağı uzak durmuştu. Ben hiç değilse verdiği kitapları okuyor, sorarsa olumsuz düşüncelerimi belli etmeden, yuvarlak sözler ediyordum.

Aslında iyi eğitilmiş, yetenekli bir insandı. Fransızca biliyordu, güzel piyano çalıyordu, eski yazısı da, yeni yazısı da inci gibiydi. Delikanlılığında Darülbedayi'de, Raşit Rıza Topluluğu'nda yakışıklı genç rollerine çıkmış, oyunlar yazmıştı. Gazetelerde romanları tefrika edilmişti. Üç kişilik bir topluluğun piyanisti olarak alaturka konserler vermek üzere gittiği Paris'te, sinema dünyasına girerek film yönetmenliğinin inceliklerini öğrenmiş, bu bilgilerini önce Mısır'a, sonra da Türkiye'ye taşımıştı.

Ama hiçbir alanda tam anlamıyla derinleştiği, sanatçı titizliğine ulaştığı kanısında değildim.

Dedemin köşkünde birlikte oturduğumuz günlerde, bir akşamüzeri Kadıköy'den Erenköy'e dönüyordum. İtiş kakış, balık istifi bir tramvay. Baktım, önde babam. Ayakta, bileğine kadar kayışa geçirdiği sol elinde küçük bir defter, sağ elindeki kitaptan bir sayfa okuyup onu paltosunun iç cebine sokuyor, sonra deftere eski yazıyla bir şeyler yazıyor. Derken gene kitabı çıkarıp bir sayfa okuyor, gene deftere eski yazıyla bir şeyler yazıyor...

O önden, ben arkadan indik Erenköy'e gelince...

Ethem Efendi Caddesi'nden yukarı doğru hızlı hızlı gidiyor. Yetiştim. Görmemiş beni tramvayda.

"Herkes sıkış sıkış ayakta zor dururken, siz bileğinizi kayışa geçirmiş ne yazıyordunuz?" diye sordum.

Çeviri yapıyormuş. Çok acele istemişler. Onun için nerede olanak bulsa çalışıyormuş. Bir sayfa okuyup okuduklarının Türkçesini deftere yazıyormuş.

İnanılmaz şey!..

"Nasıl yazıyorsunuz tramvay sallanırken?"

"Eski yazıyla kolay," diyor.

Sonra bu bir sayfa okuyup akılda kalanı yazmanın en iyi çeviri yöntemi olduğunu anlatıyor. Hiç çeviri kokmazmış o zaman...

Hep böyle, "yarına yetiştirilecek" işleri olurdu babamın. Sayfa üretmek için de sürekli satırbaşı açarak yazardı...

Bir gece yatıyorum. Odamın kapısı yavaşça vuruldu.

"Evet!"

"Uyanık mısın?"

Kapı aralandı : Babam...

"Mehmetçiğim, benim Lord Lister'lerin son çıkan kitabını sana vermiş miydim?"

Bakmak için kitabı istediğini sandım.

"Vermiştiniz. Şurada, kitaplığın ikinci rafında."

"Okumuş muydun sen?"

"Okumuştum..."

"Orada bir tip vardı..."

Kitaptaki kişilerden birini anlatıyor.

"Acaba ben onu öldürmüş müydüm, yoksa yaşıyor mu?"

Hiç anımsamıyordum.

"Bilmiyorum, baba, ama kitap şuracıkta, alıp bakın."

"Yok, yarına yetiştirmem gerek, okuyamam şimdi, romanı sabaha kadar yazıp bitirmeliyim..."

Almadı kitabı, kapıyı kapatıp gitti.

Cağaloğlu'ndan Yeşilçam'a geçtiği günlerde de, buna benzer bir aceleciliğini izlemiştim.

Ortalarda görünmezken, arada bir ekibiyle gökten düşer gibi gelir, bahçede birkaç sahne çekip giderdi. Gene bir gün, yanında asistanı Seyfi, Hadi Hün, kameramanlar filan geldiler. Sağda solda bir iki çekim yapıldı. Sıra Selamlık köşkünün mermer merdiveninin üstünde çiftlik sahibi Hadi Hün'ün kâhyasını karşıladığı sahneye geldi. Kamera yerleşti, bir iki prova yapıldı. Biz merakla izliyoruz.

Hadi Hün birden,

"Bir dakika, Vedat Bey," dedi. "Önceki sahnede benim ayağımda külot pantolon mu vardı, yoksa bu düz pantolon mu?"

Babam bir düşündü.

Bilmiyordu. Asistanı Seyfi'ye baktı. O da bilmiyordu.

Hadi Hün,

"Not almıyor musunuz?" diye sordu.

Babamla asistanı fısıldaştılar. Hadi Hün bekliyor. Babam kararlı bir sesle ona dönüp,

"Önemli değil, Hadi Bey," dedi, "biz şimdi bu sahneyi böyle çekelim. Olmazsa ben dublajda oraya bir şey eklerim. Sizi karşılamak için pantolonumu değiştirdim filan gibi bir söz..."

Hadi Hün'ün bayağı bozulduğu bakışlarından belliydi. Rolünün havasına dönebilmek için olmalı,

"Bir daha prova edelim şunu, Vedat Bey," dedi...

Biz çekimi izleyen, gırgıra hazır delikanlılar o günden sonra birbirimizi nerede görsek, "Ooo, sizi karşılamak için pantolonumu değiştirdim," diye gülüşerek bu olayın iyice tadını çıkarmıştık.

Yıllar sonra bir gün Adalara gidiyoruz. Oktay Verel vapurda ortalardan yok oldu, meğer en alt salonda Halide Pişkin'i bulmuş.

İskeleye yaklaştığımız sırada gelip,

"Vapurda Halide Pişkin var, babanı da tanıyor. Gel seni görsün," dedi.

Gittik. Vapurdan inmek için kalkmış, merdivenin ortasında bekliyordu.

Oktay beni tanıtınca, o tatlı konuşmasıyla, ballandıra ballandıra, bir övgü, bir övgü... Babamı göklere çıkardı... Ondan önce film nasıl çekilir, montaj nasıl yapılır, kimse bilmezmiş... Derken bütün settekileri toparlayıp işten sonra nasıl Boğaz'a götürdüğüne, eli açıklığına geçti...

Ben gülümseyerek dinledim.

Bir yandan da dedemi düşündüm. Oğlunun cakacılığıyla alay eder, meyhanelerde artistlerin sigaralarını parayla yaktığını filan söylerdi.

Babamla birlikte çalışanlar ise onu hep övüyorlardı. Çevresindekilerle ilişkilerinde saygılı, eli açık, uygar bir insan olduğu anlaşılıyor.

*

Gönül Hanım'la Ülkü İstanbul'a gelince ailece yerleştikleri apartman, Şişli'de, babaannemin oturduğu evin az ilerisindeydi. Bir bayram el öpmeye babaanneme gittiğimizde, yanımıza birini katıp bizi babamıza da gönderdiler. Gönül Hanım'la Ülkü'yü yanılmıyorsam ilk o gün gördüm.

Gönül Hanım sert, esmer, tam bir güneydoğu insanıydı.

Ülkü ise cana yakın, sokulgan bir kızdı. Bizimle kaynaşmak istediği belliydi. Ama biz, babamla dedemin arasındaki soğukluk yüzünden, ona uzak duruyorduk.

Apartmanına gidişimizden önce miydi, sonra mı, herhalde sonra olmalı, babam önemli bir hastalık geçirmiş, babaannemin yardımıyla Amerikan Hastanesi'ne kaldırılmıştı : Ağır bir zatürree... Ölüm tehlikesinden söz ediliyordu...

Bir sanat adamının Amerikan Hastanesi'nde zatürreeden yattığını, ölümün eşiğinde olduğunu duyan Prof. Dr. Tevfik Sağlam, üniversiteye örnek olarak gönderilen "penisilin" adlı yeni bir ilacı kullanarak babamı son dakikada ölümden kurtardı.

Biz bütün bu olayların dışındaydık. Babaannemin topraklarında olup bitenleri uzaktan izliyorduk. Dedem araya girmeye hiç heves etmemişti. Böylesine büyük harcamalara katkıda bulunacak bir geliri yoktu. Olan biteni Nihat Amcamdan öğreniyorduk.

Yıllardır bizi besleyip barındırırken de babaannem onun topraklarında olup bitenleri uzaktan izlemişti. Bayramdan bayrama verdiği harçlıkların ötesinde, bizim için hiçbir şey yapmamış, bütün yükü dedeme bırakmıştı.

*

Babam iyileştikten bir süre sonra babaannem öldü. Arkasında bir ev, beş apartman bırakarak...

Ama Şişli'deki evi, ölmeden önce, babamla Suat Amcama bildirip, yıllardır kendisine bakan Fevziye Yengeme vermişti. Eşyası, yüzükleri, takıları filan da evle birlikte yengemle Nihat Amcama kalmıştı.

Biri Şişli'de, biri Kadıköy'de, biri Galata'da olan beş apartmanın öbür ikisi neredeydi bilmiyorum. Üç kardeşe büyük bir malvarlığının kaldığı açıktı.

Dedem Suat Amcamla konuşup apartmanları değerini bulmadan satmamalarını, acele etmemelerini özellikle belirtmişti. Her ikisinin de, Suat'ın da, Vedat'ın da, artık çocukları için bir şeyler düşünmeleri gerekiyordu. Hele babam apartmanları satmaya başlamadan önce, mutlaka gelip kendisiyle konuşmalıydı.

Ama dedem babamı beklerken, Suat Amcam da ortalarda görünmez oldu.

Beş apartmanın satılışı birkaç ay ya sürdü, ya sürmedi. Vedat'la Suat karşılarına ilk çıkan müşterilere yok fiyatına satışlar yapmış, Nihat Amcamı da arkalarından sürüklemişlerdi.

Bu arada her şeyi olup bittikten sonra öğreniyor olmak dedemi iyice öfkelendirmişti...

Babamın eline geçen paralarla film işine girdiğini duyduk...

Suat Amcam daha önce Cemile Sultan'dan kalan malları sattığı için böyle durumlara alışıktı. Bir yandan metreslerine para yedirirken, bir

yandan da Kerime Yengemle çocuklarını yanına alıp yolculuklara çıkar, sık sık Yalova'ya, arada bir de dışarılara, Nice'e filan giderdi.

Dedem,

"Onun da sonu batak, ama hiç değilse çocuklarıyla birlikte yiyor parasını," derdi.

Nihat Amcam tutumluydu. Fevziye Yengemle ikisi ellerine geçeni biriktirirlerdi. Gene de sorarsanız hiç paraları yoktu.

Bir süre sonra babamın işlerinin iyi gitmediği, Suat Amcamın aracılığıyla, Avukat Kâmi Nâzım'dan borç almaya başladığı söylentileri duyulmaya başlandı. Dedem bu söylentileri birbirine bağlayıp kendine göre yorumlar yapıyordu :

"Suat da almıştır! Vedat alırken o durur mu!"

Avukatın dedem ölünce bütün bahçeyi ele geçirmek özlemi içinde olduğu açıktı. Ayı ormanına bir ev yaptırdıktan sonra, büyük bir fıstık çamına göz dikip hududunu boydan boya onu içine alacak gibi genişletmiş, derken sebze bahçesi yapmak için arkadan bir bölüm istemişti. Dedemle nasıl konuşulacağını çok iyi biliyor, değerinin altında ödemelerle durmadan büyütüyordu bahçesini. Sonunda öbür duvara kadar, bütün bağımızı, Cemil Sena'nın arkasındaki geniş alanı, kuyubaşını filan da aldı. Komşular dışında başka bir kimseye satılabilmesi kolay değildi o bölümlerin. Yollar açmak, parsellemek gerekirdi. Oysa avukat oraları bir hudut düzeltmesi yapar gibi alıyordu.

Zaten yıllardır bağa bakıldığı yoktu. İşi bilen adam bulmak kolay değildi, ayrıca geceleri bekçi konmazsa üzümleri çalıyorlardı.

Dedem babamla Suat Amcamın avukattan borç aldıklarına iyice inanınca,

"Kim bilir ne biçim senetler imzalıyorlardır, kim kime karşılıksız borç verir! Daha ben ölmeden malımı satıyorlar!" diye söylenmeye başladı. Babaannemin apartmanlarını satarken ortadan yok olmalarına çok öfkelenmişti. Babamdan bizim için, Suat Amcamdan Vildan ile Rifat için bir şeyler, örnekse birer daire koparabileceğini ummuştu, ama ikisi de bucak bucak kaçmışlardı dedemden. Şimdi de daha ölmeden onun malını satıyorlardı.

Ne yapacağını bilemiyordu...

Köşkü bütünüyle bana vermeye kalkıyor,

"Sen satmazsın, sokakta kaldıkları zaman da hiç olmazsa onlara başlarını sokacakları bir yer gösterir, iki lokma ekmek verirsin," diyordu.

Ama böyle bir şey yaparsa Suat Amcamla babamın bunu önlemek için yargıya başvuracaklarından da emindi.

Sonra bir gün İye'me,

"Ben cadde üstünden bir dönümlük bir arsa parselleyip çocuklara vereceğim. Babalarından onlara hiçbir şey kalmayacağı kesin. O arsaya bir ev yaptırıp iki kardeş anneleriyle birlikte otururlar," demiş.

Adnan Kuruyazıcı, mimarlığı masa başında kalmayan bir kişiydi. Yapı Usta Okulu'nda öğretmenlik, müdürlük etmişti. Çeşitli gereçlerle duvar örmek, kalıp yapmak, demir döşemek, beton karmak, kolonları, kirişleri doldurmak, mastar çekmek gibi, bir yapıda ustalara düşen işlerin en iyi nasıl yapılacağını ayrıntılarıyla bilirdi.

"Vildan ile Rifat ne olacak?" diye sormuş İye'm.

"Onlar babalarıyla birlikte, onlara da Suat bir şeyler düşünsün..."

Böylece dedem bahçenin en güzel yerinden bir dönüm arsayı parselleyip satış gibi göstererek bize verdi.

Oraya bir şey yapma olanağımız yoktu.

Ama işte Solmaz, bir arsamız olduğunu öğrenince,

"Sizi mutlaka ağabeyimle tanıştırmalıyım. O bu işleri ayrıntılarıyla bilir. Belki arsanıza bir ev yaptırma olanağı bulur," diye tutturmuştu...

*

Solmaz'ın ağabeysi Adnan Kuruyazıcı gerçekten çok ilginç bir insandı.

Tatlı tatlı konuşurken birtakım şirin sorular soruyor, bir araya gelme nedenimizle ilgisiz görünen birçok konuda bilgiler ediniyordu. Daha ilk görüşmemizde nasıl yaşadığımızı, neleri sevip neleri sevmediğimizi, gelirimizi, giderimizi, aşağı yukarı her şeyi öğrendi. Önce arsamızın çapına baktı, sonra birlikte gidip dolaştık : Bir yeşil çam, iki mavi çam, kurt ormanı dediğimiz, köşe gibi sıralanmış mazı azmanları, aralarında taflanlar, arkada üç ıhlamur ağacı, bir atkestanesi... Çok güzel bir arsaydı...

Toplu bir paramız, sürekli bir gelirimiz olmaması elimizi kolumuzu bağlıyordu.

Adnan Bey sonunda,

"Çok yazık, ama tek bir çözüm geliyor aklıma, o da bu arsayı ikiye bölüp yarısını satarak öbür yarısına bir ev yapmak," dedi.

Yalnız arsanın yüzü dardı : Yirmi, yirmi beş metre kadar.

Ön arka diye iki parçaya bölünecek, öndeki arsadan arkadakine geçit hakkı verilecekti.

Oysa çok kısa bir süre önce bu tür bölümlemelerin yapılmamasına karar alınmıştı. En akla yakın bu çözümü de o karar engelliyordu.

Adnan Bey,

"Gene de belli olmaz, biz bir deneyelim, yardımını isteyebileceğimiz bazı dostlarımız var," diyerek çapı alıp gitti.

Bir süre sonra Solmaz'dan haber geldi : Ağabeysi İmar'da arsanın bölünme işlemlerini yaptırmış, iş kâğıtların imzalanmasına kalmış. Nereye gidip kimi görmem gerektiği falan filan...

*

Dedemin babamla Suat Amcama, "Daha ben ölmeden malımı satıyorlar," diye öfkelenmesinin boş bir kuruntudan doğmadığı cenazesi bile kalkmadan ortaya çıktı.

Birçok kişi köşkün yarı hissesinin Avukata satılmış sayılması gerektiğini söylüyordu. İş İye'mle Nihat Amcamın hisselerinin alınmasına kalmıştı.

Dedemin öldüğü gün ile onu izleyen günlerden unutamadığım iki anım var.

Biri, kendi kalbimin atışını onun kalbinin atışı sanışım...

Doktor göğsünde ağrı başlayınca dilinin altına konmak üzere bir ilaç, bir de iğne vermişti. Bir sıkıntısı oldu mu hemen dilinin altına ilacı koyup doktorun gelmesini beklemeden bir iğne yapıyordum.

Birkaç kez yaşamıştık bu olayı.

O gün Edebiyat Fakültesi'nden arkadaşım Arslan Kaynardağ bizdeydi. İkimiz benim odamda oturuyorduk, dedemle İye'm de sofada Hadiye Hanım'ı ağırlıyorlardı.

Dedemin göğsü arada bir sıkışıyor, yüzünü buruşturup üç aylıkların alınmasına iki gün kaldığını söyleyerek, "Aylığı almadan ölmesek bari!" diye şakalaşıyormuş.

Dilinin altına ilacını vermişler.

İye'm,

"Çocuğu çağırayım da iğne yapsın, Paşa," demiş.

Dedem isteksiz görünmüş :

"Arkadaşı var şimdi, bırak, çağırma!"

İye'm dinlememiş, kapıdan başını uzatıp,

"Baksana, Mehmet," dedi. "Deden biraz kötü, bir iğne mi yapacaksın, doktoru mu çağıralım?"

Arslan'la birlikte hemen sofaya çıktık. Dedem göğsünü ovuşturarak, buruşuk yüzüyle bir şeysi olmadığını söylemeye çalışıyor, elleriyle telaş etmememizi işaret ediyordu, derken Hadiye Hanım'a gülümseyerek iki parmağını salladı.

Hadiye Hanım, sevgili Gözcüğüm, elindeki örgüsünü işlese mi, bıraksa mı, ne yapacağını şaşırmış, gözlüğünün üstünden bakıyordu.

"Amaan, Paşa," dedi.

Sonra sesini alçaltarak bize açıkladı : "İki gün kaldığını gösteriyor parmaklarıyla, üç aylıkları almaya iki gün kalmış..."

İğneler, şırınga, hepsini önceden kaynatıp hazır tutuyorduk. Koluna bir iğne yaptım.

Mindere uzanmak istedi. Arslan'la birlikte, koltuğundan kalkıp mindere uzanmasına yardım ettik, başının altına yastıklar koyduk.

İye'm,

"Aşçıyı gönderdim doktora," diye geldi.

Dr. Sabahattin Ağlarca o günlerde daha Erenköy İstasyon Caddesi'ndeki evindeydi.

Dedemin ağrıları kesilmiyordu. Bir iğne daha yaptım.

Suzan da odasından sofaya çıkmıştı.

Aşçı soluk soluğa camekânlı kapıdan içeri girdi.

"Bir hastası kalmış, ona bakar bakmaz gelecek doktor," dedi.

Suzan söylenmeye başladı. Doktorun her şeyi bir yana bırakıp hemen gelmesi gerektiğine inanıyordu.

Arslan onun öfkesini görünce,

"Başka doktor yok mu burada? Bir de ben gidip bakayım," diye fırladı.

Dedemin ağrıları fazlalaşmış olmalıydı.

Konuşamıyor, soluk alırken zorlanıyordu. Bir ara boğazından hırıltılar geldi.

"Öldü mü?" diye fısıldadı Gözcüğüm.

İye'm hemen arkamda, ayaktaydı. Dedemin göğsüne kulağımı dayadım. Duyuyordum kalp atışlarını.

Çok geçmeden Arslan yanında hiç tanımadığım gençten bir doktorla geldi.

Adam baktı, dinledi, birkaç kez kalbinin üstüne yumruklarını sıkıca bastırdı.

Sonra doğrulup,

"Başınız sağ olsun," dedi.

İnanamadım... Az önce kalp atışları duyuluyordu...

Gene dayadım göğsüne kulağımı.

"Kalp atışlarını duyuyorum," dedim.

"Siz kendi kalbinizin atışlarını duyuyorsunuz," dedi doktor.

Tam o sırada camekânlı kapının dışında, merdivenin son basamaklarında Dr. Sabahattin Ağlarca göründü.

Suzan gözyaşları içinde,

"Siz öldükten sonra mı gelirsiniz hastalarınıza?" diye söylenerek odasına kaçtı.

Ben Sabahattin Bey'i karşıladım.

Yüzü allak bullaktı.

İçerde bir doktor daha olduğunu görünce, dedemi muayene etme gereği duymadan, bana başsağlığı dileyip geri döndü. Kendisini geçirmek için aşağı inmeme izin vermedi.

Öbür doktor da başsağlığı dileyip gidince İye'm aşçıyı Suat Amcama gönderdi. Tanıdıklara haber iletme telaşı başlamıştı.

Bu arada birinin şöyle dediğini anımsıyorum :

"Sabahattin Bey'e Suzan'ın söylenmesi ayıp oldu. Adam biliyordu Paşa'nın durumunu. Gene de çağrıldığı için kalkıp gelmiş. Doktorlar yapılacak bir şey yoksa, işi böyle ağırdan alırlar..."

O günlerden unutamadığım ikinci anım ise cenazenin kalkacağı gün babamın bahçe kapısından içeri girişidir...

Dedemin öldüğü duyulunca köşk tanıdıklarla dolup taşmıştı. Gelen giden herkes İye'me başsağlığı dileyip bir isteği olup olmadığını soruyordu. Bu arada amcalarımla onlara yardım eden bir iki yakınımız cenaze için gerekli işlemleri yapmaktaydılar. Gazete ilanları, Süvari Okulu'na, Merkez Komutanlığı'na yazılan yazılar, bir sürü iş...

Bütün bunlar olup biterken babam ortalarda yoktu.

İye'm,

"Vedat'a haber veremediniz mi?" diye soruyordu.

Dedemi alt kattaki salonlardan birinde büyük masaya sırtüstü yatırmış, göbeğinin üstüne tören kılıcını koymuşlardı.

Cenazesi Erenköy İstasyonu'ndaki camiden kaldırılıp Sahrayıcedit'teki aile mezarlığına götürülecekti. Ali Paşa, Suzan Hanım, Adile Halam, Kerime Yengemin bebekken ölen ilk çocuğu, Naime Halamın menenjitten kurtulamayan küçük güzel kızı Cemile, hep oradaydılar. Dedemle bayramlarda gider, mermerlerin arasından çıkan yabani otları temizletirdik. Konuşur, şakalaşırdık ölülerle. Ali Paşa'yla Suzan Hanım'ın taşları önde yan yanaydı. Bayağı da büyüktüler.

O sabah babam bahçe kapısından girdiğinde ben birkaç arkadaşımla birlikte köşkün önündeki son ıhlamur ağacının altındaydım. Camiye gidilecek saati bekliyorduk.

Babam kapıdan girip iki sıra ıhlamur ağaçlarının arasından bize doğru ilerledi. Arkasından iki kişi daha geliyordu.

Yıkılmış bir sesle,

"Bu sabah haberim oldu, Mehmetçiğim," dedi, "beynimden vurulmuşa döndüm."

Beni öptü, başsağlığı diledi. Arkasından gelenler de başsağlığı dilediler.

Ne kadar kötü!.. Hiçbir sözüne, hiçbir davranışına inanamıyordum babamın.

Koltuğunun altında tıklım tıklım dolu çantası, üstünde onun içine sığdıramadığı kâğıtlar mı, defterler mi, her neyse, arkasında iş arkadaşları, sanki bir gösteri yapıyormuş gibi geliyordu bana.

Daha önce duyduğunu, ama cenaze giderlerine katkıda bulunacak parası olmadığı için, ortalarda görünmediğini düşünüyordum. O ise yoğun işleri yüzünden gazete okuyacak zaman bile bulamadığı havasını yaratmaya çalışıyordu.

Bu güvensizliğimin etkisiyle olsa gerek, edasını da değişmiş görmekteydim. Dedemin köşkünde, azarlanmak istemeyen bir çocuk gibi, hep çekingen, boynu eğik olurdu. Oysa o gün daha önce gelememesinin nedenini bildirirken bile yukardan konuşuyordu.

Belki yoktu böyle bir değişiklik, ama bana varmış gibi geliyordu.

Ondan hiçbir zaman, hiçbir şey beklememiş olmama seviniyordum.

Bir sessizlik yaşanınca,

"Neredeler? İçerdeler mi?" diye sormuş, derin üzüntüsünü gösteren yüzüyle yüksekten bakarak arkadaşlarımı selamlayıp köşkün kapısına yönelmişti.

Mal sahipliğinden hiç hoşlanmamamda o gün babamda gördüğümü sandığım değişikliğin büyük etkisi olduğu kanısındayım.

*

Suat'la Vedat'ın Kâmi Nâzım'a satış sözü vererek borç aldıkları dedem ölür ölmez ortaya çıktı. İye'me, birtakım aracılar, üzülmemesini, kaygılanmamasını, düzeninin bozulmayacağını bildirerek Avukatın selamlarını getirdiler. Onun hissesi de uygun koşullarla satın alınacak, sorunları çözülecek, istekleri yerine getirilecek, köşkte ölünceye kadar oturması sağlanacaktı.

Kimin kime ne verdiğini, ne aldığını, doğru dürüst bilen yoktu, ama ortada birtakım gülünç rakamlar dolaşıyordu. Suat Bey'in hisselerine karşı eline on üç bin lira geçtiği, Vedat Bey'in o kadar bile almadığı, gene en çok Nihat Bey'in aldığı söyleniyordu.

Dedem öldüğünde köşkün bahçesi kaç dönüm kalmıştı, tam olarak bilmiyorum. On beş dönüm filan olmalı. Dörtte biri İye'min, dörtte üçü de

üç oğulun. Avukat yirmi bin lirayı aşmayan ödemelerle bu dört hisseyi de satın aldıktan sonra, bu kez bize haber göndermeye başladı.

Fifi'nin kocası Vedat Başar Dördüncü Vakıf Han'ın asma katında Borsa Acentesiydi.

Söylediğim gibi, dedem ölünce, biz iki kardeş bir süre Erenköy'de onlarla oturmuştuk. Kâmi Nâzım, bize ulaşmak için, eniştemizi, Vedat Başar'ı kullanırdı.

"Bugün gene Kâmi Bey aradı, sizin arsaya yedi bin lira veriyor. Bir dönüm için fena para değil. Ne diyorsunuz?"

Bizim arsamızı satmaya niyetimiz yoktu, oraya bir gün ev yaptırmayı kuruyorduk.

Ayrıca Suat Amcamın, babamın mal satmaları karşı koyamadıkları kötü bir alışkanlıkmış da, Avukat onların bu kötü alışkanlığından yararlanmış gibi bir öfke de vardı içimizde...

Yedi bin, sekiz bin, dokuz bin, on bin...

Hayır!.. Hayır!.. Hayır!..

Vedat Başar bizim arsayı satmaya hiç niyetimiz olmadığını anlayınca, pazarlığı kestirip atmak için,

"Çocuklar kırk bin lira istiyorlar..." demiş...

"Onlar ya kendi emekleriyle hiç para kazanmamışlar, ya da hesap bilmiyorlar," diye gülmüş Avukat...

Kırk bin liraya bir dönüm arsayı kimse almazdı... Bizim de ev yapacak paramız olmadığına göre öyle durdukça duracaktı o arsa...

Böylece kovalamaca sona ermiş oluyordu...

Ama Adnan Bey'le gidip arsanın tam yerini saptamak için birtakım ölçmeler yapmamız, anlaşılan, bir tedirginlik yaratmıştı.

Arsayı niçin ölçtüğümüzü, yanımdakinin kim olduğunu sorduklarında Vedat Başar,

"Ev yapmak istiyorlar, ağaçlara bakmak için mimarla gelmişlerdi, onu görmüşsünüzdür," demiş.

Ama ev yaptıracak paramız olmadığı biliniyor...

Müşteri kızıştırmak için bir gösteri mi!..

Arsanın ikiye bölündüğü, yarısının satılıp öbür yarısına ev yapılacağı, imardaki işlerin tamamlandığı duyulduğunda ise hava birden değişivermişti.

Kâmi Nâzım, Vedat'ı arayıp,

"Çocukların istediği kırk bin lirayı vereceğim, ben severim onları," demiş.

Vedat o akşam bayağı heyecanlıydı.

"Çok iyi bir fiyat, adam bahçesinin en güzel yerine bıçak gibi saplandığı için veriyor bir dönüme bu parayı. Çevresindeki arsaları değerlendirmek için. Başka kimse vermez. Ben olsam kaçırmam."

Adnan Bey'e de danışmalıydık. Arsayı ikiye bölmesi kolay olmamıştı... Onca emek boşa mı gidecekti?

"Yarısını böyle yüksek bir fiyata satsak, elimize yirmi bin lira geçer," dedi Adnan Bey, "bu para öbür yarıya bir ev yapmaya yetmez. Gene bankadan kredi almak gerekir. Oysa kırk bin liraya bir apartman dairesi bulup hemen içine girebilirsiniz."

Ayrıca emeğinin boşa gittiğine de inanmıyordu : Bir dönüme kırk bin lira vermeyi, ev yaptırma yolunda önemli bir adım attığımızı gördükleri için kabul ettikleri kanısındaydı.

*

Avukatın adamları bütün işlemleri bir çırpıda hazırladılar. Tapu memuru Vedat Başar'ın Dördüncü Vakıf Han'daki yazıhanesine getirildi. Biz de söylenen saatte iki kardeş oraya gittik. İmzaları attıp parayı aldık. Kırk bin lirayı Vedat sayıp yağmurluğumun iç cebine koydu.

"Doğru altımızdaki bankaya," dedi.

Bu o gün için herhalde bayağı büyük bir paraydı.

Yanımıza yazıhanede çalışan iki kişi verildi.

Vakıf Han'ın altındaki bankaya gidip kırk bin lirayı yatırdık.

Şimdi iş satın alınacak apartman katını bulmaya kalıyordu. Aramaya başlayınca, Türk lirasının değerinin düşürüleceği dedikoduları yüzünden, kimsenin malını satmaya istekli olmadığını gördük. Bir çırpıda herkes tok satıcı olmuştu.

Emlakçılar umut kırıcı sözler ediyor, kırk bin liraya çok kötü yerler gösteriyorlardı.

On beş yirmi gün kadar dolaşınca, arsamızı hiç de sandığımız kadar iyi bir fiyata satmamış olduğumuzu anladık.

Tuna'nın BP'den Mehmet Emiroğlu diye bir arkadaşı vardı. Neşeli, eğlenmesini bilen, içkiye düşkün, tatlı dilli bir genç adam. Yarı ömrü Altunizade köşkünde geçerdi. Ailesinden kalan arsalarla uğraşırken birçok emlakçı tanımış, tam o ara, BP'deki işinden ayrılıp kendisi de emlakçılığa soyunmuştu. Onunla dolaşmalarımız iyice girgira döndü.

Başımızdan geçenleri akşamları evdekileri güldürmek için anlatıyorduk. Apartman katlarını filan bırakmış, mahalle aralarındaki yüz yıllık sefertası evlere kadar düşmüştük.

Sonunda kırk bin liraya hiçbir şey alamayacağımızı anladık.

Bir iki yıl önce, Saime Teyzem Altunizade Köşkünün elli dönüme yakın, geniş bahçesini parsellettirmişti. Büyükleri bir dönüm, küçükleri altı yüz, yedi yüz metre kare, kırk beşten fazla arsa... Ama pek alıcı çıktığı yoktu... Altunizade dağ başı sayılıyordu...

En güzel arsalardan birini Tuna'nın o günlerde yanında çalıştığı bir patrona imardaki giderleri karşılamak için çok ucuza satmışlar, küçük arsalardan birini de mahalleden tanıdıkları bir cami imamına taksitle vermişlerdi.

İlk alıcı alt bölümdeki en ucuz arsalardan birini isteyen bir yapı kalfası olmuştu. Bir dönüme on bin lira mı ödemişti? Öyle bir şey...

Saime Teyzem Altunizade'ye yerleşmemizi öneriyor,

"İstediğiniz arsayı seçin, gönlünüzün çektiği gibi bir ev yaptırın kendinize," diyordu.

Bedava verecekti anneme arsayı.

Önceleri bu öneriye pek sıcak bakmamıştık. Ev yapılana kadar nerede barınacaktık?

Yazın Çamlıca'nın havası çok güzeldi, ama karakışta?

"Pencereleri, camları iyice örtersiniz," dendi...

Zaten Ismayıl Hakkı Baltacıoğlu artık yoktu, annem onun üst kattaki çalışma odasını oturma odası yapmıştı.

"Lodosa bakan köşe kuytudur," dendi...

Aslında çaresizdik...

Düşlerimizde yaşayan apartman katını bulamayacağımız kesindi...

Gene Adnan Bey'e başvurduk. Bankadaki paramız durmadan değer yitiriyordu, daha fazla beklemeden, Saime Teyzemin vereceği arsaya bir ev yapabilir miydik?

Adnan Bey apartman dairesi yerine bahçeli, hem de iki katlı bir evimiz olabileceğini söyledi. Ona göre bu çok akıllıca bir karardı.

Hemen annemle konuşup nasıl bir ev istediğini öğrendi, arsaya baktı, bize bir plan çizdi...

Böylece yazarlık, çevirmenlik alanındaki çalışmalarım sona eriyor, mimar yardımcılığı mı, yapı gözlemciliği mi, ne denecekse, yepyeni bir görev başlıyordu benim için.

Aslında herkes "inşaat kalfası" olduğumu söylüyordu. Ama kendi yapımızda da, Adnan Bey'le birlikte Harem'de çalışırken de, Fifi'ye gönlüne göre bir villa yaparken de "kalfa" konumunda değildim. İlkinde kendi yaptırdığı evi mimarın verdiği bilgilerle denetleyen bir mal sahibiydim; ikincisinde kalfayı, ustaları, gereçleri mimar adına denetleyen özel bir yardımcıydım; üçüncüsünde ise bir mimarın adını kullanarak, beton hesapları dışında, her şeyi yapıp uygulayan kişiydim.

1954'ten 1958 sonlarına kadar bu işlerle uğraşırken çok az yazı yazabildim.

Bambaşka bir ortamda yapı işçileriyle, ustalarla, iyisi, kötüsü, her çeşit insanla birlikte çalıştım, ilginç olaylar yaşadım.

Adnan Bey özel öğretmenim gibiydi. Tuğla işlerken köşeleri bağlamaktan demir planı okumaya, kalıp yapmaktan doğrama çizimlerine kadar, işin bütün ayrıntılarını anlatıyordu. Elektrik, temiz su, pis su, her şey...

Genellikle güvendiği ustaları getirirdi... Ya başka yapılarında deneyip beğendiklerini, ya da Yapı Usta Okulu'ndan yetişenleri... Söz dinleyen, dürüst çalışan ustaları...

Denetleyeceğim kişilerle çatışmamı önceden önlüyor gibiydi. Yalnız, bir kez, Harem'deki apartmanın kalfasını seçerken pek memnun olmadığını sezmiştim. Biraz zorlanacağımızı biliyordu sanırım.

"Ters heriftir!.." demişti.

Gerçekten de tartışmış durmuştuk o kalfayla.

Ama ikinci işimdi, neyin, nasıl yapılması gerektiği konusunda kuşkularım yoktu.

Kafasına göre çalışan bir ustaya,

"Niye mimarın dediği gibi yapmıyorsun?" diye soruyordum.

"Ağabey, kalfa böyle yapmamızı istiyor," diyordu.

Kalfayı çağırıyordum : Bir sürü ileri geri söz ediyordu...

"Ne önemi var? Öyle de olur, böyle de..."

"Mimar öyle istiyor, kalfam..."

"Tamam, yaparız. Sen söylemesen nerden haberi olacak?"

"Ama adam bana bunun için para veriyor..."

"Bize zarar ettiresin diye mi?.."

"Onu bilemem... Ama zarar edip etmeyeceğini işi alırken düşünmeliydin... Adnan Bey neyi, nasıl istediğini daha baştan uzun uzun anlattı sana... Sen de fiyat verdin... İkimiz de oradaydık... Ayrıca, gerçekten zarar etsen bir dakika bile durmazsın burada..."

Böyle tatsız konuşmalar...

O kalfanın dışında da bazı ustalarla ufak tefek takışmalarımız oluyordu, ama çalışanların çoğunluğu benim yapıda işbaşından paydosa kadar niye beklediğimi çok iyi biliyorlardı.

*

Bizim ev yapılırken, Adnan Bey iki üç günde bir gelmek zorunda kalmıştı. Onu izleyerek nelere dikkat edilmesi gerektiğini, yapılan işlerin nasıl denetleneceğini uygulamalı olarak görüyordum. Kâğıt üzerinde anlattıklarıyla benim ustaları denetlemem olanaksızdı. Yanlış sözler etmekten çekiniyordum.

En büyük merakımız evimizin kaç ayda biteceğiydi. Acaba o kış içine girebilecek miydik?

"Yalnız kabası üç ay sürer," diyorlardı, "iki beton atılacak..."

Kabası üç ay, içi de dört beş ay...

"Sonra öyle kışa doğru biterse beton eve girilmez, üstünden ağustos sıcağı geçmeli."

Demek ki öbür kışa...

Ama işler umduğumuz gibi gelişmedi.

Temeller kazılmaya başlandı. Bir türlü kesme toprak çıkmıyordu.

Lekeli, çürük bir toprak...

"Temellerin tabanına demirli beton mu döksek?" diye düşünürken Saime Teyzem parsellenen arsaların yol boyunca uzanan yıkık duvarlarındaki taşları kullanabileceğimizi söyledi.

Bunun üzerine betondan vazgeçtik...

Nasıl olsa taş bedavaydı...

İki katlı, yığma yapı temeli atıyorduk.

İmar durumu üç kattı. Biz paramız yetmeyeceği için iki kat düşünmüştük.

Genelde bir buçuk, iki metrede çıkan sağlam toprak bazı yerlerde üç buçuk, dört metrede çıktı.

Gerçi taş bedavaydı, ama kum, kireç, çimento, işçilik bedava değildi. Umduğumuzdan çok daha derin temelleri doldurmak zorunda kalınca, Adnan Bey,

"Ucuz olur diye düşündük, ama bu iş bize belki daha pahalıya patladı, üstelik çok da zamanımızı aldı," dedi.

Temellere taşları yukardan gelişigüzel atmıyor, içine usta sokarak iyi kötü ördürüp duvarlara bütünlük verdiriyor, harca da belli bir oranda çimento katıyorduk. Böyle derinleştirmeden temellerin tabanına çepeçevre demirli beton döksek bayağı zaman kazanırdık. Belki o kazanacağımız zaman bizi ilerdeki beklemelerimizden de kurtarır, evimize bir yıl önce girerdik.

Ama ucuza çıkarma kaygısı, belli bir parayla yapılabileceğin en fazlasını yapma çabası bizi hep duralatıyor, gecikmemize neden oluyordu.

Tam o günlerde demir karaborsaya düştü...

*

Adnan Bey'le Kadıköy'den demir ile çimento almaya gitmiştik. İki katın kabası için ne kadar gerekliyse, toptan alacaktık.

Satıcı fiyatlarda oynamalar olduğunu, demirin anlamsız bir yükseliş gösterdiğini, ama hafta sonuna kadar düşeceğini, çimentonun ise bir süre zor bulunacağını söyledi.

Adnan Bey'le daha önce de iş yapmıştı, tanışıyorlardı.

Bir dostuna yardım etmek ister gibi bir havada,

"Çimentoyu verelim, ama demiri şu günlerde ne kadar gerekliyse o kadar alın," dedi.

Biz de yalnız hatıllar için gereken demiri aldık.

Doğrudan fabrikadan gelen koca bir kamyon çimentoyu ise Altunizade köşkünün altındaki bodruma indirdik.

Bodrumun köşkün daha alçak olan arka bahçesine açılan iki kanatlı kapısından malta taşları döşeli geniş bir alana girilirdi. Tam karşıda yukarı çıkan gösterişli merdiven, solda bir mutfak, sağda da küçük bir ahır vardı. Orası eskiden de ahır mıydı, bilmiyorum. Asıl büyük ahır, dutluğun altında, köşkten yüz metre kadar uzaktaydı.

Saime Teyzem İsmail Zühtü Paşa'nın sağlığında bu aşağıdaki kapıların hep açık durduğunu, o taşlıkta masalar olduğunu, yoksullara yemek verildiğini söylerdi.

İşte fabrikadan sıcak sıcak gelen çimentolarımızı oraya istif ettik. Yaptırdığımız ev, hemen köşkün arkasında, elli metre uzaklıktaydı.

Eskiden bağ olan yerden bir dönümlük güzel bir arsa seçmiştik. İçinde armut ağaçları da vardı.

Temeller toprağın üstüne çıkıp birinci katın tabanına kadar yükselince elli santimlik taş duvarlar çepeçevre hatıl dökülerek bağlandı, arkasından morumsu kumlu tuğlalarla ilk katın duvarları işlendi, kapılar, çentikli pencere boşlukları, lentolar, arkasından hasırın kalıbı yapıldı, elektrikçi çalışırken ben de demir almaya Kadıköy'e gittim. Adnan Bey'i daha önceden tanıyan, fiyatların düşeceğini, acele etmememizi söyleyen satıcı,

"Bir türlü düşmedi fiyatlar, hatta biraz arttı bile, siz gene yalnız birinci katın demirini alın," dedi.

Öyle yaptık.

Birinci katın hasırı döküldü, ikinci katın duvarları yükseldi. Yirmi bir gün sonra alt katın kalıbı sökülüp yukarı kalıp yapılmaya başlandı. Bu arada birkaç gün yapıyı paydos edip beklememiz gerekti.

Kalfa yirmi bir günün dolmasını beklerken sürekli sızlanıyordu :

"Adnan Bey böyledir, tutturur yirmi bir gün diye, biz her yerde on beş günde söküyoruz kalıpları. On günde söken bile var. Üstelik de burada altı torba çimentoyla kardık betonu. Herkes beş torba koyuyor."

İkinci katın hasırına sıra geldiğinde ise demirin karaborsaya düştüğünü öğrendik.

Bütün tanıdığı satıcılara başvurdu Adnan Bey, sonunda,

"Çaresiz bekleyeceğiz," dedi.

Yapacak bir şey yoktu...

Bugün yarın... Günler geçiyor...

Derken karaborsa iyice hızlandı. Ama hep çekme demir. Bazı yerleri tam yuvarlak bile değil, bıçak gibi.

Karaborsadan alalım desek, Adnan Bey çekme demir istemiyor. Ölçüleri standartlara uygun firkete demir kullanıyoruz.

Yapı paydos oldu.

"Biz sana haber veririz," dedi Adnan Bey, kalfa takımlarını toplayıp gitti.

Kalıp tahtaları güneşte kavrulup dönüyor, çimentolar köşkün bodrumunda taşlaşacak...

Emrullah adında bir çavuş vardı yapıda, ikide bir kalıbın üstüne çıkıp kıvrılan tahtaları çiviliyor, her hafta bodrumdaki çimentoları bir yandan öte yana aktarıp sallıyor, taşlaşmalarına engel olmaya çalışıyordu.

Sonunda Adnan Bey'in arkadaşlarının aracılığıyla Haliç'teki bir atölyeden gidip çekme demir aldım.

"Özenle çekilmiş, standartlara uygun," deniyordu.

Arkadaşları Adnan Bey'i inandırmışlardı. Zaten direnecek durum da yoktu. Biraz daha beklersek çimentolar taşlaşacaktı...

Nitekim ikinci kat hasırında, altı da değil, yedi torbayla kardılar betonu.

Yirmi bir gün sonra kalıpları söküp çatıyı kim yapmıştı, anımsamıyorum, ama çok iyi bir ustaydı. Kalfa ikinci kat hasırını dökünce gitmişti.

Kiremitlerin konuşu, mahyaların oturtuluşu, en ince ayrıntılarına kadar, Adnan Bey'in isteklerine kılı kılına uyularak yapılmıştı. Şöyle baktığınızda bir ayrım görmüyordunuz, ama görebilenler için çok ince ayrımlar vardı.

Ali Usta mıydı acaba?

Adnan Bey'in Yapı Usta Okulu'ndan öğrencisi olan, her işe yatkın, kafası çalışan, söyleneni anlayarak uygulayan, aydın bir işçiydi Ali Usta.

İkimiz birlikte evin bütün ince işlerini yapmıştık. Mutfak tezgâhları, merdiven korkulukları, su tesisatı...

Paramız çok azaldığı için, su tesisatını götürü verememiştik.

Adnan Bey,

"Ali ile ikiniz yaparsınız," demişti.

Evde bir paftası ile mengenesi varmış, bize onları getirdi. Bir de plan çizdi. Boruları, köşeleri, te'leri alıp başladık. En ucuzundan da musluklar, bataryalar.

Ali Usta'nın gündeliği karşılığında su tesisatı...

Bu arada, doğrama da Bağlarbaşı'ndaki Ermeni bir ustaya ısmarlanmış, kereste alınmış, kesilip biçilmiş, işin tam ortasına gelindiğinde ise doğramacı hastalandığı için her şey öylece kalmıştı. Ağır bir romatizmaydı sanırım. Dükkân kapalıydı. Keresteyi biz aldığımız için, ustanın iyileşmesini, dükkânını açmasını beklemek zorundaydık.

Zaten daha ilerisi için paramız da kalmamıştı.

Elimize açıktan geçen her kuruşu eve harcıyorduk, ama delik çok büyüktü.

Adnan Bey'le sürekli hesaplar yapıyor, çareler arıyorduk.

Kredi alabilir miyiz? Alırsak nasıl öderiz? Bütününü tamamlamasak, yalnız bir katı bitirip boya badana yapmadan içine girsek?

Gecekondular gibi...

Sokağımızda daha su, elektrik, havagazı filan da yok...

Aslında ortada sokak da yok... Altunizade köşkünün bahçesine ev yapıyoruz...

Arada bir Saime Teyzem planı elime verip, bir adam tutmamı, parsellerin köşelerine kazık çaktırmamı istiyor...

Alıcı gelirse gösterebilmek için...

Kalfa şapkamı başıma geçirip elime çelik metroyu alıyor, köşelere kazıkları çaktırıyorum...

Yollar belirleniyor, arsalar ortaya çıkıyor, ama bir hafta on gün sonra ara ki bulasın kazıkları...

Kaç kez yaptım bu işi. Sonunda kazık yerlerini, kazıklar olmasa da, aşağı yukarı bilir duruma geldim.

Gene bir gün Adnan Bey'in Tünel'deki evinde oturmuş, ne yapacağımızı konuşuyorduk. O günlerde onun işleri biraz çoktu, Altunizade'ye pek gelemiyordu. Ben gidip danışıyordum bir şey gerekirse. Yapıda Ali Usta ile ikimiz çalışıyorduk yalnızca. Mutfakta, banyoda, ince işler...

Kapı çalındı.

Adnan Bey'in de tanımadığı biri geldi...

Harem'de bir apartman yaptırmak istiyormuş, namuslu bir mimar ararken arkadaşları,

"Senin aradığın adamı biz tanıyoruz," demişler, o da hemen adresi alıp çat kapı gelmiş.

Orta yaşlı, yakışıklı, bakımlı bir adam. Çok tez canlı olduğu her halinden belli.

Adnan Bey,

"Şu anda elimde işlerim var," diyor...

Ama adam kolay pes edeceklerden değil,

"Bunu araya sokun," diye diretiyor, "onlar uzun vadeli büyük işlerdir. Bizimki üç buçuk katlı bir apartman."

Konuşmalarını izliyorum. Bu iki adam nasıl anlaşabilir? Biri çok tez canlı, öbürü aşırı yavaş, kılı kırk yarıcı.

Bundan mı kabul etmiyor acaba Adnan Bey diye geçiyor aklımdan. Ama, hayır, gerçekten işlerinin çokluğundan, yetiştiremeyeceğinden kaygılı.

Derken birden değişiyor havası.

"Peki, tamam," diyor adama.

Mimarlık ücretini, sözleşmeyi, ödeme koşullarını konuşuyorlar. Adam çıkıp gidiyor...

Onu geçirdikten sonra odaya dönen Adnan Bey karşıma oturup, iyi bir iş başarmış olmanın mutluluğuyla,

"Şimdi sizin evi tamamladık," diyor. "Ben bu apartmanı senin için aldım. Planları yapmak bir şey değil, yapıyı denetleyecek zamanım yok. Sen her şeyi öğrendin, kendi evinde olduğu gibi ustaların başında durur, planları uygulatır, işleri denetler, benimle de sürekli ilişki içinde olursun. Yüzde on alacağız, yarısı benim, vergiler, birtakım giderler, demir hesabı filan için, yarısı da senin. Buradan kazanacağın para ile de evinizi rahat rahat tamamlarsınız."

Böylece Adnan Bey'in özel yardımcısı oluyordum...

Her sabah Harem'e gidip akşama kadar yapıda kalmaya başladım. Daha önceden tanıdığım Salih adında uyanık bir çocuğu da çavuş olarak yanıma aldım.

Ali Usta bir süre bizim evde yalnız olarak çalıştı. Birlikte başladığımız su tesisatını bitirince, Adnan Bey onu başka bir yere götürdü.

Kendi yapımızı tam anlamıyla paydos etmiş, bütün gücümü Harem'deki apartmana vermiştim. Orada mal sahibi sürekli zorladığı için kalfa bayağı kalabalık bir ekip çalıştırıyordu. Birçok işi Adnan Bey'in istediği titizlikte yaptırmak olanaksızdı. Ustalar sürekli değişiyordu. Birine anlatıyordunuz isteneni, iki gün sonra o gidiyor, başkası geliyordu.

Hangisinin başında duracaksınız!..

Kalfa ise düşman gibiydi, işleri yavaşlattığımızı söyleyerek mal sahibini sürekli bize karşı kışkırtıyordu.

Alışverişin, son dakika gereksinimlerinin de arkası kesilmiyordu. Hiçbir şeyi bir gün önceden düşünüp istemezlerdi.

Hep son dakikada...

Yarı ömrüm yapıda geçiyorsa, yarı ömrüm de, Kadıköy'de, Üsküdar'da, Perşembe Pazarı'nda alışverişte, kamyonlarda geçiyordu.

Kışın yapıların içinde ıslak bir soğukluk olur. Hele kabası yükselirken nerede duracağınızı bilemezsiniz. Buz gibi sarar her yanınızı. Ciğerlerinden hastalık geçirmiş bir kimsenin, ne kadar iyi giyinse, korunsa da kolay değildir bu ıslak soğuğa dayanması. Nitekim ben de dayanamadım.

Harem'deki apartmanın üçüncü katını çıkmış, betonunu dökmüştük sanırım, yani kabası aşağı yukarı tamamlandığı sırada yatağa düştüm. Annem de, Adnan Bey de çok korktular. Altunizade köşkünün en kuytu odasının en kuytu köşesine konulan yatağımda bir süre kuzu kuzu yattım. Deneyimli bir hastaydım, nasıl davranmam gerektiğini biliyordum. Ayaklanmakta acele etmedim. Sonunda da ucuz kurtuldum diyebilirim. Annem de, Adnan Bey de yeniden Harem'deki yapıya gidip gelmeye başlamamı uygun görmediler.

O güne kadarki çalışmamın karşılığı olarak yirmi bin lirayı biraz geçen bir para kazanmıştım. Bu, evi tamamlamamıza yetecekti. Ucuz bir dış sıvayla yetinecek, yağlıboya işine hiç girmeyecektik. Mahallemizin çocuğu olan Hidayet Usta duvarlara kireç badana yapacak, doğramaya da bezir yağı sürecekti.

Bir iki ay sonra, ilkyazla birlikte, önce romatizmalı doğramacımızın iyileşip çalışmaya başladığı haberi, arkasından da pencerelerimizle, kapı kasalarımız geldi.

Saime Teyzem, annemle birlikte, Fifi'ye de bir arsa vermişti. Biz iç köşedeydik, o Küçük Çamlıca Caddesi üzerinde, tam yanımızdaki değil de, çaprazımızdaki arsayı seçmişti.

Fifi onun evini de benim yapmamı istiyordu. O nasıl bir ev istediğini anlatacak, ben de ona göre çizecektim.

Neden ben?

İstekleri bir mimarın uğraşacağı şeyler değildi de ondan...

Yıllardır bir evim olsa şöyle yaparım, böyle yaparım diye düşünmüş durmuştu...

Tek katlı bir ev istiyordu, ama ilerde üstüne bir kat daha çıkılabilmeliydi.

Altına ise üç odalı taş duvarlı bir bodrum yapılacaktı.

Oturma ile yemek salonlarını birleştiren geniş geçişe kapı takılmayacak, tavan yükseklikleri dört metre olacaktı. Bu salonların Küçük Çamlıca'ya bakan duvarlarına büyük pencereler açılacaktı.

Üç yatak odasından yere kadar camlı kapılarla çıkılacak üstü kapalı ortak balkon da Küçük Çamlıca'ya bakacaktı.

Salonların yanına bir dikiş odası ile gerekirse yatak odası olarak da kullanılabilecek bir hobi odası eklenecekti.

İlerde ikinci bir kat yapılıp yatak odaları ile dikiş odası yukarıya alınırsa, ara duvarlar yıkılarak bu iki oda salonlara katılacak, üst kata çıkan güzel bir ağaç merdiven buraya yerleştirilecekti. Ayrıca aşağıdaki yatak odalarından ikisi birleştirilip bir kitaplık olarak salona bağlanacak, sondaki yatak odası hobi odasına dönüştürülecekti.

Bütün bunlar önceden düşünülüp hesaplar ona göre yapılmalıydı...

Fifi salondaki köşesinde otururken bahçe kapısından girip çıkanları izleyebilmeli, Küçük Çamlıca tepesine bakabilmeli, ayrı bir bölüm oluşturan mutfak ile garajda çalışanlar, ona görünmeden evin öbür bölümlerine geçememeliydiler.

Banyoyu kurnalı Türk hamamı düzeninde, hem de kolay ısınsın diye küçük istiyordu.

Belki şimdi aklıma gelmeyen daha başka istekleri de vardı.

Bir yandan kendi evimizi içine girilebilecek duruma getirmeye çalışırken, bir yandan da Fifi'nin evinin planlarıyla uğraşıyordum.

Sonunda biz, eksiklerine aldırmadan, elektriği bile bağlanmadan girdik evimize. Fifi'ninki ise ağır bir tempoda da olsa başladı yapılmaya. Vedat parayı parayla kazandığı için toplu ödemeler yapmaktan hoşlanmıyor, her hafta birkaç yüz lira getirip veriyordu. Fifi'yle öyle anlaşmışlardı. Yavaş yavaş yapılacaktı ev. Ben de ona göre davranıyor, verilen paraya göre adam çalıştırıyordum. Bazen büsbütün yavaşlamamız, hatta arada bir yapıyı paydos etmemiz gerekiyordu.

Girişteki küçük havuz, merdivenlerin alınları, subasmanlar, yatak odalarından çıkılan balkonun duvarları kara taş olacaktı. Apturrahman Usta bu taşları yontup hazırlarken tam bir kış boyunca yapıda tek başına çalışmıştı. Hatta arada gidip Bağlarbaşı'ndaki bir evin taş işlerini de yapıvermişti.

Sıra boyaya geldiğinde de Hidayet Usta bütün bir kışı, yanına Yani Usta'yı da alıp Fifi'nin evinde geçirmişti. Bütün duvarlara yağlıboya için kat kat tutkallı macun çekilmiş, çok el tutan kapı pancurları iki renge boyanmıştı.

Aynı bahçe içindeydik. Ben evde çalışıyor, kendi işlerimi yapıyor, arada bir de yapıya gidip ustalara bakıyordum. Bir istekleri oldu mu, onlar zaten bize geliyorlardı.

*

İşin çok uzayacağını anlayınca askere gitmeye karar verdim. Sağlığım iyi gibiydi. Ayrıca yaşım otuzu bulmuştu, erteleme sınırına gelmek üzereydim.

O yıllarda Yedek Subay adayı olarak nerede eğitim görüleceğinin belirlenmesi için önce Ankara'da toplanılırdı.

Hiç unutmam, Metin Oktay'ın golleriyle Galatasaray'ın Fener'i yendiği bir pazar Ankara'da toplanmıştık.

Sırada beklerken cep radyolarından maç dinliyordu herkes.

O gün hepimizle tek tek "mülakat" denilen görüşmeler yapılmıştı.

Benim dosyamda Haydarpaşa Asker Hastanesi'nden alınmış "B 36 Sakat" raporu vardı. Verem geçirmiş olanlara veriliyordu bu rapor. Er olursanız altı ay askerlik yapıyordunuz. Yedek Subayları ise geri hizmetlerde kullanıyorlardı.

Dosyamı karıştıran yüzbaşı, konuşmayı fazla uzatmadan, "Levazım," demişti.

İstanbul'da, Eyüp'te Levazım ve Maliye Okulu'nda eğitim görecektim. Önceden de biliyordum zaten Eyüp'e gönderileceğimi. Sakatları hep levazıma ayırıyorlardı. Nitekim üçüncü bölükte bir araya geldiğimizde büyük bir çoğunluğun sakatlardan oluştuğunu gördüm. Talime çıktığımızda tam anlamıyla dökülüyorduk. Ama arada sağlıklı olanlar, hatta sporcular bile vardı. Onlar da herhalde öğrenimleri, sivil yaşamdaki işleri bakımından ticarete yakınlıkları nedeniyle buradaydılar.

Adı ve Soyadı : Fuat Bengü
Kıt'ası : Ly. ve Maliye okulu 3Bl.
Rütbesi : Öğrenci
Ödevi : Yd. Sb.
Sınıfı : Levazım
Sicil No. : 4413
Vesikanın verildiği tarih 1. 1. 1957
Vesika sahibinin imzası

Resmi Mühür
ve
Âmirin imzası

Fuat Bengü
Levazım ve Maliye Okulu
3. Bölük Öğrenci
Yedek Subay
Sicil No 4413
1. 1. 1957
Tramvay, Tünel ve Otobüslerde "tenzilatlı talebe tarifesinden istifade" etmesi için verilen kimlik kartı.

Bölükte benim tek arkadaşlık kurduğum kişi ressam Özdemir Altan'dı. Ölçülü, dengeli, düşünerek konuşan bir gençti. Evlenmek, çocuk sahibi olmak istemeyişimi onunla söyleşilerimiz sonunda aştığımı söyleyebilirim.

Bölükteki herkesin ilgisini çekenlerin başında Rahmi Koç geliyordu. Bir de Modaspor'lu iki basketbolcu : Yalçın Okaya ile Turan Tezol.

Turan'ın soyadını yanlış anımsıyor olabilirim. Çünkü ondan hep Atatürk Turan diye söz edilirdi. Yüzü tıpkı Atatürk'e benziyordu. Çok iyi bir basketçiydi. Sanırım Modaspor'un kaptanıydı, oyun içinde takımı yöneten de oydu. Durgun, ağırbaşlı bir görünüşü vardı. Yalçın Okaya ise herkese güler yüzle yaklaşan canayakın bir insandı.

Üçü bayağı arkadaş olmuşlardı. Rahmi Koç'un otomobili kapıda duruyor, hep birlikte gidip geliyorlardı.

Gerçi geceleri bölükte kalmak zorundaydık, ama bu konuda bir baskı yapılmıyordu. İsteyenlerin evlerine gitmelerine göz yumuluyor, kapıdan elini kolunu sallayarak çıkıp gidenlere, "Nereye?" diye sorulmuyordu. Ama sabah yoklamasında mutlaka bölükte olunmalıydı. Geceleri çıkıp

gidenler ya yakında oturanlar, ya da otomobillilerdi. Çoğunluk ister istemez yatakhanelerde kalıyordu.

Onlar da zaman zaman bir yerlere gidip dönerlerdi.

Örnekse bir gece Yalçın ile Turan'ın da yer aldıkları bir Modaspor maçını izlemek için, üstümüzde yedek subay öğrenci giysilerimizle, oldukça kalabalık bir grup kapıdan topluca çıkıp taksilere doluşarak Spor ve Sergi Sarayı'na gitmiştik.

Direklerin arkasına saklanarak izleyicileri gözden geçirip ortaya çıkmamız tehlikeli olur mu, olmaz mı diye bakarken, çocuklardan biri,

"Şimdi yandık!" demişti.

Gösterdiği yönde Rahmi Koç'la bizim üsteğmen yan yana oturuyorlardı. Bir de genç kız vardı yanlarında.

Rahmi'nin kız kardeşiydi sanırım.

Şimdi ne olacak?

"Böyle direklerin arkasından maç izlenmez. Dönüp gidelim bari!" diyenler oldu.

Kararsızlık içinde çevremize bakınırken, Rahmi Koç yanlarına gitmemiz için eliyle işaret etmeye başladı.

Bizi görüp üsteğmene söylemiş, o da,

"Yanımıza gelsinler," demişti anlaşılan.

İkisi birlikte gülümseyerek bizden yana bakıyorlardı.

"Haydi gidiyoruz arkalarına!.."

Girişteki potanın altındaydılar. Bir çırpıda çevrelerini doldurduk. Herhalde bu kadar kalabalık olduğumuzu düşünmemişti üsteğmen. Arkasında bizim giderek çoğalmamızı biraz şaşırarak, ama bir kızgınlık belirtisi göstermeden izledi, yanına sokulan çocuklarla şakalaştı. Maç boyunca çılgınlar gibi Modaspor'u desteklememize de ses çıkarmadı.

Dönüşümüz de eğlenceli olmuştu : Şoförlerle pazarlık, bir taksiye yedi sekiz kişi binme, bilinen sululuklar...

Asker ocağında yaşadığım en büyük sorun üstüme göre üniforma ile kaput bulmaktı diyebilirim. Bir süre sıkıntı çekmiş, ama sonunda ısmarlama giyinen tek yedek subay öğrencisi olmuştum.

Giysi dağıtımı için geldiklerinde adeta bir saldırı yaşanmıştı. Arkadaşlar kendilerine en uygun olanı bulmak için yarışıyor, ceketleri, pantolonları, kaputları kapışıyorlardı.

Hiç hoşlanmadığım bu birbirinin önüne geçme yarışını arkada durarak izlemiş, herkes alacağını aldıktan sonra yaklaştığımda ise bana uyacak hiçbir şey kalmadığını görmüştüm.

Bugün, yarın, dur hele, öbür bölüklerden kalanlara da bir bakalım derken, günler geçiyor, ben giydirilememiş tek yedek subay öğrencisi olarak bölüğün en arkasında, sırtımda siyah paltom, siyah beremle talime çıkmayı sürdürüyordum.

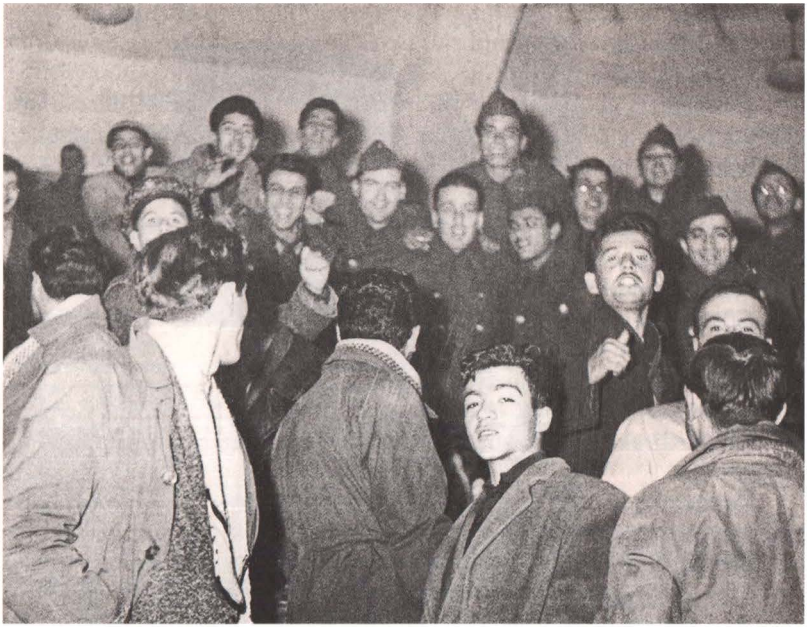

Spor ve Sergi Sarayı'na gittiğimiz gece, üsteğmenin çevresine kümelenip Modaspor'u sonuna kadar destekledikten sonra, bazılarımız bir araya gelip bir de böyle anı fotoğrafı çektirmiştik. Öbür izleyiciler yedek subay öğrencisi bu Modaspor'lular da nerden çıktı diye merakla bakıyorlardı.

Bölük toplanınca, en arkada, en kısa boyluların arasında, siyah paltolu, siyah bereli, uzun boylu, otuz yaşında bir adam, hemen göze batıyordu...

Üsteğmen yanıma yaklaşıp sordu bir gün :

"Nedir, oğlum, sen böyle sivil asker gibi, ne zaman verecekler üniformanı?"

Gırgırcılardan biri fısıldadı :

"O bölük imamı, üsteğmenim!"

"Bari şu bereni çıkar!" dedi üsteğmen.

Beremi çıkarıp cebime soktum.

Başım üşüyordu...

Aynı gün talimden sonra derslikte otururken üsteğmen gelip elime bir kâğıt tutuşturdu :

"Eyüp'te, şu adreste bir dikimevi var. Bu kâğıtla şimdi doğru oraya gideceksin, sana bir üniforma, bir de kaput verecekler."

Dikimevi dedikleri fabrika gibi bir yer...

"Hazırda bir şey yok. Ölçülerini alacağız. İki gün sonra geleceksin," dediler.

İki gün sonra gittiğimde pırıl pırıl bir üniforma ile bir kaput verdiler elime. Tam üstüme göre ikisi de...

Üniformamla dersliğe ilk girdiğim gün, giysiler dağıtılırken açıkgözlük edenler,

"İmama bak, ısmarlama giyiniyor!.." diye doluştular çevreme.

Böylece bölükte boyuma göre sıraya girme olanağını buldum. En arkadan kurtulup önlere geldim.

Elimde güzel fotoğraflar var, bütün bölüğü şöyle yukardan gösteren, sonra yemin töreninde, usta işi fotoğraflar, ama bir profesyonel fotoğrafçı, Mehmet Biber çekmişti onları, yayımlamak için izin almak gerekir. Kimden, nerden, nasıl izin alınacak?

Uğraşamam...

(Nâzım'ın, Muhsin Ertuğrul'un da yayımlanmamış bazı fotoğraflarını saklamış Piraye, ama onların arkasına da bir Alman fotoğrafçı Copyright damgası basmış. O yüzden kullanamadım.)

Mehmet Biber bizimle birlikte Levazım Okulu'nda öğrenciydi. Makinesi hiç elinden düşmez, sürekli fotoğraf çekerdi. Sonra da istediğimiz boyda yaptırıp bizlere satardı onları. Kalabalık fotoğrafların beşer onar gittiğini gören arkadaşlar,

"Biber, sen bu okulu bitirince yedek subay değil, milyoner olacaksın," diyorlardı...

O zamanlar Türkiye'de herkes milyoner değildi. Politikacılar, "Her mahallede bir milyoner yaratacağız," diye kalkınma söylevleri çekerlerdi.

Neyse, ben bölüğün en iyi giyinen adamı olduktan kısa bir süre sonra, başımıza yeni bir üsteğmen geldi. Piyade üsteğmeni. Talimleri sakatlara göre geçiştirmekten hoşlanmıyor, doğru dürüst piyade talimi yaptırmak istiyordu. Bir iki gün içinde revir dolup taşmaya başlayınca, bir sabah, bütün bölük kendimizi Eyüp Dispanseri'nin önünde bulduk. Herkesi radyoskopiden geçirip yaklaşık on kişiyi ayırdılar. Bu ayrılanlar arasında ben de vardım.

"Siz Kasımpaşa'daki Deniz Komutanlığı'na bağlı Asker Hastanesi'nde muayeneden geçeceksiniz," dediler.

Yeniden Heyet Raporu alacaktık...

Pırıl pırıl bir hastane... Başladık doktor doktor dolaşmaya...

İç hastalıkları uzmanı beni muayene ettikten sonra,

"Siz öğretmen misiniz?" diye sordu.

"Hayır, komutanım!" dedim.

"Devlet memuru musunuz?"

"Hayır, komutanım!"

"Ne iş yapıyorsunuz?"

Utana sıkıla anlattım yazar olduğumu, ama gazetelerde değil de dergilerde yazdığımı.

"Peki, niye böyle rapor aldınız?"

Ben ne rapor vermişlerse onu almıştım!..

Doktor düşündü, yüzüme bir baktı, sonra raporumun yanlış olduğunu söyledi. Verem geçirenlere B 36 verilirmiş, ama bende geniş plevra yapışıklığı varmış, onun için raporum B 37 olmalıymış. Bu ise "sakat" değil, "çürük" raporuymuş. Askere alınmamam gerekirmiş. Ama devlet memurluğu da yapamazmışım. Devlet memuru olan bazı hastalar bu yüzden doktorlara yalvarır, "çürük" oldukları halde, "sakat" raporu alırlarmış.

"Sizin böyle bir durumunuz var mı?" diye sordu...

Kesinlikle yoktu. Olamayacağı da açıktı.

İngiliz Filolojisi'ni bitirdiğimiz zaman, bir arkadaşımla, Nihat'la birlikte yardımcı öğretmenlik için İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğü'ne başvurmuştuk. Beni İstanbul Erkek Lisesi'ne vermişlerdi. Nihat'ın sırası hemen benden sonraydı, ilk boşalacak yere de onu vereceklerdi.

Ben ayrıca Boğaziçi Lisesi'nin ilkokulundaki çocuklara da haftada bir ya da iki kez İngilizce dersine gidiyordum.

Gene o günlerde ABD'de bir yıl araştırma yapmak üzere verilen Fulbright Bursu'na aday olmuştum. Seçtiğim konu çok güzeldi : Çağdaş Amerikan Romanında Teknik Yenilikleri...

Son konuşmaya iki aday kalmıştık. Yarıştığım kişi üniversitede asistandı, ama ben de bir yazar adayıydım, iki kitabım yayımlanmıştı, dergilerde yazılarım çıkıyordu.

Konuşmaya katılan Amerikalı profesörlerin beni seçme eğilimi göstermeleri üzerine, devletimiz adına düşünce bildirme durumunda olan bir üye,

"Onun gitmesine izin veremeyiz," diye kestirip atmış.

Gerekçe olarak da Nâzım'a yakınlığımı göstermiş.

Sonradan ABD'de çok ünlenen Prof. Herbert J. Muller, filolojide öğretmenimizdi. Beni pek tanımazdı, ama yeterlik mektuplarım Halide Edip Adıvar ile Minâ Urgan'dan olduğu için ilgilenerek,

"Kendisi bir suç işlemiş mi?" diye soracak olmuş.

Kesin bir tavırla,

"Bu konuyu kapatalım, izin vermeyiz," demişler.

Seçimi yapanlar arasında İstanbul Milli Eğitim Müdürü de vardı. Konuşma sırasında, tam karşımda oturuyordu. Böylesine sakıncalı (!) bir gencin İstanbul Erkek Lisesi'nde yardımcı öğretmen olduğunu öğrenince kim bilir neler geçmiştir kafasından.

Fulbright Bursu'nu kazanamadığımı öğrendikten birkaç gün sonra şöyle bir olay yaşadım :

Boğaziçi Lisesi'nin müdürü ilkokuldaki çocuklara İngilizceyi oyun oynar, şarkı söyler gibi öğretişimi çok beğeniyordu. Bir gün çağırıp,

"Size lise bölümünde de ders vermek istiyorum," dedi.

Özel okulda öğretmenlik anlamına geliyordu bu öneri. Kabul ettim. İstanbul Erkek Lisesi'ndeki saatlerimle çakışıp çakışmadığına baktık. Çakışmıyordu.

"Şu gün, şu saatte gelin, bu arada ben de Milli Eğitim Müdürlüğü'nden onayınızı alayım," dedi.

Ertesi gün İstanbul Erkek Lisesi'ne gittiğimde Kabataş Erkek Lisesi'nden bir İngilizce öğretmeninin bu okula atandığını, benim yardımcı öğretmenlik görevimin son bulduğunu öğrendim.

Milli Eğitim Müdürlüğü'ne uğrayarak durumu bildirdim. Yeniden sıraya girdim. Çıkarken kapıda Nihat'la karşılaştım. Kabataş Lisesi'ne yardımcı öğretmen olarak atanmıştı.

Boğaziçi Lisesi müdürüne artık serbest olduğumu, olanak varsa daha fazla ders alabileceğimi söylemeyi düşünüyordum. Kararlaştırdığımız gün lisedeki ilk dersime girmek için gittiğimde müdürle koridorda karşılaştım. Yüzü allak bullaktı.

"Şimdilik bu lise işini erteleyelim," gibi bir söz geveledi ağzında.

Daha önce de kuşkulanır gibi olmuştum, ama bir anda bütün parçalar birleşti kafamda : Milli Eğitim Müdürü Fulbright Bursu konuşmasından çıkar çıkmaz, sorumlu kişilerden beni okullardan uzaklaştırmalarını istemişti...

Kabataş Lisesi'ndeki öğretmen İstanbul Lisesi'ne verilince işim son bulmuş oluyor, sıradaki Nihat Kabataş Lisesi'nde boşalan öğretmenliğe atanıyordu. Bundan sonra benim sıram hiç gelmeyecekti. Öğretmenliğime onay almaya giden Boğaziçi Lisesi müdürüne de sakıncalı bir kişi olduğumu anlatmışlardı herhalde.

Olayları birleştirince, oynanan oyun açıkça belirmişti kafamda...

Boğaziçi Lisesi'nin müdüründen ayrılır ayrılmaz, doğru ilkokul bölümüne geçip bir kadın olan başöğretmeni buldum, her şeyi ayrıntılarıyla anlattım,

"Nâzım Hikmet'le olan yakınlığım yüzünden kimseye kötülük gelmesini istemem, siz de beni koruyor durumuna düşmeyin, onun için ilkokuldaki öğretmenliğimi de bırakacağım," dedim.

Konuşmamıza bir yerden sonra lise müdürünün küçük kardeşi olan müdür yardımcısı da katıldı. Severdim o adamı. Adı gelmiyor şimdi aklıma, ama soyadı Sandalcı'ydı. Çok cana yakın, uyanık bir insandı. İsveç'e bir geziye giderken, alışveriş edebilmek için, birkaç gün benden İngilizce konuşma dersi almıştı. Nedense sonradan onu hep Emil Galip Sandalcı'nın babası olarak düşünmüşümdür. Belki de amcasıydı.

Milli Eğitim Müdürlüğü'nün bana karşı tavrını Nâzım'la ilişkime bağlamamı ilkokul başöğretmeninin de, onun da akılları almıyor,

"Sizin bir kovuşturmaya uğramanız, tutuklanmanız filan olmadı mı?" diye tekrar tekrar soruyorlardı.

Doktorla konuşurken bunlar geçmişti kafamdan.

Devlet bana iş verir mi!..

Burs alıp ABD'ye gitmeme bile engel olmuş, kesin tavır koymuşlardı...

Başka bir kuşkuyu da içimde taşıyordum : Yedek Subay Okulu'ndan çavuş çıkarılabilirdim.

Doktor,

"Biz size normal raporunuzu vereceğiz," dedi.

Önceki raporumu alırken de doktorlardan özel bir istekte bulunmadığımı, doğru olanın yapılması gerektiğini belirttim.

Heyete girdiğimde başkan yüzüme kuşkuyla bakarak,

"Seni çürüğe çıkarıyoruz," dedi.

"Biliyorum, komutanım," dedim.

İç hastalıkları uzmanıyla aralarında konuştular.

Başkan bana dönüp,

"Askerlik yapman senin için tehlikeli olabilir," dedi.

Önündeki raporu imzaladı...

Her şey bitmişti...

Böylece gidip bölük kaleminden gerekli belgeleri aldım, güzel giysilerimi geri verdim, arkadaşlara hoşça kalın deme olanağı bile bulamadan Levazım ve Maliye Okulu'ndan ayrıldım.

Yanlış bir rapor yüzünden birkaç ay yitirmiş, buna karşılık asker ocağında bir araya gelmenin tadını yaşamış, birçok insan tanımıştım.

*

Fifi ben askere gidince evinin yarım kalacağından korkmuş olmalı ki, döndüğümde Vedat daha düzenli para vermeye,

"İşleri hızlandıralım da, şu ev bitsin artık," demeye başladı.

Aslında ev zaten bitmek üzereydi. Sürüp giden boyaydı.

Acele etmememiz ise niteliği çok yükseltmişti.

Örnekse başlangıçta kara taş işlemek için üç usta gelmişti. İki gün içinde ikisinin bayağı acemi, üçüncünün ise çok iyi bir usta olduğu ortaya çıktıydı. Onun gölgesinde öbür ikisi de bir şeyler yapmaya çabalıyor, ama doğru dürüst iş çıkaramıyorlardı. Gerçekten iyi bir usta olan Abdurrahman Usta'nın yanına aynı düzeyde iki usta daha bulmak kolay değildi.

"Sen tek başına çalış," dendiğinde ise işin süresi uzuyordu.

Fifi'nin evini yaparken hep bu ikinci yolu seçtik. En iyi ustaları bulup gündelikle, süreye aldırmadan çalıştırdık.

Abdurrahman Usta'nın getirdiği iki sıvacının adlarını anımsamıyorum. Memleketlisiydiler sanırım. Kendisi gibi dürüst, ağırbaşlı iki Erzurumlu. Hidayet Usta duvarları boyarken şaşırıp kaldıydı yaptıkları sıvaların düzgünlüğüne.

Bir de hep "Profesör" dediğim için adı aklımda kalmayan bir tesisatçı vardı. Boğaz'da oturur, motosikletle gidip gelirdi. Önce su tesisatını yapmış, sonra da girişteki mermerleri döşemişti. Her sorunun en iyi çözümünü o bulurdu.

Parkeleri döşeyen usta da ilginç bir adamdı. Aldığımız parkeleri beğenmiş, onun için tek başına çalışmış, "Yazık ederler bu mala!" diyerek yanına yardımcı almamıştı. Bir kendisi, bir de ayak işlerine kullandığı çırağı...

Evin ön kapısını yapmak için gelen Altıyol'daki ünlü mobilyacı Aptullah, salona girip parkelerdeki kusursuz işçiliği görünce,

"Demek böyle parke ustaları var günümüzde," diyerek adamın adını, adresini istemişti Vedat'tan.

Elektrik tesisatını ise, Hidayet Usta gibi, mahalleden yetişme bir genç, Hikmet Usta yapmıştı. Pek övülen bir usta değildi, ama beni bir büyüğü gibi sayıyor, sözümden dışarı çıkmıyordu.

Doğramaları Adnan Bey'in deneyip beğendiği bir doğramacıya ayrıntılarına kadar çizerek yaptırmış, kerestesini birlikte gidip almıştık.

Fifi'nin evini yaparken bayağı seçkin bir usta kadrosu oluşturmuştum. Acele etmeyince, bekleme olanağı bulununca iyi ustaları bir araya getirebilmek kolaylaşıyordu.

Özel yaşamını da bildiğim Hidayet Usta'nın, hiç kuşkusuz, anılarımda bambaşka bir yeri var. Onu kısaca da olsa ayrı anlatmam gerekir.

*

Hidayet Usta Altunizade'nin köklü, kalabalık bir ailesinin çocuğuydu. Babası saygın bir din adamıydı. Akrabalarının çoğu Altunizade mahallesinde, birbirine yakın evlerde otururlardı.

Ama nasıl olmuşsa, Hidayet, doğru dürüst okumamış, evden kaçmış, içkiye alışmış, aile çevresinden dışlanmıştı. Bir iş edinemediği, parasızlık çektiği için de giderek büsbütün kötü yollara sürüklenmişti. Bir ara, gözüne kestirdiği kadınların ellerinden çantalarını kapıp kaçtığı, yakalanıp cezaevinde yattığı, sabıkalı olduğu söylenirdi.

Bir gün Altunizade köşkünde karşılaştıklarında onu daha önceden tanıdığını anladığım Arslan Kaynardağ'a,

"Nerden tanıyorsun Hidayet'i?" diye sormuştum.

Cezaevinden tanıyormuş.

"Şimdi çok iyi durumda..." demişti. "Cezaevinde âdembaba gibiydi..."

Hidayet ne zaman bu ilk gençlik çılgınlıklarını yaşamış, ne zaman cezasını çekip dışarı çıkmış, ne zaman askerliğini yapmıştı, bilmiyorum.

Ben tanıdığımda gençliği olaylı geçen, ama sonradan ailesince elinden tutulup düştüğü bataktan kurtarılan, bir iş sahibi yapılıp evlendirilen cana yakın bir insandı. Güzel bir karısı, ipek gibi bir kızı vardı. Derken bir de oğlu oldu.

Karlı bir kış günü Altunizade köşkünün bahçesinde. Önde komiklik yapan Tuna Baltacıoğlu. Arkadakiler, soldan sağa : Muazzez Hanım, Saime Teyzem, Piraye, Salı, Hidayet Usta.

Çok iyi bir boyacıydı. Bütün tanıdıkların boya işlerini yapıyor, oradan oraya koşup duruyordu.

Önceleri sabıkası yüzünden polisle biraz başı dertteymiş. Bir kapkaç olayı oldu mu, hemen gelip onu bulur, sorguya çeker, hırpalarlarmış. Ama biz Altunizade'ye geldiğimizde böyle şeyler olmuyordu artık. Hidayet'teki olumlu gelişmeleri yakından izleyen büyükleri, tanıdıkları bir savcının aracılığıyla onun sabıka kaydını sildirmişlerdi.

Kekemeliği, candan gülümsemesi, şakacılığıyla sevilen, aranan, tatlı bir insandı.

Hele Saime Teyzemle konuşurken bir komedi çifti gibi şakalaşırlardı. En hoşuma giden de "şişirir atarız" deyişiydi.

Saime Teyzem,

"Bak Hidayet," derdi, "burayı şöyle şöyle boyayacaksın, ama özenerek, çok güzel olacak..."

Hidayet onun söylediklerini olumlayan bir tonlamayla kekeleyerek başlayıp dümdüz giderdi :

"Kim demiş, teyze, gör bak, istediğinden de güzel olacak, sen hiç korkma, dert etme kendine, sen yan gel yat, biz onu şişirir atarız."

Tonlamasıyla bu "şişirir atarız" sözünü olumlu bir sözmüş gibi yutturmak çok hoşuna gider, karşısındaki uyanana kadar yineler dururdu : "Biz hiç kötü iş yapar mıyız! Pırıl pırıl, şişirir atarız..."

Aslında hiçbir işi şişirip atmaz, o yüzden de uzattıkça uzatırdı.

Sabıkası silinmiş, güzel bir yuva kurmuştu, ama ikide bir işsiz kalıyor, sürekli para sıkıntısı çekiyordu. Çalışmadığı günler için, bir köşede sakladığı üç beş kuruşu bir türlü olamıyordu. İçki alışkanlığından da kurtulabilmiş değildi. Akşamları evde, ya da orda burda bir iki kadeh içmekle yetinmiyor, yapılarda da gizli gizli içiyordu.

Parasız kalınca tanıdıklarına başvurup borç isterdi. Ama bunu konuşarak yapamadığından mektup yazardı.

Bana da gelirdi arada bir...

Mektupları aşırı duygulu, etkileyici yazın ürünleriydi. Sonunda ne çıkacağını bilse de ilgiyle okurdu insan.

Bir keresinde, bizim küçük futbol alanımızdaki kale direkleriyle ilgili bir mektup getirmişti.

Ben onun gibi süslü yazamam, ama dedikleri aşağı yukarı şöyleydi :

Sevgili Mehmetçiğim,

Hani bundan bir süre önce sizin futbol kaleleriniz yok olmuştu da, sen kim, niçin almış olabilir bizim kale direklerimizi diye merak ediyordun. Çok üzgünüm. O direkleri yakmak için ben söküp götürmüştüm. Evde odun kömür yoktu. Alacak param da yoktu. İşsizlik. Çaresizlik. Rezillik. Bahçelerde yakacak kuru bir şeyler ararken, o meşe direklerini görünce dayanamadım. Senden çok özür diliyorum. Beni bağışlayacağını umarım. Kış oldu mu bizim işler bıçakla kesiliyor. Gene çok sıkışığım. Bir haftadır işsizim. Bana bir on lira kadar borç verebilirsen çok makbule geçecek. Gözlerinden öperim.

O kapının dışında, ben içinde, elimde mektup...

"Girmeyecek misin?"

Böyle para istemek için geldiği zamanlar kesinlikle girmez. Utanır. Önüne bakar. Göz ucuyla mektubu okuyuşumu izler. Parayı alıp kaçacaktır.

Mektubu elimden geldiğince hızlı okumaya çalışırım. Kapıda karşılıklı üşürüz. Benim de varlıklı bir insan olmadığımı bilir, ama çaresizdir.

"Ben sana en kısa zamanda öderim," diyerek parayı alıp gider.

Aslında hiçbir zaman işsiz kalmayacak kadar iyi bir ustaydı Hidayet. Altunizade'den onu tanıyan, hatta ilkokulda arkadaşlık ettiği çocuklardan bazıları mimar olmuşlardı, bazıları apartman yapıp satıyorlardı. Onu işsiz bırakmazlardı. Ama içkisinden yılıyordu herkes. Yoksa ustalığına kimse bir şey söyleyemezdi. Kendisine iş veren arkadaşlarını, sabah ayık, öğleden sonra sarhoş oluşuyla bıktırıyor, özellikle ustabaşı durumunda çalıştığı büyük yapılarda iş verdiği ustalara, çıraklara bu yüzden söz geçiremiyordu.

Fifi'nin evinde bütün bir kış Yani Usta'yla birlikte çalışırlarken ben onun işçiliğini değil, kendisini denetlemiştim.

Aman içkiyi çok kaçırmasın!..

Çocukluğumda İye'min şişelerini arayıp bulduğum gibi, yapıda Hidayet Usta'nın şişelerini arayıp bulur, işe zarar verecek duruma gelmişse paydos ettirip evine gönderirdim.

Onu çok seven, korumaya çalışan Yani Usta'yla bu konuda paslaşırdık.

"Gene biraz fazla kaçırdı bugün," derdi Yani Usta kulağıma. "Siz bir çıkış yapınca bir hafta filan iyi gidiyor..."

Çıkış yapmak dediği şişelerini arayıp bulmak, ya da paydos ettirmekti.

Fifi'nin evine o günkü parayla yüz on bin lira harcamıştık. Bunun otuz bin lirası boyaya gitmişti.

Bütün ev baştan başa yağlıboyaydı.

Hem de gerçekten birinci sınıf işçilikle.

Sonra ne oldu Hidayet Usta'ya?

Öncesini de, sonrasını da anlatsam, inanmak çok güç.

Tam bir Türk filmi...

O ipek gibi, tatlı, güzel kız, aslında onun kendi kızı değildi. Karısı bir fabrikada işçi olarak çalışırken patronun oğluyla evlenip ayrılmak zorunda kalmış, o evlilikten olan çocuğu, Hidayet nüfusuna geçirmişti. Sonra kendisinin de bir oğlu oldu.

Karı koca çok sevdikleri çocuklarını gönüllerine göre büyütmek, mutlu bir yaşam sürmek için bütün güçleriyle çalışırlarken, önce küçük oğlan ateşli bir hastalık sonucu bitkisel yaşama girdi, yıllar yılı yatağında bilinçsiz yaşadı, sonra bir gün ölüverdi.

Bu arada o ipek gibi, tatlı, güzel kız büyüyüp genç kız olmuştu. İnce tavırları, aydınlık yüzü, yaşama sevinciyle girdiği her çevreye mutluluk dağıtıyordu.

Kendisiyle evlenmek isteyen bir delikanlıyla, ilk buluştukları gün, konuşmak için gittikleri, mahallelerinden uzak bir yerde, Maltepe'de, tam tren yolunun üstünden geçerken bindikleri otomobilin motoru birden durmuş, delikanlı hemen çalıştırabileceğini sandığı motoru yeniden çalıştıramayınca, arabadan çıkmakta gecikmişler, üstlerine hızla gelen lokomotifin önünde metrelerce sürüklenerek can vermişlerdi.

Tertemiz bir sevginin ilk adımında gelip bu iki pırıl pırıl genci bulan ölüm, bir kulübün, bir semtin bütün insanlarını yasa boğmuş, yıkıp geçmişti.

Ergun Altınyurt kulübünde futbol oynuyor, Hülya ise folklor yapıyordu. Ergun'un diretmesi, "Ben bu kızla evlenmek istiyorum," demesi üzerine onları o gün kulüpteki arkadaşları tanıştırmışlardı.

Ben yaşamım boyunca o çocukların cenazesinde ağladığım gibi ağladığımı anımsamıyorum.

Anaları, babaları kim bilir nasıl dayandılar bu acıya!..

Hidayet, *Memleketimden İnsan Manzaraları*'ndaki Galip Usta örneği, "zaman zaman işsiz kalarak", çalıştığı kadar da, "işsiz kalırsam" diye düşünerek, acılarını, kederini içkisine kattı, büsbütün kapıp koyverdi kendini. Bir süre sonra, karısının da desteğini yitirince, sanırım "Kaç yaşında öleceğim?" sorusunun çekiciliğine gelip dayandı...

Altunizade Camisi'nin dışını boyarken iskeleden musalla taşının üstüne düştü.

Ölmedi...

İskeleye sarhoş çıktığını söyleyenler olduysa da, çoğunluk onun cami boyarken kesinlikle içki içmeyeceği görüşündeydi. İskeleden kendini bilerek aşağı attığına inanıyorlardı.

Her acıyı gırgıra vuran, "şok" şakacılar,

"Acele götürüp gömsünler diye musalla taşının üstüne atmış kendini, ama herif kedi gibi yedi canlı, ölmüyor ki gömelim," diye gülüştüler.

Hidayet Usta'nın iskeleden ikinci düşüşü Moda'da çalışırken oldu. Yüksek bir apartmanın dışını boyuyorlardı.

Bu kez kurtulamadı...

*

Fifi'nin evinde öyle incelikler vardı ki, bir aksaklık oldu mu gelip bana sormaları gerekiyordu. Anasıyla babası öldükten sonra Faik o evi satmak zorunda kaldı. Alanların ne yaptığını, bir aksaklık olunca, nasıl işin içinden çıktıklarını bilmiyorum.

Geçerken şöyle bir baktığımda gördüğüm, ön bahçeyi yükseltmiş, Abdurrahman Usta'nın onca emek vererek yonttuğu, işlediği kara taşların bir bölümünü toprak altında bırakmış olduklarıydı. Bu arada girişin bir basamağı da toprağa gömülmüş, küçük nilüfer havuzunun yüksekliği azalmıştı.

Ünlü mobilyacı Aptullah Usta'nın Mithat Paşa köşkü günlerinden kalma dostluğun hatırına yaptığı güzelim ön kapının üstüne ise bir tabela çakmışlardı.

Çakar eloğlu... Aslında evin yerinde duruyor olması bile şaşılacak bir şey. Şimdi Altunizade'de arsalar çok değerli. Bir dönüm yeri öyle tek katlı bir eve bırakmazlar, yakında orada da her katında üç daire olan beş katlı bir apartman, ya da dışı granit kaplı dev bir işyeri yükselecektir.

*

Fifi'nin evini Adnan Bey'le birlikte yapmayı düşünmemem, onun böyle mal sahibi isteklerine boyun eğerek çalışmayı kabul etmeyeceğini bilmemdendi.

Bizim ev yapılırken annemin, yatak odasından mutfağa bir kapı açtırmak istemesine bayağı öfkelenmişti. Anneminki kendi açısından, çok özel bir çözümdü. Odasında dinlenirken, ya da dikiş dikerken bir yandan da ocağa yemek koymuş olması durumunda öyle bir kapı işini çok kolaylaştıracaktı. Yoksa yatak odasından banyonun aralığına çıkması, sofa durumundaki oturma odasından geçip giriş holüne, oradan da mutfağa gelmesi gerekiyordu. Kulağını tersten gösterir gibi.

Ama Adnan Bey de yatak odasından mutfağa kapı açmak diye bir şeyin düşünülemeyeceğini söylüyordu. Bir haftadan fazla bir süre olumsuz tavır takınmış, bu konuyu bir daha hiç tartışmamış, sonra o kapının kesinlikle açılmayacağını düşündüğüm bir gün gelip,

"Haydi Piraye Hanım'a bir sürpriz yapalım, açtıralım istediği kapıyı," demişti.

Fifi'yle, değil Adnan Bey'i, herhangi bir mimarı bir araya getirmek olanaksızdı...

Bu gerekçeye, bütün çizimleri benim yapmama yol açtığı için, dört elle sarılmıştım. Çizimleri yapmak hoşuma gidiyordu. Evin bir mimarı olmayacak, bir mühendis arkadaşım, çizdiğim planları imara verilecek duruma getirip demir hesaplarını filan da yaparak sorumluluğu üstlenecekti.

Altay Gündüz'dü bu çok sevdiğim mühendis arkadaşımın adı. Dedemin bahçesinde başlayan on yılı aşkın bir içli dışlılığımız vardı. Benim aracılığımla annemi, İzgen'i, Çamlıcalıları da tanımış, havamıza tam anlamıyla uyum sağlamıştı. Altunizade'ye taşındığımızda da bizden kopmadı.

Sonunda İzgen'in bir arkadaşıyla evlendi.

*

Liseyi bitirirken hastalanıp bir yıl beklediğim yaz mıydı, ya da bir sonraki yaz mı, tam kestiremiyorum, bizim çınarlı köşkü tutmak üzere iki güzel kadın gelmişti.

Yemek odasının önünde oturan dedem onları karşısında görür görmez başlamıştı gönül okşayıcı sözlere.

Bir iki indirim gülüşmesi sonunda fazla pazarlık etmeden tutmuşlardı evi.

Konuşmayı benimle birlikte yemek odasının içinden dinleyen İye'm kadınlar gidince dışarı çıkıp biraz tedirgin,

"Kaça verdin, Paşa?" diye sormuştu.

Dedem anlamamıştı onun sorusunu :

Altunizade köşkünün önünde çekilmiş bir fotoğraf : Ortada, İzgen'in yanında ayakta duran beyaz gömlekli Altay. Önde çömelmiş olan Tuna. Hemen arkasında Muazzez Hanım'la Saime Teyzem. En sağda oturan Tuna'nın karısı Nadire. Yanında köşkün bir odasında kiracı olan Yüksel ile annesi Menşure Hanım. Ben fotoğrafta görünmeyen mermer saksı kaidesinin kenarına ilişmişim. Kaidenin üstünde ayakta duran Semiramis ile önümdeki iki kız Menşure Hanım'ın konukları. Solda ayaktaki Mehmet Bey. Tuna'nın BP'den arkadaşı. Hani kendi babadan kalma arsalarının sorunlarını çözmeye çalışırken sonunda emlakçılığa soyunan, birlikte evaranın serüvenleri yaşadığımız tatlı dilli insan.

"Kardeşmişler, ama ikisi de çok güzel..."

İye'm alaycı gülümsemesiyle,

"Kaça verdin?" diye sesini yükseltmişti.

"Yok, hiç inmedim..."

İye'm bana dönmüştü :

"Üste para vermediyse iyi..."

Altay'ın annesiyle teyzesiydi bu uzun boylu, ince bilekli, gösterişli kadınlar.

Dedemin güzel kadınlara dayanamayıp çok indirim yaptığı bilinirdi, ama onlar daha öğrenmemişlerdi bunu. Sonraki yıllarda öğrendiler, süslenip gelirlerdi pazarlığa, hem de açık açık söylerlerdi :

"Paşam, çok indirim yapın diye böyle süslenip geldik..."

Birkaç yaz art arda kiracımız olmuşlardı. Altay'ın annesi, teyzesi, eniştesi, kendisinden küçük erkek kardeşi... Beş kişiydiler. Babası yoktu. Ölmüştü sanırım.

Kardeşi çok dengeli, ölçülü, düzenli bir gençti. Altay'ın ise bir öfkelendi mi, evin altını üstüne getiren, tabakları, bardakları duvarlara fırla-

tan, eline ne geçerse kırıp döken bir çılgın olduğu söylenirdi. Dedikodusu öyle gelmişti.

Aslında yumuşak, iyi yürekli, sevecen bir insandı.

O da ciğerlerinden hastaydı, ama benden biraz daha sonra hastalanmış, PAS ilacı diye anılan bir ilaç çıktığı, arkasından da streptomisin yetiştiği için, *Pneumothorax* bataklığına saplanmamıştı.

Çalışkan bir öğrenciydi, özellikle matematiğe düşkündü. Kimin daha iyi olduğunu ortaya çıkarmak için bir yarışma havası içinde başlayan arkadaşlığımız, gittikçe güçlenmiş, bütün günümüzü birlikte geçirir olmuştuk. Matematikte o benden iyiydi, ders dışı okumalarda ise ben ondan iyi görünüyordum. Okuduklarımızı tartışır, birçok konuda akıl yürütürken koşutluk içinde olduğumuzu görürdük. Rahat konuşabildiğim, kafası kafama uygun bir arkadaşımdı.

Talha Hoca'nın Öğretmenler Kurulu'ndaki etkili konuşmasıyla devamsızlıktan sınıfta kalma tehlikesini atlattıktan bir yıl sonra, haziran ayında ben Haydarpaşa Lisesi'nde sınavlara girerken, Altay da kendi okulunda sınavlara girmişti sanırım. Daha sonra ben İngiliz Filolojisi'nde okurken, o da Teknik Üniversite'de okudu. Uzun yıllar Erenköy'de, Çamlıca'da çok yakın bir arkadaşlığımız oldu. Sonra iş güç, yaşam kavgası başlayınca bir araya gelmelerimiz gittikçe azaldı.

Ama onunla arkadaşlığımızın uzaktan uzağa da olsa hep sürdüğünü düşünürüm. Bazı arkadaşlıklar böyledir. Birbirini aylarca, yıllarca görmese de, sevgisi, bağlılığı hiçbir zaman sona ermez insanın.

*

Talha Hoca'nın Öğretmenler Kurulu'ndaki konuşmasından söz edince, hazirandaki sınavlarda beni eylüle bırakışı geldi aklıma.

Haziranda bütün derslerden başarılı olmuş, yalnızca matematikten bütünlemeye kalmıştım.

Herkes şaşırmıştı.

İşin içyüzünü sonradan öğrendim.

Talha Hoca sınavda bana okuduklarımızla ilgili hiçbir şey sormamış, şaşırtmacalı bir zekâ sorusuyla yetinmişti.

Onun böyle bir soru soracağı aklımın ucundan bile geçmediği için, birtakım derin (!) açıklamalara girişmiştim.

"Felsefe yapma!" diyerek sorusunun basit yanıtını kendisi vermişti.

Hepsi bu kadar...

"Haydi bakayım, sen eylülde gel!"

Böylece haziranda Olgunluk sınavına girme şansım da kalmıyordu.

Eylüldeki sınavda ise havası bambaşkaydı.

Bu kez doğru dürüst sorular sordu. Hepsini yanıtlayıp iyi bir not aldım.

Olgunluk'ta da en yüksek matematik notu benimkiydi.

Listelere bakmaya gidip durumu öğrendiğim gün koridorda Talha Hoca'yla karşılaştım. Yanına çağırdı. Olgunluk notum için kutlamada bulundu.

"Haziranda seni özellikle bıraktığımı anlamış mıydın?" diye sorarak yanıtımı beklemeden ekledi : "Yazın çalışınca Olgunluk'ta yüksek not alacağını biliyordum."

*

Fen şubesini yüksek not alarak bitirmiş olmam elbette iyiydi, Teknik Üniversite'nin mimarlık bölümüne girebilirdim, ama doktorum buna izin vermedi. Ben de devam zorunluluğu olmayan, kolay okunan bir yer diye, İngiliz Filolojisi'ne girdim. Oysa hiçbir kolaylığı yokmuş bu bölümde okumanın.

Üstelik fen şubesini bitirdiğim için de edebiyat şubesini bitirenlerin arkasında kalmış, yedek listeden son anda girmiştim filolojiye. Edebiyat Fakültesi'nde doğal olarak "Edebiyat / Bitirme İyi, Olgunluk İyi" olarak gelenler, "Fen / Bitirme İyi, Olgunluk İyi" olarak gelenlerin önüne geçiyorlardı.

Altay ise belki de doktoruna hiç sormadan, bu tür kaygılar taşımadan girip bitirdi Teknik Üniversite'yi.

Hiçbir şey de olmadı...

*

Altay'dan söz edince gene dedemin bahçesini anımsadım. Bu arkadaşlığı o bahçeye borçluyum.

Kiracı geliş gidişleriyle ne kadar çok insan, ne kadar çok aile tanıdım orada, özellikle dedemin yanında sürekli olarak kaldığım 1938'den 1950'ye kadar, on iki yıl boyunca...

Yerli, yabancı...

Bazılarından daha önce söz etmiştim.

Hepsini anımsayabileceğimi sanmıyorum...

Her yaz bayağı heyecanla beklerdik kimler gelecek diye...

Gözümün önünde canlanan en eski anılardan biri, sanırım 1938'den de önce, bir yaz gecesi, üç ünlü futbolcunun Suadiye'deki kamptan kaçıp bahçemize gelmeleri...

O yaz dutlu köşkü İzmirli bir aile tutmuştu. Muhlis Bey, ablası, ablasının iki kızı. Biri yetişkin bir kızdı : Hayriye Abla. Öteki benim yaşıtımdı : Suna. Suna'yla sık sık oynardık. Bisikleti üç tekerlekli miydi, iki tekerlekli mi, bilemiyorum. İki tekerlekli olmalı, çünkü fır fır dolaşırdı dut ağaçlarının çevresinde. Toplu, ama tıkız, yerinde duramayan bir kızdı.

Dutlu köşkün taflanlarla çevrili ayrı küçük bir bahçesi vardı. Akşamları o bahçedeki masada yemek yerler, sanırım bu arada Muhlis Bey de içki içerdi.

Suna'nın gece karanlıkta evden uzaklaşmasına izin vermedikleri için biz de gider, orada dutların altında oynardık.

Bir gece baktık sofrada üç futbolcu oturuyor : Biri Lütfi Ağabey, öbürleri de Galatasaraylı Gündüz ile Beşiktaşlı Şeref.

Ünlü futbolcuları tanıyacak yaştaydık.

Suna hemen fısıldamıştı :

"Kamptan kaçmış gelmişler."

Suadiye Oteli'nde ulusal takımın kampı varmış. Oradan kaçıp gelmişler, hemen döneceklermiş.

Çok öfkelendiğimi anımsıyorum : Kamptan kaçılır mı!..

Muhlis Bey İzmir'deki bir takımın yöneticilerindendi. Lütfi de o takımda oynuyordu, Hayriye Ablanın nişanlısı, ya da en azından sözlüsüydü. Arkadaşlarını yanına alıp sözlüsünün evine getirmişti.

Galatasaraylı olduğum için en çok Gündüz'e bozulmuştum. Severdim onu. Böyle kamptan filan kaçmamalıydı...

Havasını suyunu beğenmiş olmalı ki, sonunda, Muhlis Bey, Ethem Efendi Caddesi'nin aşağılarında bir ev alarak Erenköy'e yerleşti. Lütfi Ağabey de İstanbul'a gelip Galatasaray'a geçti, Hayriye Ablayla evlendi.

Bu arada Suna ile ben de bisikletlerimizin üstünde sürekli büyürken yollarda karşılaştıkça çocukluk arkadaşları olarak birbirimize hep sevgi gösterilerinde bulunduk.

Suna'yı yıllar sonra, De Yayınevi'ndeyken, bir gün Ankara Caddesi'nde, vilayetin karşısındaki bir kâğıtçı dükkânında gördüm. Oradan geçiyormuş, arkadaşı olan patrona uğramış. Gene öyle, çocukluğundaki gibi toplu, tıkız bir kadın olarak canlı, neşeli, gümbür gümbürdü.

Hayriye Abla, Suna, şimdi neredeler, ne yapıyorlar kim bilir?
Yaşam nasıl ayrı düşürüyor insanları birbirinden...

*

Yukarda, Galatasaraylı olduğumu söyledim. Yeri gelmişken nasıl Galatasaraylı olduğumu da anlatayım.

Annem Fenerbahçeliydi, dedem Fenerbahçe'nin kurucuları arasında olduğunu söylerdi. Doğal olarak küçükken ben de Fenerbahçeliydim.

Vedat Başar ise okuldan Galatasaraylıydı. Fifi de, pek futbolla ilgilenmezdi ama, kocasına uymuştu.

Selma Teyzem ise tam bir Galatasaraylıydı. Altunizade köşkünün bahçesinde çocuklarla itiş kakış futbol da oynardı. Saime Teyzem Fenerbahçeli olduğu halde, iki oğlu, Altan Ağabey ile Tuna, onun etkisiyle Galatasaraylı olmuşlardı.

Çamlıcalılar aralarında bitmez tükenmez maç tartışmalarına girişir, kulüpçülüğün tadını iyice çıkarırlardı. Karşılaştıkları herkese de mutlaka sorarlardı hangi kulübü tuttuğunu.

Altunizade köşkünde oldukça kalabalık bir gün, salt aile toplantısı mıydı, arada yabancılar da var mıydı, bilemiyorum, Altan Ağabey, beni kucağına almış bahçede dolaştırıyordu. Tam kucaktan kucağa gezdiğim, ana kuzusu dönemim.

O bana sorular soruyor, ben de dilim döndüğünce yanıtlıyordum. Büyüksü sözler edersem gülüyordu.

İkimiz de çok mutluyduk.

Bir ara, hangi kulübü tuttuğumu sordu.

"Fenerbahçe!" dedim.

Bu yanıt bizim çevremizde genellikle övgüyle karşılanırdı, ama bu kez öyle olmadı.

"Yaa, çok üzüldüm!" dedi Altan Ağabey. "Bak ben Galatasaraylıyım, Selma Teyzen Galatasaraylı, Tuna Galatasaraylı, gel seni de Galatasaraylı yapalım. Fenerbahçe'de iş yok..."

Büyü bozulmuş, ayrı düşmüştük... Oysa çok mutluydum, tam anlamıyla dört köşeydim Altan Ağabeyin kucağında...

Durumu düzeltmem gerekiyordu...

Sesimi iyice alçaltarak,

"Bak," dedim, "kimseye söylemeyeceksin, aramızda kalacak : Ben aslında Galatasaraylıyım, ama annem üzülmesin diye Fenerbahçeliyim diyorum."

Altan Ağabey aşırı bir sevinç gösterisi yaptı... Çevremizde birileri olsa mutlaka merak edip sorarlardı ne dediğimi... Bu durum beni biraz tedirgin etmişti...

"Kimseye söyleme sakın!" diye yineledim.

Güldü...

"Haydi içeri gidelim," dedi.

Herkes ikinci kattaki büyük salondaydı. Merdivenleri çıkıp salona girer girmez, Altan Ağabey,

"Bu ne diyor biliyor musunuz," diye aramızda geçen konuşmayı büyük bir gırgır havasında olduğu gibi anlattı. Herkes gülmeye başladı.

Annem,

"Oğlumu kandırıp Galatasaraylı yapacaklar, gel bakayım sen bana, bu ağabeylerin sözlerine inanma," diye oturduğu yerde kollarını iki yana açtı.

Altan Ağabey beni yere bıraktı, doğru anneme koşup bacaklarına sarıldım. Kucağına alınca da başımı omuzuna dayadım. Bu durum çok iyiydi, çünkü odadaki hiç kimseyi görmüyordum. Annem de bana kızmamıştı ki, kucağına alıp sarılmıştı...

Hiç beklemediğim bir olay yaşamıştım. Altan Ağabey beni aldatınca, benim annemi aldattığım ortaya çıkmıştı...

Ama herkesin önünde açığa vurulan sözümle artık Galatasaraylıydım. Bu böylece de sürdü...

Fenerbahçe Stadı'nın hemen yanındaki ortaokulda okumak, Fenerbahçelileri genç takım oyuncularına kadar tanıyıp bilmek, Halit'in, Müzdat'ın parladığı yıllarda Haydarpaşa Lisesi öğrencisi olmak bile döndüremedi beni kucakta açığa vurulan sözümden.

*

Dedemin bahçesinde tanıdığım ailelerden biri de Ekrem Şerif Egeli'nin ailesiydi. Bir yaz Selamlık'ta oturmuşlardı. Yaman adında, bizden biraz daha küçük, üstüne titredikleri bir oğulları vardı. Öyle başıboş bırakmazlardı aramıza, mutlaka yanında biri olurdu.

Ekrem Şerif'i de bahçede pek görmezdik. Bir tez hazırladığı söylenirdi. Sürekli okuyor, yazıyor, çalışıyordu içerde. Karısı da ancak Yaman'ı izlemek için görünürdü ortalarda.

Bu aileyi anımsayınca aklıma en başta Yaman'ın ölümü geliyor. O üstüne titrenilen çocuğun genç yaşta ölümü annesiyle babasını nasıl sarsmıştır diye düşünmek bile istemiyorum. Öylesine iyilik dolu, duyarlı insanları...

Subay olan Ekrem Şerif Egeli'nin bir emireri vardı.

Bugün kaldırıldı bu uygulama. Eskiden subay evlerinde, aşçı ya da uşak gibi çalıştırılan erler olurdu. Her türlü işi yaparlardı.

Ekrem Şerif işte bu hakkını, çürüğe ayrılamamış, ama askerlik yapacak durumda olmayan, hem sakat hem de kafaca az gelişmiş bir eri korumak için kullanıyordu. Emireri diye alınmış o deli dolu genç sabahtan akşama kadar bahçede bizim çevremizde dolaşır durur, hiçbir iş yapmazdı.

Dedem Ekrem Şerif'in bu davranışını pek beğenmiş, ama başlangıçta bir ara akrabaları filan mı acaba diye kuşkulanmıştı. Onun yoksul bir Anadolu köyünden gelme herhangi bir genç olduğunu öğrenince de bu işe bayağı sevinip övgülerini sıralamıştı. Subay dediğin disiplinli ama böyle iyi yürekli olmalıydı.

Disiplin için her türlü baskı yapılabilirdi, o başka, o ordudaki baba oğul ilişkisiydi...

Ekrem Şerif'in Packard marka bir otomobili, onu büyük bir güvenle kullanan Kâzım Bey adında da bir şoförü vardı. Çok usta, ayrıca giyimi kuşamı, davranışlarıyla insanda saygı uyandıran bir şoför.

Otomobilinden belki on beş yirmi santim geniş olan bahçe kapımızdan bir kıvrılışta içeri giriverirdi.

Dedem korkardı kapının oralarda oynayan bir çocuğa çarpacak diye.

Bizleri uyardığı gibi, Kâzım Bey'e de arada bir söyler,

"Korkmayın, Paşam, ben içeri girerken yavaşlıyorum, önüme bir şey çıkarsa anında durdururum arabayı..." yanıtını alırdı.

Aslında çok hızlı araba sürüyordu Kâzım Bey.

Bir de onun gibi araba süren deniz eri bir şoför vardı mahallede. Az ilerimizde istasyona giden sokakta oturan Donanma Komutanı Okan Paşa'nın şoförü. O da sonuna kadar kökleyip ayağını gaz pedalından kaldırmaya yanaşmayanlardandı.

Chevrolet marka bir arabası vardı.

O yıllarda, bugünkü gibi, her yan otomobil dolu değildi. Şoförler akıllarına esti mi yollarda birbirleriyle yarışırlardı. Okan Paşa'nın şoförü derseniz, yanından geçen her otomobille yarışırdı.

Kabadayı tavırlı olduğu için pek sevmezdik onu.

Bir gün sette oturuyoruz, aşağıdan motor sesleri geldi. Anlaşılan gene yarış vardı. Duvarın üzerinden eğilip baktık, bir Chevrolet ile bir Packard...

"Denizciyle Kâzım Bey..." dememize kalmadan Chevrolet tam setin önünde acı bir frenle kaldırıma yaslanarak durdu, onu sollayıp bir buçuk boy önüne geçmiş olan Packard bir sağ bir sol gösterip gene sağa kıvrılarak fren yapmak zorunda bıraktığı Chevrolet'nin önünden o hızla bizim bahçe kapısından içeri daldı. Denizci yanındaki camdan yarı beline kadar dışarı yükselip bildiği bütün sövgü sözlerini sıraladı. Direksiyonun başına oturunca da atını şaha kaldırır gibi, Chevrolet'sini hışımla kaldırıp gitti.

Kâzım Bey'in kapıdan girişine şaşırıp kalmış, denizcinin burnu sürtüldü diye de sevinmiştik.

O gün akşama kadar bu konuyu konuştuk.

Kimi denizcinin pencereden sövüşünü gırgıra alıyor; kimi Kâzım Bey'in Chevrolet'yi kaldırıma itip o hızla bahçeye girişini anlata anlata bitiremiyor; kimi de Packard'ın o kapıya artık alıştığını, kendi başına da bıraksan şıp diye içeri gireceğini ileri sürüyordu.

Bu olay yaşanırken, Kâzım Bey'in arabasında Ekrem Şerif de vardı. Demek kızmıyordu onun böyle yarışmasına. Aslında çok tehlikeli bir işti Kâzım Bey'in yaptığı, kızılmayacak gibi değildi. Herhalde bir anda patlak vermiş, Ekrem Şerif'in bir şey demesine fırsat vermeden olup bitmişti...

Sonraki yıllarda Kâzım Bey'i taksi duraklarında gördüğümü, selamlaştığımızı anımsıyorum. Bir ara Şoförler Derneği'nin başkanlığını da yaptı sanırım.

*

Selamlık'ta oturan unutulmaz bir aile de Necmettin Sahir Sılan ailesiydi. Her bakımdan yaman bir kadın olan anneleri Cemile Hanım, iki yakışıklı oğul, Cenan ile Nur, bir de küçük güzel kız kardeş, Şen...

Erenköy'e gelmeleri belki babalarının Kadıköy Tramvay Şirketi'nin Genel Müdürü olmasındandı, ama sonradan iyice alıştılar bu semte ki, Cemile Sultan'ın sarayının üst yanına düşen geniş bahçeli bir köşkü satın alıp yenilediler, yaz kış orada oturmaya başladılar.

Bu arada Necmettin Sahir Sılan milletvekili olmuştu. Bir ayağı Ankara'daydı. Yanılmıyorsam, dedemin bahçesine yazlığa geldikleri yılların sonunda milletvekili seçilmişti.

Cenan Ağabey bizden epeyce büyüktü. Bahçede pek oyalanmaz, giyinip bir yerlere giderdi.

"Ne yakışıklı!" diye onu uzaktan izlerdik.

Şen'le de arkadaştık, ama asıl Nur'la azardık. Atletik yapılı, sırım gibi bir çocuktu.

Bu aileden hiç unutamadığım kişi Cemile Hanım'dır. Bakımlı, güzel, gösterişli bir kadındı. Sözünü hiç sakınmaz, her konuda doğru bildiğini açık açık söylerdi. Gerçekleri düpedüz söylemesi insanı şaşalatır, bazen de utandırırdı.

Necmettin Sahir Sılan bana "Onbaşı" derdi. Cemile Hanım Selamlık'ta, yere yakın pencerelerin önünde otururken, bahçede beni görünce çağırıp içeri çeker, hırpalayarak öpüp sever, kocası da,

"Bakıyorum, bizim onbaşıyı yakaladın gene," diye takılırdı.

Yıllar sonra bir gün tıkış tıkış bir Tramvayla Kadıköy'den Erenköy'e dönerken, arkadaki vatman yerinde Cemile Hanım'la Şen'i görmüştüm.

Sıkışıklıktan kurtulmam için beni yanlarına çağırmışlardı.

"Koca adam oldun, bir yerlere sığmıyorsun! Gel şöyle!"

Cemile Hanım çağırınca gitmemek olmazdı. Çocukluk hallerimi anımsatıp alay eder mi diye biraz tedirgin, kalabalığın arasından zar zor geçerek ulaşmıştım yanlarına.

Epeydir görmediğim Şen güzel bir genç kız olmuştu.

Dedemi, ablamı, okul durumumu sordular.

Biraz sonra Cemile Hanım, eli kolu titreyerek ayakta durmaya çalışan, bembeyaz yüzlü gençten bir adamı göstererek, Şen'in de duyabileceği bir sesle kulağıma,

"Bak şu adamı görüyor musun, ben onun çocukluğunu bilirim, sağlıklı, güzel bir delikanlıydı. Sakın çok otuz bir çekme, sonra sen de böyle olursun," dedi.

Şen'e bir baktım. Hepsini duymuştu, gülmemek için kendini zor tutuyordu. Yüzümü ateş bastı. Gençliğimde utanınca yanaklarım kıpkırmızı olurdu.

Cemile Hanım büyük bir ciddiyetle,

"Sakın ha!" diye yineledi. "Sakın ha!"

*

Gene Selamlık'ta oturan bir kiracımız Selami Bey'di. Maçka'da tenis kortuyla ünlü bir apartmanı vardı. Arnavuttu. Annesi, karısı, kızı Emel, ablası, ablasının kızı Muazzez, altı kişiydiler.

Selami Bey ile karısının görüntüleri hiç yok kafamda.

Arnavutçayı Türkçeden iyi bilen annesini ise çok yaşlı bir kadın olarak ıhlamurların altında görüyorum. Beni çok seven Muazzez Abla, ona göstermek için, bir gece bahçede dolaştığı sırada, yanına götürmüş, o da yüzüme bakıp sevecen bir sesle,

"Oy benim gomarım!" gibi bir söz etmişti.

Emel ile Muazzez Abla gülüşmüşler. Sonra "gomar"ın Arnavutçada "sıpa" anlamına geldiğini söyleyerek,

"Sen de ona 'Oy benim gomariçam!' de," demişlerdi.

"Gomariça" da "dişi sıpa" anlamına gelirmiş.

Ben söylememiştim, ama Muazzez Abla benim ağzımdan içinde "gomariça" geçen Arnavutça bir sözler etmiş, büyükanne ise gülümseyerek kızgınlık taklidi yapmış, öfkeli seslerle bana bastonunu sallamıştı.

Emel öne çıkmak istemeyen, durgun, baktıkça güzelleşen kumral bir genç kızdı. Hiçbir konuda yarışa girmez, köşesine çekilirdi. Daha öğrenciydi.

Muazzez Abla ise, tersine, içine girdiği topluluğun bir anda bütün ilgilerini üstüne çekerdi.

Dedemle Fransızca konuşurlardı. Yanılmıyorsam, Notre Dame de Sion'u bitirmişti. Ama bilgisinin, görgüsünün sınırları bir okulun verebileceğinin ötesindeydi. Algılama gücü yüksek, zeki bir insan olduğu açıktı.

Ayrıca çok iyi tenis oynadığını söylerlerdi.

Yaşı ilerlediği halde evlenmemesi kimseyi beğenmemesine bağlanırdı. Ben ise erkeklerin ona evlenme önerisinde bulunmaktan çekindikleri kanısındaydım. Çünkü güzelliği, bilgisi, görgüsüyle insanı eziyordu. Ayrıca bu özellikleriyle ünlüydü.

O günlerde herkesin sözünü ettiği iki Muazzez vardı.

Biri sanırım Göztepe'de oturuyordu : Atlı Muazzez.

Öbürü de Maçka'da oturan Tenisçi Muazzez, bizim Muazzez Ablamız.

İkisini birbirine karıştıranlar da olurdu.

Dedemin babası Ali Paşa'yı da, tıpkı böyle, Göztepe'deki İngiliz Ali

Mehmet Ali Paşa köşkünün bahçesinde soldan sağa : Suzan, Emel, Muazzez Abla. Öndeki çocuk onlara gelmiş bir konuğun çocuğu.

Paşa'yla karıştırırlardı. Bir gün öğrencileriyle bizim bahçenin önünden geçen bir öğretmenin,

"Bu gördüğünüz köşk İngiliz Ali Paşa'nın köşküdür," dediğini duymuştum. Adam öyle bilgiççe konuşuyordu ki hiç sesimi çıkarmadan durup bakmıştım.

Bir gün de Muazzez Ablayla sette otururken Eski İstasyon köprüsünden doğru bir atlının geldiğini görmüştük. Güzel bir atın üstünde, çarpıcı bir kadın.

Muazzez Abla,

"Bu bizim Atlı Muazzez!" diyerek sokağa fırlamıştı.

Bir süre konuşmuşlar, sanırım bir yerde buluşmak üzere de sözleşmişlerdi.

Biz bahçedeki çocuklar, hepimiz, Muazzez Ablaya vurgunduk, kimimizin ilk sevdası, kimimizin düşsel sevgilisi, kimimizin de umutsuz aşkıydı. Ama o herkesin durumunu anlar, görür, hiç renk vermeden ilişkilerini doğal çerçevesinde sürdürürdü.

Beni çok sever, yanından ayırmak istemezdi. Avrupa'da öğrenim gören kardeşine benzediğimi söylüyordu.

Onun bahçeye çıkmasını dört gözle beklerdim. Ne dese yapar, öğrettiği her şeyin doğru olduğuna inanırdım.

Melih'le ikimiz balon lastikli, Turnier marka bisikletlerimizin önüne bir kişi, arkasına bir kişi alıp rahatça taşıyabiliyorduk. Muazzez Abla, Emel, Suzan, Vedia, dört kızı ikişer ikişer paylaşıp sabahları plaja, akşamları gazinolara götürüp getirirdik. Caddebostan'a, Suadiye'ye...

Bu bisiklette çok kişi taşımak aramızda bir tür yarışmaydı. Kendi gücümüz kadar, bisikletlerimizin dayanıklılığı da ölçülmüş oluyordu.

Bir ramazanda fırından Melih'lerin evine kadar ikisi çocuk, tam sekiz kişiyi, bir de baklava tepsisini taşıyarak hava basmıştık.

Şöyle : Selede ben, omuzlarımda bir çocuk, didonun üstünde başka bir çocuk, önümde bir kişi, etti dört. Arkadaki geniş bagaj yerinde biri benim, öbürü önündekinin beline birer eliyle sarılan iki kişi, arka tekerlekteki ayak basma vidalarına birer ayağının dışıyla basan, biri sağ, öbürü sol koluyla birbirine tutunup dengelenerek ayakta dikilen iki kişi daha, etti sekiz. Dikilenlerden birinin elinde de bagaj yerinde oturanların kafalarının üstüne dayadığı baklava tepsisi. Bagaj yerinde oturanlar boştaki elleriyle onları tutup geriye doğru kaymalarını engelliyorlar.

Bisikleti yolun eğimine bırakarak bir yüz metre kadar gitmiştik. Herkes görsün diye bağrışıp bol bol şamata yaparak.

Düşünce Melih'ten gelmiş, sekiz kişiyi o yerleştirmişti. Tepsiyi tutan da kendisiydi. Böylece Turnier'lerimizin dayanıklılığını göstermiş oluyorduk.

Muazzez Abla giyim kuşama önem verir ama insanları bununla değerlendirmezdi. Nerede nasıl giyinilmesi, nasıl boyanılması gerektiği konularında bilgiliydi, kendine göre seçimleri de vardı, yeri geldikçe bunlardan söz ederdi.

Gene de asıl güzellikler insanın dışında değil, içindeydi. Onun çevresindeyken bunu hep duyumsardınız.

Caddebostan Gazinosu'na kapıdan bir bakmak için uğradığımız bir gece, ne çalıyorsa, hoşuna gitmiş, bana,

"Haydi dans edelim!" demişti.

Ayağımda bahçede giydiğim eski bir pantolon vardı. Piste, aydınlığa çıkabilecek durumda değildim.

"Pantolonum yırtık," dedim.

"Önemi yok!" dedi. "Hiç önemi yok! Gel!"

Elimden tutup piste çekti.

Çok dengeli, ölçülü, "soyluca" diyebileceğim bir dans anlayışı vardı : Uzak durulmayacak... Ama karşısındakine yaslanmak da yok... Göğüs-

leriniz birbirine değecek, bacaklarınız ise hiç değmeyecek... Dik olunacak...

Bana da öğretmişti böyle dans etmeyi.

O gece yırtık pantolonumla pistte, oldukça uzun bir süre, şık giysiler içindeymiş gibi, onun anlayışıyla dans etmiştik.

Birilerinin dikkatini çekmek için kullanılmış mıydım? Sanmıyorum. Buna gereksinimi yoktu. Zaten herkesin dikkatini çekiyordu.

Beni gerçekten kardeşi gibi sevdiğine inanıyordum. Hem seviyor hem de beğeniyordu.

"Senin için dışından da güzel," demişti bir gün.

Başka bir gün de odamın penceresinde oturmuş bir yandan kitap okuyor, bir yandan da onun çıkmasını bekleyerek bahçeyi kolluyordum.

Bir an kitaba dalmış olmalıyım. Dışardan bir ses geldi.

Emel'le ikisi, aşağıdan pencereye bakıyorlar...

Sevinerek gülümsedim.

Muazzez Abla boynunu uzatıp başını sallayarak Fransızca bir şeyler söyledi.

"Ne demek o?"

Güldü. Çevirmeden yineledi. Yanımdaki kâğıda hemen yazdım. "Unique" diye başlayıp "essence" diye biten bir sözdü.

Ne kadar sordumsa da, kendi çevirmedi, yardım etmedi anlamama. Ama bakışlarından olumlu bir şey söylediği açıktı.

Sonradan sorduğum Fransızca bilenler, birtakım yakıştırmalar yaptılar. "Unique de son essence," demiş olabileceğini söylediler. "Özünden (ya da doğuştan) bir tane" diye çevrilebilirmiş.

Beni kardeşi gibi sevdiği, beğendiği kesindi.

Geceleri yemekten sonra gidip ıhlamurun altındaki bahçe kanepesine otururdum. Muazzez Abla gelip orada oturduğumu görünce, kendisini beklediğimi anlar, yanaklarımdan öper, saçlarımı okşardı.

Bütün bir yazı onun çevresinde dönenerek geçirdim.

Sonra güz gelince her şey sona erdi. Bir günde toparlanıp Maçka'daki apartmanlarına gittiler.

Bir daha Muazzez Ablayı hiç görmedim.

Yazlığa gelenlerle hep böyle olurdu. Bir ya da birkaç yaz birlikte yaşar, birbirinize ısınır, sonra kopardınız...

*

Bahçemizde en uzun süre yazlarını geçirmiş kiracımız hiç kuşkusuz Mimar Seyfi Arkan'dı.

Önceleri birkaç yıl çınarlı köşke gelmişti.

Her yıl giderken, ertesi yıl için de anlaşır, kendiliğinden zamlar yapardı. Birkaç yıl çınarlı köşke gelip gittikten sonra bir yaz ayrılırken dedeme,

"Paşam, aldığınız kiralar gülünç, üstelik eşya da veriyorsunuz. Bu kiraları mutlaka yükseltmelisiniz," demişti.

Dedem her yaz elli lira, yüz lira yükselttiğini söyleyince de şöyle bir öneride bulunmuştu :

"Paşam, önümüzdeki yıl hepsini iki katına çıkarın!"

Dedemin aklı almıyordu böyle bir şeyi.

"O zaman tutan olmaz, Seyfi Bey!" diyerek gülümsemişti.

Oysa Seyfi Bey çevremizdeki yazlıkların kaça kiralandığını çok iyi biliyordu.

"Paşam, uygun görürseniz önümüzdeki yaz Selamlık'ta ben oturayım," demişti. "Avizesi, koca duvar aynaları, mermer masaları, yemek odasındaki dolapları, maun salon takımı, böyle güzel bir köşk nasıl 400 liraya kiralanır! Ben önümüzdeki yaz size 800 lira vereceğim!"

Bu konuşma olurken, İye'm de vardı yanımızda.

Selamlık için 800 liraya anlaşırlarken dedem hep gülümsüyor, yaptıklarının dürüst bir anlaşma olmadığını belirten sözler ediyordu.

Seyfi Bey gittikten sonra da,

"Anlaşılmaz adam, 500, 600 liraya rahatça tutacağı yere 800 lira vermek için bayağı uğraştı," demişti.

İye'm de,

"Paşa, bir sen bilmiyorsun malının değerini," diye çıkışmıştı ona. "Mimar adam bilmez mi neyin ne kadar edeceğini! Dürüst davranıp sana hakkın olanı vermek istiyor, sen almamak için direniyorsun."

Dedem böyle köşeye sıkışıp söyleyecek söz bulamayınca bana saldırırdı :

"Ver bakalım bir yanak!.."

Oysa artık koca çocuktum. Öyle ikide bir dedeme yanak verecek günlerim geçmişti.

Sonunda kavga çıkacağını bildiğim için, hemen sıvışır, gözden uzaklaşırdım...

"Kaçma, Mehmet Bey," diye seslenirdi arkamdan.

Seyfi Bey'in Ankara'da yaşayan kardeşleri vardı. Her yıl birer, ikişer onların kızları da yazlığa amcalarının yanına gelirlerdi : Nedret, Sevim, Belma...

Erenköy'de sürekli oturanların çocuklarından oluşan kalabalık bir arkadaş grubuyduk bahçede. Bir araya geldik mi otuz kişiyi bulurduk. Ama içine kapalı bir grup değildik. Yazlıkçılara iyi davranır, onları hemen aramıza alıp benimserdik. Ayrılırken de karşılıklı üzülürdük. Gidenler sonraki yazlarda da bizim eğlencesi bol bahçemize gelebilmek için ailelerine baskı yaparlardı.

Seyfi Bey önceleri yalnızdı. Bir prenses olan karısından ayrılmış, çok sevdiği kızını annesine bırakmıştı. Çocukluktan yeni yeni çıkmaktaki kızı haftada bir gün gelir, ama bizlerle pek arkadaşlık etme olanağı bulamazdı. Çünkü babası onu gezdirmek, eğlendirmek, birlikte olmanın tadını çıkarmak isterdi, dizinin dibinden ayırmazdı.

Bir gece bahçenin derinliklerinden, bağın oralardan gelen bir ses duymuştuk. İnsan sesi. Sanki birisi bağırıyordu. Zamir'le ikimiz gizlene gizlene yaklaşmıştık sesin geldiği yere doğru.

Karanlıkta bir adam, bağın orada, belli bir şey demeden, salt ciğerlerini boşaltmak ister gibi, avazı çıktığı kadar bağırıyordu.

Zamir,

"Seyfi Bey bu galiba," diye fısıldamıştı.

Evet, Seyfi Bey'di...

"Niye bağırıyor?"

"Ben biliyorum niye bağırdığını," demişti Zamir. "Söylerim birazdan."

Seyfi Bey kendisini gördüğümüzü anlamasın diye gene gizlene gizlene uzaklaşıp ön bahçeye gelmiştik.

Zamir burada bile sesini yükseltmeden fısıldamıştı :

"Eski karısı, prenses, evlendi dün yeniden de, ondan bağırıyor böyle..."

"Seviyormuş demek karısını..."

"Evlenmesin istiyordu anlaşılan..."

Selamlık'ta oturduğu yıllarda Seyfi Bey kendisi de evlendi.

Sonra ne oldu da bize yazlığa gelmemeye başladı, bilmiyorum. Belki de denize daha yakın, daha güzel bir yer buldu...

*

Erenköy'ün tramvay, otobüs gibi taşıt araçlarıyla kente yakınlaştırılmasıyla yazlıklar, kışları da boş kalmamaya başladı.

Ayrıca bir de kışlıkçılar vardı :

"Paşam, oturduğumuz ev biraz harap durumda, kışın donuyoruz, yazlıkçılar gelene kadar boş kalacağına, bize kiralasanız da, karakışı burada geçirsek... Nisanda çıkarız..."

Nasıl olsa boş kalacak diye kış için çok ucuz bir kira öneriyorlardı. Hiç yoktan iyiydi, ama nisan gelince ya çıkmazlarsa!.. Kışın verdikleri kirayı yazın da verip oturmaya devam etmek isterlerse!..

Bir de onları çıkaracağım diye uğraşmak vardı!..

Dedem pek yanaşmazdı bu tür önerilere ya, çok dürüst olduğu söylenen Bedii Bey adında bir öğretmen emeklisine dayanamayıp vermişti

dutlu köşkü. Tek başına yaşayan, tok sözlü, dik başlı, adı deliye çıkmış bir adam...

Cemil Sena Ongun, onun için,

"Aslında çok değerli bir öğretmendir. Başından bazı olaylar geçti, Cağaloğlu'nda bir gazete patronuna ateş etti, sonra böyle deliliğe vurup kurtuldu, ama yazık oldu. Gereğince yararlanılamadı kendisinden..." gibi sözler etmişti.

Fizik öğretmeniydi sanırım.

Arada bir bahçede bizlerle konuşurdu, ama ne olur ne olmaz, hiç üstüne gitmezdik, o anlatır, biz dinlerdik. Her şeye karşıydı. Halkın yaşam koşullarına değinir, söylenir, öfkelenir,

"Bu memleketin yönetimi bir kör ile bir sağıra kalmışsa..." diyerek kalkıp giderdi.

Sağır herhalde İsmet Paşa'ydı, ama körün kim olduğunu çıkaramazdık...

Birinci yıl nisan ayında gerçekten boşalttı evi. İkinci yıl ise dedeme başka bir öneriyle geldi : Dutlu köşkü yaz kış tutmak istiyordu. Yalnız kendisine yanına başka kiracı alma hakkı tanınacaktı.

"Paşam, ben oraya sizin istediğinizden çok daha yükseğini verecek kiracı bulur, bir odada kendim oturmaya devam eder, ayrıca kışlık kiramı da çıkarırım," diyordu.

Dedem nedense seviyordu bu doğru sözlü adamı. Önerisini benimsedi.

Merakla izledik kiracı bulabilecek mi diye...

Buldu. Küçük bir Yahudi ailesi. Genç bir ana baba, bir çocuk, bir de büyükbaba.

Kendi evin bir odasına çekildi. Öbür iki odadan küçüğü büyükbabanın, büyüğü ana baba ile çocuğun oldu.

Bir süre sonra, bizim bakımsız, üstü başı dökülen emekli öğretmenimizin bu küçük Yahudi ailesinin bir parçası haline geldiğini, onlarla birlikte yiyip içtiğini, tertemiz gezdiğini gördük.

Yahudi kadın ona babasıymış gibi bakıyordu.

Yaz bitince de sona ermedi bu yakınlık. Yahudi ailesi apartmanlarına döndü, ama kadın zaman zaman gelip onun evini temizliyor, çamaşırlarını yıkıyordu. Sonra, arada bir, özellikle havalar soğuk gidiyorsa, üşümesin diye, onu da apartmana götürüyordu. Uzun süre ortalarda görünmedi mi, Yahudi ailesinin yanında olduğunu anlardık.

Sorunca şöyle derdi :

"Kızımın yanında, apartmandaydım..."

*

Dutlu köşkün sonraki kiracıları Yesari Asım ile iki ablasıydı.

Eski zaman terbiyesi almış, içine kapalı, ortalarda pek görünmeyen insanlar...

Bahçenin çocukları olarak Yesari Asım'la nasıl ilişki kurduğumuzu anımsamıyorum. Ama hepimiz onu hem şarkılarından, hem de plaklarındaki kalın sesinden tanıyor, seviyorduk.

Önce aramızda bir yakınlaşma oldu. Arada bir çamlıkta oturup konuşmaya başladık.

Sonra bir gece kızlardan biri,

"Biz şarkı söylemenizi istesek de, siz bizi küçümser, söylemezsiniz," gibi bir söz etti.

Yesari Asım yerinden kalktı,

"Emriniz başım üstüne," diyerek karanlığa karıştı. Çocuklardan bir ikisi, ne olduğunu anlamak için, hemen arkasına takıldılar...

Kızdı mı, alındı mı, küstü mü?..

Bizler ne olduğunu merak ederek tedirgin beklerken, ellerinde bir utla önce çocuklar çıktı karanlıktan, arkalarından da Yesari Asım.

Kızmak, alınmak, küsmek bir yana, anlaşılan bekliyormuş böyle bir öneriyi.

O gece, bahçede, çamların altında, bildiğimiz Yesari Asım sesinden çok değişik bir ses dinledik.

Şaşırıp kalmıştık...

Bambaşka bir şeydi... Sesi plaklarındakine benzemiyordu, daha inceydi, daha renkliydi... Çok daha etkiliydi...

Tam anlamıyla büyülenmiştik...

Aramızda alaturkaya özel bir düşkünlüğü olan yoktu. Gerçi karşı da değildik, Münir Nureddin, Safiye Ayla, Yesari Asım gibi şarkıcıları severek dinlerdik, arada onları taklit ederek şarkı söylemeye heves ettiğimiz de olurdu, ama kulaklarımız daha çok dans müziğine, İngilizce şarkılara alışıktı. Bing Crosby, Frank Sinatra sevdiğimiz şarkıcıların başında gelirlerdi.

Ama o gece anlaşılmaz bir şey olmuştu. Yesari Asım çamların altında elinde uduyla şarkı söylüyor, biz bundan tanımlanması olanaksız bir tat alıyorduk...

Geceler birbirini izledi.

İçtenliğimizi gördü, sevdi bizi Yesari Asım. Bize şarkı söylemekten tat almaya başladı. Onu bir konser izleyicisi gibi saygıyla, çıt çıkarmadan dinliyorduk.

Ama ablaları nedense bu işten pek hoşlanmıyorlardı.

Babamın tiyatroculuğuna dedemin kızması gibi diye düşünürdüm.

Bazı geceler, ablalarıyla karşılaşmamak için, udunu almaya eve gitmek istemez, çocuklardan birini gönderirdi...

Gecelerimizin tadı dillerde dolaşmaya başladı.

Giderek bu gizemli güzelliği Çamlıcalılarla da paylaşmak istedik. Yesari Asım'ın olurunu alarak bir gece Altunizade köşkünün insanlarını bahçemize çağırdık.

Onlar da, bu ünlü besteciyi plaklarındaki kalın sesiyle tanıyor, seviyorlardı...

Kendisini dinleyince, bizim gibi, şaşırıp kaldılar...

Karanlıkta bir adam, elinde uduyla, sesinin buğusuyla alıp götürüyordu dinleyenleri...

Çamlıcalıların ikinci gelişlerindeydi sanırım. O gece iki otomobil dolusu gelmişlerdi. Gece saat üçe doğru güçlükle ayrılabilmiştik.

İstemeye istemeye otomobillerine binip gitmişlerdi. Biz bahçede Yesari Asım'ın çevresinde, kendini alamamanın yorgun doymamışlığıyla, karanlıkta, oturmayı sürdürüyorduk.

Doğanın aydınlığından başka ışık giremezdi bu toplantılara...

Birden Melih,

"Haydi Çamlıca'ya gidelim," dedi.

Yesari Asım'ın böyle bir şeyi kabul edeceği aklımın ucundan bile geçmezdi.

"Nasıl gideceğiz?"

"Arabayla..." dedi Melih.

"Kaç kişiyiz?"

Kaç kişiydik, kimin arabasıyla gitmiştik?

Melih'in olmalı...

Kaç kişi binmiştik arabaya?

Başka bir araba da var mıydı?

Hiç bilmiyorum...

Altunizade köşkünün önüne geldiğimizde, pencereler kapkaraydı, onu anımsıyorum. Demek ki onlar eve ulaşıp hemen yatmışlardı.

Zile bastık... Bir daha... Bir daha...

"Kim o?" diye biri baktı bir süre sonra pencereden.

Bizi tanıyınca, "Erenköylüler gelmiş!" diye seslenerek içeri koştu.

Köşk bir çırpıda uyanıverdi.

Aramızda Yesari Asım'ı gören, Saime Teyzem hemen Nejat'ların karşı köşedeki köşküne haber saldı.

Üst kata, önceleri Ismayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun çalıştığı, o teyzemden ayrılınca da anneme verilen büyük odaya çıktık. Gecenin aydınlığında Acıbadem'in, Kalamış'ın üstünden Adalar görülüyordu. Odaya gireni önce bu gece rengi tablo karşılıyordu.

Ne kadar sürede toplandı bütün o insanlar?

Kimler gelmişti?

Oturacak yer kalmayınca yerlere bağdaş kurdu birileri.

Her şey karanlıkta olup bitiyordu.

Birbirimizi görmüyor, seziyorduk.

Uttan sesler yeni mi çıkmaya başlamıştı, ilk bir iki şarkı söylenmiş miydi, bir ara kapı açıldı, elinde çok büyük yuvarlak bir tepsi, üstünde otuz kırk bardak çayla İzgen girdi içeri. Karanlıkta bir yerlerden sızan ışık çayların kırmızısından süzüldü. Bir iki bardak çınladı.

İzgen, Yesari Asım'a doğru yönelmişti ki, o birden,

"Kız, seni öldürürüm!" dedi, sonra hiçbir şey olmamış gibi devam etti udunu çalmaya...

İzgen,

"Tamam, tamam," diyerek olduğu yere çöktü, çay tepsisini hemen oracığa, önüne bıraktı...

Bu unutulmaz gece günün ilk ışıklarına kadar aralıksız sürdü.

Sona erdiğinde kimse ne diyeceğini doğru dürüst bilemiyor, herkes birbirine teşekkür ediyordu.

Geldiğimiz araçlara binip Erenköy'e döndük.

Daha sonraları da bir iki kez gittik Yesari Asım'la Çamlıca'nın bahçelerine, ama bir çay arası bile vermeden gün ışıyıncaya kadar şarkıları birbirine eklediği o gece bambaşkaydı...

Böyle ünlü bestecilerin genellikle ders almaya gelen öğrencileri olur. Yesari Asım, dutlu köşkte oturduğu yıllarda, kimseye ders vermiyordu. Pek gelip gideni yoktu. Yalnızca yeğeni Göksel Arsoy gelirdi ders almaya.

Arada bir de çamlıkta bizleri karşısına oturtup bazı şarkılarını söyletmeye çalışırdı.

Onun istediği gibi söyleyemezdik.

Bir daha... Bir daha...

Biz yapabildiğimizi sanırdık, o beğenmezdi :

"Olmuyor... Bir daha..."

Herhalde aramızda yetenekli biri olsaydı, çok yararlanırdı Yesari Asım'dan. Bilgisini sakınan bir insan değildi.

*

Bahçemizde yaz kış oturan bir kiracımız da Devlet Demir Yolları'nda mühendis olan, ayağına çizmelerini çekti mi yağmur çamur dinlemeyen, erkek gibi bir kadınla ailesiydi. Köşkün altındaki Salonları tutmuşlardı. Biri kız, biri oğlan, iki küçük çocuğu olan kadın, kocasından ayrılmış, annesi ile erkek kardeşini yanına alarak beş kişilik bir ailenin yükümlülüğünü üstlenmişti.

Erkek kardeşinin adı Oktay'dı... Oyuncu olmak isteyen, çok yetenekli bir çocuk...

Kısa sürede sıkı bir arkadaşlık kurmuştuk.

Güzel de fıkra anlatırdı. Bir gece siyah pantolon, beyaz gömlek, kırmızı şal kuşakla çıkıp Caddebostan Gazinosu'nda fıkra anlatışını hiç unutmam. Heyecandan bir fıkranın can alıcı tümcesini söylemeyi unutmuş, kimse gülmeyince de,

"Espri biraz incedir," diye yinelemişti fıkrayı. Gene o tümceyi atlayarak...

Yalnız bizim masamızdan kahkahalar yükseldiğini gören izleyiciler, herhalde kendi anlayamadıkları "espri"yi bizim anlamamıza bozularak pis pis bakmışlardı oturduğumuz yöne doğru.

Başka bir gün de biz çamlıkta satranç oynarken Oktay'la Orhan birlikte bahçe kapısından girmişlerdi.

Orhan Haydarpaşa Lisesi'nde okuyan, Tuzla'da oturduğu için de okul döneminde onlarda kalan bir tanıdıklarıydı.

Oktay zil zurna sarhoştu. Ayakta duramıyor, Orhan'a yaslanıyor, yere düşecek gibi oluyordu. Bir yandan da sarhoşluğunu belli etmemeye çalışıyormuş gibi bir hava içinde, selamlar çakıyordu.

Bize doğru gelmiyorlardı. Bahçe kapısından onların yemek masasının durduğu harem bahçesine girip şimşirlerin arkasında görünmez olmaları için yirmi beş metre kadar bir uzaklığı geçmeleri gerekiyordu.

Çocuklar yaşça daha büyük olan Orhan'a bozulmuşlardı :

"Böyle de içirilir mi insana!.."

"Kendisi alışık, ona bir şey olmamış!.."

"Dayanır mı, dayanamaz mı, bilmeden etmeden!.."

Onlar Oktay'a benim kadar yakın değillerdi. Uzaktan böyle sözler ettilerse de, kimse yerinden kıpırdamadı.

Tam şimşirlerden içeri girerlerken ben, Orhan'ın Oktay'ı taşımasına yardımcı olmak amacıyla, o yöne doğru ilerledim. Şimşirlerin arkasına geçince burun buruna geldik.

Orhan ile Oktay gülerek yüzüme bakıyorlardı.

"Sen de yuttun mu?" dedi Orhan.

Oktay sarhoş filan değildi. Kıs kıs gülüyordu karşımda...

İçim rahatlamıştı.

"Herifi biliyorum, ama öyle bir yapıyor ki, yutmamak elde değil," dedim.

Oktay,

"Senin yutacağını ummazdım," dedi.

Bana da yutturduğu için bayağı mutluydu.

"Çok güzel oynuyorsun," dedim. "İşin hoş yanı, ayakta duramayacak kadar içtiğin için sana kızan olmadı, hepimiz Orhan'a bozulduk!.."

"Haydi çıkalım da görsünler," dedi Orhan. "Herkesi düşman edeceksin bana."

Şimşirlerin arkasından çıkıp çamlığa yöneldik...

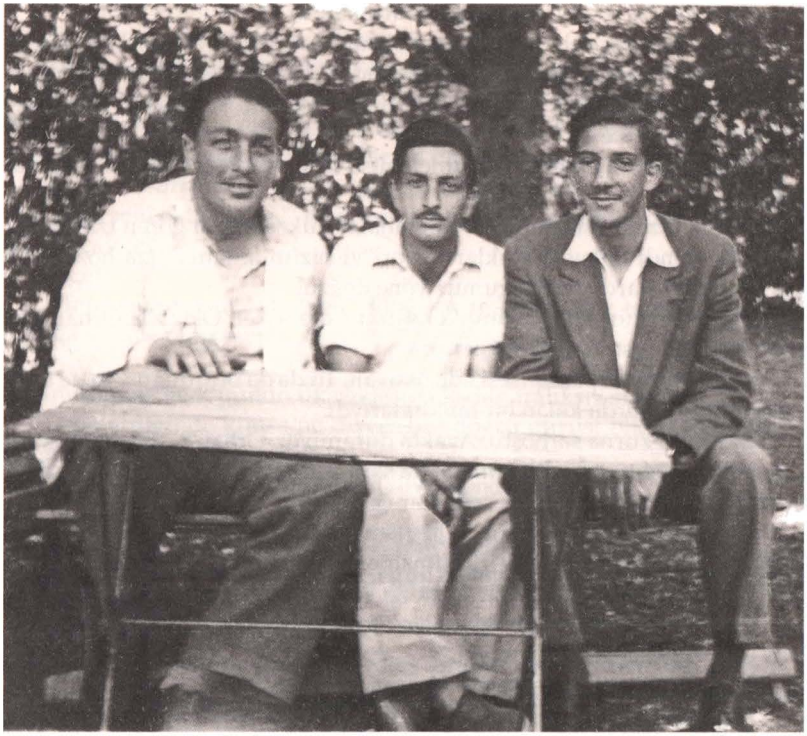

Dedemin bahçesinde ben, Zamir, Oktay... Hastalıktan yeni kurtulmuş, özenle beslenip iyice şişmanlatılmış durumdayım...

Çocuklar bize doğru bir baktılar...

Oktay sarhoş filan değil... Güzel güzel yürüyor...

Şaşkınlıklarını gizlemeye çalışarak oyunla ilgilenmeyi sürdürdüler... Durumu açıklamak için,

"Tiyatro oynamışlar bize," dedim.

Olay böylece aydınlanıp tedirginlikleri sona erince, oyunu bırakıp gülmeye başladılar. Hep birlikte inanıp Orhan'a bozulmamıza gülüyorlardı. Arkasından Oktay'ın oyunculuğu övüldü...

"Olmaz böyle şey!.." dedi biri... "Kanmadım diyen yalan söyler."

Ben Oktay Verel'in bir gün büyük bir oyuncu olacağına hep inandım, ama yaşam onu yazarlığa, gazeteciliğe yönlendirdi.

*

İlk dergicilik deneyimizde de birlikteydik.

Tuna Baltacıoğlu, Oktay Verel, Memet Fuat, üçümüz "Dünyada ve Memleketimizde Kitaplar" diye bir dergi çıkarmıştık.

Çituris Kardeşler gibi o yılların en titiz basımevlerinden birinde basılan pırıl pırıl bir dergiydi.

Oktay Verel girginliği, insanlarla ilişki kurma yeteneğiyle lokomotifimiz gibiydi. Tuna ile birlikte Cağaloğlu'nda dolaşıp eli sıkı yayımcılardan ilan toplayışları, huysuz yazarlardan yazı alışları dinlemeye doyulmaz serüvenlerdi.

Oktay'ın Remzi Kitabevi sahibi Remzi Bengi'den 50 liralık ilan almasını, bir de Gölpınarlı'ya bedava kitap tanıtma yazısı yazdırmasını büyük başarılar olarak anardık.

Yalnız Aziz Nesin'de hep birlikte tam anlamıyla çuvallamıştık. Düşün Yayınevi adına 50 liralık ilan veren bu ağabeyimiz, ne zaman gidip isteyecek olsak,

"Yapmayın çocuklar, sizin bende paranız mı kalacak!" demekle yetinmişti.

Dergimiz kapandı, bizler dağıldık, o 50 lira Aziz Nesin'de kaldı. Ama sonradan bu olayı ne zaman anımsasam, varını yoğunu Nesin Vakfı'ndaki çocuklara adayan bu yüce gönüllü insana öyle nice 50 liralar helal olsun diye düşündüm.

Oktay'la birbirimizden neden uzaklaştık, daha doğrusu, Oktay bana neden kızdı, bilmiyorum. Aramadığı gibi, yollarda da görmezden geliyordu.

Hele bir gün Sirkeci'den vapura bindim, üst kata çıkarken, merdivenin tam ortasında karşılaştık.

"Merhaba, Oktay!"

O aşağı iniyordu.

"Merhaba!" dedi. "Yukarı mı çıkıyorsun?"

"Evet," dedim.

Herhalde aşağıda bir işi var, yapıp gelecek... Demek dargın değil... Bir sürü şey geçiyor bir kıpıda insanın aklından...

"İyi, öyleyse, ben aşağı iniyorum, belki de bu vapurla hiç gelmem," dedi.

Hızla uzaklaştı...

Tam Oktay'ca... Şaka yollu bir giydirme...

Onu böylesine küstürecek ne yaptığımı bugün de bilmiyorum.

*

Yazları bahçemize gelen Mülkiyeli voleybolculardan biri Oktay'ın ağabeysiydi : Sadullah Verel... Uzun boylu, ince yapılı, çok ağırbaşlı, yakışıklı bir genç adam. Biri düz lacivert, öbürü düz beyaz iki takım giysisi vardı.

Bunları bazen altı lacivert, üstü beyaz, ya da tersi, değiştirerek giyer, hep göze hoş görünen, bakımlı bir hava içinde olurdu.

Tam anlamıyla bir ağabeydi...

Ölçülü yaklaşımını, dengeli tutumunu çevresindekilere de aşılardı. Onun yanında sululuk edemezdi insan.

Bahçedeki çocuklara biraz kasıntı geliyordu. Ben tersine beğeniyordum yaşamı ciddiye alışını.

İlkeleri, kuralları vardı...

Voleybolda ondan çok şey öğrendik. Kız erkek karışık oynadığımız eğlence voleybolunu bir spor etkinliğine dönüştürerek önce bir takım kurdu. Mülkiye'de pasörü olan Ferit zaten her yaz Erenköy'e gelirdi. Onu da bahçemize çağırdı. Bayağı güçlendik.

Maç yapacak doğru dürüst takım bulmakta zorluk çekmesek, o yaz herhalde çok ilerleyecektik voleybolda.

Adı Sadullah'tı, ama evde herkes ona Sadi derdi. Ben Sadullah Sadi Verel diyordum. Okulu bitirip önce kaymakam, sonra vali olacaktı. Valilere de böyle bir ad yaraşırdı.

Bana yakınlık gösteriyor, bu tür takılmalarıma kızmıyordu. Yalnız, herhalde Nâzım'la ilişkimi bildiği için, arada bir laf sokuştururdu. Bir keresinde, benim gibi yumuşak, hoşgörülü solcuları, uluorta konuşan katı solculardan daha tehlikeli gördüğünü söylemişti. Vali olduğu zaman, onun iline gidersem, hemen yanıma bir adam takacaktı.

"Ben de sizin evde kalırım," demiştim.

En uygununun bu olacağı kanısına varmıştık.

Ablası Kadıköy'e taşınınca Sadi'yi bir daha görmedim. Yıllar sonra bir gazete haberinden vali olduğunu öğrendim.

Ben voleybol ulusal takımı antrenörüyken o herhalde bir yerlerde valiydi. Onun ilinde yapılan uluslararası bir turnuvada karşılaşsak kim bilir ne kadar şaşırırdı!..

*

Bahçemizden gelip geçen kiracıların hepsini anlatmam olanaksız, ama Erdoğan'dan mutlaka söz etmeliyim.

Bir anne, üç oğul, dört kişilik bir Arnavut ailesi...

En büyük oğul Hilmi Bey... Önce bir yerde memurdu sanırım, sonra ticarete atılmıştı.

Ortanca oğul Emcet Ağabey... Leica fotoğraf makinesini alıp Çankırı'ya gittiğim Yüksek Mühendis Mektebi öğrencisi. O yıllarda Teknik Üniversite'nin adı böyleydi. Güzel Sanatlar Akademisi'nden "mimar", Yüksek Mühendis Mektebi'nin İnşaat Bölümü'nden "yüksek mimar" çıkardı.

Küçük oğul Erdoğan... Ortaokulda öğrenciydi sanırım. Benden küçüktü. Ama çok zeki, cin gibi bir çocuktu.

Emcet Ağabeyle Suzan'ın araları iyiydi. Bir ara evliliğe hazırlandıklarını bile düşünmüştüm. Sözlü gibiydiler.

Gerçi Habibe Hanım ablam gibi ev işlerinden anlamayan, ortalarda dolaşan bir gelin istemezdi, ama oğluna söz geçirebilecek bir anne de değildi.

Kendisi, baklavalar, börekler, çok iyi yemek yapardı. Değişik bir şeyler yaptı mı bana da tattırırdı mutlaka.

Erdoğan'la ikimiz sürekli top oynardık. Doğru dürüst bir topumuz yoksa, eski topların içine saman doldurur, teke tek, başka çocuklar da varsa, ikiye iki, üçe üç maçlar yapardık.

O baş edilmez bir çalımcıydı, ama çelimsizdi.

"Ayıcılık yok!" derdi.

Benim işime gelmezdi böyle bir ön koşul, çünkü üstünlüğümü ayıcılıkla sağlıyordum.

"Faul olursa, atarsın faulünü!" derdim.

"Öyleyse oynamam," deyip kenara otururdu.

Pazarlık işinde bitirimdi. O da benim kadar oynamak ister ama hiç belli etmezdi. Sanki hatırım için oynuyormuş gibi tavırlar takınırdı.

"Benim zaten dersim var," diye içeri gitmeye kalkardı.

"Peki, haydi, tamam, şarj yapmadan oynayacağız."

"Hakem benim, faulleri ben söyleyeceğim."

Buyrun... Maçı oynamadan yarı yarıya kazandı bile... Boyun eğmesem, çıkıp gidecek...

Gerçekten gidecek gibi davranırdı...

Oktay Verel kadar değilse de, onda da vardı oyunculuk yeteneği. İnandırırdı insanı.

Bol bol maça giderdik birlikte. Tam bir mahalle Fenerlisiydi. Sürekli çekişirdik. Çekişmelerimiz, öyle, Osman'la, Recep'le yaptığımız gibi, futbol tartışması olmazdı.

"Sarı kırmızı, çingene yıldızı..."

"Fener, fener, püf desen söner..." türünden sözler ederdik karşılıklı.

Bu yüzden Fener-Galatasaray maçlarına birlikte gitmemiz olanaksızdı. O zamanlar, bugünkü gibi, Fenerliler ayrı yerde, Galatasaraylılar ayrı yerde oturacak diye kesin bölünmeler yoktu. Beşiktaşlıların, Fenerlilerin, Galatasaraylıların topluca oturdukları bölümler varsa da, bağırıp çağırmadıktan, sağa sola sataşmadıktan sonra herkes her yerde oturabilirdi.

Ben yalnızca Galatasaray'ın maçlarına giden bir yandaş değildim. Futbolu seviyordum. Fenerbahçeli, Beşiktaşlı, hatta İstanbulsporlu oyuncuları bütün özellikleriyle tek tek tanır, o takımları izlemekten de tat alırdım.

1940 yılında, Erenköy'de, Ethem Efendi Caddesi'nin denize ulaşan ucundaki merdivende çekilmiş bir fotoğraf. Emcet Ağabeyin makinesiyle ben çekmiş olmalıyım. Deniz doldurulduğu için, bugün böyle bir yer yok. En öndekiler, soldan sağa : Kerime Yengem, Hadiye Hanım, Emcet Ağabey, Suzan, Macide Hanım, arkasında, aradan görünen Saime Teyzem, ortada Hilmi Bey, onun çevresindekiler Piraye, Fifi, Vedat Başar'ın bir akrabası olan Sıdıka, Çamlıcalı Hüsniye Hanım, Piraye'yle Fifi'nin arkalarında ise Nazmiye Teyze ile kızı Asuman, en tepede Coşkun. Merdivenden inen boyunbağlı, ama kısa pantolonlu çocuk ise Erdoğan.

Deplasmanlı maçlar cumartesi pazar günleri üst üste oynanırdı. Örnekse iki İzmir takımı birlikte İstanbul'a gelip Fenerbahçe Stadı'nda iki İstanbul takımıyla karşılaşırlardı. Cumartesi iki maç, pazar iki maç.

Fazla izleyici olmazdı. Gazetelerde hep futbola ilgisizlikten yakınılırdı.

Çocukluktan yeni çıkmış bir futbol izleyicisi olarak o yıllarda gördüklerimi, tribünde duyduklarımı yazsam kimsenin inanmayacağını biliyorum.

Örnekse şöyle bir şey :

Galatasaray'ın "majino" diye anılan iki beki vardı : Faruk ile Adnan. Bu ikili nedense birbirlerine küsmüşlerdi. Birlikte oynamayı kabul etmiyorlardı. Bir hafta biri, bir hafta öbürü oynuyordu. Salim adında, kaleden başka, takımın her yerindeki boşluğu doldurabilen yaman bir oyuncu uzun süre bu iki dargın bekin sağında solunda yer almıştı : Bir hafta Faruk-Salim, bir hafta Salim-Adnan diye dizilirdi Galatasaray savunması.

Bazen Adnan'ın oynamasını beklediğimiz haftalarda da Faruk oynardı. Merak eder, sorardık.

"Adnan ava gitmiş..." derlerdi.

Bugün anlatsam kimin aklı alır böyle bir şeyi!..

Bir gün futbol izleyiciliğimden kalma anılarımı yazarsam, başlığını "Palavra Anılar" koyacağım. Nasıl olsa kimse inanmayacak, biliyorum!..

Erdoğan arkadaş sevgimle çok oynardı.

Bir gün gene birlikte maça gitmek için sözleşmiştik. Bahçede, ayı ormanının yıkık duvarına oturmuş bekliyordum. Uzaktan göründü, ama isteksiz adımlarla ilerliyor. Yaklaşınca baktım, yüzü çok bozuk.

"Ne var?"

"Ben gelmiyorum," dedi.

"Niye? Ne oldu?"

Söylemiyor.

Canı istemiyormuş... Olacak şey değil... Fenerbahçe'nin maçına gitmeyi onun canı istemeyecek!..

"Ne oldu? Söyle!"

Bastırıyorum.

Sonunda boynunu büktü.

"Param yok," dedi. "Para alamadım evden."

Bende ikimize de yetecek para vardı.

Çıkarıp gösterdim. Mırın kırın etti.

"Nasıl öderim, ne zaman öderim, bilmiyorum."

"Ne zaman olursa, önemli değil..." dedim.

Paramı ikiye bölüp yarısını ona verdim...

Dürüst bir bölüşme...

Hesapladık, gidiş dönüş yol parası, maça giriş, kalanıyla birer simit de yiyebiliyoruz...

Parayı aldı, biraz uzaklaştı... Kıkır kıkır gülüyor...

"Haydi gitmiyor muyuz?"

Birkaç adım daha uzaklaşıp cebinden benim o dürüstçe bölüştüğümüz paramın iki katı tutarında yepyeni bir kâğıt para çıkarıp gösterdi.

Kıkırdıyor... Beni kandırmış olmaktan dört köşe... Mutluluğu yüzünden akıyor...

"Bir şey yaparsan, bak gelmem maça," dedi.

Ona verdiğim parayı yıkık duvarın taşlarından birinin üstüne koydu.

"Al paranı!.."

Kovalasam da yakalayamayacağımı biliyordum. Benden hızlı koşuyordu. Ayrıca, yakalayıp canını yakarsam, söylediği gibi, maça gelmezdi.

"Peki, tamam," dedim. "Anladık, eşek şakası... Haydi gideceksek gidelim, geç kalıyoruz..."

O yıllarda maçlara son dakikada gidip gişeden biletinizi alır girerdiniz.

Fenerbahçe Stadı'nın içinde, kapalı tribünün altında bir de lokanta vardı. İsteyen orada yemek de yiyebilirdi. O güzel lokantadan söz edince gene inanılmaz bir olayı anımsadım. Küçük takımlardan birinde, sanırım Emniyet'te oynayan Aldo adında bir oyuncu, güç kazanmak için, maçtan önce bu lokantaya girip yirmi yumurta mı ne yemiş, sonra da sahada ölmüştü.

Erdoğan'ı çok severdim. Bugün onu düşünürken, ormanda kendinden güçlü hayvanlar arasında, zekâsıyla canlı kalmayı başaran küçük hayvanlar geliyor aklıma.

Dedemin bahçesinden taşınmalarından yıllar sonra iki kez Emcet Ağabeye, Ankara'daki bir otelde, Cihan Palas'ta rastladım. Yüksek mühendis olarak Anadolu'da birtakım büyük işler yükleniyor, başkente geldiğinde hep o otelde kalıyormuş.

Erdoğan'a ise bir daha hiç rastlamadım. Bir ara onun da ağabeysiyle birlikte çalıştığını duymuştum.

*

Mehmet Ali Paşa köşkünün bahçesinde tanıdığım insanlar da, anılarım da anlatmakla bitecek gibi değil. Oysa bu kitabın artık toparlanması gerekiyor. Biliyorsunuz, yakında yolculuk var...

Neyse, dedemin atları çok sevmesi, bu sevgiyi bana da aşılamak istemesi yüzünden başımdan geçenleri de anlatayım.

Dede torun birlikte gezdiğimiz ilkokul günlerimde, hep atlardan söz ederdik. Paraşollarda onun isteğiyle arabacıların yanına oturup dizginleri elime alır, arabayı ben sürerdim.

Üç bölmeli ahırımızda bir tek ineğimiz vardı. Üç dört yaşımdayken kuyudan su çekmek için kullanılan bir atımız da olduğunu anımsıyorum. Gözleri bağlı döner dururdu. Sonra kuyuya motor takılınca onu satmışlardı.

Bana genç, güzel bir at alınacaktı. Dedemle birlikte köylere at bakmaya giderdik.

Ama işte o kadar. Gider, atlara bakar, döner gelirdik.

İye'm,

"Paşa, at almayı düşünmüyorsan, çocuğu köylere götürüp boşuna heveslendirme," demişti bir gün.

"Niye! Alacak dedem bana at! Söz verdi!" diye diklenmiştim.

"Tamam! Alacak da! Hani almayacaksa diye söylüyorum," demişti İye'm.

"Ben oğluma çok güzel bir at alacağım. İngiliz eyerini de vurduk mu, fiyakasından geçilmeyecek..."

Dedem arka odadaki Narlıyan'ın dolabında, tüfekler, kılıçlar, tabancalarla birlikte duran İngiliz eyerini bana vermişti. Çok küçükken, minderin üstüne, koltuğun kenarına koyup bindiğim bu gösterişli, güzel eyer artık benimdi. Alacağımız ata onu vuracaktık.

Dedem, İye'min uyarılarına aldırmadan, yalnız beni değil, köylüleri de mi aldatıyordu!?

Artık at binecek yaşa gelmiştim. Köylere gittiğimizde, satmak istedikleri atlara bindirip dolaştırıyorlardı köylüler beni. Hayvanı beğenip dedeme alması için baskı yapmamı istediklerini seziyordum.

Bir keresinde oldukça yüksek, doru renkli, genç bir atı, dedeme göstermek için, bahçemize getirmişlerdi. Kapıdan girip de çamlıkta beni görünce hemen çağırıp bindirdiler üstüne. Bağın oraya kadar uçar gibi gidip geldik. Ağaçların altından geçerken eğilmek zorunda kalıyordum. Öylesine yüksek bir attı. Canlı, diri, kıpır kıpırdı. Yerinde duramıyor, dizginleri gevşettim mi su gibi akıyordu. Çok beğenmiştim.

Atı götürüp gösterdik, ama dedem hiç oralı olmadı,

"Güzel hayvan..." filan dedi. Sonra, "Ben size haber gönderirim," diye atlattı adamları.

İye'min boşa konuşmadığını, uyutulduğumu artık iyice anlamıştım.

Dedeme bundan böyle kendisiyle at bakmaya hiçbir yere gitmeyeceğimi söyledim. Beni aldatıp, oyaladığı belliydi. Bu ayağımıza kadar gelenden daha güzel bir at bulamayacağımız kesindi. Almayacaksa, almayacağını dürüst olarak söylemeliydi.

Çok üzüldüğümü görünce, beni sevindirmek için hemen bir çözüm arayarak,

"Sana yarın halanın midillisini eyerleteceğim, bir at alana kadar, ona bineceksin," dedi.

Herhalde at alacak parası yoktu, yoksa beni sevindirmek için ablasını üzecek bir işe girişmezdi.

Halamın ahırındaki midilli oraya nasıl gelmişti bilmiyorum. Yaşlı, halsiz, kara kuru bir hayvandı. Üstelik tıknefesti de, biraz yürüdü mü, yorulup soluk soluğa kalırdı.

Hiçbir işte kullanılmıyor, tıpkı ön bahçedeki sayıları belirsiz köpeklerle kediler gibi, hayvan sevgisi çerçevesinde barındırılıp besleniyordu.

Dedem onu bizim bahçeye getirtti, tımar ettirdi, temizletti. Ama ne yapılırsa yapılsın canlanacak, göze hoş görünecek bir hayvan değildi. Üstüne kocaman, pırıl pırıl İngiliz eyeri de vurulunca, çirkinliği büsbütün ortaya çıktı.

Gene de hiç yoktan iyiydi... Yıllardır at sevgisi öylesine içime işlemişti...

Midillimle önce bahçede, sonra Erenköy'ün sokaklarında dolaşmaya başladık. Beni pek taktığı yoktu. Dizginini çekince sağa sola dönüyordu, ama temposunu hiç değiştirmiyordu : Yorgun bir insanın yürüme temposu...

Arada bir ise durup dinleniyordu...

Bir keresinde tam İstasyon Alanı'nın ortasında durmuştu. Her zamankinden daha uzun bir duruş. Bir türlü başlamıyordu yürümeye. Seslenmiş, böğrüne topuklarımla vurmuş, sağrısını tokatlamış, hiçbir sonuç alamamıştım.

Kahveden önce gazeteci Cemal Efendi, sonra bir iki meraklı genç çıkıp gelmişler, önden çekmiş, arkadan itmiş,

"Katır gibi inadı tuttu!" diyerek pes etmişlerdi.

Kıpırdatmak olanaksız görünüyordu bizim midilliyi.

Cemal Efendi,

"Bari şimdi sen git, bırak bunu burada," demişti. "Ahmet'i gönder, o uğraşsın..."

Cemal Efendi'nin ağzından son sözcük çıkarken, nasıl olduysa, midilli yürümeye başlamıştı.

Gençler başlamışlardı şamataya :

"Bu Ahmet'ten korkuyor, bak Ahmet deyince başladı yürümeye!.."

"Gene durursa, kulağına, Ahmet geliyor, diye seslen!.."

Ahmet dedemin inekçisiydi...

Gezintimin içine edilmiş, artık eve ulaşabilmekten başka kaygım kalmamıştı. Bir daha bu midilliyle bahçeden dışarı çıkmamaya kararlıydım.

Eski İstasyon köprüsünden aşağı dedemin köşküne doğru dura kalka ilerlerken bir şey dikkatimi çektiydi o gün : Gelişigüzel değil, hep bahçe kapılarının önünde durup dinleniyorduk.

Eve gelince başımdan geçenleri bir bir anlatıp, "Bu midilliyle bir daha hiçbir yere gitmem," dedim. "İçi geçmiş bir hayvan, iki adımda bir durup dinleniyor, bir bahçe kapısı görmesin, ahırına mı geldiğini sanıyor ne!.."

Dedem gülüyordu :

"O da yaşlanmış zavallı! Biz nasıl seninle dinlene dinlene gidiyoruz, işte onunla da öyle gezeceksin!.."

Bu işin gerçeğini de İye'm fısıldamış,

"O binek hayvanı değil, yavrum, ekmekçinin midillisi, ekmek arabasına koşulurdu. Her kapının önünde durması ondan," demişti. "Ekmekçi arabanın arka kapısını açıp ekmekleri sepete koyuyor, bahçeye girip mutfağa kadar gidiyor, sonra gelip sepeti yerine koyuyor, deeeh, öbür kapıya gidiyorlar. Orada gene durup aynı işler..."

Akla yakın, hem de çok şirin bir açıklamaydı...

Midilliye biraz ısınır gibi olmuştum...

"Peki, İstasyon Alanı'nın ortasında niye çakılıp kaldı?"

"Orada birçok dükkân var, hepsine ekmek vermek uzun sürer diye beklemiştir..."

"Belki de kendini fırının önünde sanmıştır. Arabaya ekmek doldurmalarını beklemiştir."

İye'm bu tür gırgırlara hiç renk vermeden katılırdı :

"Olabilir..."

Yalnız şu bir gerçek : O midilli beni adam yerine koymuyor, dinlemiyordu. Bunu yaşadığımız bir olayın sonunda kesinlikle anladım.

Hilal takımının iki kalecisi vardı. Biri Kesim, öbürü Murat... Kalelerde ağ yok, öyle çok sayıda top da yok. Onun için oyuncular kaleye şut çekme çalışması yaparlarken, kale arkasında top toplayan ufaklıkların önemi büyüktü. Kimse yoksa, kaleci ağabeyler,

"Çocuklar, gelin top toplayın!" diye bizi çağırırlardı.

Acemilerin yakaladıkları topları gelişigüzel sağa sola vurmaları kızdırırdı oyuncuları. Biz, deneyimliler, şut çekenlerle göz göze gelip bakışarak anlaşır, topları kime vereceğimizi bilir, çalışmayı bozmazdık. Bu arada en çok da kalecilerle ilişkimiz olurdu. Onların sevgisini kazanmaya çalışırken biz de severdik onları.

Kesim Ağabey basketbol oynamak üzere Galatasaray'a geçtiği zaman bayağı üzülmüştük. Yıllar sonra, Altınyurt Voleybol takımıyla spor salonlarına gitmeye başladığımda onunla yeniden karşılaştım. Eski bir sporcu olarak maçlarda saha komiserliği yapıyordu. Ben onu kolayca tanıdım, o beni tanıyamadı. Kalesinin arkasında top toplayan küçük çocuğu, büyüyüp değişmiş görünümüyle tanıması olanaksızdı.

Ama Murat Ağabeyle böyle bir karşılaşma yaşasaydık, bambaşka olurdu. Onunla daha yakındık. Bahçemize de gelirdi. Çok yakışıklı bir gençti. Canlı, atletik yapılı. Yalnız bir ayağı biraz kısaydı. Yürürken aksardı. O yüzden "Topal Murat" diye anılırdı. Kesim Galatasaray'a gidince, Hilal'in tek kalecisi olarak bayağı parlamıştı. Sonradan bir ara Fenerbahçe takımının kalesini de korudu.

Yakışıklı olmanın ötesinde uygar bir kişiydi de Murat Ağabey. Yabancıların aramıza sızmasından pek hoşlanmayan ablalarımız onu kolayca benimsemişlerdi. İnsanları çok iyi değerlendiren Muazzez Abla bile onunla şakalaşmaktan çekinmezdi.

Bir sabah bir yere gitmek üzere sözleşmiştik de, Murat Ağabey geç mi kalmıştı, öyle bir şey, hep birlikte onun Ethem Efendi Caddesi'nin üst başından sağa sapınca, hemen oradaki evine doğru yola çıkmıştık. Ben midillimleydim. Yolda karşılaşacağımızı umuyorduk. Ama, hayır, karşılaşmadık. Evleri bahçe içinde küçük bir köşktü. Tülbent başörtülü bir kadın açtı kapıyı : Annesi. Murat Ağabey uyuyormuş. Kadın bizi görünce, onun yatarken kendisini sabah erken kaldırmasını söylediğini anımsadı.

"Bana kızacak şimdi," diye üzüldü.

Kimin aklına geldiyse,

"Haydi odasına atla gidip uyandır," dedi.

Bağrışarak beni kapıdan içeri çektiler. Midilli zaten girecek yer arıyordu, daldı taşlığa.

Annesi,

"İkinci katta odası, çıkamaz hayvan," dedi.

Ne yapacağını şaşırmış, gülüyordu.

Gürültümüze uyanan Murat Ağabey merdivenin üstüne pijamasıyla gelip aşağı baktı.

Taşlıkta midilliyi görünce şaşırdı.

"Tamam, geliyorum," diyerek yok oldu.

Midilli ortalığı kirletecek diye tedirginlik içindeydim. Yaptığımızı doğru bulmuyordum. Ama çocuklar gülüşüyor, bağrışıyorlardı.

"Ben gidiyorum," deyip hayvanı döndürdüm, kapıdan dışarı çıkardım.

Hep birlikte bizim bahçeye dönerken, yolda Murat Ağabeyin annesinin çok titiz bir kadın olduğunu, biz evden ayrılır ayrılmaz taşlığı temizlemeye başlayacağını, günlerce durup durup ovacağını öğrendik.

Keşke girmeseydim içeri!

Onlar konuşarak, gülüşerek önden yürüyorlar, midillimle ben, değişmez tempomuzla, her kapıda dinlenerek arkada kalıyorduk.

Bir ara Murat Ağabey,

"Sen niye arkada kalıyorsun?" diye sordu.

Çocuklar benden önce verdiler yanıtı :

"Emekli midilli temposu..."

Murat Ağabey,

"Olur mu öyle şey, at, binicinin istediği tempoda gider!" dedi.

Böylece de tartışma başladı.

Atların üstlerindeki biniciyi değerlendirdikleri, ona göre davrandıkları konuşuldu.

Bunun doğruluğunu herkes kabul ediyordu, ama çocuklar benim midillimi en usta binicinin bile yerinden kıpırdatamayacağını savunuyorlardı.

Murat Ağabey,

"Bahçeye gidince bir bakarız," demekle yetindi.

Bahçemize geldik. Hanımların arabayla gezmeleri için yapıldığını söylediğim, bizim koşu için kullandığımız, D harfi gibi pistin sete yakın ucunda durduk.

Murat Ağabey,

"İn bakalım," dedi.

Ben indim, o bindi midilliye.

Ne yaptıysa, midilli pistte otuz metre kadar doludizgin gitti, diri bir dönüş yaptı, yanımıza kadar gene öyle doludizgin geldi. Kovboy filmlerindeki atlar gibi...

Murat Ağabey üstünden inip bıraktı hayvanı...

İnanılmaz bir şeydi... Hepimiz şaşırıp kalmıştık...

Midilli soluk soluğaydı. Boynunu yere doğru uzatmış soluk almaya çalışıyordu.

Kaygılandığımı anlayınca,

"Bir şey olmaz, toparlanır birazdan," dedi Murat Ağabey.

Hayvan tükenmişti...

Anladık, deneyimli biniciydi, ama ayaklarında mahmuz, elinde kırbaç yoktu, nasıl olmuş da, içi geçmiş bir midilliyi böyle yarış atı gibi koşturmuştu?

Bu sorunun doyurucu bir yanıtını alabildiğimi söyleyemem...

Midilli ölecek diye korkarak solunumu düzelene kadar başında bekledim. Eyerinin kayışını gevşettim. Koşumlarını çıkarttım, başıboş bıraktım bahçeye.

O günden sonra da bir daha binmedim ona...

*

Murat Ağabeyden söz ederken Ahmet geldi aklıma. Dedemin inekçisi. İstasyon Alanı'nda adı anılınca midillinin korkup yürümeye başladığı. Öyle bir şey yok ya, gırgır arayan gençler yakıştırmışlardı.

Yoksa hiçbir yaratık korkmazdı Ahmet'ten...

Onun da bir ayağı kısaydı. Topal Ahmet derlerdi...

Dedemin baş arkadaşı...

Genç yaşta ölümü bana çok dokunmuş, onun için bir öykü yazmıştım. *Aşk ve Sümüklüböcek* 'ten olduğu gibi alıyorum :

AHMET'İN ÖYKÜSÜ

Bize geldiği zaman on yedi on sekiz yaşlarında bir köylü çocuğuydu. Bahçe işine bakıyordu. O zaman ineğimiz vardı. Onu sağmasını da biliyordu. Sonra süpürüp silmeyi, bulaşık yıkamayı da öğreniverdi.

Ateş gibi, deli dolu bir çocuktu.

En büyük merakı yazı yazmaktı. Geceleri işi bittikten sonra, ahırın yanındaki odasında saatlerce yazardı.

Duvarda özenerek yazdığı bir levha asılıydı :

"Vatanını sevmek, milletine faydalı olmak luzumludur."

Her işi candan yaptığı için onu köşkteki herkes kolayca sevdi. O da dedeme,

"Sen babamsın, Paşam," demeye başladı.

Ahmet'in bir ayağı sakattı, yürürken sekerdi. Süse meraklıydı. Her biri bir yana giden asi saçlarını yatırmaya uğraşırdı. Hele boyunbağına bayılırdı.

Benimle arası pek iyiydi. Yanıma gelir, asker gibi hazır ola geçip "Tayyaremin Motoru" diye manzume söylerdi.

Hızla söyler, bitirir, yılışarak,
"Nasıl, Kumandar Bey? İyi mi okuyorum?" diye sorardı.

* * *

Askere gitti...

Arada sırada ondan mektup alırdık. Bu mektuplarda hepimize selamlardan sonra, tekrar bize geleceğini yazar, para isterdi. Askerden sonra gelip çalışacak, hepsini ödeyecekti.

Tekrar geldiğinde biraz değişmişti. Artık eskisi gibi candan çalışmıyordu, göze girmek için fırsat kolluyor, açıkgözlük ediyordu. Gene deli dolu idi.

Bazen onunla konuşurduk.

"Askerde çok dayak yedin mi?" diye sorardım.

"Hayır," derdi. "Aptalları döverler. Ben akıllıyım, ne derlerse yaparım."

Sonra esas duruşa geçer, sert sert,

"... orta parmak paltolun dikiş çizgisinde, baş geride, gözler ileride..." diye anlatırdı.

"Olmadı, öyle değil," derdim.

"Yok, efendim! Doğru, efendim!" derdi.

İlk zamanlar onu bilerek topallıyor sanmışlar, epeyce azar işitmiş, ama sonra anlamışlar...

Bana gene manzume okuyordu. "Bayrağım" diye bir tane daha öğrenmişti.

"Ahmet, türkü söylesene," derdim.

Elinde sopa, sepet, ne varsa, onu saz gibi tutar, büyük bir ciddiyetle ünlü türküsüne başlardı :

Leblebiyi fındık üzüme katarlar katarlar
Katarlar da bir meyhanede satarlar yekde
Yekde yekde yekde
Kızlar oynemekte

"Bu böyle değil, Ahmet," derdim. "Sen bu türküyü bilmiyorsun. Hiç leblebi fındık üzüme katılır mı? Sonra oynemekte ne demek! Şuna oynamakta desene!"

"Olmaz, efendim," derdi. "Türkü bozulur!"

Bu türküsü çok ünlüydü. Çarşıya çıksa, bakkal kasap onu çevirir,

"Ahmet be! Bir türkü söyleyiver de öyle git!" derler, o da oturur, söylerdi.

* * *

Köye gitti... Aradan bir zaman geçince gene geldi...

Onun gidip gelmelerine alışmıştık : Giderdi, bir süre sonra mektup yollar, gelmek için para ister, gelirdi.

Bu gelişinde oldukça uzun kaldı.

Dedem onu karşısına alıp konuşurdu :

"Ulan Ahmet, evlenmeyecek misin?"

Karısı ölmüştü... O utanır,

"Paşam, ayıp efendim," derdi.

Dedem şakadan sertleşirdi :

"Söyle diyorum!"

Ahmet o zaman yılışır,

"Paşam," derdi, "Gokgozler'in bir Ayşe'si var. Çok gozel emme bana vermezler."

Dedem onu kızıştırırdı :

"Alırız biz onu sana be! Seni süsleriz, kravat takarız, o zaman verirler. Saçlarını şöyle bir tararız. Heyt Ahmet ha!"

O başını sallardı.

"Hayır, Paşam... Vermezler, Paşam..." derdi. "Ben Maraz Ayşe'yi alırım. O, o kadar gozel değil emme..."

Sonra elinin beş parmağını bir araya getirip başını iki yana sallaya sallaya,

"Gokgozler'in Ayşe'si çok gozeldir," derdi...

* * *

Ahmet evlenmeye köye gitti...

Aradan uzun zaman geçti, bir gün geldi. Bostancı'da bir köşkte çalışıyormuş. Üstünde bir tulum vardı. Temiz paktı.

Yeni bir şey öğrenmişti. Şapkasını çıkarıp hazır ola geçiyor, makine gibi,

"Hürmetlerimi sunar iki ellerinizden öperken en derin hürmetlerimi arz ile duacınız, hürmetkârınız zatınıza selamlarımı sunarım, efendim," diyordu.

Bazen bunları karıştırıyor,

"Ne yaptın, Ahmet?" deyince,

"Iş, şey, hürmetlerimin ibrazıdır, efendim," diyordu.

Kışın bize gelecekti.

"Paşam, gözüm senin ekmeğinde, beni gene alacak mısın?" diye soruyordu.

Biz de onu beklemeye başladık. Bir gün telaş içinde geldi. Çarşıda elli lira düşürmüş. Dedemden aldı.

Ama o eve gidene kadar hanıma söylemişler, o da Ahmet'e,

"O parayı aldığın yere götür," demiş.

Getirdi...

"Acaba bana bağışlarlar mı ki?" diyordu.

Yanında çalıştığı bey onu çok sevmiş olmalı,

"Kışın İstanbul'a götürüp odacı yaparım seni," demiş. Oğlunu köyden getirtip okutmaya da söz vermiş.

Böylece Ahmet bize gelmekten vazgeçti doğal olarak. Bir gün gelip ahçı kadına söylemiş.

Biz de onun iyi bir yere düşmesine, oğlunu okutma olanağı bulmasına – bunu pek istiyordu – sevindik.

* * *

Sonra bir akşam Kadıköy'den dönerken, Çınardibi'nde, başını tramvaydan fazla çıkarmış, Zati Sungur'un arabasına çarpmış...

Bir sabah Ahmet'in öldüğünü duyduk. Hep acındık. Gençti, yaşamının en güzel, en umutlu günlerini yaşıyordu.

Yaşlılar,

"Olacak, görünmez kaza..." diye mırıldandılar. "Vah vah!" dediler.

Onun adını gazetelerde görüp,

"Ahmet ünlü adam oldu be!.." diyenler de oldu.

Kısacası Ahmet gitmişti...

Öykü bu kadarcık... Yukarda "Aşk ve Sümüklüböcek 'ten olduğu gibi alıyorum," dedim, ama öyle olmadı. Diliyle oynamak, bazı sözcükleri değiştirmek gereğini duydum.

*

Dedemin, at alma konusunda yaptığı gibi, bugün yarın diye insanı oyalaması, bazen çok kötü sonuçlar veriyordu. Sünnetimiz bu yüzden bayağı sorun haline gelmişti.

Zamir benden iki üç yaş büyüktü. Annesi Sadiye Hanım onun da benimle birlikte sünnet olacağını düşünerek yıllarca beklemişti.

"Paşa, ne zaman sünnet ettireceğiz çocukları?" diye sorup dururdu.

Dedemin yanıtı hiç değişmezdi :

"Bu yaz..."

Biz korktuğumuz için yan çizer, dedem ise durup dururken çocukları kesip biçecekler diye alay ederek işi gırgıra vurur, yazlar yazları izleyip geçerdi.

Ne zaman bizim sünnetimizden söz açılacak olsa, dedem hemen ünlü öyküsünü anlatırdı.

Agop Usta hastalanmış, doktorlar hastalığının geçmesi için sünnet olması gerektiğini bildirerek evli barklı koca adamı sünnet etmişler.

Karşılaştıklarında dedem sormuş :

"Geçmiş olsun, Agop Usta, ameliyat geçirmişsin, nasılsın, iyi misin şimdi?"

Agop Usta gözleri parlayarak,

"Çok iyiyim, Paşam," demiş. "Bizim madam da pek memnun..."

Dedem bu öyküyü anlatıp güler, bizim sünnet işi bir türlü gelmeyen "Bu yaz"lara kalırdı.

Bir yandan da büyüyorduk.

Askere gittiğimizde sıkıntı çekeceğimiz söyleniyordu. Sadiye Hanım dedemden umudu kesip başka bir çözüm aramaya, başının çaresine bakmaya karar verdiğinde ise artık oğluna söz geçirebildiği yıllar geride kalmıştı.

Birkaç kez toplu sünnet düğünlerine adını yazdırmış, ama Zamir'i bir türlü kandırıp götürememişti.

Sonradan Ankara'da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde ilahiyat profesörü olan Ismayıl Hakkı Baltacıoğlu da o yıllarda sünnete önem vermiyordu.

İki yaş büyüğüm olan Tuna da sünnetsizdi.

Sanırım 1940 yılında, ben 14, o 16 yaşındayken, ikimiz aramızda anlaşıp sünnet olmaya karar verdik. Zamir'e de söyledim, ama o yanaşmadı.

Annem Erenköy'de, Fifi'nin yanında oturuyordu. Odasını bize hazırladılar. Zaten iki yatak vardı, Taşkın da onunla yatıyordu.

Hemen yandaki salonda sünnet olup yataklara uzandık. Bizi kim tuttu, kimler yardım etti, anımsamıyorum.

Ama hokkabazımız Vedat'tı. Herkese sataşıyor, yalnız bizi değil, büyükleri de oyalıyordu.

Daha doğrusu, onları bağrıştırıyordu...

Bir ara baktım erkeklik organını çıkarıp kabartmış, ortalarda dolaşıyor :

"Doktora gösterdim, kafalarını aynen böyle yapacak..."

Kadınlar, aaa-a, elleriyle yüzlerini kapatıp,

"Fifi, bu gene azdı, herkese bilmem nesini gösteriyor, bir şey söyle şuna," diye sesleniyorlar.

Biz korkumuza karşın gülüyoruz...

"Vedat!.." diye Fifi'nin yalnız sesi değil, kendisi de geliyor içerden.

"Karıcığım, bir şey yaptığım yok, doktor sordu çocuklara nasıl bir şey istediklerini, bende örnek gösteriyorum. Hepsi pek beğendiler. Maldan anlamayanlar da işte böyle cıyak cıyak bağırıyorlar..."

Birkaç gün sıkıntı çektik, ama sonunda asker ocağı tedirginliğimizden kurtulduk.

Zamir ne oldu, yedek subaylıkta başına neler geldi, bilmiyorum... Dedem ölüp biz Erenköy'den ayrıldıktan sonra birbirimizi görmedik. Arada haberlerini alıyordum. Kasap İbrahim Efendi'nin kızıyla evlendiğini, bir yandan çalışırken, bir yandan da Hukuk Fakültesi'ne gidip bitirdiğini duymuştum, sonra bir gün erken yaşta öldüğü haberi geldi.

Erenköy'den ayrıldıktan sonra koptuğum, arayıp sormadığım çocukluk, gençlik arkadaşlarımı düşünüyorum. Bir Altay'la kopmamıştık. O da, benim değil, onun sokulganlığından.

Örnekse Kasap İbrahim Efendi'nin çocukları, Muzaffer, Mehmet Ali... Bir ara dükkânlarından çıkmazdık... En küçükleriyle, Mahir'le arkadaşlığımız yoktu, ama en büyükleri Muzaffer yaşıtımızdı, bahçeye de gelirdi her zaman. Mehmet Ali ise pek boş kalmazdı, dükkânın bekçisi gibiydi, ama onunla da bir kaptırdık mı saatlerce konuşurduk. Tatlı dilliydi. Yıllar sonra bir gün Kadıköy çarşısında gördüm. Gene ağzından bal damlıyordu. Ağabeysini sordum,

"Politikaya atıldı, partici oldu," dedi.

Bir kez de Muzaffer'le karşılaştık, ama yalnız değildi, fazla bir şey konuşamadık.

Bunlar gene, uzaktan uzağa da olsa, haber alabildiğim arkadaşlar. Hiç haber alamadıklarım da var. Örnekse Dişçi Müfit Bey'in oğlu Orhan. Ne kadar ölçülü, dengeli bir çocuktu! Arkadaşlarına salt sevgi değil, saygı da gösterirdi. Şimdi nerede, ne iş tuttu, ne oldu, en küçük bir bilgim yok.

Melih ise sonraki yıllarda birkaç kez Altunizade'ye uğradı. Gene Erenköylü olan bir arkadaşımızla evlenmiş, oğlunun adını da Melih koymuş, karısı genç yaşta ölünce dul kalmıştı.

Yeterli geliri olan, çalışmadan yaşayabilecek, babadan varlıklı bir kimseydi. Son geldiğinde, iş olsun diye yaptığı patates ticaretini alaya almış, patateslerin elinde kalışını anlatmıştı.

Oğlunu içerde dışarda çok iyi okuttuğunu duymuştum. Geçenlerde gazetede bir profesörün resmini gördüm. Adı soyadı bizim Melih'in adı soyadı. Herhalde onun oğluydu.

Nevzat'la yalnız bahçeden değil, okuduğumuz okullardan da arkadaştık : Kadıköy I. Orta, Haydarpaşa Lisesi... Çok kişi bizi kardeş sanırdı. Hele trenlerdeki bir biletçi onunla da, benimle de hep babamıza selam gönderirdi. Bu selamın benim dedeme mi, Nevzat'ın babasına mı olduğunu çözememiştik.

Nevzat'ın babası polisti. Ailesinin bütün erkekleri polisti. Göztepe'de otururlardı. Dayılarından biri Nâzım cezaevinden çıktıktan sonra kapıda bekleyen polis otosunun içinde görev yapmıştı. Bilindiği gibi, bu görev Nâzım yurt dışına gittikten sonra da sürmüştü.

Lise bitirme sınavlarına girmek için çalıştığım yaz bahçede arkadaşlarla çektirdiğimiz bir fotoğraf. Soldan sağa : Zamir, Nevzat, Muzaffer, Melih, ben, Nihal... Hastalığı atlatmış, iyice toparlanmışım...

Nevzat'ın dayısıyla bazen trende karşılaşırdık, bana Mehmet'i anlatırdı. Evden çıkınca, "Bizim araba!" diye koşarmış polis otosuna...

Bir ara Nevzat'ın oğlu voleybol öğrenmek için Altınyurt'a geldi. Kırmızı saçlı, cana yakın bir çocuk...

Getiren Nevzat değildi. Yanılmıyorsam ablasıyla nişanlı olan, tanınmış bir voleybolcu getirmişti.

O dönemde bir kez karşılaştık Nevzat'la...

Çalıştığı bankadan emekli olmuştu. Akşamcılığa başlamış gibi gelmişti bana...

Bir süre sonra da öldüğünü duydum...

*

Neden çocukluğumu birlikte geçirdiğim bu arkadaşlarımı sonradan arayıp sormadım?

Altay'la ilişkimiz de o Altunizade'ye gelip gittiği kadar sürdü.

Yıllar sonra düşününce şunu görüyorum :

Ben aramıyorum arkadaşlarımı. Onlar beni ararlarsa sürüyor arkadaşlığımız.

Bir kendini beğenmişlik mi söz konusu?

Hayır, hiç kimseye niye beni aramıyor diye kızdığım olmadı bugüne dek.

Sanırım en önemli neden dedemin bahçesi...

Bütün arkadaşlar orada toplanıyorduk. Yani herkes bizim eve geliyordu. Ben başkalarının evine gitmeye alışık değildim. En çok gittiğim yer karşı komşumuz olan Melih'lerin eviydi. O da sayılıdır. Bir de İbrahim Efendi'nin kasap dükkânı. Muzaffer dükkânı bırakıp gelemediği için biz ona giderdik.

Çamlıca'ya geldikten sonra da konuk gitme alışkanlığı edinemedim. İş yerimde, basımevlerinde, evde daktilo başında, ya da Altınyurt Kulübü'nde sporcularla geçti günlerim.

İzgen'e,

"Haydi, bilmem kimlere gidelim," dediğimi anımsamıyorum.

Evlerine adım atmadığım, nerede oturduklarını bile sormadığım arkadaşlarım var.

Tek neden dedemin bahçesinin yarattığı alışkanlık mı?

Bir şey daha geliyor aklıma.

Nihat Amcamın Nişantaşı'nda beni eve getirdiği zaman karşı kaldırımda beklemesi...

Hep izlenen, önü kesilen, bir yerlere ulaşması engellenen bir insan olarak yaşadım. Tuna ile birlikte çıkardığımız *Aşk ve Sümüklüböcek* adlı kitabın Sıkıyönetim Komutanlığı'nca "müstehçen" diye toplanmasını hiç unutmam. Açık saçık tek satır yoktu içinde.

Bir keresinde de sivil polisler Vedat Başar'ın Dördüncü Vakıf Han'ın Asma Kat'ındaki yazıhanesine gelip benim Cağaloğlu'nda Kerim Sadi gibi mimli kişilerle konuştuğumu, başıma bir şey gelirse sonra ailemin çok üzüleceğini söylemişlerdi.

İlişki avındaydılar...

Ben de doğal olarak başkalarının evlerine gitmiyordum. Çünkü evlerine gideceğim kişilerin Nâzım Hikmet'e bir yakınlıkları olduğu düşünülebilirdi.

Bu olasılık bile bende bir tedirginlik yaratmaya yetiyordu.

Çekinmeyip bana gelenler başka... Onlar bu olasılığı kendileri göze alıyorlar demekti...

Mehmet Ali Aybar'ın başkanı olduğu Türkiye İşçi Partisi ilk seçimlere girerken İstanbul'da seçmenleri bu partiye karşı uyarmak için dört sayfalık bedava bir gazete dağıtılmıştı. O gazetede beni TİP'in kurucuları arasında göstermiş, Nâzım Hikmet'e yakınlığımdan söz etmişlerdi. Oysa ben TİP'e üye bile olmamıştım. Çok iyi biliyordum böyle bir köprü kuracaklarını.

Herhalde arkadaşlarımı aramayıp onların beni aramalarını beklememde bu tedirginliğin etkisi de büyüktü.

Konuk olmanın tadını hiç bilmiyorum...

*

Anılarımda hep arkadaşlıklardan söz edip sevda ilişkilerinden söz etmemem ilginizi çekmiş olabilir. Herkesin yaşamında olduğu gibi, benim de yaşamımda, ya da çevremdeki insanlar arasında sevda ilişkisi denebilecek birçok yakınlaşma oldu. Bu kitapta onlardan söz etmediğim gibi, Nâzım ile Piraye'ye bile elden geldiğince başka yönleriyle yaklaşmaya çalıştım.

Ama çok sevdiğim, çok beğendiğim iki arkadaşımı yaşadıkları aşktan söz etmeden anlatamam.

Alışılmışın dışına çıkarak bu aşkta kızın adını önde yazmak geliyor içimden :

Nihal ile Mithat...

Önce Mithat'ı tanımıştım. Hilal sahasının hemen altındaki bahçeli evde oturuyordu. Bir ablası, iki ağabeysi vardı.

Ablası gösterişli, şık, güzel bir kadındı. Dünya tatlısı küçük kızı – Cansel miydi adı – futbol oynarken bizleri izler, bahçelerine top kaçarsa koşup getirir, arada bir de büyük büyük sözler ederdi. Bir gün çamurlu, ıslak, ağırlaşmış topa kafa vuruşuma bakıp gözlerini açarak,

"Bir şey söyleyeyim mi?" demişti.

Ben de gözlerimi onun gibi açmış,

"Söyle!" demiştim.

"Siz kafalarınızın değerini bilmiyorsunuz..." deyip yanımdan kaçmıştı...

Mithat'ın büyük ağabeysi Feyzi bayağı uzun boylu bir adamdı. Eskiden futbol da oynarmış. Ben gördüğümde, Hilal sahasında her hafta oynanan yaz maçlarının en başarılı hakemiydi.

Terziydi sanırım. Melih'in evlendiği kızın ablasıyla evliydi. Melih'le bacanaktılar.

Küçük ağabey Fahir, Hilal takımını ayakta tutan, sinirli, kavgacı, sert bir savunma oyuncusuydu. Çekinirdim ondan. Bir gün, bizi izlerken, çalım yediğimi görünce beni yanına çağırmış,

"Topa bakıyorsun, sen bırak topu adama bak, top nereye giderse gitsin, adam geçmesin," demişti.

Ondan sonra işte Erdoğan'ın "ayıcı" dediği oyunculardan olmuştum : Top geçer, adam geçmez...

Mithat futbola yatkın değildi. Oynardı, ama top tekniği gelişmemişti. Yüzmeye meraklıydı. Pingpongda ise çok iyiydi. Hilal'in turnuvalarında hep birincilik için savaşım verenler arasında olurdu.

Atletlere benzeyen bir yapısı vardı. Uzun boylu, yanık tenli, siyah saçlı, yeşil gözlüydü. Kadınların, kızların beğendiği bir tip. Kitap okumaktan da hoşlanıyordu. Yalnız roman değil, düşünce kitapları da okurdu. Bizi

yakınlaştıran sanırım bu yanımız oldu. Cebinde kitabıyla gezdiğini çok görmüştüm.

Yakışıklılığıyla Erenköy, Caddebostan, Suadiye'de çok kimsenin ilgisini çeken, tanınan bir gençti.

İster istemez çapkındı da...

Suat Amcam "Erbabı bilir" diye bir söz tutturmuştu bir ara, bunu da "Bilen bilir" : Kadınlar bir kez kafalarına koydular mı, her erkek çapkın olmaya yargılıdır.

Bunun şakası da yapılırdı...

Nâzım, Bursa Cezaevi'nde, hem de annemin önünde, bana baba öğüdü vererek,

"Bak oğlum, kadınlara 'Hayır' denmez, dünyanın en ayıp şeyidir!" demişti.

Annem,

"Nâzım, çocuğa neler söylüyorsun!" diye araya girince de,

"Erkeklik görevi, karıcığım..." diye bu kez İzgen'le benim yanımızda ona sarılmak istemişti...

Annem,

"Yapma, Nâzım, ne yapıyorsun!" diye kızara bozara zor kurtulmuştu kollarından.

İşte bu yakışıklı, ister istemez çapkın Mithat, mahallemizdeki Nihal adında bir kıza sırılsıklam âşıktı.

Nihal ufak tefek, canlı, gamzeli, çok tatlı bir kızdı.

O da Mithat'a sırılsıklam âşıktı.

Ama kızın ailesi varlıklı, oğlanın ailesi orta halliydi.

Hidayet'te olduğu gibi, gene Türk filmine başladık!..

Kızın babası Misket'in bahçesinden bir dönüm kadar bir yer alıp çamların arasına iki katlı bir villa kondurarak Erenköylü olmuştu.

Oğlanın babası ise duvarları yıkık bir bahçedeki küçük bakımsız bir köşkte yıllardır kiracı olarak oturan eski bir Erenköylü, bir emekliydi.

Biri varlıklı, kendi yaptırdıkları bir villada, ana, baba, iki kız, dört kişilik bir aile...

Öbürü orta halli, bakımsız bir köşkte, ana, baba, bir kız, bir torun, üç oğul, yedi kişilik bir aile...

O yıllarda varlıklı babalar kızlarını kolay kolay kimseye vermek istemez, damatlarını kendileri seçmek için direnirlerdi. Kızın kimi istediğine bakılmaz, babanın kimi uygun gördüğüne bakılırdı. Diploma, dil bilmek, mühendis, doktor gibi bir uğraşı olmak çok önemliydi.

"En az iki dil bilecek, iki üniversiteden diploması olacak, dış ülkelerde okumuş olacak..."

Bu yüzden varlıklı ailelerin kızlarına yaklaşmak hiç de kolay değildi.

Nihal'in babasının da böyle birtakım koşulları vardı.

Mithat'la ilişkisini öğrenince kızını bir iki uyarmış, söz geçiremediğini görünce de, evden dışarı çıkmasını büsbütün yasaklamıştı.

Onları hep bahçe duvarının telinde konuşurken yakalardık.

Mithat ıslık çalar, Nihal bütün gün beklediği bu ıslığı duyunca bahçeye fırlayıp telin köşesine gelir, cezaevindeki görüşmecilerle mahkûmlar gibi orada telin iki yanında konuşurlardı. Caddenin kenarında büyük ağaçlar vardı. Mithat o ağaçlardan birinin gövdesini siper alarak görünmemeye çalışırdı.

Nihal'in babasının ne zaman işten döneceğini bildikleri için pek yakalanmazlardı. Ama yakalandıklarında evde kıyamet kopar, annesi de kızına göz yumduğu, tel konuşmalarını babadan gizlediği için zor durumda kalırdı.

Mithat bizleri Nihal'le ne zaman, nerede tanıştırdı, anımsamıyorum.

Aşka büyük saygı duyan bir çevrede, aşk şiirleri dinleyerek büyüdüğüm için, onları çok severdim. Ayrı ayrı sevmek başka, ikisini birlikte severdim. "Ya evlenemezlerse!" diye kaygılanırdım...

Nihal annesinden "Suzan'a gidiyorum," diye izin alarak arada bir bizim bahçeye gelir, ya da Mithat'lara giderdi.

İlişkilerinin sona erdiği sanılarak sıkıyönetim zaman zaman gevşetilirdi. Bir gün bir yerde yeniden yakalanmalarına ya da bir dedikodu Nihal'in babasının kulağına ulaşana kadar...

Bir ara Mithat ablasıyla ağabeysini gönderip Nihal'i istetti de, ama vermedi adam...

Bütün bu olaylar yaşanırken kız bayağı hırpalanıyor, hastalanıyordu. Üzüntüden saçları dökülmeye başlamıştı.

Derken Mithat yedek subay olarak Amasya'ya gitti. İkinci Dünya Savaşı yıllarında askere gidenler kolay kolay geri dönmezlerdi. Üç yıl mı, dört yıl mı, döndüğünde üsteğmendi.

O askerdeyken Nihal evden daha kolay çıkar olmuştu...

Ben ise, hastalık sonrası, sabahtan akşama kadar, çamlıkta şezlonga uzanıp kitap okuyarak dinlendiğim için, ne zaman aransa gidip bulunabilecek, el altındaki arkadaş durumundaydım.

Mithat, Nihal'e yazdığı mektupları kendi evine gönderirdi. Nihal onlara uğrayıp mektubunu alır, yutarcasına okur, sonra da bahçeye, bana gelirdi.

Baş konumuz Mithat'tı. Ondan söz etmek istediğini hemen anlardım.

"Mektup var mı?"

"Var!" der, bütün şirinliğiyle içinden Mithat'a ne söylemek geliyorsa, olumlu olumsuz hepsini sıralardı.

Benim Mithat'ı çok sevdiğimi biliyordu. Onun için son derece rahattı.

Mektupların arası biraz açılsa,

"Orada bir köylü kızı bulmuştur, ben de burada bulurum," diye başlardı.

Bu tür şakaları yaparken çok cana yakın olurdu.

Mithat'ın bana yazdığı mektupları da okurdum ona...

Nihal'in annesi Mehmet Âkif'in kızıydı.

"Dedenin şiirlerini sever misin?" filan gibi sorular sorulduğunda, hemen konuyu değiştirir, Mehmet Âkif'ten söz edilmesine olanak tanımazdı. Bu konuda aşırı duyarlıydı, olumlu olumsuz yanları diye soğukkanlı bir eleştiriye bile katlanamazdı. Konuşmayı başlarken bitirir, "Tamam, tamam," diye başka şeylere geçerdi.

"Belki güzel şeyler söyleyeceğim... Ne biliyorsun!.."

"Hayır, hayır, hayır!.. İstemiyorum!.."

Ben ona bir iki kez Mehmet Âkif'ten söz açacak olmuş, ama kararlı direnişiyle karşılaşınca, bu konuya değinilmesini istemediğini anlamıştım.

Mithat askerden döndükten sonra, ilişkilerinin eskisi gibi sürdüğünü görünce, babası sanırım önce Nihal'le konuştu. Ummadığı bir direnişle karşılaşmış olmalı ki, sonunda evine çağırarak Mithat'la da bir konuşma yapmak gereğini duydu...

Bu pek güzel bir konuşma değildi...

Adam karşısındaki yakışıklı delikanlının kızını gerçekten sevip sevmediğini anlamaya çalışıyor, işin altında varlıklı bir aileye damat girme düşüncesini arıyordu...

O gün Mithat'a yaptığı çıkar önerilerine sonradan herhalde üzülmüştür...

Çünkü sonunda bu engel dinlemez, sıradan yakınlaşmaların çok ötesindeki gerçek aşk mutlu sona ulaştı :

Nihal ile Mithat evlendiler...

Genellikle olduğu gibi de, kayınbaba damadını sevdi... Birlikte balığa çıktıklarını duydukça içimden gülerdim...

Sonra iki de torun gelince...

*

Bahçemizin herbiri bir romana konu olacak derinliği bulunan, bizim ancak birer ucunu görüp önemsemeden geçtiğimiz kişileri de vardı...

Bunlardan ilk aklıma gelen elinde iki büyük doktor çantasıyla Vladimir oluyor. Bir Beyaz Rus. Sağlam yapılı, orta boylu, taş gibi bir adam. Başı hep önünde. Yanlarından geçerken insanların yüzüne bakmaz. Ama herkesi görür...

Çantalarının içinde tuzlu tuzsuz, inanılmaz güzellikte hamur işleri, çaylıklar, kekler bulunurdu.

Haftada bir gelip dedemin önüne yayardı mallarını.

Kimin neyi sevdiğini bilirdi. Gene de seçimi alıcının yapmasını beklerdi.

Dedem evde olmasa da, tartılıp beyaz, temiz kesekâğıtlarına konmuş, üstlerine fiyatları yazılmış paketler yemek odasındaki masanın üstüne bırakılırdı.

Paranın önemi yoktu. Hiç vermeseniz de sesini çıkartmazdı. Ama siz borcunuz olup olmadığını sorarsanız ne kadar olduğunu hemen söylerdi. Alacakları defterinde yazılı ise de, onu açıp bakmak gereğini duymazdı. Her gün yola çıkarken karşılaşacağını umduğu kimselerin borçlarını ezberliyor olmalıydı.

Beni gördüğü yerde, hemen durup çantalarından birini açar, çok sevdiğimi bildiği küçük tombul halkalardan verirdi. Bu hesap dışı bir yakınlık, bir ikramdı.

Konuşma filan yok... Yalnızca halkaları verirdi...

Dedem onu hem yurdundan uzağa düşmüş, yaşam savaşımı veren bir insan olarak, hem de bana gösterdiği bu yakınlıktan dolayı severdi. Bir şeyler satın almadan hiç geri çevirmezdi.

Biz çocuklar Vladimir'in Devrim'den önce soylu bir subay olduğuna inanıyorduk. Yaşına göre rütbesini de binbaşı olarak belirlemiştik. Herhalde karısıyla birlikte kaçmışlardı. Bu hamur işlerini karısı yapıyor, o da böyle ev ev dolaşıp satıyordu.

Ruslar genellikle beyaz tenli, sarışın olurlar. Vladimir esmer tenli, kumraldı...

Sonra birdenbire gelmez oldu. Öldü mü, daha iyi bir iş mi buldu, başka bir ülkeye mi göçtü, bilmiyorum.

Bende küçük tombul halkalarıyla yaşıyor...

*

Bahçeye yılda birkaç kez gelen ilginç bir kişi de eli kâğıtlı bir dilenciydi. Onun yaptığı işe aslında çok geniş bir alan gerekiyordu. Bir gittiği yere üstünden uzun zaman geçmeden bir daha gitmesi sakıncalıydı. Çünkü dilenciliğinin bir dolandırıcılık yanı da vardı. Elindeki kâğıt önemli bir ameliyat geçirdiğini, çalışacak durumu olmadığını, hastaneden yeni çıktığını belgeleyen bir rapordu. Üstünde bir hastanenin adı, altında ise bir doktorun imzası yer alıyordu.

Önce yanınıza sokulup işaretlerle raporu okutur, sonra cılız bir sesle, memleketine gideceğini, yol parası olmadığı için ortada kaldığını söyleyerek yardım isterdi.

Bizim bahçede bir kez bana, bir kez de çocuklardan birine bu numarayı yutturup bir dilenciye verileceğin çok üstünde paralar almıştı.

Sonra hepimiz tanıdık onu. Geldi mi, gülerek karşılar,

"İşler nasıl? Kazıklayacak enayi buluyor musun?" diye takılırdık. Hiçbir şey söylemeden dönüp giderdi.

Bir gün Çamlıca'da, Altunizade köşkünün bahçesinde otururken baktım karşıdan bizim eli kâğıtlı dilenci geliyor.

Saime Teyzeme,

"Aman, bu adam dolandırıcıdır, sakın kanmayın," dedim.

"Yok, ben tanıyorum onu, üç beş kuruş sadaka veriyorum, alıp gidiyor."

Baktım elinde kâğıdı da yok. Çıkarmamış cebinden.

Az ilerimizde durup boynunu büktü. Teyzem çocuklardan birinin eline para tutuşturdu.

"Haydi, veriver şunu!"

Ben gülümseyip göz kırptım, o gülümseyip önüne baktı.

Anlaşılan Çamlıca'da daha eskiydi, iyice yüz göz olmuşlar, kâğıtlı dilenciliğe hiç olanak kalmamıştı.

*

Dedeme bir de Deli Zeynep diye anılan inmeli bir kadın gelirdi. Zorlukla yürüyebilen, elleri, kolları, bütün vücudu sürekli sallanan, doğru dürüst konuşamayan orta yaşlı bir kadın. Önceleri geldikçe üç beş kuruş verilirken, sonra sık sık yollara düşüp sıkıntı çekmemesi için aylığa bağlanmıştı. Dedem ile halam ona her ay belli bir para verirlerdi.

Dedem Zeynep'in gençliğinde çok güzel, çok dinamik bir kız olduğunu, sokaklarda bisikletle dolaştığını söylerdi. Onun bu yaşta böyle hastalıklı, titrek bir kadın olmasını, yetişme yıllarında ailesiz kalmasına, bir koruyucusu olmamasına, çok hırpalanmasına bağlıyordu...

İye'm ise açık açık,

"Erkek milletinin hayvanlığı!.." derdi.

Zeynep'in küçük bir kızı vardı. Kimseyle paylaşmadığı, yalnız kendisinin kızı. Onu büyütüp okutmak istiyor, kimsesiz, korumasız bırakmamak için inanılmaz bir savaşım veriyordu.

Ben o savaşımı uzaktan uzağa büyük bir saygıyla izlemiştim. Kızını büyüttü, okuttu, liseyi bitirince de bir bankaya soktu.

Gene bir Türk filmi mi!

Ama kız bankada birini sevip evlenince annesine yüz çevirmedi...

Yıllar sonra bir gün Kadıköy'de ara sokaklardan birinin tam karşısındaki bir apartmanın üçüncü kat penceresinde Zeynep'i gördüm. Camın önüne oturmuş, sokaktan geçenlere bakıyordu.

Büyümüş koca adam olmuştum, beni tanıması olanaksızdı. Gene de dayanamayıp ona el salladım, elimle öpücük gönderdim. Bakıyordu, ama ya görmedi, ya da anlamadı kendisine olduğunu...

*

Bir de Hampik Efendi'yi unutamam.

Önceleri Eski İstasyon köprüsünün orada bir dükkânı vardı. Pazen ya da poplin kumaşlar, basmalar satardı.

Kış biterken ona gidilerek rengârenk çiçekli basmalar satın alınır, evdeki bütün kadınlara biçilmesi, dikilmesi kolay giysiler yapılırdı.

Sonra, ne olduysa, Hampik Efendi dükkânını kapattı, koltuğunun altında paketlerle evlere gelmeye başladı. Kumaşları top top taşıyamayacağı için, uygun boylarda kesiyor, paketlerden bayağı bol çeşit çıkarıyordu. Ayrıca ne istediğinizi söylerseniz, onu da bir iki gün içinde bulup getirirdi.

Peşin ödemeniz gerekmezdi... Veresiye...

Defterinde herkesin ayrı sayfası vardı :

Borcu, ödediği, kalan...

Ne isterseniz alır, üç kuruş beş kuruş, gönlünüze göre öderdiniz. Hampik Efendi her hafta uğrar, paketini açıp kumaşlarını gösterir, para verirseniz alır, vermezseniz sesini çıkarmadan giderdi.

Öldüğü zaman oğlu arkasından ev ev dolaşıp elinde defterle alacaklarını toplamakta epeyce zorlanmıştı.

Onun herhalde daha iyi bir işi vardı ki babasının kurduğu düzeni sürdürmeyi düşünmemişti.

Hampik Efendi'nin yerini, hemen değil, üstünden birkaç yıl geçtikten sonra, yaşlanıp çalışamaz hale geldiği için asıl işini bırakan tenekeci Avram Usta almıştı. Daha küçük çapta da olsa, iyi kötü bir düzen kurup kumaş satmaya başladıktan, bir alacak defteri oluşturduktan bir süre sonra o da ölmüştü.

Avram Usta kumaştan anlamazdı. Titiz işçiliğiyle tanınan çok iyi bir sobacıydı. Güçten düşüp artık çalışamayacağını anlayınca dükkânını kapatmıştı. Bir kumaşçının yanında tezgâhtarlık eden oğlu, babasının evde sıkıldığını görünce, onu sobacılıktan tanıdığı aileleri dolaşarak böyle kumaş satmaya yönlendirmişti. Hem hareket olur, hem de üç beş kuruş kazanır diye düşünmüştü.

Avram Usta,

"Biz yıllarca boşuna ter dökmüşüz," diyordu. "Bu işte oradan alıp oraya vererek para kazanıyorsun. Yorgunluğu yok, pisliği yok..."

O öldükten sonra oğlu da uzun süre onun kurduğu düzeni sürdürdü. Tezgâhtarlıktan daha iyiydi anlaşılan. Sonra nedense vazgeçti.

Ama Hampik Efendi'nin, Avram Usta'nın havaları başkaydı. Onlar değişik bir dünyanın insanlarıydılar. Görgüleri, çevrelerine gösterdikleri saygı öylesine incelik doluydu ki, karşılarındakiler de onlara saygı duyarlardı.

*

Kısaca değinip geçiyorum, gene de uzayıp gidiyor. Bahçemizdeki insanların hepsini bütün özellikleriyle ele almaya kalksam anlaşılan sayfalar yetmeyecek.

Bir süre yaşamımızı renklendiren sevgi dolu bir aileden de söz edip bitirelim.

Seniha Hanım biraz şişmanlamaya yüz tutmuş olsa da hareketliliğini yitirmemiş bir cimnastik öğretmeniydi. Kocası Eskişehir'de büyük bir yapım işinde çalışan bir mühendisti. On iki on üç yaşlarında, çilli, tadından yenmez bir kızlarıyla, on dört on beş yaşlarında uyumlu bir oğulları vardı : Dilek ile Çetin.

Köşkün alt katında, uzun süre Hadiye Hanım'ın, bir ara da Erdoğan'ların yaz kış oturdukları bölümü yazlık olarak tutmuşlardı.

Seniha Hanım'ın kocası Eskişehir'den haftada bir gelip cumartesi pazar bahçede içki partileri verir, pazartesi sabahı erkenden işine dönerdi.

Bu partilerin değişmez özelliği köşkün hemen önündeki büyük ıhlamur ağacının altına kurulan herkese açık içki sofrasıyla Çetin'in pikabına bağlı ses yükselticiydi.

Ağacın altına pingpong masasını koyardık.

Seniha Hanım masanın üstünü soğuk yemeklerle, mezelerle doldurup bir açık büfe hazırlardı.

Kocası ise sırtını ağaca vererek masanın tam ortasına oturur, içkinin her türlüsünü mezelerin arkasına dizerdi. Ayağının dibindeki bir sepette de açılmamış yedek şişeler dururdu.

Çetin on plak çalan pikabına dans plakları koyardı. Müzik işi onun sorumluluğundaydı.

Bu bahçe partilerine yalnız bahçedeki çocuklar değil, onların arkadaşları, gelmek isteyen herkes gelebilirdi.

Kimseye,

"Sen kimsin?" diye sorulmazdı.

Gelenler geç saatlere kadar istedikleri gibi yer, içer, bol bol da dans ederlerdi.

Karı koca, ikisi de, gençlerin eğlenmelerinden mutluluk duyan çok eli açık kimselerdi.

Seniha Hanım benim Piraye'nin oğlu olduğumu öğrenince, gençliğinde Kadıköy'de oturduğundan, bir ara Nâzım'la arkadaşlık ettiklerinden söz etmişti. "Kara gözlü sinyorina" şiirinin kendisi için yazıldığını söylüyordu. Ablası Sabiha Hanım da Orhan Ezine'nin arkadaşıymış.

Anneme anlattığımda,

"Bilmez miyim!" demişti. "Seniha Nâzım'ın, Sabiha da Orhan'ın sevgilisiydi."

Sonra Bursa'ya gittiğimiz bir gün annem Nâzım'a,

"Biliyor musun, kim kiracı gelmiş Paşa'nın bahçesine!" dedi. "Senin cimnastik öğretmeni sevgilin, Seniha..."

Nâzım anneme bir gülümseyip gene her zaman yaptığı gibi bana sataştı :

"Babanın sevgililerine göz koyma sakın!"

Hoşlanmazdım onun bu tür şakalarından. Beni çapkınlığa yönlendirmek istercesine, üstelik de annemin yanında, hep böyle sözler ederdi.

Konu bir an önce değişsin de kurtulayım diye baktığımdan, "Kara gözlü sinyorina"yı Seniha Hanım için mi yazdığını soramamıştım.

*

Bursa Cezaevi'ndeki kısa görüşmelerimizi düşündükçe, bu tür alaylı konuşmalar bir yana, Nâzım'dan çok şey öğrendiğimi anlıyorum. Fethi Naci, eski yazılarımdan söz ederken, "Sen gençliğini yaşamamışsın," demişti bir gün.

Bunda Nâzım'ın etkisi çok büyük...

Örnekse bir gittiğimizde müdürün odasında oturuyorduk. Birden bana dönüp,

"Ankara'da bir dergi Yahya Kemal'le ilgili bir soruşturma açmış, gençler bol keseden atıp tutuyorlar. Sen de söyledin mi yoksa bir şeyler?" diye sormuştu.

"Hayır," demiştim.

"Kaynak" dergisiydi soruşturmayı açan. Genç kuşak sanatçıları Yahya Kemal'i yeren sözler ediyorlardı. Tanınmış bir yazar olmadığım için bana sorulmamıştı. Sorulsa, o toplu karşı çıkış içinde herhalde ben de olumsuz konuşurdum.

Nâzım,

"Aman, oğlum," demişti. "Bunlar çok büyük sanatçılar, bütün o sözleri söyleyenler unutulup gider, Yahya Kemal gene dimdik ayakta kalır. Sonradan pişman olacağın şeyler söyleme bu çapta ustalar için..."

Arkasından, daha önceden de bildiğim bir olayı, gemide güverte nöbeti tutarken, Yahya Kemal'in bir dizesinin kuruluş özelliklerini çözmeye çalışarak, bir aşağı bir yukarı, nasıl sabahı bulduğunu anlatmış, elini göğsüne bastırıp,

"Hocamdır," demişti.

Bana soru gönderilmemiş olmasına o anda çok sevinmiştim.

Başka bir gidişimizde de, gene müdürün odasında, annem, İzgen, ben, üçümüze,

"Bakın size çok güzel bir aşk şiiri okuyacağım," diyerek Rabia Hatun'un sonradan büyük tartışmalara neden olan şiirlerinden birini ezbere okumuştu :

Bir kâsedir alev dolu gönlüm, yana yana
Ben tâ senin yanında dahi hasretim sana!
Yaşlar dökende söndüremez ateşimi su :
Sunsan elinle kanımı içsem kana kana!

Sonradan İsmâil Hâmi Danişmend'in dili zorlayarak yazdığı gibi değil de, böyle günümüz Türkçesiyle okumuştu... Bir aşk şiirinin tadını çıkara çıkara...

Bunlar benim eleştiri anlayışımın temelinde yer alan anılar...

Nâzım Hikmet bu değerlendirmeleri, eylemiyle pek az insanın ulaşabildiği bir siyasal konumdan yapıyordu.

*

İnsan ilişkileri açısından da ondan büyük oranda etkilendiğimi biliyorum...

Bir keresinde gene o odada, müdürün odasında...

Ne kadar ilginç, Bursa Cezaevi anılarımın çoğu o odadan!..

Nâzım'ın bir kat yukarda, revirdeki odasına da çıkardık, ama bizi, daha çok, müdürün kapıdan girer girmez hemen soldaki odasına alırlardı. Müdür kendi olmazdı. Bazen odaya yaşlı bir gardiyan girip kapının yanındaki sandalyede uyuklar, bazen hiç kimse gelmezdi. Gelen olursa Nâzım onlara mutlaka sigara tutar, çay ısmarlardı...

Neyse, bir keresinde, gene o odada, annem babaannemin öldüğünü, babamla amcalarımın kendilerine kalan beş apartmanı kaşla göz arasında satıp savdıklarını anlatmıştı.

Bu Erenköy'de herkesin ortak konusuydu. Suat Amcama da kızıyorlardı, ama onun hiç değilse çocukları yanındaydı. Babam ise bizi dedemize bırakmış, yıllarca hiçbir şeyimize katkıda bulunmamıştı. Eline böyle toplu bir para geçince çocuklarını düşünmesi gerekirdi.

Üstelik bana elli lira da borcu vardı. Bizimle otururken bir gün İye'min aracılığıyla babasından İstanbul'a inmek için elli lira istemiş, dedem de parasız bir gününe rastladığından elli lirayı benden alıp vermişti.

Dedem sonradan ödemişti o parayı bana, ama öfkelenince,

"Oğluna bile elli lira borcu var!" diye başlardı.

İye'm,

"Paşa, Vedat bilmez mi o parayı senin çocuğa ödediğini!" diye onu yatıştırmaya çalışırdı.

Babamın bize karşı tavrı konusunda kimseden olumlu bir söz çıkmazdı.

Nâzım ise annemi dinledikten sonra,

"Sağlık olsun, karıcığım, o da kendine göre bir yol çizmiş, gidiyor," demişti. "Herkes istediği gibi yaşasın! Benim Vedat Örfi için söyleyecek

yalnız güzel sözlerim olabilir. Böyle aslan gibi iki çocuk vermiş bana... Anasından kalan apartmanları nasıl isterse öyle satıp gönlünce yesin..."

Annem ona katılmayıp tıpkı dedem gibi söylenmişti...

Ben ise Nâzım'ın sözlerini doğru ya da bağışlatıcı bulmamakla birlikte şaşkınlıkla dinlemiştim. İlk olarak babam için böyle konuşan bir kimseyle karşılaşıyordum. Bu hoşgörü, "Herkes istediği gibi yaşasın!" anlayışı, daha önce karşılaşmadığım bir şeydi.

Gerçi Nâzım'ın şiirlerini sürekli okuyordum, "ne dedemden miras bekledim, ne babamdan şeref, şan" havasındaydım, babamdan kesinlikle bir şey beklemiyordum, ama çevremdekilerin sözlerine karşı onu savunmak, "Herkes istediği gibi yaşasın!" demek hiç aklıma gelmemişti.

*

Bursa Cezaevi'nde dayısı Ali Fuat Cebesoy'un ilgilenmesiyle Nâzım birtakım olanaklar elde etmişti. Revirde küçük bir odası vardı, gerçi penceresi yüksekteydi, ama özel bir odaydı. Görüşmecilerini, duruma göre, ya müdürün odasına, ya kalem odasına alırlar, ya da ikinci kattaki bu odaya çıkarırlardı.

Bir ara da romatizmaları için banyoya gitmesi gerektiği yolunda bir rapor hazırlanmış, böylece yanında jandarmasıyla belli sürelerle her gün banyolu bir otele gönderilmesi sağlanmıştı. Aslında bu karısıyla buluşması için düşünülmüş, arada bir uygulanan bir düzenlemeydi. Çekirge'de Piraye'nin kaldığı otele gelip birkaç saatini onunla geçiriyordu.

Ortada bir rapor da olsa, müdürün, savcının, hatta jandarma komutanının anlayışlı davranmaları gerekirdi bir yargılının böyle bir süre her gün banyoya gönderilmesi için.

Bu insanlardan bazıları Nâzım'ı şair olarak seviyor, bazıları da hem Kurtuluş Savaşı'nın ünlü bir paşası, hem de Cumhuriyet hükümetlerinin değişmez bakanlarından biri olan Ali Fuat Cebesoy'un sözünden çıkamıyorlardı.

Bir keresinde, 1941 yılının nisan ayında, Bursa'ya, pikniğe gider gibi, dolmalar, helvalarla, bayağı kalabalık gitmiş, Çekirge'de bahçeli bir otelin bir pavyonunu bütünüyle kapatmıştık. Nâzım da izin alıp jandarmasıyla otele gelmişti.

Erenköy'den, Çamlıca'dan birçok insan... Şiirlerde Leylâ diye anılan küçücük Taşkın bile yanımızdaydı... Mithat Paşa köşkünün bahçesinde toplanmış gibiydik... Öylesine bir mutluluğun içindeyken, Nâzım'ın kulağıma eğilip,

"Oğlum, jandarmaya yemek vermişler mi, haydi git bir bak, al şu sigarayı da götür," deyişini unutamam.

Çekirge'deki bir otelin bahçesinde Selma Teyzem, Nâzım, Piraye, önde kasketli Taşkın. Fotoğrafın arkasına 11. 4. 1941 tarihi atılmış.

Bursa'ya gelince, annemin Nâzım'a gitmesi kolaylaşmıştı, iş yol parasıyla otel parasını denkleştirmeye bakıyordu.

Ayrıca uygun otel seçmek de önemliydi. Fifi ile Vedat Bursa'ya kaplıcalara sık sık gittikleri için önceleri anneme epeyce yardımcı olmuşlardı. Ama onlar genellikle pahalı yerlerde kalırlardı. Annemin hem daha ucuz, hem de odasının balkonunda yemeğini yapabileceği, ayrıca jandarmalı kocasının geliş gidişlerinden rahatsız olmayacak, sahibinin karısının yönetimde görev alıp ortalarda dolaştığı bir otel bulması gerekliydi. Ne de olsa, kadınlar kadınların halinden daha iyi anlıyorlardı.

Böyle bir iki otel bulmuştu Piraye, sahiplerinin karılarıyla da dost olmuştu. Gene de parasını denkleştirip Bursa'ya giderken yanına birilerini almaya çalışırdı. Yalnız olduğu zamanlar oteldeki insanlardan çok utanıyordu.

Bir yargılı geliyor, jandarmasını elinde mavzeriyle otelin girişine bırakıp yukarı karısının odasına çıkıyor, iki saat sonra da merdivenlerden inip gene jandarmasıyla birlikte cezaevine yollanıyordu. Bu görüntüyü kafasında canlandırmak Piraye'yi utanca boğmaya yeterliydi. Nâzım gittikten sonra bir türlü odasından dışarı çıkamıyordu. Yanında başkaları da olursa, yukarda hep birlikte oturdukları düşünülebilirdi.

"Sen benim karımsın," diyordu Nâzım, "odana da girerim, koynuna da... Bundan daha doğal bir şey olamaz... Kim ne isterse düşünsün..."

Ama Piraye utanıyordu...

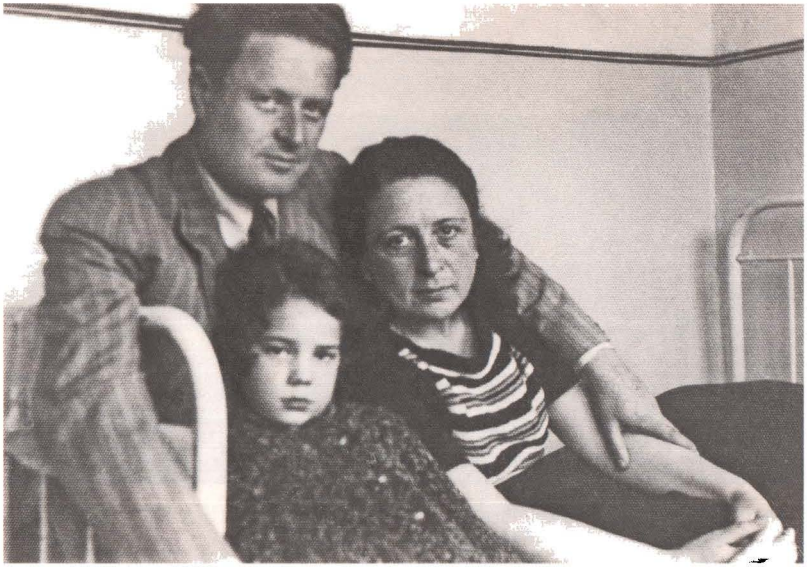

11. 4. 1941 tarihinde çekilmiş başka bir fotoğraf. Çekirge'deki otelin odasında Nâzım, Taşkın, Piraye.

On beş yaşında Vedat Örfi'ye âşık olup babası Muhtar Bey'in karşı koymasına aldırmadan evlenen, kendisini iki çocukla bırakıp giden kocasını dört yıl bekledikten sonra ana evine dönmek zorunda kalan, aşktan ağzının payını almış olmasına karşın, "İki çocuğum var, bu kez mantık evliliği yapacağım, bahçesinde ebruli hanımelleri açan bir ev istiyorum," diye konuşmalar yaparken tutulduğu yeni bir aşkın pençesinden kurtulamayarak Nâzım'la evlenen Piraye...

O da söz dinlemez bir aşk çocuğuydu...

Ama utangaçtı...

Bu konuda anlaşmaları olanaksız iki insandılar...

Nâzım karısını herkesin yanında öpüp sevebilirdi. Piraye başkalarının olduğu bir yerde böyle bir şeye kesinlikle izin vermezdi. Kocasıyla sevişiğini görmelerine değil, düşünmelerine bile katlanamazdı.

Bursa'ya yalnız gitmek zorunda kaldığı zamanlar bu otel buluşmalarından çok rahatsız oluyordu. Onun için eline para geçtiğinde hem sevinir, hem bunalırdı.

Cezaevine giderken de hep yanında birileri olsun isterdi. Belki Nâzım'ın revirdeki odasına çıkarıp yalnız bırakırlar diye...

Öbür yargılılar,

"Nâzım Bey karısıyla odaya kapandı," diye düşünme olanağı bulamamalıydılar.

Nâzım'ın banyo izniyle çıkıp Piraye'nin kaldığı otele geldiği bir gün çekilmiş iki fotoğraf. Arkadan Bursa Ovası ile Nilüfer görülüyor.

Bursa Cezaevi'nde Nâzım ile Piraye arasındaki en büyük çekişme bir gardiyanın evine konuk olup olmamak yüzünden yaşanmıştı.

Para yok... Piraye sık sık gidip otelde kalamıyor... Nâzım sıkıntı içinde...

Nasıl olmuşsa, güvendiği Bursalı gardiyanlardan biri ona,

"Yenge bize konuk gelsin, bizim evdekiler onu ağırlarlar, sen de istediğin zaman otele gider gibi bize gelirsin. Ben jandarmayı ayarlarım," demiş.

Piraye ise kesinlikle yanaşmamış bu öneriye. Zaten bakışlarını da hiç beğenmezmiş o gardiyanın.

"Nâzım, böyle bir şeyi kabul edeceğimi nasıl düşünürsün! Nasıl güvenebilirsin bir gardiyana! Türk halkına komünistlerin karıları için neler söylendiğini bilmiyor musun!" diye açmış ağzını yummuş gözünü...

Nâzım da kızmış, bir araya gelebilmeleri için çareler aradığını, bu ayrılığa daha fazla dayanamayacağını, onun ise kendisini özlemediğini, böyle bir gereksinim duymadığını, dışarda ne isterse yapabileceğini söylemiş...

Piraye'nin gözünde en ağır suçlama bu : Dışarda ne isterse yapabileceğinin söylenmesi...

Onun anladığı sevda ilişkisinde böyle bir şeye yer yok...

Nâzım aslında çok ince, kimseyi kırmak istemeyen bir insandı. Ama cinsellik konusunda ölçüyü kaçırırdı.

Piraye'ye güvenmesine karşın, ikide bir kıskançlık bunalımları yaşar, "Kime âşık olursan ol!" diye mektuplar yazardı. Bir kez de sanırım "Yeni Adam" dergisinde gördüğü bir desende bir benzerlik bulup anneme o resmi yapanı tanıyıp tanımadığını sormuştu.

Arkadan gelen mektuplarında ise özür diler, kendini ağır sözlerle yererdi...

En büyük anlaşmazlıkları sanırım bu "muhabbet" konusundaydı. Piraye, Nâzım'ın Ayşe'nin Mektupları diye şiirleştirdiği mektuplarından birinde şöyle der :

Sen beni kıskanıyorsun,
ve benim gülmem tutuyor.
Ben aşkı : hürmet
muhabbet
sadakat, diye anlarım
(...)
halbuki aşk sadece muhabbet sende.

Birkaç dize aşağıda da şunları ekler :

Hem biliyorum bu evhama neden düştüğünü :
ben içerde olsaydım
sen dışarda aldatırdın beni.
İçerde olmama ne lüzum var?
İkimiz de dışardayken beni aldatmadın mı?
Sen alçaksın
ve dışarı çıkar çıkmaz
beni yine aldatacaksın.

Nâzım bunları okumakla kalmıyor, oturup şiirleştiriyor, karısının aşkı anlayışını değerlendirerek yazıya geçiriyor, ama kendisini "muhabbet"in baskısından kurtaramıyordu.

Cezaevi yıllarının sonuna doğru bir başkasına âşık olarak önce Piraye'den ayrılmak isteyip sonra da barışmanın yollarını ararken,

"Piraye beni ihmal etmeseydi, bütün bunlar olmazdı..." gibi bir söz etmişti.

Piraye'nin nasıl yaşadığını bilenler, bu "ihmal" sözüne bir anlam verememişlerdi. Ben de anneme Nâzım'ın ne demek istediğini sormuş, doyurucu bir yanıt alamamıştım.

Sonra o otel buluşmalarındaki utanç bunalımlarını, gardiyanın evinde kalma önerisi yüzünden çıkan tartışmayı falan İzgen'den öğrenince, anladım "ihmal" sözcüğünün ne anlama geldiğini. Piraye'nin ruhsal yapısı, cinsel konulardaki utangaçlığı bu "ihmal" işini çözümlemeye yatkın değildi...

*

Bir gün Annem, İzgen, ben sabah Nâzım'a gitmiş, öğle yemeği için Çekirge'ye otele dönmüştük. Öğleden sonra tekrar cezaevine gideceğimiz saati bekleyerek otelin arkasındaki kahvede Bursa Ovası'na doğru oturuyorduk. Ben ezberden Nâzım'ın şiirlerini okuyordum. Annemle İzgen de dinliyorlardı.

"Salkımsöğüt"e başladım :

Akıyordu su
gösterip aynasında söğüt ağaçlarını.
Salkımsöğütler yıkıyordu suda saçlarını!
Yanan yalın kılıçları çarparak söğütlere
koşuyordu kızıl atlılar güneşin battığı yere!
Birden
bire kuş gibi
vurulmuş gibi
kanadından
yaralı bir atlı yuvarlandı atından!

Annem araya girerek,

"Yanlış okuyorsun," dedi. "Kanadından vurulmuş gibi..."

Bir daha baştan başlayıp aynı yere geldim.

"Hayır," dedim, "doğru..."

İzgen önce benden yana çıktı, sonra birkaç kez yineleyince kafası karıştı,

"Bilemiyorum," dedi.

Ben inatlaşıyordum... Annem de inatlaşıyordu...

"Gidince soralım Nâzım'a..." dedim.

"Soralım..." dedi.

Nâzım'ın inceliğini, annemi kırmak istemeyeceğini bildiğim için ne diyeceğini çok merak ediyordum.

"Oğlumun söylediği doğru, ama ben o zaman acemilik etmişim, karıcığımın söylediği gibi olması gerekirdi..." dedi.

Sonra hemen başka bir konuya geçti :

"Biliyor musunuz, o şiirin bir yerini dizgici dizerken düzeltmişti. Baktım daha güzel, hiç dokunmadım. 'Birden / kuş gibi'yi, "Birden / bire kuş gibi' yapmış... İşi biliyormuş köftehor..."

Böylece sorun çözülmüş, annemle tartışmamız tatlıya bağlanmış oluyordu. Kadınlara "Hayır!" demek yok, kadınlara "Yanılıyorsun!" demek yok. Onlar hep el üstünde... Ama bazı konularda biraz üzülebilirler...

Bir keresinde, Aragon'un, "Vatanıma, davama, karıma hiçbir zaman ihanet etmedim!" sözünü anarak,

Nâzım bu fotoğrafı 20. 3. 1942'de Bursa Cezaevi'nde çektirmiş. Üstünde eski paltosu var. Karşı sayfadaki fotoğrafı ise 14. 9. 1942'de gene Bursa Cezaevi'nde çektirip arkasına "Yeni paltom ellerinden öper" diye yazarak karısına göndermiş. Aynı tarihli mektubunda ise şöyle diyor : "Sana işte yeni paltomla çıkardığım bir fotoğrafımı da gönderiyorum. Yukardaki düğmeleri de

dalgınlıkla iliklediğim ve yakasını çekip çekiştirmediğim için birazcık biçimsiz çıkmış ama aslı çok daha kusursuzdur. Onu senin yanına hür ve serbest geldiğim, geleceğim günlerde giyeceğim. (...) Görüyorsun ya nefsimi nasıl düşünüyorum."

"Ben de vatanıma, davama hiçbir zaman ihanet etmedim," demiş, sonra şirin şirin anneme bakarak, "ama karıma bir azcık, çok az..." diye eklemişti.

*

Cezaevine her gidişimizde Nâzım'ın ağzından mutlaka birkaç yeni şiirini dinlerdik.

Sonraki yıllarda kimi şairler şiirlerinin seslendirilmesini istemeyerek, "Şiir içten okunmalıdır..." görüşünü savundular.

Nâzım tam tersine, şiirlerini kendine özgü bir seslendirişle, yer yer sözcükleri uzatarak okur, yazarken de yüksek sesle tekrarlayarak yazardı.

Ben onun çok güzel şiir okuduğu görüşündeydim. Okuyuşunu taklit etmeye çalışırdım. Bugün kasetlerini, plaklarını dinlerken şaşırıp kalıyorum.

Yesari Asım geliyor hep aklıma : Onun da bahçede şarkı söyleyişi plaklarından ne kadar başka, ne kadar etkiliydi!..

Kasetlerde, plaklardaki Nâzım'ın şiir okuyuşunu dinlerken araya girmek,

"Böyle okumazdı, şöyle okurdu," diye onun bende kalan sesini yansıtmak isteğini duyuyorum.

"Yatar Bursa kalesinde" derken "Bursa"nın "b"sini çiftleyişini, günlerce uğraşmış, bir türlü taklit edememiştim.

Şiirlerinde müziğe ayrılan payın gittikçe azaldığı bir gerçek. Şiirle öyküyü, romanı birleştirdiği yerlerde belki de artık yüksek sesle tekrarlamadan yazıyordu. Uyum kaygısı en önde değildi. Ama hiçbir zaman seslendirilemeyecek bir şiire yönelmedi.

Onun şiir okuyuşunu dinlemek çok hoşuma giderdi...

*

Mektuplarında, zaman zaman, tembelliğinden, çalışamadığından söz eder Nâzım.

Ben ise yaptıklarına baktıkça, bir insan bu kadar işe nasıl yetişmiş diye şaşar dururum.

Bir yandan Memleketimden İnsan Manzaraları'nı yazıyor, bir yandan kısa şiirler, bir yandan oyunlar, senaryolar, çeviriler, bir yandan karısına, Kemal Tahir'e, bana, dostlarına mektuplar... Bir yandan da tezgâhlarda kumaş dokutuyor, dokuyor, onları pazarlamanın yollarını arıyor, iplik karaborsada, iplik bulmak için sağa sola başvuruyor. Orhan Kemal öykücü, Balaban ressam, Vehbi tüccar olacak, onlara yardım ediyor.

Orhan Kemal ile Balaban tamam da, Vehbi kim?

Niçin cezaevine girdiğini doğru dürüst bilmediğim bakımlı, yakışıklı, genç bir adam Vehbi. İtalyan casusluğu mu ne, öyle bir şeyle suçlanmış, yatıyor.

Nâzım'ın cezaevi arkadaşı...

Çıkınca ticaret yapmak, bazı yabancı firmaların Türkiye temsilcisi olmak istiyor. Anladığım, çıkmasına da fazla bir şey kalmamış.

Ona nasıl yardım edebilir Nâzım?

Ticaret mektuplarını yazarak... Vehbi'nin bir firması yok, ama varmış gibi, dünyanın dört bir yanındaki firmalarla yazışıyor. Uygun öneriler arıyor. Çıkar çıkmaz firmasını kurup temsilcilikleri alacak. Yalnız birçok yabancı firmanın yazışmaları İngilizce. Vehbi biraz İtalyanca biliyor. Nâzım Fransızca bilen sekreter. Beni de İngilizce bilen sekreter olarak kullanmaya başlıyorlar. Erenköy'le Bursa Cezaevi arasında bu iş mektuplarının gidiş gelişlerini düzenlemek işi de doğal olarak Nâzım'ın.

Bu kadar mı?

Hayır, zaman zaman depreşen ressamlık var, sevdiklerine el işleri yapıp göndermek var...

*

Nâzım, Piraye'ye yazdığı bir şiirinde şöyle der :

Ne güzel şey hatırlamak seni.
Sana tahtadan bir şeyler oymalıyım yine :
bir çekmece
bir yüzük,
ve üç metre kadar ince ipekli dokumalıyım.

Uzakta kaldığı sevdiklerine el işleri yapmak, salt şiirsel bir söz değil, gerçek bir olaydı onun için.

Piraye'ye gönderdiği kendi elinden çıkma armağanlar pek çoktu.

Nâzım'ın Piraye için yaptığı bir kutu. (21.5 x 25.5 cm.) Solda kapalı, sağda açıkken. Üstündeki oymanın sol köşesinde P ile N harfleri var.

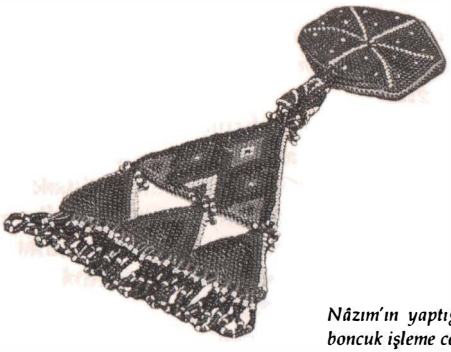

Nâzım'ın yaptığı el işlerinden boncuk işleme cep saatliği

Ben onun dokuduğu kumaştan annemin diktiği beyaz bir pantolonu birkaç yaz giymiştim.

Suzan için ceviz ağacından oyduğu pudralığın ise, üstüne bir atlı deseni çizdiği aynasını da kendi dökmüştü.

Cezaevlerinde bir yolunu bulup işliklere sokulur, ustalarla dostluk kurar, önce onlara çırak olup işi kavrar, geleneklerini, olanaklarını öğrenir, sonra yenilikler düşünmeye, öneriler getirmeye başlardı.

Oymalarında kullandığı ağaçlar arasında sanırım en çok cevizi seviyordu.

Bir gün, bakıyordunuz, kıl testere kullanarak bir tepsi yapmış, bir gün, bakıyordunuz, bir yontucu gibi keskilerle çalışarak bir kutu ya da bir yüzük oymuş.

Bir ampulün içini çıkarıp çevresini boncukla kaplıyor, düz yerde dikine durabilmesi için gene boncuktan yuvarlak bir taban işliyor, üstüne de cevizden bir kapak konduruyordu.

Boncukla yaptığı saatlikler bayağı usta işiydi.

*

Nâzım resme annesine özenerek başlamış olmalı.

Celile Hanım'ın ressamlığı varlıklı bir kadının oyalanmak için seçtiği bir hobi değil, bir tutkuydu. Ressam olmak için evini barkını dağıtıp Paris'e gittiği söylenirdi.

Kadıköy'de oturduğumuz yıllarda Nâzım, annem, ben arada bir ona giderdik. Odaları yaptığı tablolarla doluydu. Evi tam anlamıyla bir ressamın eviydi. Resimden başka bir şey düşünmediği açıktı.

Yalnız yaşıyordu, ama her zaman çok süslüydü. Güzelliğe vurgun bir insan olarak anılırdı.

Yüzünü aşırı boyadığı zamanlar Nâzım kızar, söylenir,

"Şimdi hepsini silmezsen, çıkıp gidiyorum," diye kapıya yönelirdi.

Celile Hanım boyalarını silmeye yanımızdan ayrılınca, annem,

"Nâzım, niye böyle yapıyorsun, o bir ressam, yüzünü de bir tablo gibi boyuyor, niye anlamıyorsun!" diye fısıldardı.

Ben de merakla bakınırdım iş nereye varacak diye...

Nâzım'ın resim yaptığını ilk Mithat Paşa köşkünde oturduğumuz yıllarda görmüştüm. Ama bunlar yağlıboya ya da pastel resimler değildi. Karakalem mi, ya da yumuşak bir kurşunkalem mi kullanmıştı, bilmiyorum, evdeki herkesin yandan kafalarını çizmişti.

Hani eğlence yerlerinde ressamlar vardır, belli bir para karşılığı resminizi çizip elinize verirler, onlar gibi...

O gün salondaki şöminenin önüne Adnan Ağabeyin çizim tahtasını yerleştirerek kendine bir yer yapmış, biz de sırayla gidip karşısına oturmuştuk. Bayağı da benzetiyordu.

Vedat Başar, her zaman olduğu gibi işin gırgırındaydı.

"Nâzım, sen aç kalmazsın," diye takılıyor, bir panayırda tezgâh açsa günde kaç para kazanacağını hesaplıyordu.

O çizimlerin yok olup gittiğini sanıyordum.

Birkaç yıl önce Maslak'ta Adam Yayınları'nda otururken, Rasih Nuri İleri'nin üst katımızda, AnaBritannica'da çalışan oğlu Suphi Nuri İleri elinde onlardan ikisiyle geldi :

"Bunları babam bir sahafta bulup almış, size göstermek istedim..."

Yanılmıyorsam, Vedat Başar ile Leman Teyzemin resimleriydi.

Çok şaşırmıştım... Nasıl olmuş da bir sahafın eline geçmişlerdi? İnanılmaz şey...

Öteki resimler kim bilir nerede, kimlerdeydi? Nenem, Fifi, annem, Selma Teyzem, Adnan Ağabey, ben, evde kim varsa, hepimiz sırayla oturmuştuk Nâzım'ın karşısına.

O günün dışında Nâzım'ı resim yaparken gördüğümü anımsamıyorum.

Bir de işte kitap okurken kurşunkalemle kapaklara, kapak içlerine, kenar boşluklara çizimler yapardı. Genellikle gemi, yelkenli, çiçek, yıldız, el, göz çizimleri, korkunç suratlar...

Resim yapmaya düşkünlüğü İstanbul Tevkifhanesi'nde başlayıp Çankırı Cezaevi'nde tam anlamıyla patlak verdi.

Yağlıboya, guvaş, pastel, karakalem...

Cezaevinin içinden görünümler, yargılıların, Piraye'nin, kendisinin portreleri. Sonra Bursa Cezaevi'nde de arada bir yoğunlaşarak sürdü.

Sanırım bu onun için dinlendirici, oyalayıcı bir uğraştı.

"Bugünlerde kendimi bütünüyle resme verdim," deyip başka her şeyi bıraktığı olurdu.

Balaban'ın yeteneğini sezip gereçlerini ona armağan ettikten sonra resim yapmadığı söylenir, ama açlık grevi sırasında Üsküdar Cezaevi'ne kendisini görmeye gittiğim bir gün, bana akrabası olan Mehmet Ali Aybar'ı tanımaktan duyduğu mutluluğu aktarmış,

"Birlikte resim yapıyoruz, o benden daha iyi ressam," demişti.

Cezaevinden çıktıktan sonra, Türkiye'de ya da Sovyetler Birliği'nde resim yapıp yapmadığını bilmiyorum.

*

Piraye'nin resimlerinde Nâzım'ın onun iç dünyasını yansıtmayı çok iyi başardığı kanısındayım.

Bunu kendisi de biliyordu.

1940'ta Çankırı'da yapıp neneme gönderdiği pastel bir Piraye resminin altına şöyle yazmıştı :

"Anne, ancak sen ve ben onu böyle görürüz, ve ancak sana yahut bana kızdığı zaman bu kadar şirin olur."

Bir başkasına da şöyle :

"Attığın taş dediğin kuşu vurmuyor."

Çizdikleri Piraye'nin belli durumlardaki görünümleriydi...

Annemi tanıyanlar,

"İyi yakalamış," derlerdi.

Nâzım'ın resimlerinde toplumsal bir bildiri yoktu.

Yalnızca, Bursa Cezaevi'nde yaptığı iki resimde bunu denemiş, doktor kapısında sıra bekleyen hastalar ile savaşa giden askerleri renkle etkili kılmaya çalışmıştı.

*

Nâzım her kitabı baştan sona okumazdı. Önce kitapla bir tanışma dönemi geçirirdi adeta. Karıştırır, orasından burasından okur, beğenmezse bir yana bırakırdı.

Annem onun eline aldığı kitabın başından, sonundan, ortasından birer bölümünü okuduğunu, beğenirse baştan başladığını söylerdi.

"Sonunu bildiği kitabı nasıl okur insan!" diye de şaşardı.

Ama Nâzım'ın okuma yöntemi böyleydi. Kitabı beğendi mi sanki daha önce orasını burasını karıştırmamış gibi baştan sona okuyordu. Hoşuna giden yerleri anneme de okurdu. Beğenmekte uyuşamazlarsa biraz çekişirlerdi. Düşüncenin ağır bastığı konularda annem Nâzım'a pek karşı çıkmaz, bir öğretmene öğrencisinin davrandığı gibi davranırdı, ama beğeniye, özellikle de duygulara yönelik konularda, tartışmalar hep annemin duyarlığına, sezgisine övgülerle son bulurdu.

Nâzım'ın kitap okurken yaptığı çizimlerden örnekler.

Nâzım,

"Canım karıcığım, bir şiiri, bir romanı hiç kimse senin gibi anlayıp değerlendiremez," diye onu göklere çıkarırdı.

Bu işi benim pek aklım almazdı. Karısına yağcılık ediyor gibi gelirdi. Örnekse okudukları bir romanı annemin Nâzım'dan daha iyi değerlendirebileceğine inanamazdım.

Gene de içime bir kuşku düşerdi. Çünkü bir gün bir yerde söylenip geçilen bir söz değildi bu. Hep yinelenirdi.

Şiir, öykü yazmaya başladığımda, yazdığım her şeyi mutlaka anneme göstermem için bana da bayağı baskı yapmıştı.

Nâzım annemin okuduğu kitaplarla ilgili mektuplarından esinlenerek şiirler de yazardı. Örnekse "Don Kişot" şiiri öyledir.

"Bak, senin *Don Kişot* hakkında yazdıklarınla kıyas kabul etmemekle beraber, kaynağını sırf o harikulade yazıdan aldığı için bir değeri olabilecek, yani senin Don Kişot'u anlayışını bir gölge halinde olsun aksettirebildiği için indimde değeri olan bir yazı yazdım, sana yolluyorum işte :

Ölümsüz gençliğin şövalyesi
ellisinde uydu yüreğinde çarpan aklına,
bir Temmuz sabahı fethine çıktı
güzelin, doğrunun ve haklının :

önünde, şirret, aptal devleriyle dünya,
altında mahzun fakat kahraman Rosinant'ı.

Bilirim,
hele bir düşmeyegör hasretin hâlisine,
hele bir de tam okka dört yüz dirhemse yürek,
yolu yok, Don Kişot'um benim, yolu yok,
yeldeğirmenleriyle dövüşülecek.

Haklısın,
elbette senin Dülsinya'ndır en güzel kadını yeryüzünün,
sen, elbette bezirgânların suratına haykıracaksın bunu,
alaşağı edecekler seni
bir temiz pataklayacaklar.
Fakat, sen, yenilmez şövalyesi susuzluğumuzun,
sen, bir alev gibi yanmakta devâmedeceksin
ağır, demir kabuğunun içinde
ve Dülsinya bir kat daha güzelleşecek...

"Dedim ya Piraye Hanım, bu Don Kişot, senin tarif ettiğin ve anladığın Don Kişot'un ancak bir silik gölgesidir, kusurunu, zaafını, senden gelen kaynağının kuvvetine bağışla." (Piraye'ye yazdığı 13. 1. 48 tarihli mektuptan.)

Nâzım kitap okurken eli hiç durmazdı. Kitapların kapaklarına, kapak içlerine, boş sayfalara, kurşunkalemle çizimler yapardı. Bu herhalde bir tür düşünme yoluydu. Bana öyle gelirdi. Dalardı o çizimleri yaparken.

Cihangir'deki kitaplığımızdan birçok kitabı Kadıköy vapurlarında eski kitap satarken gördüğü bir çocuğa vermişti. Çocuğu eve çağırıp vapurda satılabilecek bütün imzasız kitapları ona armağan etmişti.

Bir süre kitaplığımız bayağı boş kalmıştı, ama babadan, dededen kalma eski yazı kitaplar, Rusça kitaplar da vardı. Özellikle Lenin'in bütün yapıtları bayağı geniş bir yer tutuyordu. Şimdi tam olarak söyleyemem, ama herhalde otuz ciltten aşağı değildi.

Bu kitapları Nâzım'a Şevket Süreyya Aydemir vermişti.

Kafamda bir değiş tokuş yaptıkları gibi bir izlenim kalmış. Nâzım'da sanki başka bir tarihte basılmış, uzmanlarınca daha değerli sayılan ama karton kaplı bir toplu basım varmış da, Şevket Süreyya Aydemir onları alıp karşılığında daha süslü, daha güzel ciltlenmiş bir toplu basımı vermiş gibi bir izlenim... Yıllar sonra bu izlenimden anneme söz ettiğimde,

"Hayır, hepsini, bütün Lenin'leri Nâzım'a Şevket Süreyya verdi. Öncekileri de, sonrakileri de..." demişti.

Bendeki o izlenim nasıl doğmuş olabilir?

Belki de Şevket Süreyya Aydemir ciltli takımı verince, önce verdiği karton kapaklı takımı geri almıştı.

*

Bursa Cezaevi'ndeki son yıllarında Nâzım'ın geleni gideni çoğalmıştı.

1938'de tutuklandığı zaman memlekette birtakım işler çok karışıklaşmıştı.

Bütün arkadaşları onun suçsuz olduğunu biliyorlardı. Yargılanış tarzı, 28 yıl gibi bir cezaya çarptırılışı açık bir gözdağıydı.

Değil Nâzım'a gitmek, annemi arayıp sormak bile tehlikeli görülüyordu. Yakın akrabalardan başka kimse kalmamıştı çevremizde.

Sonra bu korku yavaş yavaş atlatıldı.

Dayısı Ali Fuat Cebesoy'un Hasan Âli Yücel'le görüşüp *Tosca* operasının çevrilmesi işinin Nâzım'a verilmesini sağlaması, bir ara Çankırı'da Ferid Alnar'la birlikte çalışmalarına yol açtı.

Annem bu işin arkasında Semiha Berksoy'un olduğuna inanırdı.

"O çılgın kız olmasa kimin aklına gelirdi Nâzım'a opera çevirtmek!.. Belki Ali Fuat Paşa'ya da o gidip söylemiştir Hasan Âli'yle konuşmasını... Tuttuğunu koparan, sonuna kadar izleyen bir kızdır..."

Böyle diyordu annem. Semiha Berksoy'dan hep iyilikle söz etmesi ilgimi çekerdi. Onun özverili sevgisine saygı duyuyordu :

"Hiç yalnız bırakmamıştır Nâzım'ı, her cezaevine gitmiştir görmeye..."

Cezaevine girmemiş, cezaevinde yalnız bırakılmamış kimseler bu sözün önemini anlayamazlar.

Nâzım'a dışardayken âşık olmak kolaydı, ama cezaevindeyken, üstelik ona yakınlık gösteren herkes mimlenirken ardı sıra dolaşmak, yalnızlık duygusuna kapılmamasını sağlamak pek o kadar kolay değildi.

Daha önce de anlatmış olabilirim, çünkü bu olay beni hep düşündürmüştür :

Sanırım İstanbul Tutukevi'nde, kapıdan giren Piraye'yle karşılaşmamak için Semiha Beksoy'un saklandığını gören Başgardiyan,

"Yenge, bu kadın senden saklanıyor, bir terslik varsa söyle, bir daha geldiğinde içeri almayayım," demiş.

"Yok, Başefendi, o çok iyi bir kızdır, bizim biraz aramız açık da, onun için benden saklanıyor," diye karşılık vermiş annem.

Evde sözü geçtikçe de Semiha Berksoy'un delişmen, ama çok içten bir insan olduğunu, her zaman Nâzım'a yardım etmenin yollarını aradığını söylerdi.

*

Nâzım'ın Bursa Cezaevi'nde ilgilendiği kişilerden Orhan Kemal'in sonradan ünlü bir yazar, Balaban'ın ise ünlü bir ressam olduğunu bilmeyen yoktur sanırım.

İş mektuplarını yazdığımız Vehbi de ünlü bir iş adamı oldu. Halkımızı tanıyışı, girişimciliğiyle, hiç parası yokken öyle şeyler düşünüp gerçekleştirdi ki, para bulmasına yardım eden Vedat Başar, onun yeni bir Vehbi Koç olacağını söylemeye başladı. Bir ara Beyoğlu'nda bir dükkân bile açmıştı, ama daha ileri gidemeden genç yaşta öldü.

Bursa Cezaevi'nde bir ara Nâzım da ticarete heves etmiş, dokuma tezgâhlarına ortak olmuştu. Tezgâhlar kimin üstüneydi, nasıl bir ortaklık kurulmuştu? Anlaşmalarını doğru dürüst yazıya döktüklerini bile sanmıyorum. Çalışanlar, çalıştıranlar, ortağız diyenler hepsi ortaktılar...

Nâzım'ın patronluğu başka türlü olabilir mi!..

İplik bulmak, kumaş cinslerini saptamak, satış olanaklarını aramak, geniş çevresi, dostları, sevenleriyle, ona düşen işin bu yönüydü. Arada bir tezgâh başına geçip kumaş dokuduğu da olurdu. Ama önemli olan dokumak değil, dokuyacak iplik bulmak, dokunan kumaşları pazarlayabilmekti.

Bütün tanıdıklara başvuruldu, herkes elinden geleni yaptı. Gene de satışlar hiçbir zaman beklenen düzeyi bulmadı. Oysa dokunan kumaşlar gerçekten güzeldi.

İşler biraz iyi gitti mi, ellerine para geçiyor, hemen umutlanıyorlardı. Ne yazık ki arkası gelmiyordu.

Sonunda vazgeçtiler...

*

Nâzım, Bursa Cezaevi'nde kendi yazılarıyla uğraşırken, bir yandan da üç beş kuruş kazanmak için çeviriler yapar, İpekçiler'e senaryolar yazardı.

Bu arada Ahmet Halit Kitabevi'ne de *La Fontaine'den Masallar*'ı çevirmişti.

Zaman zaman dostlarından beklenmedik yardımlar da gelirdi. Örnekse Muhsin Ertuğrul, ona güya on yıl önce verip çevirtmiş olduğu söylenen Dickens'ın *Ocak Çekirgesi*'ni Şehir Tiyatrosu'nda sahneye koymuştu.

Bu oyunun çeviri ücretini ben gidip almıştım.

Aslında devlet memuru durumundaki kimselerin Nâzım'a doğrudan iş vermeleri sakıncalıydı.

Çankırı'da *Tosca* çevirisini bakanın izniyle yapmıştı.

Ama Muhsin Ertuğrul işine kimseleri karıştırmamayı beceren dişli bir sanat adamıydı. Kendini korumasını da bilirdi.

Bir gün beni Tepebaşı'ndaki tiyatroya çağırtıp,

9. 8. 1944 Çarşamba günü Bursa Cezaevi'nde çekilmiş bir fotoğraf.

"Adalet'le bir oyun göndermiş Nâzım. Bu gibi işlerde onu kullanmasın. Daha baştan engellenmiş oluyoruz. Seninle göndersin ne gönderecekse," dediğini anlatmıştım sanırım.

Ben götürsem oynatacaktı demek...

Bütün kapıların birden kapandığı, Nâzım'ın beş parasız kaldığı dönemler de olurdu.

Böyle bir dönemde Rasih Güran onun için çeviriler aramış, bulamayınca da, kendine göre bir çözüm düşünmüştü. Her bakımdan güvendiği çok yakın arkadaşları vardı. Hepsi Nâzım'ı seven varlıklı kimselerdi. Kimi profesör, kimi bankacı, kimi iş adamı... Nerelere, ne paralar harcıyorlardı!.. Her ay onlardan beşer, onar lira toplayıp Nâzım'a, kendi gönderiyormuş gibi, yüz lira gönderebilirdi.

Birkaç ay yaptı da bunu... Ama birkaç ay sonra arkadaşları, "Bugün yok, haftaya veririm..." ya da "Çok sıkışığım, ben bu ay vermesem..." gibi sözlerle onu geri çevirmeye başlayınca, büyük bir öfkeye kapıldı.

Arkadaşlarına güvenini, sevgisini büsbütün yitirmemek için bu para toplama işinden vazgeçmeye karar verdi. Bana bu kararını bildirdiği günü unutamam.

Rasih'i çok severdim.

Annemin de Nâzım'ın çevresindeki insanlar arasında tam bir güvenle sevdiği, inandığı tek kişi Rasih'ti.

Ünlü ressam Nazmi Ziya ile bir yakınlığı vardı, kardeşinin oğluydu sanırım. Soyadları aynıydı.

Göztepe'deki Amerikan Koleji'ni bitirmişti.

Saime Teyzemin büyük oğlu Altan Ağabey de başlangıçta o kolejde okuyordu. Ben ilkokulun birinci sınıfındayken Kızıltoprak yolunda onlarla bazen karşılaşırdık. Onlar yayan, biz paraşolda...

Bir kez de annem, teyzem, Tuna, ben, Ismayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun yaptığı bir konuşmayı dinlemek için o koleje konuk gitmiştik. Bahçede, ağaçların altında yapılan bir konuşmaydı. Bizi kapıda görevli olarak Altan Ağabey karşılamış, yer göstermişti. Konuşma bitince de önce açık büfede çay içmiş, sonra gene Altan Ağabeyin öncülüğünde bahçeyi gezmiş, deniz kıyısına inmiştik.

O kolej kapanınca öğrencilerin çoğu Bebek'teki Robert Kolej'e geçmişlerdi. Altan Ağabey de... Sanırım Rasih Güran Göztepe'deki son mezunlardandı.

Aslında geniş bahçesi, deniz kıyısındaki çamlığıyla çok güzel bir köşktü, nedense okul olarak kullanılıyordu. Daha sonraları ünlü pilot Vecihi de orada bir havacılık okulu açmıştı.

*

Vecihi deyince Zamir geliyor aklıma.

Kalamış'ta, Kurbağalıdere'nin tam ağzında bir uçak hangarı vardı. Bizim ailece Kalamış'ın salaş kahvelerine gittiğimiz günlerde, hatta ben Kadıköy I. Orta'da okurken o hangar çocukların ilgi odağıydı. Önüne toplanıp içerdeki çalışmaları izlerdik.

Zamir bir ara her gün, Göztepe'den Kalamış'a kadar yürüyerek o hangara gider, saatlerce kalır, sonra gene yürüyerek eve dönerdi. Ustalarla arkadaş olmuştu.

Vecihi orada yaptığı deniz uçaklarıyla Kalamış koyundan havalanır, tepemizde dolaşır, sonra gene koya inerdi. Bir ara da bir deniz motorunun arkasına uçak pervanesi takmıştı. Motor suyun üstünde sanki uçuyordu.

İşte Göztepe'deki Amerikan Koleji bir süre sonra bu ünlü pilotun havacılık okulu oldu.

*

Rasih Güran İngilizceden yaptığı çevirilerle adını duyurduğunda, ben Cağaloğlu'nda, De Yayınevi'ndeydim. Birtakım konulara canının iyice sıkıldığı, okumalarını Zen Budacılığa kadar genişlettiği günlerdi.

Onu en çok sarsan olayların başında Nâzım ile Piraye'nin ayrılmaları geliyordu :

"Bütün o şiirleri düşününce, böyle bir işi benim aklım almıyor... Nâzım o şiirleri yazmamalı, davasıyla sevdasını böylesine iç içe sokmamalıymış..."

Ayrılış mektubunu Piraye'ye getiren kişi olmak da onu çok üzmüştü.

Bir de Sovyetler Birliği'nde Stalin'e yöneltilen suçlamaları aklı almıyordu :

"Bize ya o zaman yalan söylendi, ya da şimdi yalan söyleniyor..."

Belki kişisel sorunları da vardı, aına onu temelden sarsan, yaşama sevincini yok eden, olumsuzluklara dayanma gücünü kıran, öncelikle bu iki olaydı.

"Yeni Dergi"de İntihar Özel Sayısı'nı yayımladığımız zaman, bana beş ay kadar önce intihar eden Can İren adında bir şair adayından söz etmiş, önerim üzerine de, sonraki sayımızda kısa bir yazıyla Can İren'i okurlarımıza tanıtıp dokuz şiirini sunmuştu.

Şöyle başlıyordu Rasih'in tanıtma yazısı :

"Can toprağa verileli beş ay oluyor. Genç, taptaze ve pırıl pırıl kafası beş aydır toprağın altında Can'ın. Artık 'bunalmıyor'. İsteyerek geride bıraktığı dünyasından uzak, sorunlarını çözmüş, rahat, Rumelihisar'da, sevdiği Orhan Veli'sinin yanında. Belki o da büyük bir şair olacaktı, belki ressam, belki de... mühendis. Ama, o bütün bu olanaklara boş verdi; bir çırpıda

tekmeyi attı hepsine ve anlamını yitirdiği yaşamını kapatıp gitti bu dünyadan. Bu, onun kısa süren yaşamında son ve ne yazık ki başarılı bir denemesi oldu.

"Yaşamın anlamsızlığını, saçmalığını durmadan yayan ve yazan, öte yandan salonlarda ve içki sofralarında bunalım felsefeleriyle çevrelerini kırıp geçiren aydınlar geliyor aklıma. Can'ın ölümünden beri onları daha başka türlü görüyorum : Daha komik, daha bayağı, daha zavallı. Birer suçlu da diyebilirim onlara. Sartre'ına, Camus'süne de kızıyorum artık. 'Doğru' adına da olsa bir genci ölüme sürüklemeye kimsenin hakkı yok, diyorum."

Can İren'in ölümü seçişini ise şöyle değerlendirmişti :

"Nietzsche'nin dediği gibi, 'İnsan saçma ile yaşayamaz.' Nitekim, Can İren de yaşayamadı. Çünkü tutarlı olmak, namuslu olmak istiyordu. Çünkü karamsar varoluşçu düşünceleri ciddiye almış, kendi yaşamının ayrılmaz bir parçası yapmıştı. Çünkü yaşamın boş ve saçma olduğu sonucuna varan bir insanın yaşadığı süre, ya yalan söylediğine ya da bu açık çelişmeyi ergeç birtakım kaçışlar ve 'efsaneler' içinde uyutacağına inanıyordu. O, yaşamın saçmalığına gerçekten inandığını belki de kendi ölümü ile doğrulamak istedi."

Can İren gibi pırıl pırıl bir gencin intiharı Rasih'i çok üzmüştü, ama onu yürekli bulduğunu da saklamıyordu. Böyle bir şeyi herkesin göze alamayacağını, örnekse kendisinin yapamayacağını söylüyordu...

Kanser oldu. Haydarpaşa Numune Hastanesi'nde, ikinci katta, tek kişilik bir odada kalıyordu.

Kendisini pencereden aşağı atıp intihar ettiği gün, tümörün iyi huylu mu, kötü huylu mu olduğu haberini bekliyormuş.

Oğlu kapıdan sevinçle girip tümörün iyi huylu olduğunu söylemiş, sonra bir şey almak için kısa bir süre onu yalnız bırakmış.

Döndüğünde babası yokmuş odada...

*

Nâzım herkesin sanatla ilgilenmesini bir şeyler yapmayı denemesini isterdi. İnsanların sanat yeteneklerini çalışarak ortaya çıkarabileceklerine inanıyordu.

Çevresindekileri hep yazmaya, resim yapmaya, saz çalmaya, şarkı söylemeye, hoşlandıkları bir sanat dalında çalışmaya yönlendirirdi.

Rasih onun yanında yetiştiği için bu eğilimini biliyor, pek doğru bulmuyordu.

"Herkesin sanatla ilgilenmesi güzel de, Nâzım yeterli öğrenimi almamış, donanımsız kimseleri öne çıkarmaktan hiç çekinmez," diyordu.

Nâzım'ın Bursa Cezaevi'nde, 12 Mart 1946 tarihinde çektirdiği bir fotoğrafı. Arkasına "Zekiyeme" diye yazıp tarih atmış.

Kendisi de resim yapardı, ama sergilemezdi yaptıklarını.

Oktay Rifat'la birlikte Ankara'da Bedri Rahmi Eyuboğlu'na ders verişlerini gülerek anlatırdı. İkisinin harıl harıl resim çalıştıklarını gören Bedri Rahmi, birtakım eleştirilerde, önerilerde bulunacak olmuş.

Bunlar da tam o günlerde, Fransızca kuramsal bir resim kitabını okumaktaymışlar. Başlamışlar o kitaptan akıllarında kalanlarla tereciye tere satmaya.

Sonunda durumun gülünçlüğünü sezip özür dilemişler Bedri Rahmi'den...

Rasih bir iki kitap karıştırmakla, kulaktan dolma bilgilerle sanatçı olunamayacağı, yeterli eğitimi, öğrenimi görmemiş kimselere işi kolay göstermenin doğru olmadığı kanısındaydı.

Oldukça iyi resim yapmasına karşın ressamlığa soyunmayı aklının ucundan bile geçirmemesi bu yüzdendi.

*

1948 yılının sonlarına doğru bir bağışlama yasasından söz edilmeye başlanmıştı. Savaş sonrası hava oldukça yumuşamış görünüyordu. Nâzım'ın geleni gideni iyice çoğalmıştı. Cezaevi yıllarının sona ereceği umuluyordu.

Bu arada, Münevver Berk olayı patlak verdi.

Nâzım kendisini görmeye gelen dayı kızından büyük yakınlık görmüş, ona âşık olmuştu.

Gelip Bursa'da oturmayı kabul etmeyen, çocuklarından uzak kalmak istemeyen Piraye'nin tutumuna karşılık, Münevver Hanım'ın, Nâzım'a,

"Ben senin kapına paspas olurum," dediği söyleniyordu.

Aslında Münevver Berk, ünlü ressam Nurullah Berk'le evliydi, bir de kızı vardı. Anlaşılan kocasından boşanıp Nâzım'la evlenmeyi kabul etmişti.

Piraye Çamlıca'da, bütün bunlardan uzak, Nâzım'ın bağışlama yasasından yararlanması için adaklar adıyordu.

Derken bir haber :

"Rasih hemen Bursa'ya gelsin!"

Çok önemli bir şey olmalıydı... Çünkü Nâzım elinden geldiğince Rasih'le ilişkilerini açığa vurmamaya, onu olayların dışında bırakmaya özen gösterirdi. Mektuplarında da ondan hep "Rasiha Teyze" diye söz ederdi.

Yıllardır bu işlerin içinde yer almasına karşın, Rasih hiç tutuklanmamış, kovuşturmaya uğramamıştı.

Evet, çok önemli bir şey olmalıydı...

Piraye, Rasih'i bulup Bursa'ya gönderdi...

Merak içindeydi...

"Nedir? Ne olabilir?" diye düşünüp duruyordu...

Ama aklının en uzak köşesinden bile geçirmediği bir olayla karşılaştı : Rasih gözyaşları içinde, elinde bir mektupla döndü Bursa'dan...

Piraye mektubu okuyunca çok şaşalamış, çok sarsılmış, ama bir yıkıntı haline gelmiş olan Rasih'in durumunu görünce kendini unutup onu teselli etmeye çalışmıştı :

"Üzülme, Rasih, zaten bizim sonumuz yoktu. Nâzım dışarı çıktıktan sonra nasıl olsa beni aldatacak, ben de buna katlanamayacaktım. Ayrılmamız kaçınılmazdı. Söylemiştim bunu ona yıllar önce : Bir daha beni aldatırsan senden ayrılırım, diye..."

Gene de inanamıyordu Piraye. Bu mektubun yazılmasına neden olan bir kadın vardı mutlaka.

Kime âşık olmuştu Nâzım?

Bir şeyler biliyor mu diye Vâlâ Nureddin'e telefon etti.

Son birkaç yıldır Vâlâ ile karısı Müzehher sık sık Bursa'ya gidiyor, ayrıca Nâzım'la mektuplaşıyorlardı.

1933'te, "Artık seninle biz, / düşman bile değiliz.." diye biten bir şiirle noktalanan ünlü arkadaşlık yeniden kurulmuştu.

Aslında Vâ-Nû'nun Piraye'yle arası pek iyi değildi. Çünkü daha önce bir iki kez Nâzım'la barışmasına onun karşı çıktığını biliyordu.

"O şiiri yazmamalıydın," demişti Piraye. "Yazdığına göre şimdi sözünden dönemezsin!"

Vâlâ duymuştu bunu...

Annem de onun karşı sözlerini duymuştu :

"Piraye haris kadın!.. Oğlanı bütün arkadaşlarından uzaklaştırdı!.. Onu aramıza çekmemize hep engel oldu..."

Karşılaştıklarında ikisi de birbirlerine son derece saygılı davranır, kesinlikle bir dostluk havasına girmezlerdi.

Vâlâ telefonda anneme böyle bir şeyden haberi olmadığını söylemiş...

Yıllar sonra Bursa Cezaevi'nden *Vâ-Nû'lara Mektuplar* adlı kitap yayımlandığı zaman, Nâzım'ın bir mektubunda Müzehher Hanım'a şöyle dediğini gördüm :

"Yahu, bana bir mektubunda benim dayı kızını methü sena ettikten sonra : 'Sen de kıymetini takdir etmişsindir, etmedinse et emi?' diye bir şeyler yazdın. Bak, aklımda kalmış. Ben dayı kızımı şöyle böyle on üç senedir gördüğüm yok. Buna rağmen, bilhassa son zamanlarda, herkesten değilse de, birçoklarından methü senasını işitiyorum. Sonra ara sıra bana mektup da yazıyor artık. Galiba beni görmeğe gelecek de. Yani herhalde değerli bir kadın. Ve öyle oluşu beni bahtiyar ediyor. Sonra mesut da herhalde. Kocası da akıllı, kültürlü, yakışıklı bir adammış. Fakat bütün bunlar böyle ya, yani benim bunları takdir etmemişsem etmemi, hele böyle 'emi?' ile etmemi niye istiyorsun? Onu öyle samimi, adeta bana yahut Münevver'e bir yardımda, iyilikte, dostlukta bulunmak istiyormuşsun gibi yazmışsın ki, tesirini hâlâ hissettiğim için sana bunları yazıyorum."

Müzehher Vâ-Nû dallı budaklı çağrışımları, kaçınılmaz yorumları olacak bu sözleri mektuptan çıkarmamış, ama şöyle bir not düşmeden de edememiş :

"Münevver'i çok beğeniyor, çok seviyordum. Hoş, zeki, kültürlü, gönül alıcı ve gerçekten dört başı mamur vakur bir ev kadınıydı. Kendini sevdiğim için, yıllardır yüzünü görmediği akrabasını Nâzım'a da sevdirmek istemem pek normaldi."

Vâlâ telefonda anneme böyle bir şeyden haberi olmadığını söylerken, demek bildiklerini gizlemişti.

Kafasının bir köşesinde, Piraye'nin Nâzım'ı, gene, solculuğu gençliklerinde kalmış eski arkadaşlarından, bu arada kendisinden uzaklaştıracağı kaygısını taşıdığı anlaşılıyor.

İzgen Piraye Ablasını tanıdığında uzun saçlı bir lise öğrencisiydi. Sonra hiç ayrılmadılar.

Yaşam bir oyundur, derler. Yönetmeni doğa da olsa, yönetmen yardımcıları insanlar olan bir oyun...

Vâlâ Nureddin'le telefonda konuştuktan sonra, Piraye yatağa girip yattı. Üzüntüsünü kimseyle paylaşmak istemedi. Çevresindekilerle pek az konuştu. Kaç gün yattı, bilmiyorum. Bu arada Nâzım'a bir mektup yazdı.

Bunlar aslında benim doğrudan gördüğüm olaylar değil, İzgen'den dinlediklerim. Dedem daha ölmemiş, Suzan'la ben Çamlıca'ya taşınmamıştık. Anneme günübirlik gidiyordum. Olan biteni İzgen anlatıyordu. İkisi nicedir ana kız gibiydiler. Bilkay ile Gökmen evlenmişler, İzgen köşkte kalmıştı. Piraye Ablasını hiç yalnız bırakmıyordu. Onun acılarını en yakından paylaşan yanı başındaki çocuğuydu.

Ondan dinlediklerimi aktarıyorum...

Piraye yataktan kalktığında artık kendini toparlamıştı, üzüntüsünü göstermiyordu, ama çok durgun, çok donuktu.

*

Nâzım ile Münevver Berk'in ilişkileri uzun sürmedi. Nâzım'ın kolay kolay bağışlanmayacağı, en azından o yakınlarda bağışlanmayacağı anlaşılmıştı. Münevver Berk bu durumda kocasından, kızından ayrılmak istemiyordu.

Nâzım bana yazdığı bir mektupta ilişkilerinin sona erişini şöyle anlatmıştı :

"Sana kısaca bir iki şey söyleyeceğim : Bu işi annenden ayrılmaya kadar götürüşümde, daha doğrusu, annenle aramızdaki karı koca münasebetini kesmek istemeye kadar götürüşümde, biraz da, büsbütün değilse de, onu artık bu yönden aldatmaya tahammülsüz oluşum da rol oynamıştır. İşi başka türlü idare edebilirdim, mesela senede iki üç kere hoşça vakit geçirebilirdim. Fakat, dedim ya, buna her iki taraf için de, hem annen, hem onun için, işin seyrinde razı olamadım. Sonra, o, çocuğundan ayrılamayacağını, biraz daha ve daha müsait şartları beklemek lazım geldiğini, aramızdaki münasebeti kesmememizi falan filanı teklif edip benden kendisini bekleyeceğime dair söz isteyince, bu teklife bir cankurtaran gibi sarıldım ve hemen münasebeti kestim. Kendisine bir mektup yazdım, ona, kocasına ve bilhassa kızıl saçlı bacıma kötülük ettiğimi, bütün suçun bende olduğunu söyledim. Yani isteseydim, münasebetimizi yine devam ettirebilirdim. Fakat bunu yapmadım. İşin bu tarafı böyle. Zaten bütün bu hadiseyi geniş bir çerçeve içinde yazıyorum. Reel, insafsız, olduğu gibi yazıyorum."

Bu ilişki için pek çok dedikodu yapılmış, ileri geri yorumlarla birtakım siyasal kuşkular da beslenmişti. Nâzım'ın Piraye için yazdığı şiirlerle, destansı aşkıyla okurlarda yarattığı olumlu etkilerin yıkılmasına, "Bu adamlar böyledir işte!" görüşünün yayılmasına çalışıldığı ileri sürülüyordu.

O günlerde arkadaşlarından gelen uyarılara Nâzım'ın çok kötü tepki gösterdiğini,

"Hepsi karılarını almışlar koyunlarına, bana ne yapmam gerektiğini buyuruyorlar..." dediğini Rasih'ten duymuştum.

*

Nâzım, Münevver Berk'le ilişkisini kestikten sonra, Piraye'yle barışmanın yollarını aradı. Yalnız Piraye'ye değil, çevresindekilere de, Memet'e, İzgen'e, Suzan'a, mektuplar, şiirler yağdırdı.

Ne var ki Piraye için artık bir geri dönüş olanaksız gibi görünüyordu. Biz nasıl olsa yumuşayacak diye beklerken o kesin kararını vermişti.

Araya girmek isteyenlerden kaçıyor, evde olmadığını, Eskişehir'deki bir arkadaşının yanına gittiğini söyletiyordu. Rasih'ten başka kimseyle görüştüğü yoktu.

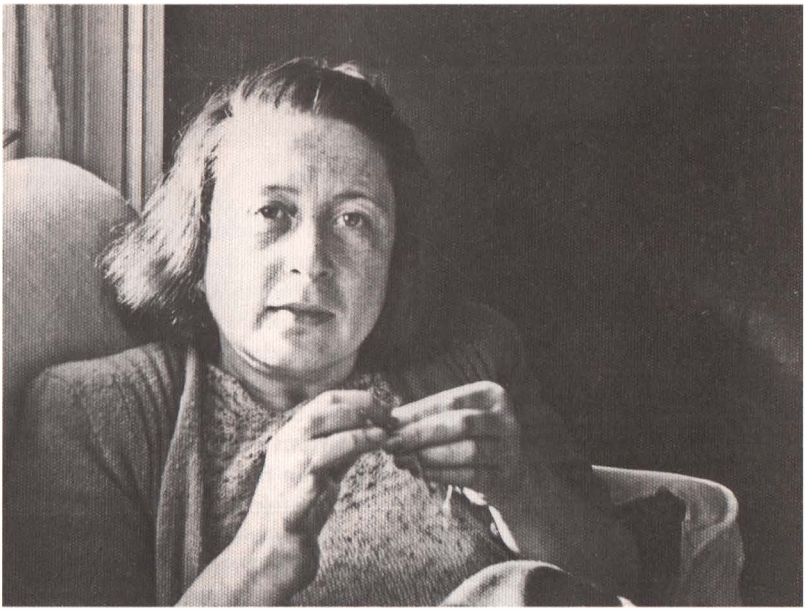

Piraye Altınizade köşkündeki odasında... Arkada yerden tavana kadar yükselen pencerelerden birinin perdesi görülüyor...

Derken Nâzım kendini görmeye gidenlere Piraye Bursa'ya gelmezse intihar edeceğini söylemeye, bu anlama gelen mektuplar yazmaya başladı. Arkasından bir gün, Rasih'in aracılığıyla, Abidin Dino ile Mehmet Ali Aybar Çamlıca'ya gelip Piraye'yle baş başa uzun süre konuştular. Ne konuştuklarını annem bana da, İzgen'e de söylemedi, yalnızca,

"Para gönderecekler, hep birlikte Bursa'ya, Nâzım'ı görmeye gideceğiz..." demekle yetindi.

Birkaç gün sonra Rasih elli lira getirdi. Annem, İzgen, Suzan, ben, hep birlikte, Bursa'ya gittik.

Nâzım, Kemal Tahir'e yazdığı 31 Ekim 1949 tarihli mektupta şöyle diyor :

"Evvela sana çok sevineceğini tahmin ettiğim bir haber : Piraye, oğlum, kızım ve yeğenim dün beni görmeye geldiler. Bir saat kadar kalabildiler ve gittiler, fakat bu bir saatta dünyalar benim oldu. Piraye'yi gayet iyi buldum, çektiği bütün ıstıraplara rağmen gülmesini, ümit vermesini hâlâ unutmamış. Kız biraz zayıflamış, oğlan arslan gibi, fakat ciğerine hâlâ hava veriliyor. Bakalım bir dahasına ne zaman gelirler? Fakat değil mi ki şeytanın ayağı kırıldı bir kere, elbette bundan sonrası kolay."

Nâzım yanılıyordu. Bundan sonrası hiç de kolay değildi. Bu kez Piraye'de yarattığı yıkım çok derindi. O gün cezaevinin kapısından dışarı çıktığımızda – ne yana doğru yürümeye başladığımız, Suzan, İzgen, ben, jandarma karakolu, her şey şu anda gözümün önünde gibi – Piraye, "Artık Nâzım'ı sevmiyorum," dedi. İsterse evimize gelebilirdi, istediği kadar kalabilirdi, ama daha ileri bir yakınlaşmaları olmayacaktı.

Bunu hep yineliyordu : İsterse evimize gelebilir...

Piraye'ye sürekli baskı yapan kişiler, bu olayın altında yatan gizli amacın, aşkıyla inancını iç içe örerek yazdığı şiirlerle toplumsalcı olmayanlar üstünde de umulmadık bir etki gücü kazanmış bir şairin yıpratılması olduğunu söylüyorlardı. Piraye buna pek inanmıyordu, gene de Nâzım'ı yalnız bırakmayacak, bir dost olarak ilgilenecek, mektuplaşacak, boşanıncaya kadar evini ona açık tutacaktı.

*

Nâzım, bu olay patlak verdiğinde, 1948'in sonlarına doğru, "Hatice Pirayende'yi vasilikten azil ve Avukat İrfan Emin'i kayyum tayin etmek" üzere Kadıköy İkinci Sulh Yargıçlığı'nda bir dava açmıştı.

Ben götürmüştüm annemi mahkemeye.

Yargıç dava konusunu belirtip Piraye'ye bakmış,

"Ne diyorsun?" diye sormuştu.

"O nasıl istiyorsa öyle yapın!"

"Onun istediği değil önemli olan, o bir mahkûm, sen ne diyorsun?"

"O nasıl istiyorsa öyle yapın!"

Kırmızı başörtüsü, koyu renk paltosu...

Gözlerinden inen damlaları, ağladığını belli etmemeye çalışarak terini siler gibi siliyordu...

Belki annemi mahkemeye götürmeden, bir avukatın aracılığıyla da bu iş çözümlenebilirdi, ama avukata verecek paramız yoktu.

23. 3. 1951'de boşanırlarken, bu durumu ona bir daha yaşatmamak için, bedava bir avukat aramıştık. Robert Kolej'de Tuna'nın sınıf arkadaşı olan, benim de Hazırlık III'e giderken tanıyıp sevdiğim, yeni mezun avukat İhsan Arsova çözmüştü bu sorunumuzu.

Söylenecek şey zaten belliydi : "O nasıl istiyorsa öyle yapın!"

Piraye "güvenen bir rahatlığı" yaşarken, sevdiği adamın kendisini aldatmasının ötesinde, hiç katlanamayacağı, aşağılayıcı bulduğu böyle bir "azledilme" olayının acısını unutabilir miydi?

"Yemyeşil bir dal kırılmış"tı içinde...

Bunu Nâzım da biliyordu...

Yaptıklarının Piraye'de ne derin etkiler yaratmış olabileceğini çok iyi anlıyordu. Münevver Berk'ten ayrıldıktan sonra Vâ-Nû'lara yazdığı bir mektupta şöyle diyor :

"Bakın ben neye karar verdim. Piraye'yi sanki hiç tanımadığım bir kadınmış, hatta bir genç kızmış gibi, fakat her nedense benden nefret eden bir kadınmış gibi elde edeceğim. Bu, müthiş bir avcılık olacak. Fakat, bir aralık hastalıktan geberdiğimi duyduğu halde aldırmayışı, gelmeyişi, bana hemen dönmeyişi dehşetli hoşuma gitti. Ölseydim – Allah göstermesin – kahrolurdu, biliyorum. Fakat kadındaki salabete bakın, bu hali beni bir kat daha hayran etti. Ben onun yerinde olsaydım ömrümün sonuna kadar bana selam vermezdim. Mamafih onu avlayacağım. Kadınım tekrar benim olacak. Kim bilir belki günün birinde onu tekrar aldatırım, fakat ne olursa olsun geberene kadar yakasını bir daha bırakmayacağım. Piraye Hanım'a yeni baştan doludizgin âşık oldum."

Bir süre sonra, gene Vâ-Nû'lara yazdığı bir mektuptan :

"Benim Piraye'den hiçbir haber yok. Beğeniyorum kadını. Aşkolsun. Tam insandır zaten. Zaten onu her zaman ve her şeye rağmen beğendim. Galiba en çok beğendiğim karakterlerden biridir. Bu seferki dayatışıyla bir kat daha gözüme girdi. Kendisine dün bir mektup yolladım. Cevap vereceğini sanmıyorum. Bilirim, onun için insan bir defa ölmeyegörsün bir daha kolay kolay dirilmez. Ben de onun ölülerinden biriyim. Mamafih cevap verse bahtiyar olurum."

Nâzım bu arada Piraye'yi etkilemek için birbirinden güzel şiirler yazdı.

Suluboya çiçekler çizdiği mektuplar gönderdi.

Bir umut görmese de, sonuna kadar savaşımdan vazgeçmedi. Piraye'den başka bana, İzgen'e, Suzan'a mektuplar yağdırdı. Bize yazdıklarını da annemin okuyacağını biliyordu. Bana yazdığı mektupları Çamlıca'ya, annemin adresine gönderiyordu zaten. Dedem onunla yazışmamızdan işkillenmiş, Bursa'dan gelen mektupları gizlice açıp okumaya başlamıştı.

Bunu söylediğimizde, Nâzım gülümseyerek,

"Seni korumak için hiç doğru bulmadığı bir şeyi yapıyor deden. Sevgisinin büyüklüğünü gösterir," demişti.

Dışıma vurmuyorsam da, içimden onların barışmalarını çok istiyordum. Şiirlerdeki etkileyici bölümleri yineleyerek dikkatini çekmeye çalışırdım Piraye'nin :

Bir de kim bilir
sevdiğin kadın seni sevmez olur
ufak iş deme
yemyeşil bir dal kırılmış gibi gelir
içerdeki adama.

Çevresinde böyle şiirlerden parçalar okuyarak dolaşmama aldırmaz, tepki göstermezdi. Duymazdı sanki. Yalnız bir keresinde bu çok sevdiğim iki dizeyi değiştirerek yinelemişti :

yemyeşil bir dal kırılmış gibi gelir
dışardaki kadına.

Nâzım "yeni baştan doludizgin âşık" olduğu Piraye Hanım'ı "avlayamadığını" görünce, bu kez dostlarından, sevdiği iki kadından birini, hangisi olursa olsun, mutlaka Bursa'ya göndermelerini istemeye başladı.

*

Bu arada uluslararası kampanyalar, Ahmet Emin Yalman'ın yazıları, Mehmet Ali Sebük'ün araştırmaları, incelemeleri, "adlî hata"nın ortaya vurulması derken, Nâzım'ın bağışlanması yeniden gündeme geldi.

"Daha müsait şartlar" oluştuğu için Münevver Berk de yeniden Nâzım'la ilişki kurdu. Fransa'da "güzel yüzlü şair"in bağışlanması için başlatılan kampanya, Türkiye'de aydınlardan imza toplanarak desteklenmeye başlanınca, bu işi yürütenlerin, kapı kapı dolaşanların arasında o da yer aldı.

Arkasından Celile Hanım "Oğlumu Kurtarınız" diye Köprü'deki Kadıköy İskelesi'nin önünde bir gösteri yaptı. Gözleri doğru dürüst görmüyordu. Karakola götürülüşüyle bütün gazetelere konu oldu.

O günlerde Rasih'in gelip Piraye'den de bir eylem yapmasını istediğini anımsıyorum. O da, tıpkı benim gibi, içten içe, Nâzım ile Piraye'nin ayrılmamalarını özlüyor, ama bunu açığa vuramıyordu.

Annem ona yanlış düşündüğünü, bir eylem yaparak ortaya çıkmasının doğru olmayacağını, arkadaşlarına karşı Nâzım'ın büsbütün zor durumda kalacağını, ayrıca Münevver Hanım'la kendisinin bir erkeğin gözüne girmek için yarışan iki kadın durumuna düşeceklerini söyledi.

"Sen üzülme," dedi. "Nâzım durumu biliyor, anladı her şeyi. Bizim artık birleşmemiz söz konusu değil. Benim bir eylem yaparak ortaya çıkmam onun da kafasını karıştırır."

*

Nâzım açlık grevine yattıktan bir süre sonra İstanbul'a, Üsküdar Cezaevi'ne getirildi. Artık bağışlanması bekleniyordu.

Piraye, Münevver Berk'le yeniden ilişki kurduğunu bildiği halde, gidip ona çıktıktan sonra isterse eve gelebileceğini, boşanıncaya kadar bizimle oturabileceğini söylemesi gerektiğine inanıyordu. Ablam, ben, annem, birlikte Üsküdar Cezaevi'ne gittik.

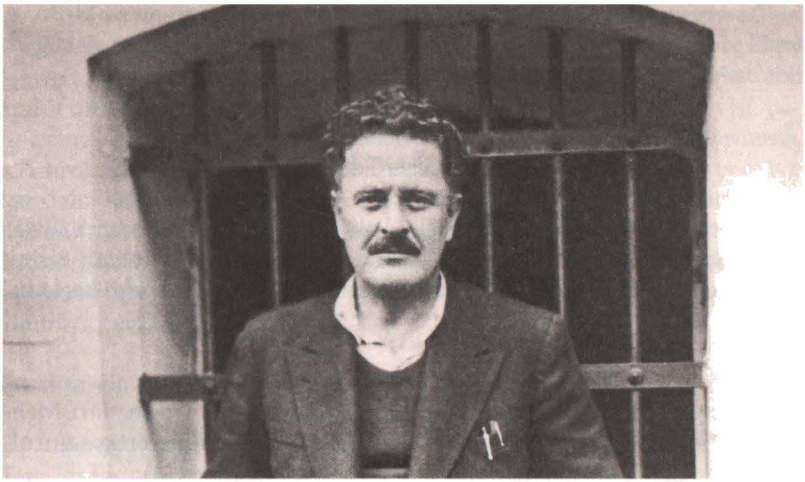

Nâzım'ın Fransız gazetelerinde "Güzel yüzlü şair" diye basılan fotoğrafı.

Burada da bizi müdürün odasına aldılar.

Annem söylemesi gerektiğine inandığı şeyleri söyledi. Nâzım duygulandı. Çıkacağından pek umudu olmadığını belirtti.

Birbirlerine karşı çok saygılıydılar. Soğuktular.

Nâzım ablamla, benimle ilgilenirken kapı açıldı, "Görüşmeciniz var," dediler, yanında Münevver Berk'le kız kardeşi Samiye girdi içeri...

Samiye bizi tanımıyordu sanki. Ne elimizi sıktı, ne de selam verdi. Nâzım müdürün koltuğunda oturuyordu. Onunla selamlaşıp karşısındaki iki kişilik kanepe gibi sandalyeye oturdular.

Annem Nâzım'ın sağında, ben annemin sağındaydım. Suzan onların oturduğu kanape gibi sandalyenin yanındaki koltuktaydı. Bir suskunluk oldu. Nâzım iki yanlı konuşmaya çalıştı.

Arkasından gene kapı açıldı, Mehmet Ali Cimcoz geldi. Önce bir şaşaladıysa da sonra toparlanıp oracıkta, kapının hemen yanındaki sandalyeye oturdu. Çöktü demek daha doğru. Onunla hal hatır sormalar odadaki sessizliği biraz geçiştirdi.

Derken Suzan birden ayağa kalkıp kapıdan dışarı fırladı...

Piraye, Nâzım'la konuşmak gereğini duyarak bir şeyler sordu. Sonra, "Suzan dışarda yalnız kalmasın, biz de gidelim artık," dedi. Çıktık...

Suzan sokak kapısında sinir içindeydi. Annem onu yatıştırmaya çalıştı. Samiye'nin tavrına öfkelendiğini sanıyordu.

"Siz yanında oturduğunuz için görmediniz, kadına baygın baygın bakıyor," dedi Suzan.

Piraye kendi yaşadığı gerginliği unutmuş, kızını yatıştırmaya çalışıyordu.

"İnsan sevdiği kadına baygın baygın bakar elbette, ne var bunda!" dedi. "Asıl Mehmet Ali Bey çok şaşırdı, o kibar adam elimizi bile sıkmadan oturuverdi kapının yanındaki sandalyeye."

Belli etmemeye çalışmasına karşın, annemin de çok üzüldüğü açıktı. Özellikle Samiye'ye kırılmıştı.

"Oysa ne kadar eski bir arkadaşlığımız var," diyordu. "Ama her zaman alttan alta bir uyumsuzluk sezerdim... Sevindi adeta ayrılmamıza... Münevver'e dört elle sarılmış gibi... Celile Hanım'ın da beni pek sevdiğini söyleyemem, ama onlarınki başka... Onlar, dayısı da, Piraye istese Nâzım'ı bu işlerden vazgeçirir, diye düşündüler hep... Oğullarını tanımıyorlar..."

Nâzım ile Piraye'nin son görüşmeleri böyle oldu...

Daha sonra ben bir kere Üsküdar Cezaevi'ne, bir kere de Cerrahpaşa Hastanesi'ne yalnız gittim.

Üsküdar Cezaevi'nde, yemekhane gibi bir yerde, masalarda tutuklularla görüşmeciler karşılıklı oturmuş konuşuyorlardı. Kapıdan girer girmez hemen soldaki masada Mehmet Ali Aybar'la Nâzım yan yanaydılar. Bir görüşmecileri vardı.

Nâzım beni görünce kalkıp sağdaki masaya geçti. Biraz sonra görüşmecisi giden Aybar'ı da yanımıza çağırdı. O günden unutamadığım anı, Nâzım'ın Mehmet Ali Aybar'ı sevgi dolu bakışlarla övmesiydi. Teyze oğlunu yeni tanımış, pek sevmişti. Düşüncelerini, düşünüş tarzını çok beğenmişti. Bu arada, birlikte resim yaptıklarını ama teyze oğlunun kendisinden daha iyi ressam olduğunu söylediydi.

Mehmet Ali Aybar onun övgüleri karşısında sadece gülümsüyordu.

Cerrahpaşa Hastanesi'nde ise beni önce Göztepe'den tanıdığım Esat Bey adında bir doktorun karşısına çıkardılar. Sanırım çok uzaktan bir aile ilişkimiz vardı bu doktorla. İki güzel kızı olduğu için ben onu çok iyi tanıyordum ama o beni tanımıyordu. Esat Bey hastanenin başhekimi miydi, her neyse, Nâzım'ı görmek için ondan izin almak gerekiyordu. Odaları gezdiği sırada koridorda konuşmuştuk.

Piraye'nin oğlu olduğumu öğrenince,

"Mehmet Ali Paşa'nın torunu musun yani?" demişti.

"Evet!"

"Bakalım, hele bir haber gönderelim de, seni görmek isteyecek mi? Biz şimdi onu hoş tutmak zorundayız..."

Bir tuhaf olmuş, ne diyeceğimi bilememiştim...

Küçükken Mim Kemal'in ayak bileğimi sardığı yerin bir kat üstündeydik sanırım. Esat Bey de tıpkı o gün annem bandaj almaya giderken yaptıkları gibi, bana koridorda oturacak bir yer işaret etmiş, sonra bir adam göndermişti Nâzım'a,

"Gelsin, derse, gel buradan al götür arkadaşı..."

Nâzım'ın beni görmek istemeyebileceği düşüncesiyle ilk karşılaşıyordum... Onu hoş tutmak isteyenler beni görmesinin sakıncalı olabileceğini düşünüyorlardı...

Ya gelmesin derse!..

Demezdi... Gene de tedirgin bekledim...

Keşke gelmeseymişim...

Esat Bey'in gönderdiği adam koridorun başında göründü,

"Haydi gidiyoruz, bekliyor," dedi...

Nâzım tek kişilik bir odada yalnız yatıyordu.

Oğlum, canım, nasılsın, herkes nasıl, Suzan, İzgen, ev halkı?.. Benim için korkma, üzülme, bana bir şey olmaz...

Söz bitti. İkimiz de tedirgindik. Bana annemi sormak istiyor, nasıl soracağını, yanıtlarıma karşı ne diyeceğini bilemiyordu. Beni annemden ayrı düşünemiyordu.

Mektuplarında söyledikleri gidip geliyordu kafamda :

"Velhasıl sen benim en güzel yıllarımın ve yüreğimin içinde dünyanın en güzel ve en iyi kadın başıyla yan yana ve ondan ayrılmaz bir haldesin."

Evet, söz bitmişti... Kalkmak istiyor, ama kalkamıyordum...

Nâzım saatine baktı.

"Haydi sen git artık," dedi.

Belli bir görüşme süresi var anlaşılan diye düşünerek kalktım.

Anneme, Suzan'a, İzgen'e, ev halkına selamlar söyledi.

Onun kaldığı binadan çıkınca, bahçede, az aşağıda Celile Hanım'ı gördüm. Yanına gittim. Gözlerini ayarlayıp beni görmeye çalıştı.

"Gazeteci misiniz?"

"Hayır, Piraye'nin oğluyum, Memet," dedim.

"Ne kadar büyümüşsün.."

Boyum ondan iyice uzun olduğu için yukarı doğru bakmak zorunda kalıyordu. Sevgi sözleri söyledi. Çocukluğumu andı. Annemi övdü.

"Ben Piraye'yi çok severim," dedi.

O sırada Münevver Berk'in bize doğru geldiğini gördüm. Celile Hanım benim başka yöne dönüp bakışımdan birinin geldiğini anladı.

"Kim gelen?" diye sordu.

"Münevver Hanım," dedim.

Onun bir şey söylemesine kalmadan Münevver Berk yanımıza gelmişti bile. Bana hiç bakmadan Celile Hanım'la bir süre konuştu, sonra gene sanki orada ikisinden başka kimse yokmuş gibi dönüp gitti. Suratı asık, bakışları karanlıktı...

Ben de bu ters davranış karşısında yaşlı kadın, durumu kurtaracak sözler etmek zorunda kalmasın diye, hemen izin isteyip yanından ayrıldım.

Anlaşılan Nâzım, Münevver Berk'in geleceği saati biliyordu, onun için bana,

"Haydi sen git artık," demişti.

Nâzım'a tedirginlik nedeni oluyordum. Ayrıca ona yakınlık göstermemin çevresindekilerce hoş karşılanmayacağı da açıktı.

Sonradan Rasih'e, A. Kadir'e,

"Memet bana nedense gelmiyor, darılttık oğlanı..." gibi sözler etmiş.

Rasih, temeldeki sevgisi değişmemiş olmakla birlikte, Nâzım'a daha eleştirel bir gözle bakmaya başlamıştı.

"Senin o çevrede rahat edemeyeceğini anlamamasına şaşıyorum," diyordu.

Nâzım'ın şiirine karşı yapılan çıkışlara da, artık eskisi kadar sert tepki göstermiyordu.

Dino'ların Caddebostan'daki evinde bir gün yazarlar, şairler oturmuş, Nâzım'ın okuduğu bir şiiri göklere çıkarıyorlarmış. Melih Cevdet Anday,

"Bugün şiir böyle yazılmıyor," demiş.

Rasih bu olayı "Bravo çocuğa!" diye anlatıyordu. Nâzım gibi bir şairin karşısında böyle bir söz etmenin kolay iş olmadığı kanısındaydı.

"Peki, Nâzım ne yaptı?"

"Bir bozuldu, ama belli etmedi, üstünde durmadı, sözü değiştirdi..."

Rasih o günden sonra Melih Cevdet'in şiirlerini başka bir gözle okumaya başlamıştı. Bana gelip,

"Yahu, bizim Melih'in çok güzel şiirleri varmış, ben doğru dürüst okumamışım onun yazdıklarını..." derdi.

Ben de ona,

"Nâzım'dan başka şairler de var yeryüzünde..." derdim.

*

A. Kadir de canından çok sevdiği biricik ustasına bir ara azıcık kırılır gibi olmuştu.

A. Kadir benim Cağaloğlu yıllarımın başındaki ilk arkadaşlarımdan biri...

İngiliz Filolojisi'nde okurken "Aylık Ansiklopedi"ye sanatçılarla ilgili maddeler yazardım. Server İskit'in çıkardığı bu ansiklopedinin yönetmeni Hüsamettin Bozok'tu. "Yeditepe" dergisini yayımlamaya da orada çalışırken başlamıştı.

Yönetim odasının hemen yanındaki paketleme odasında, küçük bir masanın üstünde A. Kadir düzelti yapardı. "Ansiklopedi"nin aylıklı düzeltmeniydi.

O yıllarda solculara iş vermekten korkardı çoğu patronlar. Ama Server İskit gibi kendine güvenenler böyle şeylere aldırmaz, iyi çalışan, çok para istemeyen birini buldular mı, solcu da olsa, hemen alırlardı işe.

A. Kadir'i Server İskit'e Hüsamettin Bozok getirmişti.

Bizi de o tanıştırdı.

"Git bak, içerde kim var," dedi bir gün bana. "Abdülkadir'i bilirsin herhalde, Harp Okulu davasından."

Önceleri "Ansiklopedi"ye her gidişimde ona da uğrardım. Nâzım sevgisiyle kısa sürede birbirimize iyice ısınıp dışarda da arkadaşlık etmeye başladık.

Başlangıçta ben ona haber taşırken, Nâzım'ın cezaevinden çıkıp Münevver Hanım'la yaşamaya başlamasından sonra, bu işi o yapar oldu.

Arada bir gidip görüyordu ustasını.

Bir keresinde çok üzgün, çok kırgın bir havada döndü.

Nâzım'a "Kayısı Ağacı" şiirini okumuştu.

Nâzım büyük bir dikkatle dinledikten sonra,

"Çok güzel, bayıldım, bu şiirin altında benim imzam olsun isterdim," demiş, "üstelik bunu kimse de yadırgamazdı. Beni bu kadar sevmenden, benim gibi yazmak istemenden de onur duyuyorum. Ama böyle yazmamalısın. Benim gibi yazmaktan mutlaka kurtulman gerekir."

Bu yıllardır ona yapılan övgülerin tam tersi bir yaklaşımdı.

Şiire başlarken bir dergiye takma adla gönderdiği şiirlerin Nâzım'ın olduğu sanılmıştı.

Kimi arkadaşları ona,

"Sen Nâzım'dan sonra en büyük şairimizsin," diyorlardı.

Ustasına benzediği, ustası gibi yazdığı için hiç yerilmemiş, hep övülmüştü.

Halkımızın böylesine çakışan bir benzerliği yadırgamaması belki de köylü şiiri geleneğinden geliyordu. Pir Sultan gibi yazan kaç tane Pir Sultan vardı! Yunus'un hangi şiirlerini kendinin yazdığı, hangilerini başkalarının yazdığı araştırma konusuydu!

Ama çağdaş şairler kendi kişiliklerini ortaya koyarak, kendi üsluplarını yaratarak yazıyorlardı.

A. Kadir, Nâzım'ın yaptığı eleştirinin acımasız, yıpratıcı, hatta caydırıcı olduğu kanısındaydı.

Oysa ben bunu nicedir ona söylemek istiyordum.

Bu eleştiriye kızmaması gerektiğini, bu eleştirinin Nâzım'ın ona duyduğu güveni gösterdiğini anlatmaya çalıştım.

"Sana güvenmese, kendi sesini bulabileceğine inanmasa yapmazdı bu eleştiriyi. Benim gölgemde oyalansın varsın diye düşünürdü. Bir umudu var ki kendi sesini aramanı istiyor."

Daha ileri gidememiştim...

Sonra A. Kadir şiir çevirileri yaptı, Mevlânâ'nın, Homeros'un seslerini dilimize aktarmaya çalıştı. Bu alanda çok da başarılı oldu. Nâzım'ın bir benzeri olmaktan kurtulup kendini bulmasına bu çevirilerin yol açtı-

ğı kanısındayım, ama en büyük etki mutlaka ustasının o önceleri kızdığı eleştirisinden gelmişti.

"Yeni Dergi"yi çıkardığım yıllarda belli şairleri seçip başkalarını yayımlamamam yüzünden, birçok şairle olduğu gibi, A. Kadir'le de aramıza bir soğukluk girmişti. Aslında her dergiye şiir vermezdi. İstesem "Yeni Dergi"ye de vermezdi sanırım. Yalnız kendisi gibi düşünen solcuların yer aldığı dergilerde yayımlardı şiirlerini.

Benim yayımcılık anlayışımın temelini oluşturan, "Yeryüzündeki bütün güzellikleri geleceğe toplumsalcılar taşıyacaktır!" görüşüme yakınlık duymuyordu. Çoğu solcular gibi, o da örnekse Ezra Pound'la niçin ilgilendiğimi anlayamıyordu.

De Yayınevi'ne gelmezdi. Daha çok Asaf Ertekin'in İstanbul Matbaası'nda karşılaşırdık. Dizgi, düzelti, baskı işlerinde, o da benim gibi çok titizdi.

Bir gün tek perdelik oyunlar dizimizden bazı kitapların kapaklarını bastırıyordum. Birbirinden güzel ama baygın renkler. Geldi, baktı, beğendi. Ben de beğeniyordum, ama baktıkça içim bayılıyordu.

"Kentsoylu renkler," diye takılacak oldum.

Kızdı. Dudaklarını büzerek,

"Halk anlamaz sanıyorsun, değil mi!.." dedi. "Öyle bir anlar ki!.."

Bu çok iyi bildiğim bir konuydu. Nâzım'dan kaç kez dinlemiştim. Gerçek bir halk adamıyla, gerçek bir aydının birçok yönleriyle birleştiklerini anlatır, halkın beğenisinin inceliklerine örnekler verirdi.

"Yanlış anladın, ben başka bir şeyi anlatmaya çalışıyorum," dedim, ama boşuna...

Aramızın iyi olmadığı açıktı... Beni halktan kopmuş, halkı küçümser bir havaya girmiş görmek istiyordu...

Cağaloğlu Alanı'nda gazeteci Aptullah'ın önünde karşılaştığımız bir gün de, ayaküstü konuşurken, neye kızdıysa,

"Sen de Babıâli esnafı oldun iyice..." dedi.

Daha ötesi kalmamıştı...

"Haydi hoşça kal," dedim, yürüdüm aşağı doğru...

İpler tam anlamıyla kopmuştu. Yıllarca karşılaşmamaya özen gösterdik. Gördük, görmezlikten geldik birbirimizi.

Sonra bir hastalık ertesi Yazko'ya uğradığı bir gün toplantı salonundaki koltukta otururken gidip yanaklarından öptüm.

"Haydi bakalım, hayırlısı!" dedi.

Bir süre hastalığından, güncel olaylardan falan söz ettik...

Bu onu son görüşüm oldu...

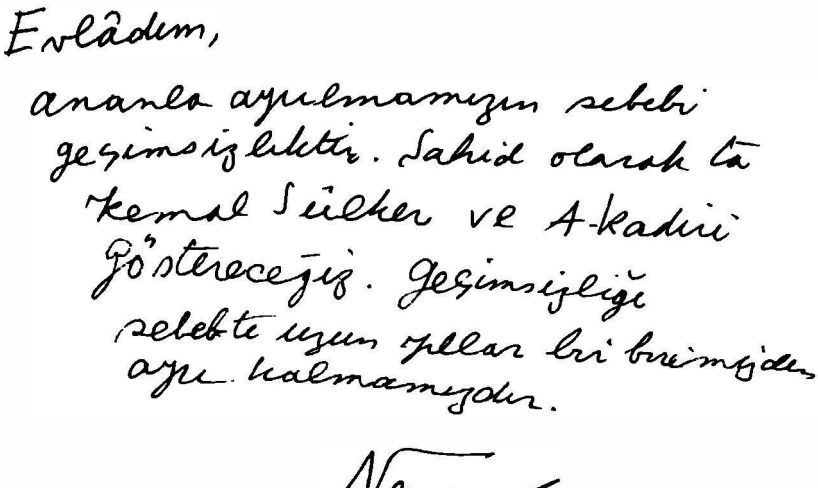
Evlâdım,
anamla ayrılmamızın sebebi geçimsizlikti. Şahid olarak da Kemal Sülker ve A. Kadiri gösterecektik. Geçimsizliği sebebi uzun yıllar bri birimizden ayrı kalmamızdır.

Nâzım

*

1975'te *Nâzım ile Piraye*'yi yayımladığımda kitabı şu sözlerle sona erdirmiştim :

"Cezaevi'nden çıktıktan sonra, Nâzım, bir zaman, Piraye'nin mahkemeye başvurmasını bekledi. Oysa Piraye onun açmasını istiyordu davayı. Tanık olarak ikisinin de güvendiği A. Kadir ile Kemal Sülker gösterilecekti. Nâzım ile Piraye, 23. 3. 1951 tarihinde, Kadıköy Asliye 2. Hukuk Yargıçlığı'nın kararıyla boşandılar. Mahkemede yalnız avukatlarıyla tanıklar vardı. Piraye gerçi Nâzım'ı bağışlamamış, ona dönmemişti, ama ondan ayrıldıktan sonra başkasıyla da evlenmedi. Nâzım'ın üstüne başkasıyla yaşayamayacağı için..."

A. Kadir'in bu sözlere kızdığını,

"Mahkemeye gidip tanıklık etmediğim halde beni tanıklık etmişim gibi göstermiş," dediğini duymuştum.

Aslında A. Kadir, Nâzım'ı sevdiği kadar, Piraye'yi de severdi. Bu tanıklığa o yüzden olumsuz baktığı anlaşılıyor. Oysa onun tanıklık etme-

sini isteyenin annem olduğunu biliyordu. Nâzım'ın bana yazdığı kısacık mektubu da o getirmişti. Yalan söylemeyecek, gereksiz sözler etmeyecek kişiler olarak A. Kadir ile Kemal Sülker'i annem seçmişti.

Cezaevinden Memet Fuat'a Mektuplar'a bu son mektupla ilgili bir not ekleyerek şöyle demiştim : "Nâzım, Piraye'den ayrılmak üzere mahkemeye başvurmadan önce, Memet'e, kimleri tanık göstereceğini, ayrılmak için ileri sürülecek nedeni bildiriyor. Bu mektup Memet'in isteği üzerine A. Kadir'le gönderilmişti."

Bu durumun sonradan değiştiğini, onun tanıklık etmek üzere mahkemeye gitmediğini bilmiyordum. Bilsem öyle yazardım. Nitekim sonraki baskılarda gerekli değişikliği yaptım :

"Nâzım ile Piraye, 23. 3. 1951 tarihinde, Kadıköy Asliye 2. Hukuk Yargıçlığı'nın kararıyla boşandılar. Mahkemede yalnız avukatlarıyla tanıklardan Kemal Sülker vardı."

Anlaşılan, kendisini onun seçtiğini çok iyi bildiği halde, Piraye Ablasına karşı açılan bir davada tanıklık etmeye bir türlü gönlü elvermemişti A. Kadir'in.

*

Nâzım'ı çılgınlar gibi sevenler arasında, Piraye denince akla gelen değerlerden vazgeçemeyen başkalarıyla da karşılaştım. Yüz yüze konuşurken söylemeleri bir yana, bunu şiirine yansıtanlar da oldu.

Arif Damar örnekse :

Güzel masaldır *"Tahir ile Zühre"*
Güzel masal olurdu *"Nâzım ile Piraye"*
"Masal masaldır" dedi *"gönül elvermese de"*
Nâzım değil Piraye

Başka bir şiirinde de gene Arif Damar karısına şöyle sesleniyordu :

Evimizde bir *Piraye*'sin Evet

Onun bu şiirlerini okumuştum anneme. Hoşuna gitmiş, düşünmüş, yorumlamaya çalışmış, ilk şiirdeki belirsizliği ikinci dizedeki sevgi dolu yaklaşımın ışığında çözümlemiş,

"Kim bu şair? Beni tanır mı, buraya gelenlerden mi?" diye sormuştu.

"Buraya gelenler" dediği A Dergisi'nden çocuklardı. Ülkü Tamer kimi yakalasa Altunizade'ye futbol oynamaya getiriyordu.

Kendisi "gole giden bir panter"di. Adnan Özyalçıner tam donanımlı

bir kaleci olarak göze batar, Kemal Özer bir vuruşta ayakkabısının altını açar, Edip Cansever çılgın gibi iki depar atıp sonra sırtüstü yatar kalırdı.

Sürekli gelenlerin, gerçekten futbol oynamak isteyenlerin yanı sıra gezme olsun diye arada bir gelenler, ya da beni, annemi merak ettiklerinden bir kez uğrayanlar da vardı.

Şöyle bir düşününce aklıma gelenler : Onat Kutlar, Asım Bezirci, Akşit Göktürk, Erdal Öz, Ece Ayhan, Ferit Öngören, Mustafa Öneş... Daha birçok genç adam...

Ama Arif Damar gelmemişti hiç sanırım...

Onun bu gençlerle pek bir arkadaşlığı yoktu...

*

Bir keresinde Fahir Aksoy'un geldiğini anımsıyorum.

Çoluk çocuğun arasında yaşlı başlı bir adam...

Genellikle top oynandıktan sonra hep birlikte bir yerlere gidilip bir şeyler yenir, gelenlerin durumuna göre, bazen az ya da çok içki de içilirdi.

Aksi gibi o gün, İzgen,

"Çocuklar gelip gidiyorlar, hiçbir şey ikram edemiyoruz. Bir gün de dolma filan, kır yemekleri, bir şeyler yapalım da, burada yesinler," demişti.

Ben annem acaba rahatsız oluyor mu diye hep kaygılandığım için, pek yanaşmak istememiştim böyle bir şeye, meğer o önermiş İzgen'e, "Ayıp oluyor," diye...

Kısacası o gün çocuklara bahçede yemek verecektik...

Annem de, İzgen de güzel yemek yaparlardı. Ama ince ayrıntılarını bilerek, öyle uzman aşçılar gibi değil. Ev yemekleri...

Çeşitli dolmalar, kızartmalar, börekler, salatalar yapmışlardı. Bize göre masada her şey çok güzeldi. Çocuklar mutlu görünüyorlardı. Biralar da soğutulmuştu...

Ama aramızda uzman bir aşçı varmış...

O gün içimden ne kadar güldüğümü unutamam...

Yemeğe başladıktan az sonra, Fahir Aksoy son derece olgun, kibar, nazik, kimseyi kırmak istemeyen bir havada, yemeklerin eleştirisini yapmaya girişmişti.

Şöyle bir tadıyordu... Olmuş mu, olmamış mı, nesi eksik, nesi fazla... Önce, fısıldar gibi, yanındakine, sonra fısıldamasına gösterilen ilgi üzerine bütün masaya.

Öyle iyi ya da kötü deyip bırakan eleştirmenlerden değildi, iyi olması için nasıl yapılması gerektiğini de anlatıyordu...

Biranın bardağa dolduruluşu bile bir sanattı...

Ama biz bir yandan Fahir Aksoy'u dinlerken, öbür yandan yemekleri silip süpürmüş, Ülkü Tamer'in güler yüzlü öncülüğünde İzgen'e yeterince övgü yağdırmıştık.

Altunizade'de Altınyurt Spor Kulübü'nün sahasında oynanan Türk Edebiyatçılar Birliği ile Keşanlı Ali takımları arasındaki unutulmaz maçta, Orhan Kemal penaltıyı gole çevirmiş, omuzlarda taşınıyor. Soldan sağa : Ülkü Tamer, Altınyurtlu Yalçın, Feridun Metin, Nurer Uğurlu. Arkada penaltı atılırken sahaya giren çocuklar.

Gene de İzgen anlamıştı onun yemekleri beğenmediğini.

"Sen bakma, o işin uzmanı, kimse ona kolay kolay yemek beğendiremez," demiştim.

*

Yaşlılarla çocukların küçük sahasında başlayan maçlarımız kadronun gittikçe genişlemesi yüzünden önce on bir kişilik sahaya aktarılmış, sonra da bayağı büyük boyutlara ulaşmıştı.

Olay bizim bahçeye sığmayıp Altınyurt Kulübü'ne taşınmıştı.

8 Haziran 1964 günü yapılan Türk Edebiyatçılar Birliği ile Keşanlı Ali maçında kimler yer almamıştı ki!..

Edebiyatçılar Birliği takımından aklımda kalanlar : Orhan Kemal, Mehmet Seyda, Şükran Kurdakul, Ülkü Tamer, Nurer Uğurlu, Feridun Metin, Adnan Özyalçıner.

Keşanlı Ali takımından aklımda kalanlar : Haldun Taner, Engin Cezzar, Çetin İpekkaya, Erol Günaydın, Aydemir Akbaş, Bedri Koraman.

Hakemliği Halit Kıvanç, başlama vuruşunu Gülriz Sururi yapmıştı. İzleyiciler arasında Semiha Berksoy da vardı.

Gözler Adana'dayken futbol oynadığı bilinen, söz o günlerinden açıldı mı, Lefter gibi yaman bir çalımcı olduğunu söyleyen takım kaptanı Orhan Kemal'in üstündeydi.

Keşanlı takımında gençler olduğunu görünce biz de araya, "Edebiyat meraklısıdır" diye Altınyurt'tan genç bir futbolcuyu sokmuştuk. Aslında Yalçın eline kitap almazdı, ama çok hızlı koşardı. Maçtaki görevi topları götürüp yaşlıların, özellikle Orhan Kemal'in önüne yuvarlamaktı. Bu taktik pek tutmamıştı, ama bir ara bir penaltı olmuş, Orhan Kemal penaltıyı gole çevirince santraya kadar omuzlarda taşınmıştı.

Sonuç ne olmuştu, bilmiyorum, ama çok güzel bir gün geçirmiştik.

Maçtan sonra izleyiciler kulüpteki küçük tiyatro salonuna doluşup sanatçılardan Keşanlı Ali Destanı'nın şarkılarını söylemelerini beklemişlerdi.

Alkışlar, dileyişler...

Semiha Berksoy gösterilen sıcak ilgiye dayanamayıp,

"Haydi söyleyelim," diye Gülriz'in üstüne gitmiş, ama Gülriz ona mimikleriyle, fısıldamalarıyla, böyle bir şeyin kesinlikle olamayacağını anlatmıştı.

Bu sessiz iletişim gerçekleşirken ben hemen yanlarındaydım. Semiha Berksoy bayağı üzülmüş, içerde oturmuş bekleyenlere kapıdan sevgiyle bakmıştı.

*

Yukarda *Nâzım ile Piraye* adlı kitabın bitiş bölümünü andım. Son iki tümce şöyleydi :

"Piraye gerçi Nâzım'ı bağışlamamış, ona dönmemişti, ama ondan ayrıldıktan sonra başkasıyla da evlenmedi. Nâzım'ın üstüne başkasıyla yaşayamayacağı için..."

Bu benim yaptığım bir yorum değil... Kendi sözü...

Nâzım'dan ayrılacağı duyulunca, daha boşanma işlemleri tamamlanmadan, Piraye'ye birtakım evlenme önerileri gelmeye başlamıştı. Annem bu gibi şeyleri bana pek anlatmazdı. İzgen'den duymuştum. Aracılık edenlere evlenmeyi kesinlikle düşünmediğini söylüyormuş.

Yalnız bir gün Erenköy'de, Fifi'nin evinde, Vedat Başar'ın bir arkadaşı benim önümde yapmıştı önerisini. Odada adamın kendi oğlu da vardı.

"Bak yetişkin oğullarımızın önünde söylüyorum, Piraye," demişti. "Ne istersen, nasıl istersen, açık bono, seninle evlenmeye her zaman hazırım."

Annem kızarmış, gülümsemiş, sözü değiştirmişti.

Vedat'ın bu arkadaşı meğer Nâzım'a direndiği günlerde Piraye'yle evlenmek isteyenlerdenmiş. Hani "Mavi Gözlü Dev" adlı şiirde "kıllı bir cüce" diye aşağılananlardan olsa gerek. Anladığıma göre o günlerde evdekiler de annemin onunla evlenmesini uygun görüyorlarmış.

Bursa'da 19. 6. 1949 tarihinde çekilmiş bir fotoğraf. O tarihte niçin Bursa'da? Balkon otel balkonuna benzemiyor, önünde, masanın üstündekiler de, bir evde olduğunu gösteriyor; kimin evi? Macide Hanım'ın yakınları var Bursa'da, onlara gitmiş olabilir. Piraye'nin yaşı 43, ama saçlarında beyazlaşma yok. Boya değil. Saçlarını hiç boyamadı. Genelde olduğundan biraz daha şişman .

Yanında oğlu olduğuna göre, o da bir başkasıyla evlenmişti demek... Şu anda evli değil mi? Karısı yok mu?

Fifi'ye sormuştum.

"Evli, evli olmaz mı! Yetişkin çocukları da var. Karısını boşayıp Piraye'yi alacak. Her gün Vedat'ın başının etini yiyormuş."

Olacak şey değildi!.. Annem böyle bir duruma kesinlikle düşmezdi...

Ama bu olay onunla konuşmama olanak sağladı :

"Evlenmeyi düşünmüyor musun?"

"Hayır!"

Kırk üç yaşındaydı. Otuz iki yaşındayken kocası cezaevine girmişti. Bu arada evlenmezse sonra hiç evlenemezdi.

"Hiç evlenmeyecek misin?"

"Hayır!"

"Niye?"

Benim istemeyeceğimi düşünüyor olabilir diye geçiyordu aklımdan... Evlenmesinden yana olduğumu belirtmeliydim...

Ama ondan çok değişik bir yanıt geldi :

"Nâzım'ın üstüne başkasıyla yaşayamam..."

Daha sonra İzgen'e,

"Ben iki evliliğimde de kocalarıma âşık olmuştum," demiş. "Nâzım'ın üstüne kime âşık olabilirim!.."

*

Annem başkalarının sevda işlerine karışmazdı. İki insanı birbirlerine uygun görüp evlendirmeye kalkmak gibi davranışlarda bulunmazdı hiç. Şakasını bile yapmazdı böyle şeylerin.

Örnekse İzgen'le beni birbirimize yakınlaştırmayı denememişti. Öylesine kafa yormamıştı ki buna, evleneceğimizi söylediğimiz zaman sevinmiş, ama çok da şaşırmıştı.

Fındıklı'da, Güzel Sanatlar Akademisi'nin yanındaki Edebiyat Fakültesi'nde okuyorduk. Tuna ile ben İngiliz Filolojisi'nde, İzgen Türkoloji'deydi, Asım Bezirci ile Sabri Altınel'in sınıfında. En yakın sınıf arkadaşı ise Solmaz Kuruyazıcı'ydı. Evimizi yapan Mimar Adnan Bey'in kız kardeşi.

Aslında onların kantinde bir araya gelen çeşitli fakültelerden çok tatlı bir grupları da vardı. Faruk, Safi, Burhan, daha birkaç kişi. Bir de el üstünde tutulan, kırmızı saçlı, nazlı, güzel bir kız, ünlü Mimar Hikmet'in kızı Özcan. Arkeoloji bölümünden.

Özcan okul bittikten sonra, Altunizade köşküne, İzgen'e geldiği bir gün bizim Altay'la karşılaşmış, birkaç ay içinde birbirlerine yakınlaşıp evlenmişlerdi.

İzgen'le benim birbirimizden hoşlandığımızı sanırım yalnız Solmaz biliyordu. Ötekiler yakın arkadaş ya da akraba diye bakıyorlardı bize. Tuna bile işin ayrımında değildi.

Genellikle okuldan dördümüz birlikte çıkardık : İzgen, Solmaz, Tuna, ben... Tuna öğleden sonraları Büyük Postane'nin arkasındaki sokakta toptan kumaş ticareti yapan bir hacının yanında çalışırdı. Karaköy'e kadar ara sokaklardan yürürdük. Oradaki büfelerde ayaküstü bir şeyler atıştırır, Tuna'yı Eminönü'ne yolcu eder, biz üçümüz Tünel'le Beyoğlu'na çıkıp sinemaya giderdik. Çoğu zaman Solmaz da İzgen'le beni yalnız bırakmak için bir işler uydurup ayrılırdı.

Sinemadan sonra ben Erenköy'e dönerdim. İzgen Nişantaşı'na, Şişli Terakki Lisesi'ne giderdi.

Üniversiteyi bitirene kadar dedemin yanındaydım. Son yılımda ölmüştü. Çamlıca'ya, annemin yanına gittiğimde öğrenimimi tamamlamış durumdaydım.

İzgen ise okullar açıkken zaten Çamlıca'da kalmazdı. Şişli Terakki Lisesi'nde görevliydi. Yatılı kız öğrencilere akşamları çalışma saatlerinde yardımcı öğretmenlik, geceleri de yatakhanede ablalık ederdi.

Babasının arkadaşları onu Şişli Terakki'de okutmuş, arkasından, üni-

versite öğrenimi için, bu yardımcı öğretmenlik işini ayarlamışlardı. İzgen Edebiyat Fakültesi'ni bitirince de emekliliğine kadar Şişli Terakki'de öğretmenlik etti.

Herhalde böyle bir eğitim ortamının içinde yetişmiş, çocukluğundan beri kollanan bir kimse olmasa, ayrıca Şişli Terakki Lisesi'nin müdürü Ecvet Bey'in kendi kızı gibi sevdiği bir öğrencisi olmasa, benimle, Piraye'yle, Nâzım'la ilişkisi ona da öğretmenlik yollarını kapatırdı.

Ne yazık olurdu!.. Öğrencilerinin çok sevdiği, çok özverili, çok başarılı bir öğretmendi!..

Ele avuca sığmaz bir öğrencisinin yıllar sonra doğan çocuğuna onun adını koyduğunu biliyorum...

*

Dedem ölmüş, hepimiz Çamlıca'da bir araya toplanmış, Adnan Bey yaşamımıza girmiş, anneme bahçesinde ebruli hanımelleri açan bir ev yapmıştık. Bu arada ben askerlikten birkaç ay alacaklı olarak geri postalanmıştım.

Çevirilerim, yazılarımla, küçük bir çevrede de olsa artık tanınıyordum. Cağaloğlu günlerim başlamıştı. Para kazanmak için özel İngilizce dersi vermekten kitap çevirmeye doğru kaymıştım.

Askerlikten döndüğüm günlerde Charles H. Goren adında bir yazarın *Briç* kitabını çevirip Asaf Ertekin'in İstanbul Matbaası'nda çalışan Metin Yasavul'a vermiştim.

Metin, Nâzım'ın baba bir üvey kardeşiydi. Fatoş'un ikizi. Ablamla evlenmişlerdi. Birlikte oturuyorduk.

Asaf Bey yararlı olacağına ya da iyi satılacağına inandığı kitapları basardı.

Nedense *Briç*'i istemedi.

Metin ortak basmamızı önerdi.

Benim hiç param yoktu.

"Sen bana beş yüz lira çeviri ücreti ver, kendin bas," dedim.

Öyle yaptı...

Arada bir söz arasında,

"Senin *Briç* kitabı çok satılıyor, nerdeyse bitecek," diyordu.

İkinci basımını ortak yapmamızdan yanaydı.

Öyle yaptık. Daha doğrusu kitabı o bastırdı, bana önceden bir çeviri ücreti vermedi, kâra ortak olduk.

Tam o günlerde kısa oyunlardan oluşan bir kitap derlemiş, Ülkü Tamer'le birlikte Varlık Yayınevi'ne önermiştik. Çevirilerin bazıları onun, bazıları benimdi : *On Kısa Oyun*...

Sanırım bu tür kitaplar iyi satılmadığı için çeviri ücretinde bir indirim yapmaktan söz etmişti Yaşar Nabi, biz de böyle bir şeyi kabul edemeyeceğimizi söyleyerek elimizde dosyamızla Varlık Yayınevi'nden ayrılmıştık.

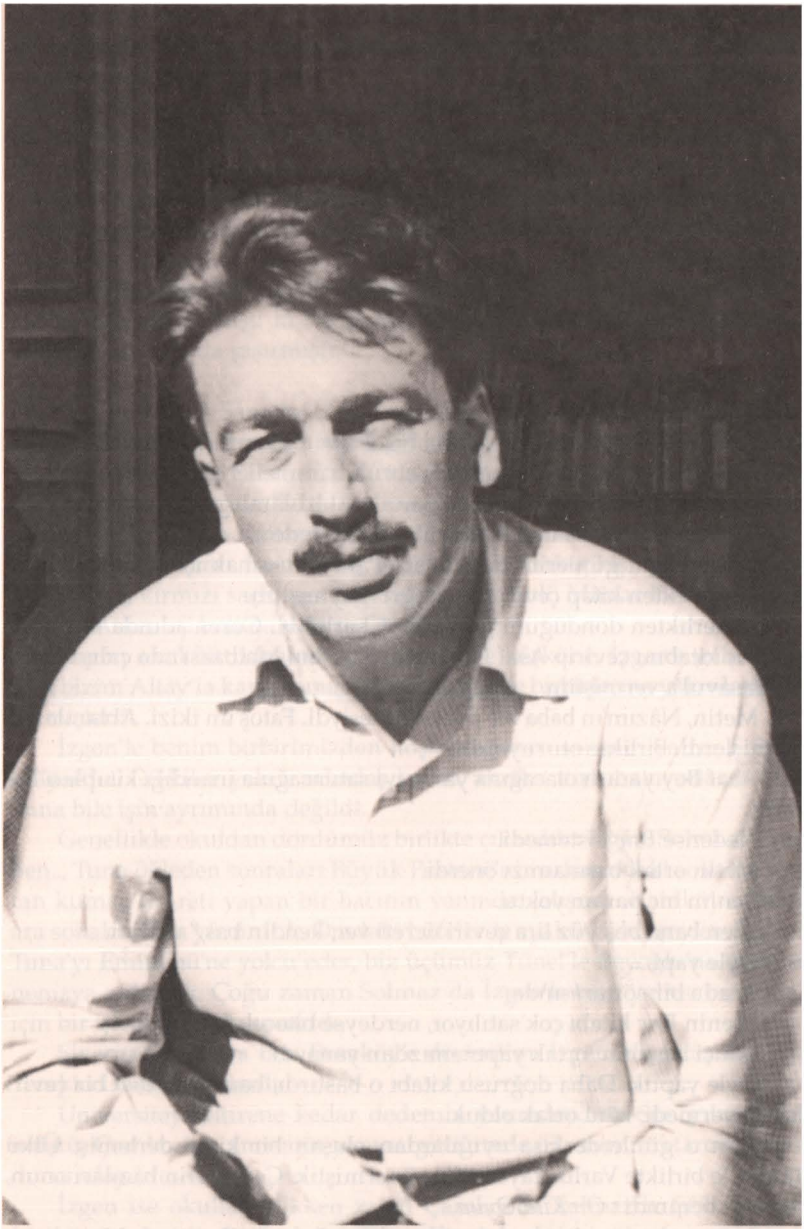

Çamlıca'da, annemin odasında, 1953 yılında çekilmiş bir fotoğraf. Yeditepe'de eleştiri yazıları yayımlamaya başladığım günler.

Bir şey düşünerek mi, yoksa öylesine mi uğramıştık İstanbul Matbaası'na, anımsamıyorum.

Metin dosyayı bir karıştırmış,

"Bunun hepsini basmak kolay değil, ama elimizde biraz paramız var, isterseniz oyunları teker teker basalım," demişti.

Anlaşılan *Briç*'ten kâr etmeye başlamıştık.

"Tamam," dedik, "Lorca'yla, Don Cristobita ile Dona Rosita'nın Acıklı Güldürüsü'yle başlayalım."

Biz o zaman işin ayrımında değildik, ama böylece De Yayınları kurulmuş oluyordu. Anamalımız Briç kitabının getirisi. Yayınevi sahiplerinden biri Metin Yasavul, öbürü Piraye Altınoğlu.

Anneme sordum akşam :

"Yayınevinin ortağı olmak ister misin?"

"İsterim," dedi. "Niye sen olmuyorsun?"

"Ben patron olmam! Ben sizin işçinizim!" dedim.

Her işi Metin'le ben yapacaktık, annem yatırımcılığı da, girişimciliği de olmayan "onur patronu" durumundaydı.

Böyle yarı gırgır kurduğumuz yayınevi, önceleri pek zamanımızı almıyordu. Derken iş çığrından çıkıverdi. İstanbul Matbaası'na kitap almaya gelenler Asaf Bey'i rahatsız etmeye başladılar. Metin, ustalar, hatta Asaf Bey bile, iş arasında, gelene gidene kitap satmak zorunda kalıyorlardı. Hem kendi işleri aksıyor, hem de satılan kitapların hesabı karışıyordu.

Bir gün Metin,

"Asaf Bey söyleniyor, kendimize bir yer bulmak zorundayız," dedi. "Cağaloğlu'nda bir oda tutalım, kitap almak isteyenlerin rahatça gelebileceği bir yerimiz olsun. Sen de çevirilerini orada yaparsın. Gerekirse bir yardımcı da buluruz..."

Böylece Vilayet Han'daki tek odalık De Yayınevi kuruldu...

Sonrası bu kitapta yok...

Sonrası bir yandan Çamlıca'da, Altunizade'de bir kulüp çevresinde, boylu boyunca sporun içinde, futbolcu, pingpongcu, voleybolcu gençlerle, çocuklarla, bir yandan da Cağaloğlu'nda, sanatçılar, yazarlar, gazeteciler, yayımcılarla, basımevlerindeki ustalarla geçen günler...

O anılar da bir bu kadar tutar...

Onları yazabileceğimi sanmıyorum.

Hele böyle boylu boyunca anlatmam olanaksız. Buna yeterli zamanım yok. Belki orasından burasından bir şeyler...

Neyse, İzgen'le evlenişimize de değinip bu kitabı sona erdirelim.

*

Üniversiteyi bitirdik, İzgen Şişli Terakki'ye öğretmen oldu. Ben askere gidip geldim. Altunizade köşkünün bahçesindeki iki katlı yeni evimizde yaşıyorduk.

Annemin babası Muhtar Bey, annem, İzgen, Suzan, Metin, küçük bebekleri Nurhayat, ben.

Anneme İzgen söylemiş,

"Memet'le evlenmeye karar verdik," diye.

Bir şaşalamış Piraye.

Bizim öyle sevdamızı sergileyen davranışlarımız yoktu. Birbirimize gösterdiğimiz yakınlık ise doğal karşılanıyordu. Çamlıca'da İzgen'e herkes yakınlık gösterirdi. Bana da öyle...

"Önce teyzeme bir söyleyin," demiş annem.

Söyledik, o da hem şaşaladı, hem sevindi.

En çok şaşalayan ise Tuna'ydı.

"Gizli sıtmalığın bu kadarı da olacak şey değil!" diye söyleniyordu.

Bizi birbirimize yakıştıran ama bunu söylemeye çekinenler de varmış. Hem de oldukça çok...

"Benim aklımdan geçiyordu, ama, ne bileyim, işte..."

"Ah, çok sevindim, ben hep düşünürdüm..."

Annem de düşünmemiş miydi acaba?

Ona niye şaşaladığını sorduğumda,

"Ne bileyim, aranızda hiçbir şey yoktu!.." demişti.

İzgen'le çok kafa dengiydik. Evlenişimiz de bize özgü oldu. İşlemlerimizi yaptırmış, Kadıköy Evlendirme Dairesi'nden gün, saat almıştık.

Altunizade'den Kadıköy'e gitmek üzere yola çıktığımızda İzgen'in sırtında günlük basma giysisi vardı, benim üstümde de yazlık bir şeyler...

Yanımızda tanıklık edecek bir kişi vardı da, ikincisini oradan mı bulacaktık, her neyse, tam evlerinin önünden geçerken bizim Dr. Yalçın'la karşılaştık.

Yalçın Tıp'ta okuduğu için ona Dr. Yalçın derdik. Heyecanlı, tatlı, serüven seven bir gençti.

"Nereye?" diye sordu.

"Evlenmeye gidiyoruz," dedik.

Önce inanmadı, sonra çok hoşuna gitti...

"Ben de geleyim," dedi.

"Gel," dedik.

Eve, annesine seslendi :

"Ben Kadıköy'e kadar gidiyorum, İzgen Hanım'la Mehmet Bey'i evlendirmeye. Merak etme."

Annesi kapıya çıkmış, arkamızdan şaşkın şaşkın bakıyordu...

1968 mayısında Altınizade köşkünün bahçesindeki yeni evimizin balkonunda çekilmiş bir fotoğraf. Soldan sağa : İzgen, Piraye, Vildan.

O zamanlar vapur iskelesinin karşısındaki kaymakamlıkta olan Kadıköy Evlendirme Dairesi'ne geldiğimizde bizden önceki nikâh daha kıyılmamıştı.

İçersi tıklım tıklım doluydu. Durumu anlamak için kaleme girerken Fifi'nin benim çocukluğumu bilen eski bir arkadaşıyla burun buruna geldik. Meğer nikâh memuru o imiş.

"Memo, ne arıyorsun burada?" diye sordu.

"Evlenmeye geldik," dedim İzgen'i göstererek.

Çevremizde aileden kimse yok, ev kılığıylayız. Adam şöyle bir baktı, yutkundu.

"Annenle filan bir şey mi oldu, nerdeler, nasıllar?"

"Yok bir şey, hepsi çok iyiler," dedim.

İzgen de, ben de gülümsüyoruz...

Tam o sırada Selma Teyzem ile Nünü Baba geldiler. Annem onları bulup,

"Bizimkiler evlenmeye gittiler, kimse inanmayacak gerçekten evlendiklerine, bari siz gidin de tanık olun," demiş.

Nikâh memuru onları görünce sevindi.

"Haydi gelin, bekletmeyelim sizi, içerdeki nikâh biraz uzayacak gibi," dedi.

Gidip masaya oturduk, arkamızda sonraki nikâhın kapılardan taşan çağrılıları...

"Evet"leri bastık, imzaları attık, her şey bir çırpıda olup bitti. Tanıklarımız Selma Teyzem ile Nünü Baba da bizden şık değillerdi. Onlar da ev kılıklarıyla çıkıp gelmişlerdi.

O gece Dr. Yalçın arkadaşları toplayıp bize geldi, çok geç saatlere kadar oturdu. Kimsenin gitmesine de izin vermedi. Severdi zaten gece oturmalarını, bu kez büsbütün abarttı, uykudan bitkin duruma gelmemizi sağlayıp öyle gitti.

*

Piraye, Nâzım'ın kendisine gönderdiği müsveddeleri hep ikişer kopya olarak saklardı.

Arada herhangi bir nedenle onların birer kopyasını başkalarına götürüp bırakmamız gerekirse, elimizde ikinci kopyaları mutlaka bulunurdu. Bu konuda kimseye güvenmezdi annem.

Adalet Cimcoz'a, Vâlâ Nureddin'e çeşitli nedenlerle şiirleri götürdüğüm zamanlar, ikinci kopyaları hep bizdeydi. Bazılarının üçüncü kopyaları bile vardı.

Nâzım cezaevinden çıktıktan sonra, isteği üzerine, Piraye elindeki kopyaların en temiz görünenlerini ona göndermişti.

Ben götürenin Arslan Kaynardağ olduğunu sanıyordum. Geçenlerde sordum, değilmiş. O da annemin verdiği birtakım sarı defterleri Nâzım'a götürmüş, ama daha çıkmadan önce, Üsküdar Cezaevi'ne... Hem de onların içinde şiir değil, birtakım felsefe notları varmış...

Anlaşılan Rasih götürmüştü şiirleri...

Annemin ikisinden başka gelip gideni yoktu çünkü...

Neyse, kim götürdüyse, önemli değil, önemli olan Piraye'nin şairin kendisine bile güvenmemesi... Kopyaların en temiz görünenlerini Nâzım'a gönderirken gene hepsinin birer kopyasını elde tutmuştu...

Derler ki Nâzım kendisine gönderilen şiirlerin üstünde çalışmış, birtakım düzeltmeler yapmış, sonra yurt dışına çıkmadan önce, o düzelttiği kopyaları, karısının arkadaşı olan ünlü bir kadın yazarın kız kardeşine vermişler. Saklaması için. Evinin aranması düşünülemeyecek biriyle evli olan o kız kardeş ise, karanlık bir dönemde, korkup yakmış kendisine verilen müsveddelerin hepsini...

Bu söylenti doğru mu, yanlış mı, bilmiyorum. Onun için de olayı yaşayanların adlarını anmadan anlattım.

Yalnız Nâzım'ın kitaplarının basılabileceği günler gelince, bütün beklemelerimize karşın, üstünde çalıştığı o müsveddeler bir türlü ortaya çıkmadı.

Saat 21-22 *Şiirleri*'ni, *Dört Hapisaneden*'i, *Memleketimden İnsan Manzaraları*'nı, *Yatar Bursa Kalesinde*'deki şiirlerin büyük bir bölümünü Piraye'nin sakladığı kopyadan yararlanarak yayıma ben hazırladım. Herhalde yitirildiği için son bölümü dışarda yeniden yazılan *Ferhad ile Şirin*'in aslını, gene Nâzım'ın yitirildiklerini söylediği iki oyunu, Sabahat ile *Evler Yıkılınca*'yı da Piraye'nin sakladığı müsveddeler arasında bulup yayımladım.

Her şey bir yana, *Memleketimden İnsan Manzaraları* Türkiye'de yayımlanmasa, dışarda yayımlanan parçalarıyla çok güdük bir yapıt olarak kalacaktı.

Piraye'nin elinde ikinci bir kopya olmadığı zaman Nâzım'ın şiirlerini kimseye vermemesini bugün çok iyi anlıyorum.

Nitekim Aziz Nesin Çamlıca'ya gelip "İtalya'da çevirip yayımlayacaklar," diye annemden elindeki şiirleri vermesini istediği zaman,

"Ben onları Nâzım'a gönderdim," diyerek kestirip atmıştı.

Vâlâ Nureddin'e, Samiye'ye, Münevver Hanım'a başvurmalıydılar...

"Bendekiler son kopya, veremem," filan demedi.

"Biz çoğaltıp size hepsini geri veririz," diyeceklerdi o zaman. Çok iyi biliyordu bunu...

Kendisinin çoğaltma olanağı yoktu.

Ben yayımlamak istediğim zaman da, önce Fifi günlerce çalışıp daktiloda çoğaltmıştı hepsini. Bu arada bütün *Memleketimden İnsan Manzaraları*'nı da yazmıştı baştan sona.

"Yolda düşürülür, basımevi'nde bir şey olur," diye kaygılanıyordu Piraye.

Bu konuda kimseye güvenmemesini çok iyi anlıyorum.

Yıllar sonra ben çok sevdiğim, çok güvendiğim insanlara verdiğim fotoğrafları geri alamadım. Orhan Kemal'e *Nâzım Hikmet'le Üç Buçuk Yıl* adlı kitabını yayımladığı günlerde dört fotoğraf vermiştim, sadece ikisi geri geldi. *Nâzım ile Piraye*'nin ikinci basımında kapağı yapan arkadaş arka kapakta kullandığımız fotoğrafı önce basımevinde hangi çekmeceye koyduğunu bir türlü bulamadı, sonra buldu, ama kendisini çok sıkboğaz ettiğim için öfkelendiğinden bana vermedi. İzgen'in Şişli Terakki'den öğrencisi olduğu için yakınlık duyduğum Osman Okkan Almanya'dan elinde bastonuyla gelip Nâzım için bir belgesel çektiğini söyleyince, ona da gönül rahatlığıyla bir fotoğrafı çoğaltılmak üzere verecek oldum. Çoğaltmıştır, onun çalıştığı alanda bir fotoğrafı çoğaltmak işten bile değil, ama ben bir daha Osman Okkan'ın yüzünü göremedim. Fotoğraf da geri gelmedi.

Annem de benim gibi önlemini almadan insanlara güvenen biri olsaydı, Nâzım'ın birçok şiiri bugün elimizde olmayacaktı sanırım.

*

Bu kitabı 1950'lerin başında sona erdirecektim. Dedem ölünce, Nâzım yurt dışına gidince bitecekti, ama çağrışımlarla nerelere ulaştık.

Çamlıca'da yalnız annemin değil, Fifi'nin evi bile yapılıp bitti, ben askere gidip geldim, İzgen'le evlendik.

Artık kesmeliyim...

Daha kim bilir neler var unutup anlatmadığım!..

Hasan'ın Solmaz Halasıyla dedemin bahçesine gelip mavi çamın merdiven gibi dallarına tırmanışı, sonra da tepede kalışı, sırtlanıp indirilişi nasıl unutulur!..

Bu serüven çok hoşuna gitmiş olmalı ki, ikide bir,

"Ben Ahmet Kurbağalı'ya gitmek istiyorum," diye tutturmaya başlamış evde...

"Ahmet"i, anladık, "Mehmet"ten geliyor da, "Kurbağalı"nın nerden geldiğini bir bilen çıkmadı bugüne dek...

Ahmet Kurbağalı... Bir ara, dergilerde, Ahmet Kurbağa diye şiir yayımlamıştım.

Neyse, unutulanlar unutulmuş olsun...

Yeter bu kadar!..

Yeter de...

Erenköylüler, Çamlıcalılar...

O güzel insanları gönlümce anlatabildiğimi sanmıyorum.

Anlatabilmem için dinleyen de ben olmalıyım...

Herkesin kendi güzel insanları var, okurken ister istemez onları okuyacaklar...

Neyse...

Yapabileceğim bu kadar!..

Hoşça kalın!..

Kim Kimdir

İki yıl önce *Gölgede Kalan Yıllar*'ı yazmaya başladığımda bir plan çizmemiş, kendimi çağrışımlara bırakmıştım. Birçok kişi girdi anlattıklarıma. Kimileri anlatıldıkları yerde kaldılar, kimileri başkişiler olmasalar da ordan burdan tekrar tekrar katıldılar olaylara. Okurken insanları birbirine karıştırmamanız için bir de "Kim Kimdir" bölümü yapmayı düşündüm.

A. Kadir : Şair, çevirmen. Nâzım'ın cezaevi arkadaşı.

Abdurrahman Usta : Fifi'nin evindeki kara taşları işleyen Erzurumlu usta.

Aclan Sayılgan : Âşık Veysel filminin çekimi sırasında Metin Erksan'la çalışan bir tiyatro oyuncusu.

Adalet Cimcoz : Seslendirme sanatçısı. Ferdi Tayfur'un ablası. İpek Film Stüdyosu'nda Nâzım'ın iş arkadaşı.

Adile Halam : Ali Paşa ile Suzan Hanım'ın kızları. Dedemin ablası. Murat Bey'in karısı.

Adnan Ağabey : Adnan Cin. Kalamış kahvelerinde tanıdığımız, Mithat Paşa köşkünde uzun süre bizimle oturan bir dost.

Adnan Kuruyazıcı : Mimar. İzgen'in arkadaşı Solmaz'ın ağabeysi. Hasan Kuruyazıcı'nın babası.

Agoş : Dutlu köşkte bir yaz oturan Macar ailesinin oğlu.

Ahmet : Topal Ahmet. Dedemin çok sevdiği inekçisi.

Ahmet Ağa : Adile Halamın bahçıvanı.

Ahmet Ağaoğlu : Düşünce adamı. "Tercüman-ı Hakikat" yazarlarından.

Ahmet Emin Yalman : Nâzım'ın bir adli hata sonucu mahkûm edildiğini ilk ortaya atan gazeteci.

Ahmet Muhtar Bey : Annemin babası. Seyit Paşa'nın oğlu. "Tercüman-ı Hakikat" gazetesinin sahibi.

Ahmet Selim Bey : Altunizade Ali Necip Bey'in oğlu.

Akif Şakir : Ünlü operatör doktor.

Ali : Pavli Adası'nda tanıdığım, ama adını anımsayamadığım delikanlıya, bu anılarda taktığım ad.

Ali Amcam : Dedemin üvey ağabeysi Besim Bey'in oğlu.

Ali Efendi : Erenköy İstasyonu'ndaki kır kahvesini işleten kahveci.

Ali Fuat Cebesoy : General, devlet adamı, bakan. Kurtuluş Savaşı komutanlarından. Nâzım'ın dayısı.

Ali Necip Bey : Altunizade İsmail Zühtü Paşa'nın ablasının oğlu. Nenemin babası.

Ali Paşa : Mehmet Ali Paşa'nın babası. Osmanlı İmparatorluğu'nun Avusturya elçisi.

Ali Suavi : Fotoğraf sanatçısı, kapak ressamı. Nâzım'ın arkadaşı.

Ali Usta : Mimar Adnan Bey'in Yapı Usta Okulu'ndan öğrencisi. Birlikte çalışıp evimizin ince işlerini yaptığımız usta.

Altan Ağabey : Ismayıl Hakkı Baltacıoğlu ile Saime Teyzemin büyük oğulları.

Altay Gündüz : Dedemin bahçesinden arkadaşım. Öğretim üyesi, mühendis.

Altunizade İsmail Zühtü Paşa : Kapalı Çarşı'da altın varak döven Hacı Ali Efendi'nin oğlu. Bina emini. Ayan üyesi. Ali Necip Bey'in dayısı. Çocuksuz ölmüş.

Andon Antan Özer : Kadıköy I. Orta, altıncı sınıfta sıra arkadaşım olan Yervant Nevzat Özer'in kardeşi. Önümüzdeki sırada otururdu.

Aptullah : Cağaloğlu'nda bir gazete satıcısı.

Aptullah Usta : Adnan Ağabeyin çok değer verdiği bir mobilya ustası. Dükkânı Kadıköy'de, Altıyol'daydı.

Arda : Kenan'ın oğlu. Torunum.

Argilo : Misket'in emektar yardımcısı.

Arif Damar : Şair. Piraye'den söz eden iki şiirin yazarı.

Arif Dino : Şair, sinema oyuncusu. Abidin Dino'nun ağabeysi. Nâzım'ın arkadaşı.

Armağan : Mithat Paşa köşkünde yazlığa gelen kiracımızın, bebek gibi güzel, küçük kızları.

Arslan Kaynardağ : Felsefeci, yazar. Üniversite arkadaşım.

Asaf Ertekin : Metin'in çalıştığı İstanbul Matbaası'nın sahibi.

Asuman : Nazmiye Teyzemin kızı.

Atlı Muazzez : Dedemin kiracılarından Muazzez Ablanın atla gezdiği için "Atlı" diye anılan arkadaşı.

Avram Usta : Önce Erenköy'de usta bir tenekeci, sonra yaşlılığında evlere gelip kumaş satan bir satıcı.

Ayşe : Memleketimden İnsan Manzaraları'nda Piraye örnek alınarak çizilen kişiye verilen ad. Nâzım, Piraye'nin kendisine yazdığı mektupları şiirleştirip "Ayşe'nin Mektupları" diye adlandırmıştı.

Ayşe Hanım : Dedemin Bolulu aşçısı.

Balaban : Ressam. Nâzım'ın cezaevi arkadaşı.

Bedii Bey : Dedemin kiracısı bir öğretmen.

Behice Halam : Dedemin bir akrabası.

Belma : Dedemin kiracısı Mimar Seyfi Arkan'ın yeğeni.

Benli Belkıs : Güzelliğiyle ünlü bir hanım.

Besim : Ali Amcam ile Reşide Yengemin oğulları.

Besim Bey : Dedemin üvey ağabeysi. Suzan Hanım'ın önceki kocasından olan oğlu. Ali Amcamın babası.

Beytur Ongun : Haydarpaşa Lisesi, Fen-B'de sıra arkadaşım. Dedemin kiracılarından Felsefeci Cemil Sena Bey'in oğlu.

Bezmi Enver : Altunizadelerden Emine Rabia Hanım'ın kızı.

Bilkay : Selâhattin Öksüzcü'nün kızı. İzgen'in büyük ablası.

Birsen : Mithat Paşa köşkünde, neneme mutfak işlerinde yardımcı olur diye getirilen bir köylü kızı.

Burhan : Edebiyat Fakültesi kantininden arkadaşımız.

Can İren : Genç yaşta intihar eden bir şair adayı.

Cansel : Mithat'ın ablasının kızı.

Cavide Hanım : Hikmet Bey'in ikinci karısı. Nâzım'ın üvey annesi. Metin ile Fatma Melda (Fatoş) adlı ikizlerin anneleri.

Cavit Bey : Halil Rifat Paşa'nın Galata Köprüsü üstünde vurularak öldürülen oğlu. Şûrayı Devlet üyesi. Babaannemin kardeşi.

Celâlettin Ezine : Yazar. Nâzım'ın halasının oğlu.

Celile : Selma Teyzemin arkadaşı. Halûk Yusuf Şehsuvaroğlu'nun üvey kardeşi.

Celile Hanım : Ressam. Enver Paşa'nın kızı. Hikmet Bey'in ilk karısı. Nâzım ile Samiye'nin anneleri.

Cemal Bey : Kırtasiyeci. Adile Halamın kiracısı.

Cemal Efendi : Erenköy İstasyon Alanı'ndaki gazeteci.

Cemil Sena Ongun : Felsefe öğretmeni. Dedemin önce kiracısı, sonra komşusu.

Cemilânım : Memleketimden İnsan Manzaraları'nın "Ayşe'nin Mektupları" adlı bölümünde Misket ile Celile Hanım birleştirilerek çizilen kişi.

Cemile : Naime Halamın küçükken ölen güzel kızı.

Cemile Hanım : Necmettin Sahir Sılan'ın karısı. Cenan, Nur, Şen'in anneleri.

Cemile Sultan : Büyük amcam Fuat Paşa'nın karısı. Kerime Yengem ile Naime Halamın anneleri.

Cenan Ağabey: Necmettin Sahir Sılan ile Cemile Hanım'ın büyük oğulları.

Cevat : Altunizade Melek Bey'in oğlu. Coşkun ile Taşkın'ın babaları.

Cihat Ağabey : Cihat Turgut Sunalp. Macide Hanım'ın oğlu. Mediha Ablanın ağabeysi.

Coşkun : Altunizade Melek Bey'in oğlu Cevat'ın ikiz çocuklarından erkek olan. Necip Coşkun Altınoğlu.

Çemişkezekli Memiş Dayı : Metin Ağabeyin bana taktığı ad.

Çetin : Cimnastik öğretmeni Seniha Hanım'ın oğlu.

Dilek : Cimnastik öğretmeni Seniha Hanım'ın kızı.

Dr. Ahçıyan : Çocukluğumda Erenköy'deki tek doktor.

Dr. Ekrem Şerif Egeli : Öğretim üyesi. Dedemin kiracısı.

Dr. Esat : Cerrahpaşa Hastanesi Başhekimi.

Dr. Fahrettin Kerim Gökay : İstanbul'un ünlü valisi. Siyatik olduğunda Nâzım'a bakan doktorlardan.

Dr. Fazıl Şerafettin : Adnan Ağabeyin doktoru.

Dr. İhsan Rifat : Zafiyet geçirdiği günlerde Fifi'ye bakan doktorlardan.

Dr. Mim Kemal : Ünlü bir operatör. Öğretim üyesi.

Dr. Osman Cemal : Siyatik olduğunda Nâzım'a bakan doktorlardan.

Dr. Tevfik Sağlam : Öğretim Üyesi. Rektör.

Dr. Yalçın : Tıpta okuyan Altunizadeli arkadaşımız.

Dr. Yervant : Okul arkadaşlarım Yervant Nevzat Özer ile Andon Antan Özer'in babaları. Kurtuluş Savaşı sırasında, dedemle birlikte, doğuda, aşiret alaylarında görev yapmış.

Dr. Zati Bey : İstanbul Tutukevi doktoru.

Ecvet Bey : Şişli Terakki Lisesi'nin müdürü. İzgen'in babasının arkadaşı.

Elza : Herter'lerin yaşlanmış, geçkin kızları.

Emcet Ağabey : Dedemin kiracısı Habibe Hanım'ın ortanca oğlu. Yüksek Mühendis Mektebi'nde okuyordu. Erdoğan'ın ağabeysi.

Emel : Dedemin kiracısı Selami Bey'in kızı.

Emin Galip Sandalcı : Gazeteci, yazar.

Emine : Nâzım'ın arkadaşı.

Emine Rabia : Altunizade Necip Bey'in kızı.

Emiş Abla : Adile Halamın köşkünde çalışan Bursalı emektar bir kadın.

Emrullah : Bizim ev yapılırken çavuşluk eden işçi.

Enişte Bey : Kalamış kahvelerinden bir arkadaşımız. Adını kimse anmaz, herkes Enişte Bey derdi. Sandalının adı da Enişte Bey'di.

Enver Paşa : Ünlü eğitimci, dilci. Nâzım Hikmet ile Oktay Rifat'ın annelerinin babası. Erenköy'de okulu vardı.

Erdoğan : Dedemin kiracısı Habibe Hanım'ın küçük oğlu. Çalımcı, çılgın futbol arkadaşım.

Eyüp : Mehmet Ali Paşa'nın aşçılarından biri.

Fahamet : Fifi. Ahmet Muhtar Bey ile Nurhayat Hanım'ın büyük kızları. Teyzem.

Fahir : Mithat'ın küçük ağabeysi.

Fahir Aksoy : Naif ressam.

Fahrettin : Altunizadelerden Emine Rabia Hanım'ın oğlu.

Fahrettin Altay Paşa : Dedemin arkadaşı olan bir general.

Faik : Fifi ile Vedat Başar'ın oğulları.

Faik Bercâvi : Nâzım'ın arkadaşı. Ressam. Nâzım'la 1933-1938 Yılları adlı kitabın yazarı. Leman Teyzemin kocası.

Faruk : Edebiyat Fakültesi kantininden arkadaşımız.

Faruk Morel : Ressam, dekoratör. Nâzım'ın arkadaşı.

Fatma Hanım : Babaannem Güzide Hanım'ın kız kardeşi. Nişan Taşı'nın karşısındaki konakta otururdu.

Fatma Pürkemal : Altunizade Necip Bey'in kızı. Selâhattin Öksüzcü'nün karısı. Muhteşem, Bilkay, Gökmen, İzgen'in anneleri.

Fatoş : Fatma Melda. Hikmet Bey ile Cavide Hanım'ın kızları. Metin'in ikiz kardeşi. Nâzım ile Samiye'nin üvey kardeşleri.

Ferdi Tayfur : Seslendirme sanatçısı, sinema oyuncusu. Adalet Cimcoz'un kardeşi. Nâzım'ın arkadaşı.

Ferhat Dömeke : Büyük amcam Fuat Paşa'nın kızı Naime Halamın ilk kocası.

Ferid Alnar : Müzik adamı. Nâzım'la birlikte Tosca'yı çevirmişlerdi.

Ferit : Erenköylü bir ailenin Mülkiye'de okuyan oğlu. Aslında Sadullah Verel'in pasörüydü, ama bizim takımımızda smaçör oynardı.

Fevziye Yengem : Nihat Amcamın ikinci karısı.

Feyzi : Mithat'ın büyük ağabeysi.

Fındık Hanım : Ortaokulda fizik öğretmenimizin sanı.

Fifi : Fahamet Teyzem.

Fingir : Ablamın fino köpeğinin adı.

Fuat Paşa : Ali Paşa'nın küçük oğlu. Cemile Sultan'ın kocası. Dedemin kardeşi. Büyük amcam. Kerime Yengem ile Naime Halamın babaları.

Gökmen : Selâhattin Öksüzcü'nün ortanca kızı. İzgen'in ablası.

Göksel Arsoy : Sinema oyuncusu. Dedemin kiracısı Yesari Asım'ın yeğeni.

Gönül Hanım : Babamın ikinci karısı. Ülkü'nün annesi.

Gözcüğüm : Hadiye Hanım. Metin Ağabey ile Şermin'in anneleri.

Granovski'ler : Birkaç yaz Salonlarda oturan Beyaz Rus kiracılarımız.

Gumlin'ler : İki yaz Çınarlı köşkte oturan Beyaz Rus kiracılarımız.

Güzide Hanım : Sadrazam Halil Rifat Paşa'nın kızı. Mehmet Ali Paşa'nın ilk karısı. Nihat, Suat, Vedat'ın anneleri.

Hacı Ali Efendi : Kapalı Çarşı'da altın varak döven bir usta. Altunizade İsmail Zühtü Paşa'nın babası.

Hadi Hün : Tiyatro oyuncusu. Filmlerde de oynardı.

Hadiye Hanım : Gözcüğüm. Dedemin ordudan arkadaşı Mehmet Ali Bey'in dul karısı. Akraba kadar yakın tutulan, Fifi'nin, annemin, Çamlıcalıların da çok sevdikleri bir kimse. Metin Ağabey ile Şermin'in anneleri.

Halide Edip Adıvar : Yazar. İngiliz Filolojisi'nde öğretim üyesi.

Halide Pişkin : Tiyatro oyuncusu. Filmlerde de oynardı.

Halim : Haydarpaşa Lisesi, 5-B futbol takımının kaptanı.

Hakkı Bey : İye'min ağabeysi.

Halide Nusret Zorlutuna : Şair. Kadıköy I. Orta, altıncı sınıfta Türkçe öğretmenimiz.

Halil Rifat Paşa : Sadrazam. Babaannem Güzide Hanım'ın babası. Mehmet Ali Paşa'nın kayınbabası.

Halûk Yusuf Şehsuvaroğlu : Yavuz gemisinde Nâzım'ın ilk sorgulamasını yapan savcı yardımcısı. Bu dava sonunda askeri yargıç sınıfından ayrılıp öğretmen sınıfına geçmişti. Altunizadeli bir ailenin çocuğu.

Hamdi : Nâzım'ın arkadaşı.

Hampik Efendi : Evlere gelip kumaş satan bir satıcı.

Hasan : Mimar Adnan Kuruyazıcı'nın oğlu.

Hasan Ağa : Arabacı.

Haydar Bey : İstanbul Tutukevi'nde Nâzım'ın arkadaşı.

Hayriye Abla : Dedemin kiracısı Muhlis Bey'in yeğeni.

Herbert J. Muller : İngiliz Filolojisi'nde öğretim görevlisi.

Herter'ler : Osmanlı Sarayı'ndan kalma ünlü bir bahçıvan ailesi. Erenköy'de şarapçılık yapmışlar.

Hidayet Usta : Altunizade mahallesinin çocuğu olan bir boyacı.

Hikmet : Nâzım'ın kız kardeşi Samiye ile Seyda Yaltırım'ın oğulları.

Hikmet Bey : Nâzım'ın babası. Önemli devlet görevlerinde bulunmuş bir kişi. Emekliliğinde, Süreyya Paşa Sineması'nın müdürüydü.

Hikmet Kıvılcımlı : Devrimci siyasa adamı. Nâzım'ın cezaevi arkadaşı.

Hikmet Usta : Altunizade mahallesinin çocuğu olan bir elektrikçi.

Hilmi Bey : Dedemin kiracısı Habibe Hanım'ın büyük oğlu. Emcet Ağabey ile Erdoğan'ın ağabeyleri.

Hulusi Bey : Kadıköy I. Orta'da müzik öğretmenimiz.

Hüsamettin Bozok : Eleştirmen. "Aylık Ansiklopedi"nin sekreteri. Yeditepe Yayınları'nın sahibi.

Hüseyin Efendi : Laz bakkal.

Hüsniye Hanım : Altunizade köşkünün emektarlarından.

Hüsnü Efendi : Altunizade köşkünün yaşlı bahçıvanı.

Ismayıl Hakkı Baltacıoğlu : Yazar, öğretim üyesi. Saime Teyzemin kocası. Altan Ağabey ile Tuna'nın babaları.

İffet Cin : Adnan Ağabeyin büyük bir aşk yaşayarak evlendiği felsefe öğretmeni.

İhsan Arsova : Robert Kolej'den arkadaşım. Avukat olmuş, Piraye'nin boşanma davasına girmişti.

İhsan İpekçi : Nâzım'ın arkadaşı. İhsan Koza adıyla romanlar da yazardı. İpekçi ailesinin sanatlara en yakın duran kişisi.

İlhami Bekir : Şair. Erenköy 38. İlkokul'da eli cetvelli müdür muavinimiz.

İlhan : Adnan Ağabeyin kız kardeşi.

İngiliz Ali Paşa : Göztepe'de oturan, dedemin babası Ali Paşa ile karıştırılan bir başka Ali Paşa.

İrfan Abla : Selma Teyzemin arkadaşı. Altunizade köşkü çevresinde çok sevilen bir kişi.

İshak Paşa : Misket'in bahçesinin karşısındaki köşkün sahibi.

İsmail : Dedemin Selamlık köşkünde bir yaz geçiren Mısırlı kiracıların oğlu. Selma Teyzemle evliliğin kıyısına kadar gelmişlerdi.

İsmail : Mithat Paşa köşkünde neneme mutfak işlerinde yardım eden delikanlı bir köy çocuğu.

İsmail Efendi : Laz bakkal.

İsmail Hakkı Balamir : Nâzım'ın arkadaşı olan bir avukat.

İsmail Zühtü : Altunizade Necip Bey'in genç yaşta ölen oğlu. İsmail Zühtü Paşa'nın ablasının torunu.

İye'm : Refika Bengü. Mehmet Ali Paşa'nın ikinci karısı. Üvey babaannem. "İye" teyze demekmiş.

İzgen Bengü : Öğretmen. Selâhattin Öksüzcü ile Altunizade Fatma Pürkemal Hanım'ın küçük kızları. Piraye'nin en acılı günlerini birlikte geçirdiği yeğeni. Daha sonra benim karım. Kenan'ın annesi.

Kadri : Çocukluk arkadaşım. Erenköy İstasyonu'ndaki Kürt makasçının oğlu. Şefika'nın küçük kardeşi.

Kafadar : Koynumda doğan kedimin adı.

Kâmi Nâzım : Avukat. Önce dedemden aralarla bahçemizin büyük bir bölümünü, sonra amcalarımla babamdan bütününü satın alan kişi.

Kâmile Hanım : Emektar bir çamaşırcı kadın.

Kâni Kıpçak : Tiyatro oyuncusu.

Kaptan : Haydarpaşa Lisesi'nde İngilizce öğretmenimizin sanı.

Kara Ali : Ali Kızılırmak. Beşiktaşlı futbolcu. Kadıköy I. Orta'da sınıf arkadaşım.

Kasap : Ortaokulda coğrafya öğretmenimizin sanı.

Kasap İbrahim Efendi : Dedemin bahçesinden arkadaşımız olan Muzaffer'in babası.

Kâzım Bey : Dr. Ekrem Şerif Egeli'nin şoförü.

Kemal Bey : Dedemin hünkâr yaverliğinden arkadaşı. Sadiye Hanım'ın kocası. Zamir'in babası.

Kemal Sülker : Gazeteci. Sendikacı. Yıllarca Nâzım'la ilgili belgeleri toplayıp yaşamını yazan araştırmacı.

Kemal Tahir : Yazar. Nâzım'ın cezaevi arkadaşı.

Kenan : İzgen'le benim oğlumuz.

Kenan Hoca : Kadıköy I. Orta'da matematik öğretmenimiz.

Kerim Sadi : Altunizade'de oturan Marx'çı yazar.

Kerime Bengü : Suat Amcamın karısı. Vildan ile Rifat'ın anneleri.

Kesim : Önce Hilal'in kalecisi, sonra Galatasaray'ın basketbolcusu.

Koço : Bakkal Yusufaki'nin oğlu.

Kör Asım : Kadıköy I. Orta'da İngilizce öğretmenimizin sanı.

Kral Boris : Bulgaristan Kralı.

Küçük Samiye : Nâzım'ın Göztepe'de oturan küçük halasının kızı. Prof. Mehmet Ali Bilgişin'in karısı. Nâzım'ın kardeşi Samiye'den yaşça küçük olduğu için "Küçük Samiye" diye anılırdı.

Leman Bercmen : Leman Teyzem.

Leman Hanım : Adile Halamın kocasının bir akrabası. Arkadaşımız Nüzhet'in annesi.

Leman Teyzem : Fifi'nin hastabakıcılık günlerinden arkadaşı, bütün ailenin çok sevdiği bir kişi. Kadıköy'de, Mithat Paşa köşkünde, Cihangir'de, Nişantaşı'nda hep birlikteydik. Gelip gece yatısına kalırdı. Sonradan Faik Bercavi ile evlendi.

Leylâ : "Ayşe'nin Mektupları"nda Taşkın örnek alınarak çizilen çocuğun adı.

Lüsi : Annemle teyzelerimin arkadaşı. Bursa'da komşuları olan Ermeni ailesinin kızlarından biri.

Lütfi Ağabey : Galatasaraylı futbolcu. Savunma oyuncusu. Hayriye Ablanın kocası.

Lütfullah : Ünlü bir operet artisti.

Macide Hanım : Nâzım'ın babası Hikmet Bey'in ikinci karısı Cavide Hanım'ın kardeşi. Cihat Turgut Sunalp ile Mediha Ablanın (Medik) anneleri. Ünlü bir ebe. Çok sevilir, yakınlarınca "Macit" diye anılırdı.

Madam Herter : Çoktan ölmüş olan Mösyö Herter'in iyice yaşlanmış olan karısı. Elza'nın annesi.

Mahir : Kasap İbrahim Efendi'nin küçük oğlu.

Mahmut Bey : Haftalık "Yeni Adam" dergisinde Ismayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun ortağı.

Mahmut Yesari : Romancı. Nâzım'ın arkadaşı.

Mareşal : Mareşal Fevzi Çakmak.

Mecbur Kalfa : Zenci. Ablamla benim dadımız.

Mediha Abla : Medik. Macide Hanım'ın kızı. Cihat Ağabeyin kız kardeşi.

Mediha Hala : Nâzım'ın halası. Celâlettin Ezine ile Orhan Ezine'nin anneleri.

Mefharet : Beyoğlu 13. İlkokul'da 4-C'deki sınıf öğretmenim.

Mehmet Ağa : Arabacı.

Mehmet Ali : Kasap İbrahim Efendi'nin ortanca oğlu.

Mehmet Ali Aybar : TİP başkanı. Nâzım'ın akrabası.

Mehmet Ali Bey : Hadiye Hanım'ın kocası. Eczacı yarbay ya da albay.

Mehmet Ali Cimcoz : Avukat. Adalet Cimcoz'un kocası. Nâzım'ın arkadaşı.

Mehmet Ali Paşa : Mehmet Ali Bengü. Dedem. Babamın, Nihat Amcamın, Suat Amcamın babaları.

Mehmet Ali Sebük : Ahmet Emin Yalman'ın isteği üzerine Nâzım'ın davasını yeniden inceleyip bir adli hatanın söz konusu olduğunu kanıtlayan avukat.

Mehmet Emiroğlu : Tuna'nın BP'den arkadaşı.

Mehmet Nâzım : Ressam. Nâzım ile Münevver Hanım'ın çocukları.

Melda : Fatma Melda (Fatoş). Hikmet Bey ile Cavide Hanım'ın kızları. Metin'in ikiz kardeşi. Nâzım ile Samiye'nin üvey kardeşleri.

Melek Bey : Altunizade Necip Bey'in oğlu.

Melekper Hanım : Altunizade Necip Bey'in karısı.

Melih : Dedemin bahçesindeki arkadaşlarımdan.

Memduh Enişte : Nâzım'ın eniştesi. Celâlettin Ezine ile Orhan Ezine'nin babaları.

Memo : Evde benim kısa adım.

Menekşe Kalfa : Dedemin, halamın, daha başka tanıdıklarının yanında, belli bir aylık almadan, elinden geldiğince orta işlerine yardım ederek yaşlılığını geçiren emektar bir yardımcı.

Menşure Hanım : Saime Teyzemin Altunizade köşkündeki kiracısı.

Mesut Cemil : Müzik adamı. Nâzım'ın arkadaşı. Büyük amcam Fuat Paşa'nın kızı Naime Halamın ikinci kocası.

Mesut Lala : Babaannemin Şişli'deki evinde Saray'dan kalma zenci bir haremağası.

Metin : Metin Yasavul. Hikmet Bey ile Cavide Hanım'ın oğulları. Fatma Melda'nın ikiz kardeşi. Nâzım ile Samiye'nin üvey kardeşleri. Suzan Ablamın kocası.

Metin Ağabey : Hadiye Hanım'ın oğlu. Hava subayı.

Metin Erksan : Film yönetmeni. Haydarpaşa Lisesi, 5-B'de sıra arkadaşım.

Miki : Fifi'nin Rus köpeğinin adı.

Minâ Urgan : İngiliz Filolojisi'nde öğretim üyesi.

Misket : Miss Kate. Alman uyruğu. Annesi İngiliz, babası tıpkı Herter'ler gibi, Osmanlı sarayından kalma Alman bir bahçıvan. Onlar da uzun süre Erenköy'de şarapçılık yapmışlar.

Mithat Fenmen : Piyanist. Mithat Paşa'nın torunu.

Mithat Oranos : Dedemin bahçesinden arkadaşım. Bir komşu çocuğu. Güzel yüzen, iyi pingpong oynayan, okumaya meraklı bir genç. Nihal'in sevgilisi.

Mithat Paşa : Tarihimizin ünlü Mithat Paşası.

Mordohay : Kırtasiye, bisküvi, şeker, iğne iplik, bel lastiği, şiş, yün gibi çok karışık şeyler satan bir dükkâncı. Biz çocuklar ona kısaca "Mordo" derdik.

Muazzez Abla : Dedemin kiracısı Selami Bey'in ablasının kızı.

Muazzez Hanım : Selma Teyzemin arkadaşı. Altunizade ailesi çevresinde çok sevilen bir kişi.

Muhittin Bey : Misket'in komşusu. Nihal'in babası.

Muhlis Bey : Dedemin İzmir'den gelme bir kiracısı. Hayriye Abla ile Suna'nın dayıları.

Muhtar Bey : Misket'in bahçesinin yanında, Ethem Efendi Caddesi'yle Hamam Sokağı'nın köşesindeki yüksek duvarlı köşkün sahibi.

Murat : İlkokul birinci sınıftan arkadaşım. Dadılarla büyütülmüş iriyarı bir çocuk.

Murat Ağabey : Topal Murat. Önce Hilal'in, sonra Fenerbahçe'nin yakışıklı kalecisi.

Murat Bey : Adile Halamın kocası. Miralay.

Murat Sarıca : Öğretim üyesi. İlkokul arkadaşım.

Muzaffer : Cihangir'den mahalle arkadaşım. Arkamızdaki sokakta bir apartmanın kapıcısının oğlu.

Muzaffer : Kasap İbrahim Efendi'nin büyük oğlu. Dedemin bahçesinden arkadaşım.

Muzaffer Bey : İsmet İnönü İlkokulu'ndaki öğretmenim.

Müfit Bey : Erenköy'ün ilk diş doktoru. Orhan'ın babası.

Münevver Berk : Nâzım'ın "dayı kızım" diye andığı akrabası, oğlu Ressam Mehmet Hikmet'in annesi.

Münevver Hanım : Celile Hanım'ın kardeşi. Nâzım'ın teyzesi. Seyda'nın, Oktay Rifat'ın, Hüsnüaşk'ın anneleri.

Münire Halam : Dedemin akrabası. Behice Halamın küçük kardeşi.

Müzehher Vâ-Nû : Vâlâ Nureddin'in karısı.

Naci Aklar : Haydarpaşa Lisesi, Fen-B'de sınıf birincisi olan parasız yatılı arkadaşımız.

Naci Sadullah : Gazeteci, röportaj yazarı. Nâzım'ın arkadaşı.

Nadire : Tuna'nın karısı.

Nadiye Teyzem : Fifi'nin bütün ailece çok sevilen neşeli arkadaşı. Dişçi Nejat Bey'in karısı.

Naime Hala : Cemile Sultan ile Fuat Paşa'nın küçük kızları. Kerime Yengemin kardeşi.

Narlıyan : Ünlü bir mobilyacı.

Naşit : Tuluat oyuncusu. Bir Millet Uyanıyor'da oynamıştı.

Nâzım : Nâzım Hikmet. Hikmet Bey ile Celile Hanım'ın oğulları.

Nazmi Bey : Erenköy İstasyon Alanı'ndaki eczanenin sahibi.

Nazmiye Hanım : Nazmiye Teyzem. Altunizade ailesinin yakın bir dostları. Nünü Baba'nın kız kardeşi gibi sevdiği bir kişi. Vahap Ağabey ile Asuman'ın anneleri.

Necati Bey : Haydarpaşa Lisesi'nde kimya öğretmeni. Uskumru diye anılırdı.

Necmettin Sahir Sılan : Milletvekili. Dedemin kiracısı. Cemile Hanım'ın kocası.

Nedret : Dedemin kiracısı Mimar Seyfi Arkan'ın yeğeni.

Nejat : Saime Teyzemin komşusunun oğlu. Tuna ile benim arkadaşımız.

Nejat Bey : Dişçi. Nadiye Teyzemin kocası.

Neptün : Benim Senbernar kırması köpeğimin adı.

Nesteren : Prof. Nesteren Dırvana. Fatma Hanım'ın kızı.

Nevin : Ali Amcam ile Reşide Yengemin büyük kızları.

Nevin Abla : Erenköy Kız Lisesi'nin bayrak taşıyıcısı. Hadiye Hanım'ın bir ara bahçesindeki bir evde kiracı olarak oturduğu köşkün güzel kızı.

Nevzat : Dedemin bahçesinden arkadaşım.

Nevzat Üstün : Şair. Robert Kolej'de Hazırlık I'den arkadaşım. Babası dedemin bahçesinden arsa alıp ev yaptırmıştı.

Nihal : Misket'in komşusu Muhittin Bey'in kızı. Mithat'ın önce sevgilisi, sonra karısı.

Nihat : İngiliz Filolojisi'nden arkadaşım.

Nihat Bengü : Mehmet Ali Paşa'nın büyük oğlu. Amcam. Feyziye Yengemin kocası.

Nine : Nişantaşı'nda gelip bir süre bizde kalan eski bir emektar. İyice yaşlı bir kadın.

Nizamettin Nazif : Gazeteci, yazar. Nâzım'ın arkadaşı.

Nur : Necmettin Sahir ile Cemile Hanım'ın küçük oğulları.

Nurhayat Hanım : Altunizade Necip Bey'in kızı. Nenem. Annemin, Fifi'nin, Selma Teyzemin anneleri.

Nurhayat : Suzan ile Metin'in kızları.

Nuri Demirağ : Ünlü bir müteahhit. Cihangir'de oturduğumuz apartmanın sahibi.

Nurullah Berk : Ressam. Münevver Berk'in kocası.

Nünü Baba : Nurettin Altınsop. Altunizadelerden Emine Rabia Hanım'ın oğlu. Annemin yeğeni.

Nüzhet : Halamın kocası Murat Bey'in akrabası olan Leman Hanım'ın kızı. Suzan'ın arkadaşı.

Okan Paşa : Donanma komutanı. Dedemin komşusu.

Oktay Rifat : Şair. Samih Rifat Bey ile Nâzım'ın teyzesi Münevver Hanım'ın oğlu.

Oktay Verel : Gazeteci. Dedemin bahçesinde kiracı olarak birkaç yıl oturan bir ailenin çocuğu.

Orhan : Dişçi Müfit Bey'in oğlu. Dedemin bahçesinden arkadaşım.

Orhan : Tuzla'da oturan, Haydarpaşa Lisesi'ne gidebilmek için, okul döneminde, Salonlardaki kiracımız mühendis hanımın, Oktay Verel'in ablasının evinde kalan bir tanıdıkları.

Orhan Ağabey : Adnan Ağabeyin kardeşi. Sonradan uzun yıllar İstanbul Yelken Ajanı.

Orhan Borar : Kemancı. Mithat Fenmen'in arkadaşı.

Orhan Ezine : Nâzım'ın halasının oğlu. Celaleddin Ezine'nin küçük kardeşi.

Orhan Kemal : Yazar. Nâzım'ın cezaevi arkadaşı.

Orhan Selim : Nâzım'ın takma adı.

Osman : Mahallemizdeki Kürt bekçinin oğlu Şişman Osman. Hilal sahasında birlikte futbol oynadığımız arkadaşlardan.

Osman Bey : Osman İpekçi. Nişantaşı'ndaki İpek Film Stüdyosu'nun müdürü.

Osman Okkan : Şişli Terakki'den İzgen'in bir öğrencisi.

Ömer Deniz : 1938'de Nâzım'ın cezaevine girmesine neden olan Harp Okulu öğrencisi.

Özcan : İzgen'in arkadaşı. Altay'ın karısı.

Özdemir Altan : Ressam. Öğretim üyesi. Yedek Subay Levazım Okulu'nda birlikte okuduğumuz arkadaşlardan.

Piraye : Hatice Zekiye Prayende. Annem. Ahmet Muhtar Bey ile Nurhayat Hanım'ın ortanca kızları.

Raci Keten : Haydarpaşa Lisesi'nde edebiyat öğretmeni.

Rahmi Koç : İş adamı. Yedek Subay Levazım Okulu'nda birlikte okuduğumuz arkadaşlardan.

Rasih Güran : Nâzım'ın çevresinde yetişmiş bir genç. Nâzım'ın arkadaşları arasında annemin en güvendiği insan.

Raşit Rıza : Ünlü bir tiyatro oyuncusu.

Recep : Hilal Sahası'nda birlikte futbol oynadığımız arkadaşlardan.

Recep : Erenköy İstasyon Alanı'ndaki dondurmacı dükkânının sahibi.

Refah : Üphet Hanım'ın torunu.

Refik Erduran : Yazar. Nâzım'ın üvey kardeşi Melda'nın ilk kocası.

Refika Hanım : İye'm. Dedemin ikinci karısı.

Reşat Fuat : Türkiye Komünist Partisi başkanlarından.

Reşide Yengem : Ali Amcamın karısı. Nevin, Sevim, Besim'in anneleri.

Rifat Baybars : Suat Amcamın radyoda şarkı söylerken kullandığı takma ad.

Rifat Bengü : Suat Amcam ile Kerime Yengemin oğulları.

Rifat Bey : İzgen'in büyük ablası Bilkay'ın kocası.

Sabahattin Ağlarca : On dokuz yaşında hastalandığım zaman bana bakan doktor.

Sabahattin Eyuboğlu : Eleştirmen. Nâzım'ın şiirlerini Fransızcaya çevirdi.

Sabiha Hanım : Cimnastik öğretmeni Seniha Hanım'ın ablası.

Sabri : Günlerini Altunizade köşkünde geçiren bir komşu çocuğu.

Sabri Altınel : Şair. Edebiyat Fakültesi'nde İzgen'in sınıf arkadaşı.

Sadi : Haydarpaşa Lisesi, 5-B'de sıra arkadaşım.

Sadiye Hanım : Kemal Bey'in son karısı. Zamir'in annesi.

Sadullah Verel : Dedemin bahçesinde kiracı olarak birkaç yıl oturan bir ailenin Mülkiye'de okuyan oğlu. Mühendis Hanım'ın kardeşi. Oktay Verel'in ağabeysi.

Saffet Şav : Kadıköy I. Orta ile Haydarpaşa Lisesi'ni dikbaşlı öğrencilerden temizleyen müdür.

Safi : Edebiyat Fakültesi kantininden arkadaşımız.

Saime Teyzem : Altunizade Necip Bey'in en küçük kızı. Annemin teyzesi. Ismayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun karısı. Altan Ağabey ile Tuna'nın anneleri.

Sait Köknar : Tiyatro oyuncusu. Bir Millet Uyanıyor filminde çete reisini oynamıştı.

Salı : Münire Hanım. Altunizade köşkünde büyütülmüş kimsesiz bir çocuk.

Salih : Harem'deki yapının çavuşu.

Salih Ağa : Arabacı.

Samih Rifat : Oktay Rifat'ın babası.

Samiye : Hikmet Bey ile Celile Hanım'ın kızları. Nâzım'ın kız kardeşi.

Samiye Hanım : İye'min ağabeysi Hakkı Bey'in karısı.

Sani Yaver : Dedemin ordudan tanıdığı, ünlü bir boğaz burun kulak doktoru.

Sarı Kenan : Haydarpaşa Lisesi'nde fizik öğretmeni.

Sarıoğlan : Dedemin Bolulu aşçılarından biri.

Seher Hanım : Önce Kemal Bey'in karısıyken, sonra Fuat Paşa'nın imam nikâhlı ikinci karısı.

Selçuk Ağabey : Futbolcu. Hilal'in beki. Mahalle maçlarında bizim santrforumuz.

Selami Bey : Dedemin kiracısı. Emel'in babası, Muazzez Abla'nın dayısı.

Selma Teyzem : Ahmet Muhtar Bey ile Nurhayat Hanım'ın küçük kızları.

Selo : Selma Teyzeme Adnan Ağabeyin taktığı ad.

Semih : Fenerbahçeli boksör. Kadıköy I. Orta'dan arkadaşım.

Semiha Berksoy : Opera artisti. Nâzım'ın arkadaşı.

Seniha Hanım : Dedemin kiracısı. Cimnastik öğretmeni. Gençliğinde Nâzım'ın sevgilisiymiş.

Semiramis : Saime Teyzemin kiracısı Menşure Hanım'ın bir akrabası.

Sermet Muhtar Alus : Gazeteci, yazar.

Server İskit : Gazeteci, yazar. "Aylık Ansiklopedi"nin sahibi.

Sevim : Ali Amcam ile Reşide Yengemin kızları.

Sevim : Dedemin kiracısı Mimar Seyfi Arkan'ın yeğeni.

Seyda Yaltırım : Celile Hanım'ın kız kardeşi Münevver Hanım'ın oğlu. Nâzım'ın kız kardeşi Samiye'nin kocası. Oktay Rifat'ın üvey ağabeysi.

Seyfi : Babamın bazı filmlerindeki yönetmen yardımcısı.

Seyfi Arkan : Mimar. Öğretim üyesi. Dedemin kiracısı.

Sezai : Fenerbahçeli kaleci. Haydarpaşa Lisesi'nde yardımcı öğretmen.

Sıdıka : Vedat Başar'ın bir akrabası.

Sinan : Mimar Sinan.

Solmaz Kuruyazıcı : İzgen'in sınıf arkadaşı. Mimar Adnan Kuruyazıcı'nın kız kardeşi.

Suat Ağabey : Bir tanıdığımızın oğlu. Haydarpaşa Lisesi'nde okur, okul döneminde Mithat Paşa köşkünde bizimle otururdu.

Suat Bengü : Mehmet Ali Paşa'nın ortanca oğlu. Amcam. Kerime Yengemin kocası. Vildan ile Rifat'ın babaları.

Suna : Dedemin kiracısı Muhlis Bey'in yeğeni. Hayriye Ablanın küçük kardeşi. Çocukluk arkadaşım.

Suphi Bey : Dedemin bir akrabası. Behice Halamın kocası. Mehmet Ali Paşa köşkünün bahçesinde, tam Mithat Paşa köşkünün karşısına gelen köşede bir köşkleri vardı.

Suphi Nuri İleri : Rasih Nuri İleri'nin oğlu.

Suzan : Suzan Bengü. Sonradan Suzan Yasavul. Ablam.

Suzan Hanım : Avusturyalı Madam Susan. Ali Paşa'nın karısı. Daha önceki kocasından Besim adında bir oğlu, Ali Paşa'dan Adile, Mehmet Ali, Fuat adlarında üç çocuğu vardı.

Suzan Lütfullah : Genç yaşta ölmüş ünlü bir operet artisti.

Süleyman : Altunizadelerden Emine Rabia Hanım'ın oğlu. Opera sanatçısı Neriman Esi'nin babası.

Şefika : Çocukluk arkadaşım Kadri'nin ablası. Erenköy İstasyonu'ndaki Kürt makasçının kızı.

Şen : Cemile Hanım ile Necmettin Sahir Sılan'ın kızları.

Şermin : Hadiye Hanım'ın kızı. Metin Ağabeyin kardeşi.

Şevket Süreyya : Ünlü düşünce adamı. Nâzım'ın arkadaşı.

Şükrü Baban : Gazeteci. "Tercüman-ı Hakikat" yazarı.

Talha Hoca : Haydarpaşa Lisesi'nin matematik öğretmenlerinden.

Taşkın : Altunizade Melek Bey'in oğlu Cevat'ın ikiz çocuklarından kız olan. Edvar Taşkın Taşçıoğlu.

Tevfik Bülbül : Haydarpaşa Lisesi'nde matematik öğretmeni.

Tom : Thomas. Bir yaz Çınarlı köşkte oturan İngiliz ailesinin adını anımsayamadığım oğlu. Tom adını bu anılarda ben taktım.

Tuna : Ismayıl Hakkı Baltacıoğlu ile Saime Teyzemin küçük oğulları.

Turhan : Adnan Ağabeyin kardeşi. Fenerbahçeli futbolcu.

Turhan Tezol : Basketbolcu. Yedek Subay Levazım Okulu'nda birlikte okuduğumuz arkadaşlardan.

Ulviye Hanım : Dedemin gençlikten kalma sevgililerinden biri.

Ülfet Halam : Baba tarafından bir akrabamız. Zaman zaman gelip uzun süre gece yatısına kalırdı.

Ülkü : Vedat Örfi ile Gönül Hanım'ın kızları. Suzan'la benim üvey kardeşimiz.

Üphet Hanım : Dedemin köşkünün bitişiğindeki köşkün gözleri görmeyen sahibi.

Vahap Ağabey : Nazmiye Teyzemin oğlu. Asuman'ın ağabeysi.

Vahdettin Ağabey : Adnan Ağabeyin kardeşi. Bankacı.

Vasfi Mahir Kocatürk : Yedi Meşalecilerden. Şair. Haydarpaşa Lisesi, Fen-B'de edebiyat öğretmenimiz.

Vecihi : Ünlü pilot.

Vedat : İye'min ağabeysi Hakkı Bey ile Samiye Hanım'ın oğulları.

Vedat Başar : Fifi'nin kocası. Borsa acentesi. Mason. Selanikli bir ailenin çocuğu, ama Selanikli olmayan bir kızla evlenmiş. Düşüncelerini benimsememekle birlikte Nâzım'ın her işine koşan çok yakın bir arkadaşı.

Vedat Örfi Bengü : Mehmet Ali Paşa'nın küçük oğlu. Babam.

Vedia : İye'min ağabeysi Hakkı Bey ile Samiye Hanım'ın kızları. Vedat'ın ablası. Suzan'ın genç kızlığa geçiş döneminde ona koruyuculuk etmesi için, köşkte, uzun süre bizimle oturmuştu.

Vehbi : Nâzım'ın cezaevi arkadaşı.

Vildan Ağabey : İlkokul arkadaşım Hakkı'nın ağabeysi.

Vildan Bengü : Suat Amcam ile Kerime Yengemin kızları.

Vladimir : Elinde çantalarıyla evlere gelip çaylık yiyecek satan bir Beyaz Rus.

Yahya Kemal Beyatlı : Şair. Nâzım'ın öğretmeni.

Yalçın : Edebiyatçılar Birliği takımını güçlendirmek için araya soktuğumuz Altınyurtlu genç santrfor.

Yalçın Okaya : Basketbolcu. Yedek Subay Levazım Okulu'nda birlikte okuduğumuz arkadaşlardan.

Yaman : Dr. Ekrem Şerif Egeli'nin genç yaşta ölen oğlu.

Yaşar : Önce dedemin, sonra Suat Amcamın, Naime Halamın yanlarında uzun yıllar çalışan Bolulu bir aşçı.

Yesari Asım : Ünlü besteci. Dedemin kiracısı.

Yervant Nevzat Özer : Kadıköy I. Orta, altıncı sınıfta sıra arkadaşım.

Yıldız Sertel : Sabiha Sertel'in kızı. Öğretim görevlisi. Yazar.

Yusufaki : Erenköy İstasyonu'nda büyük bir bakkal dükkânının sahibi.

Yüksel : Saime Teyzemin kiracısı Menşure Hanım'ın oğlu.

Zamir : Kemal Bey ile Sadiye Hanım'ın oğulları. Çocukluk arkadaşım.

Zeki Bey : Osman Zeki Üngör. İstiklal Marşı bestecisi.

Zeynel Ağa : Mithat Paşa köşkünde neneme bahçe işlerinde yardımcı olması için tutulan bir köylü.

Zeynep : Genç yaşta inme geçirmiş, zorlukla yürüyen, köşklerden yardım alarak yaşayan bir kadın.

Ziya Bey : Ali Fuat Cebesoy'un bakanlık müsteşarı.

Dördüncü Basıma Ek

Gölgede Kalan Yıllar Ekim 1997'de yayımlandı. Yılın son aylarında. Beklediğimin çok üstünde bir ilgiyle karşılandı. Bu arada "Yaşasın Edebiyat" dergisinin yazarlar arasında yaptığı bir soruşturmada aldığı oylarla 1997 Yılının Kitabı seçildi.

Benim yaşamıma ise inanılmaz bir renklilik getirdi. Aşağı yukarı beş aydır bu kitapla ilgili bir olay yaşamadığım tek bir günüm geçmiyor. Bir telefon, bir mektup, ya da bir konuk...

Yayımladığı bir kitap beğenilince yazarların genellikle karşılaştıkları coşkulu övgülerin ötesinde bir durum...

Şu son beş ay içinde yıllardır görmediğim kimselerle bir araya geldim, telefonda konuştum, gönderdikleri yaşlılık fotoğraflarına baktım...

Bir gün Altay Gündüz ile Mithat Oranos birlikte geldiler...

Başka bir gün İhsan Arsova...

Derken bir telefon : Nur Sahir Sılan. Aynı gün kalktı geldi. Çocukken benden bir iki yaş büyüktü, ama şimdi delikanlı bir atlet gibi, gencecik... "Amma uzamışsın, Memet, sen tostoparlak bir şeydin!" diyor.

Kardeşi Şen Sahir Sılan da, Nur'dan birkaç gün önce Antalya'dan telefon etmiş, "Beni havuza attığını yazmadın mı, ben bulamadım kitapta?" diye sormuştu. Öyle bir olay hiç yok kafamda. Anlaşılan yaptıktan sonra çok utanmışım...

Bir gün de Emcet Ağabey geldi. Sevgili Emcet Ağabey. Gene yakışıklı. Ama çocukken ben ondan kısaydım, şimdi o benden kısa. Erdoğan'ın sağlık sorunları varmış, "İyi bir havada, onu da alır gelirim," dedi.

Coşkulu, sevgi dolu telefon konuşmalarında acı tatlı haberler alırken, yaptığım birtakım yanlışları da öğrendim. Bu arada ailem konusundaki bilgisizliğime de için için güldüm.

Bir gün telefondaki ses, "Ben Fuat Bengü," dedi. Hemen tanıdım, Rifat'ın ilk karısı Semra'dan olan oğlu Fudi, adaşım. Güzel yüzlü Semra... Annen? Ölmüş... Belli bir yaşın üstündekileri hani sormaya da korkuyor insan... Teyzen?

"O sağ, sağlıklı, çok selamı var size. Bir yanlış yapmışsınız kitapta onu söylememi istedi. Fuat Paşa Cemile Sultanla değil, onun kızı Ayşe Sultanla evliymiş."

Buyrun, adını taşıdığım büyük amcamın karısıyla kaynanasını karıştırmışım. Hümeyra Teyzesi yanılıyor olamaz. Çünkü onun da annesi sanırım Mısırlı bir prensesti; aile ilişkilerine meraklıdır soylular...

"Öyleyse neden Cemile Sultan Sarayı deniyordu!.."

Eskilerin miras anlayışı da değişik. Ali Paşa'nın köşkü, Mehmet Ali Paşa'ya kalıyor, Cemile Sultanın sarayı Ayşe Sultana kalıyor. Öbür çocuklar? Onlara da başka şeyler mi? Mallar ölmeden paylaştırılıyor anlaşılan...

Bir gün de telefonda bir kadın sesi adını söyleyip, "Memet, tanıdın mı, ben babaannen Güzide Hanım'ın kardeşi Cavit Bey'in torunuyum," dedi. "Ben kimle evliyim, biliyor musun, hani Adnan Ağabeyin kardeşi diyorsun kitapta, İstanbul Yelken Ajanı Orhan Ağabeyle." Meğer Adnan Ağabey ile Vahdettin Ağabey kardeşmişler. Orhan, Turhan, İlhan ise onların ablalarının ya da kız kardeşlerinin çocuklarıymış. Ben hepsini kardeş yapmışım.

Babaannemin ailesinden bir bilen yakaladım ya, kuşkuda olduğum bir şeyi daha sordum hemen. Nişantaşı'nda tam Nişan Taşı'nın karşısındaki konakta oturan Fatma Hanım, benim söylediğim gibi, babaannemin kardeşi miydi?

Hayır, babaannemin ablası Nuhbe Hanım'ın kızıymış...

Ben bu aile bilgisiyle kim bilir o çok çocuklu Altunizade'lerin başına ne işler açardım, ama orada Tuna kopya verdi de pek bir sakarlık etmedim.

Sonradan Nünü Baba ile Nazmiye Teyzenin yakınlığını da öğrendim. Süt kardeşmişler.

Mektupların getirdiği acı tatlı haberlerin iyi bir örneği Hayriye Abla ile Lütfi Ağabeyin İzmir'de yaşayan kızları Zeynep Yenilmez'den gelen, içinden beş de fotoğraf çıkan mektuptu. Çocukluk arkadaşım Suna iki yıl önce ölmüş. Hayriye Abla ile Lütfi Ağabey ise, biri 83, öbürü 87 yaşında, İzmir'de yaşıyorlarmış. Fotoğraflarına doya doya baktım : Yaşlılıkları da gençlikleri kadar güzel...

Ahmet Necdet'in mektubundan Şaire Nigâr Hanım'ın babam Vedat Örfi'nin doğumu için altında 9 Kânûn-ı evvel 315 tarihi bulunan bir şiir yazdığını öğrendim. Demek babamın doğum tarihi 21 Aralık 1899. Nigâr Hanım'ın dedemle yakınlığını biliyordum, anlaşılan babaannemle de arkadaşmışlar.

Talha Hoca'nın küçük oğlu Ayhan Çilesiz ise mektubunda benden bir yıl sonra Haydarpaşa Lisesi Fen B sınıfında okuduğunu, babasının "kendi oğlunu iki yıl üst üste sınıfta bırakıp belge aldırttığı" yolundaki söylentiyi duyduğunu, ağabeysinin matematikten hiç kırık not almamış iyi bir öğrenci olduğunu yazıyor... Bunu çocuklara anlatmaya çok çalışmış o

günlerde... Ama dinleyen kim!.. Öğrencilerin Talha Hoca'yı yüceltişi önlenebilir mi!..

Ali Gevgilili ise Peride Celal'in Elif'e armağan olarak gönderdiği *Gölgede Kalan Yıllar*'ı Amerika'da okumuş. Mektubunda, "Gecelerimin çoğu, giderek bir Tolstoy romanına dönüşen o sürükleyici anılarınızı okumakla geçti," diyor.

Hulki Aktunç da dedemin "bir roman kahramanı gibi geliştiğini" söylemişti telefonda.

Bu benim özenerek yaptığım bir şey değil. Sevdiğim insanları anlatmaya çabalarken ne olduysa kendiliğinden oldu.

Anılarımdaki kişilerden başkalarının da sevgiyle söz etmeleri bana mutluluk veriyor.

Arkasını da yazmamı isteyenlere önceleri "Vakit kalmadı," diyordum. Baktım, gerçekçilikten pek hoşlanmıyorlar. Artık, Aziz Nesin gibi, "Aceleniz ne, ilerde yazarız!.." diyorum.

Mart, 1998
Memet Fuat

Yeni Baskıyı Yayına Hazırlayandan Not

Gölgede Kalan Yıllar'da Erenköylüler, Çamlıcalılar, Piraye'nin Altunizade sülalesinin bir bireyi olması dışında tarihe adının yazılmasını sağlayan Nâzım Hikmet ve çevresinde yaşananlar Memet Fuat'ın tanıklığıyla aktarılıyor.

Memet Fuat bu kitapta adı geçen geçmeyen birçok insanın yıllar sonra birbirini aramasını sağladı. Bir dönem birbirlerine değmiş (yakın yaşamış) bu insanlar, yıllar sonra bir kitabın sayfalarında yeniden buluştular.

Memet Fuat'ın varlığının ve bıraktıklarının, hayatlarına çok şey kattığını düşünen yakınları 2004-2011 arasında düzenlenen Memet Fuat Ödülleri ve anma törenlerinde buluştular. Bu vesileyle tanıştığım birçok kişi *Gölgede Kalan Yıllar*'ı okumuştu, sık sık üzerinde konuşuldu, adı geçen kişilerden bazıları oradaki hikâyeleri tekrar tekrar anlattı, ölenler anıldı. 2010'lara yaklaşılırken bazılarından artık kitabı bulamadıklarını ve edinmek isteklerini duydum.

Gölgede Kalan Yıllar, Adam Yayınları tarafından yapılan altı baskısından sonra Kasım 2001'den bu yana bir daha basılmamıştı.

Yıllar sonra bugün yeniden basılacağı kesinleştiğinde, kitabın metnini, Memet Fuat'ın gıpta edilesi/örnek alınası çalışma düzeni dolayısıyla bilgisayar arşivinden bulmam kolay oldu. Sonuç olarak bu metin, Memet Fuat'ın kontrolünde düzeltilmiş son baskısıyla aynı.

Memet Fuat hayattayken elindeki tüm belgeleri, mektupları klasörlere ayırmıştı. Fotoğrafları ise albümlerde bir araya getirmişti. Kendi albümlerinin dışında Piraye, Selma, Fahamet, Nâzım Hikmet, Mehmet Ali Paşa, Vedat Örfi ve İzgen Bengü'nün de ayrı ayrı albümleri vardı. Albümlere girmeyen fotoğraflar da çoktu.

Bu kitapta yer alan 139 fotoğrafın dördü hariç diğerlerini bu albümlerden ve dışardaki fotoğraflar arasından buldum. Bulamadığım fotoğ-

rafları Memet Fuat'ın orijinal fotoğraflardan çektirdiği diapozitiflerden tarattım. 249. sayfadaki Nâzım'ın kurşunkalemle yaptığı resim ise eski kitap baskısından taranmıştır. Sayfa 338'teki fotoğrafın orijinalini bulamadım, diapozitifini buldum ama daha net ve kişiliği yansıtan bir benzerini bulunca diapozitiften taramaktan vazgeçtim. Bu yeni baskıda bir tek bu fotoğraf farklıdır.

Memet Fuat bütün kitaplarının sayfa düzenini kendi hazırlardı. Her sayfanın başlangıç ve bitişlerini özenle kontrol ederdi. Resimler nereye gelecekse oraları boş bırakırdı. Fotoğrafların arkasına, kitabı dizdikten ve sayfaları oturttuktan sonra hangi sayfaya geliyorsa o sayfa numarasını, kaçıncı resim olduğunu yazar ve eğer kadraj almak gerekiyorsa mutlaka not düşerek titiz bir ön çalışma yapardı.

Bu yeni kitapta boyut değiştiği için onun kurduğu sayfa düzenine sadık kalınamadı. Fakat fotoğraflar olması gereken yerlerde ve aynı kadrajlarda, sadece daha büyük basıldı.

Yeşim Bilge
Memet Fuat Arşivi, Aralık 2012

İsim Dizini

"Nâzım Hikmet" ve "Piraye" maddesi kitap boyunca sürekli geçtiği için dizine alınmamıştır.

Abdülhamid, II. 22, 33, 34, 35, 73
Adile (Ali Paşa'nın kızı) 14, 20, 41, 152, 164, 341, 467, 469, 470, 474, 476, 480
Adnan Ağabey (Adnan Cin) 77, 79, 80, 81, 82, 84, 85, 86, 88, 89, 90, 91, 92, 96, 97, 98, 123, 125, 131, 132, 136, 181, 184, 185, 200, 209, 217, 218, 222, 224, 245, 283, 292, 293, 297, 331, 427, 467, 468, 470, 472, 473, 477, 479, 480, 481, 484
Adnan Bey (Adnan Kuruyazıcı) 339, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 361, 366, 458, 459, 468
Ağaoğlu, Ahmet 45, 226, 467
Ağaoğlu, Samet 45
Ağlarca, Sabahattin 325, 326, 327, 328, 340, 341, 478
Ahçıyan, Dr. 114, 125, 470
Ahmet Muhtar Bey 40, 42, 45, 46, 47, 48, 68, 193, 226, 467, 470, 478, 479
Ahmet Selim Bey 315, 316, 317, 467
A. Kadir 449, 450, 451, 452, 453, 467
Akbaş, Aydemir 455
Akif Şakir (Şakar) 122, 123, 467
Aksoy, Fahir 454, 470
Ali Amca 152, 153, 468, 469, 477, 478, 479
Ali Necip Bey 45, 47, 161, 315, 317, 319, 467, 468, 470, 471, 473, 475, 477, 479
Ali Paşa 13, 14, 20, 25, 26, 72, 109, 152, 168, 341, 375, 467, 468, 471, 473, 480, 484
Ali Suavi 222, 468
Alnar, (Hasan) Ferid 274, 277, 278, 431, 471
Altay, Fahrettin 109, 471
Altınel, Mithat 458, 478
Altınoğlu, Edvar Taşkın 52, 159, 161, 162, 163, 312, 313, 317, 401, 415, 416, 417, 469, 474, 480
Altınsop, Nurettin 62, 317, 477
Altunizade Necip Bey 45, 161, 315, 470, 471, 473, 475, 477, 479
Alus, Sermet Muhtar 16, 479
Arkan, Seyfi 378, 469, 476, 479, 480
Arsova, İhsan 291, 443, 472, 483
Asuman 91, 196, 197, 199, 390, 468, 476, 481
Avram Usta 411, 468
Aybar, Mehmet Ali 404, 428, 442, 447, 474
Aydemir, Şevket Süreyya 430, 431
Ayhan, Ece 454
Ayla, Safiye 189, 190, 382

Baban, Şükrü 45, 480
Balamir, İsmail Hakkı 97, 159, 164, 189, 217, 222, 223, 473
Baltacıoğlu, Altan 97, 194, 217, 371, 372, 434, 468, 472, 479
Baltacıoğlu, Ismayıl Hakkı 161, 162, 217, 219, 309, 313, 314, 315, 317, 345, 383, 401, 434, 468, 472, 474, 479, 480
Başar, Faik 245, 365, 471
Başar, Vedat 47, 51, 52, 56, 156, 185, 194, 314, 343, 344, 370, 390, 404, 416, 427, 432, 456, 471, 480, 481
Baybars, Rifat 74, 478
Bedii Bey 380, 469

Bengü, Vedat Örfi 13, 14, 18, 19, 20, 23, 24, 26, 35, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 48, 58, 59, 68, 74, 75, 105, 145, 152, 187, 202, 226, 227, 228, 286, 288, 289, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 339, 341, 342, 343, 402, 414, 415, 417, 427, 473, 481, 484, 487
Bercâvi, Faik (Bercmen Faik, Bercâvi) 185, 188, 189, 190, 471
Berk, Münevver 437, 438, 441, 443, 445, 446, 448, 449, 476, 477
Berksoy, Semiha 278, 431, 455, 456, 479
Besim Bey (Ali Paşa'nın üvey oğlu) 14, 152, 468, 469, 480
Besim (kuzen) 152, 469, 478
Beşiktaşlı Şeref 370
Beyatlı, Yahya Kemal 413, 481
Bezirci, Asım 137, 454, 458
Bilgişin, Mehmet Ali (Prof.) 247, 474
Bilkay 44, 318, 319, 440, 469, 471, 478
Borar, Orhan 74, 275, 477
Bozok, Hüsamettin 449, 450, 472
Budak, Şerif 257
Burian, Orhan 257
Bülbül, Tevfik 294, 295, 480

Cansever, Edip 454
Cavide Hanım 49, 67, 138, 185, 186, 203, 220, 221, 222, 239, 240, 241, 250, 312, 313, 469, 471, 474, 475
Cebesoy, Ali Fuat 255, 265, 272, 277, 278, 415, 431, 468, 481
Celile 255, 256, 469
Celile Hanım (Ressam, Nâzım Hikmet'in annesi) 49, 68, 102, 160, 161, 163, 164, 255, 426, 427, 445, 447, 448, 469, 476, 479
Cemile Hanım 116, 117, 374, 375, 469, 476, 477, 480
Cemile Sultan 20, 22, 34, 44, 70, 71, 72, 73, 94, 103, 167, 170, 275, 289, 336, 374, 469, 471, 476, 484
Cemil, Mesut 74, 234, 274, 275, 276, 475
Cevat 47, 52, 161, 162, 312, 317, 469, 480
Cevdet, Osman 260
Cezzar, Engin 455
Cihat Ağabey 50, 469, 474
Cimcoz, Adalet 231, 232, 233, 464, 467, 471, 474
Cimcoz, Mehmet Ali 231, 232, 446, 474
Coşkun 52, 159, 161, 162, 163, 312, 317, 319, 330, 390, 469

Çağlar, Behçet Kemal 257
Çakmak, Fevzi 164, 165, 474
Çamlıbel, Faruk Nafiz 39
Çapa, Vecdi 291

Damar, Arif 453, 454, 468
Deli Zeynep 410
Demirağ, Nuri 137, 185, 186, 477
Deniz, Ömer 239, 240, 241, 242, 312, 478
Dırvana, Nesteren 22, 477
Dino, Abidin 442, 468
Dömeke, Ferhat 72, 74, 471

Egeli, Ekrem Şerif 372, 373, 470, 473, 481
Elza 154, 155, 156, 166, 470, 474
Emcet Ağabey 179, 273, 388, 389, 390, 392, 470, 472, 483
Emine Rabia Hanım 317, 469, 470, 477, 480
Emiş Abla 17, 184, 470
Enata, Muhtar 257
Enver, Bezmi 317, 469
Enver Paşa 102, 103, 469, 470
Erdoğan 273, 388, 389, 390, 391, 392, 405, 412, 470, 472, 483
Erduran, Refik 329, 478
Erksan, Metin (Metin Karamanbey) 304, 305, 306, 467, 475
Ersoy, Mehmet Âkif 158
Ertekin, Asaf 451, 459, 468
Ertuğrul, Muhsin 232, 236, 357, 432
Eyuboğlu, Bedri Rahmi 305, 306, 437
Eyuboğlu, Sabahattin 232, 478
Ezine, Celâlettin 242, 243, 244, 248, 250, 469, 474, 475

Fahamet 46, 47, 48, 67, 75, 76, 159, 184, 185, 470, 471, 487
Fatma Hanım 22, 187, 289, 471, 477, 484
Fatma Pürkemal Hanım 317, 318, 473
Fatoş 54, 67, 138, 203, 220, 227, 248, 459, 471

Fenmen, Mithat 74, 275, 475, 477
Fethi Naci 413
Fevziye Yenge 22, 23, 170, 184, 186, 289, 336, 337, 471
Fifi 48, 50, 51, 52, 53, 56, 57, 58, 59, 62, 63, 64, 65, 67, 76, 77, 81, 82, 89, 92, 96, 97, 105, 120, 121, 122, 123, 127, 131, 143, 144, 145, 148, 149, 154, 164, 179, 180, 181, 182, 183, 185, 187, 190, 191, 193, 194, 195, 196, 201, 205, 210, 213, 217, 219, 224, 234, 242, 245, 248, 251, 256, 262, 263, 267, 268, 269, 272, 275, 277, 278, 287, 291, 311, 312, 313, 314, 315, 317, 329, 330, 331, 343, 345, 352, 353, 360, 361, 364, 365, 366, 370, 390, 401, 416, 427, 456, 457, 463, 465, 466, 467, 470, 471, 474, 475, 476, 477, 481
Fuat (Ali Paşa'nın oğlu) 14, 20, 22, 152, 480
Fuat Paşa 16, 20, 28, 34, 71, 72, 73, 103, 167, 270, 431, 469, 471, 475, 476, 479, 484

Gökay, Fahrettin Kerim 260, 470
Gökdenizer, Hüsnü 257
Gökmen 318, 319, 440, 471
Göktürk, Akşit 454
Gönül Hanım 332, 333, 335, 471, 481
Granovski 117, 471
Günaydın, Erol 455
Gündüz, Altay 109, 366, 367, 368, 369, 402, 403, 458, 468, 471, 478, 483
Gündüz (Kılıç) 370
Günyol, Vedat 257
Güran, Rasih 197, 434, 435, 478
Güzide Hanım 22, 187, 247, 471, 472, 484

Habibe Hanım 273, 389, 470, 472
Hadiye Hanım 94, 97, 174, 175, 176, 178, 179, 217, 320, 339, 340, 390, 412, 471, 474, 475, 477, 480
Hakkı Bey 109, 144, 169, 174, 175, 204, 314, 321, 472, 479, 481
Halil Rifat Paşa 22, 24, 25, 33, 34, 35, 39, 72, 73, 469, 471, 472
Halim Bey 197
Hampik Efendi 411, 472
Hatice Nurhayat Hanım 317
Hayriye Abla 369, 370, 472, 474, 476, 480, 484
Herter'ler 154, 157, 472
Hidayet Usta 352, 353, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 406, 472
Hikmet Bey 49, 79, 102, 221, 222, 247, 469, 471, 472, 474, 475, 476, 479
Hilmi Bey 273, 388, 390, 472
Hüsnüaşk 212, 476

İleri, Rasih Nuri 427, 480
İleri, Suphi Nuri 427, 480
İlhami Bekir 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 283, 472
İngiliz Ali Paşa 375, 376, 473
İpekçi, İhsan 233, 237, 238, 243, 244, 247, 472
İpekçi, Osman 230, 231, 233, 238, 247, 478
İpekkaya, Çetin 455
İrfan Abla 91, 97, 251, 473
İskit, Server 449, 450, 479
İsmail Zühtü Paşa 256, 315, 317, 348, 468, 471, 473
İye'm 8, 15, 19, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 33, 36, 37, 39, 41, 44, 45, 58, 59, 72, 101, 105, 107, 109, 110, 112, 113, 128, 144, 152, 157, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 187, 228, 275, 288, 289, 293, 302, 310, 332, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 364, 366, 367, 379, 392, 393, 394, 410, 414, 472, 473, 478, 479, 481
İzgen 44, 208, 210, 303, 318, 319, 329, 330, 366, 367, 384, 404, 406, 413, 420, 421, 440, 441, 442, 443, 444, 448, 454, 455, 456, 458, 459, 461, 462, 463, 465, 466, 467, 469, 470, 471, 473, 478, 480, 487

Kadri Bey 212
Kara Ali 278, 279, 473
Karabekir, Kâzım 24, 33, 34, 39, 168
Karaca, Muammer 151, 153
Kaynardağ, Arslan 339, 361, 464, 468
Kâzım Bey 373, 473
Kemal Bey 27, 28, 29, 30, 172, 473, 478, 479, 481
Kemal Tahir 265, 271, 273, 274, 275, 277, 424, 442, 473
Kerime Yenge 9, 19, 23, 71, 72, 103, 167, 170, 171, 337, 341, 390, 469, 471, 473, 476, 478, 480, 481

Kıvanç, Halit 455
Kıvılcımlı, Hikmet 219, 220, 260, 261, 265, 271, 274, 275, 277, 472
Kızılırmak, Ali 278, 279, 473
Kocatürk, Vasfi Mahir 323, 481
Koç, Rahmi 354, 355, 478
Koraman, Bedri 455
Köknar, Sait 63, 64, 92, 93, 230, 479
Kurdakul, Şükran 455
Kuruyazıcı, Adnan (Adnan Bey) 331, 338, 344, 467, 472, 480
Kuruyazıcı, Solmaz 458, 480
Kutlar, Onat 454

Lav, Ercümend Behzad 92, 143
Leman Teyze 56, 57, 181, 183, 184, 185, 188, 189, 190, 195, 196, 197, 201, 245, 427, 471, 474
Lütfi Ağabey 370, 474, 484

Macide Hanım, Macide Teyze, Macit 48, 49, 50, 56, 62, 97, 184, 217, 245, 249, 267, 390, 457, 469, 474
Mahmut Bey 309, 474
Mecbur Kalfa 11, 474
Medik Abla 50
Mehmet Ali Paşa (Ali Paşa'nın oğlu) 11, 12, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 22, 25, 37, 39, 40, 41, 43, 47, 74, 94, 102, 104, 115, 126, 152, 169, 175, 227, 332, 376, 392, 402, 404, 442, 445, 447, 468, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 477, 480, 481, 484, 487
Mehmet Melek Bey 47, 52, 161, 162, 163, 315, 317, 469, 475, 480
Melda (Fatoş) 49, 53, 329, 469, 471, 475, 478
Melekper Hanım 317, 475
Melih 297, 298, 377, 383, 402, 403, 404, 405, 449, 475
Mesut Lala 24, 475
Metin (Metin Yasavul) 49, 50, 54, 67, 138, 203, 220, 241, 250, 329, 330, 459, 461, 462, 468, 469, 471, 475, 477
Metin Ağabey (Hadiye Hanım'ın oğlu) 94, 97, 177, 178, 179, 180, 470, 471, 475, 480
Metin, Feridun 455
Mim Kemal (Öke) 214, 216, 447, 470
Misket 91, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 187, 261, 292, 311, 312, 313, 329, 406, 468, 469, 473, 475, 476, 477
Mithat Paşa 14, 51, 56, 57, 61, 63, 65, 70, 74, 75, 76, 77, 78, 81, 82, 84, 85, 86, 87, 89, 92, 93, 95, 97, 104, 105, 114, 115, 120, 121, 123, 126, 127, 128, 130, 132, 133, 135, 142, 143, 145, 146, 148, 150, 151, 152, 153, 154, 157, 159, 162, 165, 180, 182, 183, 184, 185, 189, 191, 192, 197, 200, 201, 204, 209, 210, 212, 217, 224, 227, 234, 236, 257, 313, 317, 318, 329, 365, 415, 427, 467, 468, 469, 473, 474, 475, 480, 481
Mordohay 113, 475
Mösyö Gumlin 117
Muazzez Abla 375, 376, 377, 378, 395, 468, 475, 479
Muhittin Bey 158, 476, 477
Muhlis Bey 369, 370, 472, 476, 480
Muhtar Bey 40, 41, 42, 45, 46, 47, 48, 68, 158, 193, 226, 329, 417, 462, 467, 470, 476, 478, 479
Muhtar, Selma 236
Muhteşem 318, 319, 471
Murat Bey 16, 18, 19, 46, 467, 476, 477
Münevver Hanım 67, 68, 212, 213, 214, 438, 445, 448, 450, 465, 475, 476, 477, 479
Münir Nureddin (Selçuk) 171, 234, 273, 276, 382
Müzehher Hanım (Vâ-Nû) 439

Naci Sadullah (Danış) 146, 147, 148, 151, 190, 476
Nadiye Teyze 56, 57, 197, 201
Naime Hala 72, 74, 275, 341, 469, 471, 475, 476, 481
Nâzım, Kâmi 175, 321, 337, 342, 343, 473
Nazmi Bey 113, 114, 121, 326, 476
Nazmiye Hanım 91, 194, 196, 197, 476
Nazmiye Teyze 197, 199, 390, 468, 476, 481, 484
Nejat 383, 477
Nejat Bey (Dişçi) 56, 57, 67, 201, 476, 477
Nesin, Aziz 387, 465, 485
Nevin Abla 175, 176, 477

Nevin (kuzen) 152, 477, 478
Nihal 158, 403, 405, 406, 407, 408, 475, 476, 477
Nihat Amca (Bengü) 20, 21, 22, 23, 24, 34, 35, 36, 37, 38, 42, 44, 118, 152, 153, 166, 167, 170, 184, 186, 187, 288, 289, 332, 336, 337, 339, 342, 358, 359, 404, 471, 474, 477
Nurhayat Hanım 18, 40, 41, 45, 46, 47, 48, 49, 68, 75, 161, 163, 184, 185, 193, 317, 470, 477, 478, 479
Nünü Baba 62, 194, 196, 197, 199, 317, 463, 464, 476, 477, 484

Okkan, Osman 465, 478
Ongun, Beytur 321, 469
Ongun, Cemil Sena 321, 324, 337, 381, 469
Oranos, Mithat 326, 475, 483
Orhan Kemal 91, 223, 424, 432, 455, 456, 465, 478
Osman 284, 289, 290, 308, 309, 478

Öksüzcü, Selâhattin 317, 469, 471, 473
Öneş, Mustafa 454
Öngören, Ferit 454
Özcan 458, 478
Özer, Andon Antan 40, 278, 285, 468, 470
Öz, Erdal 454
Özer, Kemal 454
Özer, Yervant Nevzat 40, 278, 285, 286, 468, 470, 481
Özyalçıner, Adnan 453, 455

Pişkin, Halide 335, 472

Raci Bey 294, 295
Recep 289, 290, 309, 389, 478
Recep (Dondurmacı) 113, 478
Refika Hanım 26, 58, 172, 473, 478
Reşat Fuat 265, 478
Reşide Yenge 152, 153, 478
Rifat Bey 44, 477, 478
Rifat, İhsan 262, 470
Rifat (kuzen) 23, 72, 171, 298, 338, 473, 480, 483
Rifat, Oktay 67, 102, 212, 213, 437, 470, 476, 477, 479
Rifat, Samih 212, 213, 477, 479

Sabiha Zekeriya (Sertel) 54
Sadiye Hanım 29, 30, 31, 400, 401, 473, 478, 481
Saime Teyze 91, 97, 107, 162, 194, 196, 217, 219, 291, 292, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 319, 329, 330, 344, 345, 347, 348, 350, 352, 362, 367, 371, 383, 390, 410, 434, 468, 472, 475, 477, 479, 480, 481
Samiye Hanım 15, 109, 169, 174, 175, 479, 481
Samiye (Yaltırım) (Nâzım Hikmet'in kız-kardeşi) 49, 55, 67, 68, 75, 76, 77, 184, 212, 222, 247, 255, 264
Saraylı Hanım 255, 256
Sarıca, Murat 138, 139, 140, 476
Sarıoğlan 109, 129, 287, 479
Seher Hanım 28, 479
Selâhattin Bey 318, 319
Selami Bey 375, 470, 475, 479
Selma Teyze 42, 46, 47, 48, 55, 56, 57, 58, 59, 62, 63, 67, 75, 76, 77, 79, 81, 83, 84, 85, 86, 89, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 119, 120, 121, 122, 123, 125, 130, 131, 145, 148, 159, 162, 164, 181, 182, 183, 184, 185, 191, 193, 194, 196, 212, 213, 214, 215, 217, 224, 236, 245, 251, 255, 256, 311, 314, 317, 329, 371, 416, 427, 463, 464, 469, 473, 475, 477, 479, 487
Selo 81, 86, 88, 97, 98, 182, 224, 293, 297, 479
Seniha Hanım 412, 413, 470, 478, 479
Sertel, Yıldız 54, 481
Sevim (kuzen) 152, 478, 479
Sevim (Seyfi Arkan'ın yeğeni) 379, 479
Seyda, Mehmet 455
Seyfi Bey 379, 380
Seyit Paşa 40, 45, 467
Sılan, Necmettin Sahir 374, 469, 476, 480
Suat Ağabey 94, 97, 184, 217, 480
Suat Amca (Bengü) 9, 14, 19, 22, 23, 28, 34, 35, 44, 71, 72, 74, 102, 167, 168, 170, 171, 187, 195, 196, 275, 298, 336, 337, 339, 341, 343, 406, 414, 473, 474, 478, 481
Suna 369, 370, 476, 480, 484
Sunalp, Turgut 50, 469, 474
Sururi, Gülriz 455
Suzan (abla) 14, 23, 26, 42, 45, 50, 98, 101, 102, 107, 109, 142, 175, 186, 202, 204, 220, 225, 226, 227, 228, 229, 241, 248, 251, 262,

267, 270, 288, 306, 312, 320, 329, 330, 332, 333, 340, 341, 377, 389, 407, 426, 440, 441, 442, 443, 444, 446, 448, 462, 475, 477, 480, 481
Suzan Hanım 14, 20, 22, 36, 102, 152, 168, 341, 467, 469, 480
Suzan Lütfullah 79, 480
Sülker, Kemal 452, 453, 473

Şefika 145, 220, 248, 250, 473, 480
Şehsuvaroğlu, Halûk Yusuf 255, 256, 257
Şerafettin, Fazıl 81, 82, 262, 470
Şermin 94, 97, 118, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 217, 319, 471, 480

Talha Hoca 323, 324, 368, 369, 480, 484, 485
Tamer, Ülkü 453, 454, 455, 459
Taner, Haldun 455
Tayfur, Ferdi 230, 231, 233, 234, 237, 238, 467, 471
Tezer 226
Tuna (Baltacıoğlu) 97, 107, 108, 162, 194, 196, 217, 290, 291, 292, 300, 309, 311, 315, 316, 317, 330, 331, 344, 345, 362, 367, 371, 387, 401, 404, 434, 443, 458, 462, 472, 475, 476, 477, 479, 480, 484

Uğurlu, Nurer 455
Ulviye Hanım 26, 27, 31, 32, 33, 172, 480

Ülkü 332, 333, 335, 471, 481
Üphet Hanım 175, 176, 478, 481
Üstün, Nevzat 322, 477

Vahap Ağabey 194, 197, 199, 476, 481
Vahdettin Ağabey 80, 481, 484
Vâlâ Nureddin (Vâ-Nû) 39, 438, 439, 440, 443, 444, 464, 465, 476
Vecihi 434, 435, 481
Vedia 169, 174, 175, 195, 377, 481
Verel, Oktay 299, 335, 384, 385, 386, 387, 389, 477, 479
Verel, Sadullah Sadi 299, 304, 387, 388, 404, 471, 478, 479
Vildan Ağabey 132, 133, 481
Vildan (kuzen) 23, 72, 102, 103, 171, 337, 338, 473, 480, 481
Vladimir 408, 409, 481

Yaltırım, Seyda 60, 67, 68, 75, 76, 77, 184, 200, 212, 213, 264, 472, 476, 479
Yani Usta 353, 364
Yasavul, Metin (Metin) 459, 461, 475
Yaver, Sani 124, 125, 126, 479
Yervant (Dr.) 40, 470
Yesari Asım (Arsoy) 276, 381, 382, 383, 384, 424, 471, 481
Yesari, Mahmut 147, 148, 151, 474
Yurdakul, Mehmet Emin 309, 310
Yusufaki 32, 111, 112, 474, 481
Yusuf Ziya 39
Yücel, Hasan Âli 278, 314, 431

Zamir 29, 30, 31, 107, 109, 285, 380, 386, 400, 401, 402, 403, 435, 473, 478, 481
Zeki Bey 15, 16, 481
Zorlutuna, Halide Nusret 285, 472

Nâzım'ın Piraye'sinin oğlu Memet Fuat'ın 65 yıllık anıları.

"Bu satırları yazarken altmış dokuz yaşındayım. Annem seksen dokuz yaşındaydı. Beni yirmi yaşındayken doğurmuş. Arada ondan uzak kaldığım, dedemin yanında oturduğum yıllar oldu, ama bana hiç ayrılmamışız gibi geliyor. En eski anım üç ya da dört yaşımdayken yaptıklarıma kadar gittiğine göre, demek ki altmış beş yıl onun çevresinde birtakım anılar biriktirerek yaşamışım."

ISBN 978-975-08-2454-8
9 789750 824548
35 TL

0554576
AEB
576 AEB